

24/4
0

86

ISSN 0132-599 X

საქართველოს
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

გეოგრაფიკა

1

1980

მწერთა კავშირი

საქართველოს მწერთა კავშირის მხატვრული და საზოგადოებრივი-კულტურული მუშაკების

ნაწილი 56-ე

№ 1

იანვარი, 1980 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწერლების კავშირის ორგანო

შინაარსი

მეცნიერული აზროვნების გზაგარეშე (მოწინავე)	3
ჟურის ფრანკონი — ლექსები	5
კოსტანტინე ლოსტოვიჩინიძე — სიტყვა იმყოფებით, მოთხრობა	12
მეზარ კვიციანი — ლექსები	37
რამაზ ჯაფარიძე — მძიმე უკარი, რომანი, წიგნი შეოთხე	43
ზურაბ ლოსტოვიჩინიძე — ლექსები	77
ნოდარ ჯალაღონია — ლექსები	81
ირაკლი გოგოლაური — ლექსები	84
გურამ გიორგოზიანი — ლექსები	86
აკაკი ვიწარი — ფიქციური სანამო, რომანი	89
ირაკლი ნიკოლოზიძე — ლექსები, ჟანრები, ლიტერატურული მ. ქანკულაშვილი	117

მთვინეები ვ. ი. ლენინის

ანატოლი ლენინის — „რა წარმართი მარტო“	120
ილია ბრეხვეტი — „ფიქრები ვისაზრებოდა ვის“	123
ფრანკ კოსტანტინიძე — „კრიტიკული მკვლევარი ჩვენი ქალაქი“	126
ვანო კახალიანი — რა სერიოზული მუშაობა	127
ნიკოლოზ გიორგოზიანი — „როგორც ვინც მათგან	127
მეზარ კვიციანი — მათი კარიკატურის ისტორია	128
კლავდი ზარდანი — სველად დიდი რევილუციური ბენიონი	129
გ. კარგოლიანი — „ვირჩილ რა ვნახეთ პარტი“	132
მარტინი ფრანკოვი — „დი კარტულად შესანიშნავი მხატვარი“	133

კრიტიკა და კულტურული

აკაკი თოფჩია — უკარგო ხმათა ბაღისაგან	135
გურამ ბრეხვეტი — რამაზ ნინოშვილის მოთხრობები	142
ზურაბ ვიწარი — ტექსტოლოგიური კითხვანი	148
დავით ფრანკოვი — ბალკანეთის უკანასკნელი სალიტერატურო საღამო	163
ნიკოლოზ ვიწარი — იმეო ბიკოვსკის იმეოვონისა და ლეკალიშვილის	167

ფქტები, მოგონებანი

ქუჩა-ნაღამ ბარათი — მოგზაურის ნაწარმი	 175
ღმარე მკვირ — მთარგმნის მწარმომად	186
ქიზნების მიმობილვა	
ბ. ღიბარე — კლავინი და ბუნება	191

მთავარი რედაქტორი ზიორბი ნატროშვილი

საკრედიტო კოლეგია:

ბრ. აბაშიძე, ი. აბაშიძე, კ. აბაშვილი (პრ. ჯედ. მთადგომე), ზ. ბერუღაძე, თ. ბობოხიძე, თხვიანი, ა. ბოჭორიშვილი, ა. კალაძე, მ. მარტოვიძე, ლ. მკვალაშვილი, ა. ნაშაბადი, ბ. მათათიანი, მ. შანგიანი, ნ. წულუკიძე, ვ. წულუკიძე, თ. შილაძე, ზ. ხარაბაძე, კ. ჯახარაძე, ვ. ჯიბლაძე.

ტექნიკური რ. ხაჩიძე

გადაეცა ანაწობად 11/XII-79 წ., ხელმოწერილია დასაბეჭდად 22/I-80 წ., ანაწობის ზომა 7 1/2 X 12, ჭაღოდის ფორმატი 70 X 108 1/2, ფიზიკური ნაბეჭდი ფურცელი 12, პირბითი თანახი 16,58.

რედაქციის მხამართი: თბილისი, რუხთაველის კროსბექტი № 12.

ფე 07221. ტირაჟი 18.700. შევე. 3054 ნაბეჭდი ფურცელი 13, საიდრ.-საგამომეცლო სიჭ. კვ ცე-ის გამომეცლობის სტამბა, თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

ბელმონტის რედაქტორის — 95-55-11. მთ. რედ. მთადგომის — 95-55-13, განუ-ღა-ღებებს — 95-55-15, 95-55-17, 95-55-20.

● სიჭ. ცე-ის გამომეცლობა, 1980.

მეცნიერული აზროვნების ბუზბერაში

ლიტერატურაში მჭერი გასაქანი უნდა მოეცეს პარალ თაოსნობას, ინდივიდუალურ მიდრეკილებას, აზრსა და ფუნქციას, ფორმასა და მინარსს — აღნიშნავდა ვ. ო. ლენინის თავის წერილში „პარტიული ორგანიზაცია და პარტიული ლიტერატურა“, რომელიც პირველი რევოლუციის წლებში დაიწერა.

რა ადვილი უშვარავს ლიტერატურას და ხელოვნებას ვ. ო. ლენინის ნაზრევში, კომუნისტური პარტიის ისტორიაში, ხალხთა განმათავსებელელებს ბრძოლაში — განსაკუთრებულ სიმძაფრით დგებიან ეს საკითხები აშშ-ში, როცა ჩვენი ხალხი, მთელი მოწინავე კაცობრიობა ებრძობა ზემოთ აღნიშნულ ლენინის დაბადების 110-ე წლისთავს, როცა სვეტ ცენტრალურმა კომიტეტმა მოუწოდებს კომუნისტებს, კონკრეტულად, ყველა საბჭოთა ადამიანს ახალი წარმატებებით შეხედონ ამ სახელოვან იუბილეს.

სვეტ ცენტრალურმა კომიტეტმა დადგინებდა „კლასიკური ილიას ძე ლენინის დაბადების 110-ე წლისთავის შეხებში“ აღნიშნავს, რომ სწორედ ლენინის იდეებმა განაპირობეს და უზრუნველყვეს მრავალეროვნული სოციალისტური კულტურის ღირებულებათა გამრავლება, საბჭოთა საზოგადოების სულიერი სიმდიდრის განვრცობის წილი. „მთელ თავის მუშაობაში, — ვთხოვლობს ამ დადგენილებაში, — პარტია ეყრდნობა ქვეყნის მძლავრ მეცნიერულ პოტენციალს, ნადავლ ზრუნავს ხალხის განათლების, საზოგადოების სულიერია სიმდიდრის წარდასთვის, მრავალეროვნული სოციალისტური კულტურის ღირებულებათა გამრავლებისათვის, როცა მთელი პარტიულობისა და ხალხურობის ლენინური პრინციპების საფუძველზე ვითარდება საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია უპირველეს უზრუნველბას უთმობს მშრომელთა კომუნისტური შეგვების განვითარებას, იდეოლოგიური, პოლიტიკური-აღმწიფელობითი მუშაობის გაუმჯობესებას, პროპაგანდას მეცნიერული დონისა და ეფექტიანობის ამაღლებას, მის

საფუძვლად, ცხოვრებასთან კავშირის განმტკიცებას, პარტია საზოგადოების ყველა წევრს ზრდის მარქსიზმ-ლენინიზმის, საბჭოთა პარტიოტიზმისა და პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის სულიერადობით, შრომისა და საზოგადოებრივი საქუთობებისადმი კომუნისტური დამოკიდებულების, პოლიტიკური საფუძვლის, ბურჟუაზიული იდეოლოგიისადმი შეუტრიახებლობის საფუძველადობით“.

მეცნიერული აზროვნების ბუზბერაში და შეშინებულად ხალხს ბედადა, მგზნებარე რევოლუციონერმა, კომუნისტურმა პარტიამა და მსოფლიოს პირველი სოციალისტური სახელმწიფოს შემქმნელმა, ლენინმა მთელი თავისი შეხანიშნავი, გზარული სიცოცხლე უძღვნა დიდსა და კეთილშობილურ საქმეს — პროლეტარიატისა და მთელი ჩაგრული მსახტბის სოციალური განთავისუფლებისათვის, მშრომელი ხალხის ბედნიერებისათვის ბრძოლას.

ვამოუდა რა კლასობრივი ბრძოლის მსოფლიო ასპარეზზე როგორც მარქსისა და ენგელსის ერთგული და მტკიცე მიმდევარი, ლენინმა ყოველმხრივ განავითარა მათი რევოლუციონერული მოძღვრება მეცნიერული განკვრეტის უზადლო ნიჭის, მიმდინარე მოვლენებისა და ამბების დედანარსის უღამებს წყვილის, ახალი ისტორიული პირობების ანალიზისადმი დიალექტიკურ-მატერიალისტური მეთოდის შემოქმედებითი მიხადვების მეფობით მან პრინციპულად დადგინიშენილადანი დებულებებით ვამდიდრა მარქსიზმის ყველა შემადგენელი ნაწილი, დასახა მისა განვითარების ახალი ეტაპი.

ლენინის აზრი წინ მივყოფდეს კომუნისმის მშენებლობის გზაზე: ლენინიზმი, რომელიც XX საუკუნის პარობებში მარქსიზმის შემოქმედებათი განვითარებაა, რევოლუციონერი აზრისა და რევოლუციონერი მოქმედების წყაროს, სოციალისმისა და კომუნისმის მშენებლობის მეცნიერებასა და ხელოვნებას წარმოადგენს. ლენინის იდეების შუქი დიდი ხანია მოუფინა მთელ კლას-

16421

მარქსის სახ. სექ. სსრკ
საზოგადოებრივი მეცნიერებათა
აკადემია

ნებას. „დედამიწის ზურგზე არ არის ისეთი კუთხე, — თქვა სკამ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურმა მდივანმა, ხსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმის თავმჯდომარემ ლ. ი. ბრეჟნევმა, — სადაც ლენინის სახელი წავერის, უფულებოების, ექსპლოატაციის წინააღმდეგ ბრძოლის მკაცრად მორწმუნებულ, საბრძოლო ერთიანობის უმბოლოდ, კომუნისტურს იდეოლოგიასთან ისტორიულ ბრძოლაში გამარჯვების საწინდარად არ აღდგოდეს“.

ლენინის სახელთან არის დაკავშირებული ამაღი ეტაპი ზელოვნების თეორიის, ესთეტიკის, ლიტერატურის შეცნობების ხელოვნობის, როგორც ყველგან, აქაც ლიტერატურისა და ზელოვნების ფონტზე, გენიალური ხეობადიო გამოვლინდა ლენინური აზრის დიდი სიშაროლუ და ძლიერობაღება. ფადაუღებელი, ვანუშობელი ამაღი დახლო ლენინმა არა მარტო კაცობრიობას ფილოსოფიურ აზროვნებას, არამედ მის ესთეტიკურ შეცნობებასაც: ამ მხრივ ისტორიული როლი შეასრულა ვ. ი. ლენინის მრავალმა ნაშრომმა და განთავსებულთ გენიალურმა წაგნმა „ლიტერატურაში და ეპიკრიოკრიტიკაში“. ლენინური ასაბუთ თეორია იყო ამაღი ნაბიჯი ლიტერატურის გენიოსოლოგიის შეზღობი განვითარების გზაზე, როგორც საზო. დამოუკიდებელი მეცნიერებათა, ასე ზუნებისმეტყველების ამაღი წარმატებათა გათვალისწინებით.

ამანაგნა ლ. ი. ბრეჟნევმა თავის მოხსენებაში პარტიის XXV ყრილობაზე გასკახით აღნიშნა, თუ რაოდენ დიდ ისტორიულ როლს ასრულებენ ამაღი რომანები, მოთხრობები, ფილმები, სპექტაკლები ახალგაზრდა მკითხველის აღზრდის ხელოვნობი. ამ მოხსენებაში მოცემულია საბჭოთა ლიტერატურისა და ზელოვნების წინსვლის ნათელი პროგნოზი. ხეობადი, რეუოლუციური თეორიის უთავალსაზიროები შენაბენა სკამ XXIII, XXIV და XXV ყრილობების დამაწვადილებები, პარტიის საპროგრამო დოკუმენტები, ამანაგ ლ. ი. ბრეჟნევის, პარტიის სხვა ზელოვნებულთა შრომები.

„მთაბის“ წინამდებარე ნომერში ვაქვეუნებით ფრამენტებს ლენინის თანამედროვეთა მოგონებებიდან, რომელთა მეტი წილი ქართულ

ენაზე პირველად იბეჭდება. მოგონებების ავტორები არიან წერელები, ზელოვნების მხატვრები, პარტიული მუშაკებისტიპი მხატვრული კრედიოლოგიონერები. ისინი მოვითხრობენ თუ რაოდენ ფართო და დიდი იყო ლენინის ისტორიისა ლიტერატურისა და ზელოვნების მხარეობებში: მისი თვლი და აზრი სწვდებოდა მთელ საკაცობრიო კულტურის ისტორიას, მოცუდა უზარმაზარ მორიზონტებს — აქ იყო გოთეც, რომლის ლირიკული ლექსებია თან მიაქვს საზღვარგარეთ ემიგრაციაში წასულ ლენინს, აქ არის „ანა კარენინა“, მესიღ რომ იწვევს მის კთხვას ილიჩი, აქ არის ლეონარდო და-ვინჩი, რომლის სურათს ბრიტანეთის მუზეუმში თვალს ვერ აშორებს ლენინი და ამაღი ცუბით ამბობს — „აი მხატვარი, რომელიც ხატავს აზრს“; და მისი ეს ისტორიული ზელოვნებასადმი წარმოთქმევიენებს მ. ფ. ანდრეევის — „უღადავრ ილიჩი ასე გვიჩვენებს ბრიტანეთის მუზეუმს, როგორც ამ მუზეუმის პატარონი“ ასევე მინაურად ვაძნობდა თავის ელაღებრ ილიჩი შევიცარიაში, ქალაქ ბაზელის მუზეუმში, სადაც მთელი საათობით იღვა პოლენინისა და პოკლინის სურათების წინ, ან ავტორიაში, ვენის მხატვრულ-ისტორიულ მუზეუმში, სადაც იგი დამაბული ურადლებით ათვლიერებდა რუბენის ტილოებს. შევიცარია, მატარებელში, ვ. ი. ლენინი და ვ. ა. დუხნიცია ათვლიერებენ ბერმანულ მოროგრაფიას, მიძღვნილს აღბრებლმურებისადმი; კუმეში მათთან ერთად მწავრობენ ვერმანელები, და აი, ირკვევა, რომ მათ არ გაუგონათ თავიანთი გენიალური მხატვრის სახელი, და ილიჩი საამაიეთ ეუბნება დუხნიცის: „ზედაც, მათ თავისები არ იციან, ჩვენ კი ვიცით“.

და კიდევ ვინ მოსთვლის რაც ჩამოთვალეთ, ეს მართლაც რომ ზღვაში წვეთია! კვერით მოთავსებული მოგონებები წაგვიყენენ ლენინის მამარუტებით იმ ძვირფასი საგანძურების დასათვლიერებლად, რომელთაც მხოლოდო ლიტერატურისა და მხოლოდო ზელოვნების ისტორია ეწოდება

სიხსიანი უფლისწული

ფრთებზე გეამბორები,
ფრთები ახლა
თითქოს შენი აფრები, —
შენს სულს ეს მთაგორები
კოტოშებად აფენია.

სიცხე შენი გზნებისა
დრომ ვით გამოგინელოს,
საქართველოვ,
ფასკუნჯივით

ლაქვარდებში ატყორცნილო
ფრინველო!

იქნებ მე ვარ შენი ხემსი,
მაღლი ჰქმენ და
მიმსახურე ამ ორ დღეს,
სისხლნაკლული ჩემი ლექსი
ნეტამც ხვალ-ზეგ
შენს საწვავად გამოდგეს!

სხვა რა გკადრო, რა ვიგიყო,
იქნებ ჩუქვით გამოვიჭრა ყანურატო,
იქნებ ზორცი დავიგლიყო
და გზადაგზა ლექმა-ლექმად გაულაპო.

ნუგეშო და ლეშხო ჩემო,
რა ვრიგალი, რა სიო, —
სული უნდა მოვიპეშვო
და წყალივით მხოლოდ შენ ერთს
გასძიო!

ნუ დამინდობ, სულაც ვინ ვარ,
სიმი ვარ თუ ხმაჩაწყდარი ვოკალი, —
ერთ აფრენად არა ელირვარ,
გვედრები, შენს მიწაზე მომკალი

სიცხე შენი გზნებისა
დრომ ვით გამოგინელოს,
საქართველოვ,
უკვდავებად
ლაქვარდებში ატყორცნილო
ფრინველო!

გლახაკი მტერი

ვინც პირში წყალი დაიგუბა,
როცა ყვირილი იყო საქართო
და ვინც საკუთარ გეამშივე ჩაძვრა,
როს ვულკანივით

გულის ხეთქვა იყო საქართო,
მტერია შენი,
საქართველოვ,
სამშობლოვ ჩემო!

ვინც განზე გადგა,
ვაზი ობლად ვინც მიატოვა,
სიმართლე არ სთქვა
და სიცრულე გაგვიბატონა,
საკმარისია ოცდაათი ვერცხლის მონეტა
და გოლგოთაზე გაგვიყვანს ყველას.

ხალხი მშობელო,
მადლის ნიჭით გულში დაკრძილო,
ვინც არ იარა შენთან ერთად,
როცა ერთობა იყო საჭირო,
შენი გლახაჲი მტერია, მაგრამ
მაინც ყველაზე საშიში მტერია!

პროკრუსტეს სარმსელი

აწონასწორებს,
ვიღაც მაინც აწონასწორებს:
დაბადებასთან — გარდაცვალებას,
მტყუანს — მართალთან,
ქალს — მამაკაცთან,
სულს — სხეულთან და
ბიწს — სიწმინდესთან...

აწონასწორებს,
დრო და ეამი აწონასწორებს:
ლალატს — რწმენასთან,
ჭუჭასთან — ტიტანს...
მხოლოდ სამშობლოს ვერ მოენახა,
ვერ მოენახა ტოლფასი სიტყვა.

ლადო გუდიაშვილი

კვლავ ვიწვი,
ვი არ ვერთობი,
ერთი ვარ ერთადერთობით!

კვლავ ვებრფი,
რასაც ვებრფოდი
სწორედ ამ ერთადერთობით!

ცისფერი შალი

მე მომეჩვენა, სციოდა თბილისს
და თოვლი — შენი ცისფერი შალი
მთაწმინდას
მზრებზე ეფინა, დედა!

ჰადოსური კალიტრა

ქემალ ხუციშვილს

საქართველოს ცრემლები, —
ვარსკვლავები, ლალები.
მზე — მაცხოვრის ხელებით,
ცა — შველის ნუკრის თვლებით.

გზა — წედომის თუ დედოფლის,
წვა — სხვა დღით და სხვა ხატით, —
იბერიით წუხილი!
ივერიით ლაღადი!

ისევ „აღმართ-დაღმართი“
 ზესკნელად თუ ქვესკნელად, —
 ქრისტიანი წარმართის
 შექად ამოფრესება.

მთების, ზღვების, სერების,
 აღდგომად თუ აღდგენად,

ციურ ცისარტყელების
 მუშაბაზე განფენა.

ვამი არდამშვიდების,
 კვლავაც ქვეყნის უღელში, —
 ნუგეში და იმედი
 იმედი და ნუგეში

• • •

არაფრისაგან შექმნილ სამყაროს
 კვლავ სუხველაფერს
 ნუ მოვთხოვთ, ბაღლი

ბრძოლის ცხენი

გათავდა. მორჩა.
 ვტოვებ ბრძოლის ველს.
 ამ ბრძოლის ველზე
 ვით ტროადის ცხენს
 მე ჩემს პატარა სიმღერას ვტოვებ.

აღრე თუ გვიან,
 მწამს, ამ სიმღერას
 შენს ციხე-კოშკში დააბინავენ.
 მე თუ ვერა და ვერ დაგატყვევე,
 ჩემს სიმღერაში
 ჩამალოლი ქარისკაცები
 ჩემივე სიტყვებით დაგატყვევებენ.

გათავდა. მორჩა.
 ბრძოლის ველს ვტოვებ.

• • •

სოფელს რაღაც უძღვნა ზამთარმა:
 ბავშვებს — ციგა და სანტა კლაუსი.
 მოხეტეებს — ცეცხლი.
 პოეტებს — ფიჭვი გაზაფხულზე
 და სინანული...

ჩემი შეცდომა

როგორც ფარვანა,
სამწუხაროდ, როგორც ფარვანა,
მთელი ცხოვრება შენსკენ ვისწრაფი...

ფრთხილად ფერფლილი
ჩემს შეცდომას დღეს ვაღიარებ:
„შენსკენ კი არა, შენგან, ო, შენგან,
შენგან სხვებისკენ, ვით შუქი შენი!!!“

ბებერი შოკის კალუსინაცია

ყალბზე დგება სიჭაბუკე
გადარეულ გენებით, —
ჭიხვინებენ,
ჭიხვინებენ,
ჭიხვინებენ ცხენები!

რა შერია და რა იელი,
რა ბაია ბალახი, —
ბარიერი
ბარიერი
გზნებით გადასალახი!

ცეცხლი — ცეცხლად!
რიტმი — რიტმად!
ქარი, როგორც კედელი
ლტოლვა თავაწყვეტილი და
ქრქოლა შეუწყვეტილი!

გზა ყოყინით იქსელდება.
დღე მოალე და
დღე გრძელი, —
შორსმჭვრეტელი სიბერე და
სიყრმე ახლომხედველი.

სხვა სისხლი და
სხვა მზე ვინდა,
სიფრცვა თუ ფრთები, —
ნაპერწყლოვან ნალღებიდან
ვარსკვლავები ჩნდებიან.

კვალში გიდგას უავშაროდ
იჭვი ფიქრთა მიმრქმელი, —

შიშინებენ,
შიშინებენ,
შიშინებენ ფიქრები.

რა რბოლა და რა ცხოვრება.
დახეთქილი ვენები...
ფინ-შივით ახლოვდება
ქამი განსასვენებო.

დროა, დროა პარტყაპურტყის,
დროა გაუხედნელი, —
ცხენებიდან კატაპულტი
ძირს ცვივიან მხედრები...

რას იტყვიან ახირებით
აწ ბოროტი ვენები, —
სად მიფრენენ დღეები და
სად მიქრებიან ცხენები?!

წინ
შინ ქლომა სატიალე
გულმა როგორ ინატროს
ატრიალებს,
ატრიალებს
ვიდაც ტოტალიზატორს.

ფინიშისკენ!
ფინიშისკენ!
კვლავაც გულგაბელებით! —
ჭიხვინებენ,
ჭიხვინებენ,
ჭიხვინებენ ცხენები!

ი ნ ტ ე რ ე ს ი

მტრისადმი მაინც
 ნუ დაჰკარგავ
 ახლა ინტერესს,
 მოყვარად მოგივია,
 მეგობრულად
 გზას ავიმტვერებს.

გადაგამტვრებს
 მთელ ქვეყანას,
 ისე გიმღერებს,
 მტრისადმი მაინც
 ნუ დაჰკარგავ
 ახლა ინტერესს!

■ ■ ■

ქუძღებს გოლი
 ამდენ ტყვიელს,
 ამდენ ვაებას,

მაშინ როდესაც
 სიხარულსაც უნდა
 გაძღება.

გ ა ვ რ თ ხ ი ლ ე ჯ ა

ყველაფერი
 დაიწყოებით
 დაიწყება!

ს ა მ ს ლ ის უ ზ ლ ე ჯ ა

მე როგორც მინდა
 ისე ჩავეჭრები!

■ ■ ■

რომ ვსთქვა, —
 „სიმღერით დავისტუმრე
 საქართველოს ვალს!“ —
 არ დამიჯერო,
 მე ვიქნები სიმღერით მთვრალი.

არ დამიჯერო,
 მე ვიქნები სიციცხლით მთვრალი.

რომ ვსთქვა,
 „გათავად, მაქვს უფლება
 დავხუჭო თვალი!“ —

როცა არაფერს აღარ ვიხუცა,
 ნებით თუ ძალით,
 მე არ ვიშინები, —
 მე ვიქნები სიკვდილით მთვრალი.

კონსტანტინე ვოვანაძის კრებული

ისინი სიმაღლეზე ხტომაში
 ეჭიბრებოდნენ ერთიმეორეს
 და
 თბუნელებივით

უ
 თ
 ხ
 რ
 ი
 ღ
 ნ
 ე
 ნ

ერთმანეთს
 შიწას.

კვირივი ქალის ვეფხვი

წუხელის
 ღიად დარჩენილ კიშკარს
 არ იქნა,
 აღარ მოეშვა ქარი...

მ ი შ ა

მიწა თითქოს და მიწაა ყველგან,
 მაგრამ,
 სამშობლოვ,
 ვინც კი ფეხი
 შენს მიწაზე აიდგა ერთხელ
 უკლებლივ ყველა
 შენს მიწაში დამარხვას ნატრობს.

• • •

ის ვინც წავიდა,
 მტვერი იყო,
 მტვერს შეერია...
 ხოლო ვინც დარჩა,
 დარჩა, მაგრამ...
 ისიც მტვერია...

• • •

მზეზე ითბობდა მოხუცი ფიქრებს,
 გაყინულ ფიქრებს
 ითბობდა, რადგან
 მას კიდევ
 ვილაყ-ვილაყის სწამდა...
 მზეზე ითბობდა მოხუცი ფიქრებს.

• • •

რაც დაიწერა,
 რაც იწერება
 და რაც ოდესმე დაიწერება,
 არ ღირს უბრალო
 დედის ნანინად,
 ბავშვის აკვანთან
 რომ იმღერება...
 რაც დაიწერა,
 რაც იწერება
 და რაც ოდესმე დაიწერება.

კონსტანტინე ლორთქიფანიძე

სიტყვა იყო ღმერთი

მოთხრობა

ავტორისაგან

ამ ნაწარმოებში მოთხრობილი ამბავი თითქმის ერთსა და იმავე დროს ხდებოდა საბჭოთა კავშირის თვალწინდურ მინაწერზე, — რუსეთში, უკრაინაში, საქართველოში... ამ საგანს მიუძღვნა არა ერთი და ორი ამბულეგებელი ფურცელი კონსტანტინე ფედინმა რომანში — „არაჩვეულებრივი ზაფხული“. დიდებული მოთხრობა დაწერა ამავე თემაზე პავლე ნილინმა, — „უღმობლობა“. სწერდნენ სხვებიც. ყელა მწერალმა თავისებურად გადასწავიჭა ეს ეპოქალური კონფლიქტი, თავისი ეროვნული ყოფისა და სულიერი ნყოფის მიხედვით.

მეც ვაადე ჩემი პასუხი შეკონა ამ ცოდვა-მადლის გამკითხავ ამბავზე, ედენის ვარსის დღიდან რომ მოსდევს ადამიანს, როგორც ყველაზე დიდი გამოცდა მისი კაცური ღირსებისა და ზნეუბნობისა.

თავი პირველი

არ მოიტანა კარგი ამბავი ციხიანთ-ყურედან მობრუნებულმა ბიბილო ბაკურაძემ.

გალმითური პური ალაგ-ალაგ ჩამწვარა და ჩაწოლილა, ერთი-ორი დღე კიდევ და, ყანას ძიძო-ბაღაბი და გარეული კანაფი ვადაუვლის, მერე იქ ნამგალი კი არა, ცელიც ველარ იმუშავეებს და ბევრი ჭირხანული დაგვეკარგებაო, — ქაჭანებდა ბივი და ჯიბიდან მუქამუქა ამოჰქონდა დაღუღულ-დაღმეპილი ნარცვალი.

ათას ცხრასს ოცდათხრე წელს, როდეს-

საც შირაქში პირველი „წითელი ნადი“ ჩამოყალიბდა, ერთი ათიოდე დღიური საყანე მინდორი სადაღაც დასაკარგავში დაიჩემეს ჭედლეუბმა.

მინდორი დროზე მოხნეს და დათესეს, ჯეჭილიც დროზე გამარგლეს და გაწმინდეს, მაგრამ მერე იმ შორეულ მამულს თვალყური ველარ მიადევნეს, — მაშინ აბა ვინ იფიქრებდა, რომ მწირი ყამირის პური ასე აღრეულად შემოვიდოდა.

ცელმა დიდი ბარაქა იცინ, პური ოთ-

1. ნაწინ საერთო დაბუშაყების ამხანაგობა.

ხერ მეტი იმეება, ვიდრე ნამგლითა.

ისევ ბიბილო ბაკურაძე აფრინეს სოფელში და მეორე დღესვე, გათენებისას, ამხანაგობის ეზოში საუკეთესო მცელავები დაეყუდნენ.

ცხრა კაცი შეარჩიეს. ერთმა მცელავმა სახეს კოკას ყურზე თოკი გამოაბა და ზურგზე მოიკიდა, მეორემ ორი დღის სამყოფი მაწონი, ცოტა მწნილი და რამდენიმე თავი ნიორი ხურჯინში ჩაალაგა, მესამემ ერთი ჩანახი ფქვილა და ხშიადის სახელი ტყავი გამოიტანა. დანარჩენებმა ახლად გამოკვერილი და პირაწყობილი ცელები მხარზე გაიდეს და აყინაურის გზას გაუდგნენ.

სანამ ხევგალმა გავიდოდნენ, ბიბილომ ბაღჩაში შეიბინა, იქნებ საზამთრო უკვე შემოვიდა და ჩვენი ღარიბული სუფრა ცოტა უფრო დავამშვენოთ... მაგრამ მტრისას, რაც იმ ბაღჩაში ბიბილოს დახვდა: დაღუწილი, მიწაში ჩატკეპნილი კაცები და კოკასავით შუაზე გადაყრილი უმწიფარი საზამთროები...

ეტყობა, ავისმქნელები ჩქარობდნენ და რჩევამი აღარ შევიდნენ, — ერთიორი მწიფე ნაყოფი რომ ეპოვნათ, მთელი ბაღჩა დაარბიეს, რაც ხელში მოიგდეს, უმოწყალოდ დახეთქეს და იქვე დაჟარეს.

— შეხედე, ოსიკო, აქ უკვე ყოფილან მგლები! — გასძახა ბიბილომ ფერდაზე მომლოდინე ამხანაგს.

ასე უჯიგროდ მხოლოდ ტყის ნადირი თუ გაიმეტებდა ადამიანის ნაამბავს.

ოსიკომ კოკა ძირს ჩამოდგა და ბაღჩას მიაშურა. ერთი კი დაპკრა თვალი დახლეჩილ საზამთროებს და თავი გააქნია.

— არა, ბიბილო, მგელი არასდროს უნდოდა საზამთროს კბილს არ გაპკრავს, კანზე ცხვირს დაადებს და უკვე იცის, საზამთრო მწიფეა თუ არა! ეგ იმას არ შეეშლება.

— აბა დაეჯერო, კაცს გაუწყრა ღმერთი?!

— მშვიერი კაცი მგელზე უარეხიო!

— იცოდეს ღმერთმა, ვერ ქათამი არ

დამიკლავს, მაგრამ ამის გამკეთებელს...

ბიბილომ სიტყვა აღარ დაჟსრულა. მისმა კეთილმა გულმა ბოლომდე მიაჩვენა ვერ გაიმეტა უწმინდური სტუმრები.

— გაღმელი ბიჭები იქნებოდნენ, გაზაფხულზე ოზაანიდან რომ გაიქცნენ. მოშივდათ საწყლებს და ღობე-ყორენ ეღებთან! მოიცა, საღ მიდიხარ, იქნებ გადარჩათ რამე მაგ სვავებს! — მიიძახა ოსიკომ გზისკენ მიბრუნებულ ამხანაგს.

— არ მინდა არაფერი! არ შემიძლია ქვეყნის დაქცევას ვუტკბირო! — ბიბილომ ფერდობზე დატოვებულ ხურჯინს ხელი დაავლო და თავქვეზე დაეშვა.

ციხიანთ-ყურე, სადაც იმ შორეულ დღეს „წითელი ნადის“ წევრები მიჩქაროდნენ, ყველაზე უდაბური ადგილი იყო აყინაურის ხევგალმა. მწირი მიწა და აუტანელი სიციხე — არც სამოსახლოდ და არც სახანავ-სათესად ეს ტაშირი აღარ ვარგოდა.

მხოლოდ ბოგანო გლეხი თუ დაადგამდა თვალს აქაურობას. ამ მიწამ არც გადასახადი იცოდა, არც მიწისშრომელი, აღარც ღობე და სამანი... დაიკვალე მინდორი და დათესე, რამდენიც გინდა. ბედი შენი, თუ ამინდმა გაგიმართლა და მარცვალი არ დაიშვა, მაგრამ უფრო ხშირად აქაური გვალვა კალიის ფეხებით გამოფიტავდა თავთავს.

— მზე უკვე წითელგორას ამოსცილდა, როდესაც ოთხმა მცელავმა და ოთხმა მემწურმა კვალი აიღეს და მუშაობა დაიწყეს. ბიბილო ბაკურაძემ კი ხელდახელ ცეცხლი დაანთო, სუფთა ბალახზე ცხვირს ტყავი დააფინა და ხშიადის ცომი მოხილა.

ცოტა დალილები კი იყვნენ ქედლები, — ერთ მუხლად გამოიარეს ნახევარი დღის სავალი, მაგრამ პირველი გადაიწერეს და მოშურებული მოედნენ ყანას. ხევიდან ჯერ კიდევ მოდიოდა ალაზნის თამამი ნიაგი, არამტუთ დალლას, შიმშილსაც კი დაგავიწყებდა.

გაპირებდა მერე იკითხე, აგერ იმ ხეს ნრდილი რომ გაეპარება და მაღლა ცაში მოწყრიალე ტორილიც კი ძირს ჩა-

მოქანდება, თითქოს შედედებულ ხეატ-ში ფრთა ველარ გაშალა და ჩამოვარდაო.

მაგრამ ჯერ იქამდე შორს იყო, მზეს ჯერ კიდევ რამდენი მთა და ხევი უნდა გადამოეწყო, რომ ციხიანთ-ყურეში ცეცხლისკიდება მოეტანა.

ერთმა მცელავემა შებღზე შემოკრული საოფლეც კი მოიხსნა და ჯიბეში ჩაიდო. გახურდა მუშაობა, მხოლოდ ოსიკოს შეეშალა ხელი. რაღაც ფარსაგად, მის ცელს თითა გაუტყდა, ნაცელი აირია და მეძნეურს მუშაობა გაუჭირდა, ხელეურს უღო ვერ მოჰკიდა.

სანამ ოსიკო გატეხილ ნაწილს გამოცელიდა, მეძნეური ბიჭი, — მინც ტყუილა ვარო და, პანტა-ვაშლის მოსაკრეფად გაიქცა. ორი ძირი პანტისზე იქვე იდგა, ყანის გადაღმა, კაცის სიმაღლეზე აყრილ ვეკალ-ბუჩქებში.

ბიჭი ბუჩქებში მიიმაღა, მაგრამ არ გასულა დიდი ხანი, უჯანვე გამოვარდა, რაღაც დაიყვირა და ჯერ ხევისაყენ მოკურცხლა, მერე ერთბაშად მოტრიალდა და ისევ ყანას მოაშურა.

ოსიკომ იფიქრა, გველი თუ გამოეკიდაო, ცელს ხელი დაავლო და ბიჭის დასახმარებლად გაიქცა.

გულგახეთქილმა ბიჭმა ენა ძლივს მოაბრუნა:

— ოსიკო ძიავ, ყაჩაღები მოდიან, ყაჩაღები!

...ისინი ხუთნი იყვნენ. თოფები და გულმკერდზე ჯვარედინად შებმული სავაზნეები თვალისმოშვრელად პრიალებდნენ მკათათვის მზებზე.

ბუჩქნარიდან სწრაფად გამოვიდნენ და, თითქოს დაბარებულები არიანო, პირდაპირ ყანას მოაშურეს.

ელდანაკრავმა გლეხებმა ცელები იქვე დაყარეს და ადგილს ისე მოსწყდნენ, თითქოს მიწის მგელი გამოუყარდათო.

ყაჩაღებს ხმა არ გაუღიათ, მხოლოდ თვალი გააყოლეს გაქცეულებს... ყანაში შევიდნენ, თოფ-იარაღი მოიხსნეს, ტილოს კურტაკები და უსახელო ტყავუ-

ქები გაიხადეს, მერე მკლავები დიკა-პიწეს და ცელებს წამოუწყვეს ხელი.

ისევ ამუშავდა ფოლიადი, ისევ დაეფინა მიწაზე ტალღა-ტალღად წამოსული ნაცელი. მალე ერთმა ყაჩაღმა დინიცი კი წამოიწყო, მაგრამ სხვები რატომღაც არ აჰყვნენ და ისიც გაჩუმდა. ერთი სული არ მოუბრუნებიათ, ისე ჩაათავეს მიტოვებული კვალი და მეორედ გაიშალნენ პურში. მუშაობას მონატრებული კაცის ხელში ეს ცელებიც ისე წკრიალებდნენ, აგერ-აგერ სიხარულისაგან დაიღწეებინათ.

დაფეთებული ჭედელები ჯერ ხევში ჩაცვივდნენ, მერე იქიდან ბალახ-ბალახ გაძვრნენ და ბორანთან ამოყვეს თავი. აქ სული მოითქვეს და ბიბილოს უთხრეს, შენ გაიქეცი და მილიციას შეატყობინე, ყაჩაღები ტყიდან გამოვიდნენო.

იმ შფოთიან წლებში აქაური ყაჩაღები ყველაზე მეტად „წითელი ნადის“ წევრებს ემტერებოდნენ, ბოლშევიკებს მაგნი აცოცხლებდნენ, ამბობდნენ ისინი და ხან ამხანაგობის ბინა-სადგომს დაარბევდნენ და საქონელს გაიტაცებდნენ, ხან კიდევ შემოსულ ყანას ცეცხლს გაუჩენდნენ.

ერთხელ ისე დაკნინდნენ, — ამხანაგობის ცარიელ წისქვილს წყალი მიუგდეს და დოლაბები გააოხრეს. წინაკვირას კი ნადის თავმჯდომარეს კაცი მიუგზავნეს, დაშალე შენი ამხანაგობა, თორემ დედაბუღიანად ამოგაგდებთო...

ბიბილო ბაკურაძე კარგად იცნობდა ციხიანთ-ყურის მისახედ-მოსახედებს. მშრალი ხევიდან არც ამოსულა, ისე სულმოუთქმელად გაირბინა ერთი ცხენის გავენება მანძილი და სიმინდის ყანას შეერია. სიმინდი უკვე ხაშარს იცეთებდა, ახლა ბიბილოს ვერსაიდან კაცის თვალი ვერ მიუღდებოდა და ისიც ცოტა დაწყნარდა, უფრო სულდათქმული ეკეთა ყანას.

წამიდან წამზე ელოდა, როდის დაიქუხებდა თოფი და კაცის ბლავილს ვაიგონებდა, მაგრამ იქიდან ჩქამი არ მოდიოდა.

„იქნებ მძევლების წაყვანას აპირებენ!“

შარშან ყაჩაღებმა სოფელ ნარიანიდან ორი კომკავშირელი გაიტაცეს და წითელწყაროს რაიონის მილიციის უფროსს, ბიჭოია ფურცხვანიძეს შემოუთვალეს, თუ ამ ბიჭების სიცოცხლე მთავრობას რამედ უღირს, ჩვენი ამხანაგები ციხიდან გამოუშვანო...

მოურიდებლად მიარღვევდა ბიბილოს ყანის სიზმოს, თუმცა, ვაი რა მწარედ დაუსერა თავ-კისერი სიმინდის ფოთოლმა. მაინც ძალიან იმარჯვა და შუაღლემდე მიატანა ციხის ნანგრევებს, სადაც წითელწყაროს მილიციას ყველაზე ძლიერი საგუშაგო ჰქონდა გამართული. ეჭვის ცხენოსანი მილიციელი, თავით ფეხამდე თოფ-იარაღში ჩამჭდარი და ჩასილაღებული, იქვე ცხოვრობდა ნასაყდრაღში. ფხიზელი ბიჭები თყვენენ, პირველსავე დაძახილზე თავჯაჭმყვარილი დაეშვებოდნენ ციხის ფერდობზე.

მაგრამ ახლა ასე არ მოხდა. საგუშაგოს უფროსმა დუღე გავაშელმა ყურბი არ შეიბერტყა, როდესაც ოფლად გაღვრილმა ბიბილომ გულზე დააბალა, არიქა, ყაჩაღები დაგვეცენნო...

შისისაგან დაფეთებული კაცი ცოტა მუდამ სასაცილოა, მეტადრე მაშინ, თუ ამ შიშს სხვებიც არ განიცდიან.

ამიტომ მართალი კაცის ფიცმა და მტკიცმა (ცოლი და ორი პატარა გოგო ცოცხლად ჩაყარა მიწაში გულადუღებულმა ბიბილომ) მხოლოდ ღიმილი მოჰგვარა საგუშაგოს უფროსს.

შიშმა ბევრნაირი მოლანდება იცისო, ასე შხისით-დღისით და ისიც ციხიანთურში, ყაჩაღები ტყიდან არ გამოვი-

დოდნენო, უთხრა მან ბიბილოს და ცოტა აგდებულად დაუწყო გამრცხობვა, რა ნახე და სად ნახეო... *ბიბილომ*

და ვინ იცის, ეს გაწამაწია როდემდე გაგრძელდებოდა, რომ რალაც ბედად ციხის ეზოში ბიჭოია ფურცხვანიძე არ შემოსულიყო.

გაქაფულ ცხენზე ეტყობოდა, ბიჭოიას გაღმა მხრის საგუშაგოები უკვე მოველო და მუხლი არსად ჩაეხარა, მაგრამ ბიბილოს ამბავი რომ უთხრეს, იგი წამითაც არ დაფიქრებულა, მხოლოდ ცხენი გამოიცივალა და მისი ხმის გავონებაზე წამოშლილ მილიციელებს მოკლულ უბრძანა, მომყვებით...

წელან გზაში ბიჭოია ფურცხვანიძე ერთმა მეველემ გააჩერა და უჩურჩულა, ამ დღას ლიხში ვილაც თოფიანი კაცები დადიოდნენო. აქ უკვე ხაეჭვო აღარაფერი იყო.

— ცხენები არა, ცხენები არა! გააგონებენ და ლიხში შეგვასწრებენ — გამოვითო ბიბილო ეზოდან გადასულ მილიციელებს.

ბიჭოიამ თავი მოაბრუნა და ბაქრაძის მათრახი დაუქნია, — ყველაფერი ვიცი, ფიქრი ნუ გაქვსო...

მარტოდ დარჩენილი ბიბილო ციხის გალაგებულ იდგა და ბღღვირში გახვეულ ცხენოსნებს გაჰყურებდა. მერე თავი ჩაქინდრა და მხრები ჩამოყარა, ძალა არ შესწევდა — მიწაზე მაინც დავარდნილიყო და თავისი დაძაგრული ნახსმანი ნებაზე მიეშვა. ერთბაშად მუხლებში მოწყდა, ჩაჩოქა, პირჯვარი გადაიწერა და წაიჩურჩულა:

— ღმერთო მაპატიე, ღმერთო მაპატიე!

თახი მორა

საიდან განნდა შირაქში ჩემი პირველი კომკავშირელი, ბიჭოია ფურცხვანიძე, გაიოცებს მკითხველი.

ველარც ბიჭოიამ მოიარა ჩვენი საო-

ცნებო ინდოეთი. მისი ასეული კარგახანს ჩარჩა ქალაქილში და როგორც ეტყობოდა, იქიდან წასვლა უკვე აღარ ეწერა.

ბიჭოიამ ერთი ხანი კადვე უცადა მსოფლიო რევოლუციის დაწყებას, მაგრამ წითელი დროშების ფრიალისა და ბედღურების ქიხინის ნაცვლად ჭერ მხოლოდ ნაჯახის კაკონი და ბარნიჩაბის ხენემა ესმოდა ყოველი მხრიდან.

მოსწყინდა ბიჭოიას ასეთი უმოძრაო ცხოვრება და ათას ცხრაას ოცდაორ წელს წითელ არმიას დაემშვიდობა ისევე ქუთაისში დაბრუნდა და კომკავშირის სამაზრო კომიტეტში დაიწყო მუშაობა. სწორედ იმხანად საქართველოს მილიციის რიგებში დიდი წმენდა ჩატარდა. მოიშორეს მერყევი და ზნედაბალი ადამიანები და ამ ძნელი უბნის მოსავლელად ბრძოლაში გამობრძმედილი კომკავშირელები შეარჩიეს.

წითელ არმიაში ნამსახურ ბიჭოიას დიდი ნდობა გამოუცხადეს, — სიღნაღის მაზრაში მთელი რაიონი ჩააბარეს, წითელწყაროს მილიციის უფროსად გააშწესეს.

მახსოვს, როგორ გაახარა ბიჭოია ამ ახალმა სამუშაომ.

— არ დამეცინო, თუ ძმა ხარ! — თვალანთებული მეუბნებოდა იგი ქუთაისის რკინიგზის სადგურზე: — ჯაცა მსოფლიო რევოლუციაზე ოცნებობდა და საიდან ხად ჩამოეარა, მილიციელი ვაზდაო? — მაგრამ იცი, რა ვითარა? ბევრი ვიფიქრე, ბევრი ვიწვალე და ბოლოს ამ პეუზე დავდექი, — შინაურ მტრებთან ომი და ბრძოლა არანაკლებ სისახელოა და სპატიო, ვიდრე მსოფლიო რევოლუციაში მონაწილეობა, გეყურება შენ?!

— მე თუ მეითხავ, დღეისობით შინაური მტრები უფრო საშიშარნი არიან, ვიდრე თურქები და ინგლისელები. ახლა მაგათ ჩვენთვის არა სცალიათ, ყველას თავისი ვაჰირვება ადგას! — მაშინვე გული გავუკეთე ბიჭოიას.

გაუბარდა, მხარზე ხელი დამადო და უფრო ცხარედ აჩურჩულდა:

— რა შეგნებული ბიჭი ხარ, კოწიო! მხოლოდ ბეცი მემარჯვენეები ვერ ხედავენ, რომ ტყე სავსეა კონტრრევო-

ლუციით. საითაც არ გაიხედავ, ყველგან პოლიტიკური ბანდიტები და ნაკაცარები დაძრწიან. გული შეუტყმებას ბიჭო, დიდი შეტყმულება ეწყობა... დიდი მაგრამ ნურას უკაცრავად, ქონმორეული ბურჟუების ოცნებას მალე მოუღებს ბოლოს მუშურ-გლეხური მთავრობის ალესილი მახვილი!

ცოტა მალალ ფარდებში კი უყვარდა ლაპარაკი ბიჭოია ფურცხვანიძეს, მაგრამ კრებაზე გაგონილი ბრახუნა სიტყვები ისეთი რწმენითა და ალალი გრძნობით ამოჰქონდა გულიდან, რომ შენ უკვე ზედავდი იმ ქონმორეულ ბურჟუებს და იმათ კისერზე აღმართულ მახვილს.

მისი ხმის ყოველი ძაფი, ხმის ყოველი ნათალი უმაღვე მიგახვედრებდა, რომ იგი სიტყვის კაცი იყო და ბოლომდე სწამდა, რასაც ამბობდა და რასაც აკეთებდა.

შან უკვე იცოდა, რისთვის ცხოვრობდა ამ ქვეყანაზე. ეს კი იმოდენა ძალს მატებდა ბიჭოიას სიტყვა-პასუხს, თითქოს იგი ოცდასამი წლისა კი არა, უკვე დაბრძენებული, მრავალ ქირში გამოფლილი კაცი იყო.

ამიტომ მისი აზრი და მსჯელობა მუდამ იქცეოდა გარშემო მყოფი ადამიანების ყურადღებას. ბიჭოიას ნათქვამს ძვირად თუ წაუყრებოდა ვინმე. უპირველეს ყოვლისა, მისი დაუზოგველი სიწრფელის გამო. მისი სიტყვა და საქმე ოჩან ხარებივით განგან არ მიიწვედნენ, მუდამ ერთ კვალში იდგნენ და ამ თვისებას, რა თქმა უნდა, დამფასებელიც ბევრი ჰყავდა.

წითელწყაროს მილიციაში მსახურობდნენ ისეთი მამაცი კომკავშირელები, თოფის ლულიდან გამოსულ ტყვიას შიშველი ხელით რომ იჭერდნენ, — ყოვლად უნაგარო და ერთგული ადამიანები, მაგრამ მილიციის რიგებში მოხვდნენ თავზებელადებული ბედისმადიებლებიც, — ზოგი ანგარების, ზოგიც ფათერაქისა და ძლიერი განცდების მოყვარული გიჟ-კაცები, ყოველდღე გუნ-

დრეკის კმევასა და საეხე ხონჩას რომ მოითხოვდნენ.

არადა, — შარზე იყვნენ. ერთი პატარა წყენა, ერთი ხმადაბალი ოსანა და ბევრი მათგანი მიშინვე რჯულს იცვლიდა, მეორე ბანაკში გადადიოდა. ამ ქუჩის ხალხისათვის სულერთი იყო, რომელი ბანაკიდან ისროდა თოფს, თუნდაც კი ნასროლი ტყვია რაც შეიძლება ძვირად გაეყიდა.

ამგვარი ქრელი თანამშრომლები დახვდნენ ბიჭოია ფურცხვანიძეს წითელწყაროს რაიონში, მაგრამ გულწრფელობა, აკარგის ცნობა და მამაცობა, — სამი დედა-ბოძი, რაზედაც სდგას და არ ინგრევა ეს ცოდვილი ქვეყანა, — პირველი დღიდანვე გულზე მოხვდა ყველა თანამშრომელს, მრუდასა და მართალს... ამ კაცზე დანდობა შეიძლება, სთქვამს და მისი რიდი დაიჭირეს.

იყო მხოლოდ ერთი კაცი, თავიდანვე ცერად ყურება რომ დაუწყო ბიჭოია

ფურცხვანიძეს და ხანდახან ისე უადგილოდ ჩაუჭრიდა სიტყვას, — ბიჭოიას გულისხმა ეკარგებოდა, რა მოხდა, რა არ მოუვიდა თვალში, რომ ასეთი წყრომა დაეიმსახურეო.

ერთი კაცი არაფერიაო, შეიძლება სთქვას მკითხველმა, მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს კაცი ვანო მურადაშვილი იყო, სიღნაღის მაზრის მილიციის უფროსა.

მათი ურთიერთობის ამბავს თავის დროზე გაეცნობა მკითხველი, ახლა კი მხოლოდ ვიტყვი, რომ თუ კალამი ცოტა ამიჩქარდა და ერთ-ორი ზედმეტი სტრიქონი მოუძღვენი ბიჭოია ფურცხვანიძის დახასიათებას, — ალოლი და სიტყვის კაცი იყო მეთქი, — ეს ამბავი მწერლის სულწასულობას უნდა მიეწეროს: მინდოდა წინასწარ მეთქვა ყველაფერი, რითაც სამუდამოდ მომეჩადოვა ჩემი სკოლის ამხანაგმა ბიჭოია ფურცხვანიძემ.

თავი მისამო

...ბორანთან ცხენოსანი მილიციელები სწრაფად ჩამოქვეითდნენ, ცხენები მებორანეს დაუტოვეს და ფეხდაფეხ გააყენენ ლიხში დაღამებულ ბილყს. ქედლები უანა ჯერ კიდევ შორს იყო და ისინიც მოურადებლად მიაბოტებდნენ ზევის ნაპირ-ნაპირ, ვიდრე ლიხის ბოლოში არ გავიდნენ. მერე დაანწილდნენ და სამი მხრიდან შემოეწყვენენ აჯინაურის მინდორს. მეოთხე მხარე გასაქცევად აღარ ვარგოდა, კამეჩი ვერ გაატანდა ალაზნის დუბელა კაობებში.

ბიჭოიამ და სავეშაგოს უფროსმა ჯერ კიდევ გზაში მოილაპარაკეს და ისეთი მარჯვე, მისახდომელი ადგილები შეურჩიეს თავდასხმის ყველა მონაწილეს, კაცა კი არა, კერძოვანი ვერ გაქცეოდა იქიდან დამიზნებულ თოფს.

მაგრამ მოხდა გაუგონარი ამბავი: იმ

სალამოს აჯინაურის მინდორზე ერთი თოფიც არ გაეარდინლა.

ბიჭოიამ თვალებს არ დაუჯერა, როდესაც ხრამიდან ამოხოხდა და სამკალში გაშლილი ყაჩაღები დაინახა. ისინი პურს მკიდნენ და ისე გულდანდობილი მიბყებოდნენ ველს, რომ ბიჭოიას ჯერ ეჭვი შეეპარა, ვაითუ, მხარი მეჭედა და სოფლის უბრალო გლეხებს შემოვარტყითო ალყა. მაგრამ მერე თვალი მოატანი იქვე ნამკალზე დაწყობილ თოფებს, შავად მოვლევებულ მაუზერს, ვეება ხანჯალს...

ეტყობა, ყანაღებოც ფრთხილად აყვნენ და, კვალიდან კვალში რომ გადადიოდნენ, იარაღიც თან გადაჰქონდათ.

ამ სურათმა სულის სიღრმემდე შენძრა ბიჭოია ფურცხვანიძე. თვალი გერ მოსწყვიტა ამ უცნაურ ყაჩაღებს. ეტ-

16750/1

მარჯის სახ. სეგ. სსრ
საბჭოთა მწიგნობრობის მინისტროს ბიბლიოთეკა

ყოზოდა, კარგი მცელაგები იყვნენ, დუ-
რბინდში მკაფიოდ მოჩანდა ლამაზად,
ნაფთვე-ნაფთვეად დაწყობილი ნაცელი.

მხოლოდ ერთი შეწვერა ბიჭი იყო
ხელშეშლილი. როგორც სჩანს, ცელი
შეხვდა უთითო და მისი მოჭრილი პუ-
რი ზოგი მარჯვნივ წვებოდა ნაწვერალ-
ში, ზოგი მარცხნივ...

— მერე ძნებად აღარ შეიკვრება! —
უნებურად გაუელვა ბიჭოიას, და კინა-
დამ გაეცინა, რა დროს რა ფიჭრი მომ-
დისო...

ის ბიჭები კი ისე გულიანად მუშა-
ობდნენ და სადღაც ყანაში მწყეროც
ისე უშფოთველად ქეოქითებდა, რომ
ბიჭოიას თითქოს უკვე აღარ ახსოვდა,
რატომ იყო ამ ხრამში ჩაწოლილი, —
რომ იქ, მინდვრის ბოლოში და ხე-
ვალში ჩასაფრებული მილიციელები
სროლის დაწყების ნიშანს ელოდნენ...

ფიჭრად წასული ბიჭოია ფეხის ხმამ
გამოათხიზლა.

მოიხედა.

ნაღვარეუ ხრამში საგუშაგოს უფრო-
სი მორბოდა ორად მოკუზული.

მოირბინა და მდეღვარებისაგან ჩახ-
რინწული ხმით წასაჩუჩულა საფარში
გაწოლილ ბიჭოიას:

— რალას ვუცდით, კაცო, ჩვენ უვე-
ლანი მზადა ვართ!

იგი ცოტა დაფეთებული იყო, ცოტა
გაკვირვებულიც...

ბიჭოიამ გამშრალ ბაგეზე ენა მოისვა
და გავაშელს თვალეში შეხედა. წყნა-
რად პკითხა:

— შეიძლება ახლა ამათი დახოცვა?!

— აბა რა ვქნათ, — ჩაიციანა გავაშე-
ლმა: — ტაში დოუკრათ აქედან?

ბიჭოიამ ყური არ ათხოვა გავაშელის
დამკინავ კილოს, ტუჩებზე ენა ისევ
მოისვა და მშვიდად უთხრა:

— იქნებ დაგვენებდნენ... შეეჩვიანეთ!

— არ დაგვენებდებიან, ბიჭოია, მაგის
იმედი ტყუილა ნუ გექნება! სასტიკად
შეგვებრძოლებიან და შეიძლება ჩვენი
ბიჭებიც დააშავონ! გახსოვს, შარშან რა
მოხდა ტინის ხიდზე?

რა მისი შესხენება უნდოდა! განა

თავად ბიჭოიამ არ იცოდა, რომ ბოლო
დროს აქაური ყანალებზე მტრულად მოქცე-
ვდილს ამჯობინებდნენ? ცხელი ღამეა და
ბარებას და საგანგებო სამეუღლების ხე-
ლში მოხვედრას?

რა უთანასწორო ბრძოლაც უნდა შე-
ხედეს ადამიანს, პატარა იმედი მაინც
არის, რომ ღმერთი ბოლომდე არ გავ-
წარავს.

— აქ კი დახვერტას თუ გადაურჩი, სა-
მუდამო გადასახლებაში ამოგხდება სუ-
ლი! — ამინებდნენ ტყეში გავარდ-
ნილ ხალხს ტახტიდან გადმოყრილი
ნაკაცარები, და ისინიც არავითარ შემ-
თხვევაში ხელეებს მაღლა არ ასწევდნენ,
ერთზე ათიც რომ მოსულიყო, — ეს
ყველაფერი კარგად იცოდა ბიჭოია
ფურცხვანიძემ. მაგრამ ცელიან ყანას
თოფი მაინც ვერ ესროლა.

— ტყუილად ებოდიშები და ენაზები
ამდენს! — თდნავ ხმას აუწია საგუშა-
გოს უფროსმა: — მგელი მგლობს არ
ნოიშლის, მაგათგან კაცი მაინც არ და-
დგება! კესროლოთ და მოვრჩეთ საქ-
ნის!

— აქ მე ვარ უფროსი, ახანაგო დუ-
ღე!

— ნუ შემშალე კაცი, მითხარა, რა
მოხდა, რა გადაწყვიტე?!

— ახლა ლაბარაკის დრო არ არის.
გადაეცი ბუკებს ჩემი ბრძანება: ჩემად
გაეცალონ აქაურობას და ბორანთან
მომიცადონ.

ყველაფერს ელოდა საგუშაგოს უფ-
როსი, ასეთ ბრძანებას კი არა... ამ უფ-
ცარმა გადაწყვეტილებამ კაცი კინაღამ
გააგოცა. ადამიანს ბნედა რომ წამოუე-
ლის, ტუჩ-პირი ისე მოეღრცია და
ჩაუქამდა. მაინც არ დაავიწყდა, რომ
ახლა ისინი საფარში იყვნენ და ჩხუბი
და ალიაქოთი აქ არ შეიძლებოდა.

— გავეცალოთ? ყანალებს გავეცა-
ლოთ?! მგლები ხელში მოვიგდეთ და
ცოცხლები გავუშვათ? რას გვეტყვის
მურადაშვილი? ისედაც ამოგიღოს თვა-
ლში ამ ბოლო დროს! ცეცხლს ეთამა-
შები, ბიჭოია! — ამოიქმინა გავაშელმა

და პასუხს აღარ დაუცადა, გატრიალდა და ეკალ-ღიჭებში მიიმალა.

ბიჭოიამ კი ისევ დურბინდი მოიმარჯვა და მიწდორს გახედა. „შენი ხმალი, გავაშელო, და ჩემი კისერი, თუ ეს ასე არ მოხდეს!“ — შეეხმინა იგი თავის იღვმალ ფიქრს.

თავი მეოთხე

თებერვლის რევოლუციამ პეტერბურგის უნივერსიტეტის კედლებში მოუსწრო ვანო მურადაშვილს. იურიდიული ფაკულტეტის მესამე კურსის სტუდენტმა სწავლას თავი მიანება და სამშობლოს მოაშურა... სიღნაღში ჩამოვიდა, მიიხედ-მოიხედა, ბევრი რამ აწონდაწონა და სამკედრო სასიცოცხლოდ გამართულ ბრძოლაში ყველაზე ძნელი ზნა აირჩია, — ბოლშევიკებს მიემზრო და იმავე წელს მონაწილეობა მიიღო ლაგოდნის აჯანყებაში. გათენებისას, მენშევიკების გეარდიელებთან შეტაკების დროს, მურადაშვილი მძიმედ დაიჭრა და მტერს ხელში ჩაუვარდა, დაჭრილი კაცი სიღნაღის საავადმყოფოში დააწვინეს, მოარჩინეს და თბილისის ციხეში გადაგზავნეს, სადაც მალე მისი გასამართლება უნდა მომხდარიყო, მაგრამ განგებამ ცოტა უფრო ადრე გამოუტანა განაჩენი თვითონ მენშევიკებს. ოცდახუთმა თებერვალმა მურადაშვილს ციხის კარი გაუღო.

ზორბა ტანის კაცი იყო სიღნაღის მაზრის მილიციის უფროსი ვანო მურადაშვილი.

თუ გაწყრა ღმერთი და პატიმრის დაკითხვის დროს ბრაზი მოერია და სკამზე შეტრიალდა, მერე მორჩა, — ის სკამი დასაჯდომად აღარ ივარგებს, ერთიანად მოირყევა და სახსარში დაიშლება.

სამაგიეროდ, ხმა დაჰყოლია ისეთი წერილი და წრიბინა, რომ ეკვი შეგება-

ტყის კაცებმა ერთი ხანი კიდევ იმუშავეს, სანამ გული კარგად არ იჭერეს. მერე ცელები იქვე დააწყეს, თოფიარალი აისხეს და ისე სწრაფად და ჩუმად გაუჩინარდნენ, თითქოს ამ ქვეყანაზე არცა ყოფილიყვნენ, სიზმრიდან მოვიდნენ და სიზმრად წავიდნენო.

რება, ეს კაცი ხომ არ მამამულებს, აბა როგორ შეძლება ამოდენა დევის ყელიდან ასეთი წრიბინი ამოდიოდნესო.

მაზრაში მალე გაითქვა სახელი, როგორც მოუკერძველმა და სამართლიანმა კაცმა. ვერავითარი ქირა და ქრთამი მასთან ვერ გასჭრიდა, ძმაცაცობა სასწორს ვერ გაუმრუდებდა, მალეიდან წამოსულ სიტყვას ბრმად არ შეუშვერდა კალთას.

ყველას ახსოვს ერთი ამბავი, როდესაც სამაზრო აღმასკომის თავმჯდომარემ თავის ახლობელს ხელი გადააფარა და მურადაშვილს შემოუთვალა, ამ კაცს ძირამდე ნუ ჩაჰყვები, ნუ ჩააცივდებიო.

— რა თქმა უნდა, არ ჩააცივდები, მაგრამ არც არაფერს ვაპატიებ! — განუცხადა მურადაშვილმა შუაჯაცს.

— შენი უფროსი ვახოვს, კაცო!

— სიმართლეს უფროსი არა ჰყავს, ჩემო კარგო! იგი თავად არის ყველას უფროსი, — მიუგო მურადაშვილმა.

ღარიბულად ცხოვრობდა სამაზრო მილიციის უფროსი.

ჯანგმოცილებული რკინის საწოლები, ერთი ძველი კარადა. — კარის ვალები და — დარკილული ფიცრიდან თეთარი ფქვილი სცივოდა.

ერთი გამოხუნებული ფარდაგი და მამა-პაპის დანატოვარი განიერი ტახტი. მურადაშვილის სამი პატარა გოგო-ბიჭი და მათი ჩინდალეული დიდება ერთად წყებოდნენ ამ ტახტზე.

ერთხელ შეიღი თუ რვა კაცი ერთად ესტუმრა მურადაშვილს. სკამების ნაკლებობის გამო, მისპინძლებმა მიიწიარე ბალები მეორე ოთახში გაიყვანეს და სასადილო მაგიდა ტახტისკენ მიიწიარეს. სხვანაირად საქმე არ გამოვიდოდა.

უთხრა ერთი-ორჯერ აღმასკომის თავმჯდომარემ, სიღნაღიდან გაქცეულმა ნაკლებმა ბევრი ვეჭვი და ავეჭვი დატოვეს ბინებში, ამოირჩიე, რაც გენებოს და შენი ფეშქაში იყოსო... მაგრამ მურად-აშვილმა თავი გააქნია, ჩემო მოსისხლე მტრების გამოხატეალ საწოლში რა დამაძინებს! ხალხიც არ მინდა ვალაპარაკო, ჩვენი მილიციის უფროსს მუქთი კუბო უყვარსო...

ამ დიდი სიკეთის მიუხედავად, ბიჭოია ფურცხვანიძე მაინც ვერ შეეთეთვინა თავის მეთაურს.

წითელი და თეთრი, — ამ ორი ფერიან გარდა, მურადაშვილი სხვას ვერაფერს ხედავდა ამ ქვეყანაზე.

— საიყარო ორად არის გაყოფილი, — ჩაძინებინებდა იგი თანამშრომლებს ყოველ კრებასა და დათბირზე: — წითლების მხარეზე არა ხარ? მაშ თეთრებისა ყოფილხარ და ტყვეია შუბლში სხვა ყოველი დაგვასწორებს!

— არა, ამხანაგო, ვანო, — შეეღიჯო ერთხელ ბიჭოია ფურცხვანიძე: — მე ეს ცხოვრება უფრო ძნელი მგონია, უფრო ღრმად წასული ქვესკნულ-ზესკნელში ცხოვრებაში ხშირად ხდება ხოლმე, რაღაც შენთხვევის გამო კაცი გზიდან გადასცდება, რაღაც შეეშლება, ან თვეოდანვე რაღაცაში დაეშვება და ბრძოლას განზე გაუდგება შეიძლება ამ შეცდომაში ქვეყანა არ დააქციოს და იმ კაცმა მართალი გზა იპოვოს, მაგრამ ეს მხოლოდ მაშინ მოხდება, თუ მსაჯულმა მეტი მოთმინება და გაგება გამოიჩინა!

— ვინც ჩვენთან არ არის, ის ჩვენი მტერია, მორჩია და გათავდა მოთმინებაში ქვეყანა დაანგრია მუზიზღება ის ხალხი, რაღაც მესამე გზას რომ ეძებენ

აღარ დაასრულა და ისეთი ფეხლებით შეხედა მოკამათეს, უჩუქუნე კე-ღარა სცნობდა.

— მესამე გზის მაძებარი ხალხი მეც არ მოყვარს, ამხანაგო ვანო, მაგრამ ნუ დაგავიწყდება, რომ ისინიც აღმიახნები არიან და ასე განურჩევლად ყველა უფსკრულში ვერ გადაუძახებ! დაეჭვებულ კაცს ცოტა უნდა დააცადო, მიიხედ-მოიხედოს, ნიადაგი მოსინჯოს, მეორე იქნებ შენი ხატიც იწამოს და გვერდში ამოგიღვეს! წინასწარ განაჩენი რატომ გამოგაქვს?

მურადაშვილს ეცინებოდა ამ სიტყვებზე, ფიჭვი და ყოყმანი ჩვენი მტრების წისქვილზე ასხამსო წყალს. არათუ მოპირდაპირე სანგარში ჩამჭდარ მტოქეს, წამიერად გზაჯვარედინზე შეიძღვარ აღმიახნაც კი არ შეიწყალებდა, — მკერდზე თოფის ლულას მიიბჯინდა.

შარშან ნაბიანიში ციხიდან გამოქცეულმა ბიჭებმა დამის მებრეებს შეიღი უღელსი ხარკამენი მოსტაცეს და ალაზან-გელმა გაიყვანეს. შვეურავენმა ცნობა მოიტანეს, ამ თავდასხმას ვინმე ვინაძე მეთაურობდა.

მურადაშვილი გაგიჟდა თურმე და ბოროდანი ცოფი ჰყოლა.

— კიდევ არ მოისვენებს მაგ ნაკიცარებმა?! კაცი არ იფიქრო, თუ მათი გვარი და ჭილაგი ძირზე არ დაიფიქრან! თავდადნაწირობის ერთი პროცენტიც არ უნდა დარჩეს საქართველოში, თუ შვეილობა და ახალი ქვეყნის აშენება ვწყურია!

— ვეელას ერთი საზომი ვერ გასწვდება, ამხანაგო ვანო! ზოგი მტერი იქნება, ზოგი მოყვარე! გაიხსენე ჩვენი პარტიის ისტორია! რამდენი დიდებულ რევოლუციონერი გამოსულა თავდადნაწირობის წრიდან...

— მაშინ სხვა დრო იყო, სხვა განწყობილება! ახლა კი სხვა დროა! ვისაც ოქტომბერმა ტკბილი ცხოვრება წააშწირა, იგი ვერასდროს რევოლუციას ვერ შეიფიქრებს, ჩვენი მოყვარე არ გახდება!

— შეიძლება არ შეიფიქროს, შეიძლება

არც მტრად მოეციდოს! — ეტყობა ბიჭოთა და საქართველოს წარსულს გაიხსენებდა:

ლარიბი იყო ქართველი მეფე, ხაზინა მალე დაეცლებოდა, საბოძვარი ადგილმამულიც ხშირად გამოეღეოდა, — აზნაურის წოდებას კი მაინც არიგებდა წაღმა-უკულობა, რომ თავდადებული ქვეშევრდომების ღვაწლი და სიკეთე როგორმე დაეფასებინა.

ისახელა თავი მღაბიო კაცმა? იმ დღესვე უბოძებდნენ აზნაურობის სიგელ-გუჯარს...

რა თავში იხლიდა ცარიელ ქალაქს უმიწაწყლო ვლები, მაგრამ არ იცი ქართველი კაცის ამბავი?! ნუ აქმეფე, ნუ ასმეფე, ოღონდ მოეფერე და კარგი სიტყვა უთხარი! ასე იყო მეტწილად: ამიტომ საქართველოში მხოლოდ გვარსახელის გამო კაცის მოძულება არ შეიძლება, მაშინ ნახევარი საქართველო უნდა ამოიღო გულიდან!

მურადაშვილი კი მაინც თავისას გაიძახოდა: გულში ისინი ყველანი კომუნისტების მტრები არიანო... და არავითარი გარჩევა არ იცოდა, ეს კაცი სისტლის სამართლის დამნაშავე იყო თუ პოლიტიკური მეტოქე, გამოუწვორებელი ქურდი თუ კაცი ვინმე ყიამყარალი... ვისაც ხელში ჩაიგდებდა, აღარ დაინდობდა.

ბევრი მათგანი გზაში „შემოაკედა, გაქცევის დროს“, როგორც მაშინ ეძახ-

დნენ ამ ყოვლად საზიზღარ ვერაგობას.

ასეთი კაცი იყო სიღნაღის მშობრის მილიციის უფროსი ვანო მურადაშვილი.

იმ დალოცვილმა განგებამ სწორედ ეს კაცი შეახვედრა ბიჭოთა ფურცხვანიძეს ჩვენი ცხოვრების ყველაზე შფოთიან დღეებში.

ახლა შენ იფიქრე, მკითხველო, რა ავი ზნე მოუვლიდა მურადაშვილს, როდესაც საგულშაღოს უფროსი დღევე გავაშვლი ციხიანთ ყურეში მომხდარ ამბავს მიუტანდა.

არ დაიჭერა.

არაფრის დიდებით არ დაიჭერა, რომ რაიონის მილიციის უფროსი, ნაცადი კომკავშირელი, წითელ არმიასი ნამსახურები ბიჭი მახეში მომწყვდევულ ყაჩაღებს ასე ჰიპიარად გაუშვებდა.

კაცი უნდა გაგოცდეს ან შემოგზაენილი მტერი უნდა იყოს, რომ ამგვარი ღალატი ჩაიდინოს.

არ დაიჭერა, მაგრამ ეს დღევე გავაშვლი არც იმდენად ბრიყვი კაცი იყო, რომ უმიზეზოდ ასეთი აურზაური აეტეხა. ეტყობა, რაღაც უკვანო ამბავი მართლაც მოხდა ციხიანთ ყურეში... ფურცხვანიძე სასწრაფოდ გამოიძახეს. სანამ იგი სიღნაღში ამოაღწევდა, მურადაშვილს ბოლმისა და მოუთმენლობისაგან თვალები ჩაუსისხლიანდა და ისეთი ქშენა აუვარდა, კაცი იფიქრებდა, სასულე თუ დაეკეტაო.

თავი მესამე

უკვე ღამდებოდა, როდესაც მურადაშვილს მოახსენეს, წითელწყაროს მილიციის უფროსი გეახლათო.

ოთახში შემოსულ ფურცხვანიძეს თვალეზში არ შეხებდა, თავი განზე წაიღო და კბილებში გამოსცრა:

— მართალია, რაც მითხრეს?

— ორი დღეა, ცხენიდან არ ჩამოვსულვარ, ამხანაგო ვანო, ძალიან დავიდლაღე! ნება მომეცი...

მურადაშვილმა სიტყვის დამთავრება აღარ დააცალა, სკამს ხელი დაავლო, მის წინ იატაკზე დახეტქა და უთხრა:

— დაბრძანდი! — მურადაშვილს ხმა უკანკალებდა.

დაჯდომავს შეეტყო, რომ ბიჭოთა ფურცხვანიძე მართლა უბოძოდ იყო დალილი. წელზე ჩამოკიდებული მათური ლაჭებში მოიქცია და ცოტა სულე ჩაიდგა.

— დაწყნარდი, ამხანაგო ვანო, კომკავშირულ სიტყვას გაძღვე, მაგ ყანადებს ხუთივეს ცოცხლად გამოვიყვან ტყიდან! ოღონდ ცოტა მადროვე... — ძალიან მშვიდად და ძალიან ამხანაგურად უთხრა ფურცხვანიძემ.

— რა გადროვო, შე ლაწირაკო! გამოყვანილი არა გყავდა? ყველანი შენს ხელში არ იყვნენ? რა მოხდა, რატომ არ ესროლეთ! მითხარი, გამაგებინე, თორემ სამეულს გადაგცემ დღესვე—

მურადაშვილს ხმა უფრო დაუწვრილდა, კისრის ძარღვები დაებერა, მგელი რომ დატრიალდება გალიაში, ასე მიაწყდა ხან ერთ კედელს, ხან მეორეს და რიყის ქვესავით შეკრული მუშტები დაუშინა.

ბიჭოიას ეგონა, აქედან ცოცხალი ვერ გავასწრებო მურადაშვილს, მაგრამ მერე თვალი მოატანა, რომ ეს აქვლებული დევკაცი ერთბაშად ჩაიხრა და ჩაყურდა. რალაც უცაბედმა ფიქრმა აშლილი პირისახე დაუწყნარა, თვალები დაუშინდა...

ერთი ხანი კედელთან ჩუმად იდგა და ფურცხვანიძეს უჩინოდ მისჩერებოდა. მერე ამოიხრა და თითქოს თავისთვის ჩაალაპარაკა.

— ბოდიში, ბიჭოია, ცოტა გავცხარდი!

ბიჭოიამ ხმა არ გასცა. ასე უსუნთქებლივ ის „ლაწირაკო“ ვერ დაივიწყა და მიმხვედრმა მურადაშვილმაც ცოტახანს იყურა, მერე ფურცხვანიძეს თავზე დაადგა და უთხრა:

— გამოვიყვანო — ადვილი სათქმელია, ჩემო კარგო, მაგრამ რამდენი კუთა და მოხერხება სჭირდება ამ საქმეს, თუ იცი შენ? თავი არ წაავო ტყუილუბრალოდ! მე ჩემი მხრიდან ყოველნაირად შეგიწყობ ხელს...

მისმა მეგობრულმა კილომ იმწამსვე იპოვნა ფონი ახალგაზრდა კაცის გულში. ბიჭოია წამოდგა და ისეთი მადლიერი თვალები მიაპყრო მურადაშვილს, — სად იყო იმ თვალებში წედანდელი წყენა და ჭავრი!

— შენ არ შეგაწყნებ, ამხანაგო ვა-

ნო, მე და ჩემი ხალხი მოუწყლით ამ საქმეს. შენ მხოლოდ პარტბან მოშვეცი, დაწერე და ბეჭედი დაწკარავი, რომ ბიჭოია ფურცხვანიძე ტყიდან ვისაც გამოვიყვან და შემოირიგებს, იმას ძველი ცოდვები ებატება და პატიოსან შრომას დაუბრუნდება!

— ქალაღი რად გინდა, ბიჭო, აგერ სიტყვა და აგერ ჩემი ხელი! დაკარგი! — შესძახა მურადაშვილმა და ხელი გაუწყოდა.

დაკარგეს.

ცოტა ხანს კიდევ ილაპარაკეს, რალაც ქალაღებში ჩაიხედეს, რალაც გვარები ამოიკითხეს და ერთმანეთს გულთბილად დაემშვიდობნენ.

— ნუ გეშინია, აგუნა, ჩვენი საქმე კარგად არის! — უთხრა ბიჭოიამ მარგილზე გამობმულ ცხენს. დგომის დროს მოშვეებული მოსართავეები ხელახლა მოუჭირა, საძუე გაუსწორა და უნაგირს მოახტა. გახარებულ კაცს რა დაღლა მოერგოდა!

ბიჭოია ფურცხვანიძის ოცნებაც ეს იყო, — დახმარებოდა იმ უბედურ ხალხს, რალაც უბრალო ფათერაკმა. სიბრძევემ თუ სხვათა ჩაგონებამ დედაადგილს რომ მოსწყვიტა და ტყეში შეპყარა.

ბევრი მათგანი მერე მართლაც ავკაცობდა, ლუკმა პურის ძებნაში სოფლებსაც აწიოკებდნენ, მაგრამ ისინი მაინც არ იყვნენ ქრისტეს ფეხის მუშელები მხაკერები... მათი შემოირიგება და გადარჩენა გადაუდებელ საქმედ მიაჩნდა ბიჭოია ფურცხვანიძეს.

დიდი იყო შფოთი და არეულობა მაშინდელ საქართველოში. გახშირდა ყაჩაღობა. ტყეში დაძრწოდნენ არა მართო ძველი, გამოჯანდრული კაცისმკვლელები და მძარცველები, — ამ გადაგვარებულ ხალხს ახლა მხარში ამოუდგნენ ტახტიდან გადმოყრილი ნაკაცარები.

ბიჭოია ფურცხვანიძე მუუზნებოდა, ცხრა თოკში გამოვლილი ყანალი უფრო დაგინდობს და შეგიწყალებს, ვიდრე

ტყეში გავარდნილი პოლიტიკური მოქიშე... ყაჩაღს მართო შენი ფული და ცხვარ-ძროხა უნდა, პოლიტიკურ მოქიშეს კი ყველაფერი მიაქვს, ფულიცა და სულიცო...

მემატინე მოგვიხსობს, რომ 1922 წლის მეორე ნახევარში ამ უკუღმართმა ადამიანებმა დღშეთის მარხაში, სახელდობრ, სოფელ მჭადისჯვრის სანახებში, ისეთი ციხესიმაგრე შექმნეს, რომ მთავრობამ წითელი არმიის ნაწილები ვაგზავენა გათავებდებული თარეშის გასანადგურებლად.

მეტად საშიში ბრბოები დიხეტე-ბოლნენ იმერეთისა და გურია-სამეგრელოს ტყეებში, მაგრამ ყველაზე საეალალო მდგომარეობა მიიწე კახეთში შეიქმნა, სადაც საბჭოთა ხელისუფლებას მეტი მომდურავი ხალხი ვაუჩნდა: თანაც კახეთის ტყეებში ხარჯი უფრო ადვილად იშოვებოდა და ყაჩაღს თავის გატანა არცთუ ისე უჭირდა.

ყველაფერზე ეტყობოდა, რომ ტყეს ერთი ნაცალი ხელი მართავდა. ხშირად შვირალბული გამოსვლა, აჯანყებას მიმსგავსებული ორომტრიალი, სოფლის მოწინავე გლეხების გატაცება, მკვლელობა, ძარცვა-გლეჯა, სახლ-კარის გადაწვა, — რაღაზე არ მოაწერეს ხელი ხალხის მტრებმა, ოღონდაც კი წითელი საქართველო დასუსტებულყო და დაქვეულოყო.

ამ უბედურებას ერთი ჭირი კიდევ მემატა. ფშავ-ხევსურეთისა და თუშეთის საზაფხულო საძოვრებს ქისტები ყაჩაღები შემოეჩვივნენ. ისინი თამამად გადმოდიდნენ კავკასიონის უღელტეხილზე და, როგორც მემატინე იუწყება, ბოლო წლებში სამოცი ათასი სული ცხვარ-ძროხა მოსტაცეს ქართველ მწყემსებს.

ყო კიდევ ერთი გარემოება, რამაც ერთობ გააძნელა ტყესთან ბრძოლა და იმი. ტყეში მომრავლდნენ ფეხის ხმას აყოლილი, გზას ამცდარი გლეხები: მეწისქვილე იორამის ბიჭი, ცერცება დუხუნია ლამის მესხრედ ედგა შემოქედებებს. ტყეში რა უნდოდა იმ საცო-

დის, მაგრამ, ეტყობა, კაცი ბედისწერას ვერ გაეძეცვია; იორამის ბიჭზე მუდამ ამზობდნენ, ვე უბედური ხატის დღესასწაულში არ ვაიშვება, ღვინოში ბორბავს, დადის და ხანჯალს აწვალვებს, — ჯერ ქარქაშიდან ამოაშიშვლებს, მერე ხელს დაკრავს და ისევე ჩაავებს, მისი ხანჯლის ქახუნი სუფრიდან სუფრაზე გადადისო...

— ამ დროს დუხუნის თვალბებში არ უნდა შეხედო, სიტყვა არ უნდა შეუბრუნო, თორემ უშაროდ ვერ გადაურჩები — მითხრა ერთხელ მებაზე გოგიამ.

ისე კი, სიფხიზლეში, დუხუნია აბაიძე ყოველად უწყინარი და უბოროტო კაცა იყო.

...იმ საღამოს აბაიძეს ერთი ხამი ბიჭი გადაეციდა სუფრაზე.

— მოეშვი, კაცო, ემაგ ხანჯალს, დაეცა თამადას, სადღეგრძელოს ამზობსო! — დასძახა თურმე იმ ბიჭმა ღვინოსაგან კარგად შეხურებულ დუხუნისა. დუხუნისმა წარბი შეიკრა და სანამ ძმაცაკები ხანჯალს წართმევდნენ, მისი მენიხზე უკვე სისხლში ცურავდა. შემინებულმა მეწისქვილემ შვილი სუფრიდან გააპარა, ალაზნა-გალმა გაიყვანა და ღვების ტყეში დამალა.

— ტყეში რა უნდა, შე უღმერთო, ჩვენს ბიჭს?! მილიციის ტყვიას რომ გადაურჩეს, შიმშილი და სიცივე ამოხდის სულს! — შეიცხადა დუხუნისა დედამ, როდესაც მეორე დღეს მეწისქვილე ალაზნიდან მობრუნდა: — ვეკილმა მითხრა, ჭრილობა საშიში არაა! დიდი-დიდი, წელიწად-ნახევარი მიუსაჯონო! წელიწად-ნახევარი რა არის, შე კაცო, ხელდახელ გაივლის, ციხიდან გამოვა და ისევე კაცი იქნება!

— ნუ გეშინია, დედაკაცო, — დაამშვიდა მეწისქვილემ დაზაფრული ქალი: — იცი, წითელმა დათამ რა მითხრა? ბოლშევიკების დღეები უკვე დათვლილია, დღეს არა ხვალ საქართველოდან გუდა-ნაბაღს აიკრავენ, ატანტის გემები დარდანილში უკვე შემოსულან და მხოლოდ ბრძანებას უცდიან, რომ

ბათუმში ჯარები გადმოსხანო! გაქცევის დროს ეს გამწარებელი მთავრობა, ვინ იცის, რას, უზამს პატივებს! შეიძლება ყველა ერთად მიახვრიტოს, ბრუნდი და მართალი! მერე დაჯექი და უყარე კაკალი... ბეწვის ხიდზე რატომ უნდა შედგეს საწყალი ბიჭი! იყოს ტყეში, ერთი-ორი კვირა გაიჭირვოს და მერე მადლობასაც ეტყვიან, კარგი ბიჭი ყოფილხარ, რომ ბოლშევიკებს არ შეუტრიგდი და ტყეში გაიქცეო...

ამ ხმამ, — საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლება მალე დამხობაო, ისეთი ძირი მოიდგა სოფლებში, რომ მარტო ჩვენი უბნიდან სამი კაცი გავიდა ალაზან-გალმა. გარბოდა ყველა, ვისაც რაიმე პატარა სასაფელი მინც ელოდა საბჭოთა მართლმსაჯულებისაგან.

ოზანში მეკალოე ბიჭებმა ერთი ბოლოა გლეხი ათვალისწუნეს და ზაქი დაუტყეს, მერე ლექსიც გამოუთქვეს:

გავილანთ ზაქი დაკლებს
 ორი კვირის წინაო,
 ტყეში იყო, ლუკმა პურზე
 დავედიოდი შინაო...

საუბედუროდ, ერთ ბიჭს ზაქის ტყავი უპოვეს და დაჭერას უბირებდნენ. ისიც მაშინვე ტყეში გაეარდა, ისე იყო დაჭრებული, „ამ მთავრობის დღეები დათვლილი არისო“.

ძმები ბენაშვილებიც ასევე უბრალოდ შეიწირა სამების ტყეში:

მეფის ყოფილი ოფიცერი დათიკო წერეთელი კარგი მონადირე იყო და მასთან ამხანაგობა ყველას ეხალისებოდა, მისი ნადირობის ამბავს ზღაპარით ჰყვებოდნენ სოფელ-სოფელ. იმ საღამოს წერეთელს შემოეთვალა, ჯიშისყურეში მივდივარ ტახებზე სანადიროდ და ესა და ეს ბიჭები გათენებისას სამთაყვაროსთან დამხედნენო.

ბიჭებიც თადარიგს შეუდგნენ, მხოლოდ ბენაშვილების შუათანა ძმამ წარბები მალა ახიდა თურმე, ახლა ტახი კავკასიონიდან ჩამოსული იქნება თუ არაო... ალაზნის პირზე ჭერ კიდევ ცხელა, ტახი ამ დროს ტყე-ქალას ნაკ-

ლებად ეტანებაო. ბენაშვილს ცოტა ისიც გაუვირადა, რომ მარტო ბეწვი ხალხი იყო დაძახებული, მაგრამ ამ წვრილმან ამბებს სხვა არავინ ჩაუფიქრდა, ბენაშვილს კი უფროსი მეგობრისა მოეხატრა და თავისი ეპვი ვერავის გაანდო.

გათენებისას ყველანი უკვე დანიშნულ ადგილას იყვნენ... მაგრამ გავიდა ერთი საათი, გავიდა მეორე საათი, — არც დათიკო წერეთელი გამოჩნდა და არც მისი კაცი. ნამი უკვე შეაშრა ბალახს. ხალხს გული გაუწყალდა, ნელა-ნელა დაიშლნენ და წავიდ-წამოვიდნენ. მხოლოდ ორი ქედელი მონადირე და ძმები ბენაშვილები დარჩნენ.

მოშუადღევდა. მინდორში გაშლილმა საქონელმა საჩრდილობელ ხეებს მიაშურა, — ისინი მაინც იდგნენ და გზას გასცქეროდნენ. ბოლოს ვიღაცამ მოიბინა და ბენაშვილებს უთხრა, თავს უშველეთ, ნადირობა კი არა, აჯანყება დაიწყო, დათიკო და მისი ამჟარი უკვე დაიჭირეს, ვიღაცას თქვენი გვარიც დაუსახელებია, — ჩვენი შეთქმულება იცოდნენ, ამ დილას სოფელი ხელში უნდა ჩაგვეგდო და აღმასკომის თავზე სამფეროვანი დროშა აგვეფრიალებინაო... სიტყვის დამთავრება ვერ მოასწრო, ბენაშვილების მამაც მოვარდა, თავში ხელეობი წაიშინა, „რატომ დამღუბეთ, შეილებო, დილიდან გეძებენ, მთელი სახლ-კარი გადაატრიალესო!“

ძმები მიხედნენ, რომ დათიკო წერეთელმა რაღაც უგვანო მახეში გააბა ისინი, ტახებზე ნადირობა მხოლოდ თვალთმაქცობა იყო. გულში კი, როგორც სჩანს, სხვა ფიქრი უტრიალებდა ყოფილ ოფიცერს, მაგრამ ძმებმა იმდენი მხნეობა ვერ გამოიჩინეს, რომ სოფელში დაბრუნებულიყვნენ და თავიანთი სიმართლე დაემტკიცებინათ.

„ვინ იცის, ამღვრელი წყალი როდის დაიწმინდება, ამიტომ, სანამ გადაიდარებდეს, ტყეში მოვიცადოთო“, — გადაწყვიტეს ძმებმა და სამთაყვაროდან თავქვეზე დაეშენენ, დაღამებამდ ნანკაანის ლიჭა-ბარდებში იმალებოდ-

ნენ, მერე ალაზანი გაეცურეს და ტყეში გაიჭრნენ.

ერთი ადგილი ვერ უძლებდა ამდენი

ხალხის ჩრენას, ბრბოები განუწყვეტ-
ლივ მოძრაობდნენ და აცარიელდებდნენ
ისედაც დამშეულ სოფლებს.

თავი მესამე

დატრიალდნენ სანდო კაცები, გამო-
იყობნენ, გამოიძინეს, ახლომახლო სოფ-
ლებიდან ტყეში ვინ იყო გასული და
იმ ზუთი ყაჩაღიდან ერთი ბიჭის გვარ-
სახელი მერე დღესვე დაადგინეს. თუ-
შე იყო შირაქში ჩამოსახლებული, ში-
ოლა ნაზლაიძე.

შარშანწინ ნაზლაიძეს საცოლვე მოს-
ტაცა თურმე ვიღაც ბელაქნელმა ლეკ-
მა და ხუნძახში მიიძალა. ქვეყანა შეაწ-
რიალა გამწარებულმა ბიჭმა, მისი ასა-
ვალ-დასავალი მაინც ვერ გაიგო. ეს მო-
ხდა გაზაფხულზე. სექტემბრის დამლევს
კი შიოლას ვიღაცამ შეატყობინა, შენი
მოსისზელე ლეკი ალავერდის მინდორზე
ვნახე, სადღეე ცხენები ჩამოუყვანია და
ჰყიდისო...

ალავერდის ხატის დღესასწაული უკ-
ვე ილეოდა, მაგრამ შიოლა ნაზლაიძემ
მაინც ჩამოუხსწრო ბაზრობაზე იმ უბე-
ღურს.

ძმაბიჭებმა ცხენი კი არა, შირაქის
ზენა-ჭარი ათხოვეს ნაზლაიძეს.

არც ხალხისა მოერიდა, არც მილიცი-
ელებს შეეშა, ბერდანა თოფი გულზე
დაახალა და მისი დამლუბველი ლეკი
უსტლოდ დაავდო მიწაზე.

გამოუდგა მდედარი. ნაზლაიძემ დამ-
წვარზე მდუღარე დაასხა. იმ სროლასა
და ცეცხლივლებაში ერთი კაცი კიდევ
დაჰკრა და სოფელში უკვე აღარ დაბრუ-
ნებულა, წავიდა და წავიდა, ტყეს მისცა
თავი.

როცა ბიჭოიას მისი სურათი მიუტა-
ნეს, იგი წამითაც არ დაფიქრებულა,
მაშინვე დაადო ხელი, — სწორედ ეგ
შავწყვრა ბიჭი დავინახე აყინაურის
მინდორზე, მისი პირისახე ყველაზე მე-
ტად დამამახსოვრდაო...

დღეე გავაშელმაც დაადასტურა, ში-
ოლა ნაზლაიძე და ამ სურათზე გამო-
სახული ბიჭი ერთი და იგივე პიროვნება
არისო.

რახან ნაქსოვს ერთი თვალი კი ჩაუ-
ვარდა, მერე საქმე ადვილად წავიდა.
მალე იმ ოთხი ყაჩაღის ვინაობაც და-
ადგინეს, მათი გზა-კვალიც მოიძინეს,
მაგრამ ბიჭოია არ აჩქარდა. „არ შეიძ-
ლება ამოდენა შირაქში რომელიმე მათ-
განს ერთი მესაიდუმლვე კაცი არ ჰყავ-
დესო“, — ფიქრობდა იგი და ფრთხი-
ლად, ძალიან ფრთხილად (არ უნდოდა
ეს ამბავი აღრევე გახშიანებულიყო)
სოფელ-სოფელ ეძებდა მისთანა გლე-
ხებს, ფარულად რომ თანაუგრძნობდ-
ნენ და ზოგჯერ ხელსაც კი უწყობდნენ
შირაქელ ყაჩაღებს.

ბედმა აქაც გაუმართლა ბიჭოია ფურ-
ცხვანიძეს. ასეთი კაციც იპოვეს, ვინმე
ბეროშვილი, ოზაანელი მებორნე, და
არა მხოლოდ იპოვეს, — მებორნემ მა-
შინვე ირწმუნა ბიჭოია ფურცხვანიძის
სიტყვა და შეუაკცობა ოყოყამანოთ რი-
სრა.

— ოღონდ მაგ ბიჭებს რამე ეშველოს
და მე თუ გინდა ცეცხლის კალოში ჩავ-
დგები! — განაცხადა მებორნემ, თუმცა
ერთი პირობა მაინც ჩამოართვა ფურც-
ხვანიძეს: — შენმა ბიჭებმა თვალთვალი
არ დამიწყონ და რამე უკუღმართობას
არ გადაემკიდონ! ჩემი ასავალ-დასავალი
კაცმა არ უნდა იცოდეს, მეტი თვალი
და ყური დაგვიშლის, ის ბიჭები დაფრ-
თხებიან და საქმე შეფერხდებაო...

ბიჭოია შეპირდა, შენი შუამავლობის
ამბავს საიდუმლოდ შევინახავთო, ვი-
თომ ზღვაში კენჭი ჩავარდნილაო, და
რამეთუ ყოველგვარი ეჭვი და უნდობ-

ლობა გვექარწყლებინა, იქვე დასძინა: ჩვენი შეხვედრის ადგილი თვითონ შიოლა ნაზლაიძემ დათქვასო. „სადაც კი მოისურვებენ ჩემთან მოლაპარაკებას, ყველგან ყაბული ვიქნები“ — უთხრა ბიჭოიამ. შემორიგების პირობები ერთხელ კიდევ შეახსენა და კეთილი გზა უსურვა.

ხელიდან წასულ კაცს ცელი და ნამგალი არ მოენატრება!

გეშმა და ალოომ არ უმტყუნა ბიჭოია ფურცხვანიძეს. როგორც კი შუამავალმა ხმა მიაწვდინა შიოლა ნაზლაიძეს და მისი ბედის მოზიარე გლეხებს, მთავრობა შემორიგებას გვიპირებთო, ისინი წინ გაუგვორდნენ მებორნეს, ოღონდ სოფელში დაგვებრუნონ და სიკვდილამდე კისრიდან უღელს არ გადავივლებთო.

მაძახურას ხევში წითელწყაროს მილიციის უფროსი და შიოლა ნაზლაიძე რამდენჯერმე შეხვდნენ ერთმანეთს.

ბიჭოიას მოეწონა ეს მალაღი, მხრებში აწურული, ოდნავ წელში მოხრილი ბიჭი. პირველი დანახვისას იგი ცოტა ძაბუნ კაცად მოეჩვენა ფურცხვანიძეს. ყაზადის ხიფათიან ცხოვრებას უკვე დაედარა მისი გაშლილი შუბლი, მაგრამ კარგად რომ დააკვირდა, გულში გაეცინა, თვალმა როგორ მომატყუაო.

რა ძაბუნი? მაგრად მოზიდული მშვილდი თუ გინახავს, ისეთი დაძაგრული და შეკრული ტანფეხი ჰქონდა შიოლა ნაზლაიძეს. ასეთ კაცზე იტყვიან, ცხრა გაშლილ ნაბაღს გადაახტებო...

ხშირი, წაბლისფერი უღვასის ძირებში თამბაქოს ყლარტისა და არყის სუნი გასდგომოდა. თაენაღუნული ლაპარაკობდა, მოსაუბრეს შერას არიდებდა, მაგრამ ერთ-ორხელ თავი ასწია და ისეთი სწრაფი თვალი შეავლო ბიჭოიას, რომ იგი უნებურად შეცბა, — თვალისჩინი კი არა, თითქოს ელვის ნატეხი მიაწყდა პირისახეზე.

მაშინ კი მიხვდა ბიჭოია ფურცხვანიძე, რა შეუბრალებელი იქნებოდა იგი შურისძიების წუთებში.

ერთი წვერმოტეხილი სიტყვა არ დასცდენია ნაზლაიძეს, არც ქვიშის თოკის გარეხა დაუწყია, ^{შეხვედრის} განუცხადა წითელწყაროს რაიონის მილიციის უფროსს, თუ მთავრობა შეგვინდობს და პატიოსან შრომას დაგვაწყვებინებს, — დმერთი და რჯული, წინახარების მაგივრობას გავწევთო...

შიოლა ნაზლაიძეს მხოლოდ ერთი რამ აფიქრებდა: ტყეს იმ წლებში თავისი წესი და რჯული ჰქონდა, თავისი კანონსამართალი. ამ გამორიყვებულმა გლეხებმა არ იცოდნენ, რომ ტყეში შესვლა ადგილი იყო, გამოსვლა კი მეტად ძნელი და საველლო. ახლოვდებოდა ათას ცხრაას ოცდაათი წელი და უკვე ყველაფერზე ეტყობოდა, რომ ტყეში რალაც დიდი ამბავი ხდებოდა, იღუპლა საქმე იწყებოდა. ამიტომ თუ ვინმე ტყიდან გასვლას დააპირებდა, სოფელში დაბრუნებას მოიწადინებდა, — მისი წირვა გამოსული იყო... ტყე უკან აღარავის აღარ უშვებდა. როგორც სჩანდა, ტყეს თავისი უხილაფი გამგებელი ჰყავდა.

ორმა ყაზადმა, დიდებაშვილმა და ზალიკო კიკნაძემ ცოდვები მოინანიეს და სოფელს შეურაგდნენ. მჭადიჯერის ბანდის მეთაურმა წესი აუგო ორივეს. დიდებაშვილი სოფელში მოაკვლევინა მიგზავნილ კაცს, კიკნაძე კი სახლიდან მძინარე გამოიტაცეს, ტყეში აწამეს და პირუტყლმა ჩაფლეს მიწაში.

დუხუნია აბაიძე მხოლოდ იმიტომ გააქრეს ამ ქვეყნიდან, რომ ერთხელ ღვინოში წამოსცდა თურმე, დანაშაულს თუ მაპატიებენ და ციხეში არ ჩამსვამენ, ტყეში ვერაფერი გამაჩერებდსო...

ასეთმა სისასტიკემ ტყე დააშინა და იმ უხილაფ ძალას დაუმორჩილა. მაგრამ მიწის ძახილი ყოველგვარ შიშზე უფრო ძლიერი გამოდგა. თანაც მილიციის უფროსმა დააიხედა შიოლა ნაზლაიძე, ჩვენც გვექნება თვალყური, რომ ბოროტმა ადამიანებმა ავი რამ არაფერი შეგამთხვიანო.

ყველა სთქმელი უკვე ითქვა, ყველა

ეჭვი და საგონებელი უკვე გაცხადდა და მარიამობისთვის დამლევს, მეზორნე ბეროშვილის ქოხში, შიოლა ნაზლაიძე და მისი ამხანაგები — აბრო ველაშვილი, კვირიკა ზარიძე, ხარება ქავთარაძე და ზაზა ფოცხვერაშვილი წითელწყაროს მილიციის თანაშრომლებს ჩაბარდნენ. როგორც დათქმული იყო, ყაჩაღებმა ჯერ თოფ-იარაღი გამოგზავნეს, მერე თვითონაც მოვიდნენ და შემორიგების ქაღალდს ხელი მოაწერეს. წვიმიდა, ბნელოდა. ბიჭოიამ შემორიგებულ ყაჩაღებს ცხენები ათხოვა და რამდენიმე მილიციელიც გააყვალა, რომ გზაში რაიმე ფათერაკს არ გადაჰყოფდნენ. თვითონ კი ნაბადში გაეხვია და სადაც იქნა, იქვე მიეყვინა კედელს.

და ისე ჩუმად მიიძინა, თითქოს აცუნის ბაღი იყო. ასეთი ბედნიერი ძილი არა მგონია, რომ ოდესმე ჰქონოდა ბიჭოია ფურცხვანიძეს. როგორ გაიხარებენ იმ ბედდამწევი ბიჭების მშობლები და დედამამშვილები, და როგორ გაოცდებიან სამაზრო მილიციის უფროსი ვანო მურადაშვილი, — ეს რა მარჯვე და გონიერი თანაშრომელი მყოლია, საქმე დამში მოიყვანა და რა მოკლე ხანში ხუთი ყაჩაღი შემოირიგაო...

გათენებისას წვიმამ გადაიღო, მაგრამ აციანურის ქალა-მინდორზე ისეთი ხშირი ბურუსი ჩამოწვა, მთლად ჩამობნელა იქაურობა. მეზორნეს ტანმა უგრძნო, რომ უკვე გათენებული იყო: ადგომა მაინც არ იჩქარა, კუთხეში საცოდავად მიუყუებული კაცი არ ვაგაღვიძოო. ბიჭოიას ისევ ისე ხმელათ ეძინა სკამზე და სულის ქვევაც კი ვაჩუყვობა. ეტყობოდა, ჯერ კიდევ ვერ მოესწრო გამოშვება ორი ღამის უძინარ ბიჭს.

მეზორნემ კერაში ჩახვეული ცეცხლი განჩრიკა და ხმელი შემოუწყო. მერე სამფეხზე ქვაბი შემოდგა, რომ წუხანდელი სუფრის მონარჩენი ხინკალი გაეცხლებინა. სანამ ქვაბი წამოდუღდებოდა, საჩხეში გავიდა, სტუმრის ცხენს თევა მისცა.

უეცრად ალაზნის მხრიდან თქარათქური მოისმა. ბურუსში თვალი ვერა-

ფერს ჰკიდა მეზორნემ, აქედან უზოს ჰიშვარიც კი ლანდალ სჩანდა. მანერამ ყველაფერზე ეტყობოდა, ვილაც ვიკეთუ თუ თავმოქმედებული კაცი ცხენს მოაჭენებდა საურმე გზაზე. აბა ამისთანა ბურუსში ცხენის დათხება იქნებოდა?!

არ გასულა დიდი ხანი, მეზორნის ჰიშვართან გაწითლებულმა, ოფლადაღვრილმა მილიციელმა მოაგდო ცხენი.

— საგითა?! — შეიოცა მეზორნემ.

საგითა მეზორნევილი უფროსი მილიციელი იყო სოფელ ოზანში. ბიჭოიადნობოდა ოზანელ მილიციელს. წუხელ სწორედ საგითას ჩააბარა შიოლა ნაზლაიძე და მისი ამხანაგები. ისინი ნაშუალამევეს გაუდგნენ გზას; ნარიანამდე კი ორმოცი ვერსი მაინც იქნებოდა. და მეზორნეს გაუყვირდა, ასე ხელდახელ, ღამიანში, სოფლამდე მიყოლა და უკან მობრუნება როგორ მოასწერესო.

მოსულმა მისი გაოცება არ შეიმჩნია, ცხენიდან ჩამოხტა და ხმამაღლა ჰკითხა მეზორნეს:

— უფროსი აქ არის?

— აქ არის.

საგითამ თავბირზე მკლავი ჩამოსვა და ქოხს მიაშურა. მეზორნე წინ გადაუდგა.

— სძინავს, ცოდევა ახლა მაგის ვალვიძება. გუშინ და გუშინწინ ფეხზე ჩამოწყდა კაცი!

— სასწრაფო საქმე მაქვს! — ხმას აუწყია მილიციელმა.

— რა გაყვირებს, ბიჭო, ნალსა და ჩლოქს შუა ხომ არა ხარ გაჭედილი!

— აბა გამიშვი, რომ ვუტუნები!

— რა ვაჩხუბებო, ხალხო, ეს ბურუსი ვერ გაიყავით? — ქოხიდან ბიჭოია გამოვიდა. სტუმარ-მასპინძლის შელაპარაკებამ ცოტა უდროოდ გამოაღვიძა იგი. აწოდინებდა, ამოქნარებდა, მაგრამ გუნებაზე მაინც იღგა, — წუხანდელი ღამის მოგონება მძლავრად უსხივებდა თვალებს...

საგითას დანახვაზე წარბები მალლა შეჰყარა. იმ წამსვე მიხვდა, რალაც ჰირს გადაეციდნენ ეს ბიჭები, თორემ

ასე უთენებლივ საგითას აქ რა მოიყვანდა?

— გეტყობა, ვერა ხარ კარგი მახარობელი! — უთხრა ფურცხვანიძემ.

— ვერ ვარ, ამხანაგო უფროსო! — მაშინვე გამოუტყდა საგითა.

ბიჭოიამ მებორნეს გადახედა — და ისიც უხმოდ მიტრიალდა, ეზოდან გავიდა. საგითამ ცოტა ხანი კიდევ მოიცადა, სანამ მებორნე თვალს მიეფარებოდა, მერე ნაღვლიანად სთქვა:

— თქვენთან გამოსაჩენი პირი აღარა გვაქვს, ამხანაგო ბიჭოია. სამაზრო მილიციის უფროსმა წაგვართვა შიოლა და მისი ამხანაგები.

— როგორ თუ წაგართვათ, რას მიედმოედები!

— ხეობიდან ამოვედით თუ არა, სამაზრო მილიციაში ალყა შემოგვარტყა, ერთი ოცეული მაინც იქნებოდა. მურადაშვილმა პირადად თვითონ უბრძანა შემორიგებულ ყაჩაღებს, ცხენებიდან ჩამოდიოთ... მერე ხუთივე გაჩხრიკეს, ხელ-ფეხზე ბორკილები დაადეს და წინ გაირიკეს!

ზარდაცემულმა ბიჭოიამ ხმა ვერ ამოიღო. შუა ეზოში ჩემად იდგა და უაზროდ მისჩერებოდა ავის მათუწყებელ შიკრიკს.

— მეტი არაფერი? — ჰკითხა ბიჭოიამ.

— ისინი რომ წაიყვანეს, მერე მურადაშვილმა ჩვენი გვარები გამოიკითხა და მადლობა გამოგვიცხადა, თქვენა და თქვენი უფროსი მარჯვე ბიჭები ყოფილხართო! — მიუგო საგითამ.

რა მწარედ ჩაეცინა ბიჭოიას... ავისი სიტყვა ენის წვერზე ეყიდა, მაგრამ თავი შეიკავა. არ იკადრა, რომ ხელქვეითის გასაგონად მაზრის უფროსის აუგი ეთქვა.

„ღმერთო მომეც ძალა და მოთმინება!“ გაიფიქრა და ქოხიდან უნაგირი და ნაბადი გამოიტანა. მერე ეზოს თვალი მოაგლო და ქასთან დაყუდებულ ცხენს გასძახა:

— აგუნა!

მოისმა ნელი ჰიხინი, მოვდივარო...

ბიჭოიამ ცხენს კისერზე თავი მიადო და ერთი-ორი წუთი ასე გაქვავებული იდგა ეზოში, თითქოს მეტი საძრიაობა აღარა ჰქონდა.

„ესეც ჩემი ბელი! რაღა მე დამადგა თვალი მეთათრმა და ამ კარგი ბიჭის გულის გასახეთქად გამომგზავნა!“ — ფიქრობდა ჰირის ოფლში გაწურული საგითა და მზერას ველარ უსწორებდა ცოცხლად გათავებულ ბიჭოიას.

თაზო მუხვილე

ვერც იმ დილას, ვერც მეორე დღეს ბიჭოიამ სამაზრო მილიციის უფროსი სილნალში ვერ იპოვნა. მერე ახლო-მაზლო სოფლებზე მოიარა, იქნებ სადმე გადაეაწყდეთ. მურადაშვილის ასაჯალდასაველი მაინც ვერ ვაიგო. სილნალში კაცმა არ იცოდა, სად იმყოფებოდა, ან როდის გამოჩნდებოდა სამსახურში მაზრის უფროსი.

და სწორედ მაშინ შეიპყრო ბიჭოია ფურცხვანიძე რაღაც გაუგებარმა, გარეგნულად თითქოს უსაფუძვლო შიშმა თუ მოუსვენრობამ.

იმ პირველ დილას იგი ჯერ კიდევ ფიქრობდა, მოხდა უემქველად რაღაც უბრალო გაუგებრობა და — შეეხვდები თუ არა მურადაშვილს, ყველაფერს ნათელი მოეფინება და შემორიგებულ ყაჩაღებს, პირობის თანახმად, იმწამსვე სახლში გაუშვებენო.

მაგრამ რა უნდა ყოფილიყო ეს უბრალო გაუგებრობა, ასე რომ გაამძაფრა მათი ურთიერთობა, — ამ ამბავს ბიჭოია მაშინ არ ჩაუფიქრდა, შიშის გამო არ ჩაუფიქრდა. არ უნდოდა მორევში შესულიყო, არ უნდოდა ეფიქრა,

რომ ის ბორკილები უფრო მეტი იყო, ვიდრე უბრალო გაუგებრობა.

„ალბათ თვითონ მურადაშვილი მოუთმენლად მოელის ჩემთან შესვედრება და საუბარს!“ — აწყნარებდა იგი თავის გულს და გამალებული მიაჩქარებდა აგუნას გვედიქის ხევეში.

და მხოლოდ მეორე თუ მესამე დღეს ბიჭოია ფურცხვანიძეს ტვინი გაუპო უეცარმა ეჭვმა: — „შემალება, ნამდვილად მემალეება, თორემ ამ ამბების მერე ჩემი ნახვა როგორ არ მოუხდა!“.

რა უღვეს გულში ვანო მურადაშვილს?! მიიწყას და მიიწონოს სხვისი ნაშრომი და ნამოღვაწარი, სახელში ჩაეზიაროს ბიჭოია ფურცხვანიძეს?

არა, იგი არ იყო ხარბი და გულნამცეცა კაცი, რომ ასეთი ნაბიჯი გადაედგა.

როგორც სჩანს, სხვა რაღაც განზრახვა ამოძრავებს მურადაშვილს, თორემ ასე მოულოდნელად, გაუფრთხილებლად ამ თავდასხმას არ მოაწყობდა.

ან ეს ბორკილები რაღა იყო?

„ნუთუ პირი ვაიშავა და სიტყვა გატეხა!“ — ამ ფიქრმა ტანში აბურძვანა ბიჭოიას და, რახან ერთხელ კი ჩაიხედა მრუდე სარკეში, მერე ყველაფერი უკუღმართად მოეჩვენა...

ისევე ცხენს მოახტა და თიანეთს მიაშურა. თიანეთში მურადაშვილის სიამარი ცხოვრობდა. ბიჭოიას გაგონილი ჰქონდა: როდესაც მურადაშვილს ქლექის გამჩენი მთხოვნელები შემოესტევიან, მაშინვე სიამარის ოჯახში გაიხიზნებო.

შუბლის ძარღვი უნდა გაეწყვიტა ბიჭოია ფურცხვანიძეს, რომ ასლა ოჯახში შეეწუხებინა თავისი უფროსი. მაგრამ მეტი რა ღონე ჰქონდა, — შემორიგებული ყაჩაღები ისევე სიღნაღის მილიციის საპატიმროში ისხდნენ, მურადაშვილი კი სადღაც გადაიკარგა და სუნგალი განაბა.

დღე უკვე ილეოდა, ბიჭოიამ თიანეთს რომ მიატანა და ორღობეში მიმავალ ბერიკაცს სთხოვა, ამა და ამ კაცის სახელი მიმასწავლეო...

— მართალი ვითხრა, არ მოგელოდები, მაგრამ მობრძანდი, სტუმარმა შეგამადგინა! — უთხრა მურადაშვილმა კიშკართან მომდგარ ბიჭოიას.

— ვერ შემოვალ, ამხანაგო ვანო, მალე უნდა გაებრუნდე.

— ხომ მშვიდობაა, კაცო?

— მშვიდობაა... თუმცა რა ვიცი! — არეულად მიუგო ბიჭოიამ.

მურადაშვილს თავი ისე ეჭირა, თითქოს იმ ხეობაში არაფერიც არ მომხდარიყოს. ის კი არა, მისი წრიბინა ხმა რაღაც ფარული დაციწვითაც კი იყო შეფერადებული.

— აბა ვინ იცი, კაცო! მილიციაც შენა ხარ და კომკავშირიც! — ვითომ შეეხუმრა მასპინძელი, მაგრამ მისი მიდარაჯებული თვალები აშკარად მეტყველებდნენ, იგი არ იყო ხუმრობის გუნებაზე.

ეს თამაში ბიჭოიამაც იგრძნო და ჩახმახზე შედგა:

— ბოდიში, ამხანაგო ვანო, რომ ოჯახში შეგაწუხე, ორი დღეა დაგეძებ!

— რა ექნა, ჩემო ბიჭოია, უნავირობა ისე გამომეწვა ლაქები, ცხენზე კი არა, საკაზე ველარ ვჯდები! თურმანძის მალამო მიშოვეს და სოფელში წამოვედდი, ერთი-ორი დღე დავისვენებ-მეთქი! — სწრაფად მიუგო მასპინძელმა.

— იმ ბიჭებს გზა რატომ შეუცვალე, ამხანაგო ვანო! ჩვენ ასეთი პირობა არ გვექონია! — პირდაპირ ჰკითხა ბიჭოიამ.

— საქმემ მოითხოვა, ჩემო კარგო!

— ეოტა ცივად უთხრა მურადაშვილმა. — ბორკილებიც საქმემ მოითხოვა?

მურადაშვილმა თავი დაუქნია.

— შენ წარმოიდგინე, ესეც საქმემ მოითხოვა! ვიფიქრე, ვაი-თუ გზაში ის ბიჭები დაფრთხნენ და გაქცევა დააპირონ-მეთქი და მეც, ასე ვთქვათ, თავი დავიზღვევე, — კარი ჩაუწყატიე ყოველგვარ მოულოდნელ გამოხდომას.

მურადაშვილი გაიღმდა. სტუმარს დააკალა, თავის სათქმელი მოთხარასო, მაგრამ მისი პასუხი დამაჯერებელი იყო და ბიჭოიამ ამჯერად სიჩუმე ამკობინა.

— ახლა მეორე საკითხი: — განაგრძო მურადაშვილმა და ის ცივი მზერა ისევ შეავლო ბიჭოიას: — მე ვიცი, შენ რა გაწუხებს! შემორიგებული ყაჩაღები რატომ მაშინვე სახლებში არ გაუშვებს და სპატიმროში მოათავსესო! ეს ხომ? კეთილი და პატიოსანი! მაგასაც გეტყვი, თუმცა იცოდე, მე ვალდებული არა ვარ ანგარიში ჩავაბარო ჩემს ხელქვეითს. მაგრამ სამსახურის გარდა, ჩვენ კიდევ მეგობრობა გვაკავშირებს.

სული მოითქვა, უფრო კი იმიტომ შეყოვნდა, რომ პირველი სიტყვა ერთბაშად ვერ იპოვა.

— დამიდგე ყური... შიოლა ნაზლაიძემ და მისმა ამხანაგებმა ბევრი ისეთი ამბავი იციან, რაც ჩვენ, მილიციის, ძალიან გვინტერესებს! თუ მოინდომებენ, ბევრი საიდუმლო საქმის ამოცნობაში დაგვეხმარებიან შენი შემორიგებული ყაჩაღები. რამდენი ხანია ტყვეში არიან და ხომ იცი, რა სახეზე გულა ექნება თვითმუცელ მათგანს. ცოტა ხანს გავაჩერებთ, დაველაპარაკებით, რაღაც რაღაცეებს გამოგკითხავთ და გაუშვებთ, აბა რას ვიზამთ! სიტყვა სიტყვა!

ბიჭოიას მწარედ გაეღიმა.

— კი მაგრამ მათთან დალაპარაკება სხვაგანაც შეიძლებოდა, სოფელში... ოჯახში! ტყუილუბრალოდ გული რატომ უნდა გაუხუთებოთ ადამიანებს!

— როგორ გეტყობა, ბიჭოია, რომ ორგანოს ახალი თანამშრომელი ხარ, ჯერ კიდევ გამოუცდელი და უნახავი! — მიუგო მურადაშვილმა და სტუმარს მზარზე ხელი მოუთათუნა: — ოჯახში დაკითხულ კაცს რა ფასი აქვს, ბიჭო! ციხის ოთხი კედელი კი ქვას ააღაპრაკებს! ქვეყანა არ დაიქცევა, ერთი-ორი კვირა ჩვენთან რომ მოათიონ და ზოგი რამ ცნობა მოგვეცენ. ასე რომ, შენ დაწყნარდი, ჩემო კარგო, გულს ნუ აყუვები და ნუ დაივიწყებ, რომ ისინი, ბოლოს და ბოლოს, ყაჩაღები არიან და ნამეტანი „ბოდიში და უკაცრავად“ მხოლოდ გაგვიძნელებს მუშაობას.

— როგორ თუ არიან?! — წამოიძახა

ბიჭოიამ. გულჯიბზე ხელი გაიკრა და შემორიგების ქალღღმობისკენ მიჰქცა.

— იყვენ, ამხანაგო ვანო, იყვენ და უკვე აღარ არიან!

— ვითომ? — ჩაიციხა მურადაშვილმა: — ყალბი ჰუმანიზმი ძალიან ნუ გაგვიტაცებს, ამხანაგო რაიონის უფროსო! გამოსწორებული ქურდი და ყაჩაღი ჯერ არავის უნახავს ამ ქვეყანაზე. — რას ამბობ, ამხანაგო ვანო, რამდენი გამიგონია, წიგნებშიდაც წამოკითხავს...

— მეც გამიგონია, მეც წამოკითხავს, მაგრამ შენი საკუთარი თვალთ თუ გინახავს სადმე?

ამ კითხვას ცოტა მოუშვადებელი დახვდა ბიჭოია ფურცხვანიძე. თავი დახარა და მესხიერების ელვამ თვალისწამში მოირბინა მისი ცხოვრების ყველა კუთხე-კუნძული.

ვერა, ვერსად ვერ იპოვნა ბიჭოიამ გამოსწორებული ქურდი და ყაჩაღი. იგი მხოლოდ ოცდასამი წლისა იყო და დიდი ცხოვრების ორომტრიალში ჯერ კიდევ არ იყო ნაბრუნე.

არადა, გულმართალმა ბიჭმა ტყუილის თქმაც არ იკადრა.

მხოლოდ ესღა მოახერხა პასუხად:

— მაშ რა ექნათ, ამხანაგო ვანო, მივსდგეთ და მუსრი გავავლოთ ყველას?

— ყველას... თუ გინდა ეს ქვეყანა მალე დალაგდეს. შიოლა ნაზლაიძეს ასე ხელწერილი რომ ჩამოართვა, ბოლომდე მისი ნდობა მაინც არ შეიძლება. შეხედე თვალეში, ერთი წლის გამოსახედს ერთად იხედება!

— ვერ დაგეთანხმები, ამხანაგო ვანო, ვერ დაგეთანხმები! გველი რომ გველია, იმასაც კი დაზოგავს ადამიანი, თუ ხერედიდან სალამურის ხმამ გამოიყვანა...

— დაწყნარდი კაცო, რა გაყვირებს! ეინმე გაიგონებს და ჩხუბობენო, იფიქრებს. შემოდი სახლში, იქ ვილაპარაკოთ.

მურადაშვილს თავიდანვე არ მოეწონა, რომ ეს ჯველი ბიჭი, გუშინ გამოცხვარი კომკავშირელი, მზარის უფრო

სის თვითველ ნაბიჯს თავის სასწორზე სწონიდა, ყველაფერზე თავისი მოსახრება და შეხედულება ჰქონდა.

ეგ ვისი ტიკი-ტომარა იყო, რომ ჰეტერბურგელ სტუდენტს ჰქვთის მასწავლებლად დადგომოდა!

„თუ ჩვენი ამბავი დროზე არ გაიჩქვავა და ჩემმა ხელქვეითმა ყველა საკითხი სადავოდ და საკამათოდ გამიხადა, მერე მომივალში უფრო გავვიჭირდება ერთად მუშაობა!“ — გაიფიქრა მურადა-შვილმა და იმ საღამოს გულწრფელი საუბარი გაუმართა ბიჭოთა ფურცხვანძეს.

ბრიალა ბუხართან ხელდახელ პატარა ტანლა და სამფეხა სკამები მოარბენინეს, სუფრა გაშალეს.

— შენ ერთი რამ გეშლება, ჩემო ბიჭოთა, და ის გიფუტებს ცოტა ისტიბარსი — ასე მიუღიბავ-მოუციბავად დაიწყო მურადაშვილმა. საყველო შეიხსნა, ჭრელი ბაღდადი ოფლიან თავ-კისერზე შემოისვა, მერე ის ბაღდადი ხელში გააფრიალ-გამოაფრიალა, ვითომ გააშრო, და ისევ კისერზე შემოიკვცა.

— მაინც რა გეშლება, ამხანაგო ვანო?

— რა გეშლება და... შენ ხანდახან გეჩვენება, რომ ჩემზე უკეთესად იცნობ ამ ცხოვრებას, ადამიანებს, პარტიის პროგრამას. მაცალე, ჭერ ჩემი აღსარება გითხრა!

„იმ დღიდან, რაც მიწა და ზეცა ერთმანეთს გამოიყყო, ადამიანს თან დაჰყვა ერთი უბედურება და იგი ვერავითარმა სახარებამ და მოძღვრებამ მისი გულიდან ვერ ამოძირკვა“, — ლაპარაკობდა ყოფილი სტუდენტი და სიტყვებს საგანგებოდ მარცვლავდა, რომ თანამოსაუბრეს არაფერი გამოპარვოდა.

რა არის ეს უბედურება?

შური და სიხარბე.

სიხარბე და შური...

ქვეყანაზე ჭერ არ მოსულა ისეთი ადამიანი, რომ უფრო დიდი და უფრო სასვე ქისა არ უნდოდეს, ვიდრე ერგება და ეკუთვნის, ყველა-კაცს მეფის

ტახტი ელანდება. ნიჭიერნი და უნიჭიერნი დღეიდანვე ერთმანეთსა ჰამენჭნებენ მომშეს თვისას გაუსწრონ და სიხარბე თავში მოექცენენ. ეს ქვეყანა სწორედ ამ სიხარბემ აშალა...

ადამიანის გაჩენის წამიდან დღემდე ცხოვრებაში არაფერი შეცვლილა... (მაცალე, თავს ნუ აქნევს!)

ზნეობრივად არაფერი შეცვლილა. თორემ სხვა მხრივ როგორ არ შეიცვალა! ჩვენს უძველეს წინაპარს ჰქვთის ნაჯახი ეჭირა ხელში, რომ თავისი მეზობელი მოეკლა და ნანადირევი წაერთმია, მერე მოვიდა შუბი და მშვილდ-ისარი, თოფი და ზარბაზანი... ახლა კი, შეხედდე მეოცე საუკუნის ადამიანს! რა ვაზი და საწამლავი არ გამოიგონას სურათებზე მაინც არ გინახავს, რა შავი დღე დაიყენეს გერმანელებმა გენერალ კულეშოვის ლაშქარს პირველ მსოფლიო ომში. მდინარე იპრის მისადევარზე ქლორის ღრღბელი გაუშვეს და ხუთი ათასი რუსი ჯარისკაცი წამში გამოასალმეს წუთისოფელს!

ყველაზე დიდი მეცნიერები მხოლოდ ერთ რამეში ეჯიბრებიან ერთმანეთს: ვინ უფრო მალე გამოიგონებს ისეთ იარაღს, რაც შეიძლება მეტი ადამიანი რომ გააქროს ამ ქვეყნიდან. ეს არის წინსვლა, კულტურა, განათლება?!

შენ კი ამ დროს რას მეუბნები? ახლა ჩვენი მთავარი იარაღი მართალი ხიტყვა უნდა იყოს, რომ ადამიანი კეთილესაყენ მოეპოვოთო. შური და სიხარბე ჭრისტეს სიტყვამ ვერ ჩაჰკლა ადამიანის გულში, შენი ჰიკიკი და ჰადაგება მოერევა ამ გველშაბებს?! აბა მითხარი, თუ მომხდარა ოდესმე, რომ კართან მომდგარი ომი კაცის სიტყვას და ვედრებას შეგჩერებინოს?

შურმა და სიხარბემ შექმნა ყველა ბოროტება ამ ქვეყანაზე, — გაუთავებელი სისხლისმღვრელი ომებიც და კარის მეზობლების წიოკობაც ერთი მტკაველი მიწის გამო...

ძველი რომაელები ამბობდნენ: თუ მშვიდობა გინდა, ომისათვის ემზადდო... და კაცობრიობაც ემზადებოდა, აუმჯო-

ბესებდა საომარ იარაღს, ამრავლებდა საომარ ლაშქარს, მაგრამ მშვიდობას მანაც ვერ ეღირსა და ვერც ეღირსება, სანამ მსოფლიოში ერთი კლასის, მუშათა კლასის დიქტატურა არ დამყარდება: ამიტომ არავითარი შებრალება ჩვენი მოწინააღმდეგე ბანაკის წარმომადგენლებს, ვინც უნდა იყოს იგი, — პოლიტიკური მეტოქე თუ ტყვენი ვავარდნილი ყაჩაღი...

ლაპარაკის ემზზე მოსულ მასპინძელს ერთბაშად მოეჩვენა, რომ არსათქმელი წამოსცდა, რომ მისი აღსარება უარყოფდა წინანდელ დაპირებას — შემორიგებულ ყაჩაღებს მილიციაში ცოტა ხანს გავაჩერებთ და სახლებში გავეშვებთო...

მურადაშვილმა იმ წამსვე კეზი შეაბარუნა:

— ამას საერთოდ ვლაპარაკობ, ჩემო ბიჭოთა, რომ ფხიზლად ვეცდით თორემ მაგ ბიჭებს წინ რა დაუდგება! თრი-სამოდლე და თავისუფალი იქნებიან: ახლა კი მაკმარე, თუ კაცი ხარ, ამ საგანზე კამათი. შეხედე, რა ხაშლამა გვიცივდება!

— ხელის გადაბანა თუ შეიძლება?

— წამოდგა ბიჭოთა, სახელო შეიხსნა.

— ახლავე! — დაფაცურდა მასპინძელი, სტუმარი პარმაღზე გაიყვანა და კვემით ჩასძახა:

— სოფიკო, გოგო, წყალი და პირსახოცი!

ეტყობა, ბიჭოთას გულიდან გადაეყარა ყველა ეჭვი და საწყუხარი, თორემ ახლა იგი მურადაშვილის თჯახში სუფრას არ მიუჭდებოდა...

თავი მარტივი

კვირახალი იდგა. არბილოს კალოში ჩამოსახლებული მთიელები წმინდა გიორგის ხატს ღამეს უთევდნენ. საღუდეში ორმოცი ლიტრი ჭერი მიიტანეს და დიდძალი ლუდი მოხარშეს, არაყიც გამოხადეს, საცლავე დაჰკლეს...

ლოცვას მორჩნენ თუ არა, მინდორში რამდენიმე ადგილას დიდი ცეცხლი დაანთეს და პურის საჭმელად ჯარაჯარად დასხდნენ.

ბიჭოთამ იცოდა, ამგვარი ღრეობა და ტან-ფანდური უქიროდ არ ჩაივლიდა ხოლმე. გაიყოლა ორა მილიციელი და მთელი ის ღამე ფეხზე გაათენა.

ღროს ტარება მეორე დღესაც გაგრძელდა და მხოლოდ შხის ვადახრისას აიშალნენ რამის მთელები. საზღვნიეროდ, ამჯერად დღეობა ისე ჩათავდა, ტყუილა ხელიც კი არავის წაუღია ხანჯლისკენ. უზომოდ კმაყოფილი ბიჭოთა ისევ წითელწყაროში დაბრუნდა... ტანსაცმელი არც კი გაუხდია, მხოლოდ

იარაღი მოიხსნა და ძილად მიეგდო.

კაცუნმა გამოაღვიძა.

რაიონის მილიციის უფროსს რა დამეული კაცუნი და ძახილი გააკვირვებდა... მაშინვე წამოდგა, კარი ნახევრად გამოთაღო და სიბნელეს ჰკითხა:

— რომელი ხარ?

— საგითა ვარ, ამხანაგო ბიჭოთა!

— საგითა? — შეიოცა მასპინძელმა:

— აქ საიდან გაჩნდი, შენ ხომ სიღნაღში გამოგაძახეს!

— სწორედ იქიდან მოვდივარ. ორი სიტყვა უნდა ვითხრა და უკანვე გავბრუნდები. მოკვალი ცხენი, არც კი ვიცი, იქამდე სული ჩააყვება თუ არა!

— რა მოხდა, კაცო?

— ჯერ შემომფიცე, ბიჭოთა, რასაც ახლა გეტყვი, აქვე მოკვდება სამუდამოდ!

ბნელში ისინი ერთმანეთს ვერ ხედავდნენ, მაგრამ საგითას ხმა, მისი გულის ფორიაჟი ცხადად ეუბნებოდა ბიჭოთას,

რომ იგი ამჯერადაც არ იყო ფეხზედ-ნიერი შიკრიცი.

— კომკავშირულ სიტყვას ვაძლევ! სხვა საფიციარი მე არ ვიცი და არცა მწამს!

საგითამ სული მოითქვა და ისევ აჩუჩნულდა:

— ხვალ იმ ბიჭებს წირვას გამოუყვანენ! ხუთივეს...

— რომელ ბიჭებს?! რას ამბობ!

იგი უკვე მიხვდა, რომელ ბიჭებზე იყო ლაპარაკი და სულისთქმა შეეკრა, ტანზე ბეწვი აეშალა...

— გათენდება თუ არა, შიოლას და იმის ამხანაგებს მლიციის საპატიმროდან სიღნაღის ციხეში გადაგზავნიან. გზაში ყველას დახოცავენ, ვითომ გაქცევა დააპირესო...

— ვინ ვითხრა?

— მეტს ნურაფერს მკითხავ! ხომ ხედავ, თავი გავწირე და არსათქმელი გავანდე!

— საიდან გაიგე, ვინ ვითხრა-მეთქი! — ბიჭოია ჩუმად ლაპარაკობდა, მაგრამ ისეთი ზარი და ელდა იყო კაცის ხმაში, რომ საგითა ვატყვდა.

— სწორედ ამ საქმეზე დამიძახა მურადაშვილმა! ექვსი კაცი შეგეარჩიეს, ჩვენ უნდა დავიღოთ იმ ბიჭების ცოდევა... ახლა კი გამიშვი, ბიჭოია, თორემ შეიძლება მომიკითხონ და...

კარი ჩუმად მიიხურა და კიბეზე ჩაირბინა.

ბიჭოია კი ნელა შემობრუნდა ოთახში, ასევე ნელა-ნელა დაეშვა ტახტზე და ხელეები თავზე შემოიდო. რამდენად ნელი იყო მისი მოძრაობა, იმდენად გამალებული უბურღავდა გონებას მხოლოდ ერთი ფიქრი, მხოლოდ ერთი ფიქრი: ნუთუ შეიძლება ასეთი ვერაგობა, ასეთი მზაკვრობა!

ბიჭოიამ იცოდა, რა დაუნდობელი კაცი იყო ვანო მურადაშვილი, მაგრამ ამგვარ ორპირობას მაინც არ ელოდა. მურადაშვილის რჯახში მომხდარმა საუბარმა მხოლოდ ზემოდან წააფარა სიამყარის კალთა ბიჭოია ფურცლებანიძეს, გულში კი მაინც ჩახსნა ჯალად უნ-

დობლობა, რაღაც უბედურების მოლოდინი.

ბიჭოია ებრძოდა ამ გრძნობას, ამ ვიდებდა თავის თავს, შემორიგების ქალაღდს მურადაშვილმაც მოაწერა ხელი, იგი თავის სიტყვას ვერ უღალატებსო... მაგრამ ბიჭოიას ძილი ძილს არა ჰგავდა, ღვიძილი—ღვიძილს. სწუხვდა, შფოთავდა, დღეები გადიოდნენ, ის ბიჭები კი ისევ საპატიმროში ისხდნენ.

ბიჭოია უკვე გრძნობდა, რომ მურადაშვილი ასე ადვილად არ დაეხსნებოდა შემორიგებულ ყაჩაღებს, მაგრამ თუ ასე შეუბრალებლად გაიმეტებდა, ეს კი აღარ ეგონა.

„იი თურმე რატომ მომბატყუა და წამაქეზა მურადაშვილმა, რომ შიოლა ნაზლაიძე და მისი ამხანაგები ტყიდან გამომეყვანა...“

რა შემორიგება და მიწასთან დაბრუნება!

„გამოსწორებული ქურდი და ყაჩაღის უნახავსო!“ — გაახსენდა მურადაშვილის სიტყვები.

ასე რამ გააბეცა ბიჭოია ფურცლებანიძე, როგორ ენდო ამ სიტყვების შქადაგებულ ადამიანს!

ახლა კი ქვეყანამ იცის, რომ შიოლა ნაზლაიძემ და მისმა ამხანაგებმა ბიჭოია ფურცლებანიძის სიტყვა იწამეს, შემორიგების ქალაღდი იწამეს და მთავრობას გულდანდობილი ჩაბარდნენ.

ვინ დაუჭერებს ბიჭოიას, რომ იგი მურადაშვილთან არ იყო შეკრული ის ქალაღდი მზაკვრულად შეითხნეს, ყაჩაღები ტყიდან გამოიტყუეს და ლაჩრულად, უბრძოლველად საღდაც ხევში დახოცეს, ვითომ გაქცევა დააპირესო...

ჩაძალღებენ იმ ბიჭებს, — შირაქის მინდვრებს მონატრებულ გუთნისდედებს, — მერე წადი და უმტყიცე სოფელს, რომ შენ, ბიჭოია ფურცლებანიძე, ამ მუხანათური მკვლელობის მონაწილე არ იყავ...

„ნეტა ერთი ჩემს ლოგინში დამაძინა და დედაჩემის ჩაკრული შოთი გამატყინა!“ — უთხრა ერთხელ შიოლა ნაზ-

ღიძემ ტყეში სათათბიროდ მოსულ ფურცხვანიძეს.

სასოწარკვეთილ ბიჭოიას ღმუილი აღმოხდა.

იგი წელან ერთი წამითაც არ დაეკვებულა, — მაშინვე ირწმუნა საგითას ნათქვამი. თავიდანვე ეტყობოდა, რომ ეს ამბავი ასე უკუღმართად უნდა დაბოლოებულყო, მაგრამ მისი ალალი გული მაინც არ ეთანხმებოდა სინამდვილეს. ბიჭოიას სჯეროდა, რომ ეს ქვეყანა უფრო კეთილი და ფაქიზი იყო, ვიდრე სხვები ფიქრობდნენ.

ახლა კი ცას სვეტი გამოუფარდა, საიდუმლო განაჩენი უკვე გამოტანილია და, თუ ბიჭოიამ რაიმე სასწაული არ მოახდინა, შემორიგებულ ყაჩაღებს ველარაფერი უშველის, — გაივლის კიდევ სამი-ოთხი საათი და ყველაფერი გათავდება, ბოროტება გაიმარჯვებს...

ერთი-ორი წუთი ასე დამუნჯებულა იჭდა საწოლზე, თითქოს აღარა სუნთ-

ქავდა; თვლემსო, კაცი იფიქრებდა, მაგრამ მტრისას, რაც იმ წუთებში ფურცხვანიძის გულში ზღბოდა. ერთიშეორის გამანადგურებელი ფიქრები სიცოცხლეს უმწარებდა ბიჭოიას, მტანჯველი ყოყმანი გულს ორად უპობდა, სიმართლეს ძალას უკარგავდა...

ერთბაშად წამოდგა, ასანთს გაკჭრა და საათს დახედა. შუალამე გადასული იყო. ამ წამოდგომაზე, ასანთის გაკვრაზე, — ყველაფერზე შეეტყო, — რალაც უკვე გადასწყვიტა ბიჭოია ფურცხვანძემ. მან უკვე იცოდა, საითკენ მიდიოდა მისი სიმართლის გზა. უკან არ დაიხევს, ათასი ქაჯი და ალქაჯი წინ რომ გადაუდგეს...

კარი გააღო და ოთახიდან მშვიდად გამოვიდა. მისი შემხედვარე კაცი ვერ იტყოდა, ამ ორიოდე წუთის წინ რა ჯოჯობეთი გამოიარა ამ ახალგაზრდა კაცმა.

თავი მეცხრა

გზაში ბიჭოიამ ცხენი გამოიცვალა.

პატრონის ფორიაკი პირუტყვისაც გადაედო, აგუნას გეშმა უმტყუნა და სიბნელეში გზას უკვე ველარ არჩევდა. ერთი-ორხელ ღარტაფში დაუცდა ფეხი და მიწას კინაღამ დაასკდა. თანაც, ეტყობა, ქანცი გაუწყდა წუნანდელ ნამგზავრს. ბიჭოიამ ბოდბისხევის საგუშაგოს გაუარა და მარქაფა ცხენზე გადაიჭდა.

„თუ იმ ბიჭების საცანს გაძლიერებული ყარაული არ უდგას, მომხედა ღმერთმა და ეგ არის!“ — ფიქრობდა იგი და საგუშაგოს დასვენებულ იორღას თავწყაროს აღმართზე მიამჩარებდა.

მამლებმა მესამედ იყოლეს, როდესაც ცხენის ტქარათქურმა მძინარე ქალაქის ძაღლები და ღობის ძირებში მიყრილი ღორები წამოშალა... მთელი სიღნაღი ბნელში იყო ჩაფლული. მხო-

ლოდ ქალაქის ბაღსა და სამაზრო მილიციის ეზოში ბოლავდა ერთი-ორი პატარა ფარანი.

ბიჭოია რკინის კიშკართან ჩამოქვეითდა.

— ალაზანი! — უთხრა ნიშანი საყარაულოდან გამოსულ ქალარა ბილცკელს.

— გიცნობ, ამხანავო უფროსო! — გაეცინა ყარაულს.

— წესი მაინც წესია, — მეგობრულად დატუქსა ბიჭოიამ.

ეზოს სიღრმეში ბუნდად მოსჩანდა სამაზრო მილიციის სახლი, — აგურის ორსართულიანი ძველი შენობა, — შიშანი დღითაც კი ასე პირქუშად და ქურუხად რომ გადაწყურებდა ალაზნის ველს.

წითელწყაროს რაიონის მილიციის

უფროსმა კარგად იცოდა ამ სახლის ყოველი კუთხე-კუჩქული.

— სასტუმრო თავისუფალია?

— თავისუფალია, ამხანაგო უფროსო!

— ცოტა თუ არ წავიძინე, ხეალ კაცად აღარ ვივარგებ. ორი ღამეა, ხალათზე ქამარ-ღვედები არ შემიხსნია. შეიძლე გამაღვიძე, თუ არ დაგეზარება!

— როგორ გეკადრება, ბატონო! — იწყინა ყარაულმა.

— ცხენსაც მიმიხედე, თუ კაცი ხარ! — უთხრა ბიჭოიამ და ჭიშკარი ისე მშვიდად შეალო, თითქოსდა ძილის გარდა სხვა არაფერი ედარდებოდა ამ საბედისწერო წუთებში.

სასტუმროს ეძახდნენ ქვედა სართულში, საპატიმრო საკანზე. მიშენებულ პატარა ოთახს, სადაც ღამეს ათევდნენ სოფლებიდან მოვლინებული მილიციელები.

ან კიდევ, —

როცა მილიციის საპატიმროში ტევა აღარ იყო, იმ ოთახში პატიმრებსაც შეუძახებდნენ ხოლმე. საკანიც და სასტუმრო ოთახიც გვერდიგვერდ იყო მოთავსებული ვიწრო დერეფნის ბოლოში.

ბნელში გათქვეფილ შენობას მხოლოდ ერთი განათებული ფანჯარა აცოცხლებდა. მორიგეს, ეტყობა, რულა მოეკიდა, რადგან იმ ოთახიდან ჩამიჩუმე არ მოდიოდა.

წალოში შედგმული ფარანი მკრთალად ანათებდა დერეფანს. ბიჭოიამ შორიდანვე მოატანა თვალი, რომ საკანთან მხოლოდ ერთი კაცი იმყოფებოდა. სკამფიცარზე წამოწოლილიყო და თუთუნს ეწყოდა.

მხოლოდ ერთი კაცი. მეტი არავინ.

«გველის ქუჩა გაქვს მურადაშვილო!»

— გაიფიქრა ბიჭოიამ: — არავითარი განსაკუთრებული მეთვალყურეობა, არავითარი გაძლიერებული დაცვა, თუმცა სასიკვდილოდ კი გაიმეტა ის ბიჭები! უველაფერი ისე დასტოვა, როგორც დღემდე იყო, რომ თანამშრომლები არ

დააეპყოს, მათი ყურადღება არ მიიქციოს, ალბათ რალაც ხდებოდა...

თანაც პატიმრებიც აღარ აფორიაქდებიან და უფრო გულდანდობილი გაჰყვებიან ბადრავს...

ფეხის ხმაზე მილიციელი სწრაფად წამოდგა. დაგვიანებული სტუმარი შეიქცინო და გულლიად მიეგება:

— მობრძანდით, ბატონო ბიჭოია! ზეწრები და ბალიშისპირები სწორედ ამ დილას გამოცვალეს. კარგად მოისვენებთ!

ჯველი ბიჭი იყო, შუატანისა. ისეთი ნაზი, ვარდისფერი პირისკანი ჰქონდა, — არც ქარდაკრული, არც მზისაგან გარუჯული, — თითქოს შირაქის მინდვრებზე ერთხელაც არ გაეველოს. ეტყობა, უჯანო ბიჭი იყო და გარე-საქმეებზე აღარ დაარბენინებდნენ.

— დიდი მალეობა, ვაჩეიშვილო — ასევე გულლიად შეხვდა ბიჭოია საპატიმროს გულსაც: — მარა მშიერ კაცს მარტო სუფთა ზეწარი არ უყოფა, ჩემო კარგო. მთელი დღე ვერ მოვიცალე, ერთი ლუქმა ვერსად გადაველაპე! ცარიელი კუჭი და ძალი კი, ხომ იცი, ვერ ეწყობიან ერთმანეთს!

— მაგის მეტი რა ვიცი, ბატონო! — მიუგო ვაჩეიშვილმა და უმწეოდ მიიხედ-მოიხედა დერეფანში.

— აბა დამდე პატივი და ჩაირბინე შავი დათას ღუქანში. წელან გზად გამოვიარე და თონეს უკიდებდა. იქნებ უკვე ამოყარა შოთები! ერთი ცხელი პურის წვერი პირდაპირ დამხატავს! — უთხრა ბიჭოიამ.

— ახლავ, ბატონო! თქვენ აქ თვალყური გეპიროთ და მე ყველაფერს გავანენ! — მკვირცხლად მიუგო ვაჩეიშვილმა, თოფს ხელი დაავლო და ერთ ლანდზე გაჰქრა.

ბიჭოია მაშინვე საცნის კარზე დადებულ ურდულს მივარდა. წითელწყაროდან ერთი ხუთი-ექვსი გამლები მანაც წამოიღო, მაგრამ რად უნდოდა თურმე, — პირველივე გამლების იერიში და ძველი უბრალო ბოქლომი ისე მუშად გაიღო, ვითომ ბამბისა იყო.

სუთივე პატიმარს ეძინა.

განიერ ტახტზე თავფეხშეჭეული იწვნენ შიოლა ნაზლაიძე და აბრო გელაშვილი. შიოლა გულაღმა გაგდებულყო ნაზლაზე და გემოზე ხვრინავდა, როგორც ქორწილიდან დაბრუნებული მაყარი:

დანარჩენები იატაკზე დაგებულ ქეჩაზე ეყარნენ. შიოლას გარდა, ყველანი, ეტყობა, გულის ძილში იყვნენ წასული, თითქოს აღარც კი სუნთქავდნენ.

— შიოლა! — დაუძახა ბიჭოიამ.

ხვრინვა მაშინვე შეწყდა, მოისმა ტუჩების წმარუნე და... ნაზლაიძე ტახტზე წამოჭდა. ტყის ნადირმა იცის ასეთი სწრაფი გამოღვიძება.

— მე ვარ, ფურცხვანიძე... მილიციის უფროსი! — რატომღაც თავის გვარს თანამდებობაც მოაყოლა ბიჭოიამ.

— ო-რ, მობრძანდი სიტყვის კაცო! კიდევ რა ქალაღზე მოგაწერინებ ხელს, ბატონო უფროსო! — ჩაიციან შიოლამ.

ბიჭოიას ვითომ არც გაუგონია მისი მოწამლული სიტყვა, კარი მოიხურა და კი არ უთხრა, — ცივად უბრძანა:

— ყველანი გააოციე! ორი წუთი და, თქვენი ლანდი ამ არემარეზე არ იყოს! ახლა კი ეცვალა ფერი შიოლა ნაზლაიძეს.

— ასეა საქმე?!

— ასეა. — წარბშეუხრელად მიუგო ბიჭოიამ.

დიდი ახსნა-განმარტება არც აბრო გელაშვილს დასჭირდა. დანარჩენებიც იმ წამსვე მიხვდნენ, რომ მათი შემოკრიგების ქალაღი მხოლოდ ენუქას ანდერძი იყო.

სანამ ისინი ტანზე ჩაიცვამდნენ, ში

ოლა ნაზლაიძემ მილიციის უფროსს გადაულაპარაკა:

— შენც წამოდი ჩვენთან, აქ მინც არ დაგედგომება! ხვალ მურადაშვილს ეს ოთახი ცარიელი რომ დახვდება, ხომ იცი, თავზე ხელს არ გადაგისვამს!

— ყველაფერი ვიცი, ჩემო შიოლა, მაგრამ ჭვარზეც რომ გამაყარან, ჩემი ადგილი აქ არის! თქვენ სადმე ორი დღით თავი შეაფარეთ... მე ჩემს სიტყვას ან გაეიტან, ან აღარ ვიქნები! — მშვიდად მიუგო ბიჭოიამ.

— დაფიქრდი, კაცო!

— წადით! ხევიდან მოუარეთ ეზოს... ოთახიდან სწრაფად გაიკრიფნენ.

ვიწრო დერეფანი ისე გაიარეს, იატაკის ქრაქუნიც არ გაუგონია ფურცხვანიძეს. არც მერე გაუღია რაიმე ხმა ხორციელსა თუ უხორცოს.

ბიჭოიამ კარი მიხურა, გულჭიბიდან ფანქარი და რვეულის ფურცელი ამოიღო. გასაწურავად მოქცეული საყელო შეიხსნა და მაგიდას მიუჭდა.

„საქართველოს კომპარტიის (ბოლშევიკების) სიღნაღის სამაზრო კომიტეტს...“

— დაიწყო და მერე ხელი არ გაუჩერებია. სულმოუთქმელად სწერდა. გულზე მოწოლილი სათქმელი ყველა სიტყვას ადვილად პოულობდა...

თენდებოდა. დრო-ჟამი შეუჩერებლად მიიწეოდა წინ და მხოლოდ მან ერთმა იცოდა, რა უფრო მძიმე დანაშაული იყო, — ვანო მურადაშვილის ვერაგობა, თუ ჩემი პირველი კომკავშირელის პასუხი ამ ვერაგობაზე.

კ თ ე ზ ი ა ს

ლახტს მცემდე, არფის ლარებით
მჭრიდე
დაჩოქილს, არც ვარ დასაზოგელი.
გადაიყარე პირიდან რიდე,
როგორც სატანჯველს, უბზოდ მოგელა.

არეულია — ცხადი, ზმანება,
რა ნახეს ან რა ჭირი დაგვეცა;
რომ უკითხავად შენ გეტანება
ყველა რეგვენი და მატრავეცა.

ნუ შეტყვი — სისხლი რად შეყინება,
როცა შენ სახელს ფიცავს თაღლითი;
ალარ იკმარებს მხოლოდ ვინება,
ნუ მკითხავ — თავში რას დავახლიდი.

რა სიმალღეზე იწვი და ვლავ,
ვერ გაგოსწორებს თვალს უწმინდური,
ცად გაფენილი, მოუტეღავი,
ვერ მოიხილონ შენი შინდორი.

თავად არკვიონ — ვინ ვინ ჯობია
(რა საჭიროა თრევა, ქიაქია):
ვინ — თავზედია. ვინ ჩაბწყობია,
ვინ — შებერტყილი და მანიაკი.

არც მიფიქრია მათი მორევა,
ყირაზე დგომა,
შეხლა, შეტევა.
პირქაფიანი ბრუნავს მორევე
ყველა თავისით ჩაიხვეტება.

ქართლი... საქართვეპირი

დავით გურამიშვილი

გულზე მებატე, შენს გარდა არ მიძებნია ჯანძი,
შენს ხრიოკებზე დავეანცე მუხლები დასაქანცი.

როგორ დამეთმე, შენ ჩემო სახლეულო და მრევლო,
შენი გზა დამბედობია, სხვაგან ვის კვალზე შევლო.

რაღა ვთქვა, დასანანია, სხვას ვაუნე, თავიც ვივინე,
რა გულსაკლავად გადახმა ვარდები საივინე.

რა მალე დამლაშებია, თითქოს არ ვიყავ ღირსი,
როდისღა გაიტოტება ხე, მოსხეპილი ძირში.

ამოტეხილი ქვევრები და ჩანგრეული თონე...
სოსანებს დაუტბორია ყანები საბატონე.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

იხევა მაყვლის ბარდებში შედგებულ მწუხრი,
აქ ფეთქავს ძარღვი დამწვარი და გული დანამდულრი.

აქ დამანათლა ცოდვილმა — მიწა ხარ, მიწამ გქამოს,
ვეღარ გახედო ზედაზენს, მუხრანს და საგურამოს...

კლდეთა დათხრილი თვალები, მზერა ცივი და მკაცრი,
აქ გურამიშვილს დაქონდა ბეჭები გასაბაწრა.

ასი მთა გადაატარეს, შენი მზე მოისურვა,
ცრუსა და გაუხარებელ საწუთროს უთხრა მდურვა.

გადინმაურებს აედარი, ღამე მოვა და წავა,
გლოვა და ლოცვა დავითის შენ გადაგარჩენს კვლავაც

გამოიტირა სოფელი, ბნელი და გაუძლისი,
ხორცი გაღნა და განქარდა, სული აქ ბრუნავს მისი.

ს ო ფ ლ კ დ

ღრუბლებში ჩაძირული
კავკასიონის თხემი,
აქეთ ქედები ლურჯი,
ეს მამულია ჩემი.

ვის ევედრება შველას,
მისული წაქცევაზე,
დაკიდებული ფერდობს,
ჩემი ყანა და ვაზი.

რას მთხოვს შრიალი ალევი,
ნიავეზე ანათროლის,
ზიკრილებულ ციდან
ცვივა ნამსხვრევი ბროლის.

დილიდან საღამომდე
მოწვენას უსტვენს ჩიტა,
პატრონის დანაბარებს: —
„სახლსაც, ეზოსაც ვყიდი“.

სასკვლავოს გიჟკვხული

რკინის ჯვარი, რკინის კარი, რკინისავე მაგიდა,
გაზაფხულმა ხეებს მწვანე ჩინჩილები დაკიდა.

მწვანედ, შავად შეღებილი სავარძლები მყუდრონი...
ბალახს უძალიანდება დატკეპნილი გულდრონი.

ცვრიან ცაზე მზე ტრიალებს — თასი საალავერდო,
როგორ ვიზამ, გულსაკლავი წარწერებით ვავერთო.

კიბე, სვეტი, მოაჭირი, ახვეული სურთითი;
აირნიე, რომელი ჯობს — ქანდაკება, სურათი...

ყველას ლოდი მიჩნევენია, ძველებურად ნათალი,
ქვა ალგეთის, ქვეყანაზე ვერ უპოვოთ ბადალი.

აღუბლებმა, აღუჩნებმა კორდი თეთრად გაბოლა,
ნეკნებს ლეწავს ჩაქცეული თაღების პარაბოლა.

უღღღური ჩემი ნერგი ძირში ვინდა მობელო,
საწუთრო ხარ, ასე ვიცნობ, ყოვლის დამამზობელო!

ბევრის თვალი დააბნელე, ბევრის კეფა გახარი,
მაცოდინა, ვისი ჭაფრი დაგრჩა ამოსაყარა.

ფერდო ჩამოტყავებულო, ჭაგნარო და ხრიოკო,
შენთან მოველ, საბოლოო წყურვილი დავიოკო.

ვერ აგშორდი, შენთანა ვარ, მიწავ, გული ვახსენი,
ოღონდ ზოგჯერ გახაფხულის ტრიალი გამახსენე.

მზის ჩასვლისას...

შენ — ქაობის ბნელო რიდევ — გაკიდულო მწუხრში
მუშლო,
მწუხრის ხმაზე მოშრიალევ, მამცნე შენი საიდუმლო...

რამდენ წვიმას დაუხრჩვიაბარ და რამდენი შხამი შესვი,
შენ — ღრუბელო აბრეშუმის—მაინც რაში ვიდგას ფესვი.

რა იღონე, რომ ვერაფერ მოდგმა შენი ვერ გასრისა,
ვერაფერმა მოგიღალა ფრთები ვარსკვლავების ხნისა.

ხან საწნახელს ეხვეოდი, ხან საქონელს სისხლი სწოვე,
შენ არ იცი, რაა გლოვა, ბედი კაცთა — სიმარტოვე.

არ თვდება წელთა ბრუნვა და ზოზინი შენი უხმო,
დამბადებელს, მაცოცხლებელს — მიწას გული რამ
გაუბმო...

გვიანი, ვიღას კვითხო, რამ დამშრიტა, გამომცვალა,
ვინ წამართვა სიხარული, თვალში — შეუქი, მუხლში
— ძალი.

ანხად კუთხე, ასე დავალ უსაგზალო, უმეფურთო,
ფიდიჭანდა, აფთალილი ტანზე დამეხვია სურთო.

ადამის ძვე ცოდვიანო, ტალახო და მართლა მდილო,
შენ რალა გაქვეს დასამალი, ეგებ მითხრა, გამიმზილო?

სანამ გინდა, გახელეზულს, სდიო სურვილს, რას ესწრაფი,
რას დაახნდეს ყოფნა შენი — შერჩენილი ლოდებს ქაფი.

სატანაც ხარ, ანგელოზიც, ხე კეთილი, ფლიდი, უნდო...
ალარავინ გეგულეზა, სული სანთლად რომ აუნთო.

შფოთავ, ვიდრე მივბარებს გამოთხრილი შენგან ბუდე,
მწერის ფარფატს ისევ შენი მირჩევენია სიჯიუტე.

ქამოველი, მივპტოვე...

გავერიდე ცოდვის ლაქას,
სადაც სუნთქვა მიჭირდა,
ვერ გავძელი, ერთ ალაგას
გული არ გამიჩერდა.

დაბლა დარჩა მათი ზროვა,
არც მინდოდა ვეცანი.
წამოვდედი, მივატოვე
ყრუნი, გულნამცეცანი.

ვერ გავცურე ცაზე ნავით,
სად ღრუბლების ქაფია,
ბრალი მისი, ვინც ჩემსავით
გიღეწავს, გიკაფია.

თან მიმყვება შენი ვალი,
მშვილდის ტარად გამხარე,
მზე გაწითლდა ჩამავალი,
ღმერთებს მისდით სამზარი.

სანამ გინდა ბნელი ვკვეთო,
გემონო და გეზართ,
წვეთო ზორხის გადამკეტო
და სისხლით შემღებართ.

რა ხაფანგი, რისი მახე,
ერთია უმეველი —
არ ყოფილა დასაძრახი
ქამი — ჩვენი მღეპველი.

ბოლო კლგართი

ზუამთა

მოვიდა იგი... უნდო და ტუნწი,
გალეულა სიცოცხლის უნწი.

ცა — შენი წილი — შექანდა, იძრა,
საით წაგიყვანს ბილიცი ვიწრო.

მალალი, მუქი და განურთხმელი,
ტყის ყელთან წყვილი იცდის
ურთხმელი.

ათასი მახით, ზერელით, სორთით,
გზაბნეულებს ხედება ბორთით.

მოარხევს ვაზის და სურთს ლოკონს,
ტანზე აყრია ყვეთელი სოკო.

წვერწამ:ზული ნიყარის ძაბრი
კანს ბურღავს. დაბტის თვალეზი ბაბრის.

გულდაორთქლილი და ფერნაცვალი,
შავად იმღერევა ყურძნის მარცვალი.

მონები ბედის დაუზოგველის,
მოგყვებით, ცეცხლის ორმო

მოგველის...

დაბერწებული ხეების მკვიდრი,
მალე დაზნიქავს წამწამებს ფითრი.

ბოლო მკაპრუბა

(მიწისქვეშა მატარებელი)

ურჩხულის კუზიანი ქეჩო წამოშალა ესკალატორმა.
მწეანედ ამოანთქრია გვირაბში გოგირდის ხაშში, —
გაეკრა ორთქლი შპალებს, კაფელის რომბებს,
ტყვიამოვლებული დენის შიგნეული დაიარა.

გამოაცხადეს:

ალარსად წაფა,

ალარსად წაფა,

ალარსად წაფა,

ვაგონი უნდა დაცარიელდეს!

არცერთი სიმი არ ირხვევა:

მიჯრით ალაგებს გაყინულ ბგერებს

სასაში გამოჭრილი ლითონი,

ენის კლიტზე გადაკრული კალა...

ჩვენ გადმოვდივართ,

ვემორჩილებით უმკაცრეს განრიგს,

დაბნეულები, მგლოვიარენი.

ვაგონი უნდა დაცარიელდეს:

დაცარიელდეს გული და ტვინი,

აზრი და ძარღვი, ქვეყანა დიდი,

სისხლიან ქვეებით ჩაფესვებულ, ამოკრული.

ასე თავდება ულამაზესი ერთფეროვნება —

ცხოვრება ჩვენი.

მოლისფერი პალტო აცვია

თეთრსათვალიან, მოწყენილ ქალს,

მე რომ ხელიც ვერ შევაშველე-

მიაბიჯებს ფერმკრთალი, ოდნავ გაოცებული...

მავთულებით აქედნილ რკალს, ალაგ-ალაგ, —

გადაკვეთის ჩაყანგულ, შედუღებულ წერტილებზე, —

დაკვდომია თაბაშირის მღვრიე ცოში,

ქვესკნელის წყალს დაუცვარავს მახუთის კედელი.

აქ ეფლობა გადაზნექილი, სუსტი წვივები;

გადაელობა, არსად უშვებს ტლანქი,

წერაქვის ნისკარტით დაჭილნილი მიჯნა.

ვერ გაეონავს — შუშის ღეროებში შეწოვილი —

ნეონის დაკუთხული ცილა მინანქრის გუგებში.

ალარ უბნობს ჭაჭვზე გამობმული აბრა:

„ქალაქში გასასვლელი“.

სამი მგზავრი უკანვე გაბრუნდება:

გოგო და ბიჭი (ათი და თორმეტი წლისანი);

ავდარში მობუზული ბელურები.

მესამე — თმათეთრი, საფეთქლებშემტერეული კაცი:

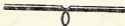
თვალების მაგივრად მოცახცახე, —

მტკვრში ჩასაფლობად გამზადებული, —

ცრემლები უწყევია ამოშწვარ ორმოებში;
 მობრილ ბეჭებში თავისუფლად ატანს
 მარმარილოს ბრჭყვიალა ნესტი,
 ვრთილი სვეტებიდან დაძრული, —
 დამრეცად გადაჭრილი სპექტრები.
 მას უჯობს ლიანდაგზე ედოს მხარი,
 დაწნებილი, ცივი ბორბლები უვლიდეს...
 ბუდიდან გამოცურდნენ,
 რეზინის ღრჯოლები შეერეს მინის კარებმა.
 გახურდა ჰაერი, გასანთლულ ნესტოებს
 სილის ნამცეცები ცვივა...
 ჩუმად მოადგება — გადაკეტილ ყელს,
 თეთრ ნიკაბს, ფანჯარას... —
 გამდნარი მარილის ოკეანე.

გადახრილი მზით გამთბარი ყვავილები —
 მტვრიან შარაზე,
 ყორნის დაქნილი ბოლოებით
 ლურჯად გამოტენილი პირი,
 საავადმყოფოს აშშორებული დერეფანი,
 შემნახველ საკანში ღამეგათეული ჩემოდნები
 (ტყავის მომეაყო, დაგუბებული სუნი),
 ფრინველის ამობურცულ მკერდზე ატალღებულ
 ვერცხლისფერი ატლასი,
 პრიალა, გამოთეთრებული თაბაშირი
 (ალაგ-ალაგ დაბზარული)...
 ყველაფერი ეს სიკვდილია.

იმ ქალის თეთრი ფეხსაცმელი სად არის ახლა,
 იმ ქალის, ჩემთან რომ სეირნობდა?
 ასე ვიკითხავ წლების მერე,
 დიდი ხნის მერე,
 გასრულებული სიცოცხლის ბოლოს...
 და თეთრი ღილი,
 წითელ მიწაში ახელაღი თეთრი ღილი
 მომელანდება.

მამია ჯავახიძე

წიგნი მეოთხე

მეხუთე მუხარამი

თავი პირველი

სულიწმინდის მოფენის დღეს, კვირას, 1765 წლის თიბათვის პირველს, ვიწრო ხეობის ყელში ჩადგმულ ჭრუჭრულს წისქვილებს სამი გლეხაკურად ჩაცმული, თავით ფეხებამდე თოფიარალში ჩამკდარი მხედარი მოადგა, უბრალოდ წეკანზე მუხლმგარი ცხენები სადავით წისქვილის ნაპირა ბოძზე გამოაბა და ათასი გამვლელ-გამოვლელის ფეხით ნაჭვე დერეფანში შემოვიდა.

ახალი გათენებული იყო. წინაღამეს მთებში გადაულეებლივ ეწვიმა, მდინარე აედიდებინა, მოვარდნილ წყალს წისქვილის სათავე დაენგრია, ნაპირზე უამრავი ნარიყი, მოტაცებული სამასაღლე მორები. ძირიანად მოთხრილი ხეები გამოეყარა და სადაც უკან, ბებერი კარტების გადაღმა, კიდევ ერთი წისქვილის კრამიტის სახურავი და ძელური კედელი რომ მოჩანდა, ახლაც მრისხანედ ბობოქრობდა. ჩრდილოეთიდან მომდგარი ტყიანი მთები ჩამუქებულ-ჩამწვებულიყვნენ. იქ ჯერ ისევ წვიმდა, დროდადრო ეღვაც იკლავებოდა

და გამოდარებას მგონი სამისდღემწი-ოლ აღარ აპირებდა.

წისქვილის კარი უცხო მგზავრებს გამოკეტილი დაუხვდათ. დერეფნის კუთხეში, სადაც წყალში დამბალი საგოდრე ტყეჩის ლამაზ-ლამაზი კონები ელაგა, ბუმბულაფოფრილი კრუხი ქოთქოთებდა და სიცივისაგან საცოდავად აბუზულ, აწივწივებულ წიწილებს გარეშემო უვლიდა. ნუთუ არც მეწისქვილე იყო სადმე და არც ახლომახლო სოფლებიდან მოსული მესაფქვენი, რომ მგზავრებს წყლის ამბავი ეკითხათ და გაღმა გასასვლელად ფონის ძებნას შესდგომოდნენ?

მდინარის ამგვარი გადარევა და მოვარდნა დღეს პირველი როდი იყო. ჭრუჭრულს კლდოვანი კალაპოტის ამოსავსებად სულ მცირეოდენი თქეშიც კმაროდა. მთებში ცა რომ შუბლს შეიკრავდა და ერთი ბოლშიანად დაიგრუხუნებდა, წინასწარვე უნდა გცოდნოდა, რომ ორმოციოდე წუთის, ან, სულ ბევრი, ერთი საათის შემდეგ წყალი აუცილებლად მოიმატებდა და თუ არ

გსურდა უცილობელი ზიფათი მოგსვლოდა, რიყეს დროით უნდა გასცლოდი.

მგზავრთაგან ორნი დერეფანში დარჩნენ, იქაურობას თვალი მოავლეს, მესამე კი, ელალი ჩაბალახით თავწაყრული, ასე ორმოცდაათ წელს მიტანებულ მწითური კაცი, ხელისსიფართე ყაბა მუხლზე რომ სცემდა, ღარებისაკენ მიწისმუშის მძიმე ნაბიჯით წავიდა, საწისქვილო არხს, რომელშიაც წყალი დამშრალიყო და აქა-იქ მხოლოდ პატარ-პატარა გუბებში დაეტოვებინა, ზემოთ აპყვა და ცოტა ხნის შემდეგ ისევ უკან მობრუნდა.

პირამოტეხილ, ხმარებისაგან მთლად დაღუღულ დოლაბზე მოუსვენრად ჩამოშდარმა, დაღვრემილ თვალბში ღრმა ნალევლჩამდგარმა ჩოხიანმა მხედარმა, რომლის ზვიად მიმოხვრასა და სახის დიდებულ გამომეტყველებაშიაც დაკვირვებული კაცი ორი დანარჩენი მხედრის ბატონს ადვილად გამოიკნობდი, მას კითხვის გამოშატეული მზერა დაახვედრა.

— მწისქვილეც და დამხმარე ხალხიც სითავში უნდა იყონ ასული წყლის ვადმოსაშეებად. — მოწიწებით დასძრა ხმა მწითურმა და ჩაახველა, — პატარა ხანს გვედროებინა, არ შეიძლება, ვინმე არ გამოზნდეს, წისქვილს უპატრონოდ არ დასტოვებენ. — და პასუხს აღარ დაელოდა, მესამე თანამგზავრს მიობრუნდა. — შენ რას იტყვი, ნიკოლოზა?

ტყის კაცივით თმა-წვერგაბანჯგულულმა, სავაზნე ფალასკებით მკერდგადაჯერდინებულმა, გოლიათური აღნაგობის ჩაფსკენილმა მხედარმა ცხენების დაურევბას თავი ანება და ურმის მორგევიით მსხვილი და ღონიერი კისერი ზანტად მოიღრიჭა, მე ხომ არაფერი მიბრძანეთო.

— მოვიცადოთ თუ შეგებათ წყალს? — კითხვა მწითურმა, რადგან გატეხილ დოლაბზე ჩამოშდარი მათი ბატონი ველაგ არაფერს ამბობდა. — აქ გაჩერე-

ბა და ლოდინი, მე მგონია, საშიშია, ვაითუ მდევარი წამოგვადგეს — თავს, მაგრამ ნაკლებ საშიშია აბრადნებული ჭრუჭულა გახლავს, თუ ვინმე ღვთისნიერი არ გამოგვიჩნდა და ფონი არ მოგვასწავლა.

ნიკოლოზას პასუხი მზად ჰქონდა და ის იყო, კიდევ უნდა ეპასუხა, რომ დაუქმებული, გამომშრალი ბაყაყის ბუდეებით ჩამოძენილი ღარის მხრიდან ჯერ ფეხისხმა შემოესმათ და შემდეგ თავშიშველი, ჩოხის კალთებამოკარწახებული, წელამდე სველი ჰალარა გლეხი გამოჩნდა. შეიარაღებული უცხო კაცების დანახვაზე გლეხი შეცბა. აქ ვისიმე დახვედრას, თუმცა შარავზა იყო და გამვიღვ-გამომვიღვლს, უცნობს თუ ნაცნობს, დღისით თუ ღამით რა დალევდა, ეტყობოდა, არ მოელოდა, მაგრამ შიშს სძლია, ბედი ღმერთს მიანდო, დერეფანში შემოვიღა, რიყის ქვებზე გამუღმებული ჰახაქუნით პირდაბლაგვებული გრძელტარიანი თოხი ტყეის კონებთან კედელზე მიაყუდა, უცხო მგზავრები ერთხელ კიდევ ქვეშ-ქვეშ შეათვალიერა, სალამი წაიბურბურტა, შემდეგ გვერდზე მიდგა, ჩოხის სველი კალთები სარტყელიდან ამოიშალა და გაუხდელად გაწურვა დაუწყო.

გლეხი ქერა იყო, პირბმელი, სახის ნაკვების მოყვანილობითა და მშვიდი ცისფერი თვალბებით ეკლესიის კედლიდან ვადმოსულ მაკნოვარს მიაგავდა. მგზავრები ერთხანს ხმაამოუღებლივ უყურებდნენ. გლეხმა ამასობაში ჩოხის კალთები შემოიწურა, წისქვილის კარი ჰრიალით შეაღო, ნახევრადჩაბნელებულ წისქვილში შევიდა, მშრალი პაქო-ქალამანი გამოიტანა, ნივადგ ხმარებისაგან გაპრიანებულ ჭოროვზე დაქადა და ფეხზე ჩაიქმას შეუდგა.

— მაგარი ვულის პატრონი ყოფილხარ, მეზობელო, — მოულოდნელად დაარღვია სიჩუმე ელალი ჩაბალახით თავწაყრულმა მწითურმა მხედარმა. — შენს ადგილზე, ამისთანა არეულ დროში, მართალი გითხრა, სხვა შიშით

სულს ვააცხებდა. იქნებ შეეკობრებები ვართ და ხალხს ვიტაცებთ!

გლენმა თავი ასწია, მშვიდი ცისფერი თვალები სამივე მგზავრს ერთად მიაპყრო და შექვებით ნასიამოვნებმა ჩაიკინა:

— ღმერთმა ხელი მოგიმართოთ, ჩემო ბატონო. არ გავხართ იმნაირ ხალხს. მეეკობრეს თავისი ავი ზრახვა შებღვრე აწერია. ისე, შენმა სიკეთემ და გახარებამ, როდემდე დევნივალო. თუ გამჩენმა ღმერთმა სხვის კარზე სულის ამოსვლა მარგუნა, საფლავშიაც რომ ჩაგწვე, ჩემი ყისმათი იქაც მომაკითხავს!

— აგრეა, სწორად სჯი, მაგრამ სიფრთხილედ მაინც გვმართებს. ვინა ხარ, აქ ახლოს ცხოვრობ?

— სარეკელი კაცი ვახლავარ, ავერ, გორს უკან, — გლენმა ხელი გაიშვირა. — აქეთ წისქვილზე გეახელი, ორი კვანჩხი ფეტვი მინდოდა გამომეფქვა და ტყუილა მოვცდა.

— ჭერ აღრეა, შე კაცო, მზე ეს არის ამოვიდა. დაღამებამდე ორი კვანჩხის კი არა, ორი კოდის გამოფქვას მოასწრებ!

— რითი, ბატონო, წყალი თუ არ არი? სათავე პირწმინდად მოუსილავს, გოდორყულები, თუ დამიჭერებ, ვეღარც კი მივაგენით. თუ სათავე არ მოშალე და სილა არ გოუშვი, საწისქვილოში წყალი საიდან შემოვიგია!

— რაგა ატყობ, გალმა გეისვლება?

— ცხენით თუ ფეხით?

— ცხენით, ვერ ხედავ, ცხენებით ვართ?

გლენმა ქალაშნის თანში უკანასკნელად ამოიკრიფა, მარყუჯად ჩასკენა და, მართალია, აღიდებული მდინარე აქედან არ ჩანდა, რადგან წისქვილი ეფარებოდა, პირი მაინც იქით მიიბრუნა, თითქოს თვალდათვალ უნდა შეამოწმოს, შეისვლება წყალში თუ არაო, და მხოლოდ ამის შემდეგ უპასუხა:

— გუშინ ნაშუადღევს ცხენოსნები გუდასულან. რაჭველებად შეფიცანითო. მთავარი წყალი მაშინ მოვიარდნოდა არ

იყო და არც გაპირებიათ. მერე მღვარი მოპირილა. სროლა და ყოყინა ოუტეხიათ. გალმა დომიანთ გასვლა, მარა წყალი დიდი იყო და უკან დაბრუნებულან. ამ დილას წყალმა, ამ უგამჩნეოზ, მოიმატა და რა ვიცი, რო რამე მოიწიოთ... ძირეული ხეები მოაჭ, ბატონო, ქვა და ლოდი. მამა-პაპასაც არ ახსოვს ამისთანა ამბავი. თქვენ ჭვარი გწერიათ და, სულ ადვილად შეიძლება ცხენმა ფეხი მოიტეხოს!..

ჩაბალახიანმა ხმაგამენდილ თანამგზავრებს მიჰხედა, უსიტყვოდ რაღაც ჰკითხა თუ ანიშნა, რაც გლენს მხედველობიდან არ გამოჰპარვია, პასუხიც მიიღო და ისევე მას მოუტრიალდა:

— გავყვევი ერთი, შენ ფონი გეცოდინება!

— თუ დამიჭერებთ... ხატის და ჭვარის მადლმა... — გლენი საწყალობლად დაიღრწა, ხმაში მუდარა გაურია, — იქნება ღმერთმა ინებოს და შუადღემდი ცოტა იჭიატოს. ბევრი კი არ უნდა! თუ ძალიან დიდი ვასაჭირი არ ვაღგიათ... — მაგრამ როდესაც მგზავრებმა ყური არ ათხოვეს და მაინც აიშალნენ, თავდაც წამოდგა. — ისე, რავარც ვატყობ, აქაურები არ უნდა ბრძანდებოდეთ. გაკვირდებით და ვერ გიცანით.

— არა ვართ შორებლები. მერჯევი ხომ ვაგიგანია?

— იმე, რაგა არა, ბებია მყავდა მერჯევიდან გამოთხოვილი!

— იქაური გლენები ვართ, ვახის ნერგი მიგვაქვს რაქას ვასაყიდად, თუ კი ფეხზე ვიარეთ და ხეირიანი მუშტარი გამოვიჩინდა.

— ვითამ? — გლენმა ექვიანად გახედა უნავირზე გამოკრულ მცირე ბარეს, ნერგის შეეკრებს სულაც რომ არა ჰგავდა, ისიც იანგარიშა, ვახის დარგვა ახლა რომ შეგვიანებული იყო და იგივე ექვიანი მზერა მერე ისევე ჟღალი ჩაბალახით თავწყარულ მგზავრზე გადაიტანა. — მუშტარს რა გამოგილვეთ, რაქაში ნამეტანი ვარგობს აქაური ვახი, ღმერთმა გზა და კვალი

დაგილოცოთ, ხელი მალე დაგაცლებენო!

— სახელი ჰკითხე მაგას, როსაფ, — ხმა დასძრა აქამდე გაჩუმებულმა ჩოხიანმა, პირჩამოტეხილ დოლაბზე რომ იჯდა, ტყის კაცს ცხენის სადავე ჩამოართვა, დერეფნიდან პირველი გავიდა და გზას დაბლა, საწისქვილო წყლის დამშრალი კალაპოტისაკენ დაუყვა.

— გოგიტა! გოგიტა ჰკითხე, ბატონო... — გლეხი გამოცოცხლდა, თვალნათლივ შეემჩნა, რომ რაღაცას ხედებოდა, მაგრამ ჯერ საბოლოოდ ვერ გადაიწყვიტა, მართლა ასე იყო თუ არა.

— შენი სახე მეცნობა. სად უნდა მენახე, თუ იცი?

— ავ საჭმეზე ვერსად მნახავდი, ბატონო, ავი საჭმისაგან მაშიჩემის შეილი ღმერთმა დამიფაროს, ერთი საწყალი მუშაკაცი ვარ, დღე და მოსწრება მარჩენალ მიწას ჩავეკრიკტებ. სად უნდა გენახე, კაცი კაცს გავს, ალბათ, მაგვანებ ვინმეს.

— ხრესილში გიომია?

გლეხს ყოყვი აუთამაშდა, პირში ნერწყვი გაუშრა, თითქოს ყველაფერზე უფრო სანუკვარი რამ უხსენესო, ცისფერი თვალეში სიხარულის ცრემლით იფეხო.

— ხრესილში? ხრესილში რაღა არ მიომია, შე დალოცვილო. ჩვენს ბატონს, ქაინოსროს, სამი ძმა და ორი ბიძაშვილი ვახლდით. ჩვენ ვიყავით, სულწაწყმედილ ბაშადას და გოლაფაშას პირი რო ღორის ქონით ამოვუღესეთ და...

— მაგას ნულარსად გაამხელ, გოგიტა, — შეაწყვეტინა მგზავრმა. — ხომ იცი, დღეს სხვა დროა, ახალი მეფე თეიმურაზი შენისთანა კაცებს სანთლით დაეძებს, რომ გაბაწროს და სოლომონის ჭაგრი აზღვევინოს!

ჰკითხე გაჩერდა, სახეზე ეშმაკური ღიმილი აუთამაშდა.

— მეფობა იმას ვინ მიაშავა? დაჩაგრული გლეხკაცის შემწე და ქომაგი სოლომონი ჯერ ისე არ დაგარდნილა,

რო ურჯულ თეიმურაზი აქამდე მოუშვას!

— შენ კიდევ სულღმერთს იტყვი მაქვს?

— მისი იმედი ღმერთმა და მამაზეციურმა ნუ მოგვიშალოს! — გლეხმა მაცხოვრისებურად მშვიდი ცისფერი თვალეში ზე აღაპყრო და პირჯვარი გადაიწერა. — ამბობენ, პაპუნა ტყვედ ჩავარდნია ჰასან-ფაშას, ქაიხოსრო კი მოდინახეშია გამოკეტილი და არსაით საძრაობა აღარ აქვსო. პაჯი-ალობებს, გაწყდა მაგისი სინსილა, ციხისთვის უსლვაგი ლაშქარი ალყა შემოურტყამს. მეფეც მანდ უნდა ბრძანდებოდეს, მოდინახეში. მართალია? თუ რამე იცით, იწამეთ ღმერთი, ნუ დამიძალავთ!

— ძნელი სათქმელია, — მგზავრმა შორს დაიჭირა. — შეიძლება აგრეც იყოს. შენ კი, გოგიტა ჰკითხე, ფრთხილად იყავი, ყოველ გამვლელს აგრე ადივლად გულს ნუ გადაუშლი, რა იცი, ვინ რით სულდგმულობს, ცოლშვილი მაინც შეიცოდე. აქეთ საით მივდივართ, კაცო?

— კარტნებს უკან ვითამ ფონი მეგულემა ბატონო, მარა, წელანაც მოგახსენებდით, წყალი ჯერ დიდია, მოდის და მოდის. თუ ნამეტანი გასაჭირი არ გეადგია, არ ინდობა, ფათერაკს გადავეყრებით. შეგვეცადა ერწამა. რაქველები კი არსად გადასახლდებიან. იქნება იქიატოს. უბანში ავირბენ, ქადის ნატეხს, წვანილს, ყველს და ღოქით ლეინოს გავაჩენს..

— არა, ჩემო გოგიტა, გაჩერება რომ შეგვეძლოს, მაგდენსაც არ გახვეწინებდით. ყველაფერს ის აჯობებს, თუ სიმარჯვეს გამოიჩენ და როგორმე ფონს გვაპოვინებ. თუმცა სად უნდა ნახო აქ კაცმა ფონი. წყალს მთა და ბარი მოაქვს! გაღმა ჩიტაც ვერ გადაფრინდება.

— მაგას არ მოგახსენებთ მეც? ამისთანა დროს წყალი ერთობ საშიშია. ცივია ყინვასავით, სუნიც გლახა მოსდევს. მტერი ჩოუვარდა მაგას ხელში!

ა, ბატონო, შეხედეთ, თუ ჩემი არ გყავს!

საარაკოდ აღიდგებელი, მაკარივით სქელი, მღვრიე და ქაფმორებული ჭრუჭრული, კარტინებითა და თხმელანებით გადავლილი რიყე კილით კიდემდე რომ დაეფარა და ვალმა, ფრიალო კლდის ძირას გამავალი საურმე გზაც ბოხოქარი ტალღების ქვეშ მოექცია, მართლაც საზარელი დასანახავი იყო. წყალი თავბრუდამხვევი სისწრაფით მოქროდა, მოიზღაზნებოდა, ერთიმეორეზე ახოლინებულ ზვირთებს მოაჭირთებდა, ძირფესვიანად მოთხრილ წიფლებს, სოჭებს თუ თხმელებს ტრიპლ-ტრიპლით მოაქანებდა, ჰაერში ტალახისფერ ბურს აყენებდა და ადგილადგილ, თითქოს უზარმაზარ საარყე ქებაში ჰაჰა აღუღლებიათო, გამაყრუებლად შხუოდა და ბუბუბუბებდა.

გოგოცა კიტაძემ ერთხელ კიდევ სცადა უცხო მგზავრებისათვის როგორმე წყალში გასვლა გადაეთქმევიანებინა, ერთხელ კიდევ შეეხვეწა და შეემუღარა, იწამეთ ღმერთი, თავს ნუ დაიღუპავთ, ცოდვაში ნუ გამხვევთო, მაგრამ როდესაც ყველა მისმა ცდამ და მოწადინებამ ამაოდ ჩაიარა, გაწბილებულმა უკან დაიწია და შიშისაგან ენაჩავარდნილი გამალებულ პირკვარის წერას მოჰყვა.

ქალაქი ჩაბალახით თავწაყრულმა მხედარმა, როსათ მამუკარიანმა, რომელიც კიტაძემ პირველ დანახვისთანავე იცნო, მაგრამ ამის გამხელა, ვაითუ აუტყვიარი თავი ავიტყვიოთ, საჭიროდ არ მიიჩნია, შინდისფერი ულახვი მდინარეში შეაგდო და მღვრიე წყალი ცხენს უმაღვე მკერდზე მოაწყდა, მხედარი კი შხეფების ბურში გაეხვია. კიტაძემ უნებლიედ თვალები დახუჭა აღარ ვგონა, თუ ერთ წამის შემდეგ ცხენსა და კოხს ისევ ფეხზე დაინახა. თვალად რომ გამოახილა და დაფეთებულში იმ ადგილს გაჰხედა, სადაც მაკარიანმა ცხენი წყალში შეაგდო, იქ მართლაც აღარავინ იყო. სამაგიეროდ, ქაფმორებული ზვირთებიდან

ამოჩრილი ცხენის თავი ახლა უკვე შუა მდინარეში მიირწყოდა. აქვე მოჩანდა მხედრის თავი და მალე აწეული ხელიც, რომელშიაც როსათს ბრწყინვალა სალტებით გაწყობილი გრძელი თოფი ეკავა. ორი დანარჩენი მხედარიც მოშორებით ეომებოდა გადაარეულ წყალს და ვალმა ნაპირისაკენ თავგამეტებით მიიწედა.

უჩვეულო სანახაობით შეძრულმა გოგოცა კიტაძემ გვიანდა შენიშნა, რომ აქეთა ნაპირს ხალხი მოსდგომოდა. საწისქვილო არხის სათავეში მომუშავე გლეხებს შორიდანვე დაენახათ გამძვინვარებულ მდინარესთან შესაქიდებლად მიმავალი სამი ცხენოსანი და ერთი ქვეითი, საკუთარი თვალებისათვის ვერ დაეჯერებიათ, ნუთუ მართლა ვალმა გასვლა გადაუწყვეტიათო და სერიის საყურებლად ფონისაკენ წამოსულიყვნენ. ერთმა სისველისაგან დამძიმებული გრძელი ბაწარიც მოიტანა და ქვეშაზე დააგდო. თუ ვინცოხბაა, ცხენსა და კაცს რაიმე გაუჭირდებოდა, ბაწარს დაუფასებელი სამსახურის გაწევა შეეძლო.

— თავს უშველეთ, ხალხო!.. დაბრმავდით და დაყრუვდით? უუუ!.. ვერ უყურებთ, მტერი შემოგვცისა? — ბალის ჩაბლჩილი ზმით დაიძახა ვიღაცამ მდინარის აქეთა ნაპირზე და ყველამ, ვინც კი ეს თავზარდამცემი ძახილი გაიგონა, გველნაკებნივით უკან მოიხედა. ვინ ყვიროდა? სად იყო მტერი? მაღალი თხმელის კენწეროზე, მწვანე ფოთლებში, პერანგშემოხეულ ბიჭუნას მოლანდეს თვალი. ბიჭი გამეტებით ყვიროდა და თავისუფალ ხელს ჰაერში იქნევდა: — ხალხო! წისქვილები ვიკლეს! აქეთ მოდიან, თავს უშველეთ, თქვე უხედურებო!

სოციენასაგან გალურჯებულმა ფეხშიშველი გლეხებმა, რომელთაგან ზოგს მზარზე თოხი ან წერაქვი ჰქონდა გადადებულა, სხეებს კი თავისი იარაღ-ხელსაწყოები ტანსაცმელთან ერთად საწისქვილო არხის სათავეში დაეტოვებინა, ჯერ ურთმანათის შეხედეს, როგორ მათიქცე-

თო, მერე ერთხმად პირი იბრუნეს და ნადირისაგან დაფეთებულ ცხვრის ფარასავით რიყეს აღმა, არხის სათავისაკენ აპყვნენ. წისქვილების მხრიდან თოფ-დამბახის კანტიკენტი სროლა, დამცემთა ყიყინა უცაბედ განსაცდელში ჩავარდნილი ადამიანების წივილ-კივილი ისმოდა. ხმალამოწვდილი, თოფ-დამბახამომარჯვებული ოცდაათიოდე იანიჩარი საწისქვილო არხში გამოთქაფუნდა და სროლითა და ყიყინით ერთ მუჭა უიარაღოებს თავი დაუქარა.

— ღმერთო მალალო, შენ გვიშველე!.. ღმერთო, შენი სახელის ჭირამე!.. — უმწეოდ შეპლალადეს ცას გლეხებმა. მანძილი მათსა და იარაღმომარჯვებულ ცხენოსნებს შორის თვალდათვალ მოკლდებოდა. კიდევ წამიც და, ადიდებული ჭრუჭულის მღვრიე წყალი უდანაშაულო ქრისტიაანთა სისხლით უნდა შეღებოდიყო. ხანის სხვა გზა რომ ვეღარ დაინახა, ზოგი ისევ უკან დაბრუნდა, თითქოს ნაპირზე რამე დარჩენოდეს, ზოგი იქვე ჩაიკეცა და თავზე ხელები წაიფარა, უფრო გაბედულებმა კი, ვისაც გული და ღონე ერჩოდა, მძვინვარე მტრის ხელში ჩავარდნას, ძალღერ სიკვდილს ან დატყვევებას ისევ მდინარეში გადაცვენა არჩიეს და მცირეოდენი ყოყმანის შემდეგ თავი წყალს მისცეს.

ცხენოსან იანიჩართა გუნდი, რომელიც თანდათან იბრდებოდა და შლაბიან რიყეს ავსებდა, მსწრაფლ ორად გაიყო. ერთმა ზემოდან მოუჭრა გასაქცევი გზა თავის მსხვერპლთ, ხოლო მეორე მდინარესთან მიიჭრა და წყალში ალაღბედად გადავარდნილთ ცხენდაცხენ ტყვია დაუშინა, მაგრამ ისინი უკვე შორს იყვნენ, მღვრიე ტალღებში ხან ჩნდებოდნენ, ხან ისევ იმალებოდნენ და ტყვიის დაწვევის შიში უკვე ნაკლებად ჰქონდათ. ჭრუჭულთა კვლავაც დინჯად მოაგორებდა მთისოდენა ტალღებს, მღორედ ტორტმანებდა და ნაპირებს აწყდებოდა. ვერა, ჰქუთამყოფელი კაცი, თუ თავზე ცა

არ ენგრეოდა, ახლა გაღმა გასვლას ვერ გაბედავდა. რაც არ უნდა მომხდარიყო, აქ წყლის დავარდნამდე უნდა მოეცადათ და გზის განგრძობა მხოლოდ ამის მერე ეფიქრათ!

შეჯგუფებულ ტყვეებს იანიჩრები გარს შემოერტყნენ, ცხენებიდან წინაუკუთო ჩამოხდნენ, მათრახები მოიმარჯვეს და დაკითხვას შეუდგნენ.

— სად არის გიჟური სოლომონი? სად გადამალეთ? ვინ არის აქ იმისი კული? ვის მოყირჭდა სიცოცხლე?

— ვინ გვეტყვის, საით წავიდა სოლომონი? ვინ ახლდა, გარდა ძიძიშვილისა და წერეთლის კაცებისა? აქ როდის გაიარა?

გლეხები აყაყანდნენ. მიუხედავად იმისა, რომ თუნდ მცირეოდენი ურჩობა და გაჯიქება სანუგეშოს არას უქადადათ, ერთიმეორის სიახლოვეთ გული მოიცეს და თავიანთ სულთამხუთავებს პირში შეებნენ:

— სოლომონი? რა ვიცით ჩვენ სოლომონი! სოლომონს აქ რა უნდა, გზა და კვალი აგვრიათ? სადაც არის, იქ ეძიეთ და ჩვენ თავი დაგვანებეთ!..

იანიჩრები ამ როყიო პასუხმა კიდევ უფრო გააფიცა და გააცოფა. ისინი, როგორც ერთი კაცი, დარწმუნებული იყვნენ, რომ გლეხები ცრუობდნენ და ტყეში გავარდნილი თავიანთი გულამშიგირი მეფის გაცემა არ უნდოდათ. ამიტომ ხელახლა მიეძაღნენ:

— ჩვენ ვიცით, სარწმუნო პირები-საგან შევიტყეთ: ამ დილას სოლომონი ამ წისქვილში იყო. მერე ვაჭრა. ცაში ამაღლდა, როგორც თქვენი მატყუარა ღმერთი, კახპის ნაშობი იესო ქრისტე?

— არ გავწყდეთ ცოლით და შვილით, არ წაგვიწყდეს მიცვალბებულები, ჩვენ ის არ გვენახოს და არსად დაგვემალოს, მტერი ვართ ჩვენი თავის? ქრისტეს კი რისთვის გვიგინებთ, თქვე კაი დედმამიშვილებო, ღმერთი ყველა ღმერთია, ქრისტე იქნება თუ მაჰმადი!

— რომელია ეგ, მაგდენს რომ ბედაეს, გამოდი აქეთ!

რამდენიმე წამს ისე გაიარა, არავინ განძრეულა, შემდეგ კი მკიდროდ შეგუფებულ ნახევრადშეველ ტყვეებს თმაქალარა, შუახანს მიტანებული გლეხი გამოეყო, თვალებზე ჩამოფხატული სველი ფაფანაკი მოიხადა და იანჩრებს წინ დაუდგა.

— შენ ამბობ, ქრისტე და მამადი ერთიაო?

— მე ეგ არ მითქვამს, შეილო, მე ვამბობ, რომ ყველა ღმერთი ერთია და ყოველი კაცური კაცი მოვალეა, სხვის ღმერთსაც ისე სცეს პატივი როგორც თავისას!

— შენი სიტყვებიდან რა გამოდის?

— რა უნდა გამოდიოდეს, რასაც მოგახსენებ, ის გამოდის,

— ასი ჯოხი ამას! თუ გაუძლო, ასიც დაუმატეთ! ახლაც გაატიტვლეთ და ხელები ზურგსუკან გაუკარიო!

— რას მერჩი, შეილო, განა იმისთანა რა გითხარი, — მშვიდი საყვედურით თქვა გლეხმა, როდესაც უფროსის განკარგულების შესასრულებლად იანიჩრები მისცივიდნენ და შავი ახალუხი თვალის დახამხამებაში ტანზე შემოახიეს. — აკეცობითა და ღვთის ემობით ვინ გინდა გააკვირვო. მაგის მტეი ჩვენ რა გვინახავს და რა გამოგვიციდა!

— გაინძერით! ახლაც შეაგნებინეთ, ვინ ვის გაუტოლოს, სად ტყუილი თქვას და სად მართალი! დანარჩენები წისქვილში დაამწყვდიეთ და კვამლი უხრჩოლეთ. ვნახოთ, ჩემი სიტყვა შესრულდება, თუ მაგათი!

ხმაგამენდილი ტყვეების გუნდი შუაზე გაიპო და იანიჩრების უფროსს

თხოუმტეი-თექვსმეტე წლის პირტიველა ბიჭი წარმოუდგა.

— შენ ვინა ხარ? რა გინდა? იცი, ვითური სოლომონი სად იმალება?

— მე შეილი ვარ ამ კაცის, — თქვა ბიჭმა. — ჯოხი მე დამკარიო!..

ცოტა არ იყოს შემკრთალმა იანიჩარმა ნიშნისმოგებით ახედ-დაახედა:

— კმ, ჯოხი მოგენატრა? დამკარიო! თლონდ ორივე გააშვივლეთ და ხელები ზურგსუკან გაუკარიო!

გლეხს სახე შეეშალა:

— რისთვის დამლუბე, შეილო, მე შენ ვალმა მგონიხარ!

— შენ ვერ დაგტოვე, მამა, შუა გზიდან მოგბრუნდი.

— მე რა მიჭირდა, შეილო, ან ასე გევიტანდი თავს, ან ისე, ანა ეგ არი კაი, ორივე რომ ამ ძაღლთაპირებს ჩოვეუვარდით ხელში? შენ იყავი, თხმელაზე რომ ყვირილი ატეხე?

— მე ვიყავი! დამინახეს და მესროლეს, მარა ჩამოვასწარი.

— ჯვარი გწერია, შეილო! ამასთან რალა გინდათ, თქვე კაი ღედმამიშვილებო, ბოვეშმა რა დააშავა — გლეხმა ახლა იანიჩრებს მიმართა და უფრო რომ არ აეშხედრებინა, თავისი ნებით მორჩილად დაიჩოქა. — მე ვარ დამნაშავე და ჯოხიც მე დამკარიო!

არ შეისმინეს მისი თხოვნა, თოფის კონდახები ამუშავეს, ჯერ შეილი წაეციეს, მერე მამა და სხვათა დასაშინებლად ცემა დაუწყეს. ამათთან ხუთი იანიჩარი დარჩა, ოთხი რიგარიგობით სახრეს ატრიალებდა, მეხუთეს ცხენები ეჭირა სადავით, დანარჩენებმა კი ტყვეები წინ გაირეკეს და წისქვილისაკენ წავიდნენ.

თავი მორე

სამ დღესა და დამეს უხრჩოლუნ კვამლი წისქვილში გამომწყვდეულ ტყვეებს უბედურებს წყალი და ღვთაეც გაუწყვიტეს. იანიჩრები დღეში ორჯერ შედოოდნენ წისქვილში და აფუფლებულ კე-

რიას წყალში ნაგდებ ფუტურო შეშან უმატებდნენ. დედომისის შეილი ყო და ვინმეს ხელი ეხლო! წისქვილს ერთადერთი სარკმელი ჰქონდა მდინარის მხრიდან. კვამლი იქიდან და ფქვილით შებუ-

მზლული კრამიტის სახურავიდან ამოდი-
ოდა და როგორღაც დამძიმებული მიწის
პირს ზანტად ეგვროდა. იანიჩრები ბო-
ლოს მიხედნენ, რომ ოთხივე კუთხივ
დახშულ ძელურ წისკვილში სარკმლი-
დან სუფთა ჰაერი შედიოდა და შიშო-
ლისა და წყურვილისაგან ქანცგამოლე-
ული ტყვეები ამით სულს იბრუნებდნენ
და ისიც ამოქოლეს. მოდინაზიდან საი-
დუმლო გვირაბით გაქცეული და სად-
ღაც აქ მიმალული სოლომონის გზა-
კვალის გაგება მაინც არ მოხერხდა. და-
ტყვევებული გლეხები არ მალავდნენ,
რომ რიყეზე ჭრუჭულისაგან გულდა-
გულ მიმავალი და მერე წყალთან შეჭო-
დებული სამი ცხენოსანი დაინახეს, რო-
მელთაგან ერთი, შესაძლოა, მეფე სო-
ლომონი იყო, მაგრამ იმ დროს ყველა
არხის სათავეში მუშაობდა და იქიდან
აქ კაცს რაობით იცნობდი. მგზავრების
ვინაობა ერთადერთ გოგოტა ჭიტაძეს
უნდა სცოდნოდა, მაგრამ დატყვევებუ-
ლთა შორის გოგოტა არ ჩანდა და ეს სა-
პყარი ხალხი იანიჩრებს თუნდ გაის ამ
დრომდეც დამწყვდეული რომ ეყოლოფ-
ბინათ, სანამ ჭიტაძეს არ იპოვნიდნენ,
ამაზე მეტს მაინც ვერაფერს შეიტყობ-
დნენ.

მეოთხე ღამეს, ერთი პირი ძილი წყა-
ლსაც რომ მოერია, წისკვილის დერე-
ფანში, გატეხილ დოლაბზე ჩამოქდარ
მზირს რაღაც საეჭვო ხმაური შემოესმა.
მზირი ზეზე წამოვარდა, ჩახმაზი ფეხზე
შეაყენა და ჩამოვარდნილ სიჩუმეს ყუ-
რი მიუგდო. ხმაური აღარ განმეორებუ-
ლა, წელან კი, თუ არ მოელანდა, მზირ-
მა გარკვევით გაიგონა, რომ თითქოს
ვიღაც ფიცარში გაქვდილ ჩაქანგულ
ლურსმანს აძრობდა.

ამ ღამეს ღირშესანიშნავი მეტი არა-
ფერი მომხდარა, ხოლო დილას, მზეთე-
რავ ცეცხლზე ფუტურის შეშის დახამა-
რებლად წისკვილში რომ შევიდნენ, ხე-
განგებოდ ამოქოლილი სარკმელი იანი-
ჩრებში მოლიავებული ნახეს. სანამ უფ-
როსეშს რაიმეს გაუმხელდნენ, უმაღ-
ტყვეები გადათვალეს და, როგორც მო-
სალოდნელი იყო, ერთი კაცის დანაკლო-

სი აღმოაჩინეს. ღამით, ეტყობოდა, ვი-
ღაც თავზე ხელაღებულ და ენიჩრების
სიფხიზლის მოდუნებით შესარგებდა, სა-
რკმელი გაენგრია და გაურკვეველი მი-
მართულებით გაქცეულიყო. ტყვეები,
ვისაც სული ედგა და ფეხზე დგომა კი-
დეც შეეძლო, გარეთ გამოყარეს, იქაუ-
რობა გაჩხრიკეს, ყველა კუთხეკუნძუ-
ლი გადმოაქოთეს, იქნებ აქ ვინმე იმა-
ლებოდასო და, როდესაც ვერაფერ იპო-
ვნეს, ისევ ჩამოხეულ-ჩამოკონკილ, მუ-
რსა და ჭვარტლში ამოზუნხულ, შიშო-
ლისა და წყურვილისაგან ღონეგამოლე-
ულ ტყვეებს მიეძალნენ.

— ვინ გაიქცა, ასლავე თქვით თქვენი
პირით, სანამ ცემით კაულს ამოგხდიდეთ!
— ბრძანა ძილგატეხილმა იანიჩრების
ასისთავმა და ორად მოკეცილი მათრახი
ზე აღმართა. — გაქცეულს — სიკვდო-
ლი! იმას, ვინც მის დაჭერაში მოგვეხმარ-
ება და გზას გვაჩვენებს, გათავისუფ-
ლება და ათი ყურუში ჭილდო! აი, ნა-
ლდი ფული, ჩემი ჭიბიდან ვიძლევი! —
იანიჩრმა უბიდან ვერცხლის ფული
ამოიღო, ყველას თვალწინ გადათვალა
და პირამოტეხილ დოლაბზე დასდო.

ერთხანს ისევ არაფერ იძებოდა, ბო-
ლოს, მეტი ლოდინი რომ შეუძლებელი
გახდა, იანიჩრების ნაცნობი და მათ მი-
ერვე დასჯილი თმაჭალარა გლეხი, აგა-
რიანთ სხვისი ღმერთის პატევისცემას
რომ უქადაგებდა და ამდენი გვემის შე-
მდეგ ცოცხალი აღარც კი ეგონათ, წინ
გამოვიდა და საკვირვალად სუფთა, თით-
ქოს რამდენიმე წუთის წინ გარეცხილი
და მზისგულზე გამშრალი ფიფინა კი
კრძალვით მოიხადა.

— რა გინდა, ქოფივო? — უშაღფე
იენო და სანამ ის რაიმეს იტყოდა, დას-
კვივლა პირზე დუქიმოდგარმა ასისთა-
ვმა, რომელიც ახალ ხელის მოცარვას
ისერიგად გაემწიარებდა, აღარ იცოდა,
ვის სცემოდა, რისზე ვის თავზე დაეტრ-
ხა. — ჭილდი და შინ ვაშვება მოგესუ-
რვილა? ბრძანე!.. აბა, ენახოთ ერთი, რას
იტყვი!

— ჩემი შეილია გაქცეული, — მოუ-
ლოდნელად გამოტყდა გლეხი, ჭალაო

თავი ჩაღუნა და თასმებმოგლეჯილ ქაღალდს დააქცურდა.

— შენი შეილი? — იანიჩარმა ყურებს ვერ დაუჭერა, გლეხს მთრახმის ტარი ნიკაპში ამოსდო და თავი ააწვეინა. — ის ლაწირაკი? ფუ, შითანი!

— შევედით, ბატონო!

— მერე, ქოფაკო, მაგის გამხელას ხედავ? იცი თუ არა, რა მოგელის?

— შენს სიტყვა-პასუხს ვენაცვალე! ჩემი ხნის რომ მოიყრები, ღმერთმა უკეთესი ნურც შენ მოგასწროს. ვიცი, რავე არ ვიცი. ღმერთმა იმის მეტი აღარავინ შემარჩინა. რალაი კი ის შორს მგულუბა, მე უბედური, თუ გინდა, ძაღლებმა შემქამონი..

იანიჩარი მოიღუშა, თვალებიდან ცეცხლს ჰყრიდა, ტუჩებზე დუქი მოაღდა.

— ახლავე გაგვიძები და მიგვაგნებინე ის გველის წიწილი, თუ არა, ალაპს ვფიცავ, ისევე წისქვილში შეგყრით ყველას და ამ შენი მეზობლები:ნა შიგ ვირთხებივით ამოგებუგავთ!

— ჰო, ჰო, გოლძეხი ახლა, თუ კაია. ნეტა ჩვენ რას გვემართლებიან. მაგათ დააშავეს და მაგათ ზღონ!

ასისთავმა ყურები სცქვიტა, ხელი მოიჩრდილა და ძონძებში გახვეულ გაძვალტყავებულ ტყვეებს გახედა, ეს მართლა თქვა ვინმემ თუ მომეკურაო.

სასომიხდილი, მაგრამ რალაც სასწაულით მაინც ფეხზე მდგომი ტყვეები შეიმშუშნენ, თითქოს ყველას ერთად ვილაც უღმერთომ ხელში ცხელი შანთი დააქტრინათო.

— რომელია ეგ, წინ გამოდი! — ბრძანა იანიჩართა ასისთავმა.

სულმოკლემ თანასოფლელებს გვერდიდან მოუარა, გაქცეულის ხანშიშესულ მამას, თავს განსაცდელში ხელახლა რომ იგდებდა, გვერდში გაუბედავად ამოუდგა. ეს იყო სამუალო ტანის, ბეჭებში ოდნავ მოკუზული, ავადმყოფური შესახედობის ოცდაცხრაოცდაათი წლის კაცი, რომლის ციებ-ცხებლებსაგან ჩაყვითლებულ, საგრძნობლად შეშუპებულ სახეს არამქვეყნიური იერი ედო

და ისე დასუსტებული ჩანდა, მისი შემხედვარე ვედარც კი წარმოიდგენდო, თუ კრინტის დამტრა და ხმაამალა დალაპარაკება შეეძლო.

— თქვი გაბედულად, რის თქმა გინდა! — გამხნევა იანიჩარმა, როცა შეატყო, უკვე ნანობს, რაც წამოსცდაო და ხელქვეითებს თვალთ ანიშნა, მისულებენ და ხელი მოეკიდათ, რათა ის უბედური არ წაქცეულიყო. — ნურაფრის ნუ გეშინია, ჩვენ აქ ვართ!

— კაციტა კიტაძე, — სნეული ორიანიჩარს შორის იდგა, ძლიერ მკლავებს დანდობოდა და მთელ ძაღლონეს ძაბავდა, იანიჩარებიც მოემადლიერებინა და, თუ მოსახერხებელი უქებოდა, თავისიანების მხარდაუჭერაც როგორმე მოეპოვებინა. — რას ემართლები ამ საწყალ ხალხს? შენი გულისთვის რამდენი კაცი უნდა დეტანჯოს? რისთვის გინდა, ამ ჩვენს კეთილებს, — ნერწყვი გადაყლაპა და მზერა ირველივ შემოჭარულ იანიჩარებს მთავლო. — ჩვენი თავი ნელ ცეცხლზე დააწვევინო?

— მე ვემართლები, სევასტი? — დროულ კაციტა კიტაძისათვის ეს პირში წამოდგომა და თვისტომის ნიერ გაუგონარი ბრალდების წამოყენება იმდენად მოულოდნელი აღმოჩნდა, რომ წამიერად დაბნეულმა და გამშრალმა ესლა იკითხა: — მასხარაობ თუ მართლა ამბობ?

— სამასხარაოდ კი გაგვიხადე საქმე! იმ შენს ღვლიბს უნდა ვენაცვალოთ მთელი სოფელი?

ამის გაგონებამ კაციტას მთლად თავზარი დასცა და თითქოს შველას ელისო, თავისიანებს მუდარით შეხედა, მაგრამ ყველა თავჩაღუნული იდგა, ხმას არავინ იღებდა და გულში თითქოს კიდევაც იწონებდა იმას, რასაც საფლავიდან ამოღებული სევასტი ამბობდა.

— მაგ სიმაართლით გარონიოს დღეს ამას იქით მამახეციერმა, სევასტი დავლაძე! — თქვა შეცბუნებულმა კაციტამ, რომელსაც თანასოფლელთა გამოუცნობი დუმილი ავის მომასწავებო

ლად ენიშნა, თავი მარტოღმარტო დაოგულა და პარჯვარი გადაიწერა.

— ბუერს ნუ ყბედობ, ბებრო! — იანიჩრების ასისთავს არ ვამოპარვია, რაც ახლა ხდებოდა, ყოველივეს ზედმოწევნით მიხვდა და მათრახი შემართა. — დაფქვი ახლავე, სად გააპარე შენი ლეკვი, სად გაუგზავნე გაიურ სოლომონს, თუ არა და, იცოდე, ცოცხალი ვერ გადამირჩები!

— სად გავაპარე, ბატონო, წვევიდა, შენც ხედავ და მეც. ახლა გინდა მამკალი და გინდა ღმარჩინე, ჩემი სიცოცხლე აწი მაინც რალა სიცოცხლეა, შენს ხელში ვარ, წელანაც ვითხარი. ფეხი მამტყვდა, წისქვილის სათავის მოსაწყობად ჩამვევდი. რას ჩამვევდიოდი, მე უბედური, მოვშვს რო სიტყვა გვეგონა და არ გამომტყვეოდა. წყალმაც, ეტყობა, ჩვენთვის მოიცილა...

— ხომ მოეხმარე, ბოროტი ხომ ჩაგვინე!

— მოხმარებით რავე არ მეგვხმარებოდი, ბატონო, შეილია ჩემი, ჩაგონებით კი რა ჩემი ჩაგონება უნდოდა, ვაჟავაცია, ბოვში კი აღარ არის!

იანიჩარმა კბილები დაკრიჭა და ზემოთ აღმართულ მათრახი მთელი ძალით გადაჰკრა კაციტას ბეჭებზე. კაციტა მოიკმუნა, ყრუდ დაიკენესა, მაგრამ არ დაბარბაცებულა, ისევ ფეხზე იდგა.

— გოგიტა რა არის შენი, კიტაძე, იქნება არც იმისი გზა და კვალი იცი!

— არ ვიცი სწორედ, მაშის სული ნუ წამიწყდება, ისე, განაყოფია, გულის ბიძაშვილები ვართ.

— მართალს ამბობს? — იანიჩარი ხალხს მოუბრუნდა.

— მართალია, — ვუვლას მაგიერ უბოსუხა ხევასტო დაგლაძემ.

— ჰოდა, ფესვებიანა ამოგადგებთ, კაციტა კიტაძე, სულთნის მარჯვენა ხელის, თეიმურაზ მეფის, ორგულობას არავის შეგარჩინეთ!

— ჩვენ რა ორგულობა შეგვიძლია, შე კაი დედმამიშვილო, ყმები ვართ და ბატონად პირი ქვისკენ მიქნია, ვობივ

რომ დაგვიყენონ, იმასაც უნდა დაგვიმორჩილოთ და ვუერთგულოთ.

— გოგიტა კიტაძემ, შენმა ბიძაშვილმა, გაიური სოლომონი გააპარა და წყალში გაიყვანა, მერე თავდაც მიიმალა, — მუქარით განაგრობდა იანიჩარი. შენმა შვილმა ამდენი ხალხის წინ აქედელი სარკმელი გატეხა და გაგვემცირათი დღის ვადა კიდევ მომიცია. თუ დილას, ადრე, შენი შვილი და გოგიტა კიტაძე არ მოვლენ და ნებით არ ჩაგვბარდებიან, ხეზე ფეხებით დაგვიდებ, რომ გამვლელმა და გამომვლელმა კარვად დაგინახოს, ვინა ხარ და ეს სასჯელი რისთვისაც მოგივლინეს, ამ ხალხს კი, — იანიჩართა ასისთავმა, მდგომარეობის სრულმა ბატონ-პატრონმა, ორად მოკეცილი მათრახი შეგუფებულ ტყვეებსაცენ გაიშვირა. — შუა გაყოფ, ნახევარს შენს გზას გამოვუყენებ, ხოლო ნახევარს დაჭირებს ვაგატან და ყულევში გავვლი.

— არ მინდა... აი... — ძეგლ-ჩხილის გამყინავი დედაკაცი უბოძით დაიყვარა სევასტი დაგლაძემ, იანიჩარების რკინის ხელებსაგან როგორღაც გათავისუფლდა და ხელუკუნებული მუხლებზე დაფშო. — ამით შესცოდეს, კურახულ თეიმურაზ მეფეს ამით უორგულეს და ამით ზღონი სოლომონიც ჩემმა გამწენმა დასწყველოს და მისი შიშყოლა. რა მოგვიტანა სიკვდილისა და ვაუბის მტრი! კიტაძეებს უნდა შეეწიროს მთელი სოფელი? რათა, კაცო, რათა, ლეთის ხამირთალი აღარ არის ჩვენში? ჩვენ კირის მომატება გვინდა, თუ ღმერთი გწამს? მაინც შიშშილმა და სახადმა გავვასაფოთა. ნმა ამილე, კაციტა, შე სულწაწყმედლო, ვერ გვიგონე შენი უჯრათ, რას გვადირთბეს ეს კაცი?

კაციტა კიტაძემ ძლივს შესამწნველ ჩაიღიმა უღვაშებში.

— შენ ასე არ ამბობდი წელან, ხეკოსტი, ჩვენი კეთილები არიანო? თუ კეთილებია, შე კაი დედმამიშვილო, რაღახი გვშინია, ამენდა შენი საწენ და ეს არის!

— შენ კიდევ არ აშლი შენსა, არ გე

ყო, რაც გუშინ გირტყვის, ახლა ფეხებზე
 კონწიალიც მოგნატრა?

— შენისთანა მეზობლის პატრონს რა-
 ტომ მაგაზე უარესიც არ მეკუთვნის!

იანიჩართა ასისთავმა თვლები დააბ-
 რიალა, დაიხარა, გატეხილ წისქვილის
 დოლაბზე გაბნეული ვერცხლის მონე-
 ტები ფულის ყადრის მცოდნე კაცის
 სიხარბითა და მომჭირნეობით აკრიფა,
 უბიდან წითელი ძაფით ნაქსოვი ქისა
 ამოაცოცა, სიხალა მონეტები შიგ ჰეშ-
 ით ჩააცურა, ქისას თავი მოუკრა, ერთ-
 ხელ კიდევ ეჭვიანად დახედა, ხომ ყვე-
 ლა აქ არისო, და უბეში ჩაიღო.

— სათითაოდ შეყარეთ წისქვილში
 და კარი გადაურახეთ! თუ ვინმემ გაქ-
 ცევა დააპიროს, განგაში ატეხეთ და
 ტყვია ნუ დაგენანებათ. ხვალ დიღოს,
 ყველამ იცოდეს, საბოლოო პასუხს მო-
 ველო, ბაწრებიც, ალაპის მადღმა, მზად
 იქნება!

მაგრამ ღმერთმა სხვაგვარად განსაჯა:
 „ხვალ დილა“ ჭრუჭულის პირზე გამო-
 ჭრილ იანიჩართა მცირერიცხოვან რაზმს
 როდილა დახდგომია. ნამულამეს წისქ-
 ვილსა და წისქვილის გარემოში გაშლილ
 სალაშქრო ბანაკს სადღაც ახლოს ჩასა-
 ჭრებულს თუ აქ მთის საიდუმლო ბილი-
 კებით უჩუმრად მოსული მტერი დაეცა
 და ჯოჯობეთის ცეცხლი გააჩალა. იარა-
 ლის მოხმარებაზე ფიქრიც კი ზედმეტი
 აღმოჩნდა. თავდასხმა ისე ანაბდეულად
 მოხდა, კარვებში არხეინად ჩაძინებულ-
 მა იანიჩრებმა თვალის ხეირიანად გამო-
 ხელაც ვერ მოასწრეს. დღისით მათ
 ჭრუჭულის გაღმა-გამოღმა სოფლები,
 საძოვრები და ყანა-ვენახი მოიარეს,
 ვინც ხელში ჩაუვარდათ, კაცი იყო, ქა-
 ლი თუ ბავშვი, ყველა ერთ ადგილზე
 მორგეს და წისქვილში გამოკეტილ
 ტყვეებს ტყვეების ახალი გუნდები მი-
 უმატეს. ვიდრე მამლებმა პირველად არ
 იფიქრეს, ახალ შეპყრობილთა გულის
 მომწყველელი მოთქმა-ბატონილი და ვაი-
 ვიში არ შემწყდარა, მერე ამ უბედურე-
 ბსაც უღალატა ღონემ, ან შებრალების
 ყოველგვარი იმედი გადაუწყდათ და თა-
 ნდათანობით მიიწმუნენ.

იანიჩართა ბანაკზე ღამის თავდასხმას
 შედეგად ის მოჰყვა, რომ თავდასხმე-
 ლებმა დიდძალი იარაღ-საქურველო,
 ცხენები, სალაშქრო კარვები, სოფელ-
 სოფელ მოგროვებული ნუზლი მოიტო-
 ცეს, წისქვილში გამომწყვდეულ ტყვე-
 ებს კარი გაუღეს, აწი თქვენ იცოდეთ,
 ოთხივე კუთხივე გზა ხსნილი გაქეთო და
 ისევე სწრაფად მიიშალნენ, როგორც
 გამოჩნდნენ.

ეჭვი არ იყო, აქ, საწერეთლოს ამ მი-
 ვარდნილ კუთხეში, სოლომონის ნაწილ-
 ნაწილად დაქსაქსული ლაშქრის ერთ-
 ერთი საშიში რაზმი ბუდობდა და რაკი
 ყურისძირში ამდენი მოახერხა, ხვალ და
 ზევ კიდევ მეტი უსიამოვნების მოყენე-
 ბა შეეძლო. დამსჯელი ჭარბთ სარხერე-
 ში მდგომ ჰაჭო-ალიბეგს წისქვილებთან
 იანიჩართა რჩეული ასეულის უწყალო
 განადგურების ამბავი რაჭო-იმერეთის
 საქარავნო გზით მომავალმა ყირიმელმა
 ვაჭრებმა ამცნეს. სარდალი ერთობ გან-
 რისხდა. მაშინვე გასცა ფიცხელი გან-
 კარგულება, ახალი, უფრო დიდი რაზმი
 შეედგინათ და ჭრუჭულის პირაი, მოსა-
 თარეშებლად გაეგზავნათ. ჰაჭო-ალიბეგი
 აქამდეც უფუნებოდ იყო და ახლოს არ-
 ავის იკარებდა. საკუთარი თავისათვის
 ვერ ეპატიებინა, რომ ხაფანგში გაშაშ-
 ლი სოლომონი, როგორც იქ, კვეთთში,
 ამჭერადაც ხელიდან დაუშვა, მაგრამ,
 უკეთუ კვალში ჩაყენებული მღევარი
 უკან ხელსარიელი მობრუნდებოდა,
 იმის იმედი მაინც ჰქონდა, რომ ადრე
 თუ გვიან მიუდგომელი მოდინახის კა-
 რბიჭეს შეანგრევედა და სულთნისაგან
 შერისხული გიჟური მეფის სახლელს
 ხელთ იგდებდა. წისქვილებთან მღევრის
 განადგურება გამოწყვეას ჰავავდა მიმ-
 ხვედრი უნდა მიმხვდარიყო, რომ მტრის
 პატარა-პატარა რაზმების დამ-რცხება და
 განადგურება ტყვეში გასულ სოლომონს
 ყოველთვის შეეძლო. ახლა, რაკი მხო-
 ლოდ მისთვის ნაენობი გუბით მეფემ
 ციხიდან გასვლა მოახერხა და თავისიარ-
 ნების შესაწყენად უკვე გარეთ მოქმე-
 დებდა, ოსმალთ კიდევ მეტი სიფრთხი-
 ლე და გონიერული მოქცევა მართებ-

დათ. ხომ შეიძლება, ერთ ჰეგელიანურ დღეს ციხის ქონგურზე ზავის მაუწყებელი თეთრი ბაირალი დაენახათ, აყრილიყვნენ, ნებით დანებებულთა მისაღებად ციხისათვის მიეშურებინათ და იქ კაცი-სულიერი ვეღარ ენახათ! ეს რომ არ მომხდარიყო, დამსჯელ ჯარს, მაშინდანი თეიმურაზის ტახტის განსამტოვებლად ბეგლარბეგმა ქაიხან-ფაშამ ანიჭა მისი რომ დასტოვა, არა მარტო მოდინახის შემოგარენი, თვით შორეული გზები და ხეობებიც უნდა შეეყრა და მიმოსულაზე მკაცრზე უმკაცრესი ზედამხედველობა დაეწესებინა.

ვაჭრები დამფრთხალი და შეშინებული ჩანდნენ. ფაშას მიციბულ-მოკბული საყვედურიც ჰკადრეს, როდისღა უნდა მოახერხოთ ამ ყაჩაღი აჩუკამების დაწყება და გზების გაწმენდა და, ასე გასინჯეთ, თავიანთი ვარაუდებიც კი გამოთქვეს, თუ ვინ უნდა ყოფილიყვნენ ღამის მეკობრენი, ბედნიერი სულთნის ხაზინას ასე საგრძნობი ზარალი რომ მიაყენეს და შემდეგ, თითქოს აქ რაფერიც, თავი ისევ ტყვეს შეაფარეს.

მაჭიალიბეგმა, დიდსა და მცირე ომებში გაჭალარაგებულმა, თავიანი საქმის ჩინებულად მცოდნე კაცმა, ვისაც ჰქონდა არავისაგან, მით უფრო ფარჩის ზომეასა და დუკატების თვალში გაწაფული ვაჭრებისაგან, არ ესწავლებოდა, ენა მოიკვნიტა. ვაჭრებში ერთი ორი ისეთიც ენა, მოგროვებული სიმღადრისა და ნაცნობობის წყალობით ხელი შორს რომ მიუწვდებოდა, გამოდაცება, ან, რაც ყველაზე უფრო ადვილი იყო — თავის მართლება, საქროდ არ ჩათვალა და ამით არამკითხე შეამბეთ უსიტყვოდ აგრძნობინა, ჩვენ აქ ბედნიერი სულთნის ღვთაებრივი ნებასურვილის აღსასრულებად ვდგავართ, ჯარისკაცურ ვალს პატიოსნად ვიხდით, ყოველი გამვლელის ახირებულ ქირვეულობას კი ყურად ვერ ვიღებთ და ნუ გეოწყენენ, თუ ვერც ავეყვებითო.

ახალი გაგზავნილი რაზმი სადამოკამს მობრუნდა. ჭრუჭულის გაღმა-გამოღმა სოფლები დედა-ბუღიანა გახიზნული

დახვედროდათ. აქა-იქ ხანძარი გაჩენილიყო და გლეხკაცის ნაჰაგარი დარბიული სახლ-კარი, სასიმინდე-თესვით-ბოსელი კვარივით იწვოდა. ცეცხლის ჩაქრობა და რისიმე გადაჩენა არავის უცდია. ქვენა ქარი უბერავდა და აბრიალებული ხანძრის ენები ზეინიდან ზეინზე, ჩერვილიდან ჩერვილზე, ნაშრალიდან ნაშრალზე გადაქონდა.

— სადა ხართ მერე ადენ ხანს? — განრისხდა ყოველივე ამის შეტყობით დაბოლმელი მაჭიალიბეგი და რაზმის თავს, აწყურელი მეუღრის ნაბოლარა ვაეიშვილს, მუსტაფა მინაძეს, სახეში დორბლები შეაყარა.

— საფლავებს ეთხრიდით, თქვენო აღმატებულებავ, — შეპბედა მინაძემ და ნამალევიდ სახეზე ხელი მოისვა, შემოშხეფებული დორბლი მოიწმინდა. — მკვდრები ხომ უნდა დაგვემარხა!

კარვებში და კარვების გარეშე მოსულ სამოცდათექვსმეტი გვამი დაეთვალათ. ყველა, როგორც ერთი, იარაღაყრილი და გაძარცვული იყო. ზოგს წამოდგომაც ვერ მოესწრო და, აშკარად ჩანდა, წყველ გიაურებს იქვე მოეკლათ, სადაც იმ ღამეს სძინებოდა.

მაჭიალიბეგი წვერს იგლეჯდა. ადგილს ვეღარ პოულობდა, აღარ იცოდა, რით და როგორ მოეხელთებინა ტყვეში თავშეფარებული ბოროტმოქმედნი, აგარიანთა ისედაც მცირერიცხოვან ლაშქარს აღნაზღაურებელ ზარალს რომ აყენებდნენ, ქვეყანაში შფოთსა და ამბოხს თესდნენ და სახელოვანი სარდლის მხედრულ ღირსებას ლაშში სერიდნენ.

გულის მომწველი უფრო ის იყო, რომ ღამის თავდასმის დროს მეკობრეებს ისე სუფთად და მოხერხებულად ემოქმედათ, თავიანთი ზარალის უბრალო კვლიც არ დაეტოვებინათ. ამბის გასაგებად და იქაურობის მოსათარეშებლად გაგზავნილი იანიჩრები მარტო წისკვილში წააწყდნენ ერთადერთ უსიცოცხლო გვამს, რომელიც ადგილობრივი მკვიდრისა უნდა ყოფილიყო. გვამის ვინაობის ზუსტად დადგენა იანიჩრებს ვერ

მოხერხებინათ, ვინაიდან ქრისტიანეთ-
გან ძე-ხორციელი ვერაფერს ვპოვნათ და
ძვირ ფაფგს ნაფელათ მიწაში, სადაც

ბრმა შემთხვევის თუ უოვლად გაუმარ-
თლებელი დოყლაპიობის მსგავრად
თავიანთი ამხანაგები დაემარხათ.

თანამშრომელი

მეუღლანოვ ბერები კარგა ხანს ყოყ-
მანობდნენ, ვიდრე ქვეთიკირს ნაღალი
გალანით შემოზღუდული საგანის კარს
გაღებდნენ და უცხო მგზავრებს, რომ-
ლებიც აქ მზის ჩასვლისას მოვიდნენ და
ღამის გასათევი ბინა ითხოვეს, შიგნით
შემოუშვებდნენ, მაგრამ აუცილებელ
სიფრთხილეს, დღეს ყოველ სულიერს
რომ მართებდა, მაინც კაცთმოყვარეობ-
ამ ხდლია და მგზავრების თვალწინ გან-
დგვილი ბერების ჯადოსნური ხელით
ბღანარად ქვეული არცთუ ისე ვრცელი,
აქაიქ შეჭრილ-შემოჭრილი, კლდოვანი
აბო გადაიშალა.

დაუღლებული ბერების მყუდრო სა-
ვანეს ზრგვლივ წიფლის, ცაცხვისა და
რქილის უღრანი ტყე ვრტყა. ტყეში
გამუდმებით, წლის ყოველ დროს, ნეს-
ტისა და დამბალი ნეშოს სუნი იდგა.
ლაღად ნაზარდ, გაბარდნილ ტრატებში
შის სხივი თითქმის ვერსაიდან აღწევ-
და.

აბო უხსოვარ დროს გაეტეათ რაჭო-
დან თუ იმერეთიდან ამოსულ პირველ
მეუღლანოეებს, ამქვეყნოურ სიამეთაგან
განდგომილი კლდის ნაპრალიდან ამო-
ხეთქილ ყინულივით ცივ წყაროს დახა-
რებოდნენ და პატარა სალოცავს აწე-
ნებაც აქვე გამოეწყოთ. შემდეგ დროს
თავისი ექნა, განდევნილი ზერების უბრა-
ლო სალოცავი თაობიდან თაობაში
თლილი ქვით ნაშენებ მშვენიერ საყდ-
რად ქვეულიყო, ხოლო საყდრს ირგ-
ვლივ კლდეში გამოკვეთილმა გამოქვა-
ბულებმა და აგარეთვე თლილი ქვით აგე-
ბულმა და ალაგობრივ მოხედილ-გამო-
მწვარი კრამიტით დახურულმა სენაკებ-
მა დაიდეს ბინა.

უღაბრო თავის სახელწოდებას იმით-

აც ამართლებდა, რომ ყველა დიდი და
მცირე გზიდან, რომელიც ქვეყნის ერთი
კუთხიდან მეორე კუთხეში გადადიოდა,
ძალზე მოშორებული იყო და თუ გულ-
დაგულ არა, აქ კაცი ალაღებდად ვერ
მოხვდებოდა. უღაბროში მტერსაც უჭი-
რდა მოსვლა და მოყვარესაც. ბერები
იშვიათად სტოვებდნენ თავიანთ მუღ-
მივ სამყოფელს და ისიც მხოლოდ მაშინ,
როცა ამის გადაუღებელი საჭაროება
წამოიჭრებოდა. მიდიოდნენ ონში, ჭრე-
ბალოში ან საჩხერეში, უფრო იშვიათად
კი შორეულ ქუთაისში, საიდანაც, ჯორე-
ბზე ამხედრებულთ, ნუსხების გადასა-
წერი ქალაქი, დაბახანაში გამოყვანი-
ლი ხბოს ტყავები, სინგური და ქვა-მარი-
ლი ამოქონდათ. ამასვე მოსდევდა ქვე-
ყნის ამბავ-ხაბარიც, ურომლისოდაც
ცხოვრება თვით იმათაც კი არ შეეძ-
ლოთ, ვინც ცოდვიან წუთისოფელს სა-
მარადისოდ გარიდებოდა და სიცოცხ-
ლის ერთადერთ მიზნად ღვთისაღნი უმ-
წიკლო სამსახური აერჩია.

მგზავრები სულ ხუთნი იყვნენ — ოთ-
ხი მოწიფული ვაჟკაცი და ერთიც უწვე-
რული ჭაბუკი. ამათგან ცხენები მხო-
ლოდ სამს ჰყავდა და სამივე თავით ფე-
ხებამდე თოფ-იარაღში იყო ჩაჩადარი,
უიარაღო ჭაბუკი და მეოთხე კაცი კი
მხედრებს ქვეითად მოჰყვენენ და მათ
უთუოდ გზის მასწავლებლად ახლდნენ.

მგზავრებმა თავი ვაჭრებად გამოაცხა-
დეს და ეს იმ უწვერულ ბიჭს ათქმევო-
ნეს, რამაც ისედაც დაეჭვებული და შე-
ფიქრიანებული ბერები კიდევ უფრო
დააეჭვა და შეაფიქრიანა. თუ ეს დალო-
ცილები მართლა ვაჭრები იყვნენ და
გულში ბოროტი არაფერი ედოთ, ან სა-
ქონლით დასაპაღნებელი ცხენები სად

იყო და ან რამდენიმე ასეული მხედრი-საგან შემდგარი მცველი რაზმი, რომლის თანხლებს გარეშე ამ შიშთანობის დროს ვაჭრების ვერც ერთი ქარავანი ადგილიდან ფეხს ვერ მოიცილიდა.

ბერების ფარული შიში მაშინდა შენელდა და შემდეგ სრულიადაც გაქარწყლდა, როდესაც ცხენებიდან ჩამოხდომისთანავე მხედრებმა პირველი გადაიწერეს, მშვიდობა თქვენს წმინდა სავანესაო, დაწვდურთ მშვიდობიანად მიესალმნენ, ლოცვა-კურთხევა ითხოვეს და, მიიღეს თუ არა იგი, დღიან-ღამიანა კარდია საყდარს მიაშურეს, შიგ მოწიწებით შეაბიჯეს, სანთლები ანთეს, ღვთისმშობლის ხატის წინ მუხლი მოიყარეს და დიდხანს სასოებით ლოცულობდნენ. ცნობისმოყვარეობისა და შიშისაგან ხახვამშრალი ბერებიც ჩუმიდ იწერდნენ პირველს და მაღალ ღმერთს მადლობას სწირავდნენ, ფათერაკისაგან რომ დაიფარა. ახლა უკვე ყველა ხედვობდა, რომ ღვთისა და კაცისაგან მივიწყებული მათი სამყოფელი თავიანთი სტუმრობით ვიღაც წარჩინებულმა ერისკაცებმა გააბედნიერეს და შესატყობი ისლა იყო, თუ რად ნათლავდნენ თავს ვაჭრებად და აქ რისთვის, სამტროდ თუ სამოყვროდ ენებებინათ მობრძანება.

სიფრთხილეს თავი მაინც არა სტკიოდა. ბერები ჩუმიდ შეიარაღდნენ. თუ ვინიცობაა, უდროოდ დროს სავანეს კიდე ვინმე მოადგებოდა და დაუპატივებელი სტუმრები აქაურობის ბატონ-პატრონთა დაუკითხავად კარიბჭის შიგნიდან გაღებას დააპირებდნენ, სხვა გზა უკვე აღარ დარჩებოდა, მათ ხელი უნდა გამოეღოთ და საკუთარი სიცოცხლისა და სავანის გადასარჩენად ყველაფერი უნდა ელონათ.

ლოცვას რომ მორჩნენ, ნამგზავრმა სტუმრებმა დაღლილობა მიზეხად მოიღდეს, გულლიად შემოთავაზებულ სამარხოდ ვახშამზე უარი თქვეს, არც სტუმრებისათვის საგანგებოდ ნაგულეებ სუნაკში მოსვენება ისურვეს და მწვანე კორდზე, სწორედ საყდრის წინ, სალა-

შქრო კარავი გაშალეს. სანამ ისინი გერისეც საყდარში იყვნენ, მხედრებმა ცხენებს უნაგირები მოხსნდნენ, თმისა და უყარეს, დაარწყულეს და ღამის გასათევად, უფრო კი სადარაჯოდ, კარიბჭესთან დარჩნენ.

— ბიჭი! — მოესმა თავის ს სოუმალზე თავმიღებულ ქაბუქს. — მოწი! იქით, დამაჯინე, ნაწვიმარია ეს კურთხეული, მიწაზე კი აღარ დეიფდომება.

— რომელი ხარ? — მკაცრად კითხა დამხედურმა და წამოიწია. უმთვაროდამე იყო, ტყეს მჭრქალი ნისლიც დასწოლოდა და მოსულს ლანდადაც ვერ ხედავდა.

— რომ ვითხრა, მიცნობ? — მოსულმა რაჭულ კილოზე მოუქცია, ხმაზე შეემჩნა, ისიც ყმაწვილი კაცი იყო და თავის კბილა უცხო მგზავრთან გამოლაზარაკებაც ამან გააბედუნა. — ბრავალზლეელი სხირტლამე ვახლავარ, ასტიონი, მამა მღვდელი მყავდა, ბაბუამ აქ მორჩილად მომიყვანა.

— ძალიან ადგილი არ ოურჩევია იმ სულგანათლებულს?

— ცოდვას ნუ ჩადიხარ, ჩემო ძმაო, აქაურობა გერ შენს მეტს არავის დოუწუნებია.

— ღმერთმა მოგახმაროს! რა გინდა, საქმე ვაქ რამე ჩემთან?

— გერ მითხარი, შე კაცო, ვან ბრძანდები, მე ხომ არ დამიმაღავს?

— შენ კი მიცნობ, რომ ვითხრა?

— იქნება ქე გცნობ, შენ ქვე რა იცი!

— ვის ემუსაიფები, ბიჭო, მად, მახარიკა, სიხმარში ხომ არა ხარ? — მოთსმა იმ მხარეს, სადაც დამშეულ ცხენები ახალ გათიბულ სურნელოვან თავას შეექცეოდნენ, წამდაუწუმ ფრთვინავდნენ და ირგვლივ გამეფებულ მყუდროებას დროდადრო მათი ფლოქვების მოუსვენარი ბაკუნი არღვევდა.

— აქაური მორჩილია, გოგითა ბიძია, ბრავალზლეელი ღვდლის შვილი ყოფილა, აქ ბაბუას მოუყვანია.

— მოდი აქ, ბიჭო, ვინ გამოგაგზავნა? მორჩილმა გაუბედვად გადაილაჯა სო-

ბნელეში, საიდანაც ცხენების ფრთხილ-
ვა, ხრამონი და კაცის ხმა ესმოდა.

— არავინ, მამის სული ნუ წაიწყდე-
ბა, მე ჩემით მოვედი.

— ისე წალმა დეიბანე პირი შენ! თუ
ბერებმა გამოგაგზავნეს, მიდი ერთი, იქ-
ნება ბიჭებს რამე დააცდენინო და მერე
ჩვენ ჩაგვიკაკლე ყველაფერიო. ხომ
ასეა, მართალი თქვი!

— აგრეთა, ბიძია, შენი ქირიმი;

— მერე? არა გრცხვენია, რომ გვატ-
ულებ და მამის სულს ტყუილზე იფიც-
ებ? სად ღვთის მსახური და სად ტყუი-
ლი, აქ ამას ვასწავლიან? ახლა წადი და
უთხარი, ვინც გაგაბრწყინა და აქ გამო-
გაგზავნა: ჩემი მოსატყუებელი მე იქ
ვერავინ ვნახეთქვა, გესმის?

— ექსმის, ბიძია, ახლავე ვეახლები
და ვეტყვი.

— მოიცა, ბიჭო, ეს მართლა კაი ბი-
ჭი ყოფილა, ვინცა არის! რა გქვია შენ?

— ასტონი, ბატონო.

— ღვდლის შეილი ხარ მართლა?

— კი, ბატონო, ღვდლის შეილი გახ-
ლავარ.

— მერე რა მოუვიდა მამაშენს?

— სახადმა გამოგვაცალა ხელიდან, ბა-
ტონო. დედაჩემი, ორი ძმა და ერთი
დაც ორი კვირის თავზე მივაბარეთ მი-
წას. ბებია ჯავრს გადაყვია. ოჯახში მე და
ბაბუა დავრჩით. მერე ბაბუამ აქ მამი-
ყვანა.

— რა მითხარი! ამოვარდნილა გლე-
ხი და ეგ არი. ბაბუა ხომ ცოცხალია?

— კი ბატონო. ღმერთმა იბატავა, სუ-
ლი შერჩა. ამოდის ხანდახან ჩემ სანახა-
ვად, ხარჯიც ამოაქვს. დამაბუნდა ძალი-
ან, მუსხლი ძველებურად აღარ მოსდევს,
— ასტონიმა თვით ბაბუასაგან შრავალ-
ჯერ გაგონილი გამოთქმა იხმარა. — მე
აქიდან წასვლა მინდა, გული აღარ მი-
ჩერდება, მარა არ შევება ბაბუაჩემი, ვი-
თუ სულ დევდლებოყე და შენი თავიც
წამართვას მამაზეციერმაო.

— ნუ გეშინია, ღმერთი მოწყალეა,
მაგრე არ გაგიმეტებს!

— დეილოცოს იმისი მადლი და ძა-
ლი..

— მოგიყევი ახლა მე და მახარეას
მოკლედ, რა ამბავია აქით, რაჭამაა
რამე იცი!

— მე, ბატონო? მე ქვე რა უნდა მო-
გიყევით, თქვენისთანა ნავალმა კაცებმა
რომ არ იცოდეთ!

— რასა იქს როსტომ ერისთავი, ან
ბიჭები რავა არიან მისი, სოლომონ მე-
ფე ხომ არ მოხტომიათ ბარაკონზე?

— ასი თვალი და ასი ყური აქვთ გა-
მოსხმული, ბატონო. არც დღე ძინავთ
და არც ღამე, გზები შეკრულია. თუ ერ-
ისთავის ნება არ იქნა, რაჯამი ჩიტიც
ვერ შემოფრინდება. ხალხი მაინც ში-
შობს, ერისთავებიც შიშობენ, ადრე იჭ-
ნება თუ გვიან, სოლომონ მეფე ხელს
მოიწყობს, მობრძანდება და ლაღატს
სისხლით გვაზღვევინებსო.

— ვითომ მართლა მობრძანდება?

— ვინ იცის, ბატონო, ეგეც ღვთის
ნება გახლავს. საწყალმა ხალხმა ქვე რა
ქნას, ხალხმა რა დააშავა, ჭოსტომის
ნებას ცოცხალი თავით წინ ვინ დაუ-
დგება!

— შენ მართლა გაგებული ბიჭი ყო-
ფილხარ. არ შეგონე, მართალი გითხრა.
წამოდი ერთი, წამომყევი, ბატონთან
მიგიყვანო. შენ დარჩი, მახარეკა, ცხე-
ნებს ყური უგდე, ერთმანეთს არაფერი
მოსწონს!

— წამოყოლით ქვე რავა არ წამოგ-
ყვები, ბატონო, მარა... მიბრძანე და ხა-
ტზე დევიფიცემ! ენუკა ამომწავლე, თუ
ჩემი პირიდან სიტყვა ამევიდებს

— რა გინდა, თქვი!

— ბერები ფეხზე აღარ არიან სიხა-
რულით: შეწიხიანი მხედარი, თეთრ
ცხენზე რომ იჯდა და თავზეც თეთრი
ჩაბალახი ჰქონდა მოხვეული, თავად
მეფე სოლომონიაო. ეგ კურთხეული მა-
შინვე ვიცანიით, რავარც კი ცხენიდან
ჩამოხდა, თავზე მზის სხივებო! ოქროს
ჯილა ადგა და ის ჯილა ისე ბრძღვილე-
ბდა, კაცი თვალს ვერ გაუშრობდაო.
მე დევიანზე და პირჯვარი დევწერე-
სასწაულია! ღმერთმა დღეგრიელჰყო
მეფე-ბატონი, ავაზაკი ტყვისმეიდველე-
ბის რისხვა, შეეწიოს ბრავალზღვის წმი-

ნდა გიორგი, უტოცხლოს ტახტის მემკვიდრე აღექსანდრე, ურჯულოს ჩვენდა საბედნიეროდ მალე მორეოდეს, კვირიგოხერსა და ყისმათისაგან დანაგრულს, რაგარიც მე ვარ, არ გაწყვეტოდეს იმისი იმედის აქ მეფე უშიშარ ადვალზეა, ბიძია ბატონო, ღვთის მადლია. ყველა რომ გაწყვედო-ყვე, ყველა, ხატი და ჯვარი თუ ზედ გადაფეფარებით და ჩვენს მხსნელ მეფეს კი არაფერს გავუქირებთ!

— შენ ძან მოხერხებული ვინმე ყოფილხარ, ასტიონ სხირტლაძე. ვერ უყურებ, ეს დროული კაცი რა ადვილად გამამტეხა? ყოჩაღ! ოღონდ კრინტი არავისთან დასძრა, ბიჭო, ყელი არ გამოგვჭრა, ძლივს სამშვიდობოს გამოვედით, მე და შენს შუა უნდა მოკვდეს ეს სიტყვა!

მაგრამ სასიხარულო ცნობა იმ ღამესვე ყველა სენაკსა და გამოქვაბულს მოუვლო. მამა მათემ, მონასტრის წინამძღვარმა, ის წელს მიტანებულმა, მხნე, მკაცრმა და ასკეტური ცხოვრებით გამხმარმა მოხუცმა, როდესაც დაარწმუნეს, სტუმრად ვიღაც გადამთიელი ვაჭარი კი არა, თვით დიდებული მეფე სოლომონი გვწვევიათ, გათენებას რიდილა მოუცვალა, წინ მასავით მოხუცებული ბერების ასაბია გაიძლოლა, ჯიხი დაბოჯვა და მეფის სალაშქრო კარავს მიადგა.

ძილგამტყდარმა სოლომონმა ბერები მოწყალედ მიიღო, მსცოვანი მათე თანატოლივით გვერდით მოისვია, ლოცვა-კურთხევის მიღების შემდეგ კანშემჭუნარ ხელზეც ეამბორა, თითქოს აქამდეც არა ერთჯერ შეხვედროდეს, შინაურულად მოიკითხა და რაიღო შუბი ხალთში არ დაიძალა, რამდენიმე მიკიბულ მოკიბული სიტყვით ბოდიშიც მოიხადა, რომ ვინაობა მოსვლისთანავე არ გამოამტყანა და დროის უკუღმართობის გამო იძულებული ვახდა აქ, განდგვილია წმინდა საეანეში ერთგულ ყმებს თავი ვაჭრად გამოაცხადებინა.

მათეს გული თუნუქდა. ეს ჩამიჩივით გამოშრობა, გამოუღმებელი მარხვათა და ხანძრის გვემით ძვალისა და ტყავად

ქცეული მიუკარებელი ბერიკაცი ვერ ცრემლმორეული და გულაზრულბული არავის ენახა, ახლა კი კურცხალი გადმოუვარდა და ჯაგარივით ხეშემ უღვაშზე დაეკიდა.

— ღმერთმა და მამაზეციერმა ხელი მოგიმართოს, შვილო სოლომონ, — თქვა შემდეგ ხმამალა და ათრთოლებული ხელით მეფეს ჯვარი გადასახა. — თავად მალალი და ყოვლის მხილველი ღმერთია მოწამე, მრავალი დღე და საათი შენზე ლოცვაში გაგვიტარებია. ზენაარი ყურად იღებს ჩვენს ლოცვას და შენ, შვილო სოლომონ, შენი ბატონისი მარჯვენით სძლევ მტერთა და მწყევართა შენთა. ღმერთმა მომასწაროს იმ სანატრელ დღეს, მაშინ მშვიდად დაეხუტე თვალს და სიკვდილს აღარ ვინაღვლი. უმწეთ ბერები ვართ, შვილო სოლომონ, სად ჩვენა და სად მუხთალი მტრის დამთრგუნველი მახვილი, მაგრამ რაკი მაიცხოვრის წმინდა ჯვარისა და ხამშობლოს ქომავს ჩვენი ულირხე თავე დაგქირავებით და აქ შენის ფეხით მოსულხარ, ვებრძანე დე მტლად დაფედებით...

სოლომონი სულთ ხორცაძე შესძრა მოხუცებული ბერის წრფელმა სიტყვებმა. მას შემდეგ, რაც ბედის ხარხი უყულმა გადაუბრუნდა და ახალი ძალის მოსაკრებად ტყე-ღრეში გავიდა. ასე წრფელი და გულმხურვალე ფიც თუ პირობა აღარავისაგან მოუსმენია. ყოველივე წარსულს ნაბარდა. ადამიანები, თვით ყველაზე უფრო დაახლოებულნიც კი, ბევრად უფრო მოშვირნენი და სიტყვაძვირნი ვახდნენ, ვიდრე ოდესღაც იყვნენ.

— მადლობელი ვარ, მამაო მათე, — უთხრა პასუხად ბერს. — მე არ მიკვირს, მხოლოდ მახარებს, რომ ჩვენთვის ჯვარცხული ჭრისტეს რჯულზე კვლავაც მტყიცედ დგახართ და უმალ ტყვის წერა ვახდებით, ვიდრე სულით დაეცე მოდეთ და შემოსეული ურჯულოს წინაშე ქედს მოიდრეკდეთ! ყწებეარ, ვითუ ჩემმა აქ ყოფნამ თქვენ გამოუსწორებელი ვნება მოგიყენით და უბედურ

რება მოგიტანოთ, თუმცა მდევარი ჯრუ-
ჭულის პირზე ჩამოვიცილეთ და ჩვენი
მეგზურების წყალობით აქამდე ისე
ამოვედით, კაცს-სულიერს აღარ შევხვე-
დრიათ. გათენდება და გამოჩნდება,
საით ვეიჯობს წასვლა. თუ ადგილსამ-
ყოფელი დროით არ მოვიწინაცვლეთ, არ
შეიძლება, კვალში ჩაზღვარა მტერმა
სუნი არ იყრას, მთის ბილიკების მცოდ-
ნე ვინმე სულმოკლე ჩვენანი წინ არ
გამოიძლოლოს და აქ უდროოდ დროს არ
მოგვადგეს. მაშინ ჩვენთან ერთად არც
თქვენ დაგზოგავენ, მაშაო, აქაურობა
გატიადღება და უბრალო სისხლიც
ზღვად დაიღვრება.

— მაგ მხრივ ფიქრი ნურაფრის გეჭ-
ნება, შეილო სოლომონ, — ბერმა აცო-
ლა, სანამ მეფე სათქმელს ბოლომდე
იტყოდა და შემდეგ თავისი მკაცრი, მი-
უჯარებელი სახისათვის საყვებით შეუ-
ფერებელი კრძალვითა და ღმობიერფ-
ბით შეჩინა. — ღვთისათვის ერთხელ
გაჩენილებს ერთხელ საყვლილი გვი-
წერია და ჩვენც მუდამ მზად ვართ,
ღვთის ნებას უღრტვინველად და-
ვემორჩილოთ და სასუფეველის კა-
რი შევალთ. ოთხივე კუთხივ ხალხს
დავგზავნით, მეფემ ბატონო, საქმეს ისე

მოვაწყობთ, რომ გოუგებლათ თოვს ვე-
რავენ დაგვესხას, ხოლო თუ მტრის მო-
ახლოება წინასწარ შევიტყვეთ, ღვთის
შეწყენითა და ჩვენი ლოცვა-კურთხე-
ვით თავშესაფარსაც საიმედოს გამოვნი-
ხავთ.

— რალი აგრეა, მაშაო მათე, მე მზად
ვახლავარ, აქ დღეის სწორამდე მოვი-
ცადო და წმინდა მამების ალალი სტუ-
მართმოყვარეობით ვისარგებლო! —
მოულოდნელად გადაწყვიტა მეფემ და
კარვის ბნელ კუთხეში განაპირებულ
თანამგზავრებს — ასისთავ როსაფ მ-
ჭავარიანსა და ვანუყრელ ძიძვივლ ნი-
კოლოზი ნაფიჩვადეს ვაპხედა, თქვენ
რალს მიჩვენეთ, ხომ ასე აჯობებსო.
არც მაჭავარიანს და არც ნაფიჩვადეს ხმა
არ ამოუღიათ, რაც იმის მომასწავებელი
უნდა ყოფილიყო, რომ ბატონი მეფის
გადაწყვეტილებას ძინიც უსიტყვოდ
იზიარებდნენ და ამის თაობაზე სათქმე-
ლი არაფერი ჰქონდათ. — ოღონდ,
ჩვენგან არ ვესწავლებათ, — სოლომო-
ნი ისევ წინამძღვარს მიმართა და ვაი-
ლიმა. — საიდუმლოს ცხრაკლიტულში
შენახე უნდა ჩვენი აქ ყოფნა მაშინაც
ვერავინ უნდა შეიტყოს, როდესაც აქე-
დან სამი დღის სავალზე ვიქნებით!

თავი მეოთხე

მამლებმა ბარე ორჯერ იყიელეს, ბე-
რებმა რომ კოჭებამდე ჩაფართხუნებუ-
ლი ანაფორის კალთები აიყვეს, ყავარ-
ჩნებს დაეყრდნენ, გვირგვინოსან სტუ-
მარს ძილი ნებისა უსურვეს და ძირჯე-
რის წერითა და გაურკვეველი ბუტბუ-
ტით კარვის კარში სათითაოდ გაიკრიფ-
ნენ.

მტრედისფრად ინათა. ტყემ გამოლ-
ვიძება იწყო. სადღაც ჩხარტვმა დაიჩხა-
ვლა, მას შაშვის ჭახჭახი და ყორნის ნა-
წყვეტ-ნაწყვეტი ყრანტალი მოჰყვა.

— ბიჭო, მახარიაკ, არ გესმის? —
თივაზე გაუხდელად მიწოლილმა და თა-

ვით ფეხებამდე რთვილით დაფარულმა,
ღილის თოშით აძიგძიგებულმა გოგია
ჭიტაქემ წამოიწია და უთვისტომო ლე-
კვივით საცოდავად მოკრუნჩხულ ბიძა-
შვილიშვილს ჯლიკვი გაჰკრა. — აღეჭი,
წასვლის დროა, თავზე უნდა დეთენო
მაინცდამაინც?

ყმაწვილმა თვალი ზარმაყად გამოა-
ხილა, ერთხანს ისევ გარინდებული იწ-
ვა, ნებეგობდა, მერე, თითქოს ბიძის
ძახილი ახლავა ჩაესმო, წამოჭდა და
გალურჯებულ ბუსუსებიან სახეზე ხელი
მოძევა.

— რა იყო, გლახა ხომ არაფერი და

გესიზმრა? — ხმაში გარეული აღერსით ჰკითხა გოგიტამ.

ბიჭი ჭერ კიდევ ვერ გამოორკვეულიყო.

— სად ვართ, ბიძია?

— შეგარცხვინა ღმერთმა! როგორ თუ სადა ვართ, უდაბნოში ვართ, ბერებთან, დაგაფიწყდა, სად ვართ?

— უი მართლა! — ნამძინარევე ბიჭს ყველაფერი ერთბაშად გაახსენდა, გაახსენდა ისიც, თუ აქ საიდან და როგორ მოვიდნენ და უფრო მოიწყინა. — მერე ისინი სად არიან?

— ენ ისინი?

— მეფე და მისი კაცები.

— სუ! რავე თუ სად არიან, კარავში ბრძანდებიან, ალბათ, შენ ხომ არ მოგწვებოდნენ გვერდში!

— ის ბიჭი, ასტიონი, წუხელი რომ გველაპარაკა?

— რა ვიცი მე, შე კაცო, ისე მეკითხები, თითქოს აქაურობის ავანჩაიანი ვიყო. ადექი ახლა, პირზე წყალი შეიხები, მოცოცხლდი, პატარა გზა კი არა გვაქვს გასაღვლედი. მე მაჭავარიანს მოეძებნა, იქნება ჭე დაგვაბარონ რამე და უკან დროით გაგვისტუმრონ. ჰე, გეინძერი!

— მეც წამოვალ! — ბიჭი ადგა, წელზე ქამრის ნაგლეჯი შემოირტყა და მერე ცალ მუხლზე ჩაიხოქა, ქლამნის თასმები ამოიჭიმა.

გოგიტამ ხმა აღარ გასცა, მარტო წავიდა და მალე უკანვე მობრუნდა, ბატონები უკვე აბრძანებულან და ახლაცისკრის ლოცვად დგანანო. არ გაუგლია დიდ ხანს, თავზე ტყის კაცკით თმაწვერგაბანჯგვლული ნიკოლოზა ნაფიჩვაძე წამოადგათ. საფიცარი ძმის, დათუნას, ისე უაზროდ დაღუბვის შემდეგ ნიკოლოზა თანშეზრდილ მეფეს კიდევ უფრო მიეჭაჭვა და გვერდიდას წუთითაც აღარ შორდებოდა. სოლომონმა რამდენჯერმე სცადა, ერთგულ-ძიძიშვილი ცოტა ხნით მაინც დაუთხოვა და საწირეში ძიძის უკაცოდ დარჩენილი ოჯახის მისახედავად და ფეხზე წამოსაყენებლად გაეგზავნა, მაგრამ ნიკოლო-

ზას მბრეც ისეთ ყრუ წინააღმდეგობას წააწყდა, იძულებულად გახდეს მხედრებს დაპყროლოდა და მანამდე მაინც, ვიდრე საქმეს თავის სასარგებლოდ არ შეატრიალებდა, კვლავ გვერდით ეყოლებინა.

მეფის ძიძიშვილი დაინახეს თუ არა, ბიძა-ძმისწული მსწრაფლ წამოდგნენ და თუმცა ისიც მათსავეთ უბრალო გლეხკაცი იყო, პირველნი მიესალმნენ.

— გოგიტა, — ყოველგვარი შესავლისა და მიეთმოვით გარეშე ღაიწყოს დაღვრემილმა ნიკოლოზამ. — ბატონი თქვენი, ღირვესი, ერთობ შადღეერია და წყალობასაც გპირდებით. თქვენ რომ არა, ამ უღრან ტყეში და ყრუტუბებში გზას ვერ გამოვიგნებდითო.

— რა სათქმელი და სამადლოზელი ეგ არი, ჩემო ნიკოლოზა... — ამავის დაფახებით ნასიამოვნებ უფროს ჭიტაძეს ისედაც შექიანი სახე გაეზადრა. — ოღონდ კი ღმერთმა რამე შეგვადლებინოს და სული არ გვეზოგება!..

— ყური მიგდე! — ნაფიჩვაძემ უგუნებოდ შეაწყვეტინა. — აწი, სანამღი ჩვენი კაცები ჭარის შეყრას და დათქმულ ადგილზე მოგროვებას არ დაიწყებენ, აღარ დაგვჭირდებით და ნება გეძლევათ შინ დაბრუნდეთ. მეფემ ეს მცირეოდენი თეთრი შენ გამოგვგზავნა, — ნიკოლოზამ ბანჯგვლიანი ტორი უბეში ჩაიყუ, აბრეშუმის ძაფისაგან მსხვილად ნაქსოვი ძვირფასი ქისა ამოიღო და გოგიტას მისცა. — ეს იმისათვის, ზრესილში რომ იფაქცაცე, ჩემს სახელზე ერთი უღელი მოზვერი იყიდე და ოჯახს მოახმარეო, ახლანდელი სხვა იქნებოა. მახარიკას გული ნუ დასწყდება, მე ვიცოდე და მაგანო.

— რაზე წუხდებოდა, ბატონო, ჩვენ ისედაც მისი ერთგული ვართ, სიღართბეს რა ვუთხრა თუ არა... — ორივეს მაგიერ თქვა გოგიტამ, სიხარულისაგან ცრემლმორეულ ძმისწულს, რომ ბატონმა მეფემ მისი სახელი გაიხსენა და წყალობასაც კი დაჰპირდა, მზერა გადაჰკრა და როგორღაც დარცხვენილმა ქოსა უბეში საიმედოდ შეინახა.

— ყური მიგდე! — ისევ შეაწყვეტო-

ნა ნიკოლოზ ნაფიჩავამ. — ერთი სა-
ქმე კიდევ უნდა გააკეთოთ.

ჭიტაძეებმა სული განაბეს, სმენად
გადაიქცნენ.

— დუნთა ხომ იცით, მოდინაძის უკან
რომ სოფელია?

გოგიტამ გაიკვირვა:

— კი, რაღა არა, დუნთა რაღა არ ვი-
ციით, შეე კაცო!

— აღმასხან თოღაძეს იკითხავთ დუ-
ნთაში. იქნება იცნობთ კიდევაც!

— აღმასხან თოღაძეს? — გოგიტა
დაფიქრდა, ძმისწულს გადახედა, თავი
გადააქნია და მხოლოდ ამის შემდეგ
უპასუხა: — არა, მაგნაირი არაფერ გამო-
ვინია.

— ჰოდა, აღმასხან თოღაძეს ნახავ,
ამას აჩვენებ, — ნიკოლოზმა მარცხენა
ხელის არათითიდან ვერცხლის უბრალო
ბეჭედი წაიძრო და ჭიტაძეს გაუწოდა.
— მეფის ნიშანია. აღმასხანი ქაიხოს-
რო წერეთელთან შეგახვედრებს. მი-
ხვდი!

— მივხვდი, კი ბატონო, რაღა არ მი-
ხვდები, — გოგიტა ჭიტაძე ახალმა დავა-
ლებამ ცოტა არ იყოს შეაერთო და შე-
აფიქრიანა, მაგრამ ცდილობდა კი ეს არ
შეემჩნია. — მერე, ბატონო? რა მოვა-
ხსენო ბატონ ქაიხოსროს?

— ეტყვი, სადაც ვართ და რაც გადა-
გვხდა. მეფემ აქ წულუკიძეებს, აგიაშ-
ვილს და ბატონიშვილებს უნდა მოუ-
ცადოს. როდის რა იქნება, ჯერ კაცმა
არ იცის. ღმერთმა ნუ ქნას, ეს ამბავი
გახმაურდეს და მტრის ყურამდე მივი-
დეს!

გოგიტა ჭიტაძე აიღუწა:

— თუ ჩვენ გვენდობით, ჩემო ნიკო-
ლოზა, გვენდეთ ღვთისა და ხატის წინა-
შე, თუ არა და ნუ ჩადგებით ჩვენს ცო-
ღვაში, ახალ სატყვიარს ნუ გავკრიჩნთ.

— გაფრთხილება ჩემი ვალო, —
კვლავ პირქუშად თქვა ნაფიჩავამ. —
თქვენც უნდა იცოდეთ და ჩვენც, რომ
ურჩულო მტერი ყოველი ქვის უკან
არის ჩასაფრებული და თვალს გვაღვე-
ნებს. თუ დედოფალმა მარიამმა ინებოს
ოა თავად მოიწადინოს შენი ნახვა, ეახე-

ლო და რაგარც მოახერხო, გული გოფ-
კეთე, მეფე ღვთის წყალობით კარგად
ბრძანდება, საშიში არაფერი ერის და
სულ მალე, სამართობოდ, კაცებს გამო-
გზავნის აქედან თქვენს გასაყვანად და
კიდევ უფრო უშიშარ ალაგას დასაბინა-
ვებლად-თქვა.

— ვითამ იქ, მოდინაძეში, უფრო უშ-
იშრად არ იქნებინა? მიუღგომელ ციხე-
ში მტერი რას დააკლებთ!

— ეგ რა მე და შენი ჭკუის საკითხა-
ვია, გოგიტა, რასაც გეუბნებიან, დალუ-
ნე თავი და შენ ის გააკეთე!

— ეთქვით და ვერ ვნახე ის აღმასხა-
ნია თუ ვინცაა, რაგარი სანახავია ახლა
კაცი, შენ ჩემზე უკეთ იცი, რა ვქნა
მაშინ?

— უნდა ნახო, გოგიტა, საქმეც ეგ
არის, რომ უნდა ნახო! თუ აღმასხან
თოღაძე ვერ ნახე, ციხეში სხვა ვერაფერ
შეგიყვანს და სარდალთან ვერაფერ შე-
გახვედრებს. საიდუმლო ხერხელები და
გასასვლელ-გამოსასვლელები მართო
აღმასხანმა იცის. ხატრაპეზოში შედით
ახლა. ბერები გიცდნან. ლუკმა გატეხ-
ეთ. ცოტა საგზალსაც გაგატანენ.

ჭიტაძეებს ბევრი ხვეწნა არ და-
სკირებიათ. წუხელ ორივემ უკანშობლ
მისდო თავი თივაზე, ძილში კი მგლები-
ვით მოშივნოდათ. ბერული ბოლოწო
— ღვთისში ჩაუშენილი ქერნარევი პუ-
რი — დიდი ვერაფერი მაწიერი საქმე-
ლი იყო, მაგრამ სულ არაობას ნაინც
ჯობდა. სამაგიეროდ, აბგა პირამდე აუფ-
სეს კუტი პურით, მწვანე ხახვის თავე-
ბით და ქორფა მწვანელით, რომელიც
ბერებს თავიანთ ნაწარგებ ბოსტანში
უხვად დაეკრიფათ.

გოგიტა და მახარია რომ უღაბნოს
კარიბჭიდან გამოვიდნენ, პირჯვარი გა-
დაიწერეს და წიფლიანში ოაღაღმა
დაეშენეს, იმდენად მოთენებული იყო,
გზის გაგნება უკვე გაუჭირებლად შე-
იძლებოდა. მზე რომ ამოვიდა და ტყე-
ში სინათლის ირიბი სვეტები ჩამოდგა,
განდევილი ბერების სავანოდან ისინი
უკვე შორს იყვნენ და მთის რომელიღ-
აც პატარა მდინარის ვიწრო სეობაში

ეშვებოდნენ. ხეობის ორვე ციკაბო კალთა შერისა და ჭყორის მარჯმწვანე ბუჩქებით იყო დაფარული. ჭყორი ხელფებს ჩხელეტდა და ასისხლიანებდა. დაღმა დაშვება ჭირდა. გაღმ. საურმე გზა ეგულეზოდნა, რომელიც სათიბების მხრიდან მახლობელ სოფელში ჩადიოდა. სოფლამდე აქედან ნახევარი დღის სავალი იყო, მაგრამ მაინც შეიძლება, საღმე მონადირეს, მწყემსს ან ნიბიბეს გადაეკოდნენ და ბარის ამბევი გაეგოთ. ბიძა და ძმისწული ერთმანეთსაც კი არ უმხელდნენ, რომ გული ჭავრაია და გაუნელეგელი ვარამით ჰქონდათ სავსე. ჭერ ერთმა, ხოლო შემდეგ მეორემ გამხეცებულ იანიჩრებს თავი საბარაკო სომარჯვით დააღწია და აღიდებულა ჭრუჭულა მხარულით გადმოსცუა, მაგრამ იქ, წყალგაღმა, დარჩნენ მთი აქლობლები, რომელთაც იგვეს მომუქნეღება ვერ შეიძლეს და ძელურ წასქვილში საცოდავად გამომწყვდეულნი თავიანთ უსიხარულო ხვედრს მოთმინებთ ელოდნენ. რა მოხდა გოგიტასა და მახარიკას წამოსვლის შემდეგ? კიდევ რა ახალი სიავითა და ბორბლებით განაცვიფრეს ჭეყეყანა მოდინახიდან ლტოლვილი სოლომონ მეფის მღვდრად გამოგზავნილმა იანიჩრებმა? ისევ იქ იდგნენ, წისქვილებთან, სადაც გოგიტამ და მახარიკამ დასტოვეს, თუ წისქვილში გამომწყვდეული მშვიერ-მწყურვალე ტყვეება წინ გაირეკეს და კვლავ საჩხერეში დაბრუნდნენ, სადაც ერთი მუქა მეციხოვნეების შეუპოვრობით გამძვინვარებული ფაშა ჰაჯო-ალიბეგი იდგა და ოთხივე კუთხივ მიუყვალ მოდინახის კოშკებს გარს ამოლ უღლიდა?

— ბიძია, — წამოიძახა გახარებულმა მახარიკამ და თოფნაკრავივით გაჩერდა. — თხის კიკინი გეიგონე?

— თხის კი არა, ჭინკის, გამოადგი ფეხი, თუ კაცი ხარ! — დაიღრინა ფიქრში შორს წასულმა გოგიტამ

ყმაწვილი ადგილიდან არ იძვროდა.

— მართლა, მართლა, დედა ნუ მიიკვდება, წმინდა გიორგის მადლმა, დოღვლე ყური!

— თხას რა უნდა, ბიჭო, ამ საღმრთე-თში, ხომ არ გადვირე? შენც კი თქვა, მაგრამ დაეჭვებულმა გოგიტამ ნაბიჯი მაინც შეანელა, სმენა გაამახვილა, იქნება მართლა ქე გაიგონა რამე ამ გასაზრდელმაო.

თითქოსდა მისი ვარაუდის დასადასტურებლად ახლა უკვე გარკვევით მოინხმა თხის მშვიდობიანი კიკინი.

— ბიჭო, მახარიკა, თუ ყური არ გვატყუებს ორივეს და ეშმაკმა არ გვაცთუნა, გოგიტა მწყემსი უნდა იყოს სალაცა, ასე შორს თხის ჯოჯი სხვას არავის ამოყავს. გასძახე, შენს გაზრდას, იქნებ გააგონო.

— ვინ გოგიტა მწყემსი, ბიძია?

— არის ერთი უსახლკარო ბერიკაცი, ზაფხულობით თხის ჯოჯს მწყემსავს მთაში, თოვლს რომ ჩამოყრის და თხები პატრონებს მიყავთ, ისიც დასლა ჩამოდის და ჭრუჭული ბერები ზამთარ ღამეს სამადლოდ ათევიანებენ, — გოგიტა ჭიტამემ ჩაახველა. ხმა ჩაიწმინდა და ტყეს თავად გასძახა: — გოგიტა, უუუ!..

ძახილი ხევიში რამდენჯერმე განმოკრდა და სადღაც შორს მიწვდა. პახუხი არავის გაუცია. გოგიტამ ერთხელ კიდევ სცადა ბედი. ამჯერად უფრო ხმამაღლა დაიძახა. მუშტისტოლად დაბატარავებული ქალარა ბერიკაცი, რომლის ბეჭებამდე ჩამოზრდილ გრძელ თმასა და ასევე გრძელ, დაბურღულ წვერს სავარცხელი, ალბათ, არც არასოდეს მიჰკარებოდა, მათ მაშინდა დაინახეს, როდესაც იელისა და მოცხარის ბუჩქებით გადავილი სამარხილე გზა უცებ ტყიდან გამოვიდა და თვალწინ მართობისთვის კაშკაშა მზით განათებული მწვანე მინდორი გადაეშალათ. გოგიტა მწყემსი პანტა მსხლის ქვეშ იჯდა, ხელში თავკომბალა ჯოჯი ეკავა, ზედ მხრით მინდობოდა, ზურგზე კი ხანგრძლივი ხმარებისა და დარსა თუ ავღარში ცის-ქვეშ გდებისაგან გაქუცული გულა ჰქონდა მოკიდებული. ფეხშიშველს არც ტანზე ემოსა რამე, მხოლოდ წალზე შემოერტყა მისივე გუდასავით გაქუცულ-

განთული ტყვის ნაგლეჯი და სარცხენილსაც, ალბათ, ის უფარავდ. მინდროზე წვერებცანცარა თხები ბალახობდნენ, ნაკერს ტვერდნენ, წინა ფეხებით ხეებს ეპოტინებოდნენ და წამდაუფრემ ერთმანეთს უძახდნენ, თათქოს სხვაზე უკეთეს საძოვარს სთავაზობდნენ.

გოგიელა შეერთა, ზურგსუკან მოულოდნელი ფეხისხმა რომ მოესმა, მაგრამ ზეზე ადგომა არ უცდია, წელში კანდრივით მოკაცული ოდნავ გასწორდა და დაბეზკილი, ხელისგულის სიფართო სახე გაჭირვებით მოაბრუნა.

— ყურს დაგვლებია, გოგელა, — უთხრა გოგიტამ, ბერების გამოტანებული საგზლით საესე აბვა ბალახზე დაავორა, მომალლო ადგილი შეარჩია და თავადაც მწვანეზე მოიკეცა. — გამარჯობა შენი! იყო დრო, კაცი ჩემს ვერ გამოგაპარებდა.

— მშვიდობა ნუ მოგაკლოს, შვილო, — გოგიელა მწყემსი ორივე ხელით დაეყრდნო თავის თავკომბალა ჯოხს, მოსულებს ნახევრად ჩამქრალი, უფერული თელები მიაბყრო. — მივხუციდი. ძალა გამომელა. ძნელი ყოფილა დალოცვილი სიბერე. სული მაინც ტკბილია. არ გეთმობა კაცს. რომელი ბრძანდები? თვალის ჩინიც წამერთვა მე უბედურს. ველარ შეგიკანით.

— მე სარეკელი კაცი ვარ, გოგიტა ჭიტამე, ეს მძისწულია ჩემი, მახარია.

— კაი დაგემართოთ, შვილო! აქეთ საით გივლიათ ამ ქელთვაში? ბატარა გზა არ უნდა გქონდეთ გამოვლალი.

— კი, შორს ვიყავით, მერე მხარი გვიქცა და ამ სამარხილე გზამ აქ გამოგვიყვანა, — იცოდა, გოგიელა მწყემსი ღვთისნიერი, ყოველმხრივ სანლო კაცი იყო, მაგრამ გოგიტა ჭიტამემ მაინც არ ჩათვალა საჭიროდ სიმაართლის გამკლავნება. — ქვევით რომელი სოფელია? ველარ მოვიმხრე...

— უბუნთა ვახლავს, შვილო, ცოტა ქვევით, მთაზე, ჭრუჭის მონასტერია, შეგეწოთ იმიხი მადლი! აგერ გუშინ არ იყო, კურთხეული მეფე სოლომონი

ნი რომ იქ ბრძანდებოდა? ერთად თავმოყრილი იმდენი დიდკაცობა და სიკეთესიო კრებული ჭრუჭში ჯერ კაციშვილს არ მოსწრებია. ამ ხნის კაცი მოვიყარე და... მე სამრეკლოზე ამავხანეს. ზარები ჩამოვრეკე. რა დრო იყო! მაშინ კიდევ მომდევდა მუხლში ღონე. ახლა იმ დაკიდებულ კიბეზე მკვდარს თუ ვინმე ამასვენებს, თუ არა ცოცხალი...

— არ ვიცოდი, გოგიელა, ნამა ნუ წამიწყდებდა, თუ შენც კურთხეულ მეფე სოლომონზე შეგტკიოდა გული. შენი დღე და მოსწრება ამ ტყესა და ღრუში თხებს დასდევ. შენთვის ყველა სულ ერთი მეგონა, სოლომონიც და თეიმურაზიც!..

— მაგას რატომ მეუბნები, შვილო, — იწყინა მწყემსმა. — რა ვუყოთ, თუ ბედმა და ყისმათმა ეს მარგუნა, — მან თავკომბალა ჯოხზე და ტირიფის ფესვივით დაღვლარქნილ, დიდი ხნის დაუბანელ შიშველ ფეხებზე დაიხედა. — მარა მეც ღვთის შვილი ვარ, ქრისტიანი, პირჯვარს ვიწერ... ამა ის არი კაი, თელი საწერეთლო რო ეიკლო ურჯულომ და გღმა-გამომლა სოფლებს ცეცხლი უკიდა? რა რომ დღეი! სწორს წისქვილიკარზე თათარი დახოცეს, მგლის კრძი ფაშა სულ გადარეულა და გადაშლილა. კაცის შებრალება აღარა აქვს. ქალი, მოხუცებული და ბოვში მისთვინ სულ ერთია. გინდა კაცი მოუკლავთ იმ შეჩვენებულებს და გინდა საიდგომო ბატნისთვინ გამოუსვიათ ყელში დანა!

მოულოდნელი ამბის გაგებით განკურფრებული ჭიტამეები საკუთარ ყურებს ველარ უჩერებდნენ. ერთიაც და მეორესაც სულ სხვა რამის მტანჯველი მოლოდინი აწამებდა და სულ სხვა რამ კი ესმოდათ.

— რა, რა მოხდა წისქვილიკარზე? — ჰკითხა ბოლოს გოგიტამ. — თათარი დახოცესო, ასე არ თქვი?

— დახოცეს, შვილო, დახოცეს და მამა ეაცხონე იმათი, ხომ ამეიყარეს საწყალი ხალხის გულისჯავრი!

— ვინ, ვინ დასოცა, ხერიანად გაგვაგებინე, ასე ადვილად ამბობ მაგას, კაცო?

— რაა, ქე გწყინთ, თუ?

— ადგი, ბიძია, წვედიეთ! — მახარიკას შეტი მოთმენა აღარ ეყო და ზეზე წამოხტა. — რა იცის ამან!

— გვადროვე, ბოშო! — შეუტია ყმაწვილს გოგიტამ და აზგას მისწვდა, დაითრია... — შენ არ ამბობდი, მომწივდა, კაი ადგილი ამოვარჩიოთ სადმე და ვისამხროთო? ამაზე უკეთესი ადგილი სად შეგხვდებოდა წყალი არ არის, მართალია, მარა ღვინოს დაუღვეთ, წყალხარევი ღვინო წყლის მაგიერობასაც გასწვებს. აგერ ეს ღვინოს კაციც მოვიპატიოთ, მაღლია. დაგვლოცავს, ამბავსაც გამოგკითხავთ...

— არ იცის ამან არაფერი ამბავი, ბიძია, დამიჯერე, ვინ ეტყობა!

— იცი, მართლა, რამე, გოგიელა, თუ არა? — გოგიტა ბიძა-მძისწულის მოულოდნელი შელაპარაკებით გაკვირვებულ ბერიკაცს მიუბრუნდა. — ხომ ხედავ, ბოვში გადამერია, ვეღარ ვაკაეებ! თათრებს ჩემი ძმა, მაგისი შამა, ყავდათ წისქვილში დამწყვედეული. გესმის შენ? იქ სხვებიც იყვნენ. თავად ესეც დიქორებს და წისქვილში შეაგდეს. ექადნებოდნენ, შიგ უნდა გამოგწვათო. ბიჭს ღმერთი მოეხმარა, თავისიანებმაც ხე-

ლი შეუწყვეს, დამე სარკმელში გამოძვრა და წყალგაღმა გამოვიდა! გავგაგებინე ახლა, თუ მართლა იცი, დაწყვეს წისქვილი, თუ ისევე დგას იმ ადგილზე!

— მე ის ვიცი, შეილო, რაც მოგახსენეთ, წისქვილის კი, ამის მაღლია, — გოგიელამ ბირჯვარი გადაიწერა. — არაფერი გამიგონია.

— ე, ხომ გითხარი! — ნიშნისმოგებით წამოიძახა ცრემლმორეულმა მახარიკამ, რომელიც თვალებიდან შეჩვენებას და შეურიგებელ სიძულვილს აფრქვევდა, ბიძის თანხმობას აღარ მოუცა და და თავდაღმა სირბილით დაეშვა. თხები დაფრთხნენ, აქეთ-იქით მიაწყდმოაწყდნენ და მერე ქვევით დაიწყეს ცქერა.

— მახარიკა, ბიჭო, მახარიკა, შოიკა, მეც მოვდივარ, აქ ხომ არ დაჯრჩები, შე შეჩვენებულო, მაგრე გინდა ირბინო სულ? — გოგიტამ აზგა მხარზე გადაიკიდა, ჯოხს ხელი დააელო და გამოსადევნებლად მოემზადა, მაგრამ შეცბუნებული ბერიკაცი გაახსენდა, აქ კვლავ მარტოდმარტო რომ რჩებოდა, და აზგა ისევე ძირს ჩამოიღო, თავი მოხსნა, სამი კუტი პური, ნიორი და ხახვის თავები ამოალაგა. — ბევრი კი არაფერი მოგვეძეება, გოგიელა, მარა, რაც ღმერთმა მოგვცა, ძმურად გიწილადებთ. ზოგი შენ და ზოგი ჩვენ!

თავი მესამე

— თქვენო უმაღლესობავ, ბატონმა მეფემ კაცი გაახლათ, თავის ამბავს იტყობინება, — მოახსენა დედოფალ მარიამს ზემომხრის სარდალმა ქაიხორასო წერეთელმა, როდესაც პირისფარეშებმა საჯანგებოდ მოფარდაგებული საენის კარი გაულეს და ის მეფის სახლკულის ამ ვიწრო, ჩახუთულ, მაგრამ საიმედო ხიდგომში წელში მოხრილი შევიდა.

მრავალი ღამის უძილარი, გამზდარი, მართო თვალბად გადაქცეული დედო-

ფალი მარიამი ტახტზე იყო მიწოლილი და მხოლოდ მაშინ წამოდგა, როცა ტალანიდან სარდლის მძიმე ფეხის ხმა მოესმა. მოახლებები პატარა ბატონიშვილებს, დარეჯანსა და თამარს, აცემდნენ. დარეჯანის მომდევნო ალექსანდრე თავს უკვე დიდად თვლიდა, ვაეკაცობდა, ქოლებს ოთახში დაძინება სასიარტოდ მიანდა და ღამეს ციხის საკაცებო ნახევარში ათევდა. მამისაგან მალემსრბოლის მთხელა მან ყველაზე ადრე შეიტ-

ყო და დედისათვის მისახარებლად სარდალს დედოფალთან შემოჰყვა.

— ხომ მშვიდობაა? — მარიამმა ვაზომდეკელი მზერა მიაპყრო წერეთელს. — დედოფლისას მადლობას ვწირავ, რომ სისხლისმსმელ თეიმურაზის დამტყვევებს ხელიდან დაუსხლტა! ვინ არიან მალე მსრბოლები?

— სარეკელი გლეხები ვახლავთ. კაცია და ბიჭი. ეს არის, აღმასხან თოღაძემ შემოიყვანა.

— კაცი და ბიჭი? — დედოფალს თვლებში წამიერი შიში და უხელოობა გამოესახა.

— პირიანი ხალხია, ფიქრი ნურაფროსა გაქვთ, საკუთარ თავზე უფრო ვენდობი, — დაამშვიდა სარდალმა. — თუ ინებებ, დავაძახებინებ და პირად მოგახსენებენ ყველაფერს.

— შენ ისე ამბობ, ჭიხოსრო, თითქოს მიმალავდე რაღაცას. განა სულ ერთი არ არის, შენ მეტყვი, თუ სხვისაგან გავიგებ?

— უღვაში შემირცხვეს, დედოფალო, რას ბრძანებ, არ ვაფწყე ცოლ-შვილით!

მარიამმა მოახლეები უსიტყვოდ დაითხოვა, გოგონებიც მათ გაატანა და საკანში ჭიხოსრო წერეთელთან და ბატონიშვილ ალექსანდრესთან ერთად დარჩა. გოგიტასა და მახარიკას ბეერი არ ულოდინებიათ. როგორც კი ყურში ჩაეწვეთათ, თვით დედოფალი მარიამი გზმობილობით, თავი დაღუნეს და იმ ტალანს მიაშურეს, საიდანაც წუთის წინ გაფითქმებული მოახლეები და თოჯინებივით ლამაზად ჩაცმულ-დახურული პაწაწინა ქალბატონები გამოვიდნენ.

— რას გვეტყვი, ჩვენი ბატონი მეფე პირისპირ ნახეთ? — კრძალვით შემოსულთა მოწიწებულ, მდაბალ სალამს დედოფალმა თავის ოდნავი დაკვრით უპასუხა, ახლა ამით მიაპყრო გამჭოლად მზერა და გულბელი დაიქრო.

გოგიტა არ დაიბნა, თუმცა მეფე სოლომონის დიდებული თანამეცხედრე, ოდიშის ბატონი ოტია დადიანის ასული მარიამი აქამდე ხულ სხვაგვარად ჰყავდა წარმოდგენილი, და, როგორც და

რიგებული იყო, მეფის ახლანდელი მდგომარეობა ისე სახარბილოდ წერებოდა დახატა, თუ მის სიტყვებს ერწმუნებოდი, სოლომონს ის-აა აკლდა. სახელეულო დაეზარებინა და მამაბაბეულ ტახტზე ასასვლელად ქუთაისის გზას გასდგომოდა. მარიამი კარგად ხედავდა, რომ სოლომონის მიერ გამოგზავნილი კაცი საქმეს განზრახ აიოლებდა, რათა ციხის ოთხ კედელშია დარჩენილთათვის და თვით მისთვის გული გაეკეთებინა, რის გამოც მადლობის მეტი არაფერი ეთქმოდა, მაგრამ ამაში სანუგეშოც თითქმის არაფერი იყო.

— სად არის ეგ უდაბნო, კარგად გავაგებინეთ, — მიმართა ბოლოს ქადაგად დაეპარინა ჭიჭიძეს, როცა შეატყო, მეტი სათქმელი ვგონებ აღარაფერი უნდა ჰქონდესო. — ძნელი მისასვლელია?

— გაანია, ბატონო. ჩვენ, მე და მახარიკა, ჩემი ძმისწული, — გოგიტამ აქაურობის, დედოფლისა და ბატონიშვილების ხილვით აღტაცებულ, სახეგაბრწყინებულ ყმაწვილს გადახედა. — დღენახევარს მოვუნდი. ცხენო შეიძლება მეტიც ქე დაქირდეს კაცს. გზა არ არი და კვალა მოგვხსენებია...

— მაშ, შენი სიტყვით, ისე გამოდის, რომ მტრის მოთვალენილად დაციმის შიში არ უნდა ექნეთ?

— მტრის? აჰ, არა, ბატონო. თუ ეონმე ღვთის მგზობელმა გულდაგულ არ მიიყვანა, მარა ბატონი მეფე სოლომონი როდი აპირობს იქ დიდხანს გაჩერებას. მე ისე მგონია...

— შენ რა გგონია, მაგას არ გეკითხებით, გოგიტა, — ჩაერია ჭიხოსრო წერეთელი. — მის უმადლესობას, დედოფალს, ჯერ ის მოახსენე, რაც მეფემ დაგაბარა. დაგაბარა, აჰ, უდაბნოში, დიდხანს არ ვაჩერდებით?

— არა, ბატონო, ეგ არ დოუბარებია.

— აბა? შენ საიდან იცი, რომ არ ვაჩერდება?

— მაგას რა დიდი ცოდნა უნდა, ბატონო ჭიხოსრო, იქ უქმად დგომით და გულბელის დაკრფით რომ საქმე კეთდებოდეს, დალოცვილ ბერებს ახლა კა-

ცი-ქრისტიანი ველარ აჯობებდა დედოფალს ღიმი მოერია, ცოტა არ იყოს შემცბარ სარდალს თვალი წიარბდა და ისევე გლესს ჰკითხა:

— ვითომ, შენი აზრით, საით არჩევს წასვლას? თქვენსობას ხომ არავეინ ხლუბია? ისევე მაქვეარიაინისა და ნიკოლოზა ნაფიჩავძის ამბარა ბრძანდება?

— ჩვენ რომ მივედით, მზე ჩადიოდა, დედოფალი, ღამე გავათიეთ და დღლას ადრე უკან გამოვბრუნდით. კაცებსაც სწორედ ამ დროს დაგზავნიდნენ მეფესთან სანდო ხალხის დასაბარებლად, რავეარც ჩვენ გამოგვიტუმრეს აქეთ.

— კი მაგრამ, თუ არავეინ ჰყავს?

— ბერები, ბერები იქ არ არიან, ბატონო? რომელი იტყვის უარს მწყალობელი მეულის სამსახურზე? მართლა ისე კი არ არის საქმე, გასაგზავნ-გამოს-გზავნად მაგათ კაცი არ ჯობია. ყ-ჩადიც ნაკლებად ეტანებათ და თათრის მზიორიც, ბერისაგან ვინ რას ეიღებს!

— კეთილი, ჩემო გოგონა, ტატის ერთგულ სამსახურს არც ღმერთი დაგივწყნებთ და არც ჩვენ. შენა და შენი მძისწული შეიძლება კლდე დაგკვირდეთ, თუ მტერმა ციხე თავზე არ დაგვაქცია და ერთხანს კლდე გავუღელით. ეს მცირე სამსახურით სარტყარი ჩემგან გქონდეთ. ბიძა-მძისწული ხართ. იძვდია, გაყოფაზე არ წაიხსებებით, — მარიაშმა თაროდან ნამზითვი ვერცხლის შინდალი გადმოიღო და ჰიტაძეს გაუწოდა. — აბა, გამომართვი!

გოგონამ ხელები გაასაქცავა, უკან დაიხია.

— არა, ბატონო, რაე გვედრება, ეგ რა ჩვენი საქმეა, ბატონებთან სახმარი ნითვი ისევე ბატონებთან უნდა იყოს, თქვენია და თქვენ მოგახმაროთ ღმერთმა!

— გამოართვი, ბიჭო, როცა გეუბნებოიან! — ისევე ჩაერთა ჰიტაძის წელანდელი პასუხით გაწმობილული ქაიხოსრო წერეთელი. — ამას დამიხედეთ ერთი!

— კი ბატონო, მარა... — კლდე უფ-

როს დაირცხენია გოგონა ჰიტაძემ, შუბლსა და ყერიმალეებზე ოფლიც კი დაასხა, დედოფალს შინდალი გკვირთვა, გულზე მიიხუტა, თავი მდაბლად დახარა და უკან-უკან გასასვლელ ტალანისაკენ წავიდა.

სწორედ ამ წამს დაიქვეა ზარბაზნმა და ვიღრე მისი ხმა ხევეხუვეებში რამდენჯერმე განმეორდებოდა და იქ მიწყდებოდა, ციხე ციხეიანივით შეხანზარდა, მიწა იძრა, კიდევე ერთი გამყრუებული ქუხილი მოისმა და ჰერიდან კარი ხამოცივდა.

— მოხვდა! — ჯაერიანად თქვა თავადმა ქაიხოსრომ.

სარდალის ხმის კილო შეტყვევებდა, რომ ეს პირველი არ იყო. მალევე აგარიანთა ზარბაზნები ციხის კედლებს ჰურეებს ხშირად ახვედრებდნენ და მათ დაქვევით ემუქრებოდნენ. ჰიტაძეები ადგილზე გაქვევდნენ და ხან ჰერს უყურებდნენ, რომელიც შეიძლება ჩამონგრეულიყო და ყველა ქვეშ მოეყოლებინა, და ხან ერთმანეთს. დედოფალი მარიაში კუთხეში დაკიდებულ ღვთისმშობლის ხატის წინ დაიხიჯიჯიყო და ცრემლგამშრალი ჰირჯარს აწერდა. მხოლოდ ოქროს სირმებით გაწყობილ შინდისფერ ქულაგასა და ყვირული მუშის მაღალყელიან წაღებში გამოწყობილი ბატონიშვილი აღუქსანდრე იდგა უძრავად, კოპები სწორედ მამისებურად შეეკრა და წინ დაკვირვებით იყურებოდა. ზარბაზნი კიდევე სამჯერ ვიარდა. სამივეჯერ სხვადასხვა ადგილას. სამიდან ერთი ჰურვი კვლავ ციხის კედელს მოხვდა. ციხე კვლავ ციხეიანივით შეხანზარდა და ჰერიდან ისევე ჩამოცივდა და კირი.

— ბავშვები! — წამოიძახა დედოფალი და მოიხედა. — ბატონო ქაიხოსრო, ბავშვები სად არიან? მოდი აქ, შვილო აღუქსანდრე!

— ახლავე შემოიყვანენ, ბატონო. — მიუთო ჯაერით კრიპაშეკრულმა სარდალმა და მაშინვე ტალანში გაქვევებულ გლესებს დაუტატანა: — თქვენ რაღას გაბლჭილხართ მანდ, გოგონა, გასწით,

ჩემი სახელით უბრძანეთ მოახლეებს, ბატონიშვილები აქ შემოიყვანონ! — დროგორც კი გლებები გავიდნენ, ისევ ხატის წინ დანოქილ მარამს მ-უტრიალდა. — რას მირჩევ, დედოფალ? რასაც თქვენ ბრძანებთ, მეც იმ გზას დავადგები!

— ჩემმა მეფემ და თანამეცხედრემ ჩვენი თავი შენ ჩაგაბარა, თავადო ქაიხოსრო, — შვედიად უბასუხა დედოფალმა და ადგა. — სუსტი და უღიზიან ქაიხოსროს რჩევა, ისიც დედისა, ვაითუ სარდალს ვერაფერში გამოვადგვას არ დავგოვავ, აქამდე იმედი მქონდა, რომ ჩემი საყვარელი ძმა, ოდიშის მოავარი კაცია, უბატრონოდ არ მიმტოვებდა, მცირე ნაწყენობას, მტრის გულს გასაბნაოდ ბოლო დროს ჩვენს შორის რომ ჩამოვარდა, არაფრად მიიჩნევდა და ურჯულო თეიმურაზის წინაშე შენადგომლობას გასწევდა, ციხისათვის ალყას მოახსენებდა, მაგრამ, როგორც ჩანს, მოგტყუედი, კაცია თავის ტყვეს ეფრთხილდება, არ უნდა, ურჯულო ტახტის მოცილესთან დოყი ჩამოვადოს და ჩვენ ისევ ჩვენი მცირე ძალების იმედი უნდა ვიქონიოთ. ჩვენ შენი ღირსი ადლიერი ვართ, თავადო, მაგ სალოცო ერთგულებას, შენ რომ ამ გაკრეკების ეამს გავვიწიე, ქვეყანას მოვყენო, სხვებს სამაგალითოდ დაეუსახავთ და შთამომავლობას გადავცემთ, მაგრამ, უკედავ, ყველაფერს საზღვარი აქვს, დაგვიდგა წუთი, როდესაც ჩვენზე მოსული ურიცხვი მტერი შენს ციხეს უნდა ჩამოვაცილოთ და აქაურობას გავერადოთ!

— მე მაგას არ მოგახსენებ, დედოფალ! — მოუჭრა სიტყვა წერეთელმა. — მეფემ თქვენი თავი, როგორც ჩართებულად ბრძანებდი, მე ჩამაბარა და, რაც არ უნდა მოხდეს, ზოლომდე მე უნდა გიპატრონოთ. ხედავთ, თეიმურაზისაგან მოსული წყვეული პაჭიალობევა აღარ გვზოგავს. რაღაი ალყით ვერაფერი დავაკლო, ზარბაზნებით აპირებს ციხის დანგრევას და ჩვენს ხელში ჩადგებას. თავის მოტყუება იქნება, რომ ვცადო თქვენი უმაღლესობის დაჯერება, ციხის

კედლები ამდნენ გაუძლებს და ჩვენ, ციხეში მყოფებს, აქ არავითარი საშარბოება არ გვემუქრებამეთქი. სასწაურობა ერთობ დიდი გახლავს და ჩვენ ის ყოველდღე და ყოველ წუთს გველის. მე მინდა, ეს თქვენ იცოდეთ და მდგომარეობას სალი თვლით შეჩუდეთ.

— სწორედ მაგას მოგახსენებდი, თავადო ქაიხოსრო: ჩვენგანთ მეტი წინააღმდეგობის გაწევა დამლუბველია. იქნებ ამაზე უარესი დღეც მოგველოდეს, მაგრამ ციხე უსიკვდილოდ უხდა დავცალოთ და საიმედო თავშესაფარი, დროებით მაინც, სადმე სხვაგან ვეძიოთ. წელანაც ეთქვი და ახლაც ვიშურობ: მე ჩემი ძმის, ბატონ კაციას, იყედი ნკონდა შეიძლებოდა, სანამ ჩვენი ბედარული მეფე სოლომონი ხელს მოიწყობდა და მტერთან საომრად საცემო ჭარს გარს შემოიკრებდა, მას შევეფარებინეთ. სიხარულით შეინძროდა საბრალე მამაჩემის ძვლები სამარეში. დღეს ეს უკანასკნელი იმედიც წაგვერთვა და წყალწალებულები ჩავსს ვეკედებათ.

— ბატონო დედა, მე ფეხს არ გავდგამ ციხიდან! — მოისმა უცებ ბატონიშვილ ალექსანდრეს ბავშვური, მაგრამ მტკიცე ხმა. — მე მამას აქ უნდა დავხედე!

— დედა გენაცვალოს, შვილო! — უჩვეულო სინანით წარმოთქვა მარიამმა, რომელიც ბავშვებთან ყოველთვის თავშეკავებული იყო და მათ აოხდროს არ ანებებებდა, დაიხარა, ვაჟს თრევე ხელი მოხვია და გულზე მიიხეტა. — რატომ არ გხედავს ახლა საწყალი მამაშენი, რა ვაჟაკი შემკვიდრე გავხარდი! მაგრამ რა ვიღონოთ, შვილო, ალექსანდრე, თუ მტერი ჩვენზე ბევრად ძლიერია, სადაცაა, ციხის კედლებს თავზე დაგვაშობს და ჩვენ ყველას ან უწყალოდ დაგვბოცავს. ანდა სხვებთან ერთად ტყვედ წაგვიყვანს?

— მე ფეხსაც არ გადავდგამ აქედან! — კუშტად გაიმეორა ერთ წერტილზე მიჩერებულმა ყმაწვილმა ბატონიშვილმა და თვალეზზე კურცხალი მოადგა. —

თქვენ წაბრძანდით, სადაც გენებოთ, მე აქ დავრჩები!

— რას ამბობ, შვილო ალექსანდრე, ჩვენ წავალთ და შენ აქ დაგტოვებთ? მერე მარტომმარტომ რა უნდა დაეკლო გამხეციებულ მტერს? ნუ დაგაეწყდებოდა, რომ შენ ჯერ ბავშვი ხარ, ექვთიცი კი არ შეგსრულებია. სად ბავშვი და სად მავნაირი ვაუგონარი სიჭიქტე! ეს ერთხელ მიპატიებია, მეორედ კი, ორთავ ბაბუას სულს გაფიცებ, სიტყვის შემობრუნება არ გაბედო!

ალექსანდრეს ბალღური თავმოყვარეობა შელახული იყო. მან დედას მიტოვარებით აღვსილი მხერა მიპყრო, დაუსხლტა და გააფხული განზე გადავა.

— დიდება შენდა, ღმერთო, — ყოველივე ამის შემსწრე ქაიხოსრო წერეთელმა ტუჩები აიბზუა, არ იცოდა, გაცინებოდა, თუ ბავშვი მორიდებულად დაეტუქსა და აშკარად დედოფლის მხარე დაეჭირა. ბოლოს ისევ ამ უკანსკნელ გზას დაადგა და ალექსანდრეს ალერსგარეული წყრომით მიმართა: — ეს რა მესმის, ბატონიშვილო, ვანა გეკადრება, თქვენზე ზრუნვით დამამერად შშობელ დედას ასე უპატიურად მოეპყრო? შენ ნუ მომიკვდები, მაგას მამა არ მოგიწონებს. არა, მაგას არავინ არ მოგიწონებს!..

ბიჭს მღულარე ცრემლები ღვარღვარად ჩამოსდიოდა და მაწაწანი მუშტებით იმშრალეზდა.

— მე მამას შევფიცე... — სლუქუნით გამოურევედა დროდადრო. — მამამ და მამარა...

— ჰო, ახლა წადი. დაგავიწყდა, ზურაბი რომ დასტოვე? რა ხანია გიცდის. ფრთხილად ივარჯიშეთ. ერთმანეთს თვალში არ ატაკოთ ხმალი. თუ სიძარჯვეს გამოიჩინეთ, ვნახოთ, ხვალ ან ზეგ შეიძლება ნამდვილი ხმლები დაგირიგოთ და მერე თქვენ იცით!

ბატონიშვილმა ცრემლით დასველებული სახე ასწია.

— ხომ ვრჩებით? ხომ არსად მივდივართ აქედან?

— ვრჩებით, აბა? ვინ გითხრა, მივდი-

ვართო? ჯერ მოდი, სანამ წახვიდოდე, დაიხოქე და დედას ბოდიში მოუხადე!

— არა! — ისევ შეპყარა კოხეზი ბიჭმა.

— როგორ თუ არა, ზრდილსა და წესიერად აღზრდილ ვაჟკაცს აგრე უდიერი მოქცევა შეგფერის? რას გეტყვის მამა, ამას რომ გაიგებს? ეტყვი, გიორგი ბრწყინვალის შვილიც ასე აქცეოდათქო? აბა, დაიხოქე ჩქარა, მოუხადე ბოდიში!

ბიჭს გული ამოუფდა.

— ჯერ პირობა დასდოს, ქაიხოსრო ბიძია... ჯერ პირობა დასდოს...

— რისი პირობა, ბატონიშვილო?

— აქედან რომ ფეხს არ მოიკვლის, სანამ ბატონი მამა არ მოვა და ურჯულოების დასამარცხებლად უხლავა ჯარს არ მოიყვანს. კაცია ბიძია მოლაღობა ვიცი მე! ჩვენ იმისი იმედი არ უნდა ვიქონიოთ. არც როსტომ რაჭის ერისთავის, არც გურიელის! მამა ამათ დაღუპეს, თათარი ამათ მოიყვანეს. უთხარი, ნუ ენდობა კაცია ბიძიას. იმას! ძულს მამაჩემი და ჩვენც ვშულვარო!..

— ღმერთო!.. — დაიგმინა ცვილისფერად გაფითრებულმა მარიაშამა და სახე ხელებში ჩარგო.

ქაიხოსრო გულში ზემობდა. მის და მისი ოჯახის წევრების ცდას ანაოდ არ ჩაეგლო. ბატონიშვილ ალექსანდრეს უკვე ღრმად გასჯდომოდა ძვალ-რბილში ღვიძლი ბიძის, კაცია დადიანის სიძულვილი. ეს სიძულვილი და ურთიერთუნდობლობა ორმხრივ საჭირო იყო. ერთი მხრივ იმისათვის, რომ ოდიშის ბატონის ამპარტავნობას და მეფის მხარეში მდგომი თავადების, მათ შორის წერეთლების, არად ჩაგდებას საჩღვარი დასდებოდა და მეორე მხრივ კი იმისათვის, რომ სიძულვილი და ვაუწყებელი ეჭვი მუდამ ვადაულაზავ ზღუდელ მდგარიყო დადიანსა და იმერთ. მეფეს შორის, რაც მეფეს მეტისმეტად გაძლიერების და ციხიანი თუ უციხო თავად-აზნაურობის უზომო დაყმობა-დამორჩელების საშუალებას არ მისცემდა.

სარდალმა თვალთ ანიშნა დედის

ერემლების დანახვით კიდევ უფრო აღ-
გზნებულ ბატონიშვილს, ახლა მინც
ეახელ, სასოწარკვეთილებაში ჩაეარდნი-
ლი დედოფალი დაამშვიდლო, მაგრამ ამ
დროს ისე ძლიერი გრუხუნო მოისმა და
მიწაც ისე ძალუმაღ იძრა, კირთან ერთ-
ად ჭერიდან როქკი ჩამოცვივდა და წა-
მით სამივეს მოეჩვენა, რომ დაიგვიანეს,
ყველაფერი უკვე დაღუპული იყო.

— რა ხდება, ქაიხოსრო? — იკითხა
დედოფალმა, რომელიც ამასობაში თავს
მოერია და, მიუხედავად შიგ გულში
მიყენებული მოუშუშებელი ჭრილობი-
სა, მთელი ნებისყოფის დაძაბვით აღ-
რინდელი მხნეობა დაიბრუნა.

— ნაღმი დაუდეს კედელს, თქვენო
უმაღლესობავ, გავალ და ახლავე ყვე-
ლაფერს დაწვრილებით მოგახსენებთ!

— ვაითუ მოლაღატე შემოგვივიდა
ციხეში?

— არა მგონია, ღმერთმა ნუ ქნას,
თუცა ახლა კაცი ყველაფერს უნდა
მოელოდე!

— ბავშვები რად იგვიანებენ, რად არ
შემოყავთ?

— წელან მე ვანიშნე, ცოტა ხანს შეე-
ცადათ, თქვენო უმაღლესობავ, მე გო-
ვულ და ისინიც აქ გაჩნდებიან. შენ დარ-
ნები თუ ჩემთან წამოხვალ, ბატონიშვი-
ლო? — თავადი წინდახედულად იქცე-
ოდა, არ უნდოდა, ამ უცაბედი შესლა-
შემობლის შემდეგ დამდურებული დე-
დაშვილი ერთად დაეტოვებინა და მათ-
თვის გულახდილი საუბრის საშუალება
მიეცა.

— არა, ბატონიშვილი აქ ღარჩება,
თავადო, — აღექსანდრეს მაგიერ უპა-
ხუხა დედოფალმა მარიაჰმა. — ჩვენ
ერთად მოვემზადებით გაამგზავრებ-
ლად!

ნაშუადღევს ერთობლივ გადაწყდა,
ხელახლა მოეხმოთ სოლომონის დედი-
სამყოფელის მცოდნე გოგიტა და მახა-
რიაჰა ტიტაძეები, რამდენიმე სანდო კა-
ცის თანხლებით გაეგზავნათ და შეფისა-
გან ციხის დაცლის ნებართვა ეთხოფათ,
მაგრამ მზე რომ გადაიხარა და ციხის
ჩრდილი სხეიტორისა და ჩიხის კალებს

დაეცა, კოროხის ნაკალოვარზე ამოტა-
ნილმა ზარბაზნებმა იმისთანა გრძელი
სებური სროლა ასტეხეს და ცოდვის-
კითხვა დაატრიალეს, აღარავის ეგონა,
თუ ვინმე ცოცხალი ვადარჩებოდა. ხუ-
თი თუ ეჭვსი ჭურვი შიგ ციხეში ჩაეარ-
და, სამი მეციხოვნე და ოთხი ცხვარი
იქვე დაფლითა და ხანძარი გააჩინა. ქა-
ლები აკივლდნენ, ცოტაც გაწყდა, გარ-
რეთ გამოსავარდნად და ახალი ჭურვე-
ბისაგან თავის გადასარჩენად ციხის კარ-
ი არ გააღეს. გაცოფებული ქაიხოსრო
წერეთელი პირიდან დორბლებს ყრიდა.
კარიბჭესთან გაძლიერებული ყარაული
დააყენა და ბრძანა, შუბზე განურჩე-
ვლად წამოეგოთ, ვინც კი კარის გაღებას
და გარეთ გასვლას შეეცდებოდა. ციხე-
ში მხოლოდ სასმელი წყალი ჰქონდათ.
თუ გამძვინვარებული ხანძრის ჩასაქრო-
ბად იმას დახარჯავდნენ, მარჯავს აღ-
გენა ძალზე გაძნელებოდა და ვაითუ
ამას ახალი სიძნელეები წარმოეშვა. სარ-
დალს სახარჯო ღვინით საფეჟ ქვევრები
გახსენდა და ბრძანა, ისინი სასწრაფოდ
მოეხადათ და ხანძრის ჩასაქრობად
წყლის მაგიერ ღვინო ეხმარათ. ქვევრე-
ბი მოხადეს. ღვინოს თუნგებით იღებ-
დნენ და ცეცხლისაკენ მორბენიანებ-
დნენ. ხანძარი შედრკა, აშოშინდა, თან-
დათან იკლო, დაღამებისას კი სულ ჩა-
ქრა. მოდინახეს თავზე ერთიმეორეში
არეული კვამლისა და მათრობელა ორ-
თქლის ვეება ბოლქვები ადლიდა.

— მეტი ლოდინი და ყოყმანი შეუძ-
ლებელია, — უთხრა დედოფალმა მარია-
ჰმა ქაიხოსრო წერეთელს, რადესაც
ახალი განკარგულების შესაღებად ის
მეფის სახლულის სადგომში შემოვი-
და. — კიდევ ერთი ამისთანა აწიოკება
და, ფიცავ ილორის წმინდა გიორგის,
ციხისაგან აღარაფერი დარჩება!

— რას მიბრძანებ, დედოფალო? —
მორჩილად ჰკითხა ხარდალმა.

— მოიხმე აღმასხან თოღაძე და ჩვე-
ნი თავი აქედან გააყვანიე!

— აღმასხან თოღაძე უკვე ციხეში
გახლავთ და დილას აქეთ თქვენი უმაღ-
ლესობის ბრძანებას ელოდება.

— გმადლობ, თავადო ქაიხოსრო. აგრეც ვფიქრობდი. თან წსალები ჩვენ ბევრი არაფერი გავგაინია. რაც არის, ქალებს შევავკრევეინე და...

— რა გადაგიწყვეტიათ, საით ვიბრუნოთ პირი?

— ჯერ გავიდეთ, თავადო, მტერს თავი დავაღწიოთ, ქვეყანა დიღია, გზა გამოჩნდება!

— შე წინასწარ თადარიგს დავიჭერდი...

— წინასწარ ძნელია რისამე თქმა. სანამ სოლომონისაგან სიტყვა არ მომივა, საბოლოო გადაწყვეტილებას მე მაინც ვერ მივიღებ.

— ვეგეც სწორი ვახლავს, მაგრამ... — ქაიხოსრო დაფიქრდა. ფაქროსათვის მას ძალზე ცოტა დრო რჩებოდა, არა და სწორედ ახლა უნდა გადაწყვეტილიყო, ვის კალთას შეფარებოდა, კვლავ ტყე ტყე მოხეტიალე სოლომონისათვის ვერ თგულა, თუ სინდისზე ხელი აეღო და გუშინდელ მოყვარეს დღეს მტრად მოჰკიდებოდა. — ალექსანდრეს ვერ ვხედავ, დედოფალი, — თქვა თავისდაუნებურად. — სად ბრძანდება ბატონიშვილი?

მარიამს ოდნავ გაეხსნა სახე, თვალეზი აუციმციმდა.

— ნინოსთან გამოსამშვიდობებლად გავგზავნე.

— ნინოსთან? — ქაიხოსროს ფიქრი კვლავ სხვაგან იყო. — ვინ ნინოსთან, დედოფალი?

— თქვენს ცოლიდიშვალთან, თავადო, აბაშიძის ასულ ნინოსთან, ნუთუ აღარ გახსოვთ?

— ოჰ, ნინოსთან! — მოაგონდა სარდალს და ნაძალადევად, როგორცაც გატანჯულად გაიღიმა, რადგან გარემოება აიძულებდა, ერთი ეფიქრ: და მეორე ელაპარაკა. — პირდაპირ მარცვრებენ ეს ბავშვები. ბავშვობისა თითქმის აღარაფერი სცხიათ, ისე იქცევიან, როგორც დიდები!

— მაგოდენები რომ ვიყავით, ჩვენც, ალბათ, ასევე ვიქცეოდით, ბატონო ქა-

იხოსრო, ახლა კი აღარ გვაბნოეს და ახალგაზრდების გვიკვირს.

— უთუოდ აგრეც, დედოფალი, მაგრამ გამომშვიდობება ჯერ რა ეჩქარებოდათ, ჩვენ ხომ ყველა ერთად მივდივართ აქედან, ნინოც ჩვენთან იქნება და სხვებიც, ვინც ჩვენს ბედს იზიარებს. აი, ისინიც!

ტალანიდან სიხარულით სახეგაბრწყინებული ბატონიშვილი ალექსანდრე და სწორედ მისი ტანის, მისივე კბილს, კოჭებამდე გრძელ ცისფერ კაბაში გამოწყობილი, დაქანებულ ვიწრო მხრებზე ოქროს დალალებდაყრილი ცისფერთვალეზი გოგონა შემოვიდნენ. მათ ხელი ხელში ჩაველთ ერთმანეთისათვის და ერთმანეთის სიხალგოვით ისე ბედნიერები ჩანდნენ, ალბათ, ვერც კი წარმოიდგენდნენ, თუ მათი წრეს გადასული ბედნიერება მთელი დანარჩენი ქვეყნიერებისთვისაც ბედნიერება არ იქნებოდა.

— ახლა თავადისაგან შეგიტყე, რომ ნინოც ჩვენთან ერთად მოდის, ალექსანდრე. შენ რას იტყვი, კმაყოფილი ხარ? — მიმართა მარიამს. შეკის და გოგონას სათნოდ გაუღიმა. — მოდი, ნინო, ჩემთან!

ბატონიშვილს აღმური სდოდა სახეზე. ეტყობოდა, აქამდე სირბლით მოსულყვენენ. ამიტომ გვიან ჩახვდა იმის აზრს, რაც დედამ უთბრა და გახარებული შეხტა, ერთ ადგილზე დატრიალდა. ნინო გაუბედავი ნაბიჯით დედოფალთან მივიდა და როდესაც მან თავისი მსუბუქი ხელი მხარზე დაადო და მიიზიდა, თავი ჩაღუნა და მტრედის ბარტყივით გაიტრუნა.

დედოფალ მარიამს შემჩნეული ჰქონდა, რომ წერეთლები, მეტადრე ქალები, ყოველნაირად ხელს უწყობდნენ ნინოსა და ალექსანდრეს დაბლობას, რასაც შემდგომ, ვინ უწყის, იქნებ სულ სხვა სახე და ხასიათიც მიეღო, მაგრამ ამაზე ფიქრი ჯერ ნაადრევად ჰიანდა და ბალღური გატაცებით რაეჭურდაბვეულ ალექსანდრეს არაფრით ზღუდავდა. დღეს მისი დედობრივი თანაგრძნობა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას

იძენდა. რაკი მარიამმა ნინო თავად ახსენა, მასთან გამომშვიდობებაც შეილს თვითვე შესთავაზა და, ბოლოს, გოგონა ალერსითაც მიიღო, არ შეიძლებოდა, ქუთავგონებით სავსე ალექსანდრეს,

წლოვანებასთან შედარებით არაჩვეულეობრივ სიბრძნესა და მიხვედრეობას რომ იჩენდა, სინდისის ქენჯნა არ ეგონო და დილანდელი წინდაუზღდავი საქციელი გულში მაინც არ ენანა.

თავი მეექვსე

გაწვილებულმა ჰაჭიალიბეგმა, თავად წერეთლების კუთვნილ მოღობასის ციხეს თითქმის მთელი ზაფხული რომ გარს ადგა და კალიასავით მოღებულ იათას ხუთასი მოლაშქრით ჰყოფ ამ მხარეს უწყალოდ ძარცვავდა და ატილებდა, მალე მხრობლები აფრინა ქუთაისს და იქ იმერთა მეფეების გარჯით აგებულ, მოგვიანებით კი ოსმალთაგან მოსაქუთრებულ სასახლეში მყოფ თეიმურაზს „შამთან სოლომონის“ ციხიდან უკვალოდ გაქრობის სამწუხარო ამბავი ამცნო.

თეიმურაზს, როგორც გიჟურის ყველა ნაშვიერს, როგორადაც ფაშა გურჯთაგან და აჩიკბაშთაგან გომოხულ მამადიანებს თელიდა, ჰაჭიალიბეგი ყოველთვის ზემოდან დაჰყურებდა, მაგრამ, რაც უნდა იყოს, თეიმურაზი, სულთნისა და ვიზირ-აზამის სახელით აქაურობის უპირველესი გასაგებელი, მაინც სულთნის სერასკიარად ითვლებოდა და ძველ ქარისკაცსაც, ვისთვისაც უფროს-უმცროსობის სავალდებულო კანონი ყველაფერზე მაღლა იდგა, მისთვის ანგარიში უნდა გაეწია.

ციხიდან გაპარულ სოლომონს, ფაშა ჰაჭიალიბეგის აზრით, ორად ორი გზა ჰქონდა: ან პერანგას უღრან ტყეებში უნდა დამალულიყო და შემდეგ ქართლში გადასასვლელი გზები ეძი, ანდა დროებითი ბუნავის მოსაწყობად რაჭა-იმერეთის ტყიანი, ხევხუვეზოთ დაღარული მწელიად მისადგომი ქედრ გამოეყენებინა. მოულოდნელმა და ფრიად საინოთირო მხხვერპლმა, იანიჩართა ასეულს ტყეში გაცვენილ მეობრეთაგან

ჯრუჭულის წისქვილებთან რომ მოუფოდა, ქეპა თავისი მეორე ვარაუდის სისწორეში დააარწმუნა.

საქმე რომ გონიერულად ასწონდასწონა, ჰაჭიალიბეგი კმაყოფილიც კი დარჩა, პერანგას ტყეების გზით ქართლში გადაბარგებას და გიჟურ მეფე ერეკლესთან აშკარა დაკავშირებას სოლომონმა რომ ხაპირისპირო მხარეს წასვლა და ქვეყნის შეუგულში თავის გალიაში გამომწყვდელა ამჯობინა. როდემდე უნდა გაეძლო იქ დადგებოდა თუ არა ზამთარი და მთებში ორ ადლთოვლს დასდებდა, რაჭა-იმერეთის ქედზე ყოველგვარი მიმოსვლა შეწყდებოდა და სიცივისა და შიმშილის შინით იქ არამტეთ კაცი, ნადირიც კი ვეღარ გაბედდავა გაჩერებას. თუმცა ამაზე ბევრად უკეთესი დღე სოლომონს არც მაშინ ელოდა, სამხრეთ-აღმოსავლეთისაკენ რომ დაეხია და ქართლში გადასულიყო. ჰაჭიალიბეგს უშუალოდ ახალციხიდან, რაბათიდან მიღებული უტყუარი ცნობები ჰქონდა, რომ თავისი გადაუდებელი საზრუნავით გართულ, ყელამდე საჭოკმანო საქმეებში ჩაუჭრულ მალაგებულ ერეკლეს ალა სოლომონის გამოსასარჩლებლად არ ეცადა.

თეიმურაზ მეფის აღსრულების შემდეგ, ბავგრატიონთა კახური შტოს კროქაში მდგომმა ქართლელმა დიდებულეებმა იმდენი ჰქნეს, რუსეთს გადახვეწილი და იქვე მიწას მიბარებული ვახტანგ მეფის უკანონო ვაჟი პაატა ბატონიშვილი იწინამძღვრეს და ერეკლეს კარზე შეთქმულება მოაწყეს. შეთქმულება ახალციხის ბეგლარბეგ ჰასან-ფაშას ფა

რული ხელისშეწყობით უზადდებოდა. გაერთიანებული ქართლ-კახეთის ტახტი, ერეკლეს შერე, რუსეთში დიდხანს ნაცხოვრებ, მაგრამ იქაურობის უზომოდ მოძულე პაატა ბატონიშვილს უნდა მიეღო, სულთნის ერთგულებაზე დაეფიცა, რუსხელმწიფის საქმეთა რწმუნებული კაპიტანი ლეოვი სატახტო ქალაქიდან გაეძევებინა და ტფილისისა და გორის ციხეები ოსმალთა შეციხოვნენ ჯარისათვის დაეთმო.

ეს ის იყო, რასაც ნადირ-შაჰის მოკვლის შემდეგ კონსტანტინოპოლი ყოველი ღონით ცდილობდა, მაგრამ განზრახვის შესრულებას წინ თეთრი ვეშაპის ერთგულებაზე კიპოპტრილი ერეკლე ელობებოდა და ტახტის მამებელთა გაუთავებელი შინაბრძოლებით დასუსტებული სპარსეთის უნი-თობის გამო თავის ძალასა და ძლიერებას კავკასიაში დღითიდღე ამტკიცებდა.

უკეთეს შეთქმულნი შეფებს სძლევდნენ და ისინი სასახლე მათ ხელში აღმოჩნდებოდა, პასან-ფაშას საიდუმლო რაყუმის თანახმად, ბეგლარბეგის ბეჭდით დალუქული პირადად რომ მოუვიდა, ფაშა პაჭიალიბეგს ოთხი ათასი კაცია ჰქრათხევი უნდა გადაეცლო და ვიდრე პაატა ბატონიშვილის მიერ გამოგზავნილი ჯარი აქამდე მოაღწევდა, გორი და მისი ციხე დაეკავებინა. სიფრთხილეს თავი არა სტკიოდა. მას შემდეგ, რაც ერეკლესეულ ტახტზე ავიდოდა და ქვეყნის ყველა სადავეს ხელში დაიჭერდა, პაატა ბატონიშვილს, როგორც წინათაც ხშირად მომხდარა ხოლმე, შესაძლოა, ტვინი გადაბრუნებოდა და წინასწარ დადებული ყველა პირობაზე უარი ეთქვა.

დღი სიფრთხილით, ყოველგვარი წერილმანის გათვალისწინებით მომზადებული შეთქმულება სამშვილდელმა გლეხმა დათუნა ფიქარმა გასცა. ქეშიკებმა სასახლეს ალყა შემოარტყეს. ერეკლე იმანაც იხსნა, რომ ქეშიკეთხუცესი ჩოლოყაშვილი, უერთგულესი კაცი, ამ დროს სასახლეში იყო და ქალაქში დაბანაკებული ჯარის დახმარებით მან შეთ-

ქმულების უკლებლივ ყველა მონაწილის დაპატიმრება და დილუგში ჩაყრა მოახერხა.

პასან-ფაშა იძულებული გახდა, მეფე ერეკლეს წინააღმდეგ მოწყობილ შეთქმულებაში თავისი მონაწილეობის ყოველგვარი კვალი წაეშალა და განზე გამდგარიყო. დღეს არავინ უწყობდა, რა ბედი ეწიათ შეთქმულთ, ვის ასახელებდნენ ისინი თავიანთ თანაზონაწილედ, მაგრამ თქმა არ უნდა, სიკვდილს ბეწუზე გადარჩენილი ერეკლეს შეწყყნარებლობის იმედი არავის უნდა ჰქონოდა.

პაჭიალიბეგმა თემიურაზს წერილობითაც ურჩია და სიტყვევრადაც შეუთვალა, ახლავე დაეყენებინა ფესზე თავისი საყვარელი სიმამრი, რაჟის ერისთავი როსტომი, და რაჟის მზარეს იმერეთიდან გადამავალი ყველა გზა და ბილიკი შეეკრა. სოლომონი მანდ იმარება, თან თითქმის არავინ ახლავს, გადაცმულია და სანამ ვისმე გაბრწყინდეს და ძალას მოიკრებდეს, პაჭიალიბეგს უნდა ეტაცოთო, არცთუ უსაფუძვლოდ ირწმუნებოდა სოლომონისაგან ეს მერამდენედ შერცხვნილი და პირში ჩალაგამოვლებული პაჭიალიბეგი. თავად გადაწყვეტილი ჰქონდა, მოდინახის მოალყე ჯარი ხუთას კაცამდე შემეცირებინა და დანარჩენი ათასი კაცით სოლომონისათვის საწერეთლოსა და არგვეთის სოფლებთან დამკავშირებელი გზები გადაეკეტა.

პაჭიალიბეგი გამოცდილი სარდალი იყო და ხედავდა, რომ ტყეში თავშეფარებული სოლომონის ხელში ჩასაგდებად და იქ წარსადგენად, საღაც ჯერ არს, ბევრად მეტი ჯარი სჭირდებოდა, ვიდრე მას შეეცადა. ამიტომ უფრო გადაწყვეტი ნაბიჯის გადადგმას, ჯარითურთ ტყეში შესვლას და მტრის კვლის იქ ძებნას, სხვათა დუხმარებელ დერ ბედავდა. ვის, რომელ მეგზურს ცნობოდი? ვინ იყო იმის თავდებო, რომ მეგზურს თავად სოლომონი არ გამოგიგზავნიდა და ჯარს იმისთანა ყრუ ადგილას არ შეგაყვანიებდა, საიდანც ცუცხალი თავით ველარაგის გამოიყვანდი?

წესში, როსტომ ერისთავის კარზე, ბატონი გვირგვინოსანი სიძის, თეიმურაზის, განკარგულებამ, რომელიც მან პაჭია-ალიბაგის ცნობისა და რჩევის საფუძველზე მიიღო, ამაღლება დღეს მიადგინა. ერისთავის მრავალრიცხოვანი სახლეული, უკლებლივ, დილას სადღესასწაულო წირვას დაესწრო ბარაკონის ტაძარში, აქედან კი, დადგენილ ზვეულებსამებრ, სტუმრებმაც და მასპინძლებმაც სუფრაზე გადაინაცვლეს და პურობა გააჩაღეს.

როსტომს მოყვრული ძღვენი მოუვიდა ოდიშიდან. დისწულ კაცია დადიანს ეს ძღვენი ჩიჩუასა და ფაღავასთავის გამოეტანებინა და დიდებულ ბიძას, სტრატიატასა და ვიპატოს როსტომს, ბატონსანი და ცხოველშყოფელი ჭვარის ამაღლებას ულოცავდა.

ნამუადღევს ახალგაზრდები სხიერის გვირგვინზე წასვლას და იქ უამის გათენებას აპირებდნენ, სასურველი ოდიშარების მობრძანებამ კი ეს აურცილი კიდევ უფრო განამტკიცა და ურიგო როდი იქნებოდა, თუ საპატიო სტუმრებსაც თან წაიყვანდნენ და ძველ წაბზართულ ხატობაში მონაწილეობას მიადებინებდნენ. თავად ფაღავას ამის საწინააღმდეგო არაფერი ჰქონდა, მხოლოდ კაცო ჩიჩუა ითრედა ფეხს და სხვებისაგან შეუშინებლად ცდილობდა, თუნდაც რამდენიმე წუთით რაკის ბატონთან მართო დარჩენილიყო.

თეიმურაზისაგან მალემსრბოლის მოხელამ და ფიცხელი განკარგულების მოტანამ უველას ცივი წყალი გადასხა. მაშ, სოლომონი, ერისთავთა სახლის დაუძინებელი მტერი, ომში დამარცხებულ-დამდაბლებული და სულთნისაგან შერისხული, ამკამად რაკეში იყო და მისი შეპყრობა და მართლმსაქულების ხელში გადაცემის პატივი წაღად ერისთავი შეიღებს უნდა ხვდომოდა?

— ნუ ჰქარობთ, შვილებო, — უთხრა შეფიქრანებულმა როსტომმა ვაჟებს,

უპირველეს ყოვლისა გვირგვინი და ნაბერალ მეთოდეს, რომლებიც უკვე მზად იყვნენ, შამის ნებართვის მიღებისთანავე იარაღი აესხათ და გვირგვინოსანი სიძე-ბატონის განკარგულების შესრულებას შესდგომოდნენ. — ეგ საქმე ასაწონ-დასაწონია, ვადროვოვ, ენება ღმერთმა გადმოგვხედოს და ჩვენ ჩაურევლად მოგვარონ.

— რატომ ჩვენს ჩაურევლად, ბატონო მამა? — იწყინა მეთოდემ და მხარდაჭერის პოვნის იმედით ძმებს ქორული მხერა მოავლო. — მტერი კარზე მოგვედგომია და სხვას ვაცალაჲ მისი მოშობა? მერე სირცხვილით თავი სადღა გამოგვეყოფება? შენ რაეარც გენებოს, ბატონო მამა, გენებაეს, გაის ამ დრომდე მოიცადე, მაგრამ მე ჩენდათა ვად ხვალვე ორას ცხენოსანს ვიახლებ, მეტი არ დამჭირდება, და შვიგანას მივდივარ. მე ვიცი, ის ვაებატონი სადაც აფარებს თავს. ეტყობა, აქ წულუკიძეების და აგიაშვილის იმედით არივოდა. ენახოთ ერთი, ბადიდან რაეა დამიძვრება. ვინც ვაეკაცია, წამომყვეს!

როსტომი აიძვრა, აიძრა, სისხლი საფეთქლებზე მოაწვა და სახე უჩაქლივით გაუხდა, როგორც ყოველთვის მოსდიოდა ხოლმე განრისხების ეამს, მაგრამ თავს ლაგამი ამოსდო, უცებვე იაზრა, რომ ის დრო აღარ იყო, მას რომ ახსოვდა, დაგაეკაცებულო შვილების სურვილს ასე იოლად წინ ვედარ აღუდგებოდა და შემპრიგებულურ კილოზე შენიშნა:

— მაცალეთ ერთი დღე. ხვალ დილა გათენდება და ან ასე ვიზამ, ან ისე! ერისთავიშვილებმა მხრები აიწურეს, აბილბილებულ მეთოდეს თვალთ ანიშნეს, გაიწმლიო და შეწყვეტილ ლხინს მიუბრუნდნენ.

მობუცებული ერისთავი საგონებელში ჩააგდო კიდევ ერთმა ახალმა ამბავმა, რომელიც სრულიად საიდუმლოდ ჩიჩუასაგან მოისმინა: კაცია დადიანი

თავის ნაწულიერ თანამეცხედრებს, აფხაზეთის მთავარ შერვაშიძის ასულ ელენეს, საეკლესიო წესით გათვრსებოდა და მეფე ერკლესთან დამოყვრება გადო ეწყვიტა. ერეკლეს და, ელისაბედი, კაციანზე თითქმის ათ-თორმეტი წლით უფროსი, უკვე ხანშიშესული ქალი, თავად დიმიტრი ამილახერის თახაყეცხედრე იყო, მაგრამ პაატა ბატონიშვილის შეთქმულებაში გარეული ამილახერი და ბატონიშვილი ელისაბედი გნრისხებული მეფის ბრძანებით ტვიღულ მიტროპოლიტს გაეყარა და ამილახერის ნაცოლარს დღე-დღეზე ოდიშის მთავართან უნდა ექორწინა.

— ეს რა საკადრისია? რა გადაუწყვეტია ჩემს ძვირფას დისწულს? — გოროზად იკითხა უფრო იმით გაბოროტებულმა ერისთავმა, რომ ყურისძირში ამისთანა მნიშვნელოვანი ამბები ხდებოდა, ლამის მთვარე და ვარსკვლავები მიწაზე ჩამოეღოთ და მას ყველაფერი ყველაზე გვიან, ისევ სხვებისაგან უნდა შეეცყო. — სრულ კუთაზე?

— ძღვევამოსილ ერეკლესთან, თქვენს მეგობარ და მწყალობელ მეფესთან, დამოყვრება ვგონებ ურიგო ხბიჯ არ უნდა იყოს, ბატონო როსტომ. — ქლესური დიმილით და თავისებური რბილი, შემპარავი ხმით უპასუხა კაცო ჩინუამ. — ბატონი კაცია იმისთანას არას იქს, ასჯერ არ გაზომოს...

— ეს არის, ვეყო, ასჯერ გაზომვა, აფხაზეთის მთავარი რომ ნაპუდნოდ გადაიყიდა? — კვლავ გოროზად ბეაწყვეტინა ერისთავმა და თავა ძღვეს შეიკავა, რომ არ ეთქვა, ენა ძეცელში ჩაივღო, შე გატლავილო, წადი, მესხ ტოლი ნახე, მე რა მჭირს სხვისი სამოწყალოო. — მაგათ ახლა რაღა შეარიგებს:

— აფხაზეთის მთავარი, თავად ჩემზე უკეთ მოგეხსენებათ, ბატონო როსტომ, არც ისე საშიში ძალაა, რომ...

როსტომს ზიზღი მოეძალა, უკვე მზად

იყო, ამ არამზადისათვის, კინერში ხელი ეტაცა და თავუკულმა კიბეზე დაეგორებინა.

— სვინდისი, კაცო, ნამუსი? — ჰკითხა ამის მაგიერად.

თავადმა ჩინუამ გაიღიმა. წათამამდა და ცოტათი თვალიც ჩაუკრა.

— თქვენგან არ მივიკვრს, ბატონო როსტომ? როცა საქმე სამთავროს ან ტახტის ბედ-იღბალს შეეხება, იქ სვინდის-ნამუსზე ვინ-ღა ლაპარაკობს!

ერისთავმა თავი ჩალუნა, ენა მოიკვნიტა და გაჩუმდა. მიხვდა, ეს ქლესა არამზადა სადაც უკაცუნებდა.

— მაშ, ეგ ვინდოდა ჩემთვის გაგმხილა? — თვალბის აუწვევლად იკითხა მცირე დუმილის შემდეგ. — რაღა დოგვიმოლო, ჩემს ძვირფას დისწულს გვიან გავხსენებოვარ, გვიან გადაუწყვეტია, რჩევა ეკითხა.

— უეცრად მოხდა ყველაფერი, — იტრუა კაცო ჩინუამ და შეეცადა, ამით თავისი პატრონი გაემართლებინა. — ბატონ კაციას თანამეცხედრესთან უკმაყოფილება კი ჰქონდა, მაგრამ...

— რა მაგრამ? თქვი, რაღას ჩუმდები!

— არ ეგონა, თუ დედაცო აიწყვეტდა და ამდენს გაუბედავდა...

— რა გაუბედა მაგისთანა?

— საყვარელი გაიჩინა, ბატონო!

— საყვარელი გაიჩინაო? — როსტომ ერისთავი აიფოფრა, წინ მთასავით წამოვიდა. — ცოდვას ნუ ჩადიხართ ნურც შენ და ნურც შენი ბატონი! მატროსან ქალს, ოჯახის ალაღმართალ დედას, ლაფში რისთვის სერით, იმ საბარლო ელენეზე ენა რაობით გიბრუნდებათ, ღმერთის აღარ გეშინიათ?

კაცო ჩინუას როდი ეგონა, თუ ერთ-თავად საკუთარ საზრუნავზე გაფაციცებულ ერისთავს ოდიშის ბატონის სასახლიდან აფხაზეთის მთავრის ასულის სამარცხენოდ გაძევება ეგოდნ აღამფოთებდა, თავისი სიტყვების მნიშვნელობას ახლადა დაუფიქრდა, გულში

ლმერთს შეევედრა, სხვის ცოდვას მე
ნუ მომკითხავ, შენი სახელის ჭირიმეო
და ხმაალლა კი ესა თქვა:

— მე რა ვქნა, ბატონო როსტომ, ბა-
ტონ კაციას, თუ თავი არ მოსძულდება,
ვენ გაუბედავს, ეგ საქმე აგრე კი არა,
ასეაო. ის ბატონია და ჩვენ ყმები ვართ!

— დაგასხით თავსლაფი! — როსტო-
მმა ხელი ჩაიჭნია და განზე გაიხედა,
მაგრამ ისევე მალე მობრუნდა. — წამ-
ხდარ საქმეს ახლა აღარაფერი ეშველე-
ბა, — თქვა შეცვლილი ხმით. — რაც
მოხდა, მოხდა. აწი მინც უნდა ვატა-
ნოთ გონი საქმეს. ისე კი, მართალი გი-
თხრა, ვერ წარმოვიდგინდი, თუ ბატო-
ნი მეფე ერეკლე დღეს საჩისოდ მოი-
ცლიდა. ტფილისიდან ერთმეორეზე
უარესი არეული ამბები მოდის. ერთი
თქმა ისიც ქვე თქვეს, პირი ქვისკენ მი-
ქნია, ნამგზავრი და ქანცაწყვეტილი
მეფე თავის საწოლში მოუკლავთ შეთ-
ქმულებს და იქაობა ისეა არეული, ძა-
ლი ბატონის ველარ ცნობსო. მეტი რა
უნდა გადამთიელ ლეკსა და ათას სხვა
მამაალას! შევეწუხდით, რაც მართა-
ლია, მართალია. გულზე ლახვარად და-
გვესო ეს უკუღმართი ცნობა. ვინ იფი-
ქრებდა, თუ... ეხუმრებები შეხ? ბიჭებს
წასვლა უნდოდათ ჭარით. ან მე რაღა
დამაყენებდა. შევიკაზმეთ, სამი ათასი
კაცი კიდევაც შევეკრიბეთ. გზას უნდა
გავდგომოდით. დილაუთენია ბატრები
მოვიდნენ გორიდან და იმათ მოიტანეს
ნამდვილი ამბავი. მეთოდემ. ენაცვალოს
მამა, მინც არ დაიჭერა. ძლივს დაიყუა-
ბულეთ და ცხენიდან ჩამოვსვით. ღმე-
რობი ნუ შეგვასწროხ იმ შავ-ბნელ
დღეს, ღვთის რჩეულ ბატონ მეფე ერე-
კლეს რომ მტერი მორეოდეს, წინაური
თუ გარეული, და მის დიდებულ ტახტს
გაფუთხანნი დასეოდეს! შენ ეს მიბრ-

ძანე, კაცო: როდისთვის არის ჯვრისწე-
რა და ქორწილი დანიშნულნი? უკუწუქსა
ნებაგამოკეთებული და გამხხვევებული
როსტომ ერისთავი ისევე საუბრის მთა-
ვარ საგანს დაუბრუნდა.

— მთავარანგელოზობის პირველ სამ-
შაბათს, ბატონო როსტომ, — გაიბადრა
კაცო ჩიჩუა. — დაბატყებულა ბრძან-
დებით სახლეულით და ყველა მოკეთ-
ით. ბატონმა კაციამ ყელე განოგონია
და ასე შემოგითვალა, რომე, არ შემა-
რცხენო, ბიძია, ამ ერთხელაც მხარში
ამომიდექი და მერე მე ვიყოფე და შე-
ნმა პატევისცემამო.

როსტომს ესიამოვნა დაფასება, სახე-
ზე ღმილი მოეფინა და დიდროს ქა-
ღარა უღლაშებზე ხელი გადაისვა.

— რა გაეწყობა, მოვალთ და დავამ-
შვენებთ, თუ გარემოებამ ხელი არ შეგ-
ვიშალა. არეული დროა. ზადლობა
ლმერთს, შენი ყურით გეგონე, რასაც
ქუთაისიდან გვატყობინებენ და გვიბრ-
ძანებენ. რა ვქნა, კაცო ბატონო, აქეთ
მარიამის ხატრი მისიეებს გულს. რაც
უნდა იყოს, ისიც კაციასავით დასწუ-
ლია ჩემი, სისხლი და ხორცი. იქნება
არც კაციას უხაროდეს გულში მისი. სი-
ძის, დისა და დისწულების ასე გამეტე-
ბა. გინდა დამძრახე და სულმოკლე კა-
ცი დამიძახე, აღარ მინდოდა, უბედუ-
რი სოლომონის საქმეში გავრეულიყა-
ვი, იმან მიიღო, რაც ეკუთვნოდა, მაგ-
რამ რა ვქნა, თავად არ ისვენებს, თა-
ვისას არ იშლის, ვერ ამოიღო გული-
დან ჩემი და ჩემი შვილების შეუღლი.
რაც სულწაყმედელი მამა იყო. ის შეი-
ღლია არადა, მარჯვენას გეფიცები, მამ-
წყინდა ამდენი ძალთაპირობა და სის-
ხლისღვრა. აწი რაღა დროს ჩენი ომი,
კაცო ბატონო, მზის გულზე უნდა ვიჭ-
დე და ბებერ ძვლებს ვითბობდე. ეს

თხერი მტერი მაინც მტერია და თუ იქით არ მიუხედავად, კი არ გიხატებებს, აქეთ მოგინტება და ჭერს თავზე ჩამოგაქცევს! აგრე არ არის?

— აგრე განლაგეს, ბატონო როსტომ, ქვეშაირიტად აგრეა, — ხალისიხად და ეთანხმა ვაცო ჩიჩუა. — სოლომონისაგან დიდი ვნება და ზარალი მოგვადგა, გავლარობდით, ორი გროში საქმეები გაგვიხდა. მეფეს ვინ ეკითხება, ბატონო, გავყიდი ჩემს საკუთარ ხმას, თუ მწვეარ-მეძებარზე გადავცვი, საქმე გამოვლია, თუ ღმერთი გწამს? მაგის ძაღლებს შიშით იმერეთში გზად ვე-

ლარ გამოგვევლო და ბატონისა შრომით შეძენილი ტყვე ველად გავგვიყიდა. გაგონილა, ბატონო? ქვეც გადაგვიყიდა თათარი, ცხვირიდან ძმარი გვადინეს. ვისი გულისთვის? სოლომონის... საცოდავი გვანიში ქაჯია რომ გამახსენდება... დასაგლავი ხარივით ბლაიდა თურმე...

ერისთავი ისევე ფიქრში წავიდა, ინევე მოეძალა ზიზლი და გულაცრუება, ხანში შესვლასთან ერთად რომ დასჩემდა და სიცოცხლეს უმწარებდა. რა ელონა, რა პასუხი გაეცა ხელ ჩახმახივით შეწყობული ბიჭებისათვის?

□ ბაზრეილია იმედა □

ზურაბ ლორთქიფანიძე

ზურაბ ლორთქიფანიძეს დაბადებიდან 60 წლისთავი შეუსრულდა. ჟურნალ „მნათობის“ რედაქცია ულოცავს მას ამ ხაიუბაღლო თარიღს, უხურვებს პოეტს დღეგრძელობას და ახალ შემოქმედებით წარმატებებს საბჭოთა ლიტერატურის საკეთილდღეოდ.

პირველი წიგნის განხილვა

რაც უნდა იყოს, პირველი წიგნი
სულ სხვა თრთოლვება, სხვა სიყმაწვილე:
მის მეოხებით — თვალგახსნილი
სამყაროს ეშხი გავინაწილე.

პირველ წიგნს ამკობს მთა-ბარის ნამი,
თავთვდახრილი ქერი და ჭვავი,
მიწა კვლავ ჭერაც დაუკაწრავი,
ზეცა კვლავ ჭერაც დაუხარჯავი.

ბედმა ბუნების მეჭლის შეწყაბა,
ტანს მაცვიოდა სხივთა ღერლილი,
და დამახვედრა მე ეს ქვეყანა,
ორი დღით ადრე ტანშეღებლი.

ეს მზე და მიწა მეგონა მაშინ,
არა უმეტეს ჩემი ხნისანი,
ასევე მტრობაც — ბნელეთის გარჯა,
ეს ვარსკვლავებიც ნორჩად ვიცანი.

მოჩანდა ია და ლურჯი ზეცა
გამომეღავენებად ოდნავ მორცხვობის,
და მიტომ ტანზე ლურჯი ცა მეცვა,
და ვაფასებდი ციურ მოძღვრებას.

მოხიბლულ ვიყავ ასეთ არეთი
გული მიძღვედა ნაბიჯის ვიზას...
მე იმ პოეტებს შევიყვარებდი,
წუთისოფელი ასე სწამს ვისაც.

• • •

მაღალ ფილტრებად ჩალაგდენ წელნი,
მღვრიე მდინარე გზად ვიფილტრები,
ფიჭობ ადენხანს როგორ გაეძელი
სუსტი გულით და სუსტი ფილტვებით.

ამდენი წელი?

ვისიც არ უნდა იყოს ის ქვეყანა!..
მით უფრო ჩემთვის გამოდგა მწველი
მე ყოველი დღე მზარავს და მცეცხლავს.

ყოველი წამი მზარავს და მღეკავს,
შემომიკიდებს ალს ჭოჯობეთის...
სულ იშვიათად და ისიც იკვით
მომფენს სახეზე ნათელს მოხეთქილს.

არ მავიწყდება მტანჯველ-ტკბილ გზაზე
ვინ გამიღიმა, ვინ იყო მხსნელი,
ვისით სივრცენი მივხაზ-მოვხაზე,
ვინ შემამგელა გრძნეული ზელი...

ამდენი ელდა, ღელვა, ზვირთები,
თუ მოთავსდება ჩემს განვლილ წლებში,
ეს იმას ნიშნავს კავკასის მთები
შემოვიყვანო ჩემს ოთახებში.

წლებო ზვიანო, იცით რას გირჩევთ,
თუ მოხვალთ, მოდით უმძლავრეს
სხივით,

ყველა ჩავლილი წლების ჭინაზე
გადამეხვეთ გზაზე ვეფხვივით.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

რომ არსებულან ბაყბაყდევები,
მით ირყეოდნენ გიგანტი მთები,
ამაში ვერვინ შემედავება —
შეგხვდავ, მთელი სიღრმით ვრწმუნდები

ზეცას სანთლებათ შევეღვენთები,
ოცნების თქორად გამფანტოს ქარმა,
რომ არსებულან ის ქალღმერთები,
შენი შერხვეის შეხედვაც კმარა.

რომ არსებულან მზისტივინიანი
პომეროსები, რუსთაველები...
დაგვთოვეს სიტყვა თვირთვილიანი,
სიტყვების ტყეებს ველარ ვერევით.

ეს აამაყებს ამ დედამიწას,
და ეს აღზნების მიზეზათ ექცა —
და სიყმაწვილეს ტანზე ვერ იძრობს.

ჩემთან ხარ...

ჩემთან ხარ, ჩემთან ხავერდის ვარდი,
ხაოიანი და კიდევ რაღაც.
შემოტრიალდი, ვარდით შეღებილ
ბალად მიქციე სივრცენი, ბალად.

ჩემთან ხარ, ჩემთან, ნელა ირწევი
ჩემი ფიქრების მლეღვარ ჰამაკში,
და ტანის შენის გამოკრთის ეღვა
სურნელოვანი თმების გაშლაში.

მაღალ ცას ვეტრფი მუხლზე დაცემით
ლოცვით, ვედრებით.
ვეძებ, არ მიშვებს ახლოს ის „რაღაც“
ისევ ვღონდები, ისევ ვხელდები.

მზის ბუსუსიან ბურუსში ცურავ,
ვარდისფერ ხელით მომხატ-მომხატე-
სიზმარში ცხენმა ქიხენ-ქიხენით
ჩამომიქროლა შმაგი სიცხადე.

გამოვადვენე თვალითა ისარი,
მაგრამ იღბალი ცეცხლზე მტკეარს
მისხამს.
თვალის უმაღლეს მიპქროდა რაში,
მოგაქროლებდა შენდა ჩემს სიზმარს.

წაილო შორეთის ნიაგმა თმები,
ხმათა ხავერდი ყვავილებს გაჰყვა,
წავიდა შენი ხატება წმინდა
და არ წასულა ის მწველი რაღაც.

სიყვარულს უჭირს ამოსვლა ცოტა...

I

დროის ნოყიერ დედამიწაზე
ვთესავ სიმართლეს — მტრებს ეხვევა გველეშაპებად.
ვთესავ სიამეს, —
სივრცეებს გაწვდეს ყელი ყელზე გადაქდობილი.
ვთესავ მხნეობას — უხილაეი მშველის ძალები,
ვთესავ ია-ვარდს — იღებება ცა მეწამულით.
ყველაფერს კარგი ამინდი უდგას:
სიყვარულს უჭირს ამოსვლა ცოტა...

2

ხარ ანთებული სილამაზის ასანთის ღერი,
 ასანთის ერთ ღერს შეუძლია მსოფლიო დაწვას.
 საშიშარი ხარ და შიშით ვმღერი:
 — ზეცავ! დავეშვი ჩემს თავზე თავსხმა;

3

აიშოლტები, ტანთ იცილებ ოქროვან მარცვლებს, —
 ნუ, ნუ იცილებ ჩემ ცხელ ფიქრს ტანზე,
 უშენსხეულოდ, უშენსულოდ იგი ვერ გაძლებს

4

ძნელი ყოფილა მეგობრობის ლამაზი ტვირთი,
 წერილში გული შეუხვდევ, მაგრამ მოტყვილდა.
 ნაღველ-ნარევი მგზნებარება შუბლზე გადაგდის,
 დახვალ და თითქო იმ დაკარგულ გულს ეძებ, ეძებ,
 ფერად მიწიდან ფერად ცაათმდის.

5

მაინი მოვიდა,
 შეგხედა,
 გაფითრდა...
 კლდეს ეცა,
 გაფოთლა.
 და ცისარტყელების მაკრატლით გამოკრა
 შენს ტანზე საკაბე სიყვარულის ფერისა.
 და მერე დალონდა:
 რა უნდა
 მეშველოს
 წასვლისას.

6

შენ გაშიშვლებენ ჩემი თვალები,
 ნისლის სამოსელს ტანთ გხდის ანგელოზს.
 რომ დაგინახო თმებ ჩამოღვრილი
 მარადისობის ოდენ სხეულზე.
 გარს ნადირით დაგტრიალებდეთ,
 სულში ჩაგიძვრა ტკბილი ბუღბუღი —
 აღუბლისა და აბალ ტარხუნის
 ნაზ შეერთებას.
 თავით ფეხამდე ჩაყოლებული
 კოცნის კოცონი შემოგიკიდო,
 შენ გაშიშვლებენ ჩემი თვალები,
 მარადისობის გავსინჯო გემო.

საუკუნენი მოაფრიალებენ

თბილისის
ნიკოლოზის

საუკუნენი მოაფრიალებენ
 სხვადასხვა მოსასხამებს:
 შინდისას,
 ბინდისას,
 მინდერისას.
 მოაფრიალებენ
 და გვერდით ჰყიდებენ
 ჰაერის ლურსმნებზე.
 მალიზიანებენ
 ვნებით და სილამაზით,
 ტანზე მახოშვებენ,
 მაგრამ ვინაა?..
 საერთოდ მაშინებს
 ოქროთი შექმნილი სიბარული.
 და ასე
 არცერთი
 ტანს არ მომერგო.
 და მიაფრიალებენ
 გაბრაზებული საუკუნენი
 ლურჯ სივრცეებზე მოსასხამებს:
 შინდისას,
 ბინდისას,
 მინდერისას.

ნოღარ ჯალალონია

კველი კოლხეთის ჰანგები

ფოლკლორის მობივანეზი

ღ რ თ

ღროვ, ყველაფერი შენ გაბარია,
წარსული, აწმყო და მომავალი.
ყველგან შენი ხმა, შენი თვალია,
შენი კვალი და შენი ნავალი.

ღროვ,

ეს შენ

ერთადერთი

მოწმე ხარ

სამყაროს როგორ ჰქმნიდა ბუნება,
შენ ნახე მზისგან მიწის მოწყვეტა,
მიწის პირველი შემობრუნება.

შენ გახსოვს მართლაც გასაკვირველი,
(ზეცის გახსნა და ცის გამოთვლება).
ეს შენ გინახავს ღამე პირველი,
და იმ პირველი დღის გათენებაც.

გინახავს კაცის შექმნა თიხიდან,
და ის პირველი ცოდვეც კენის.
და ისიც ნახე ვით გაიყიდა,
ის მიწა, წყალი, ცა და ჰაერი.

შენ არაფერი არ გავიწყდება,
არც სიკეთე და არც ბოროტება.
თუმც ყველაფერი შენით იწყება
შენ არასოდეს არ ბოლოვდება.

მიედინები უსასრულოდ და
ყველას,

ყველაფერს წინ შენ მიუძღვი.
იცი ვინ შეეცდა, ვინ საღ ტყუოდა,
ანდა, ამაგი ვის საღ მიუძღვის!

მხოლოდ შენ ძალგომს იმის გაგება
ვინ ქვიშა არის, ანდა, ვინ წყალი.
შენთან არავის არ ეკარგება
წვეთი ოფლი და სისხლი მისხალი.

შენ ხარ მსაჯული მტყუან-მართლის,
შენ არაფერი გრჩება უთქმელი.
სწორი

მხოლოდ შენ

გაქვეს სამართალი,
ხარ პირდაპირი და პირუთვნელი.

ღროვ, შენ არავის ეპირფერები,
და იცი ფასი შენი თავისა.

არც მკვდრებს, არც ცოცხლებს არ
ეფერები

და ყველას უზღავე კეთვნილს თავისას.

პარღის კჳრი

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

— იმისი ვარ! — ამბობს ვარდი, —
სილამაზე ვინც იწამა.
ვინც დატყება ჩემი ამბრით,
არ მომწყვეტს და ისე წავა.

ჩემი ფასი ვინც კი იცის,
ვით მაკადრებს ხელის ხლებას.
შორით დნება, შორით იწვის,
შორით თვალით მეფერება.

პაჳკაციის სიტყვა

თუ ვაჳკაციის გული ვიღვებს
და კაცური სიტყვა ვითქვამს.
უნდა სახელს გაუფრთხილდე,
გაუფრთხილდე ნათქვამ სიტყვას.

თუ ნამდვილად კაცი გქვია,
ქარს ჯაბან სიტყვებს განა?
ღმერთს

ენა არ მოუცია
მარტო დროის გასაყვანად.

რად ვინდა

რად ვინდა ვინძი, თქრო, იღმბი,
თუკი სიყრთეს ვერ მოახზარე.
რად ვინდა სიტრფო, ქალღ ლამაზი,
თუ სხვის გულსა და თვალებს აბარებს.

რად გვინდა, რისთვის მოგვცა გამრიგემ
თვალსაწიერი, თვალი საჩინო,
თუკი გულგრილად თვალს ავარიდებთ
რისი დანახვაც არის საჭირო.

რად ვინდა ენა — სიტყვის ლამპარი,
ენა მჭრელი და ლაქარდიანა,
თუკი სიმართლის თქმას და ლაბარაკს
ვღდიეჩვია ადამიანი.

ან ყური რისთვის მოგვცა განგებამ,
ან ყურთასმენა რისთვის გვენება,
თუ გასაგების არ გვსურს ვაგება,
არც მთსმენა და არც გაგონება.

ან თქმა რად ვინდა სიტყვათგარი,
(კარგ მთქმელს ჳირდება კარგი
გამგებო).

რად ვინდა ეზო, ბინა, სახლკარი,
თუკი არეინ გყავს კარის გამღებო.

ვიღას ჳირდება ნეტავ ვიცოდე
სხეული,

სულღ თუკი მკვდარი,
აბა რად გვინდა ისე სიცოცხლე,
თუკი ცხოვრება არ გვინბარი.

კახის ჳეა

ტყვიანსა და გველზე ასჯერ
საშიშია კაცის ენა,
ვისაც თავის ლახვარს ნახცემს
ნულად ვლის ვადარწინას.

ნატყვიარის შველა არ ჳირს
და ნატყვიარის რჩება გველის,
გულს, ბოროტი ენით დაჳრილს
არადგრო არ უშველის.

ლენინის სიმღერა

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

„გეგია, გეგია, აბლო დო ქვეშა“.

ისე რა შნო უნდა ჰქონდეს,
ისე რაა სუფრის ფასი,
თუ ლენინში აღარ ცხონდი,
არც შენ სვი და არც მე მასვი.

აბა კულა, საესე კულა,
მოწყენას რა უნდა ღებინში,
სევდა სადღაც გაბარულა,
ამღერებულ ლენინს შიშით.

დალე, არ დაახანო,
ნუ დაიწყებს ცდას და ლოდინს,
თორემ, ძმაო, გუჯმახანო
სიბერე და დარდი მოდის.

აბა, კიდევ ერთი ჰიქა,
წვეთი აღარ დამიღვრია,
ვენაცვალე იმის ჭივარს,
ვინ ბოლომდე დამილია.

• ლოღ ლოღ აბლიღ დო ბველიღ •

ფ ი ბ ი

არ დამიდგეს არეინ გვერდით,
წყალი არეინ მასვას მწყურვალს.
კურთხევა და ლოცვა დედის
გადამეძეეს წყველა-კრულვად.

დამე ეკლის საწოლს ვიწვე,
დღისით ტანზე ცეცხლი მეცვას,
არ მიმილოს ქვევით მიწამ,
არ მიმილოს მაღლით ზეცამ;

ჩემი ცოდვა, ჩემი მადლი,
ქვეყნად არეინ ილოს ყურად.
თავს მშვიერი ლომი მადგეს,
მაგრამ მჭამდეს მელა-ტურა;

ეს ქვეყანა ასე ვრცელი
გადამეძეეს ვიწრო შუკად,
არსით მქონდეს ხსნა, საშველო,
წინ მეწყერა, წყალი უკან.

აღარ მქონდეს კაცის სახე,
ნადირივით ტყეში ვძრწოდე,
ჩემს დაწყველილ გვარს და სახელს
მოსვენება აღარ ჰქონდეს,

ვიყო ასე დაგვა-წვაში,
ჩემო ღმერთო, ჩემო ხატო, —
თუ გაგცვალო ვინმე სხვაში,
თუ ოდენსმე გიღალატო!

• • •

სანამ უმზერ ცას და
სანამ გიჭრის მკლავი,
თუნდ სიცოცხლის ფასად
შეაყვარე თავი.

სანამ იღებ ხმას და
გული გიძგერს ვინმე.
თუნდ სიცოცხლის ფასად
შეიყვარე ვინმე.

იბაკლი ზოგოლაური

ძ კ ხ ი ლ ი

მძიმე ტვირთს
მძიმე სუნთქვა სჭირდება
და მკერდი გულით ყელამდე სავსე
და ხალხს რომ სწამდე,
ნუ გავიწყდება, —
პირველი მსხვერპლი თვით უნდა ვასცე!
სხვათა ვაყობას
გძრახავთ თუ ვამკობთ,
ერთიც ვიფიქროთ: თვით ვართ რანილა?
საკუთარ ვალზე რად არას ვამბობთ, —
და გაჩენის დღე თუ გვწამს თარიღად!
სხვათა ძრახვაც და
ჭებაც ძველია,
სდგება დაცემაც და აღზევებაც,
ცდას თორემ დასტურ მართლა ძნელია
მამულის ცაზე ამოშეგებაც;
მეგრამ თუ გულში

ხვალის ნობათის
გვაქვს მონატრება და მოლოდინი,
მზრებით ასწიე ქვეყნის მყოფადი
და მძიმე ტვირთი
ზიდე ლოდივით!
თუ კი უბრალოდ დახურდავდება
შენი სიცოცხლე,
რას ცხოვრება?
მზესთან პირისპირ
როგორ დადგება
გუშინდელი დღის გამეორება!
მერეა საქმე, როცა ჩვენ წავალთ
და მთებს ჩაუვლის ახლა სხვა
მგზავრი,
ამიტომ დღესვე ვედიოთ „ხვალას“ —
და დღესვე ვაცხოთ მერმის
საგზალო!

მალმალე შემომიქროლე,
შენ, ჩემო სულის ხვარამზე,
რომ ეშხი სწევადეს სტრიქონებს,
სხვად შეგაწუხებ არაზე...
ჟურზე მიმდგარი მთვარე ვარ
და ცხადად სხივებს ვპარავ მზეს,
თუ მომკლავ.

მომკალ ბარეღამ
შენივე მკერდის ქარაფზე!
„ბედშავს იკითხავს მრავალი,
თვალეები რამ დაუნისლა!“
„მოაკლდა, — იტყვის მაგანი, —
ლიმილი ნანდაურისა!“

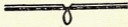
რას უძღვებს ქედი მიწინა,
ან ცა შზის შუქის თოვითა,
ან რად არ ძღვება საწუთრო
ამდენი რჩომა-კვდომითა!
ზოგის ქალაზე ნისლი წევს,

ზოგის ქალაზე — სიცილი...
სანამდე უნდა გაგრძელდეს,
გულზე მიწვევა ბინდივით,
ცოცხალს არ ვინდობთ კვი კაცს,
მოკვდება, უკან მიეჭრით!

ნაზი მუკლ-ქალკ

მთებში ჩაწნული სიმღერა,
„დალაღე დალიე დალაი“,
ფშაფი, —
ფარშაფი...
იალაღს
გაკიდებული ფარაი,
გვრინი,
მთიბელი
და მწვემსი
წვიგმორგვა, ბოტიტანაი,
სული,
მამულის ტარიგი
და იმის მეტი არაი!
მთას ჭიხვი,
დაბლა ხევს სირი,
არაგვიანი ქალაი,
ხვესურაი,
ცხენთა თქარუნით
ვალგიძებული შარაი,

სიბით ნაკეშსი
სხვარიგი
ქაუხი, —
ქარის ჭარაი
ჩუმი არაგვის წყალ-ქალა
ვღემის ბაღის დაარაი,
ვაფაი — დილის ცისკარი
ქათიბიანა ქალაი,
ცაი
ვარსკვლავთა წალიკით,
ლურჯ მკერდზე
მთვარის შანაით,
ჩუმის პაპის შატილი,
ნიშში... სახარე ზეარაი...
ციხე კლდეს გადაშატილი
ზედ ცრემლიანა თვალაით,
ისე ლამაზი,
ვერც იტყვი!
და არსად იმისთანაი!

ზურაბ გომრეზიანი

• • •

მცუნვარე მზეში თუ მზესუმზირა მიწას დაჰყურებს,
კეთილ მგზავრო, შეიცადე, თავი დახარე,
(თავად მცუნვარე გვიხმობს ასე),
მიწას სულმნათი ჩაეკონა, —
ძნელბედობის ჟამს ვისაც ჰქონდა გული მზისებრი.

• • •

სრულქმნილით უმაღ ვიზიბლები,
გონებაში გასხივოსნებაც შემინიშნავს,
და ვგალობ, როცა ქეშმარიტებას შევეხები,
თორემ მეც სხვებსავეთ ვახამზამებ თვალებს,
ტენში სპირალური ზვრელი შემვიგრძენია
და ზოგჯერ მკვდარი მზეც ჩამყდარა ჩემში.

• • •

დიად სულში სამართალი სუფევს აურაცხელი,
იგი ხშიანობს და გალობა, ამ სამყაროსთან შედასებული,
ჩამწვდომია უფრო მეტად,
ვიდრე სამეფოს დიდი ორკესტრი.

• • •

ო, მიწავ დიდო, ქართველით გაქვს ასეთი პეწი!

თვითმკვლელობის ჰკიდია უფლფი და მასში სატურნიციით ვართ მონუსხული,
მე კარგად ვიცი ჩემი უფლფი, ო, როგორ როკავს ეს მგრძნობიარე

უფორმო რგოლი

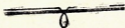
და იგი განა ჩვენგან შორსაა — ანგსტრემებშია დაცილებული,
აბსოლუტურ დამთხვევას ეძებს, რომ ჩაგვიტრიოს და ჩაგვიტანოს.
სხვისი უფლფი ლივლივს იწვევს, ვითარც წყნარი ზღვის ჰორიზონტი,
და წამიერად თუ შეგვატოკებს ვინმეს პორტრეტი — უიშვიათეს

სოცარულისთვის,

ესეც ხომ ზღვის აზღვაგების მიღანდებია.

უ. უფლფო, შიშის წარმოდგენავ, შემაზრზენი ხარ,
როგორც გლახა ზაფხულის მზეში თბილ მოსასხამით,
ყოველივეს საწყისი ხარ, შენი რიტმია რაც ჩაგვესმის სიერცულ ორმოში
ღ: ყოველივეც შენით მთავრდება.

დაუკარით მუსიკა, ისიც უფლფივით ჰკიდია, როცა მართლაც და მართლაც
ბივილტვით მარადიულ ჩვენზე თავისკენ!

საბავი გეზამი

ფხვშიშველა სასიომ

არც თუ ისე სასაცილო ამბავი

ამირანი ლმერთს მონათელინეს. ლმერთმა ამირანს დაანათლა: ღაქანებული ზეაის შეუპოვრობა, თორმეტი უღელი ხარ-კამენის ძალ-ლონე და მგლის მუხლი, ბავშვობისას — ობლობა და გაპირევა, ხოლო ვეკაცობის ეამს — ომი და გამარჯვება.

ქართული ზღაპრის ერთი ფოთოლი.

პროლოგის მავიძე

იყო და არა იყო რა, ღეთის უკეთესი რა იქნებოდა, ამ დალოცვილ მიწაზე ვილი არ გაჩენილა და რა არ ყოფილა, იყო შაშვი მგალობელი, ღმერთი თქვენი მწყალობელი. იყო მთის ერთი სოფელი ბერხევი, ცხოვრობდა იმ სოფელში ერთი მაღალ-მაღალი ჭაბუკი ტუხა, რომელსაც ფეხშიშველა საიარული უყვარდა.

მაგრამ, არა! გვეყოფა აქ ზღაპარი!

ამ ბიჭის არც თუ ისე სასაცილო ამბავი იქნება რაღაცით ოდნავ მიაგაედეს

ზღაპარსა და ეგებების დროდადრო მეც ზღაპარივით გიამბოთ, მაგრამ ნამდვილად არ არის ზღაპარი, ჩვენს დროში მოხდა, აგერ, ჩვენს თვალწინ.

არც ბერხევია ზღაპრული ქვეყანა, ისიც ისევე ნამდვილია, როგორც მზე ამოდის ყოველ დღით, როგორც ერთ-მანეთის მიყოლებით მიჰყვებიან წუთით სოფლის გზას გაზაფხული, ზაფხული, შემოდგომა და ზამთარი.

ჩვენც ამ გზას გავუყვებით!

საპატივივმლო პატიმარი

— მომყევი! ზა მნოი! ეპერიოდ! — მილიციის უფროსი არისტო კორჩიოტაძე წინ გაუძღვა მაღალ ყვრიმალეზიან, ჩოფურა ზედამხედველს.

არისტო ასე აქარებული ჯგერ არავის უნახავს. მთრფევივით კოცი თაიფით

კი არ მიდის, კასრივით მიგორავსო. გულ-მკერდი გაიღელა, მაინც სცხელა. ოფლად გაღვარულ სქელ კისერზე წამდა-უწუმ ისევამს უშველებელ კუბოკრულ ცხვირსახოცს. კორგად თუ დიაკვირდებოთ, ცხვირსახოცი დაქმუჭენილი ჭად-

რაცის დაფა გეგონებთ. არც არისტონ კისერია ჩვეულებრივი, იფიქრებთ, როცა ბუნების გამგებელი, თუ ღმერთი ამ კაცის ძეალ-ხორცზე გადასაკრავად ტყავის გამოჭრას შეუდგა, ეტყობა, რივიანად ვერ მოზომა, საკმაოდ გრძელი მოუვიდა, დამოკლებაც დაეზარა, კისერზე რამდენჯერმე შეუკეცა და თათარიანად მოითავა საქმე — ეს არის, რაც არისო. აქაურების თქმისა არ იყოს, აბა, რა არისტოს ბრალია, მამაზეციერი, თუ ბუნების იღუმალი გამგებელი თთქმის ყველა ადამიანს ერთ რაღაცას ზედმეტად რომ აძლევს და რაღაცა ერთს რომ აკლებს!

ჩემების ბრახაბრუხმა გააღვიძა ქუტალა ნათურით ოდნავ განათებული ყრუ ღერეფანი.

არისტო მეხუთე საკანთან შეჩერდა.
— გამიღე! ატკროი, ბალვან!

ზედამხედველის მსხვილ თითებში აჩაკუნდა სამი ვასალები და კარმა მძიმედ გაიჭრიალა.

მილიციის უფროსმა ქუდი მოიხადა, ერთხელაც მოისე-მოსისვა ცხვირსახოცი ძველი გარმონივით დაკმუჭვილ კისერზე, საბერველივით ამოიხვნეშა და ჭერის ეტხესთან, მაღალ კედელში გამოჭრილ და რკინის რიჯულებით აქედნილ ცილამტყაველა სარკმელს ახედა.

— ბნელა აქ! ტემნო! აანთეთ შუქი!

ჩოფურა ზედამხედველი უმაღვე ღერეფანში გავარდა და ჩამრთველი გააჩაკუნა. საკნის ჭერზე სოკოსავით მიკოსებული თავის ხელა ნათურა უნიათოდ აბეუტდა, თითქოს ცოცხალმკედარმა დასამშვიდობებლად თვალი გამოაბილაო.

— გამოცვალეთ! ეს დანჯღრეული შიშველი ტახტიც გაიტანეთ და რბილი დივანი დადგით!

— ამხანაგო მაიორო, ხომ იცით, ტახტი დაბმულია... დაბმული კი არა, დაკედილ-ჩადულაბებული. — შებედა ხელქვეითმა.

— ააძვრეთ!.. თუმცა იყოს! ესეც იყოს და გვერდით რბილი საფარძელიც მიუდგით.

— საფარძელი?! აქ საფარძელი სად ემოვოთ ბატონო უფროსო?! **გაიკვირვა ზედამხედველმა.**

— რაო? სად იმოვოთ?.. დურაკ! პო, მართლა, სად უნდა იმოვოთ?.. ბოლოს და ბოლოს, ჩემი კაბინეტიდან გამოიტანეთ. ფუ! რასიბინჭურეა! ახლავე სარკესავით დააწკრიალეთ! მერე შემოიტანთ ლამაზ მაგიდას და ჩემს დაბრუნებამდე ისეთ სუფრას გაშლით, ჩიტის რძეც არ აკლდეს. რესტორნის დირექტორმა იაგელომ იცის ყველაფერი. ამ ამბავს ის მოუვლის, თქვენ მხოლოდ მიეხმარებით.

— ბატონო უფროსო, გამაგებინე, რა ამბავია?! — კვლავ შებედა ხელქვეითმა. — პატიმარი მოგყავთ თუ... ციხეში ქორწილის გადახდას აპირებთ?

— პატიმარია, ოღონდ საპატივცემლო...

— თუ საპატივცემლოა, რატომღა აპატიმრებთ?!

— ასე მოითხოვა დიალექტიკურმა გარემოებამ, ჩერჩეტო! იცი, დიალექტიკური გარემოება რას ნიშნავს, რეგვენო? არ იცი. სხვათა შორის, აგიხსნიდი, მაგრამ... არც მე ვიცი ზუსტად. გაიგე?

— ბოდიში და ვერაფერიც ვერ ვიგე.

— ვერ გაიგე და არც არის შენთვის საჭირო. მე რაც მიბრძანეს, იმას ვაკეთებ, შენც ის შეასრულე, რასაც გეუბნებიან და ორივე ბირნათელი გამოვალთ. მორჩა! ვსიო! მეტის გაგება არ გვევალება მე და შენი ახლა წავედი! ზუსტად ერთ საათში ისევე აქ ვიქნები! — არისტომ მაჯის დიდრონი საათი ხელქვეითს დაუტრიალა თვალებთან, წავიდა და უმაღვე შემობრუნდა. — შენც შაკოსავით მსუნავი მყავებარ, ღმერთი არ გაგიწყრეთ, სულმა არ წაგძლიოთ და აქ გაწყობილ სუფრაზე ხელი არაფერს ახლოთ, თორემ, იცოდეთ, ვერაფერს გამომაპარებთ, ჩემი ჩიტი მომიტანს ამბავს და ცხრავე ტყავს გაგაძრობთ! — თითი დაუქნია ხელქვეითს, დაკრა

ფეხი და წაგორდა ჰადრაველი ცხვირ-სახოცის ფრიალით.

• • •

სიტყვის კაცია არისტო. ზუსტად ერთ საათში ისევ გამოჩნდა, ყრუ დერეფანი ბრაზუნა ჩექმებით აახმაურა, მესხეთე საენის მძიმე კარი ჰრიალით გამოაღო და პატიმარი მოწიწებით შეიპატივა:

— შებრძანდი, შებრძანდი შენი ჭობიბე!

საკანში თამამად შევიდა ზორბად ტანაშოლტილი, ფართომხარბეჭიანი, წელწვრილი, მსხვილმკლავება და დიდრონთვალემა, სქელწარბა და სქელლულვაში თციოცდღერთი წლის შეგვერემანი, პირმშვენიერი ვაჟკაცი. თუ ახლოდან შეხედავთ, მარცხენა წარბზე ნაჭრილობევი ემჩნევა. ესეც შვენის, თითქოს მისი ვაჟკაცური იერის თავისებური ბეჭედილო.

პატიმარმა რუხი ნაბდის სევანური ქული მოიხადა და გრუზა ჭოჩორზე ნაბიბით ფართო ხელი გადაისვა.

— მშვილობა სახლსა ამას! — თქვა და გაკვირვებით მიმოიხედა, — ეს რაა, მილიციელთა თავკაცო?! სად მომიყვანეთ?! საპატიმროა, თუ?!

— რაცაა ესაა! — შვებით ამოისუნთქა არისტომ. — ბოდიშს ვიხდი, უკეთესი ვერაფერი დაგახვედრეთ, პი, პი, პი! — თვითონვე გაეცინა.

დაწკრიალეხულ საკანში, რბილი დივანის წინ, პლასტმასის მოზრდილ მაგიდაზე თითქოს ნატერის სუფრა გაუშლიათო, ხეაერიელად ალაგია პურ-მარილი, როგორც არისტომ დაიბარა, ჩიტის რძეც არ აკლია.

— მოგწონს? — ჰკითხა არისტომ პატიმარს.

— მხოლოდ ერთი რამით, — პატიმარმა უმაღლე გაიხადა დიდრონი წულეები, კუთხეში მიყარა და ცემენტის იატაკზე ფეხშიშველამ გაიარ-გამოიარა, — აქ მთელი დღე ასე შემძლია ვიარო, არაეინ დამძრახავს.

— მე სუფრაზე გვეკითხები, ჩე... — კინალამ წამოსცდა, ჩერჩეტოთ, ენის

წვერზე დაკიდებული სიტყვა უმაღლე გადაყლაბა და მაშინვე მიმშველა შემცველი: — ჩე... ჩემო კარგო!

— განა აქამდე ვერ გაიგე, მილიციელთა უფროსო, მე მუქთა სუფრის კაცია რომ არა ვარ? აქ არხეინად ქეიფს, მე და ჩემმა ლმერთმა, მთაში ცელის ქნევა მიჩვევია. აქ არც სათიბია, არც...

— უჰ, რა დავიღარაბა აგვიტეხე, შე... — ახლა სულელის თქმა დააპირა არისტომ, მაგრამ ისევ მალე მოეშველა ფხიზელი გუმანის ვარაუდი, ვაითუ ალერსით ნათქვამი „სულელოც“ კი ეწყინოს და მერე წყენა ავად შემომიბრუნდესო, ეს სიტყვაც ენის წვერზე შეიტეხა და პატიმარს მოუფერა: — შე დალოციელო!

— რა გინდათ ჩემგან, რას მერჩით? ჩემით არავისთვის ამიტეხია დავიღარაბა, ველარ გაიგეთ, დავიღარაბაში რომ გამხვიეს?!

— ასეა თუ ისე, მამაშვილურად გეხვეწები და გემუდარები, კარგად დაუფიქრდი! ბედი შინ მოგიბტა, დალოციელო, შენ კი... ბედი არ იყიდება, ბიჭო, ბედს ლმერთი არიგებს! ბოლოს და ბოლოს, დააჭერე თავი, ესაა ჩემი ბედითქვა და შეურთიგდი ლმერთის ნაჩუქარ ბედს! ითხოვე ის გოგო და დააწყნარე ქვეყნიერება! ვიცი, ქრისტე-ლმერთი აღარ გწამს, მარა, ფესვით ხომ ხარ ქრისტიანი? ჰოდა, ქრისტიანულად გორჩევი...

— ეგ თუ ქრისტიანული რჩევაა და... რატომ დამატუსალეთ?

— იმიტომ... იმიტომ, რომ ასეა ამ ეტაპზე საჭირო.

— ვისთვის?

— უფრო შენთვის. ციხეში დაგმალეს დროებით, გაგულისებულ ვინმეს შემთხვევით არ შემოაკედდესო. გიფრთხილდებიან, ბიძიკო!

— მართლა? ისე ვიცხონდათ ბებია შენც და შენი ჰკუთის დამრიგებლებსაც. ასე ახლო რატომ მიდგახარ? არ გეშინია, იარალი წუთში რომ აგყარო და...

— შენ რა ჭირად გინდა, ბიჭო, ეს ეშმაკის მოგონილი იარალი, ბედი უამო-

არაღოდაც გაძლენს ყველაფერს. ითხოვე ის გოგო და მამაძალი ვიყო, თუ ეს ლაპლაბა რეველოგერი ქორწილზე წარწერით არ გიფეშაშო.

— ვერა. თქვენი არც ეშმაკის ნაბიჯვარი იარაღი მინდა, არც სხვა რამე.

— არა ხარ შენ ამ ცხოვრების კაცი.

— მე ჩემი ცხოვრების კაცი ვარ და სანამ ვიცოცხლებ, მწადია, ასევე დავრჩე

— ჩემი ცხოვრების კაცად.

— თუ დაგლუპავს, ეგ ახირება დაგლუპავს შენ, ასე მითქვამს მე. დაუფიქრდი ბიჭო, მაინც დაუფიქრდი!

— დიდი ხანია ყველაფერი ნაფიქრალიც მაქვს და გაზომილ-აწონილიც.

— დაუფიქრდი და დამიჯერე. თუ დამიჯერებ, ბედს ეწევი, ისეთ ბედს, ქვეყანა შემოგნატროდეს. ეს შენთვისაც კარგი იქნება, ბიძიკო, და ჩვენთვისაც. შენც გადარჩები, ჩვენც. შენც იხიერებ, ჩვენც...

— თუ ღმერთი გწამთ, დამანებეთ ჩემი თავი და ჩემი ბედნიერება. თქვენებურ ბედნიერებას ნუ მომახვევთ თავზე, სულ ერთია, ვერ ვიკუთბ.

— ეჰ, მოგველი კაცი ამდენი ჭკაწანით. ძნელია შენთან ლაპარაკი. ბოდიშს ვიხდი, ახლა წვაღ მე. მარტო რომ არ მოგეწყინოს ამ უფერულ ოთხკედელშია, ვინმეს შემოგიგზავნი ჩემად — კარგ მომლხენს და მოქვიფს.

— არავენაც არ შემომიგზავნო, ასე მირჩევნია ყოფნა, მარტო.

— შენ იცი. არ გეწყინოს და, კარი უნდა ჩაგიკეტო, მეთვალყურეც დაგიყენო. შენ რომ არსად გამეჭკვიე, დიხაც, ვარ დარწმუნებული, მარა, რა ვქნათ, ასე მითხოვს ჩვენი წესდება. გამიგე?

— ვიცი. ადრეც ხომ გყავდი აქ. ოღონდ მაშინ სუფრა არ გაგიშლია, ორი დღე-ღამე მშვიერ-მწყურვალი მაყურყურტე! მხოლოდ ლანძღვა-გინებით გამიმასპინძლდი უხვად!

— გასოვს, ბიჭო? ეჰ, ვაი ჩემი ბრალი თქვენ ხელში! ეჰ! — ერთიც ამოიოხრა არისტომ, გავიდა და კარი ფრთხილად მოხურა.

გასაღებებმა ყრუდ გაიჩხაკუნეს. მერე რკინის კარის ბაღურთან მომცრო სარკმელში ჩოჯურა ზედამხედველმა შემოიხედა და გაკვირვებულს თვალები ვიწრო შებლზე აუცვივდა:

— ტუხა?! ტუხა ნატყველი არა ხარ შენ?! დარიკოს ბიჭი?! ეს შენზე თქვეს საპატივეცემლო პატიმარია და არაფერი აწყენინოთო? შე ღმერთძაღლო, როდის აქეთ გახდი ყველას საალერსო და საპატივეცემლო? თანაც შენ ციხეში რა გინდა, რა ჩაიღინე ასეთი?!

— სიბერემდე რას არ მოესწრება ადამიანი! — მშვიდად მიუგო პატიმარმა და ზედამხედველს ზურგი შეაკცია.

დაკითხვის ფურცლები

— ბოდიშის მოხდით. ცოტა ხანს შეგაწუხებთ. ბატონო ტუხა. საქმის ფორმალური მხარეა მოსაგვარებელი. ეგების ეს არც არავის დასჭირდეს, მაინც... ყოველ შემთხვევისთვის, წინასწარი დაკითხვის ფურცლები შეეავსოთ. ბევრს არაფერს ჩაიწერ, ოღონდ გულახდილად კი ეისაუბროთ. წარმოიდგინე, თითქოს აღსარებას ეუბნები საკუთარ თავს. დაბალბის წელი.

— ოცდაერთისა გავსდები მალე, თუ დამაძალეს.

— ღმერთი გწამს?
 — თეთრწვერა ღმერთი — არა. ზოგჯერ ეპვი გამკრავს ხოლმე, ქვეყნად რალაც ღმერთისმაგვარი არსებობს-მეთქი. მე, მაგალითად, ღმერთად დედაჩემი მწამს. დედაჩემი და მიწა... ზოგჯერ მგონია, მზესაც კი მიწა აწოვებს-მეთქი ძუძუს. მთები დედამიწის ძუძუებია... ამ ძუძუების რძესა სვამს მიწაც და მზეც... მთებში მზის ჩასვლა-ამოსვლა გინახებო? თითქოს დილით და საღამოზე დედამიწა ჩვილ მზეს ძუძუს აწო-

ვებსო. დედამიწამ თუ არ აწოვა მზეს ძუძუ, მზეს სიბო გაუქრება, დახუჭავს თვალებს და მოკვდება.

— უცნაური ბიჭი ხარ.

— რაკი ასე ვფიქრობ-ხოლმე? აი, თქვენც რომ ხშირად დარჩეთ მთაში მარტო, იქნებ ჩემსავეთ იფიქროთ მამინ...

— შენზე ამბობენ, ვიღაც-ვიღაცეები სასტიკად სძულსო. მართალია?

— ჩემს ლმერთს, დედაჩემს გეფიცები, არაინაც არა მძულს. მე მხოლოდ მეცოდება ზოგი ადამიანი.

— ეგ ვიცო, ბევრს ეხმარები, ვისაც უჭირს.

— ვისაც უჭირს და ვეხმარები, ის არ მეცოდება.

— აბა, ვინ?

— აი, ვისზედაც ამბობენ, სძულსო. სწორედ ის ხალხი მეცოდება, უკუღმართი ხალხი. ვინც არ უნდა იყოს, თუნდაც ჩემზე სამტროდ გადავიდებული.

— იმათ რა სჭირთ შენი შესაცოდებელი?

— სწორედ ის, უკუღმართები რომ არიან. მე რომ მკითხონ, ასეთ ადამიანებს სიძულვილი კი არა, დახმარება სჭირდებათ, მაგრამ, ეტყობა, ვერაფერ ეხმარებათ. ვინმე ხელს დასახმარებლად რომ გაუწოდებს, ეშინიათ ამ ხელის...

— ესე იგი, მთელი ქვეყნიერების ზურგზე არაფერ გძულს?

— არაფერ. სიყვარულით კი სამი რამ მიყვარს ყველაზე მეტად — დედა, თეონა და თიბვა.

— ვინაა თეონა? თქვენებური გოგოა?

— ჩვენებური არაა. დედა არც ახსოვს, აკვანში დაობლდა. მარტოხელა მამას ჩვილის შოვლა გაუჭირდა და გოგონა ჩვენში გამოთხოვილ დას ჩამოუყვანა — თეკლეს. უშვილძირო თეკლე მალე დაქვრივდა. თეონას მამამ სხვა ქალი მოიყვანა და გოგონა მამიდასთან დარჩა სულ. ის და მამიდამისი ვალმა უბანში ცხოვრობენ, ცისფრად შეღებოლი ლამაზი ოდა უდგათ. თეკლე ფერმარში მუშაობს, თეონა შეენაცვლება ხოლმე.

— შენ ფეხშიშველა სიარულიც ძალიან გიყვარს თურმე. **მარტოხელა**

— თუ ამას სიყვარული მქვია, ფეხშიშველა სიარულიც მიყვარს. ფეხსაცმელი მზორკავს და ასე მგონია, ძალ-ღონესაც მაკლებს-მეთქი. ფეხებზე განსაკუთრებით მცხელა ხოლმე, ზოგჯერ ზამთარშიც კი. ერთხელ ახალ თოვლში ფეხშიშველა გავვარდი გარეთ და არაფერი, ოდნავაც არ შემცივნია, გოგობიჭებისკენ გავკურცხლე საგუნდაოდ. სკოლაში წასვლის დრო რომ დამიდგა, დედამ წითელი სანდლები მომიტანა. ჩვენი სოფლის ხარაზს შეაკერინა, გრივოლას. გრივოლას მარჯვენა ფეხი ომმა წაართვა, შინ ომბოხით მოკელანდა, მერე ხარაზობა ისწავლა და ახლა სანდლებს ჩინებულად კერავს. ჰოდა, ჩავიცვი ეს ნაკვერცხლისფერი სანდლები და გავკურცხლე სკოლისკენ. ფეხზე კარგად მქონდა მორგებულო, მაინც ვერ ვიგუე. საწისქვილე დელეზე გადებულ წანწალა ხიდზე რომ გადავედი, გავიხადე, დედის შეკერილ ნაჭრის ჩანთაში ჩავიწყვე და ჰერი. კაციშვილს არ მოუქცევია ყურადღება არც სკოლაში და არც გზაზე. შინაც ფეხშიშველა მოეტანტალდა.

— სანდლები, შვილო?! — დედამ პირველად ეს მკითხა, სანდლები სად დატოვე?

— არ დამიტოვებია.

— აბა, დედა, არუქე ვინმეს?

— აგერ მაქვს, ა — ნაჭრის ჩანთა დაეპირქვავე და სანდლები აივნის ატაკზე დავყარე.

— ჩანთაში ფეხსაცმელებს რა უნდა, ბიჭო, იზოგავ?

— არაფერსაც არ ვიზოგავ.

— კი, ეტყობა, იზოგავ... გზაზე არ გინდა გაცვიოთ. სანდლები მარტო სკოლაში კი არ უნდა გეცვას, დედა, შენხელა ბიჭისთვის უკვე გზაზეც სირცხვილია ასე სიარული.

— მე არც სკოლაში მცმია! — ვუთხარა სიმართლე.

— ა, რითა, შვილო?! სკოლაშიც არ

გვინა? მომიკვდეს თავი მერე, მასწავლებელმა არაფერი გითხრა?

— არც დაუნახავს.

— ვერ გუობ, შეილო?

— ასე მგონია, ფეხები ნაკვერცხლებით სავესე თონეში მიწყვია-მეთქი.

მეტი რა გზა ჰქონდა, დედამ ჩემს ნებაზე მიმიშვა დაზამთრებამდე. მიწას სითბო რომ გამოეღია, გოგო-ბიჭებს უპირველეს ყოვლისა, ფეხებზე შესცივდათ. ზოგმა მაღალყელიანი წინდებიც არ იქმარა, რბილი თომიც ჩაიფინა ფეხსაცმელებში. დედამ ახლა ჩემთვის ფერმის მწყემსს, ინდიკო დავლიანიძეს, ქალამნები ამოასმევინა. მართალია, ზამთარში ფეხები ძალიან აღარ მიხურდა, მაინც ფეხშიშველა სიარული მერჩინება.

— ეს უკვე, შეილო, ნამეტანია, არ შეიძლება ასე. დიდი ბიჭი ხარ უკვე, ზამთარში შენი ფეხშიშველა სიარული სად გავიწილა?

— თუ არ მცია, დედა?

— მაინც არ შეიძლება. სხვა თუ არაფერი, უხერხულია ხალხის თვალში. ფეხსაცმელ-ტანსაცმელს მარტო სიცივისთვის არ იცვამენ, დედა!

დედის ხათრით ჩავიცვი ქალამნები. ასე მხოლოდ სკოლაში დავიარებოდი. გაკვეთილი რომ დაიწყებოდა, თუ ჩემი მერხისქვეშ შემოიხედავდა ვინმე, უმაღლეს თვალს მოჰკრავდა იატაკზე დაყრილ ქალამნებსა და იქვე შიშველ ფეხებს. როცა მასწავლებელი დაფასთან გამიძახებდა, უმაღლეს ჩავყრიდი ფეხებს ქალამნებში.

ახლა უკვე ყველაზე წვეტიან ეკლებზეც კი ისე შემიძლია გავიარ-გამოვიარო, როგორც ხალიჩაზე. ერთხელ ბავშვებს ზღარბი დაეჭირათ და მომიტუნეს: თუ ბიჭი ხარ, შიშველი ფეხი ამას დაარტყიო. დიხაც, შემეძლო ფეხი ორიოდუჯერ დამებრაგუნებია და ზღარბი მიწაზე ლავაშვით დამებრტყელებია, ვერ გავიმეტე. ტყუილუბრალოდ, ჩემი ფეხის სიმაგრის გამოსაჩენად რატომ მოვკლა-მეთქი. რაც უფრო ღონიერია ადამიანი, მით უფრო უნდა მოე-

რიდოს ნიადაგის და თავისი ძალის გამოყენებას, ძალიან ბევრეფეხეულია დაიხაროს.

ჰოდა, იმას ვამბობდი, ორი წლის წინათ ჩემი თანაკლასელის, რუსიკო ბაჩელიძის დედამ, სილონიამ ასე უსაყვედურა დედაჩემს:

— დარიკო, ბეჩა, ეს შენი ტანტრე ბიჭი ქრისტესავით რავე სულ ფეხშიშველი დადის?!

დედაჩემმა სიტყვა ბანზე აუგდო:

— ჩემო სილონია, ვინ ნახა ფეხშიშველა მოსიარულე ღმერთი?

— შე ქალო, ასეა ნათქვამი და მეც... უკვე დიდა შენი ტუხა, მალე ცას ამტრევეს თავით, სირცხვილია ამხელა ვაყკაცის სოფელ-ქვეყანაში ასე ტრატუნო. მუყაითი ქალი ხარ, ვიცო, ფეხსაცმლის ყიდვა არ გიჭირს და...

— ყიდვით, დიხაც, ვყიდულობ, ჩემო სილონია, ვერ გუობს. ვერც ფეხსაცმელს ვგუებ, ვერც ბევრ სხვა რამეს. თავი მოვიკლა?

— მტერმა და შენმა ავის მოსურნემ მოიკლას თავი, მაგრამ... რალაენაირად გაუწყვრი; დატუქსე! დედა ხარ, გვეალებ!

რუსიკომ დედას სახელოზე ჩამოჭანა, გაჩუნდო.

— დიხაც მევალება, ჩემო სილონია, მაგრამ, რა ვქნა, ვერ ვამტყუნებ. ეტყობა, ასე დაანათლა ბედის მწერელმა თუ ბუნებამ. რალაცა უცნაურობა ყველა ადამიანს გეჭირს.

— უნდა მიაჩვიო, გენაცვალე.

— ძალიანაც მინდა. ყველაფერი ჩვენს ნება-სურვილზე კი არაა გარიგებული. გენაცვალე, თვარა კაი შენ. ვნახოთ, იქნებ თვითონ მოიგუნებოს და...

— არ დაგვივიანდეს, შენი ჭირიმი. ისე მე გავიხარო ჩემი შვიდი შეილიანად, რავერც შენთვის და შენი შეილისთვის ყოლიფერი კარგი მინდოდეს. ჩემი ცხონებული კაცის სული არ წამოწყდება, ტუხა ჩემ შვილებში არ გამომერჩევია...

რუსიკომ დედას ახლა იდაყვი გაპ-

კრა — გაჩუმდითო. მაგრამ სიღონია არ გაჩუმდა.

— დროა უკვე ფეხსაცმელს შეაჩვიო, თვარა... ამ ყველაფრით შემკობილ ბიჭს მალე ქალი უნდა მოჰგვარო და, ვაითუ, ამ უცნაურობამ დაგიჩაგროს.

— ნუ, დედა, ნუ!.. ასე ნუ ამბობ! — შენებდა ქალიშვილმა. — ტუხას არც ერთი გოგო არ დაიწუნებს, თუნდაც სულ ასე ფეხშიშველამ ჩაროს.

— შენ ბევრი იცი! — ხელი თავზე წაჰკრა დედამ.

— ბევრი არა, მაგრამ, ეს ვიცი. — არ დაუთმო რუსიკომ.

— გოგო თუ არ დაიწუნებს, სასიდედრო დაიწუნებს, შე სასიყვდილე! ფეხშიშველა სიძეს ვინ შეუშვებს შინ? — სიღონია ისევ დედაჩემს შემოუბრუნდა. — ჩემო დარიკო, ყველაფერს რო თავი დაეანებოთ, ქორწილში პატარძალს კანჭებშიშველი სიძე ხომ არ მიუჭდება გვერდით?

— ქორწილს მოვესწრო და... მოვეღებამ ამ ამბავს. — მიუგო დედაჩემმა და თვალი ღელის გაღმა გაეჭვა, ცისფრად შეღებილი ოდისკენ. თითქოს ჩემს სულში იჭდა, დედაჩემსაც კარგა ხანია თვალი თეონასკენ ეჭირა.

— შეილო შენია, ჩემო დარიკო, მაგრამ, ჩვენც შეგვტყვივა გული. შიშველი ფეხები ზედისწერად არ ეჭკეს! მიხედვე, დროულად მიხედვე შენს ბიჭს! — ანდერძივით დაუტოვა სიღონიამ დედაჩემს.

ბოდიში, ჩემი ფეხების ამბავზე ამდენი რომ ვილაპარაკე. რაკი, მკითხეთ.

— რაა საბოლოო, მე ყველაფერი მაინტერესებს, ბატონო ტუხა. ერთი ეს მითხარი, მაშინ ზღარბი კი დაინდე, მაგრამ... ვითომ მთლად უცოდველი ხარ? კაცი რომ არ მოგიკლავს, ვიცი, მაგრამ არც ვინმეს მოკვლა გაგიზრახავს? ვთქვათ, დანით ან თუნდაც უდანოდ?

— ბავშვობისას ჩემს ტოლ ყველა ბიჭს შურდული ეჭირა და მეც გავიყე-თე. ოღონდ ჩიტებზე არასდროს მინა-

ღირნია. ჩიტები თავიდანვე ისე მიყვარდა, მოსაკლავად როგორც გავიშტებდი. დედაჩემმა მითხრა ერთხელ: ჩიტები ციური ანგელოზები არიან, კეთილი სულებით და ასეც დაიჭიკრე. მართალია, მაშინ ანგელოზიც არ ვიცოდი ნამდვილად რა იყო, ოღონდ კარგ რა-ღაცას რომ ნიშნავდა, ამას კი ვხედე-ბოდი. იმ შურდულით კენჭის მიზანში მორტყმას ვსწავლობდი, თვითონაც არ ვიცი, რატომ. განა ბავშვი რასაც აკეთებს, ყველაფერს გონებით ზომავს? იქნებ ამით ბიჭებსაც ვანამუსებდი — ა, შემომხედეთ, კენჭს დიახაც თქვენზე უკეთ ვახვედრებ ყველაფერს. მაგრამ ანგელოზისსულიან უწყინარ ჩიტებს კი არა ვხოცავ-მეთქი. მხოლოდ ერთხელ, მუხის კორძს შურდულით რკო რომ ვესროლე, ანაზად ჩიტმა ჩამოიჭროლა და მონიხვდა. ამის გარდა არც ნადირი მომიკლავს, არც ფრინველი. დიდი ბოდიში, ეს, მგონი, თქვენთვის საინტერესო არ უნდა იყოს.

— საინტერესოა. ერთიც და... შენზე ამბობენ, ოფლი არ იცისო, მართალია?

— ოფლი ძალღმა არ იცის. ოფლი დიახაც ვიცი, ოღონდ მაშინ მომდის, მუშაობა რომ დამიგვიანდება. ბავშვობისას, როცა ვენახს ვზარავდი, ან თაკარება სიციხეში კისერწაწედილი ვთოხნიდი, მიწას ოფლით ვრწყავდი. მერე თანდათან შემომელია. რაც უფრო მეტ ოფლსა და ჯან-ლონეს ვხარჯავდი, ოფლი მაკლდებოდა, ჯან-ლონე კი მემატებოდა. ახლაც, რამდენიმე კვირას ზედიზედ თუ დავისვენებ და ჯან-ლონის დასაზარავად საქმეს არაფერს ვავაკეთებ, ასე ვთქვათ, საჩემო საქმეს, მერე პირველ დღეს მუშაობისას ვოფლიანდები. მუშაობა ჩემი წამალია. კიდევ რა გაინტერესებთ?

— ახლა ცოტა ხანს შევეისვენოთ. მე გავივლ-გამოვივლი, სიგარეტს მოვწვევ და მალე მოვალ. აბა, შენ იცი, არ მოიწყინო.

საგვიგებობის რეკლამა

საქართველო
საგვიგებობის რეკლამა

სანამ საპატივცემლო პატივით სანამ მარტოა, გავიგოთ სადაურია ეს ადამიანი, ვადახედოთ იმ სოფელ-ქვეყნის პატარა რუკას, სადაც ეს ამბავი ხდება.

ტუხას სოფელს ბერბევი ჰქვია. ბერბევის მთების გაღრმავება არტყია. კლდოვან-ტყიანი ქედებიდან თუ ვახედავთ, პირველად თვალში გვეცემათ სოფლის შუაგულში ამოზიდულ გორაკზე თავმოყრილ წამოჭიმული ორსართულიანი ახალი სახლი და მის მოპირდაპირე მხარეს, საწიქვილო ღელის გაღმა ფერდობზე კენტად მდგარი ძველებური ორთვლიანი, ღიაიანი ოდა, რომელსაც კბედი ვათლილი თეთრი ქვები უწყვიან.

ახალი სახლის ქვედა სართული ქვიტკირისაა, თეთრად შეფუთილი. მეორე სართული წაბლის ხის ფიცრებითაა ნაგები. რიყელებით და ჩუქურთმებით დამშენებული გრძელი აივანი ვასდევს, როგორც წინათ იტყოდნენ, ცხენი გაქედება.

ამ ახალ მდიდრულ სახლში სოფლის თავკაცი ცხოვრობს, ნესტორა ჩიხრაძე. ნესტორას სახლი დიდი აქვს და ოჯახი — პატარა. ცოლმა არიშამ ერთადერთი შვილი გაუჩინა — ისიც გოგო, მანანა.

იმევე უბანში სახლობს ნესტორას დიდი და, პოპინა. პოპინას ქმარი თურმე კავკასიონის ქედის გადაღმა წავიდა სამუშაოდ და... მისი ამბავი მხოლოდ ცხრა წლის შემდეგ ვაიგვს. იმ სხვა ქალი ვადაპყიდება და პოპინას არსებობა სულაც დაეწყება. არც ვაეიშვილი მონატრება, რადგან მეორე ცოლთან ორჯერ ზედიზედ ტყუილი ქალ-ვაჟი შესძენია. უმამოდ დარჩენილ დისწულს, ნადირას, ლეილი შვილივით უფლის ნესტორა, მანანაში არ გამოერჩევა.

ნესტორა ბერბევის თავკაცად ახალბედა არ გახლავთ. მანანას აყვანს ურწყევდნენ მამინ, კოლმეურნეობის გამგეობის თავმჯდომარედ რომ აირჩიეს, ახლა კი მანანა უკვე ვასათხოვარი ქალი-შვილია.

ბერბევი ყველა სუფრასე ტრეზლის იქნება თუ ლხინის, თამადად ნესტორაა გამოკომული. ეს დაუწერელი კანონია.

ხელ-ფეხზე იმდენი თითი არ ახვია ნესტორას, რამდენი საყვედურიც სოფლის თავკაცობისას აპყიდეს და საჩოთირო საყვედური ყოველთვის პირად საქმეში იმიტომ ჩაუწერეს, რომ მალე გამოეწივებინა. კი, ბატონო, მტყიცე პირობას დებდა უმალვე და მოსაყვედურე ხალხს ჭერ არ ახსოვს, ნესტორას სიტყვა ვაეტეხოს. რა ენაღვლებოდა, სიტყვა ნესტორასი იხარჯებოდა. საქმე კი... საქმით მისი საყვედურობის გამოსწორებას კოლმეურნეობის ფერმის გოჭები, ქათმები, ინდაურები და ბოჩოლები ეწირებოდნენ.

ის ძველი ოდა-სახლი, ბერბევის თავკაცის სასახლის მოპირდაპირედ რომ დგას ობლად, ღელის გაღმა ფერდობზე, ტუხასია. უფრო სწორად, იქ ორი სული ცხოვრობს, ტუხა და დედამისი დარიკო. ეზოში დგას ბეზერი კაკალი, საადრეო გულაბი, შაფრანის ვაშლი, სამი ქლიავი, ერთი დიდრონი ბეოლა, ორლოლნაშო, თხილის რამდენიმე ბუჩქი. ეზოს აკრავს კარის ვენახი, აქვეა ბოსტანი. ოჯახს ჰყავს ერთი ძროხა, ნოთია.

ნესტორას და ტუხას პირველი გაცნობისთვის ეს ვიკმაროთ და სოფელშიც ვაგისიერნოთ.

ბერბევი არც ისე დიდია, რამდენიმე თავმეყრის ადგილი კი აქვს: მალაზია, სადალაქო, სამლოლაბიანი წისქვილი, სახარაზო და რიყე.

მალაზიას გამგეც და დახლიდარიც ერთი ჰყავს — ტანდაბალი ჭუბიკა. დახლს ზემოთ მხოლოდ მისი მსხვილი თავი ჩანს ხოლმე. ჭუბიკა თუ ავად გახდა, ცოლი ცვლის — ვასანია.

ბერბევიში, ცხადია, არის სადალაქოც. აქაც ერთი კაცი მუშაობს — აბე-ლა.

წისქვილთან ბერიკაცები იყრიან თავს და ახალგაზრდებს უჩივიან.

სახარაზო ისეთი პატარაა, ცალფეხა

გრიგოლაც ძლიერ ეტყევა შიგ. აქ დიდხანს არავენ ჩერდება.

ბერხევეს მოზრდილი მდინარე გიყურა ჩაუდის. მდინარის ვადმა კლდოვანი ფრიალოა. გამოღმა მოზრდილი ვაკეა — მდინარისთვის თავისუფალი სირბილი, გიყურა მაინც იმ კლდოვან ნაპირს ეტანება, კბოდეებს ებრძვის. სადაც დაუბრკოლებლად შეუძლია სირბილი, იმ გზაზე მხოლოდ ტოტი გამოუშვია, როგორც დედა ბავშვს ეტყვის ხოლმე: წადი, ეზოში ითამაშე და შინ მალე შემოდიო. ტოტში მხოლოდ კუჭმალაობა შეიძლება. რიყე მხოლოდ ზაფხულობით იქცევა სოფლის ცენტრად — როცა ქალაქებიდან სააგარაკო ჩამოსულთა შვილები თითქმის მთელ დღეს იქ ატარებენ და მათში სოფლის გოგო-ბიჭები ირევიან.

სოფლიდან სამიოდე კილომეტრის დაშორებით გიყურას ერთვის პატარა, მაგრამ უფრო მუხლმარდი მდინარე — ორგულა. ორგულას ხევიდან მაღალი მთებისაკენ მიდის საურამე და სამარხილე გზა. ზოგი მთა ტყიანია, ზოგიც მხოლოდ შიშველკლდოვანი, შვაცრი და პარქუში. ამ მთებიდან თოვლიანი მწვერვალებიც ჩანს.

თვითონ ბერხევეს შუაზე კყოფს საწისქვილო ღელე. ღელემ დიდწვიმობისას ისეთი გადარევა იცის, პატარა-პატარა წისქვილებს ზურგზე კურტანით ვით მოადგებს და ჰერა! მიარბენინებს გიყურასთვის ძღუნად.

ჰო, მართლა, კინაღამ გამომჩინა ბერხევეში არის მოყვითალო კრამიტით დახურული ორსართულიანი ცისფერი სკოლა. აქ მოწაფეთა რიცხვი თანდათან კლებულობს, სამაგიეროდ მასწავლებლები მრავლდებიან. ამჟამად სკოლის დირექტორი გახლავთ პლატონ ლივაბიძე, იგივე ქიბობის მასწავლებელი. ქართულ ლიტერატურის შტაბის ხანდიანი, კორგი თვალტანადი ქალი, მირიამ კაპაშვიძე მასწავლებელი, ასტორიის — მელიქი ბიბიანი მუხურელია. გეოგრაფიის მასწავლებელი ტერენტი ტაბლაძე ბერხევეში მოსული კაცია. ვინა-

ლების განყოფილების გამგე თადეოზ მეშველიანი მისი ღვიძლი დედაშვილა გახლავთ და... კოლეგებმა დირექტორზე ნაკლებად როდი სცემენ პატივს ტერენტის, ზოგჯერ უფროც ეფერებიან.

აქვე იმასაც დაგვინ, რომ ბერხევე თავის ნაკუჭში, ესე იგი, მთების გალავნის ნაკუჭში ჩაყვრილი არ ცხოვრობს, უშუალო მეთვალყურე ჰყავს, პირველ პატრონად წოდებული ღარულა.

ღარულა ათიოდე წლის წინათ პატარა დაბა გახლდათ. ერთ კიდემ რომ ვინმე ცხვირს დააცემინებდა, მეორე კიდემ გამოსძახებდნენ — ხეირიო. მეორე ბევრი არაფერი მომატებია, მაგრამ აქაურებმა დაიციენეს, ქალაქად უნდა მოენათლოთო, ხოლო ამ ნათლობის უფლება რომ მიეღოთ, განგებ გაბერეს და გაადიდეს დაბის მცხოვრებთა რიცხვი. ვისაც აქ ოდესმე ცხვირი მოუხოცია, ყველა ღარულელად მიითვალეს. ღარულელს თუ სადმე ნათესავ-მოყვარე ან მირონი ჰყავდა, ყვავი ჩხიკვის მამიდა, უკლებლივ მიიწერეს. მაინც ჩაუვარდათ კოეზი ნაკარში — ორქუჩიანი ქალაქი ვინ თქვაო! თაკილეს უარა, ადგნენ და ბერხევეთ ცალკე დაყუდებული ძველისძველი, მოქონქვილ-მოფამფალბულ-ორთვლიანი უზოგო ხის სახლისკენ მიმავალ გზასაც ქუჩა დაარქვეს. მერე ამ სახელს სქლად წაუსვეს ქონი, ცხრა ტყავი გაიძვრეს, ბევრი იწვეალეს, ბევრი იწალიჩეს, რა არზები არ წერეს, ვიღა აღარ შეაწუხეს და დიდი ჯახირის, ვაი-ვაგლახის და თითქმის მათხოვრობის წყალობით, ბოლოს და ბოლოს, მიადწინეს დაბა ღარულას ქალაქად კურთხევას. მართალია, განდევლივით დაყუდებული ის მოფამფალბული ხის სახლი მალე თავისით დაინგრა, მაშბგადევილ გზას ქუჩის სახელი მაინც შეუნარჩუნეს ყოველგვარი ხიფათის თავიდან ასაცილებლად.

მხოლოდ ერთი რამ გადასხვაფერდა ღარულაში, სასადილოს რესტორანს დაერქვა, თუმცა იქ ისევე ძველი მაგიდები დგას და ჩამ-ქურჭელიც ძველია, არც მხარეულები ვამოუცვლიათ და არც

სხვა რამე — ფასების გარდა. ლოყებ-
აყვიყვიანებულ იაგვლოს წინათ თუ სა-
სადილოს გამგე ერქვა, ახლა რესტორ-
ნის დირექტორი ჰქვია და ყველა მეტა-
მოფიწებით აძლევს სალაშს.

გაიხარეს ღარულელებმა — ქალაქე-
ლები გეჭკიოა და ამჟამად დააბიჯებენ
იმ ქალაქში, რომელსაც სულ ორი მოკ-
ლე, ნამდვილი ქუჩა გააჩნია და ერთი
გრძელი — ოღონდ გაუქმებული. აქ
ყველა ერთმანეთს იცნობს და ყველამ
ყველაფერი იცის ერთმანეთის, ისიც კი,
გულში ვინ რას ფიქრობს.

როგორც ყველგან, ღარულაშიც არის
მილიცია და ძველისძველი ციხე-სატყ-
სალო. ციხისა და მილიციის შენობა შე-
ყვარებულებივით გადახვევიან ერთმა-
ნეთს. ჰოდა, აქაური ციხეც მილიციის
გამგებლობაშია, მილიციას კი ჰყავს უფ-
როსი — არისტო კორჩიოტაძე. არისტო
ტყვენ უკვე იხილეთ, რა ვაციცაა. არის-
ტყენ, რა თქმა უნდა, ხელქვეითებიც
ბლომად ჰყავს... ღარულას რაიონში
წესრიგის დასამყარებლად და ყოველ-
გვარი მამაძაღობის მოსასობად. ამ
ხელქვეითთაგან ხშირად წყვილად და-
დის ორი მილიციელი: ქონდარა ეზუცია
და გრძელნაბიჯიანი, აყლაყულა შაკო,
რომელსაც მარცხენა მხარჩამოგდებით
სიარული სჩვევია.

ღარულაში პირველი კაცი, ვის დაუ-
კითხავადაც ჩიტვი ვერ გადაფრინდება
ამ სოფელ-ქვეყანაში, გახლავთ მიტრო-
ფანე გვიმრაძე, რომელსაც ზურგს უკან
„რაიონის პატრონს“ ეძახიან, პირში კი
— კლასიონიჩს.

რვა წლის წინათ, მიტროფანე ღარუ-
ლას პატრონად რომ მოველინა, ხალხმა,
უპირველეს ყოვლისა, ყურადღება მი-
აქცია მის ხელში მოფართქალე ცხვირ-
სახოცს. იოფლებოდა თუ არ იოფლე-
ბოდა, მიტროფანე კლასიონიჩი წამდა-
უნწმ ისევედა მწითურ პირსახეზე რაი-
ონული ვახუთის ერთი ფურცლისხელა
კუბოკრულ ცხვირსახოცს, რომელიც
ქადრაკის დაფას წაგავდა.

მანამდე ასეთი ცხვირსახოცები დას-
ტა-დასტად ეყარა ღარულას ერთსარ-

თულიან გრძელ უნივერსიტეტშიც და რა-
იონის სხვა პატარ-პატარა მადამუშეშიც.
ზედაც არაფერი უყურებდა, ძველს რუ-
რიაო. დახლსა თუ თარობებზე სქლად
მტვერდადებულები ჩამოწვრას ელოდ-
ნენ და უცებ... მოხდა სასწაული ბუ-
ზივით მივხვია ხალხი. ორიოდ დღეში
ერთიანად დაიტაცეს. ქადრაკული
ცხვირსახოცი იმ ხალხმაც კი იყიდა,
ქადრაკი თავის სიცოცხლეში რომ არ
უთამაშია. ერთმა, მავალითად, ასე
იკითხა: ქადრაკი შახმატში მერევა, ის
ხომ არ არის, დანობრულ ბურთულა
ქვებს გრძელი ჯოხით მწვანე მალდიან
მაგიდაზე რომ აჯახუნებენო.

გადამყიდველებმა უმაღვე იყნოსეს
ხალხის სულსკვეთება და ქადრაკულ
ცხვირსახოცებს მამასისხლად დაუწყეს
გაყიდვა. ხოლო როცა ღარულას მიწა-
წყლის ყველა მალაზიოდან გაქრა ქად-
რაკული ცხვირსახოცი და გადამყიდ-
ველებთანაც გაქორდა შოვნა, მეზობელ
რაიონებში დაუწყეს ძებნა, უფრო შო-
რსაც.

ახლა ღარულას ყველა დაწესებულე-
ბაში, ჩინიანი თუ უჩინო ხალხი ქად-
რაკის დაფასავით კუბოკრულ ცხვირ-
სახოცს აფრიალებს. თითებზე ჩამოით-
ვლება, ვისაც ასეთი ცხვირსახოცი არა
აქვს. მეფანმა, ეტყობა, ვერ ვერ იშოვა,
მეფანიც რაღაცით უქმყოფილოა მიტ-
როფანესი — ან დააქვეითა, ან სათანა-
დოდ არ შეაფასა მისი ნიჭი და დაწინა-
ურება არ შესთავაზა, ამ უქმყოფილე-
ბას კი სწორედ იმით გამოხატავს, ქად-
რაკული ცხვირსახოცი რომ არ უღვეს
ჯიბეში...

მივხედოთ ისევ ჩვენს საპატივეცემლო
პატიმარს.

— ბატონო ტუხა, შენი დედ-მამის
ამბავსაც ხომ არ მომიყვები მოკლედ?
ოქმისთვის არა, ეს ისე, საკუთრად ჩემ-
თვის... აქ ჩემმა ინტერესმა უფრო მო-
მიყვანა, მწადი, შენი ბუნება-ხასიათის
უკეთ გაგება... ეგებ ფესვი გაქვს ისეთი,
რო... ნუ დამზარდება.

— კეთილი რაც ვიცია...

უსილაკთან ჰიდოლი

ღმერთად მხოლოდ დედაჩემი მწამს-მეთქი, გაგენდეთ. მაგრამ ჩემს ღმერთს ციდან არ ჩამოფუყვანივარ, არც მსხვილი კომბოსტოს გულში ვუპოვივარ ვინმეს, არც ჩემით ჩამოფერენილვარ ციდან. სხვებივით მეც ამ ცოდვა-მადლიან მიწაზე გაჩნდი. ეს ამბავი კი თურმე ასე მოხდა.

ყავარჩნებზე დაყრდნობილი ფარაფიანი მაღალი კაცი ვაება-წვალებით მიუყვება აღმართს. მუხლში მოხრილ მარჯვენა ფეხს საცოდავად მიაქანებს. თითქოს აღამიანის ხენეშას თანაუგრძნობსო, ორივე ყავარჩენი კენესაშერეულად ქრიალებს.

კაცი მოხრილ ფეხს მიწაზე არ აყარებს, ეტყობა, მაინც სტკივა. თვალებს სიმწრით ხუჭავს ხოლმე და კბილებსაც ყავარჩენებივით აქრიალებს.

გზაგასაყართან შეჩერდა. ყავარჩნებს მარტოოდენ იღლიებით დაეყრდნო, ხელები მოტეხილი ფრთებივით დაუშვა, წინ წაიხარა და თავი ჩაქინდა. ასე გარინდებული იდგა ერთხანს, მერე ფერდობზე დაკიდებულ, ცაში აზიდული მთისკენ მიმავალ გზას ახედა, თავი გადააქნია და თავისთვის ჩაილაპარაკა:

— არა, იმ აღმართის მომრევეი აღარა ვარ მე დღეს.

ოქვთ, მწვანე ხავსმოდებულ ღარში მომწყვდეული დღლის წყალი შხუის და ერთბორბლიან წისქვილს აგრუტუნებს. წისქვილის გზისკენ მოქცეულ კედელთან, ზედ კარის გვერდით, ორ ბრტყელ მოთეთრო ქვაზე, მოკლე ფიცარი დაუდვიათ, სამიოდე კაცის ჩამოსაქდომად. ჭარისკაცი ფიცართან მიკლანდა, ზურგნანთა მოიხსნა და ფიცარზე დააგდო ისე, თითქოს ვიღაცას უწყურებო. ფრთხილად ჩამოკდა და წინ გაშვერილი მტყვიანი ფეხი ქვაზე ჩამოკო. ჯიბე მოიხსრია, თუთუნ რაც აღარ ჰქონდა, რას იპოვიდა, ხელი ჩაიქნია, წისქვილის ჭარგვალა კედელს მიეყრდნო და მიმოიხედა.

ჭარისკაცი ფერდობს რომ მოუყვე-

ბოდა, ფარაფა გახსნილი ჰქონდა და მაინც სტკელოდა, აქ კი ღელემ სიგრილედ შემოაგება, ფარაფის შეყვრა დაპირა და გადაიფიქრა. თანდათან ესამოვენა ეს სიგრილე და თვალები მილულა.

— უიშე, ბენა, ვინ არის?! — თითქოს ძილში ჩაესმა ფარაფიანს და უნებლიეთ შეერთა.

წისქვილის ბილიკზე შევკაბიანი მომცრო ქალი იდგა და უფრო შეშინებულ, ვიდრე გაკვირვებული, უცნობ ადამიანს მიშტერებოდა.

— ბოდიში, ბატონო, მგონი, შევაშინე. — ჭარისკაცმა ყავარჩენი მოიმაგრვა წამოსადგომად.

— ბრძანდებოდეთ, ბრძანდებოდეთ... შიში რა შუაშია, უცებ მეგონა... ახლა იმდენი მოულოდნელი რაღაც ხდება ხოლმე... კაცი ყველას საიქიოში რომ ჰგონია, ვახიხდავ და ავერ არ მოაბიჯებს გზაზე საღ-საღამაო!.. ეჰ! — ამოიკენესა ქალმა. — არ მეცნობი, ბატონო, აქაური არ უნდა იყო...

— ჰო, საქორიელი ვარ.

ქალი მიუახლოვდა და უფრო დააკვირდა:

— ბენა, შენ ბეკო არა ხარ? გვარი აღარ მაგონდება.

— კი, ბეკო ვარ, ხატეველი.

— ფეხში დაგჭრეს?

— ფეხში და სხვაგანაც... ამ ფეხს ვერ სულ ვერ ვაკარებ დედამიწას, ელემტროდენივით მირტყამს მაშინვე. არ მიშვებდნენ ლაზარეთიდან, ძალით გამოვიჭეცი — იქნება ჩვენებური ჰაერი და წყალი უფრო მომიხდეს-მეთქი. რაც არ უნდა იყოს... თუ სიკვდილია, სიკვდილიც აქ მირჩენია.

— ეჰ, ავი ამბავი მოგსვლია, შე საცოდაო. რა ბიჭი იყავი, რა ბიჭი, ახლა კი საფლავიდან ამოლებულს ჰგავხარ, უბედურო!

— გვაგარ კი არა, ორჯერ ვიყავი დამარბული... ჩემი ამქვეყნად გამობრუნება აღარავის ეგონა. მადლობა უფალს, რაყილა მიცანი, ცოტა რაღაცა მაინც

დამჩენია იმ ძველი ბეკოსი. შენ კი, ბოდინი და, არ მეცნობი?!

— ჰო, შენ საიდან უნდა გეცნობოდეს... დარბო ვარ კლდისუბნელი. აგერ, დარბოელიძეებში გამოთხოვილი... ენება გაგიგონიათ კიდევ აბესალომ და რახველიძე. დიაცვის შვილი. ისტორიასა და ქართულს ასწავლიდა ომამდე და რბოლს საშუალო სკოლაში.

— აჰ, იმ კაი კაცის წყვილი ხარ? აბესალომს ჩვენებური დედა ჰყავდა, ხშირად ამოდოდა დედულეთს, სამწყემსურშიც კი გვივლია ხოლმე ერთად... ომშიც ერთად წაგვიყვანეს, ოღონდ ის, რაკი ნასწავლი კაცი იყო, მალე მეთაურთა სკოლაში გაამწესეს და დავსორდით... ისე, როგორ არის? — გაუბედავად იყითხა ბეკომ.

— მტერი გეყოლოთ ისე, ახლა ის რომ არის, ჩემო ბატონო. ორმოცდარბი მომივიდა შავი ქაღალდი. ქაღალდს კი არ დაუფერე უბედურმა, მაგრამ, მერე ჩემი დეიძლი ბიძაშვილი დაბრუნდა შინ დაქრილი და იმან გამოიხილა: ნულარ ელოდები, მიწა ჩემი ხელით მივაყარეო. ქერჩი რომ არის, ის ჩემი ცოდვით საესე, იქ დაუმარხავს. ერთი ტყვია მოხვედრია, მაგრამ, ის ტყვია ცხრად გამსკდარა და სულ ლუკმა-ლუკმა დაუფლეთია ცხონებული, — ქაღალდა თავსაფრის ყური თვალებში ამოისვა.

— კი, დასტურ, იყო შავისთანა ოხერი ტყვია. ტყვიას, იცოცხლე, ნაირ-ნაირს იგონებენ. ნატყვიარის წამლები იციან ცოტა. კაი კაცი იყო აბესალომი, კაი კაცი, განათლოს ღმერთმა მისა სული, ხალხი ქუთას ეკითხებოდა, გულიც კაი ჰქონდა, ყველას მოსიყვარულე...

— ეჰ, ცოტა ხანს დაგვეცალდა ერთად ყოფნა. ახლა მის დატოვებულ წიგნებსა ვეფერები... სხვა აღარაფერი დამარჩა მის ფეხთაზე... არც კარგი ჰამა-სამა უყვარდა, არც ჩაცმა-დახურვა აინტერესებდა, წიგნი და წიგნი!.. მიწაც უყვარდა ცხონებულს და წიგნიც... ერთი ოთახი მთლად წიგნებით ჰქონდა გამო-

ტენილი, მეც ხშირად მაკითხებდა, ფეხი ამოწყვეო...

— ასეთი ადამიანი ომში რაღა უნდა დაიღუპოს, მაგრამ, ომის ჰყუა ვინ თქვა. ეჰ! — ამოიხარა ბეკომ. — წისქვილს მოაკითხე?

— ჰო, ცოტა სიმინდი მიფურჩევ, ორიოდგ ბათმანი. ჩემი სიცოცხლე რაღა სიცოცხლეა, მაგრამ, სანამ მიწაზე დავლოდავთ, ბატონო, ქამაც გვირდა და სმაც. წუთისოფელი თავისას გვთხოვს.

— დასტურ, დასტური! ჰეშმარიატად! თვარა ლახარეთშივე უნდა მომეცლა თავი. წისქვილს შენ რომ მიიკარებ, მერე სხვა მიუჩივებს, თუ გააჩერებ?

— ჩვენ უბანში, მგონი, აღარაფერია აქვს საუქვავე, გაღმელსაც არავის უთხოვია. ამას რაზე მეკითხები, შენი ქირიბე?

— ისე.

— ისე ამისთანა რამეს არ იყითხავდი. რამ შეგაწუხა, ბატონო?

— დღისით ძლივს დავდივარ და ღამით ეშმაკმა იცის... ხვალ იქნება ვინმე ჩვენებურმა ურმით ამოიაროს და თუ ძალიან დატვირთული არ იქნა, წამათრობს. ამ ღამეს კი, თუ არ გეწყინებათ, აგერ ვავაფე, ცარიელ წისქვილში. არ გამოთევია თუ...

— უი, მომიყვდეს თავი გაჭირებულ კაცს წისქვილში ღამის გათევას რაღა დაემაღლი. მაგრამ, რას იტყვის სოფელ-ქვეყანა?

— რა უშავს, სულ ასე არ ვეგდე მთელი ოთხი წელიწადი, ხან სად და ხან სად. ყინულზეც მძინებია, დამპალ მიწაზეც. აქ სიცოცხლე მაინც არ არის. შემცივდება და, აგერ, მაზარის ერთ კალთას დავიგებ, მეორეს წაეხურავ და...

— რაღა გეკადრებათ, ჩემო ბატონო, უსახლკარო ხალხი კი არა ვართ...

— ღამით ეს ურჯულო ტყვილი წამომაყვირებს ხოლმე ტურასავით, აქ მიჩვენია, მარტო, არავის შეგაწუხებ... ახლა ისედაც ყველა შეწუხებულია.

— ისეთი რა უნდა შეგაწუხებ, შენ კაი კაცი, ერთი ღამე ვეღარ გავუძლოთ?! ხანდახან ადამიანი თუ ადამი-

ნის ლავის არ შეწყობდა... ადამიანობა კი არ დაგვიკარგავს... შენ რომ აქ დაგტოვო ღამით, სხვა თუ არაფერი, ჩემი აბუსალომის სული მიწყენს, ღმერთმანა.

ღარიკომ გაჭირვებული კაცი შინ მიყვანისთანავე სახელდახელოდ წააგებშმა და გალმა უბანს მიამურა. ავადმყოფს თეკლეს დედამთილი მაკრინე დააყენა თავს.

მაკრინეს „სოფლის აქიმს“ ეძახდნენ. სვანეთიდან გამოთხოვილი ქალი ტყე-ღრეში დაფხოწილობდა, ათასწიარ ყვავილს კრეფდა, ბალახბულახის ფესვებს აგრძობდა, ახმობდა ზოგს ჩრდილში, ზოგს მზებზე, ცალ-ცალკე ხარშავდა, ერთმანეთში ურედა და პატარ-პატარა ქილებში ინახავდა. სხვადასხვანაირ მალამოსაც ბლომად ამზადებდა. რა თქმა უნდა, მაკრინე ყოვლისშემძლე არ იყო, არც — ყოვლისმცოდნე. მევანს უხდებოდა მისი დამზადებული მალამო თუ ნახარში, მევანს — არა, ზოგს სწყენდა კიდევ. ვისაც უხდებოდა, „სოფლის აქიმს“ ანგელოზად ნათლავდა, ვისაც სწყენდა — ეშმაკად და კუდიანად. ერთი ლოცავდა, მეორე წყევლიდა. მაკრინე გულგრილად უსმენდა ლოცვასაც და წყევლასაც: რა ვქნა, ბატონო, ჩემს მეტადინეობას, ხელსა და გულს არ ვაკლებ, ყველასთვის ერთნაირად მწადია სიკეთე, ვისაც ჩემი წამალი არჩენს, ღმერთმა შეარგოს, ხოლო ვისაც არ არჩენს, ღმერთმანა, ჩემი ბრალი არ არისო.

თორმე ერთხანობას გააფრთხილეს: ბალახბულახა წამლების ხარშვას თავი დანებე, თორემ ექიმბამობისთვის ციხეში ჩაგაყუდებთო. სამიოდე წელიწადს სამაკრინეო ბალახები მთებში მოუკრეფავად ჰკნებოდა. ბერბევში ბეერს ნამდვილი ექიმის გამოწერილ წამლებზე მეტად მაკრინეს ნახელარისა სწამდა, ჰოდა, თუმცა შეშინებული „აქიმი“ თვითონ მოეშვა ტყე-ღრეში ყვავილების საკრეფად ხეტიალს, ხალხმა არ დაანებებინა თავი: თავედხად დაგიდგებით, ოღონდაც ჩვენზე ხელს ნუ აიღებო.

ახლა მაკრინე უკვე დაუძღვრებულ

მოსტეცი იყო, მინც ხარშავდა შინაურულ წამლებს. ფულს არაქვისა სთხოვდა. თუ ვინმეს მოარჩენდა და მადლობრი ადამიანი პატარა მოსაკითხს მოუტანდა, იმაზეც კი დიდ მადლობას უხდოდა: რატომ შეწყობდი, ჩემი ყველაზე ძვირფასი გასამრჯელო ავადმყოფის გამოჯანმრთელებათ.

ამ ღვთისნიერმა და გულტკბილმა დედამბერმა ბეკოს ფეხზე სახვევი ფრთხილად შეხსნა, თავისი მოტანილი წყლით მობანა ქრილობა, კარგა ხანს სინჯა, მერე ღარიკო შინ წაიყოლა და თავისი მალამო რჩევა-ღარიგებასთან ერთად გამოატანა.

ღარიკომ მაკრინეს ღარიგებისამებრ ჯარისკაცს მალამოთი კარგა ხანს უშილა მტკივანი ფეხი, თვითონ ბეკოსაც აზღვლინა.

— უფრო, უფრო! — ურჩევდა ღარიკო. — თავს მეტად დაატანე ძალა, ტკივილის ნუ შეგეშინება. უფრო მაგრაად, უფრო მაგრაად! ჰო, ასე.

იმ დამეს ბეკოს თვალი არ მოუხუჭავს, ხარიგით ზმოდა პირმოკუმული და კბილებს ახრჭიალებდა. დიღამდე ვაკეკუტრად ითმინა ტკივილი, მერე კი გამწარებული წამოხტა, ყავარჯენს წამოავლო ხელი და მასპინძელს შეუტია:

— ეს რა მიქენი, ალქაჯო, რა მიქენი? დასტურ, ჩემი უბედურება არ მყოფნიდა, კიდევ მომიმატე?

შემართულ ყავარჯენს ქალმა ძენწი ღიმილი დაუხვედრა ფარად და შემოიღვივით სახემღერეულ ადამიანს კვლავ მალამო გაუწოდა:

— დიზილე, კიდევ დიზილე! მე შენ უფრო მაგარი კაცი მეგონე. გამომართვი-მეთქი! კიდევ უნდა დიზილო!

— კიდევ? შენ... შენ მართლა ალქაჯი ხარ, დასტურ! კლდე გგონივარ? მომამორე კუდიანი დედაბრის წამალი, ნუ მახელებ მინც, თვარა, მოგკლავ დასტურ, მე და ჩემმა ღმერთმა!

— ეს სხვა მალამოა, სტუმარო.

— არ მინდა შენი მოტანილი მალამო, არა! მომამორე!

— გინდა. — მშვიდად მიუგო დარიკომ.

— ვერა, ველარ გავუძღვებ სხვის ოჯახში მოგვედებ?

— არ გლომებია მორჩენა, თავი სასიკვდილოდ გადაგიდგია და ეგ არის.

— მორჩენა დიხასაც მწაღია, მაგრამ, გაგიყვება არ მინდა, ადამიანო! გიყვად სირბილს ხეიბრად ყოფნა მირჩევენია, ანდა, სულაც სიკვდილი. არ შემძლია, მეტს ველარ გავუძღვებ, დასტურ შევიშლები...

— გაუძღვებ, ადამიანო, გაუძღვებ! ეს მალამო კაცს არცა კლავს, არც აგიყვებს. ერთს გაგამწარებს კიდევ, იქნებ უარესადაც, და მორჩები. თუ თანდათან არ დაგვიმდეს, მომკალი! შენი ასე გამწარება იმის ნიშანი იყო, რომ წამალმა გასჭრა და მოგიხდა. ვინც მოითმენს ვერცხლით, ვინც არადა, ცეცხლით.

ბეკომ ნებისყოფა მოიკრიბა და დარიკოს მტკივნეულ ფეხს დააშეკინა.

სულიან-ხორციანად გამწარებული ადამიანი მერეც უარობდა, დამანებე ათეო, მაგრამ დარიკო არ ეშვებოდა, ხან წიგნის კითხვით უწყურებდა ტყვილს, ხანაც — მალამოთი, ბავშვივით უფლიდა ზოლზე და ბეკო თანდათან მომწობინდა, ჭერ ცალი ყავარჯენი გადააგდო, საბოლოო კვირამი მეორეც მიაციოლა, ერთხანობას კოჭლობით დადიოდა, ბოლოს კი სულ გამართა მუხლი.

— ა, ხედავ, რა ძლიერი ყოფილხარ! რა არ ვიღონე შენს მოსაკლავად და ვერაფერი დაგაყვლი!

— დამცინი, დარიკო?

— ადამიანის გამამწარებელ ტყვილს დაეცინი. რწმენა რომ დაგიკარგა და გაძახებინა — მოგვედები და მოგვედებითო. ა, ხედავ, როგორ მოგვდი! წაღი ახლა, ცხრა მთხს გადავლაც არ გაგიჭირდება.

— სად წავიდებ, ადამიანო?

— სადაც მოდიოდი, დალოცვილო! ეს შენი ყავარჯენი შეგიძლია სახსთვრად წაიღო.

— დარიკო, დარეჯანი... ნუ, ასე ნუ! — საქორიამში მე არავინ მელოდება, არც

ყავარჯენიანს, არც უყავარჯენოს... მარტო ვარ... ერთი პატარა ოდა მიდგას... ახლა რა დღეშია, არც ვიცი. სულის გარდა, არაფერი გამაჩნია... ეს სულიც შენ მაჩუქე... შენც არავინ გყავს... თუ გამაგდებდი, ნეტავი სულაც არ შემოგეყვანე აქ და არც ასე მოგვევლო... ამხელა გულიც არ გეჩვენებინა.

დარიკომ შორს დაიჭირა თავი:

— იმიტომ არ მომირჩენისხარ, ჩამომისიძღი-მეთქი.

— ვიცი, შენ ეგ არც გიფიქრობ, მაგრამ... მე უსიკვდილოდ აქედან ფეხს არ გავადგამ. თუ გინდა, ისევ წამართვი შენი ნაჩუქარი სიცოცხლე... უსიკვდილოდ კი ვერ შეგელგვი. დასტურ, უშენოდ ველარ ვიცოცხლებ. სასიკვდილოდ გადამარჩინე?

იმ დღეს დარიკომ ხმა არ გასცა ბეკოს, არც მეორე დღეს, არც მესამეს... მაგრამ როცა ნახა, საღსალამათმა ბეკომ მთელ ერთ თვეს მისი სახლიდან ფეხი აღარ მოიცვალა, ძალიანაც აღარ გაჯიუტებულა. ჭარისკაცის ჭერიც ცხოვრებამ თავისი მოსთხოვა და შავი კაბა გახადა.

წლისთავზე ვაყი შეეძინათ. იმ ჩვილს იმდენიც არ უცოცხლია, დედის ბუდეში რომ დაჰყო.

მეორე ბავშვიც აყენიდან გადასვენენს კუბოში.

გამწარდნენ და ჭიბრში ჩაუდგნენ სიკვდილსა და წუთისოფელს.

ისევ ვაყი შეეძინათ და... არ დაარქვეს სახელი.

ერთმა ბერიკაცმა ურჩიათ: ვიდრე ჩვილს აყენიდან არ ამოიყვანთ, სახელს ნუ დაარქმევთ და შეგზრებათო.

ორ წლამდე ბიჭს მხოლოდ „აღუას“ ეძახდნენ. მერე დარიკოს მამის სახელი დაარქვეს — ტუხა.

ასე მოეგლინა ქვეყნიერებას ის ტუხა ხატველი, დღეს თქვენს წინაშე რომ დგას ფეხშიშველი, ვითარცა დაბადებისას იყო.

ბეკო მალე გამოსაღსალამათდა და ძალ-ღონეც ისე მოუზღვავდა, გეგონე-

ბოდათ, რაც ქრილობებისაგან დასუსტებულმა დაკარგა, ათმაგად დაიბრუნაო.

თურმე თავის ყანა-ვენახსა თუ გაბიროვნებულ ნაკვეთზე ორი კვირის საქმეს დღენახევარში ზურგზე რომ დასცემდა, მერე ზოგიერთივე მხარ-თეძოზე როდი წამოწებოდა, დასვენებას ვერ იტანდა, ესმარებოდა უკაცო ოჯახებს, ომმა ასე ბევრი რომ დატოვა, და იქაც ისევე თავდავიწყებით, გულმოდგინედ და მუყაითად ირჭებოდა, როგორც საკუთარ ყანა-ვენახსა თუ სათიბში. გასამრჯელოს გამორთმევა გულში ფიქრადაც არასოდეს გაუვლია, თუ ვინმე რაიმეს შეაძლევდა, შეურაცხყოფად მიიჩნევდა: ჯან-ლონე კი არ მიყიდა, ვაჭარივით ღავეყილო, უფასოდ მოცემულმა მაკრინეს წამალმა დამბრუნა ჯანი და ახლა ეს ჯანი ფულზე დავახურდით?! ადამიანი იმისთვის იზადება, მეორე ადამიანს შეძლებისდაგვარად დაეხმაროსო.

სოფელში ბევრი ემაღლიერებოდა ამ ოჯახს, ცოლ-ქმარიც ერთობ მაღლიერი იყო ერთმანეთის. ბეკო ხშირად ამბობდა, დარიკომ გადამარჩინაო. დარიკო ბეკოს ლოცავდა, ქვრივობით დასევდიანებული და გულდაღამებული სიხარულისკენ შემომბარუნა, ჩემს სიცოცხლეს ახალი ქეშმარიტი მიზნად გაუჩინა, თორემ რაა დასამალი, ცარიელი ვრწმბოდი და ამ სიცარიელეს თანდათან კიდევ ვეგუებოდი, ახლა კი გაივსო დაცარიელებული ჩემი ცხოვრებაო.

ჰოდა, ამ ბედნიერად შესმატბილებულ ცოლ-ქმარს რომ ეგონა, სული მოვითქვით და ამიერიდან აღარაფერი გვიქირს, დამშვიდებით ახალ სახლს ავიშენებთ და ახალ ვაზს ჩავყრიით, უნილავემა ისევ უბედურება მოაყენა ბეკოს. გეგონებოდათ, მთელი ძალ-ლონე ანაზღად შემოეხარჯათ, უცნაური ავადმყოფობა თუ რაღაც იმგვარი დასჩემდა. დილით სახლიდან ისეთ ჯანზე გავიდოდა ხოლმე, ეგონა, მთა-ბარს გადავებარუნებო და საქმესაც დევეით შევბემებოდა, მერე კი, უცებ, მთელი

სხეული მოუდუნდებოდა, თითქოს ხელ-ფეხი ვიღაცამ წაართვა და კაცი კუნძად აქციაო. ხილულ მიწასთან ბრძოლა-ქილილი არ უქირდა ბეკოს, ამ უხილავეთან კი ვერაფერს გახდა. დარიკო დიახაც კარგად უვლიდა ქმარს, ამჟამად ოდნავადაც ვეღარ უშეღავათა. ამ დროისათვის მაკრინე ცოცხალი აღარ იყო. იმ ქალმა თან წაიღო თავისი წამლების დამზადების საიდუმლო, ბეკოს კი თეთრხალათიან ექიმებთან მისვლა არ უნდოდა, ისინი ლაზარეთს აგონებდნენ და იმ დღეთა გახსენება უფროს შესამავდა ადამიანს.

პირველად ფიქრობდა, ეს რაღაც სენი თავისას მოიჭამს და უექიმოდ გამოვილისო. არ გაუარა. დარიკომ ქმარი ძალით წაიყვანა ღარულას ექიმებთან. ვერაფერი გაუგეს და ბეკო შინ გულმოსული დაბრუნდა, აღრწინილი. ვის უღრუნდა, თვითონაც არ იცოდა.

— მაინც რას უჭივი? — ეკითხებოდნენ ხოლმე მნახველები.

— არაფერს... დამზლას არა ჰგავს. ბნედა არ არი... რაღაც უცნაური ავადმყოფობა შემიჭდა ტანში და აღარ გამოდის... კარგად რომ ვარ, უცებ ვიკარგები... ვეთიშები ქვეყნიერებას... რა მაკარგავს, ეშმაკმა უწყის... კი, კი, თქვენი ჭირიმე, დასტურ, ახალი ჭირია რაღაც.

— ფეხი ხომ აღარ გაწუხებს, ან იქნება სხვა ნაჭრილობევი გტკივა? ტყვიან ყუმბარის ნატები ტანში ხომ არ დაგრჩენია?

— არა, კაცო, არაფერი. ფეხიც მომირჩა და სხვა ნაჭრილობებიც, ტანში არაფერი დამრჩენია, მაგრამ... ღმერთმა თუ ეშმაკმა იცის... ეს ოხერ-ტიალი რაღაც უჩინარი ფარსავი მჭირს, უსამეგლო ვაი-უბედურება. დამალული ჭირი ასხელა და ასფეხა, ყველგან არის და არსად არ არის. ამ ბოლო ხანს ერთი ექვი შემომიჩინდა: თითქოს ომიდან წამომყვა და დღემდე ვერ მოვიშორე თოფისწამლის სუნს... მეგონი, ერთხელაც მაგრად გამოიჭდა ძვალ-რბილში და... ამა, სხვა რა უნდა იყოს? ნაჭრი-

ლობევი სულაც არ მაწუხებს, თითქოს ეს სუნი მელანდებდა და მახრჩობს. მახრჩობს და აქამდე ვერ დამახრჩო ამ ვერანამ. აღარც ცოცხლებში ვწერივარ, აღარც მკვდრებში.

— ნუ გეშინია, ბეკო, ბევრი ქირისთვის გაგიძლია და ამასაც მოინებლებ, მომგობინებები მალე! — ანუ გეშებდნენ მეზობლები და მნახველები. ავადმყოფის გულს კი ნუგეში აღარ ეკარებოდა, დაკარგა საკუთარი თავის რწმენა, ხელი ჩაუქნია წუთისოფელს:

— ეკ, აღარაა ჩემი საშველი, მიწა მეძახის უკვე.

მერე, ერთ ჩვეულებრივ დღეს, დარჩოს რომ ეგონა, ნაჯახირევი კლდეკი ქეიშად დაიშალა და განძრევის თავიც აღარა აქვსო, ავადმყოფი ტახტიდან წამობორძიკდა და ბელლის კედელზე ცელი ჩამოხსნა.

— სად მიხვალ, კაცო?! — გაუწყრა თენიერი ცოლი.

— ხომ ხედავ, ქალო, ეზოს და კარმიდამოს რა ურჯულოდ მოერია ბალახი! მალე შინაც შემოვა. უბალახო ეზო შიშველი ადამიანივითაა, მაგრამ, ასეც ბტერს აუბალხდეს კარმიდამო. გაეთიბავ. — ცელს პირი გაუსინჯა.

— მოუსვენარი კაცი ხარ, მოუსვენარი! მაგან მოგინელა შენ.

— ჭას თუ არ ხმარობ, შრება, ბალახს თუ არ თიბავ, ფესვი უხმება. დასტურ, ასეა. ცელმობხედრილი ბალახი მერე უკეთ იზრდება, ფესვი უღონიერდება.

ჯანი აღარ მოსდევდა, გაუჭირდა ცელის მოქმევა, მაინც არ მოეშვა.

— დაანებე, კაცო, თავი, დაანებე! მაგ ბალახს გინდა დააკედ? მოვიცილი და ნამგლით გაეთიბავ. მოეშვი, მოეშვი, კაცო! ბეკო არა ხარ შენ?! სიჭიუტე ყოველთვის კი არ გარგია! — წამდაუწყემ ეძახდა დარიკო. ბოლოს გაცეცხლდა და ცელის წართმევაც კი დაუპირა.

არ შეებუა ქმარი. ვადრე ეზო და კარმიდამო მთლიანად არ გადაპარსა, ცელი ხელიდან არ გაავდო.

შვიდი დღის მერე ამ გათიბულ ეზოზე გადაატარეს ბეკოს გრძელი კუბი.

მაშინ ხუთი წლისა არც ვიყავი და მამის ავადმყოფობა ბუნდოვნად მახსოვს. არც სიკვდილი დამამახსოვრდა კარგად. დილით რომ გავიღვიძე, ეზოში მეზობლების უჩვეულო ფუსფუსი დამხედა. მერე ტახტზე გულაღმა მწოლარე თვალდაბუქული და გულზე ხელებდაკრფილი მამაც ვნახე, მიწისფერი. მამის მიწისფერმა კი არა, ღუმილმა შემაკრთო. უცებ უცნაური სუნი მეცა, უსიამოვნოდ გამაფრეოლა და უმალვე განვერიდე. მერე იქითვე აღარც გამიხედავს. არა, ეს მხოლოდ უსიამოვნო სუნი როდი იყო, მასში რაღაც სხვაიც ერია, ჩემთვის მანამდე უცნობი სუნი. აღბათ, ბავშვმა პირველად მაშინ ვიგრძენი სიკვდილის სუნი და ამან კი არ შემამაშინა, რაღაც ბუნდოვნებაში გამხვია.

თითქოს რაც იმ დღეს ჩვენ სახლში ხდებოდა, მართალია, უჩვეულო იყო, მაგრამ მე სულაც არ მეხებოდა.

ორიოდე კვირის წინათ ლეკვი გამილაბეს, ცუგრია, და მთელი სამი დღე ვტიროდი. გალახულ ლეკვს კი სასოებით გულში ვიკრავდი და ვეფერებოდი. ლამით ლოგინში ვიწვევდი. აი, მამა მომიკვდა და ერთი ცრემლიც არ გამომომიგდია, ისიც კი მიკვირდა, დიდები რომ ტიროდნენ. გაბუსუნებული მიმოვდიოდი ეზოში და ისევ ჩემს ცუგრიან ვეხაფიფებოდი.

ასლა მამას რომ მოხსენებენ, ან თვითონ რომ მოვიგონებ, არასოდეს წარმომიდგება თვალწინ, როგორ მისვენებენ. მხოლოდ ერთ რამეს ვხედავ — რა მარჯვედ უჭირავს ლაპლაპა ცელი და გულმოდგინედ თიბავს... მარტო ჩვენი ეზოს მიდამოში კი არა, ყველგან, სადაც ბალახი ამოდის.

— შეიტ და შეიტ! შეიტ და შეიტ! — შხუის ცელი და ყვავილებმერეული მუქმწვანე ბალახი ნება-ნება წვება, მაგრამ კენესით კი არა, ღიღინით.

სადაც მოუთიბავ მინდორს დაეინახავ, იქაც უმალვე ცელმომარჯვებული მამა

მელანდებდა, ისეთივე, მაშინ რომ ვნახე. პოდა, რაკილა ის აღარ მეგულებოდა ამ ქვეყნად, მწაფია, ბალახი ყველგან მე ვაგვითბო. ალბათ, მამაჩემის უკანასკნელი ვაბრძოლება და დედაჩემთან საუბარი თავისთავად დამებუქდა გულზე, სულში შევირახე და იმ დღიდან ვიწყებ, რომ თიბვა ბალახის სიკვდილი კი არაა, სიცოცხლის განახლებაა, ცელი მისთვის სიამე კი არაა, ისეთივე სიკეთეა, როგორც აღამაინისთვის წვერ-ულვაშის პარსვა. ამიტომაც მგონია ხოლმე, თითქოს თვითონ ბალახი მეხვეწება, მომცელე, რომ ფესვი უფრო გამიღონიერდეს და გაისად უკეთესად ამოუბიბინდეო. ამას რომ ვფიქრობ, ჩემი ცელი კი არ კივის, გალობს და ეს სივილ-შხივილი ყველა საგალობელს მიჩნევნია. არც მოცელილი ბალახი კვნისის, ისიც ცელივით მღერის. მეც ამიტომ ვლილინებ თიბვისას — ცელივით ვგალობ და ბალახივით ვმღერო. თუვის ზვინებოც ამიტომ მეჩვენება შხის მასაზრდოებულ

მიწის ძუძუებზე. ამით თითქოს მამის სსოენასაც ვცემ პატისს. მისი ხელისუფლი ბევრი არაფერი დამჩინია: ცელი, ბალახწარას კანის ჩანთა, მამისავე ხელით დაწნული, და ფრონტიდან ჩამოყოლილი ალუმინის თეთრი მათარა, ხუფიანი. აღრე, მთავი სათიბავად მიშავალს, ეს სამი რამ ყოველთვის მიმქონდა. ჩანთაში საგზალს ჩავილაგებდი, მათარაში ლეინოს ჩავისხამდი, დაკეცილ ცელს მხარზე ვავიდებდი და წვევლაგუნდებოდი. ბლის კანის ჩანთა გამიცვდა, ცელიც გამიცვდა ლესვით. არ გადამიყრია, ბელის დახურულ კედელზე ჩამოკიდედი ორივე. ჰამა-სმას არა მთხოვს და არაფერი ეკილოს მამის სახსოვრად.

თეთრი მათარა მთავი ახლაც დამაქვს ხოლმე. ბოდიში, მგონი, თავი შეგაწყინეთ.

— როგორ გეკადრებთ! ახლავა გავიგე ნამდვილად, რასაც ზოგი შენს აბირებულ უცნაურობად ნათლავს.

მხუპვალე თოვლი

თქვენ უკვე იცით, მე და თეონა ხაწისქვილიო ღელის გაღმა-გამოღმა ვცხოვრობთ. პატარაობისას ჩვენზე დიდები ღელეს რომ დააგუბებდნენ, შიგ ჩვენც გვაბანავებდნენ. ბაყაყებივით გავშლილით ხელებს და ვიყავით ერთ ამბავში. მერე აღმა-დაღმაც ერთად დაერბოდი. მე მზაბედა, ისიც ფეხშიშველა დაცუნულბოდა. არავისთან ყოფნა ისე არ მსიამოვნებდა, როგორც თეონასთან. თონად მაშინ არ ვიცოდი, რატომ. მსიამოვნებდა, ეს იყო და ეს.

სკოლაშიც ერთდროულად წავედი და ერთ მერხზე დავსხედით.

სამწყემსურშიც ერთად დავდიოდით ხოლმე. იქ გოგო-ბიჭები ხშირად თამაშობდნენ ქორწილობის. ნეფე-პატარაღს ყვაილებს გვირგვინით მორთავდნენ და სხვები მყარითონივით მოყვებოდნენ. მერე ვითომ უკვე ცოლ-ქმარი იყვნენ და ერთად ამენებდნენ ხულას.

მე და თეონას რა არ გვითამაშნია: რიქტაფელაო, კუკუდამალობანაო, ესაო, ისაო, ცოლქმრობია კი არასოდეს.

მალე გაზრდა კი ძალიან ენატრებოდა.

— აი, მე უკვე შენზე დიდი ვარ! — მეტყოდა ხოლმე.

— კი, ბებია ვიცხონდებამ!

— დიდი ვარ, დიდი აბა, დავეტოლოთ!

— დავეტოლოთ! — მხარში დავუდგებოდი.

— ასე არა.

ერთმანეთის პირისპირ გავშლილით მკლავებს. ზოგჯერ ისე ახლოსაც, ჩვენს შუა ნიავიც ვერ გაივლიდა.

— აი, ხომ ვითხარი! ჩემი მკლავები უფრო მაღლაა! — ისე უხაროდა გოგოს, თითქოს ოდნავი ამადლება რაიმე უპირატესობას ანიჭებდა.

— შენ ქვეშ ბელტი გიდევს და ფეხსწვერებზეც დგები.

— არ ედგები ფეხსწვერებზე. პა! თითქმის ყოველ მესამე დღესა მოხონდა, დამეტოლეთ. ხან მე გამოვიდოდი მაღალი, ხან — ის. სწყინდა, თუ ჩემი მკლავები უფრო მაღლა გაიშლებოდა. არ ატირდეს-მეთქი და ზოგჯერ განგებ ვიდაბლებდი თავს. მაშინ ღიმილის ჰეპლები აუფართქალდებოდნენ პირისახეზე.

მუდამ შეხმატებილებულად ვთამაშობდით, მხოლოდ დატოლებისას წაეკრკლავდებოდით ხოლმე.

ზამთარში თბიფეხა ტაბლას ავაცუნტულუბდით გორაკზე, გადავბარუნებდით. მე წინ დავდებოდი და ტაბლის აშვერილ ფეხებს საშესავით დავიქვრდი. თეონა უკან შემომიჭვებოდა, ხელებს შემომხვევდა მაგრად და პერა. ციგადქციული ტაბლით დავეშვებოდი ფერდობზე. აღარც ჰამა გვახსოვდა, არც სხვა რამე. მე ფეხებზე რომ არ შემცივდებოდა თოვლში, ეს იცით. თეონა თბილად იყო შეფუთვნილი. პოდა, დილიდან საღამომდე ვცივავდით. ავლოდით, დავეშვებოდი. ავლოდით, დავეშვებოდი. ორივეს ძალიან გვიხაროდა. კიდევ უფრო გავიხარებდით ხოლმე, თუ ციგა ბექობზე გადავბარუნდებოდა და თოვლში ამოვიგანგლებოდა.

ყოველთვის ვეფერებოდი თეონას და ვცდილობდი, არაფერი სწყენოდა. იქნებ იმიტომაც, რომ ჩემსავით ფეხსწველა ხიარული უყვარდა. მარტო გვიან შემოდგომისა და ზამთარში იცავდა ყელიან წულღებს.

მხოლოდ ორიოდჯერ ვაწყენინე. ერთხელ მე და ნადირა ერთმანეთს შურდულის სროლაში ვეჭიბრებოდით. ვკობნიდი. ათი კენჭიდან მიხანს ჩემი შეიდა-რვა ხედებოდა, ნადირასი — მხოლოდ ხუთიოდე. ამ დროს დავინახეთ, მზარზე კოკაშედგმული თეონა მოდის წყაროდან.

ბიჭი იქნები, იმ კოკას თუ მოარტყამ შორიდანო, ამაგულთან ნადირამ. კი მო-

ვარტყამ, მაგრამ არ ვესერი-მეთქი. ვერ მოარტყამო, შორიდან ვერ მოარტყამო, გამახელა, გაჩერებული მიხანს სხვა და მოსიარულე სხვაო. დამენიდავეო. თავდაჯერებული, ზუსტი სროლა ვიცი-მეთქი, შემაქვინა ეშმაკმა, გამოვსწიე შურდული, კენჭი კოკას ოდნავ წინ დავუმიწვინე და...

მთლად გალუმულ და დამფრთხალ გოგოს ხელში კოკის სახელურილა შერჩა. კოკის მუცლის ანატეხი თეონას ფეხზე დაეცა. საბედნიეროდ, არ გაუჭრია. გალუმულს თეთრკაპლებიანი ლურჯი კაბა ტანზე უცნაურად მიგვრა, თითქოს ასეთი სხეულია ჰქონდა გოგოს. ატირებული გაიქცა. წყალი წურწურით ჩამოსდიოდა და შიშველ წვივებს ბანდა.

სანაძლეო დიხაც მოვიგე, მაგრამ... ეს კი ველარ მოვისაზრე ადრევე: ვათუ კოკა შემომატყდეს-მეთქი. საესე კოკა თურმე უფრო ადვილად ტყდებოდა.

ერთხელაც ჩემით ჩავიღინე პატარა სისულელე. წყაროსთან ქალების ლაპარაკი გაევიგონე: ჰინჭრით ფეხების დასუსხვა კარგიათ. პოდა, ვირტყი და ვირტყი ჰინჭრის კონა კანჭებზე და ბარძაყებზე. მერე გზაზე მშვიდად მომავალი თეონა დავინახე და... უცებ მომიფრინდა თავში: მოდი, ამ უფასო წამლით გოგოსაც „უეჭიმიტ-მეთქი“. ახალი ჰინჭარი დავგლოჯე, ცოცხისხელა კონა შევკარი, მივებარე არხინად მიმავალ თეონას და დაუეშინე შიშველ წვივებსა და მუხლებზე. წივილ-კივილით გაიქცა.

მე არაფერი: ფეხები ოდნავ ზედმეტად შემისურდა და საღამოზე გამიარა, გამწარებულმა გოგომ კი მთელი დამე ვერ დაიძინა თურმე, თონესავით უხურდა არა მარტო ფეხები, მთელი სხეული. ჰინჭრით დასუსხული ადგილები კი პილილივით დაუწითლდა და დაუსივდა კიდეც.

მამიდა თეკლე სასთუმალთან უჯდა და აწყენარებდა:

— რა გაწივლებს, გოგო? ნუ გეშინია! რამდენჯერ დამსუსხვია ჰინჭრით ფეხები, მაგრამ, არაფერიც არ მომსე-

ლია. ზოგი განგებ ირტყამს ქინჯარს, ქარები აღარასოდეს გამიჩინდება, არც ქინჯრის ციებათ.

— მატყუებ! ერთი ავდგე, ვუჩვენებ იმ შეეტუხას, რავარც უნდა ქინჯრით დასუსხვა! — იმუქრებოდა გამწარებულ გოგო, — ჩემ სიცოცხლეში ხმას აღარ გავცემ.

მესამე დღეს ტკივილმა გაუარა, დასუსხული ფეხები მოურჩა და იმ ტკივილთან ერთად დააიწყდა ყველა მუქარა. თვითონვე შესტუმრა და შემირიგდა.

— ტუხია, თვალე მამიდამ იცი, რა მითხრა? ქინჯრით ფეხებს რომ დასუსხა, აღარც ქარები ვაგინდება, აღარც ქინჯრის ციებათ. შენ ეს იცოდი, თავქარიანო?

— აბა, არ ვიცოდი! — უმაღვე შევიმშვენე სიკეთე, რადგან ეს არცთუ ისე ტყუილი იყო. — იმიტომ დაგსუსხე, გულო, ვიცოდი, შენით ვერ გავბედავდი და მოგვეყვლე.

რაც ქვეყნიერებაზე სიკეთეა, ყველაფერი მგნებება თეონასთვის და ადამიანის უწვალებლად გაზრდილი ქინჯრის სიკეთე დამენანებოდა!

როდესაც წამოვიზარდეთ და მივუახლოვდით იმ ასაკს, ბიჭს ხმა რომ უბოხდება და გოგოს მკერდზე ორი ბორცვა უჩნდება, თეონას სიმალლეში თანდათან ერთობ გაეასწარი და ჩემზე დატოლება აღარც უფიქრია.

ბავშვობისდროინდელი ერთი შეჯიბრი კი არ მოიშალა. აბა, წამწამებდაუხამხამებლად ვინ უფრო მეტხანს გასძლებსო, ერთმანეთს თვალეში ვაშტერდებოდით, ხან მე ვიმარჯვებდი, ხან — თეონა. დიდხანს, ძალიან დიდხანს ვხედავდით ჩვენს გაშტერებულ თვალეებს ერთმანეთის თვალეებში და ეს იყო ჩვენთვის მაშინ მხოლოდ შეჯიბრება, სხვა არაფერი. ვთამაშობდით თვისუფლად, მოურიდებელი სითამაშით. ზოგჯერ დიდი გატაცებითაც, რადგან ეს თამაში ორივეს ძალიან ვესიამოვნებდა.

მეცხრე კლასში, ზამთრის არდადეგებისთვის რომ დაგვითხოვეს და შინ

გბრუნდებოდით, თოვლის ბილიცზე თეონა ჩვეულებრივ წინ გავედით და მე ფეხდაფეხ გავყვი. უცებ მომიტრიალდა: შენ წადი წინ, მე გამოყვებიო. რატომ-მეთქი? მეჩვენება, რომ ზურგზე მომშტერებიახარ და მეწვისო. ჰო, ასე მითხრა. წინათ სულ ასე არ დავიარებოდით-მეთქი?! — გამოვიკირდა. დღეს ასე მომეჩვენა და მეწვისო. რომ გამომეორა, ღიმილის პეპლები აუფართოვლდნენ პირისახეზე და თვალეები მომარბდა. თვითონაც არ ვიცი, რამ მივარინახა, უცებ გოგოს ხელი ვკარი და თოვლში გულაღმა გადავაგდე. კატის სისწრაფით წამოხტა და ახლა თვითონ დამიბირა ხელისკვრით თოვლში გადაგდება. აბა, თეონა მე რას მომერეოდა, განგებ წაიქციე, უმაღვე წამოვხტი, გარი ხელი და ისევე გულაღმა გადავაგდე თოვლში. ახლაც სწრაფად წამოხტა და დამიწყო ძიძგილაობა, ქიდაობა, ბლარბლნი. გავხურდით თოვლში ამოგანგულელები. გოგო, რა თქმა უნდა, ვერ მჯობნიდა და მთელი ძალ-ღონით მიტევედა, მე უბრალოდ ვიგერიებდი. თეონამ მკლავების გაკავება მომიხდომა და მაგრად ჩამეჭიდა, ერთმანეთს უნებლიედ ჩავეხვიეთ და წამით ორივე გავირინდეთ. მერე გოგომ ისევე მიბიძგა ხელი და თვითონ კი წაიქცა. წაქცევისას ხელი ჩამავლო და გადამიყოლია. თოვლში მე ქუდი გადამივარდა, თეონას — თავშალი. გოგოს თმა აებუწა და ლოყაზე მომელამუნა.

მისი თმა, ვინ მოთვლის, რამდენჯერ შემხებია და არაფერი. ახლა კი ამ წამიერმა მოლამუნებამ უჩვეულო ერთმანტელად დამიარა მთელ ტანში და რალაცნარად შემაცბუნა კიდევ. ანაზლად თეონას თმის თავბრუდამხვევი სურნელებაც ვიგრძენი და ამან კიდევ უფრო ამიფორიაქა სული. წუთით ისევე გავირინდეთ თოვლში ჩაწოლილები. მერე გოგოს თვალეებში ჩავეხდე და თუმცა შიგ ჩემი თავი წინანდებურად დავლანდე, მივხვდი, გოგო ადრინდელივით აღარ მიყურებდა. თეონას თვალეებში მე კი ეჩანდი, მაგრამ ჩემ გარდა შიგ იმდე-

ნი მოკიფე ნაპერწყალი რიალებდა, იმ ნაპერწყლებში ვიყავი მთლიანად გახვეული. ალბათ, ასე სხვანაირად ჩანდა თეონაც ჩემ თვალებში. ვიგრძენი, რომ რაღაც შეიცვალა ჩვენს ურთიერთობაში. იგივენი ვიყავით და აღარც ვიყავით იგივენი. ჩვენი თვალებიც უკვე სხვა თვალები იყვნენ: ერთი ვაყის, მეორე ქალის.

იმ წუთში პირველად განვიცადე გულის ტკბილად აჩქარებული უცნაური ყრფოლა და მომეჩვენა, თეონამაც ასე განიცადა-მეთქი.

თეთრი მსურველება შემომენტო მთელ სხეულზე, თოვლის თეთრი მსურველება. თითქოს თეონამ თავისი ფარული ცეცხლით თოვლიც გაახურა, დაუდნობლად გაახურა. მუდამ მიყვარდა თოვლი, ასე საამო კი არასოდეს მიყენებია. ამ მსურველებამ მიმიზიდა და შემამინა კიდევ. გეგონებოდათ, ორგველი უხილავი ნაკვერცხლების მოციხვრო ალი გიზგიზებს და ხელის ხლებს არ შეიძლებაო. არადა, ამ წუთში ძალიან მიწოდდა ამ მსურველებაში გახვეულიყავი და თუნდაც დაფერფლილი დაგვარგულიყავი.

დამთავრდა ზავშეური თამაში და დაიწყო რაღაც სხვა, ჭერჭერობით ბუნდოვანი. ამ ერთი თვალის დახამხამებაში თითქოს ერთმანეთს რაღაც დანაშაულზე წავსწართ და ორივემ ვამობინეთ ერთიმეორისათვის თვალის მორიდება.

მე გოგოს ველარ გავუსწორე თვალი. გოგომ — მე.

იმ უწმინდეს მოციხვრო სითეთრეში, იმ გულცივ თოვლში დაიბადა რაღაც ბუნდოვანი და თბილი, ჩვენთვის ბანამდე გამოუტყდელი, უჩვეულოდ თბილი და თითქოს ორივე დაგვაფრთხო ამ ამბავმა, ამ სითბომ, მთელი სხეულის გამხურებელმა სითბომ... უფრო სწორად, ამ სითბოს მოტანილმა გაურკვევლობამ და გაოცებამ: ნეტავი ისეთი რა მოხდა, ორივე ასე თვალსა და ხელშეა რომ გადაგვასხვაფერა და ერთმანეთი-

სადმი მორიდების გრძობა? ვიღაცეები ნაო?!

თეონა პირველი მოეგო გონს, ორივე ხელი მკრა, ფეთიანებით წამოხტა, თავშალი აიტაცა და თავზე კი არ წამოიხურა, პირისახეზე მიიფარა.

უბრებოვით ვავუყვებით გზას. ეტყობა, ხმის ამოღებისა და დუმილის დარღვევის ორივეს გვეშინოდა. ორივე რაღაცის აღმოჩენამ არა მარტო გაგვაოცა, გაგვაოგნა და დაგვამუნჯა კიდევ. ჭერ კარგად ვერ მივმხედარიყავით, რა აღმოვამინეთ, მაგრამ რაღაც ახალი რომ აღმოვამინეთ ერთმანეთში, ამას, ეტყობა, ორივე ვგრძნობდით უკვე.

ის დღე იყო და ის, თვალგამტერობა-ნა აღარ გვითამაშნია. თვალგამტერობანას ვინდა დაეძებს, უბრალოდ ერთმანეთისთვის წამით თვალის გასწორებასაც ველარ ვახერხებდით. ერთიმეორისთვის თავისუფლად ხელის მოკიდებასაც ველარ ვებედავდით, თითქოს ესეც აგვარძალა ვილაცამ. სკოლაში კვლავ ერთ მერხზე ვისხვდით, მაგრამ უბრებოვით და თანაც აქეთ-იქეთ კიდევში.

ჩემთვის მაშინ რომ ეინმეს ეკითხა, ვერ ვეტყვოდი, რისი გვრცხვენოდა და რას ვერიდებოდით. ვითომ ისეთი რა მოხდა, რომ... თოვლში ერთად ჩავკოტრივდით, ეს იყო და ეს... ჩვენი ჩაბურსალება არც არავის დაუნახავს და არც არავის დაუხრახავს. არც ჩვენ გვითქვამს ერთმანეთისთვის თუნდაც პიტარა საყვედური. ჰოდა, ეინ ან რა ჩადგა ჩვენს შორის ასე უხილავად, ერთდროულად ორივეს კიდევ რომ გვიზიდავს და კიდევ რომ გუთიშავს? ერთდროულად ერთიმეორეს რომ ვერიდებთ და თან სულ ერთად ყოფნა რომ გვწადია?!

ერთხელ, წყაროზე რომ ჩავედი ჩაფით, თეონაც იქ დამხვდა. ორი უბნის ქალებს მოეყარათ თავი თა რიგი იდგა. სამიოდეჭერ თეონასკენ გამექცა თვალი, რაღაცის თქმა დაეპირე და მეუხერხულა.

გაღმაუბნელმა მინადორამ აგველდაგვხედა და გეკითხა:

— დამღრებულები ხომ არა ხართ?

— დამდურებული კი არა!.. რა გვეტყვი დასამდურებელი — მიუგო თეონამ და თავი ჩაღუნა.

მე სულ ვერაფერი ვთქვი.

— ქალებო, მე მოგიყვებო, თუ ამ გოგონას ერთმანეთი არ უყვარდეს! — გადაუჩურჩულა მეზობლებს.

თეონამ ეს რომ გაიგონა, დაავლო ცარიელ კოკას ხელი და გაიქცა.

ნეტავ რამ დააფრთხო ასე?!

მეც შემრცხვია, ოღონდ წყაროდან ცარიელი ჩაფით არ გავეცეულვარ.

მეორე დღეს თეონა ჩემი მერხიდან შორს გადაჯდა, უკანა კედელთან.

შინაც აღარ წამოვსულვართ წყვილად.

სიზმარ-ცხადად თეონას ველაპარაკებოდი გულში, თუ სადმე გულის გამთბობი სიტყვა მეგულეობოდა, მისთვის ვაგროვებდი, დავინახავდი და ენა მეზმებოდა, მუნჯს ვემსგავსებოდი.

ვამჩნევდი, ასე ემართებოდა თეონასაც.

არადა, ორივეს გვენატრებოდა ერთმანეთის ხმის გაგონება.

თეონას რომ ეთქვა: მდინარე აღმა შეატრუნეო, შეეცებებოდი, დიდ გოდორ-ყულებს ჩავყრიდი წყალში და შევაბრუნებდი. ერთხელ ისიც კი გაიფიქრე: ზამთარში მზე თეონას სახლს გვიან ადგება და გაღმა მთა უნდა გადავანგრეო იმ ადგილას, საიდანაც თეონასთვის მზე ამოდის-მეთქი.

როცა რაიმეს თქმა იყო საჭირო უტყველად, ხმა გვითრთოლდებოდა ორივეს.

კარგა ხანს ვაგრაძელდა ასე.

გაზაფხულზე თეონას მამიდან თეკლემ მთხოვა: ვენახის ბარჯაზე მომეხმარეო. ამასზე მეტად, მგონი, ქვეყანაზე არაფერი გამხარებია.

დილაადრიან მივადექი და თეონას მამიდან რომ ეგონა, ვერ დაწყებული არ ექნებოაო. ნახევარი ვენახი ბელტა-ბელტა გადაშავებული დაჯახვედრე.

ისე არაფერი მეჭაერება, მუშაობისას კაცი რომ ცუდლუტობს, თავის საქმეს აკეთებს თუ სხვისას, ეს სულ ერთია.

ამ ვენახს კი განსაკუთრებული გულმოდგინებით ვბარავდი, ურმად დაფრთხილად, ვაზებს ფესვები არ დავუხიანო-მეთქი.

მალე თეონაც მომადგა ბარით: ცოტას მაინც მოგეხმარებო. ვენახის ბარჯა მაშაყაცებსაც უჭირთ და გოგოს როგორ დაეანებებდი. ის კი მიწოდდა, თეონას ახლომახლო ეტრიალა და ვუთხარი:

— გულო, ბარი რა ქალის საქმეა, შენ ვენახი გაწმინდე, შარშანდელი ჩაღლის ნაღერალები ამოთხარე და ნაპირზე დაყარე, ქვა-ლორდი და წალმის ნარჩენები აყრიდე!

სტვისთვის სამიოდე დღის გასაკეთებელი საქმე შუადღემდე მოვთავავე.

ნეტავი გენახათ, რა ბედნიერი ვიყავი.

მეგონა, ეს დღე მე და თეონას მორიდების ბორჯილს მოგვხსნიდა. თქვენც არ მომიკვდეთ, არაფერი შეიცვალა. კვლავინდებურად სდუმდა თეონა გაბუტულივით და მენატრებოდა მისი ხმა. მერედა, რა ლულუნა ხმა აქვს, ხავერდოვანი, თბილი.

მამი კი გადავწყვიტე, რაც იქნება, იქნება, თეონას ჩემს გულს გადავუშელი, კმარა სიყვარულის კუჭდამალობანას თამაში-მეთქი.

შეეხვდი ერთხელ, ვერ გავუბედე სიტყვის თქმა. შეეხვდი მეორედ, ისევ ვერ დავძარი კრინტი. ვერც მესამედ გავუბედე და... მერე სულ ველარ გავუბედე. თანდათან მომაკლდა გაბედულება. ცხოვრებაში არაფრის მეშინია, არც შიმშილ-სიცივის, არც ტყის ნადირის, არც ამბოქრებული მდინარის, არც უსაშველო თავსხმა-დეღვმის, მთავი მართოდ ყოფნის და ღამის თევის ხომ სულ არ მეშინია და არ მეშინია, ხოლო გოგოს რომ ვუთხრა, მიყვარხარ-მეთქი, ამის გაბედულება არ მყოფნის. ვითომ ეს სიყვარული რა არის ისეთი, რომ... იქნებ ის მაშინებს, ვითომ თეონამ უარი მითხრას-მეთქი? ამბობენ: ქალის ბუნება ისეთი უცნაურიაო...

ძალიანაც მომდის ჩემ თავზე გული:

გაბედულება რამ წაგართვა-მეთქი, მაგრამ, ეს ცარიელ მუქარად მჩნება. თურმე ზოგჯერ ყველაზე ძნელი ყოფილა, შენს თავს აჯობო.

რაც თავს მასსოვს, დარსა თუ ავღარში თეონა ლურჯი ჩითის თეთრკოპლებიანი კაბით დადის. ასე ერთნაირს აკერუნებს მუდამ მამიდამისს და სანან მთლიანად არ გაუცვდება, არ იხდის. ზამთარშიც კი, პალტოსქვეშ თავისი საყვარელი კაბა აცვია. მამიდამისი თეკლე ამბობს: მიწას ძლივს რომ აჩნდა, იმდროიდან ამოიჩნდა და სხვანაირის დანახვაც არ უნდა, რამდენჯერ შეეუყვრე წითელ-ყვითელი, შინდისფერი, მწიანე, კუბოკრული, ამაზე ათასჯერ ლამაზი, სათოფეზე არ გაიკარაო.

ახლა თეონას ტანზე სხვა კაბა მეც ვეღარ წარმომიდგენია. თეთრი კოპლები ძალიან აღამაზებს ლურჯ ჩითს, თითქოს დამეულ ცაზე თოვლისფრად მოკაფე ვარსკვლავები გაბნეულანო. ამის გამო ვარსკვლავიან ცასაც ვულგარილად ვეღარ ვუყურებ, ეს ცაც თითქოს თეონაა.

ტანმოსხლეტილ კალმასაც ჰგავს ამ კაბაში თეონა და როცა ჩვენი მთის მდინარეში ფორეჯებიან კალმასს მოგვრავ ხოლმე თელს, ესეც თევზადქცეული თეონა მგონია, ოღონდ მის დაჭერას სულაც არ ვფიქრობ, დაე, ასე თავისუფლად ინაიარდოს კამკამა წყალში, თევზად ყოფნა რომ მოწყინდება, ამოვა და ისევ თეონად იქცევა-მეთქი.

ორი მსხვილი ნაწნავი ჭამბარასავით ჰკილია და კოჭებაშიც ცემს.

თეკლესა და ჩვენს უბანს ერთი წყარო გვაქვს, საზიარო. ორლობეში დილა-ძალიან თეონა კოკით როდის ჩაივლ-ამოივლის ხოლმე, ვიცი უკვე ზეპირად და, ცოდავ გამხედილი სჯობია, ხშირად ვუთვალთვალებ.

თავლის სანთლით დაკერებული მუქ-წითელი კოკა მარჯვედ უდვას ტილო-დაფენილ მხარზე და ისე მჩატედ მოდის, გეგონებათ, ნიავ-ქარიაო.

ასე კალმასებით მოსხლეტილი, მხარზე კოკაშეღმულია, ჩემსავით ხშირად

ფეხშიშველა მოსიარულე თეონა ყველაზე მეტად მიყვარს. თელს რომ დავხუჭავ ხოლმე, სწორედ ასეთსა ვხედავ.

დავდივარ და ვფიქრობ: ეს რა დღეში ჩამავდო იმ მხურვალე თოვლში, რა იყო ისეთი ძლიერი, ღმერთო, გამაგებინე-მეთქი. ვფიქრობ და პასუხი ვერ მიპოვნია.

— შენისთანა ბიჭმა სწავლას რატომ დაანება თავი?

— მანიცდამინც გწადიათ, ყველაფერი მართლაც აღსარებასავით გაგანდოთ? კი, ბატონო, ამ ციხის ყრუ კედლებში სხვას მაინც ვერაფერს გააკეთებს აღამიანი. ვერც ვთიბათ და ვერც ყინა-ვენახს მოუვლით. ჰოდა, ისევ ჯობია, საუბრით მოვიოხო გული. სწავლისთვის თავი არ დამინებებია, სკოლას შევაქციე ზურგი. აღამიანი მართო სკოლაში არ სწავლობს, ცხოვრება ყველაზე კარგი მასწავლებელია.

— წიგნი გიყვარს?

— კარგი — რატომაც არა. როცა წვიმს და ყინა-ვენახსა თუ სათიბში მუშაობა შეუძლებელია, წიგნის კითხვას რა სჯობია, ან ზამთარში, როცა მიწას, თიხს, ბარსა და ცელს სძინავთ, უსაქმოდ რა გამაძლებინებს. მაშინ კარგი წიგნი წამალივითაა.

— რას ეძახი შენ კარგ წიგნს?

— სადაც აღამიანებს ერთმანეთი უყვართ, ჰირში ერთიმეორეს ესმარებდინ, უბედურების ქამს შველიან, ვარამს უქარგებენ და ანუგეშებენ. ხოცვა-ყლეტის წიგნების კითხვას გულს ვერ ვუდებ, ასე მგონია, სისხლი აცხია-მეთქი. ზოგი ზღაპრის წიგნიც მიყვარს. ზღაპარში ყოველთვის ყეთილი იმარჯვებს და ბოროტი მარცხდება. ზღაპარი სულს ანათებს, იმედივითაა.

— სკოლაში რამდენი წლისა შეხვედი?

— ჩვეულებრივ, როგორც სხვა ბავშვები. ოღონდ, მერხს რომ მიუუყვები, წერა-კითხვა უკვე ვიცოდი, თანაც გაწაფულად. დედამ მასწავლა. დედა პირველი ქმრის დანატოვარ ყველა წიგნს

ახლაც სასოებით ინახავს, შინიდან არც არაფერს ატანს. პოდა, მეც აღრე დამაწყებინა ამ წიგნების კითხვა.

— სკოლაში როგორ სწავლობდი?

— ორიანი არასოდეს გამომყოლია. ფრიადოსანიც ვიყავი ხოლმე. ზოგჯერ სამიანსა და ოთხიანსაც მიწერდნენ. ვუღალხდილად რომ ვითბრათ, როცა წამოვიხარადე, სკოლის წიგნებზე მეტად დე-

დაჩემის პირველი ქმრის დანატოვარი წიგნები მიზიდავდა. ვეფხვეფხვეფს გვევრი ნაწერი ზეპირად ვიცი და მიინც, რამდენჯერაც არ უნდა წაეკითხო, არ მწყინდებდა.

— მით უფრო დასანანია, შენისთანა ბიჭს სკოლისთვის თავი არ უნდა დაენებებინა. ისიც ამ დროს. მაინც რა მოხდა ისეთი?!

დაფუძვნილი ცარცი

ნესტორას დისწული ნადირა წინათაც შეეთამაშებოდა ხოლმე თეონას, წამდაუწყებ უბრაწავდა თვალებს და გამომწყევლად ახელებდა. მერე, აქაოდა, თეონა ტუხას გვერდით აღარ უზის და უტკომავოდ დარჩაო, გოგოსთან შეთამაშებას მოუხშირა. ხან ნაწნავებზე ჩააელებდა ხელს ქურდულად და მოქაჩაედა, ხანაც უცაბედად წიგნს გამოგლეჯდა ხელიდან და გაიქცეოდა — მღიფო. მოკლედ, ამჟამა იყო, სხვანაირად დაუწყო ბიჭმა გოგოს თამაში — გახელებით ეარსოებოდა. პატარები კი აღარ ვიყავით, იმ წელს საშუალო სკოლა უნდა დაგვემთავრებინა.

დღევანდელ დღესავით მახსოვს. შესვენებაა. თმაგაჩეჩილი მანანა ლილინით დასეირნობს მერხებთან. ფანჯრის რაფაზე იდაყვებით ჩამოყრდნობილ თეონას თავი წიგნში ჩაურგავს და ბუტბუტებს. რუსიკო ბაჯელიძე აქეთ-იქით იყურება. ვტყობა, ზვერავს, ვის მიეპაროს ქურდულად და თვალებზე ხელები ჩამოაფაროს. კარგი ხანია ეს პატარა ეშმაკობა დასჩემდა. ახლა მიზანში თეონა ამოიღო, ფეხაკრეფით მიუახლოვდა, ზურგსუკან დაუდგა, მკლავები წინ გადაისროლა და ხელები სწრაფად ამოაფარა თვალებზე.

— გიციანი, გიციანი, რუსიკო ხარ ბაჯელიძე! მომეშვი გოგო, გაკვეთილს ვიმეორებ!

სანამ რუსიკო ხელებს მოაშორებდა თეონას, ნადირამ აიღო ცარცი და ისე გათაყებდდა, მთელი კლასის თვალწინ

დაფაზე გაკრული ხელით წაწერა: „თეონას მივეუმატოთ ნადირა უღრის სიყვარულს“.

რუსიკომ ეს უმაღლესე შეამჩნია, თეონა დაფისკენ განგებ შეაბრუნა და ხელები გაუშვა:

— ა, უცებ რა კარგი რამე დაგინახო!

— სულელი! — ამრეზილად ჩაილაპარაკა თეონამ და წარწერის წასაშლელად დაფისკენ გაეშურა.

დაეასწარი. ნადირას მაჯაზე ვტაცე ხელი და ის წარწერა თავისი ხელითვე წაეაშლევინე ისე, სიტყვაც არ მიოქვამს.

ეს დიხავე აღვიღად მოვახერხე, მაგრამ ის წარწერა თითქოს უმაღლესე გულზე გადმომწერაო, გულიდან კი ვერ ამოვიშალე. იმდღევანდელმა ამბავმა ძალიან დამაფიქრა: ეს ბიჭი აღარ ხუმრობს და ვაითუ გოგოსაც მისი სიყვარული გულში ჩაუვარდეს-მეთქი. მით უმეტეს, ზოგმა მერე მათი შესახებაც კი დაიწყო: ფერი ფერს და მადლი ღმერთსო, ბარემ ხელი მოაწერეთო. გოგო-ბიჭს ასე ერთხელ შესახებლებს ვინმე, ორჯერ შესახებლებს, სამჯერ, ოთხჯერ და... ცეცხლი გაჩაღებულაო. მერე თვითონაც იწყებენ ფიქრს, ვტყობა ერთმანეთისთვის ვართ განენილებიო. სიყვარულს თურმე რას გაუგებ, ერთი ღმერთი და ათასი ეშმაკი უზის გულში!.. ამის მეტი რა წერია წიგნებში!..

რამდენჯერმე დაეპირე ნადირას გაფრთხილება — მაიმუნობას თავი დაა-

ნებე-შეთქი. ყოველთვის რაღაც შეაკვებდა.

ერთხელაც შესვენებაზე შევიმჩინე, ნადირას რვეული დაუფორგლებია, დუბრინდევით თვალზე მიუდვია, მერბზე მკერდით გადაწოლილა და ფანჯარასთან მდგომ. წიგნში თავგარგულ თეონას უპკრიტინებს, ცალკე, გამორჩეულად.

ვეცი და რვეული ხელიდან გამოგვლოყე.

— რა გინდა, დარტყმული? — დამიყვირა ნადირამ.

— ნუ უყურებ!

— ვის ნუ უყურებ?! — განგებ ვაკვირვა.

— ვისაც მიშტერებოდი.

— რა იცი, ვის მივშტერებოდი? — ამრეზილად მომიგო.

— ალბათ, ვიცი. ბრმა არა ვარ, ძალიან კარგად დავინახე, ვისზედაც გქონდა დამიზნებული რვეულის ლულა.

— ვთქვათ, დაუმიზნე, მერე? — სალოკი თითო ცხვირწინ შემითამაშა.

— არ შეიძლება. ასე არ შეიძლება, — რბილად ვუთხარი.

— რატომ?

— იმიტომ.

— იმიტომ და იმიტომ, შენ მეტი არაფერი იცი. ჩემი რვეული შართლა თოფის ლულად იქცა და გოგოს მოსაკლავად დაემიზნა? ა, ასე რომ გავხედო, შეიძლება? — ნადირამ ორივე ხელის ცერა და საჩვენებელი თითი ბეჭდის რგოლებივით დაიჭირა თვალებთან.

ხელი მივაფარე უხმოდ.

— ჩერჩეტი ხარ შენ, ტუხია!

— ჩერჩეტი თავი გაბია, ცხრაჯერ ჩერჩეტი! — არ შევაწიე ლანძღვა.

— ბიჭოს, რა დიდგულზე ხარ? სიყვარულმა შეგილიტინა გულში? — ნადირამ ამ ორიოდ სიტყვაში უზომოდ შხამი გაურია. შხამიც, ზიზლოც და დაცინავეც.

— შენი მოკლე ჰკუის საკითხავი არ არის, რამაც შემილიტინა. თუ თეონასკენ ასე სულელურ ყურებას არ მოიშლი, კისერზე ლოდს ჩაგაბამ და ძაღლივით ჩაგაგდებ გიყურაში! — ეს წყნა-

რად ვუთხარი, ჩუმი თავდაჯერებით. იქნებ უფრო იგრძნოს, რომ ეს რვეული გაფრთხილება არ არის-მეტრე, თორემ ჩემი ნამდვილი ავი მუქარა ვერ არავის გაუგონია არც სკოლაში, არც სხვაგან. ნადირას თავისი რვეული ცხვირზე მივახალე და გამოვწოვრდი.

ეტყობა, ნადირამ იგრძნო ჩემი გულშევიდი გაფრთხილების სუსხი, კრინტი არ დაუძრავს. ვითომ აქ არაფერიო, გარეთ გაიძურწა.

იმავე დღეს მოხდა ის, რომ გეოგრაფიის მასწავლებელმა ტერენტი ტაბლაძემ, რომელსაც ისეთი ფერის წვერულვაში აქვს, თითქოს თეთრეული ქუჩიან წყალში გაურეცხიათო, თეონა და მანანა ერთდროულად გაიძახა. ბეჯითმა თეონამ ვაკვეთილი ჩაუბუღებულა ხვერდოვანი ხმით, მანანამ კი ერთობ მშველედ უძასუნა. ტერენტიმ თავმჯდომარის გოგოს ხუთიანი დაუხატა, თეონასთვის კი სამიანი ძლივს გაიმეტა.

გული იშვიათად მომდის, იმ წუთას კი ავლელდი. ჩემი შერხის საცეკმა ისე დაიქუხა, თითქოს თოფი გაეარდაო. ეს იმის ბრალი იყო, ანაზლად რომ წამოვხტი.

ყველა შეცბა. ნადირამ უნებლიეთ მერბშიც კი შემალა თავი.

— რა იყო ბიჭო, რა ბზიკმა გიკბინა? — მომახალა ტერენტიმ.

ვალში არ დაერჩი, მთელი კლასის თანდასწრებით მასწავლებელს პირში მივახალე:

— შეგიარცხვეს უღვაში და ბებია უცხონდეს შენს პატიოსნებას!

— დაეგდე, დარტყმული! — მიკივლა ტერენტიმ. — ვის უყვირი აქ? სად გვინია შენი თავი?

— შენ ვიყვირი. მაგ სამართლიანობით დაბერდი შენ, ახლა რომ ნიშნები დაწერე!

— შენ მასწავლი, ვის რა დავუწერო! ხეპრე! ბაღვან! ვისაც რა გუთუნის, იმას ვუწერ!

— მართლა? ნესტორა თავმჯდომარე კოლექტივის საწყობიდან თავლსა და ყველს მუქთად რომ არ გიგზავნიდეს!

შინ, მაშინაც ხუთიანს დაუწერდი მიმ ჭალიშვილს?

— პატივცემულო მასწავლებელო, ყურს ნუ უგდებ მაგ ვაჟს! — უცრემლოდ ატირდა მანანა.

მესამე დღეს თავისი სიმართლის დასამტკიცებლად ტერენტიმ ისევ ერთ-ღორთულად გაიძახა ეს ორი გოგო. მანანას ყველა კითხვაზე აპასუხებინა და ისევ ხუთიანი დაუხატა, თეონა კი განგებ დააბნია და კუდიანი სთხლიშა. ჩვენ კუდიანს ორიანს ვეძახით.

— აი, ხომ ხედავთ, გუშინწინ რა მართალი ვიყავი მარტო ერთხელ გაკვეთილის მოყოლა არ წყვეტს საერთო ცოდნის გამორკვევის საკითხს.

ასე გამეორდა ათიოდე დღის შემდეგაც, რამდენჯერმე მერეც. თეონამ ითმინა, ითმინა, ბოლოს წამოიძახა, სკოლაში აღარ მოვალა, დაპყრა ფეხი და გაიქცა შინ.

— აი, ხედავთ! ზოგიერთი თავქარიანი რომ გამოექომაგა ერთხელ, თავისი თავი მართალი ეგონა და შემოგვწყრა ჭალბატონი თეონა!

ტერენტის, ეტყობა, იმდროინდელი ბოლშა ისევ გულში ედო და ახლა დრო რომ იშოვა, ღვარძლიანად მიჰბინა.

გავუჩუმდი. იმ დღესაც გავუჩუმდი და მერეც.

იმ მასწავლებელზე დიხაჯ აღრენილი ვიყავი, თეონა რომ გაიქცა სკოლიდან, მაგრამ ვერჯერობით სიავეზე თავს ვიკავებდი, უხეშადაც კი არ ვექცეოდი. ურთიერთობის გამწვავებას ვერიდებოდი, თეონას ამით საქმე უფრო არ გაუფუჭდეს-მეთქი. მხოლოდ ეს იყო, ტერენტის ვუბღვერდი ხოლმე.

კარგა ხანს გაგრძელდა ასეთი ნაძალადევი მშვიდობა, მაგრამ ნაძალადევი, ეტყობა, ყველაფერი თავიდანვეა განწირული.

ერთ დღეს ტერენტიმ ჩვეულებრივ ჩახედა ეურნალში სიას, მერე თითქოს დაფიქრდა, ლოყები მეზურნესავით დაიბერა და გრძლად ამოიფშვინა — ფუო! ფუო, ამოიფშვინა და მიმოიხედა.

ასე სჩვევია ტერენტის, როცა ვინმეს

გაძახებდას აპირებს. ლოყების დაბერვით და „ფუო“ ამოიფშვინებით, თითქოს უფრო საქმიანი კაცის იერს იძენს — მეტი დაფიქრებითა და თავდაკვირვებით ვიქცევით.

— ხატეველი ტუხა!

— აჲ ვარი! — მივეუგე, მაგრამ ფეხზე არ წამოვმდგარევი.

— ფუუ! რუკასთან ვახვალ!

მომაყოლა გაკვეთილი, წვრილმანებიც კი გამომკითხა. თითქმის ყველაფერი ვუპასუხე.

— ფუუ! — ამოიფშვინა ტერენტომ ისევ, — არ იცი, დაჯექი! — გამაღობინებელი გულმოსვლით მომახალა და ორიანი დამიწერა.

ისევ გავუჩუმდი.

მეორე დღესაც გამიძახა, არც ახლა მიპასუხნია ურიგოდ, სულ პატარა რაღაცა შემეშალა.

— ფუუ! — კვლავ ორიანი გამიშანშალა და დამციანავადაც მითხრა: — გაიგე, რატომ გიწერ ორიანს?

— გაიგე. ასეთი მარტივი რომ თუ ვერ გაიგე და კარგად ყოფილა ჩემი საქმე. — წყნარად მივეუგე მე.

ეტყობა, ჩემმა სიმშვიდემ ააფეთქა, მეკახედ მომახალა:

— რატომ მიბრუნებ სიტყვას, ვინ გგონივარ მე შენ?

— აი, შარი?! სიტყვა როდის შემოვიბრუნე?!

ასე გამეორდა ხუთჯერ.

მოთმინება იმდენი უნდა, მე რომ მაქვს. მარტის დამდეგის ღრუბლიანი დღე იყო. ჩვეულებრივ მივედი სკოლაში. ჩემი მერხის საკეცი გადავწიე, ჩანთა უჯრაში შევაგდე, დავჯექი. გრიგოლა ხარაზის ნაოსტატარი სანდლები გავიხადე, ზედ თხელწინდებჩაცმული ფეხები დავაწყე და თეონას მერხისკენ გავაპარე თვალი. კვლავ ცარიელი იყო. იმ დღის შემდეგ თეონა სკოლაში აღარ გამოჩენილა. ტერენტი არ კითხულობდა, სხვა მასწავლებლებს კი ალბათ ეგონათ, ავიდაათ. სამიოდე კვირაც და საგაზაფხულო არდადეგები დაგვეწყებოდა. მერე ცოტაც და, საშუალოს დაგამთავრებ-

დით. აქამდე გულის კუნძულში კიდევ მედო პატარა იმედი, თეონა სკოლაში დაბრუნდება-მეთქი. დღეს ეს იმედი საბოლოოდ გადავიწყვიტე. ამან ერთობ მომშხამა და ცუდ გუნებაზე დამაყენა. გულაღუღებულები ტუჩებს გამაწარებით ექამდი, აღარავის დანახვა არ მეწადა, არც მერბების, არც იმ მერბებზე ჩამომსხდარი თანატოლების, კედლების დანახვაც მაღიზიანებდა, შავი დაფა ურჩხულის შუბლად მიჩვენებოდა, ნახევარსფეროების რუკა ორი ბოროტი ქრელი თვალივით შემომეყურებდა. ტერენტი მასწავლებლის დანახვა ხომ აღარ მინდოდა და აღარ მინდოდა. არადა, პირველი გაკვეთილი გეოგრაფია გექონდა.

დაირეკა ზარი. ის ზარი, რომელიც ჩემ დაბადებამდე ოცი წლით ადრე ნესტორას მამას ჩამოეხსნა ეკლესიის სამრეკლოდან, ახლა კი სკოლის ღია დერეფანში ეკიდა. ახლა ამ ზარის ხმაც ბოროტად ჩამესმა. ვაილო კარი და შემოაბიჯა თავშიშველმა ტერენტომ. ხელში დაჭერილი ფეტრის ქუდი ფანჯრის სახელურზე ჩამოკიდა. საკლასო ფურნალი მაგიდაზე აგდებულად ისროლა და ქრელი ბიჭაყის გულისჯიბიდან უბის წიგნაკი ამოიღო. ფუო, თავისებურად ამოიფშვინა, და, როგორც იტყვიან ხოლმე, სიფთაზე პირველად ჩემი სახელი ახსენა.

— ვარ! — მერხის საკეცი ფრთხილად გადაეწიე და წამოვდექი.

— მორიგით რომ დაეყუდე, გადი დაფასთან!

— დაფასთან?! დაფასთან რა დამკარგეა, მასწავლებლო?! — ტერენტის უზუსტობის გამოსაჭერად გავივირევე მე. — დაფასთან, თუ რუკასთან?

— ბედოვლათო, შენ დაბადებულეც არ იყავი, მე რომ მასწავლებლობა დავიწყე. ტერენტი ტაბლადეს არაფერი ეშლება. — ზიზღით გამოსცრა კბილებში. — ფუუ! გადი დაფასთან და ჩამომიწერე ევროპის ყველა ქვეყნის დედაქალაქი! ვერ გაიგე?

— მეგონა, გაკვეთილს მეკითხებოდნი,

მასწავლებლო. ეგ ხომ ძალიან ადრე ვისწავლეთ, წინა კლასებში? **ეროვნული ცენტრი**

— ეს სულ ერთია, როდის ვისწავლეთ. ჩამომიწერე-მეთქი! ფეხები სანდლებში ჩაგყარე, სწრაფად შეფიკარი, მერხის საკეცი გადმოვიე და დაფისკენ გულმოსული წავედი, თითქოს ზღაპრულ ურჩხულს უნდა შეერკინებოდი. ავიღე ცარცის მოზრდილი ნატეხი და დაფას შევახე თუ არა, თითებში შემომეფშვინა. ნაფშვენები იატაკზე მტვრად დაცვივდა.

— აჰ, არ იცი და ცარცზე იყრი ჯავრს? — იქედნურად ჩაიხითხითა ტერენტომ, თავმომწონედ გაიბადრა და თავის ფერგაურკვეველ წვერ-ულვაშს ხელის ჩამოსმით მოეფერა. — აღარ გახსოვს?

— ეს თუ აღარ მახსოვს და... კარგად ყოფილა ჩემი მახსოვრობის საქმე.

ცარცის სხვა ნატეხი ავიღე. ისიც უმაღლე შემომეფშვინა ხელში. არა, ძალა არ დამიტანებია, ჩვეულებრივ მოეკიდე სამი თითი და მაინც მტვრად იქცა. მესამედ ერთობ ფაქიზად დაეჭირე ცარცი და მსუბუქად შევეუდექი წერას: მოსკოვი, ბერლინი, პარიზი, ლონდონი, რომი, მადრიდი... უცებ ისევ შემომეფშვინა ცარცი და სხვა ავიღე უფრო ფაქიზად: ლისაბონი, ვარშავა, სოფია, პელსინკი, ვენა... წამით შევჩერდი და ცარცი ისევ მტვრად დამიცვივდა ძირს. ეტყობა, ამ დღეს ხელი ადვილად არ მემორჩილებოდა.

— არ იცი! — შემომიღრინა ტერენტომ. — ავი ვთქვი...

— ვიცი. ცარცის აღებას და ამოსუნთქვას აღარ მაცლია?!

— არ იცი, არ იცი, არ იცი! არც არასოდეს გცოდნია! — სეტყუასავით მომაყარა ტერენტომ და მკვებედ დაუმატა. — ასეთი მარტივი რამეები რომ არ იცი, გეოგრაფიის ანაბანა, სხვა რაღა მოგთხოვო, ბედოვლათო? ორიანით გასაჩუქრებ, გაიგე?

— გაიგე, — მივუგე წყნარად, — ჩინებულად გაიგე...

ტერენტო წინანდებურად ააფეთქა ჩემმა სიმშვიდემ:

— თავზედო, არ იშლი მასწავლებლისთვის ისტყვის შემობრუნებას, ხომ?

— ისევ შარზე ხართ, მასწავლებლო. მკითხეთ, თუ გაიგო და მეც მოგიგეთ. ჩინებულად-მეთქი. ხოლო ახლა ისიც ჩინებულად გაიგე, სამუდამოდ რომ გადამედიდეთ, ჩემთვის უმეპელად ორიანის დაწერა რომ ვწადაით და შარზე დგახართ...

— არ იცი არაფერი, შე ბატისტინა, და, აბა, რას დაგიწერ?

— ვიცი, ჩემი ხუთი თითივით ვიცი! ჯერ მახსოვრობა არ მალატობს! დანარჩენს, აგერ, ზეპირად ჩამოგითვლი: ბუდაბეშტი: ბუქარესტი, ბელგრადი...

— ხმა ჩაიწყვიტე, ყოყინა! დადუმდი! — უფრო მკვებედ მესროლა ტერენტომ. — ახლა დიახაც ჩამომითვლი, როცა გიკარნახეს.

— არავისაც არ უკარნახია.

— გიკარნახეს! ყრუ არა ვარ, არც ბრმა!

საქლასო ოთახში არც აქამდე იყო ხმაური, ახლა კი მთლად სამარისებური სინთუე ჩამოწვა. ჯერ ბუზი არ იყო, თორემ იმის გაფრენის ხმაც გაიგონებდა კაცი.

— რუსიკო ბაჯელიძე, დაგაყენებ მე შენ კუთხეში.

— ვაიმე?! — წამოიბუზა რუსიკო. — ჩემთან რა გინდა, მასწ?!.

— რატომ უკარნახე?

— შე, მასწ?! არავისთვის არაფერი მიკარნახია?! — გოგო-ბიჭებს გადახედა. — კრინტი დამიძრავს?

— ფუუ! უკარნახე. შე თვალი კეფი-ზედ მაბია: წინაც ვხედავ, უკანაც ვერაფერს გამომაპარებთ. შენც ორიანს გრეხავ, თუ...

— არ მიკარნახია, მასწ... ვაიმე?!.

— შენ სამჯერ ვაცემაკუნე წინ წამოშვებული ტუჩები. ეს კი ნიშნავს, რომ სამჯერ დაიწერა უღელ „ბუ“... შეიძლება უბმოლაც, მხოლოდ მინიმუმით. ხამ „ბუს“ კი ბუდაბეშტი, ბუქარესტი

და მათი ძმა ბელგრადი მოსდევს. შე უტვინო ბუ!

— ვაი, მასწ... როგორ დაგიმტკიცოთ, რო... სხვა თუ არაფერი, ტუხას ჩემი საკარნახო რა სქირს, ყველაფერი ჩემზე უკეთ იცის...

— თავუ ნუ იმართლებ, თორემ მამით ობოლი რომ ხარ, ეგ არ გიშველის, იცოდე!

— დედას გეფიცებით, არ... ტუჩები კი არ გავაცემაკუნე, უნებურად დამემთქნარა და... კლასში დამთქნარება, ასე თუ ისე, უზრდელობა-მეთქი, თავის შეკავება ვცადე... პირზე ხელის მიდებით. — აიწურა რუსიკო.

— მაშასადამე, მე რომ გაკვეთილს ვატარებ, შენ გემთქნარება, ქალბატონო რუსულან? — ვოტ კაქ! — ახლა სხვა მხრივ შეედავა ტერენტო.

— არა, მასწ, ისე დამემთქნარა... უნებურად...

— ისე გაკვეთილზე არ ამთქნარებენ. ვერ მომატყუებ, ცრუებტელი ქალო! შენ უკარნახე, მაშასადამე, ჯერ შენ დაგიწერ ორიანს.

რუსიკო ბაჯელიძე ატირდა და მოწყვეტით დაქდა.

მოთმინება დაკვარვე და გაბრახებულმა წამოვიძახე:

— ტერენტო მასწავლებლო, შარიანობას მოეშვი! დმერთი, რჯული! არავის კარნახი არ ვამიგონია. რასაც შეკითხები, თავის დროზეც კარგად ვიცოდი და ახლაც ვიცი. ბოლომდე მოტყვევინე!

— არ იცი, რეგვენო! არ იცი, არ იცი, არ იცი! არაფერი არ იცავ ორიანი შენც და მოკარნახესაც!..

— ამას ჰქვია სწორედ, შარიანმა კაცმა შარისათვის შარა მოხნაო.

— არ იცი, უფიკო, არ იცი და ძალით ვერ დამიმტკიცებ — ვიციო. დაქექი! დაეგდე!

კბილები ბრაზიანად გაეხარკვიალე და ტერენტისკენ გავეშურე.

— ხელი არ მახლი, ხელი არ მახლი, თორემ! — გადამორძიდა მასწავლებელი, იქნებ კიდევაც წაქვეუღიყო, მაგიდას რომ არ მოსქიდებოდა. — ხე-

ლი არ მახლო, ნადირო, ხელი, თორემს..

— აცახცახდა საქციელწამხდარი.

ხელი არ მიხლია, ჩემი მერხისკენ გა-
ვაბორტე და საყვიცი გადმოვატყაცუნე
თოფის დაქუხებასავეთ. დამფრთხალი
ტერენტო შავი დაფის უკან შევარდა. მე
უკრიდან ჩანთა გამოვიღე და კარისკენ
გავეშურე. უმაღლვე შემოვტრიალდი და
ის ჩემი ჩანთა წიგნებიანად ვერსოლე
აცახცახებულ ტერენტის.

— ეს ხომ ვიცი, ჰა? ეს ხომ ვიცი!..
შევარცხენინე შენი წვერ-ულვაში, შენი
კაცობა, შენი მასწავლებლობა და შენი
სიმაართლე!

ტერენტის თავში მოხვდა ჩანთა, გა-
იხსნა და ჯერ წიგნები დაცვივდა ძირს,
მერე ჩანთაც დავარდა. იმ წუთში მას-
წავლებელი ცარცივით გათეთრდა, თი-
ტქოს სისხლისაგან სულ დაიცალაო.

წიგნებისაკენ აღარ გამიხედავს. მხო-
ლოდ ეს წავიბურღლუნე:

— ერთი თქვენი სკოლაც და თქვენი
სწავლაც! ვინც აქეთკენ კიდევ პირი
ქნას, თქვენისთანა იყოს!

დავკარი ფეხი და გავიქეცი. მე შენ
გეტყვი, სირბილი არ მემარჯვება.

ის იყო და ის, სკოლაში აღარ წავ-
სულვარ. მე ჩემი სიტყვის კაცი ვარ.

თავიდანვე გაგიმხილეთ, ციურნი
თეთრწვერა ღმერთის მორწმუნე არ
გახლავართ-მეთქი. დედამ ჩამაგონა
ობოლ ბიქს ასეთი რამე: შვილო, ადა-
მიანი ცოდვას სჩადის, როცა თვითონ
არ მუშაობს და სხვის ხარჯზე ცხოვ-
რობსო, როცა სიტყვას გატეხავს, მაში-
ნაც ცოდვას სჩადისო. ცაში თეთრწვერა
ღმერთი ნამდვილად არის თუ არა, არა-

ვინ იცის, ქვეყანაზე კი ცოდვა-მადლა
ნამდვილად არსებობსო. ღმერთი სიტყ-
ვა და წმინდა გულით ნათქვამ შემს-
სიტყვას არასდროს გადახვიდე, უსიკვ-
დილოდ არ უღალატო და მხოლოდ მა-
შინ ივლი ქვეყნად მართალი და უოდ-
ველიო. ასე ვიწამე პატარაობიდანვე
შრომისა და სიტყვის ღმერთი. როცა
არ ვმუშაობ, ყოველთვის მარტო ვარ,
თუნდაც ხალხში ვერიო. ხოლო გულით
ნათქვამი ჩემი სიტყვა სიტყვის ღვთაე-
ბისადმი შეფიცულად მიმანია, მოვეკ-
დები და არ გადავთქვამ. თუ ჰაიპარად
წამოვიტროლე რამე, გულის გარეთ, ეს
არაფერია, ჩემი ნათქვამი სიტყვა არაა
თითქოს, მაგრამ თუ სიტყვას გულოც
დავაყოლე, ეს უკვე ჩემ ქეშმარტ
სიტყვად მიმანია და უეჭველად უნდა
შევეასრულო. ვინმეს რამეს რომ დაე-
პირდები, ან — თუნდაც გულში ჩემთ-
ვის ვიტყვი რამეს, მგონია, ეს ჩემი
სიტყვა ღმერთს ესმის და თუ არ გავანა-
ლდე, ცოდვად ამეკიდება-მეთქი. ასეთი
რწმენა არ ვიცი, რამდენად კარგია და
რამდენად ცუდი, ვინაიდან მთხოვეთ,
ყველაფერი აღსარებასავეთ მეთქვა, ვე-
რაფერს დაგიმალავთ. ოღონდ, სულ მე
ნუ მალაპარაკებთ. ასე ვთქვათ, მარტო
მე ნუ მენდობით, ზოგი ჩემი ამბავი
სხვებს ჰკითხეთ. რაც არ უნდა ჩაიდი-
ნოს აღამიანმა, თავი ცამდე მართალი
ჰგონია... ყოველ შემთხვევაში, ცდი-
ლობს, ასე მოაჩვენოს ყველას თავი.
ჰოდა, თუ ქეშმარტების უკეთ დადგენა
გწადიათ, გიმეორებთ, ზოგი რამ სხვებ-
საც ჰკითხეთ.

იოანას ნაპროშიუსი

ქ ვ კ თ კ ს ი ნ კ ზ ე

ღვწები ქართული ციკლიდან

უცნობი სოფელი

მოჰგავს მერცხლის თუ არწივის ბუდეს
და ხელისგულზე ღრუბელი უდევს
— მაგ მაღალ მთაზე, ზეცასთან ახლოს,
მიინც რას ფიქრობ, პატარა სახლო!

მითხარ რას ფიქრობ, სოფელო, ნეტავ,
(მალიდან შენ ხომ ყველაფერს ხედავ),
როს მთათა მწვეანე კალთებზე ცხვრები
დაგორაობენ ვით თეთრი ქვება.

რას ფიქრობ, როცა მხნე და მზეგრძელი
ცაში არწივთა ლოვლივს შესცქერი,
როცა ქარბუქი და ქვათაცვენა
ჯოჯობეთურად აიდგამს ვნახ.

ქვიან პეიზაჟს შენგან და შენით
სიცოცხლის მწველი ღიმილი შვენის...
თქვით, რაზე ფიქრობთ, თვით მზესთან
ახლოს
მთებს ბუდეებად მიდგმულთ სახლონ?

ქასკრომბი ქველ მინა-სიმაკრესთას

ვაეკაცობა რაოდენი,
ძალ-ლონე რაოდენი,
სიყვარული რაოდენი,
სინაზე რაოდენი
დაგვირდათ,
რათა
მთები შეგენარჩუნებინათ,
მდინარეები დაგეცვათ,

კერები გადაგერჩინათ,
ვაზები გემრავლებინათ,
ვარდები გეხარებინათ!
და როცა კვდებოდით,
გაყინული ტუჩებით
პკოცნიდით
ცეცხლმოდებულ მიწას.
და გაკვირვებით ამბობდნენ მტრები:
— ეს რა ამაყი ხალხი ყოფილა!

ილია ჭავჭავაძე

ირგელოვ სუფევდა ღუმილი სრული,
მყუდრო აივნით შევედი სახლში,
მარადისობას შეეხო სული,
თვით უკვდავებამ ჩამხედა თვალში.

ის ხალხის გულს და მომავალს ენდო,
გულით განჭვრიტა დღეის სინათლე,
ბრძოლაში უჭრობ ჩირაღდნად ენთო —
უფრო ღამაზ ბედს ვითლა ინატრებ...

ყვარლის ცა მთები. პოეტის ბრძენის
წინათგონობა და წყვედიადთან ბრძოლა:
„ველარ განუძღვებს ქვეყანა ძველი
განახლებისა გრივალის ქროლას“.

ირგელოვ სუფევდა ღუმილი სრული,
მყუდრო აივნით შევედი სახლში,
მარადისობას შეეხო სული,
და უკვდავებამ ჩამხედა თვალში.

განსაკუთრებული ესა კვთ მთებს

განსაკუთრებულ სინაზეს ჰბადებენ მთები —
ვით ცოცხალ არსებებს უყურებ ქვებს.

განსაკუთრებულ გრძნობას ჰბადებენ მთები —
ბაზალტზე უმტკიცესია სიყვარული შენი.

განსაკუთრებულ მეგობრობას ჰბადებენ მთები —
ერთგულების ფიცს ვერ ჩაახშობს ჩანჩქერაა გრგვინვა.

განსაკუთრებულ თვალმახვილობას ჰბადებენ მთები —
შიგ გულის გულში შედის შენი თვალების შუქი.

და იმ განსაკუთრებულ სიჩუმეს, მთები რომ ჰბადებენ.
უსმინე! უსმინე! უსმინე!

გაკვეთილები

სიამაყეს ასწავლიან მთები,
სივადკაცეს ასწავლიან მთები,
ბობოქრობას ასწავლიან წყლები,
მოთმინებას ასწავლიან ქვები,
სინაზეს ასწავლის ცა,
გაფრენას — არწივი მთის.
ხოლო დედები,
შრომისმოყვარე,
ნაზი და კეთილი დედები
სამშობლოს სიყვარულს ასწავლიან.

მთიელთა გლოვა

ეროვნული
ზიზლიროთქვა

ქალებმა ჩაიარეს
როგორც ცოცხალმა ტკივილებმა...
ძაძისფერია სამოსი,
ძაძისფერია შუადღე,
თოვლიც კი — მწვერვალზე.
მზე თითქოს გამჟვარტლული მინიდან იმზირება,
მწუხარების ჩრდილით ჰფარავს ღედამიწას.

ქალებმა ჩაიარეს
როგორც ცოცხალმა ტკივილებმა...
მოედანზე კი არა,
ზედ გულზე გადადიამი
ჩიტებს სიმღერა ნისკარტებზე შეეყინათ
და არავის ხმა გლოვის სკერცოა.

ქალებმა ჩაიარეს
როგორც ცოცხალმა ტკივილებმა...
შედგა და ჩავდა სიცოცხლე წამით.
როგორი სევდა!
როგორი წუხილი!
შენ კი, შენ სად ხარ, ბედნიერბავ?!
რამდენად
დიდი
უნდა ჰყოფილიყავი!

დასრულებული სურათი

პალიტრა —
ალაზნის ველი,
ალგები —
ფერმწერლის ფუნჯები.
შემოდგომის სუნთქვაში
დასრულებული სურათი:
ღრუბელი წვება
ვერცხლისფერ კლდეზე,
ისტორიის სიდიადეს
ასურათებს
ციხე-სიმაგრეთა ქვის გრაფიკა;
შემოდგომის სუნთქვა
ვაზის ღერწებში

იქცევა სიტკბოდ.
სივრცეში მიფრინავს სოფლისაგან
თქმული სიმღერა;
ქარი ნაბადს ჰგლეჯს
მზედარს მხრებიდან.
ალაზნის ველის პალიტრაზე
ამღვრებული
ალგები — ფუნჯები
სიცისფრეში იძირებიან.

მხატვარი სადღა?
ღუმლილი...
ჩემს წინ კახეთია.

მ კ კ ა ტ ი ე თ

იმისათვის, რომ თან წავიღე შე თქვენი შთანი,
შაბათიეთ,

იმისათვის რომ მივითვისე შე თქვენი მტკვარი,
შაბათიეთ.

რომ შემეყვარდა მშვენიერი ქართველი ქალი,
შაბათიეთ.

ვარ ღამნაშევე—

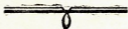
გამისამართლეთ!

გადამიწყვიტეთ მეკუთნის რაიც —

გული ჩამომართვით —

ახლა იგი თქვენია შინც.

ლიტერტიდინ თარგმნა თეიმურაზ ჯანაშვილი

ეოზონაზანი ჟ. ი. ლენინზე

საქართველოს
რევოლუციური
პარტიის

„რა წარმტაცი დარგია!..“

ანატოლი ლუნახარსკი

ვ. ი. ლენინი მეტად დახვეწილი გემოვნების პატრონი იყო. მას უყვარდა რუსი კლასიკოსები, უყვარდა რეალიზმი ლიტერატურაში, ფერწერაში და ა. შ.

ჭერ კიდევ 1905 წელს, პირველი რევოლუციის დროს, მას ღამის გათევა მოუხდა ამხანაგ დ. ი. ლეშჩენკოს ბინაზე, სადაც, სხვათა შორის, იყო ენაფუსის გამოცემათა მთელი კოლექცია, მიძღვნილი მსოფლიოს უდიდესი მხატვრებისადმი. მეორე დღით ვლადიმერ ილიას ძემ მითხრა: — „რა წარმტაცი დარგია ხელოვნების ისტორია, რამდენი სამუშაოა აქ კომუნისტისათვის. წუბელ დილაზე ვერ დავიძინესულ ამ წიგნებს ვათვალიერებდი ერთი მეორეზე მიყოლებით. და საწყენად დამრჩა, რომ არა მაქვს და არც მექნება დრო ჩავუჭდე ხელოვნებას“. ილიას ეს სიტყვები ძალიან მკვეთრად დამახსოვდა.

უკვე რევოლუციის შემდეგ რამდენჯერმე მომიხდა მასთან შეხვედრა სხვადასხვა მხატვრული ეიურის ნიადაგზე. ასე, მაგალითად, მახსოვს — ლენინმა გამომიძახა და ჩვენ კამენევიან ერთად წავედით ძველთა პროექტების გამოფენაზე, რათა შეგვეცვალა მდიდრული გვარცხოვეტიდან ჩამოგდებული აღუქსანდრე III ფიფურა, რომელიც ქრის-

ტე-მაცხოვრის ტაძრის მახლობლად იდგა. ვლადიმერ ილიას ძე ძალიან კრიტიკულად სინჯავდა ყველა ამ ძეგლს. არც ერთი მათგანი მას არ მოეწონა განსაკუთრებული ვაოცებით შეჩერდა ფუტურისტული ყაიღის ძეგლის წინ, მაგრამ როცა მას ჰკითხეს, როგორია თქვენი აზრიო, მან უბასუხა: „მე აქ არაფერი მესმის, ჰკითხეთ ლუნახარსკის“. ჩემმა განცხადებამ, რომ მე ვერ ვხედავ აქ ვერც ერთ ღირსეულ ძეგლს, ძალიან გაახარა იგი და მითხრა: — „მე კი მეგონა, რომ თქვენ რომელიმე ფუტურისტულ საფრთხობელას დადგამდით“.

მეორედ საჭმე ეტეობდი კარლ მარქსის ძეგლს. ცნობილმა სკულპტორმა მ.-მ განსაკუთრებული გულმოდგინება და დაყინება გამოიჩინა. მან გამოფინა ძეგლის დიდი პროექტი: „კარლ მარქსი, ოთხ სპილოზე მღვრიში“. ასეთი მოულოდნელი მოტივი უცნაურად მოგვეჩვენა ყველას და ვლადიმერ ილიას-ძესაც. მხატვარი შეუდგა თავისი ძეგლის გადაყეთებას და ერთი სამჯერ მაინც გადააყეთა, რადგან არას დიდებით არ სურდა დაეთმო გამარჯვება კონკურსზე. როცა ეიურიმ ჩემი თავმჯდომარეობით საბოლოოდ უარყო მისი პროექტი და თავისი არჩევანი იმ მხატვართა ჯგუფის კოლექტიურ პროექტზე შეაჩერა, რომე-

ლსაც ხელმძღვანელობდა ალიოშინი, მოქანდაკე მ. შეიკრა ვლადიმერ ილიას-ძის კაბინეტში და მიჩივლა მასთან. ვლადიმერ ილიას-ძემ გულთან ახლოს მიიტანა საჩივარი და სპეციალურად დამირეკა, რომ ახალი ყოური მომეწვია. მიიხრა, მე თვითონ მოვალ ალიოშინის პროექტის და მ.-ს პროექტის სანახავად. მოვიდა. დიდად კმაყოფილი დარჩა ალიოშინის პროექტით, ხოლო მოქანდაკე მ.-ს პროექტი უარყო.

იმავე წელს,* სამიისო დღესასწაულზე, იმავე ადგილას, სადაც მარქსის ძეგლის დადგმა იყო განზრახული, ალიოშინის ჯგუფმა მსიერი მასშტაბის ძეგლი ააგო. ვლადიმერ ილიას ძე საგანგებოდ მივიდა იქ. მან რამდენჯერმე შემოუარა ძეგლს, იკითხა, რამოდენა იქნება იგიო და ბოლოს მოიწონა მოდელი, მაგრამ მიიხრა: — „ანატოლი ვასილევინ, განსაკუთრებით უთხარით მხატვარს, რომ თავი მიმსგავსებული გამოვიდეს, რომ ისეთი შთაბეჭდილება დარჩეს კარლ მარქსისაგან, როგორც მისი კარგი პორტრეტებისაგან გვრჩება, თორემ მსგავსება თითქოს ცოტა“.

ჭრ კიდევ 1918 წელს ვლადიმერ ილიას ძემ გამომიძახა და განმიცხადა, რომ საჭიროა ხელოვნების, როგორც საავტაუიო საშუალების წინ წაწევა. ამასთანავე, მან დასახა ორი პროექტი. პირველყოვლისა, მისი აზრით, საჭირო იყო იმ შენობების, ღობეებისა და ინდაგარი ადგილების შორთვა, სადაც ჩვეულებრივ აფიშებს აკრავენ, ფართო რევოლუციური წარწერებით. ზოგიერთი ასეთი წარწერა მან მაშინვე შემომთავაზა...

მეორე პროექტი ეხებოდა დიდი რევოლუციონერების ძეგლების დადგმას უფართოესი მასშტაბით, — თაბაშირის დროებითი ძეგლების დადგმას როგორც პეტროგრადში, ისე მოსკოვშიც. ორივე ქალაქი ხალისიანად გამოეხმურა ჩემს წინადადებას, რომ ილიაის იდეა ვაგვეხორციელებინა, ამასთანავე

განზრახული იყო, რომ ყოველი ძეგლი სახეიზოდ უნდა გახსნილიყო სტუკით რევოლუციონერის შესახებ და ყოველ მათგანზე უნდა ვაკეთებულყო ახსნა-განმარტებითი წარწერები. ვლადიმერ ილიას ძე ამას „მონუმენტურ პრობანდას“ უწოდებდა.

პეტროგრადში ეს „მონუმენტური პრობანდა“ წარმარტებით ჩატარდა. პირველი ასეთი ძეგლი იყო შერაგულის რაიონშივე. მისი ასლი დადგეს მოსკოვშიც. სამწუხაროდ, ძეგლი პეტროგრადში დაიმსხვრა და აღარ აღუდგენიათ. სერთოდ, პეტროგრადის კარგი ძეგლების უმრავლესობა ვერ შემოგვრჩა თვით მასალის მსხვრევადობის გამო, მაგრამ მე მახსოვს ძალიან კარგი ძეგლები, მაგალითად, გარიბალდის, შეენჩენკოს, დობროლიუბოვის, გერცენისა და ზოგიერთი სხვების ბიუსტები. უარესად გამოდიოდა ძეგლები მემარცხენული გადახრით, — ასე, მაგალითად, როცა კუმბისტურად სტილიზებული პეროვსკაიას თავი გაიხსნა, ზოგიერთები უკუიქცნენ, ხოლო ზ. ლილინამ გადაჭრით მოითხოვა, რომ ძეგლი დაუყოვნებლივ მოეხსნათ. მახსოვს, რომ სწორედ ასევე ბებრს მეტისმეტად უმგვანოდ მოეჩვენა ჩერნიშევსკის ძეგლი. ყველაზე კარგი ლასალის ძეგლი იყო; ეს ძეგლი, დადგმული ქალაქის საბჭოს წინ, დღევანდლამდე შემორჩა. ის, მგონი, ბრინჯაოდან იყო ჩამოსხმული, ძალიან კარგი იყო აგრეთვე მოქანდაკე მარტვევის მიერ შექმნილი კარლ მარქსის ძეგლი სხეულის მიელი სიმაღლით. სამწუხაროდ, იგი დაიმსხვრა და ამჟამად შეცვლილია მეტნაკლებად ჩვეულებრივი ტიპის ბრინჯაოს თავით, მარტვევის ორიგინალური პლასტიკური ტრაქტოვის გარეშე, იმავე ადგილას, ესე იგი, სმოლნის მახლობლად.

მოსკოვში, სადაც ვლადიმერ ილიან ძეს შეეძლო ძეგლების ნახვა, ისინი ვერ იყო კარგი... ყველას გადააქარბა მოქანდაკე კ.-მ. დიდი ხნის განმავლობაში ადამიანები და ცხენები, რომლებიც მოასნიციკის ქუჩაზე მიმოდიოდნენ, შიშით

* 1920 წელს. რედ.

შეპყურებდნენ რალაც გაცოფებულ ფიგურას, რომელიც ფიცრებით იყო დაფარული სიფრთხილის გამო. ეს ბაკუნინი იყო პარტიკულური მხატვრის ტრაქტოვკით. თუ არ ვცდები, ეს ძეგლი ანარქისტებმა დაამსხვრიეს, რადგან ანარქისტებს, მთელი მათი მოწინავეობის მიუხედავად, არ სურდათ მოეთმინათ თავიანთი ბელადის ხსოვნის ასეთი სკულპტურული „მასხარად აგდება“.

საერთოდ, დამაკმაყოფილებელი ძეგლები მოსკოვში ძალიან ცოტა იყო. სხვებზე უკეთესი, შეიძლება ითქვას, პოეტ ნიკიტინის ძეგლი გახლდათ. მე არ ვიცი, ისინი დაათვალიერა თუ არა ვლადიმერ ილიას ძემ დაწერილებით, მაგრამ, ყოველ შემთხვევაში, მან როგორღაც უკმაყოფილოდ მიიხრა, რომ მონუმენტური პროპაგანდიდან არაფერი გამოვიდაო. მე პეტროგრადის გამოცდილება და ზინოვიევის მოწმობა მოვუყვანე პასუხად. ვლადიმერ ილიას ძემ იქნებულად გადაიქნია თავი და თქვა: — „როგორ, მაშ ყველა ნიჟიურმა პეტროგრადში მოიყარა თავი, და ყველა უნიჭომ კი მოსკოვში?“ ასეთი უცნაური მოვლენა მე ვერ აეუხსენია მას.

ერთგვარი ეჭვით ვკიდებოდა იგი კონსტაქოვის შემორიულ დაფას. იგი მაინც და მაინც დამაჯერებლად არ ეჩვენებოდა. თვითონ კონსტაქოვი, სხვათა შორის. ამ თავის ნაწარმოებს ხუმრობით „ცრუმორიალურ დაფას“ უწოდებდა. მასხოეს აგრეთვე, როგორ აჩუქა მხატვარმა ალტმანმა ვლადიმერ ილიას ძეს ბარელიეფი ხალტურინის გამოსახულებით. ვლადიმერ ილიას ძეს ძალიან მოეწონა ბარელიეფი, მაგრამ მკითხა ეს ფუტურისტული ნაწარმოები ხომ არ არისო? სავართოდ, ფუტურისტებისადმი იგი უარყოფითად იყო განწყობილი. მე არ დავსწრებივარ მის ბასს „ვხუტემასში“, რომლის საერთო საცხოვრებელში მას როგორღაც შეუვლია, ვინაიდან იქ ცხოვრობდა, თუ არ ვცდები, მისი ნათესავი, ახალგაზრდა ქალი. მერე მიამბეს, რომ ლენინსა და მემარცხენე

„ვხუტემასელებს“ შორის ყველაფერი გაჩაღებულა. ვლადიმერ ილიას ძემ უნებურად ხუმრობით იგერიებდა მათ, ცოტა ცოტას დასცინოდა კიდევ, მაგრამ იქაც განუცხადებია, რომ ასეთ საგნებზე სერიოზულ ბასს ვერ გამართავს, ვინაიდან თავის თავს არასაკმაოდ კომპეტენტურად გრძნობს. თვით ახალგაზრდობა კი ძალიან მოსწონებია და გახარებია. მათი კომუნისტური განწყობილება.

ვლადიმერ ილიას ძე, თავის სიყოცხლის უკანასკნელი პერიოდის მანძილზე იშვიათად ახერხებდა დამტკბარყო ხელოვნებით. იგი რამდენჯერმე იყო თეატრში, მგონი, მარტო სამხატვრო თეატრში, რომელსაც ძალიან მაღლა აყენებდა. ამ თეატრის სპექტაკლები ყოველთვის ჩინებულ შთაბეჭდილებას ახდენდნენ მასზე...

საერთოდ კი, წარსულის ხელოვნებას, განსაკუთრებით რუსულ რეალიზმს (მათ შორის „პერედვიჟნიკებსაც“, მაგალითად), ვლადიმერ ილიას ძე დიდად აფასებდა.

აი ის ფაქტიური მონაცემები, რომლებიც შემიძლია მოვიყვანო ჩემი მოგონებებიდან ილიის შესახებ. ვიმეორებ, თავის ესთეტურ სიმბათიებსა და ანტიბათიებს იგი არასოდეს არ სახავედა სახელმძღვანელო იდეებად.

ხელოვნებით დანტერესებულ ამხანაგებს ასრავთ ცენტრალური კომიტეტის მიმართვა ხელოვნების საკითხებზე, რომელიც საკმაოდ მკვეთრად იყო წარმართული ფუტურისტების წინააღმდეგ. მე ახლოს არ ვიცნობ ამ საქმეს, მაგრამ ვფიქრობ, რომ მასში თვით ვლადიმერ ილიას ძის თაფლის დიდი წვეთი ერიამ ხანად, ვლადიმერ ილიას ძე მე ფუტურისტების მომხრედ, ან მის საგანგებოდ ხელისშემწყობ კაცად მთვლიდა და, ალბათ ამიტომ ცენტრალური კომიტეტის ამ რესკრიპტის გამოცემის წინ ჩემთან არ მოუთათბირებია მის შესახებ...

არ მეთანხმებოდა ვლადიმერ ილიას ძე და საკმაოდ მკვეთრად პროლეტკულტისადმი დამოკიდებულების სა-

კითხვიც. ერთხელ ძალიან მაგრად დამტუქსა კიდევ. უპირველეს ყოვლისა ვიტყვი, რომ ვლადიმერ ილიას ძე სრულიადაც არ უარყოფდა მუშათა წრეების მნიშვნელობას პროლეტარია წინააღიდან მწერლებისა და მხატვრების წამოსაწევად და მიზანშეწონილად მიაჩნდა მათი გაერთიანება სრულიად რუსეთის მასშტაბით, მაგრამ მას ძალიან ეშინოდა იმისა, რომ პროლეტკულტიც ედილობდა შესდგომოდა პროლეტარული მეცნიერებისა და საერთოდ პროლეტარული კულტურის გამომუშავებას მთელი მოკულობით. ეს, პირველ ყოვლისა, მას სრულიად არადროულ და მეტად ძნელ ამოცანად მიაჩნდა: მეორე მხრივ, იგი ფიქრობდა, რომ ასეთი, ბუნებრივია, ჭერ ნაჩქარევი გამოგონებებით პროლეტარიატი გაემიჯნებოდა შესწავლას უკვე მზა მეცნიერებისა და კულტურის ელემენტების ათვისებას და, მესამე მხრივ, როგორც ჩანს, ვლადიმერ ილიას-ძეს ეშინოდა იმისაც, რომ პროლეტკულტში არ ჩაბუდებულიყო რაიმე პოლიტიკური ვადახრა. იგი საკმაოდ უარყოფითად ეკიდებოდა, მაგალითად, იმ დიდ როლს, რომელსაც

პროლეტკულტში თამაშობდა იმ დროს ა. ა. ბოვდანოვი.

პროლეტკულტის ყრილობის დროს. მგონი 1920 წელს, ვლადიმერ ილიას ძემ დამავალა წავსულიყავი იქ და გარკვევით მიმეთითებინა, რომ პროლეტკულტი უნდა იმყოფებოდეს განათლების სახალხო კომისარიატის ხელმძღვანელობის ქვეშ და თავის თავს მის დაწესებულებად სთვლიდეს, და ა. შ. ერთი სიტყვით, ვლადიმერ ილიას ძეს უნდოდა, რომ ჩვენ პროლეტკულტი სახელმწიფოსთან დაგვეახლოვებინა, და იმავე დროს, იგი ზომებს იღებდა იმისათვის, რომ იგი პარტიასთანაც მიეზიდა. სიტყვა, რომელიც წარმოვთქვი ყრილობაზე, მე ჩამოვყალიბე საკმაოდ ორჭოფულად და შემრიგებლურად... ვლადიმერ ილიას ძეს ვადასცეს ეს სიტყვა უფრო რბილი რედაქციით. მან დამიძახა და მაგრად შემახურა. მოგვიანებით, პროლეტკულტი რეორგანიზებულ იქნა ვლადიმერ ილიას ძის მეთითებათა მიხედვით...

უველასათვის ცნობილია ის უდიდესი ინტერესი, რომელსაც იჩენდა ვლადიმერ ილიას ძე კინემატოგრაფიისადმი.

„ფიქრებში ვმსაუბრებოდი მას“...

ილია მრანაშვილი

ბუტურკის ციხიდან გამოიმშვეს დროებით; მე უნდა ვყოფილიყავ პოლიციის აშკარა ზედამხედველობის ქვეშ, ვიდრე ჩვენს საქმეს სასამართლო გაარჩევდა. ამასთან, მიბრძანეს დაუყოვნებლივ დამეტოვებინა მოსკოვი და წავსულიყავი კიევში. კიევიდანაც სას-

წრაფოდ გამასახლეს და რატომღაც ამიკრძალეს ცხოვრება კიევის, ვოლინსკის, კამენეც-პოდოლსკის გუბერნიებში. ნება დამრთეს წავსულიყავი მხოლოდ პოლტავაში, აქ ცხოვრობდა ჩემი ბიძა (დედის ძმა), ლიბერალი ვეჭილი. პოლტავიდან ისევ კიევში წავედი.

იქიდან — მოსკოვში: პოლიცია დიდხანს მეძებდა. საზღვარგარეთ წასვლა არ მინდოდა: ყველაფერი, რაც მაეცხლებოდა, იყო რუსეთში. იმ ხანებში შევხვედი ერთ ამხანაგს; მან მითხრა: „წადი საზღვარგარეთ, შენ უნდა მიიღო საფუძვლიანი პოლიტიკური განათლება. ლენინი ახლა ეწეწევაში კი არა, პარიზშია. წადი პარიზში, იქ არიან საეჩენკოც, ლიუდმილაც“.

1908 წლის 7 დეკემბერს უკვე პარიზში ვიყავ, აქ ჩამოვედი მხოლოდ იმ მიზნით, რომ ლენინი მენახა.

დაიწყო 1909 წელი...

ბოლშევიკური ჯგუფი ამ ხანებში იკრიბებოდა კაფეში ორლეანის აგენიუზე; ბელფორის ლომის მახლობლად. იქ, მეორე სართულზე იყო მომცრო დარბაზი. როგორც ეს სჩვევიათ პარიზში, ამ დარბაზს უფასოდ უთმობდნენ ემოგრანტებს; მომსვლელები იხდიდნენ მხოლოდ ყავისა და ლუდის ფასს. ჩვენ ერთ-ერთი პირველი მივედი. მე ვკითხვ სავჩენკოს — რა შეეცკეთო-მეთქი. მან მიპასუხა: „გრენადინი, ჩვენები ყველანი გრენადინსა სვამენ“. მართლაც, ყველასთან მიჰქონდათ ღია-წითელი ფერის მეტისმეტად ტკბილი სიროფი, რომელსაც ზელტერის წყლით აზავებდნენ. მხოლოდ ლენინმა შეუკვეთა ერთი ტოლმა ლუდი. შემდგომში მე არაერთხელ ვავიგონე თუ როგორ უკვირდით ოფიციალტებს: რევოლუციონერები არიან და გრენადინს კი სვამენ! სიროფით ფრანგები მხოლოდ ერთობ მწარე მაგარ სასმელებს აზავებენ. ხოლო კვირაობით, როცა მომსვლელები კაფეში მთელი ოქაბებით მოდიან, პატარებს უფასოდ აძლევენ გრენადინს.

კრებზე ოცდაათი კაცი მოვიდა; მე სულ მხოლოდ ლენინს ვუცქეროდი. მას ვცემა მეტი კონსტიუმი განამებული სიყვლოთი... არ მახსოვს რაზე ლაპარაკობდა, მაგრამ რაეცა მე საეცაოდ თაყვანი ბიჭი ვახლდით, სიტყვა ვითხო-

ვე და რაეცაზე შევეცაბეთ, მან რბოლად მიპასუხა, არ დავუტუქსოვარ, მხოლოდ განმიმარტა — ესა და ეს ვერ გავიგო. ლიუდმილამ მაშინვე მითხრა, რომ სულელურად მოვიქეცი. როდესაც კრება გათავდა, ვლადიმერ ილიას ძემ თავისთან მიმიხმო: „თქვენ მოსკოვიდან ხართ?“ მე ვუპასუხე, რომ იანვრის თვემდე ვმუშაობდი მოსკოვის ორგანიზაციაში, შემდეგ დაპატიმრებული ვიყავ, მეორე ვცადე მუშაობა დამეწყო პოლტავაში, იქ ამხანაგები მოვინახე. ლენინმა მითხრა, რომ მე მივსულიყავ მის ბინაზე.

მე მოვქებნე სახლი პატარა ქუჩაზე, მონსიურის პარკის მახლობლად (ახლა შევამოწმე — ეს თურმე იყო ბონიეს ქუჩა). დიდხანს ვიდექი — ვერ ვხედავდი ზარი დამერკეა. ამას წინანდელი ჩემი სითამამე სადღაც გამქარალიყო. კარი ნადეჟდა კონსტანტინეს ასულმა გაძილ. ლენინი მუშაობდა. ჩაფიქრებული იქდა, წინ ქაღალდის გრძელი ფურცელი ვღო. ილიაი ოდნავ მოქუტუტული თვალებით მასუქეროდა ქაღალდს.

ვუამბე ლენინს მოწაფეთა ორგანიზაციის მარტზე, ჩემს წერილზე „ორი წელი ერთიანი პარტიისა“, პოლტავის მდგომარეობაზე. ის ყურადღებით მისმენდა, ხანდახან ძლივს შესამჩნევად იღიმებოდა, და მე მეჩვენებოდა — ის ხვდებოდა, რომ მაინც ვერ პატარა ვიყავ, და ამისი შეგრძნება მაბნედა. მე ვუთხარი, რომ ზეპირად მახსოვს მათი მისამართები, ვისაც ვაუთებო უნდა ვაეგზავნოს. ნადეჟდა კონსტანტინეს ასულმა ეს მისამართები ჩაიწერა. მინდოდა წასვლიყავ, მაგრამ ლენინმა არ გამიშვა. მან დაიწყო გამოკითხვა, თუ როგორია ახალგაზრდობის განწყობილება, რომელ მწერალს კითხულობენ ყველაზე უფრო მეტად, პოპულარობით სარგებლობს თუ არა „ზინიეს“ კრებულები, რა სპექტაკლები ვნახე მოსკოვში — კორმის თეატრში და სამხატვრო თეატრის სცენაზე. ის მიმოდიოდა ოთახში, ხოლო მე ტაბურეტზე ვიჯექი. ნადეჟდა კონსტანტინეს

სულმა თქვა — სადილობის დროაო. ვიფიქრე შემავიანდა-მეთქი და წამოვდექი წასასვლელად, მაგრამ დამტოვეს და სადილზეც მიმიპატივეს. მე განმაცვიფრა უჩვეულო წესრიგმა: წიგნები ვწყო თაროებზე და ვლადიმერ ილიას ძის საწერ მაგიდაზე სრულიად არაფერი არ იყო მიმოფანტული — როგორ არ ჰგავდა აქაური წესრიგი ჩემი მოსკოველი ამხანაგების ოთახებს, ან იმ ბინას, სადაც სავჩინკო და ლიუდმილა ცხოვრობდნენ. ვლადიმერ ილიას ძემ რამდენჯერმე გაუმეორა ნადეჟდა კონსტანტინეს ასულს: „აი, პირდაპირ იქიდან არის... იცის რით სუნთქავს და რა ანტერესებს ახალგაზრდობას“.

ლენინის გარდაცვალებიდან მრავალი წლის შემდეგ წაეკითხე ნ. კ. კრუსკაიას მოგონებები. ნადეჟდა კონსტანტინეს ასული წერდა, რომ ლენინმა წაიკითხა ჩემი პირველი რომანი: „იცი, ეს ილია ლოხმატი არის (ერვნებურგის მეტსახელი), — აღტაცებით ამბობდა იგი, — კარგი რამ დაუწერია“. მე ვიყავი ვლადიმერ ილიას ძესთან 1909 წლის დასაწყისში; და მე არ ვიცი, რომ თურმე ფიქრებში კვლავ ვესაუბრებოდი მას სიკვდილამდე არც ისე დიდა ხნის წინ — 1922 ან 1923 წელს, როცა ის კითხულობდა ჩემს წიგნს „ხულიო ხურენიტოს“.

რამდენჯერმე მოვესმინე ლენინს კრებებზე, ლაპარაკობდა მშვიდად, უპათოსოდ... ხანდახან ჩაიციენბოდა ხოლმე. მისი სიტყვა ჰგავდა სპირალს: იმის შიშით, რომ მსმენელებმა იქნება ვერ გაიგონო, დაუბრუნდებოდა ხოლმე უკვე გამოთქმულ აზრს, მაგრამ არასოდეს არ იმეორებდა მას, არამედ უმატებდა რაღაც ახალს (ზოგიერთები, რომლებიც შემდგომში ბაძედნენ ლაპარაკის ასეთ მანერას, ივიწყებდნენ, რომ სპირალი ჰგავს წრეს და არცა ჰგავს — სპირალი გრძელდება შემდგომ).

ლენინი ყურადღებით ადევნებდა თვალს საფრანგეთის პოლიტიკურ ცხოვრებას, სწავლობდა მის ისტორიას, ეკონომიკას, იცნობდა პარიზის

მუშების ყოფა-ცხოვრებას. ის არც კარგად ტო ლაპარაკობდა ფრანგულად, მაგრამ ამ ენაზე სტატიების წერაც შეეძლო.

1909 წლის მაისში მე ვიყავი დემონსტრაციაზე კომუნარების კედელთან. წინ მიდიოდნენ კომუნის მონაწილენი, ისინი ჯერ კიდევ ბევრნი იყვნენ და მხნედ მიაბიჯებდნენ. მე ისინი მომჩვენენ ღრმა მოხუცებად. მე ვფიქრობდი კომუნაზე, როგორც უძველესი ისტორიის ერთ ფურცელზე — ეს ხომ 38 წლის წინ მოხდა! კომუნარების კედელთან დავინახე ლენინი; ის იდგა ბოლშევიკების ჯგუფის შუაში და უცქეროდა კედელს — ქვებიდან გადმოდიოდნენ ფედერატთა აჩრდილები.

მე ვნახე ლენინი სენტ-ენევიევას ბიბლიოთეკაში და მონსურის პარკშიც, გრძელ სკამზე, მოხუცი ქალებისა და ბავშვების წრეში, ვნახე მუშათა თეატრშიც, ვეთეს ქუჩაზე, სადაც მომღერალი მონტეგეუსი ასრულებდა რევოლუციურ სიმღერებს.

როდესაც მე მივედი ვლადიმერ ილიანთან, კონსიერჟამ მკაცრად მითხრა: „გაიწმინდე თეხები“. განა იცოდა ამ ქალმა, თუ ვინ იყო მისი მდგმური? განა იცოდა კაფეს ოფიციალტმა ორლეანის ავენიუსზე, რომ ბატონი, რომელიც შეუკვეთდა ხოლმე ერთ ტოლჩა ლუდს, რვა წლის შემდეგ ალაპარაკებდა მთელ მსოფლიოს? განა ზედებოდნენ ბიბლიოთეკის მკითხველები, რომ კაცი, გულდასმით რომ ამოიწერდა ხოლმე წიგნებიდან ციფრებსა და სახელებს, შესცვლიდა ისტორიის მსვლელობას და მასზე დაიწერებოდა ათათასობით ავტორების წიგნები მსოფლიოს ყველა ენებზე? თუნდაც მე, მოკრძალებით და თავახისცემით რომ ვუცქეროდი ვლადიმერ ილიანს, განა შემეძლო წარმომედგინა, რომ ჩემს წინაშეა ადამიანი, რომელთანაც დავაწმირებულა კაცობრიობის ისტორიის ახალი ეპოქის დაბადება?

ვლადიმერ ილიჩი ცხოვრებაში იყო უბრალო, უაღრესად დემოკრატიული ადამიანი, რომელსაც გულთან ახლოს მიჰქონდა ყველაფერი, რაც მის ამხანა-

გებს ეჭებოდა. მან არ დასცილდა თვით თავხედ ბიქსაც კი... ასეთი უბრალოება და სისადავე ახასიათებს მხოლოდ დიდ ადამიანებს.

„პირველად ღმინინს ჩემი ქალაქი“

ზრანც კოლცაკველი

მე მგონია, 1909 წელი იყო. იმ დროს მე „დრეზდენერ ფოლქსკაიტუნგის“ რედაქტორად ვმუშაობდი. ერთხელ, სრულიად მოულოდნელად, ჩვენს რედაქციაში მოვიდა რუსი ამხანაგი. ეს იყო ლენინი.

ჩვენი საუბარი, რომელიც რედაქციაში მოვაწყეთ, ძალიან საინტერესო იყო. მართალია, ყველაფერი დაწვრილებით არ მახსოვს... ის კი კარგად მახსოვს, რომ ლენინმა მოისურვა დაეთვლიერებინა ქალაქი. მე და კიდევ რედაქციის ერთმა მუშაკმა თავი გაეინთავისუფლეთ სამუშაოსაგან და წავეყვეით ლენინს დრეზდენის ულამაზესი ქუჩების დასათვალიერებლად.

ისეთი შთაბეჭდილება დამრჩა, თითქოს იმ დღეს ნამდვილად პირველად დავინახე ჩვენი ქალაქი: ქუჩების დათვალიერებისას იოტის ოდენადაც ყურადღებიდან არაფერი გამოჰპარვია ლენინს.

ფრაუენკრიხე, ფიურსტენცუგი, სასახლე, ცეინგერი, ოპერა, კარის ეკლესია, იტალიური სოფელი, სურათების გალერეა — მას ყველაფერი ეს უნდოდა ენახა, — ყოველივე ამის შესახებ რამე შეეტყო. როგორი მოძრავი და მოუღვლევი კაცი იყო იგი! ხანდახან, დაგვიკიდებოდა რამდენიმე ნაბიჯით.

* ფრ. კოლცაკელი (1870-1954) — გერმანელი მწერალი და ჟურნალისტი, გერმანიის მუშათა მოძრაობის ვეტერანი.

ჩერდებოდა რომელიმე შენობის წინ და გვეკითხებოდა მის დანიშნულებასა და წარმოშობაზე. ადვილი არ იყო დამაყაფილებელი პასუხი გავცეცა მის კითხვებზე. წარმოდგენაც კი ძნელია იმისა, თუ რაოდენ უზარმაზარი იყო მისი ცოდნა ისტორიის სფეროში, როგორ ღრმად ერკვეოდა გერმანიის და თვით საქსონიის ისტორიაში.

ჩვენ ვიდექით ბრიულოვის ტერასაზე, რომელსაც ოდესღაც „ვეროპის აივანს“ ეძახდნენ. ლენინმა ქუდი კეფაზე მოივდო და ბალტო გაიხსნა. ცალი ხელით შარვლის ჯიბეში, ის იღვა, დაყრდნობილი ზიდის მოაჯირზე, ოდნავ წინ გადახრილი, და ასე გვიჩვენებდა ავგუსტის ზიდს, ოპერას, კარის ეკლესიას და არქიტექტურის სხვა ძეგლებს, რომლებშიც ის ჩვენზე უკეთესად ერკვეოდა. მისი მსჯელობანი არქიტექტურისა და სკულპტურის შესახებ იმდენად დამაჯერებელი იყო, რომ ჩვენ განცვიფრებული ვიყავით: გვიკვირდა, რომ რუსი რევოლუციონერი ასეთ ყურადღებას იჩენს ფეოდალური წარსულისადმი, მაგრამ მან იცოდა, რომ მთელ ეს კულტურა შეჰქმნეს მუშათა ხელებმა და ყველაფერი ეს ოდესმე გახდება მუშათა კუთვნილება, — ალბათ ასე ფიქრობდა იგი იმ წუთებში, როცა გასცქეროდა სამეფო რეზიდენციის მდიდრულ მოწყობილობას.

რე სჭირდება მყურებელს

ვასილ კახალავი

მხსოვს დიდი საღამო მოგაწყვეთ კავშირთა სახლის სვეტებიან დარბაზში. მსახიობთა ოთახს უცებ გამოცოცხლება დაეტყო: მოვიდა ვლადიმერ ილიას ძე ლენინი, გორკისთან ერთად. უცებ გორკი გადმოიხარა ჩემსკენ და მითხრა:

— აი, ვედავები ვლადიმერ ილიას ახალი თეატრალური მყურებლის გამო. ახალი თეატრალური მყურებელი რომ არაფრით ჩამოაჩნება ძველს, პირიქით,

რომ ახალი — უფრო ყურადღებიანია — ეს სადავო არ არის. მაგრამ რა სჭირდება მას? შე ვამტიციებ, რომ მას სჭირდება მხოლოდ პეროია. ლენინს კი ამტიციებს, რომ მას სჭირდება ლირიკაც, ჩეხოვიც, სჭირდება ცხოვრებისეული სიმართლე.

ამ დროს შესვენება დამთავრდა და ვლადიმერ ილია და გორკი დარბაზისაკენ გაეშურნენ.

...რომ ცოტა მაინც დაესვენა

ნიკოლოზ მუხარიაკოვი

ლენინი გამოირჩეოდა ინტერესთა განსაკუთრებული მრავალფეროვნებით. საზღვარგარეთ წასვლისას, ეკონომიკური შინაარსის წიგნები რომ წაიღო, მა-

თთან ერთად არ დაივიწყა არც ნეკრასოვი და არც გოეთე. ლენინს ძლიერ უყვარდა პოეზია, ძლიერ უყვარდა პუშკინი და კითხულობდა მას უდიდესი სიამოვნებით. მას ძლიერ უყვარდა მუსიკაც: მუსიკის გულისთვის, იმისთვის რომ ერთი საათით მაინც მოესმინა კარგი მუსიკოსისათვის, ის ხანდახან მოსწყდებოდა ხოლმე საქმეს. ახლობლები ამით სარგებლობდნენ, რომ იძულებული გაეხადათ ლენინი, ცოტა მაინც დაესვენა.

* ნ. ლ. მუხარიაკოვი (1865-1942) — პროფესორი ბევოლუციონერა, კომუნისტა-ლიტერატორი. ბევოლუციის შემდეგ იყო „არადის“ სარდაქციო კოლეჯის წევრი, სახელმწიფო გამომცემლობის საჩუქარციო კოლეჯის თავმჯდომარე; გამომცემლობაში მუშაობის დროს ახრულებდა ლენინის დავალებებს და ხშირად ვსაუბრებოდა ილიას კულტურის საკითხებზე.

ერთი კარიკატურის ისტორია

ეროვნული
ნივლიერთობა

ეფუარე ასე

1903 წლის ზაფხულში, მას შემდეგ, რაც რუსეთის სამხრეთში პოლიციამ დაარბია მუშათა გაფიცვები, პიტერელმა ამხანაგებმა მიმავლინეს საზღვარგარეთ, რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მოძრაობის იმდროინდელ ცენტრში — ჟენევაში...

ჟენევაში ჩავიდა სულ მალე პარტიის II ყრილობის შემდეგ, თუ მეხსიერება არ მალატობს, სექტემბრის დასაწყისში...

ლენინი გავიცანი ჟენევაში ჩასვლის პირველსავე დღეებში. მე დაწერილებით მოვახსენე ილიჩის საქმის ვითარებაზე ჩვენს ორგანიზაციაში, სამხრეთ რუსეთის მუშათა გაფიცვების მსვლელობაზე, სადაც თავის დროზე გამგზავნა პეტერბურგის კომიტეტმა. ჩენი პირველივე საუბრების შემდეგ მე გავიგე ლენინის სიტყვის ზემოქმედების მთელი ძალა. მისმენდა რა ყურადღებით, იგი დიდი დამარწმუნებელი ძალით მეკამათებოდა იმ შემთხვევებში, როცა მე დასკვნებში სწორი გზიდან გადავუხვევდი ზოლზე, თანაც არ მახსოვს არც ერთი შემთხვევა, როცა ასეთ დროს მას მენტორის ტონი აეღოს. შთაბეჭდილება ისეთი რჩებოდა, თითქოს მან ჩვენზე მეტი არ იცის, თითქოს ის ჩვენ კი არ გვასწავლოს, არამედ ჩვენ ვასწავლით ერთი-მეორეს შენაცვლებით. ის არ ზოგავდა დროს, თუ საჭიროდ მიიჩნევდა დაეყენებინა ამხანაგი ჰერმეტიკად რევილუციურ გზაზე, მაგრამ მას ისიც შეეძლო არ ექცია ეს საუბრები ობიექტულურ დროის ფლანგვად.

* ვ. ვ. ვენი (1879-1931) — რევოლუციური მოძრაობის აქტიური მონაწილე, 1925-1929 წლებში — ლენინგადის სამხატვრო აკადემიის რექტორი.

ჟენევაში ჩემი ჩასვლიდან დაახლოებით ერთი თვის შემდეგ, ოქტომბრის ბოლოს (ახალი სტილით), იქ მოეწყო რუსეთის რევოლუციური სოციალ-დემოკრატიის საზღვარეთის ლიგის მეთრე, რიგითი ყრილობა...

ლიგის ყრილობის დახურვიდან რამდენიმე დღის შემდეგ გამოვიდა „ისკარის“ მორიგი 52-ე ნომერი (დათარიღებული 1903 წლის 7 ნოემბრით). პლენარის ერთპიროვნული რედაქციით ამ ნომერში მოწინავე წერილის სახით მოთავსებული იყო თვით პლენარის სტატია სათაურით „რა არ უნდა ვაკეთოთ“...

ეს წერილი რომ წავიკითხე, ჩემში გაიღვიძა მხატვარმა (მე ხომ სპეციალობით მხატვარ-არქიტექტორი ვარ, იმ ხანებში ისევე სამხატვრო აკადემიის სტუდენტად ვირიცხებოდი), დაეწყო პლენარის კარიკატურის ხატვა. ნახატზე გამოსახული იყო გიორგი ვლენტინისძე, რომელიც მიცურავდა წყალზე, ნავის ნაცვლად კალოშში იჯდა და მდინარის მარცხენა ნაპირიდან მარჯვენისაკენ მიემართებოდა. მარცხნივ დავხატე ლენინი, რომელიც ცდილობს დააბრუნოს პლენაროვი მარცხენა ნაპირზე (იქ დახატული იყო ქარხნები, მუშათა მრავალიცხოვანი ჯგუფები); მარჯვენა ნაპირზე კი განმარტოვებით იდგნენ მარტოვი და ტროცკი. კალოშს, რომლითაც პლენაროვი მიცურავდა მენშევიკური ნაპირისაკენ, ჰქონდა აფრაც — ეს იყო „ისკარის“ 52-ე ნომრის პირველი გვერდი, პლენარის წერილის სათაურით „რა არ უნდა ვაკეთოთ“.

კარიკატურამ დააინტერესა ჯერ ჩემი ჟენეველი მეგობრები, და მერე მთელი რუსული კოლონია მოიარა, ბოლოს ლენინამდე მიღწია, რომელმაც უახლოესი

შეხვედრის დროს ღიმილით მითხრა, რომ ნახატი ჩემთან დარჩებოდა. ეს ნახატი ოცზე მეტი წლის შემდეგ გამოჩნდა პრესაში. მე იგი დიდი ხნის დავიწყებული მქონდა, როცა 1925 წელს შემთხვევით წაეაწყდი მის რეპროდუქციას (ავტორის ნაუთითებლად და ახსნა-განმარტების გარეშე) პ. ნ. ლეხენინის წიგნის მეორე გამოცემაში, წიგნის სათაური იყო „გზის მოსახვევში“. ხოლო „ისტპარტის“ მიერ გამოცემულ კრებულში „როგორ იბადებოდა ბოლშევიკური პარტია. ლიტერატურული პოლემიკა 1903-1904 წლებში“, რომელიც მხოლოდ ახლა გადაეთავალიერე, შუცკევერს ამ კარიკატურის ავტორად შეცდომით დასახელებული ჰყავს ნ. ვალენტინოვი.

ყენევაში ყოფნის დროს გადავიფიქრე იტალიაში სამკურნალოდ წასვლა (დამეწყო ტუბერკულოზის პროცესი ფილტვებში), ლენინის რჩევის თანახმად იმავე ნოემბრის თვეში დაებრუნდი რუსეთში, ეოლგაზე, რათა აგიტაცია გამეწია ბოლშევიკური იდეებისათვის. აქ დიდხანს არ დავჩინილვარ, მომდევნო, 1904 წლის დასაწყისში უკვე ოდესაში ვიყავი... 1905 წლის შემოდგომაზე ვმუშაობდი ოდესის კომიტეტში.

დაახლოებით ნოემბრის ბოლოს (ძველი სტილით) მე კვლავ ყენევაში წავედი, ჩავაბარე ლენინს ანგარიში თუ რა გავაკეთე მისი დავალების შესასრულებლად და შემდეგ მომათავსეს კლარან-

ში, საავადმყოფოში, ყენევის ტბის ნაპირზე. ვლადიმერ ილიჩი ორჯერ მოვიდა ჩემს სანახავად, რჩებოდა იქ რამდენიმე საათს. მასთან ამ შეხვედრების დროს მე პირველად ვცადა დამეხატა მისი პორტრეტი ნატურიდან: შემდგომში, როცა ჯანმრთელობამ შესაძლებლობა მომცა დაებრუნებულეიყავ ყენევაში და ვლადიმერ ილიჩმა და ნადეჟდა კონსტანტინოვნამ მიმოგნეს აქ ოთახი, მე დავიწყე ჩემი მეგობრების, მათ რიცხვში ლენინის, პორტრეტების ხატვა: ყველაზე კარგი ჩანახატი ლენინმა დატოვა თავისთან, და იგი შეიძლება აქამდეც ინახება მის არქივში...

შემდეგი შესაძლებლობა დამეხატა ლენინი, მე მომეცა მხოლოდ 1917 წელს. ეს იყო დაახლოებით მაის-ივნისში. მე ვმუშაობდი მაშინ ეასილის კუნძულის პარტიულ კომიტეტში და ვცხოვრობდი იმავე უბანში. ჩენი სახლის ახლო, საზღვაო კორპუსის შენობაში მიმდინარებოდა მიტინგი, რომელზეც სიტყვით გამოვიდა ვლადიმერ ილიჩი. როცა მან გაიგო, რომ მე აქ ახლოს ვცხოვრობ, შემოვიდა ჩემთან ნახევარი საათით, რათა დალოდებოდა ავტომობილს. ამჯერად მე შეეპარულე საკმაოდ პარჯვე ჩანახატი ფანქრით, რომელიც ლენინს ძალიან მოეწონა: მან გამომართვა იგი, ჩაიდო პორტფელში და თან წაიღო.

ასეთი იყო ის გარემოებანი, როცა მე შესაძლებლობა მქონდა დამეხატა ამ დიდი ადამიანის პორტრეტი.

ყველაზე დიდი რეპოლუციის გენიოსი

კლერ შერიდანი

ჩვენ შევედით კრემლში გვერდითი ქიშკრიდან, რომელსაც გულშაგი იცავდა. ჩემთვის ცნობილი იყო, რომ ლენინის

კაბინეტი კრემლის ამ ნაწილშია მოთავსებული. და მე ხშირად ვცდილობდა გამომეცნო, თუ რომელია ის ფანჯარა

* კლერ შერიდანი — ინგლისელი მოქანდაკე-ქალი; მოსკოვში ჩამოვიდა 1920 წლის 10 სექტემბერს, დაჟო აქ ორ თვეს. სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ გამოსცა წიგნი, სადაც სიმაართეს მითხრობდა უცხოელ მკითხველს საბჭოთა კვყეანაზე, ლენინზე, საბჭოთა ადამიანებზე.

და ის კარი, რომლის იქით ცხოვრობს ეს დიდი ადამიანი. ეს ფანჯრები და კარები კი, პოი, რამდენი იყო!

მესამე სართულზე რომ ავედით. გაცილდით რამდენიმე კარს და დერეფანს. ბოლოს აღმოჩნდით ორ მომიჯნავე ოთახში, სადაც მუშაობდნენ მდივან-ქალები. ისეთი შეგონება მქონდა, თითქოს ხელახლა პირველად მოგხვდის სკოლაში: მე შემბიყრო შეშმა და ღრმ: მღელვარებამ. იმიტომ. რომ ეს იყო ყველაზე პასუხს-გები სამუშაო ყველა იმ საქმეთაგან, რომელთათვისაც კი ოდესმე ხელი მომიკიდია.

მდივან-ქალმა მიჩვენა კარი, რომელსაც თეთრი ნაბადი ჰქონდა აერთული: კარი დაკეტული არ იყო, ადვილად გაიღო. ლენინი იჭდა ძალიან ნათელ ოთახში, უზარმაზარ საწერ მაგიდასთან, რომელზედაც ეწყო რაღაც წიგნები და ქაღალდები. როცა მე შევედი, მან შემომხედა, გაიღიმა და წაშოვიდა ჩემს შესახებდრად. მისმა ამგვარმა მოპყრობის მანერამ მე სწრაფად დამამშვიდა. ბოდიში მოგიხადე იმისათვის, რომ იძულებული ვიყავი შემეწუხებინა იგი. მან გაიციხა და სუფთა ინგლისურ ენაზე მითხრა, რომ ჩემამდე მის კაბინეტში დაბინავებული იყო სხვა მოქანდაკე, რომელმაც აქ რამდენიმე კვირა გაატარა...

ვიდრე სამი ჯარისკაცი კაბინეტში შემოიტანდნენ ღაზებს და თიხას, ლენინმა ამხსნა, რომ შემძლია ვიმუშაო აქ იმდენხანს, რამდენიც დამჭირდება, ოღონდ იმ პირობით, რომ თვითონ თავისუფლად იმუშაებებს თავის საწერ მაგიდასთან.

ოთახში სუფევდა სიწყნარე და ლენინი ჩაუღრმავდა წიგნებს... თვით იმ წუთებშიც კი, როცა მე ვტრიალებდი მის ირგვლივ და ვედილობდი გამეზომა მანძილი უფროსა და ცხვირს შორის, ის, ეტყობა, ჩემს იქ ყოფნას ვერ ამჩ-

ნევდა, იგი მთლიანად მისცემოდა თავის საქმეს.

ზიხლირთხვა

ვიმუშავე მანამდე, ვიდრე ოთხს 15 წუთი დააკლდებოდა. ასე დიდხანს, შეუსვენებლად არასოდეს მიმუშავნია: მთელი იმ დროის განმავლობაში ლენინს არაფერი უქამია, არც დაუღევია. შემოდიოდნენ მდივანი ქალები წერილებით, ის ხსნიდა კონვერტებს, აწყობდა წერილებს თავის წინ, ხოლო კონვერტზე დაუხედავად, მექანიკურად უსვამდა რაღაც ნიშანს და უბრუნებდა მდივან ქალს. მისი სახე უცებ გამოცოცხდებოდა ხოლმე, როცა გაისმოდა ტელეფონის წყნარი ზუზუნი და მაგიდაზე, იმავე დროს, აინთებოდა პატარა ელექტრონათურა.

ვცადე დამეწყო საუბარი ლენინთან, ის არ გამყვა საუბარში: და უცბათ მივხვდი — ჩემი აქ ყოფნით ისედაც ვაწუხებ მას. დასვენების წუთებში, ვიჭქი რა ფანჯრის რაფაზე, განუწყვეტლივ შთავაგონებდი ჩემს თავს, რომ ეს ხდება ნამდვილად, რომ მე ნამდვილად ლენინის კაბინეტში ვარ, ვასრულებ ჩემს მისიას. მე დაუსრულებლად ვიმეორებდი ჩემად: „ლენინი! ლენინი!“ — თითქოს ვერაფრით ვერ დამეჯერებინა, რომ სიზმარში არა ვარ.

აი, ის ზის აქ, ჩემს წინ, მშვიდი, მღუმარე, სმუღალო სიმალის კაცი, მაღალი უზარმაზარი შუბლით. ჩემს წინ ლენინია, კაცობრიობის ისტორიაში ყველაზე დიდი რევოლუციის გენიოსი — ახ. ნეტად მოინდომოს მან ჩემთან საუბარი მაგრამ... მას სძულს ბურჟუაზია. მე კი მისი წარმომადგენელი ვარ! მას სძულს უინსტონ ჩერჩილი, მე კი მისი მისწული ვარ! მან მე ნება დამართო მემუშავნა მის კაბინეტში და მე უნდა გავავეთო ის საქმე, რისთვისაც მოვედი და არ დავაკარგვიო დრო! მას არაფერი არ აქვს ჩემთან სალაპარაკო: როცა მე მოვიკრიბე გამბედაობა და შევეკითხე რა ისმის ახალი ინგლისიდან-მეთქი, მან გამომიწოდა რამდენიმე ნომერი „დელი კერალდისა“.

ექვსი საათის დაუსვენებელი მუშაობის შემდეგ, დღის ოთხ საათზე დაეტოვე მისი კაბინეტი.

მეორე დღეს შემხვდა ისევე მეგობრულად, როგორც წინა დღეს: მაგრამ გადიოდნენ საათები და ისევე სიჩუმე იყო. უცებ მან მოწყვიტა თვალი მის წინ მდებარე წიგნს, და ისე შემომხვდა, თითქოს პირველად მხედავსო. მერე დააკვირდა თავის სკულპტურულ პორტრეტს, რომელზედაც მე ვმუშაობდი და გულმოწყალებდ გამიღობა. ასე უღიმიან ბავშვს, რომელიც აშენებს სათამაშო მუყაოს სახლს. შემდეგ ლენინმა მკითხა:

— რა აზრისაა თქვენი ქმარი რუსეთში თქვენს წამოსვლაზე?

— ჩემი ქმარი ომში მოკლეს, — ეუბასუხე.

— რომელ ომში?

— საფრანგეთში.

— ჰო, ჰო, რა თქმა უნდა. — მან თავი დამიქინა — მე სულ მაიფიყდება, რომ თქვენ მხოლოდ ერთი ომი გქონდათ: ჩვენში კი, გარდა იმპერიალისტურისა, იყო აგრეთვე სამოქალაქო ომი: გარდა მაგისა, ჩვენ კიდევ ვიბრძოდით. ვიცავდით ჩვენს ქვეყანას ინტერვენტებისაგან.

ლენინმა დაიწყო ლაპარაკი უნაყოფო თავშეწირვის სულისკვეთებაზე, რომლითაც შეპყრობილი იყვნენ ინგლისელები, 1914 წლის ომში რომ ჩაებნენ და მირჩია წამეკითხა ბარბიუსის „ცეცხლი“ და „სინათლე“. შემდეგ შეცვალა საუბრის თემა და მკითხა — სისტემატურად თუ მუშაობ ლონდონში და დღეში რამდენ საათსო.

— საშუალოდ შვიდ საათს.

ჩემმა პასუხმა მგონი დააკმაყოფილა იგი.

ჩვენი საუბრის დროს შემოვიდა პრეზიდენტი კალინინი და ლენინი ახლა მას მიუბრუნდა: როცა მათ დაამთავრეს საუბარი, კალინინმა შეხედა ბიუსტს და თქვა — „კარგია“...

როცა ჩვენ ისევ მარტო დავრჩით, მე კვლავ მოვიკრიბე გამბედაობა და ვთხო-

ვე დამხდარიყო მბრუნავ სკამზე: ის დამთანხმდა, თუმცა ალბათ, ვინც სანაცვლოდ მოეჩვენა და თქვა — ასე მაღლა არასოდეს ვემხდარეარო.

მე დაეინახე, რომ ლენინი უკვე გულთბილად მეპყრობოდა, ამიტომ ვაჩვენე მას ჩემი ნამუშევრების რამდენიმე ფოტოსურათი... მან ძალიან მკაფიოდ დაახასიათა „ბურჟუაზიული ხელოვნება“, რომელიც, როგორც მან აღნიშნა, მუდამ ესწრაფვის მოჩვენებით სილამაზეს. მშვენიერებას, როგორც აბსტრაქტულ იდეალს, იგი უარყოფითად ეკიდებოდა. მან განაცხადა, რომ არ თვლის გამართლებულად იმ სილამაზეს, რომელითაც მე შევამეე ჩემი ქანდაკება „ვიმარეება“.

— მილიტარიზმი და ომი თავისთავად საზიზღარი რამ არის და იწვევს მხოლოდ სიძულვილს, — თქვა მან. — თვით თავგანწირვას და ჰეროიზმს არ შეუძლიათ მიანიჭონ მას სილამაზე. ბურჟუაზიული ხელოვნების მანიკერება სწორედ ამ შელამაზებაში მდგომარეობს.

შემდეგ ლენინმა დახედა ფოტოსურათს ქანდაკებისას „დიკის თავი“ — ეს ჩემი შვილის პორტრეტი იყო, — და ერთბაშად სინაზის განწყობილებამ გაუნათა სახე.

მე ვკითხე:

— ესეც მათსავით შელამაზებულია?

მან გაიქინა თავი და გაიღიმა, შემდეგ სასწრაფოდ დაუბრუნდა თავის უზარმაზარ მაგიდას, როგორც ადამიანი, რომელმაც დაკარგა დიდი დრო. ახლა აღარც მე და აღარც ჩემი სამუშაო მისთვის არ ვარსებობდით.

უალრესად ძლიერ შთაბეჭდილებამ ახდენდა მისი უზარმაზარი შუბლი: სახე მისი გამოხატავდა ღრმა ფიქრის კვალს: იგი მე წარმომიდგა მოაზროვნის ცოცხალ განსახიერებად (არა როდენისებრივი გაგებით).

ლენინს იმჯერად ავადმყოფური გამომეტყველება ჰქონდა. ტყვიანობა, რომელიც მას ესროლა ტერორისტმა-ქალმა, ჯერ ისევ მის სხეულში იყო. ერთხელ

დავინახე, რომ ხელი შეხვეული ჰქონდა, „ეს არაფერიაო“, — მითხრა მან, მაგრამ სახეზე ყუითელი ფერი ედო. ის არ სეირნობდა და კმაყოფილებობდა სუფთა ჰაერის მხოლოდ იმ მცირე რაოდენობით, რომელიც შემოჰქონდა მის ოთახში პატარა ვენტილიატორს ფანჯრის ზედა ნაწილში; ამბობდნენ, რომ თუმცა იშვიათად, მაგრამ მაინც მოდიოდა ქალაქ გარეთ თითო დღით; რამ-

დენჯერმე გავრცელდა ხმა — ლენინი სანადიროდ წავიდაო, მაგრამ როგორც ჩანს, ეს ხდებოდა ძალიან იშვიათად. როცა ბიუსტი დავამთავრე, ლენინმა გულთბილად ჩამომართვა ხელი და მითხრა, რომ მე კარგად გავართვი თავი ჩემს საქმეს და რომ ეს ბიუსტი მოეწონებათ მის მეგობრებს. შემდეგ ჩემი თხოვნით მან წამიწერა მიძღვნილი სიტყვები ფოტოსურათზე.

„გვირჩიეთ რა ვნასოთ პარიზში“

პრ. კრამოლნიკოვი

დღევანდებთან უფრო ახლო ურთიერთობისათვის ვლადიმერ ილიჩი იყენებდა კვირა-უქმე დღეებს: ერთხელ დღევანდების წგუფი მან წაიყვანა ბრიტანეთის მუზეუმის უდიდეს ბიბლიოთეკაში და აჩვენა, თუ სად მუშაობდნენ კარლ მარქსი და ფრიდრიხ ენგელსი, სად მუშაობდა თვითონ, როცა „ისერას“ რედაქცია ლონდონში იყო (შემდგომში ის მუშაობდა ბრიტანეთის მუზეუმში წიგნზე „მატერიალიზმი და ემპირიოკრიტიციზმი“).

ყრილობის ბოლო სხდომების დღეებში ვლადიმერ ილიჩმა, დღევანდების წგუფთან ერთად, ინახულა კარლ მარქსის საფლავი ჰაიგეიტის სასაფლაოზე. სპენსერის მდიდრული ძეგლის ახლოს ჩვენ დავინახეთ უბრალო ქვის ფილა: მარქსისა და მისი ოჯახის წევრების დაბადებისა და გარდაცვალების თარიღებით; აქვე, გარდა თვითონ მარქსისა,

მისი ცოლისა და შვილიშვილისა, დამარხული იყო მათი შინამოსამსახურე ელენე დემუტი, რომელიც მარქსს თავის ოჯახის წევრად ჰყავდა მიჩნეული. როცა ჩვენ მივეუახლოვდით მარქსის საფლავს, ლენინმა გვითხრა: ინგლისის პოლიციის მამებრებმა და რუსეთის ჯაშუშებმა, რომლებიც ლონდონში იმყოფებიან, იციან, რომ რუსი რევოლუციონერები აუცილებლად მოვლენ მარქსის საფლავზე; ჯაშუშები შეეცდებიან სურათები გადაგვიღონ, ამიტომ აქ სიტურთხილება საჭიროა.

ცოტა ხნით ადრე ყრილობის დასურვანდე ალიოშა ჯაფარიძემ წინადადება მომცა ლონდონიდან წამოსვლის წინ გვენახა ვლადიმერ ილიჩი და ნადეჟდა კონსტანტინოვნა... მართლაც, მივედით მათს ბინაზე... წამოსვლა აღარ გვიინდოდა, თუმცა გვერიდებოდა ილიჩისა, რომელსაც ამდენ დროს ვაკარგვინებდით. წამოსვლის წინ ალიოშამ კითხა ლენინს:

— რას გვიჩვენეთ, ვლადიმერ ილიჩ, მე და კრამოლნიკოვი, როცა პარიზზე

* გრ. კრამოლნიკოვი (1880-1962) — დღევანდელი პარტიის III ყრილობისა, რომელიც ვაიმართა ლონდონში, 1905 წელს; რევოლუციის შემდეგ მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის მეცნიერ-მუშაკი.

გავივლით, რა ვნახოთ იქ რევოლუციონ-
სა და ხელოვნების ძეგლებიდან?

ვლადიმერ ილიჩმა გვიჩვენა, რაც შე-
ეხება ხელოვნების ძეგლებს, ამაზე ლუ-
ნაჩარსკის მიმართეთ, ის სულ ასლახან
ჩავიდა პარიზში და თანაც შშვენიერი
ხელოვნებათმცოდნეაო. მაგრამ ალიოშა
დავინებით სთხოვდა — თქვენ გვიჩ-
ჩიეთო, და მაშინ ლენინმა გვითხრა —
პარიზში აუცილებლად ნახეთ ოგიუსტ
როდენის ქანდაკება „მოაზროვნე“.

ლუქსემბურგის მუზეუმში ჩვენ ვნა-
ხეთ ეს ქანდაკება და რაკი-ღა იმ დღეს
ლუნაჩარსკი ვერსად ვიპოვეთ, შევეცა-
დეთ დამოუკიდებლად გავვერკვია და
ამოგვეცნო, თუ რატომ გვიჩვენა ლენინ-
მა ყურადღება მიგვექცია მაინც და
მაინც ხელოვნების ამ ქმნილებსათვის.
ქანდაკება გვიხატავს ხანში შესულ მუ-

შას, რომელსაც ღრმა ფიქრებში წა-
სულს, დაძარღვეულ ხელზე დაუყ-
რდნია თავი. ეტყობა, მისთვის არც
ისე იოლია ეს ფიქრები, აზრის ეს მუ-
შაობა. ჩვენ ასე მოგვეჩვენა, რომ რო-
დენს სურდა ამ ქანდაკებაში ხორცი
შეესხა იმ ოცნებისათვის, რომ მუშის
დაძარღვეული ხელი შეუერთდეს მოაზ-
როვნე ადამიანის თავს და ეს შეერთება
მოხდეს ერთ ადამიანში, ერთ კლასში.
როგორც ჩანს, ვლადიმერ ილიჩს სურ-
და შეეხსენებინა ჩვენთვის, ყრილობი
ორი ახალგაზრდა დელეგატისათვის
(ჩვენ ხომ ოცდაათი წლის ასაკში ვი-
ყავით), რომ პროლეტარიატი მტკიცედ
ისახავს იმ მოხანს, რომელიც მარქსმა
დაუსახა მას — მოსპოს უფსკრული ფი-
ზიკურ და გონებრივ შრომას შორის.

„აი მართლაც შესანიშნავი მხატვარი!“

მარგარიტა ფოფანოვა

ჯერ ისევ 1917 წლის აგვისტოს და-
საწყისში, ნ. კ. კრუსკაიას და ენია
ვეგოროვას (პარტიის ვიბორგის რაკო-
მის მდივანი იყო) საშუალებით გადმომ-
ცეს წინადადება დამეთმო ჩემი ბინა
ვლადიმერ ილიჩს ძე ლენინისათვის, რო-
მელიც არალეგალურად უნდა დაბრუ-
ნებულყოფი ფინეთიდან პეტროგრადში.
უაღრესა კონსპირაციის მიზნით აუცი-
ლებელი იყო, რომ ჩემი ბავშვები, და
მათთან ერთად შინამოსამსახურე ქალი,
რომელიც ფინეთის აგარაკზე ცხოვრო-
ბდნენ, სადმე გამეგზავნა პეტროგრადი-

დან... ვლადიმერ ილიჩი სექტემბრის
ბოლოს მოვიდა ჩემს ბინაზე.

ვლადიმერ ილიჩს ძლიერ უყვარდა
და კარგად იცნობდა ფერწერულ ხე-
ლოვნებას. ჩემს საწერ მაგიდაზე იდო
ღა ბარათი, რომელზეც აღბეჭდილი
იყო რეპროდუქცია მხატვარ იაროშენ-
კოს სურათისა — „ყველგან სიცოცხ-
ლეა“. მე იგი ჩემი ბავშვებისათვის უნ-
და გამეგზავნა. ლენინმა დახედა სურათს
და თქვა:

— აი, მართლაც შესანიშნავი მხატვა-
რი!

მე არ ვიცოდი ვინ იყო იაროშენკო,
ლენინმა გამაცნო მისი ბიოგრაფია:

— წარმოდგინეთ, ეს იყო სამხედრო
პირი, კადრის ოფიცერი და ამასთან,
ნამდვილი ცხოვრების როგორი მცოდ-

* ვ. ჯ. ფოფანოვა (1883-1976) — რევოლუ-
ციური მოძრაობის აქტიური მონაწილე. მის ბი-
ნაზე არალეგალურად ცხოვრობდა ვ. ი. ლენი-
ნი, იქტომბრის რევოლუციისათვის მხადების
წინა დღეებში.

ნე, როგორი მშვენიერი ფსიქოლოგი, რა საუცხოო სურათები აქვს!

საწერი მაგიდის უკრიდან მე ამოვიღე კიდევ ერთი ღია ბარათი იაროშენკოს სურათის — „ტუსაღის“ რეპროდუქციით. ვლადიმერ ილიჩი განაგრძობდა:

— ძალიან კარგია იაროშენკოს არ დავივიწყებთ, როცა ძალაუფლებას ხელში ავიღებთ. ასეთი ადამიანის ხსოვნას პარტიის ცენტრით უნდა მოვეპყრათ. კადრის ოფიცერი იყო, სამხედრო სამსახურს თავი დაანება, სამხედრო პენსიაზეც უარი თქვა. კისლოვოდსკში გარდაიცვალა.

ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ, ლენინის განკარგულებით, მის საფლავზე ჩატარდა სამგლოვიარო მიტინგი. წინასწარ საფლავი და ძეგლი წესრიგში მოიყვანეს. მის მამულში საბლ-მუზეუმი მოაწყვეს, ხოლო ქუჩას, რომელზედაც იაროშენკო ცხოვრობდა, მისი სა-

ხელი დაუძახეს. აი როგორი პუნქტუალობით ასრულებდა ლენინი თავის დაპირებას.

• • •

ლენინი ცხოველ ინტერესს იჩენდა ცხოვრების მრავალფეროვანი და მრავალმხრივი მხარეებისა და საკითხებისადმი. ჩემს ბინაზე მას ხელთ მოხვდა ეურნალი „რუსეთის მზე“, რომელიც მიძღვნილი იყო შესანიშნავი პუბლიცისტისა და მოწინავე კრიტიკოსის სტასოვისადმი. ლენინი ამბობდა, რომ ეს იყო გამოჩენილი პიროვნება, რომელმაც დიდად გაამდიდრა რუსული კულტურა.

ლენინი გატაცებით ათვალიერებდა ეურნალის ნომერს, რომელიც მიძღვნილი იყო უნიჭიერესი რუსი მსახიობი ქალის — ვერა კომისარევესკაიასადმი. მისი სურათი იქვე, კედელზე ეკიდა.

ჯვარცმა სხვათა გადასარჩენად

ცოცხლის მხანგრძობი სხვის შემწევის გამო

მასწენდება ოცდაათიანი წლები... გრიგოლ აბაშიძის პირველი ლექსები სისტემატურად იბეჭდებოდა გაზეთებშიც, ჟურნალებშიც...

და, აი, ბოლოს გამოჩნდა ხელ პატარა წიგნაკი: თავფურცელზე ყვითელფერად — „ღელქეხები“, გამოცემლობა „ფედერაცია“.

გარეულა — თხელი, მუქი, საღა მხატვრობის არაეთიარო ნიშანქვეალი...

მხოლოდ ავტორისეული ხელწერის ლითონ-გრაფიული გამოხატულება შევ ფონზე.

უპრეტენზიოდ, თითქოსდა მორცხვად, თითქოს წუნად გამოჩნდა ის პირველი პატარა წიგნაკი წიგნების მაშინდელ სამუაროში.

გამოჩნდა და... გრიგოლ აბაშიძის პოეტური სახელიც თან გამოჩინა...

ორმოც წელზე მეტი გავიდა იმ დროიდან.

ხალ არ მიტარებია ხტლდენტობის ხანაში ნაყოლი წიგნები.

რამდენი ვერ ვზიდე, რამდენი დამეკარგა.

რამდენი მე თვითონ დავივიწყე.

ეს პატარა წიგნაკი კი დღესაც ამშვენებს ჩემს კარადებს.

მე ვიცავიდი ადგილს და გარემოს, წიგნაკი კი — არა.

იგი ჩემ გულში, ჩემს სულში, ჩემს არსებობაში ჩასახლდა ჩვენი ძველი და ახალი დროის გამოჩენილი პოეტების წიგნებთან ერთად.

ყოველი წიგნის, ყოველი ლექსის დამახსოვრებასაც აქვს თავისი ბიოგრაფია.

და ამ შემთხვევაში ყოველ მკითხველს თავისი საზომი, თავისი ალტერნატივა აქვს.

მათ შორის საერთო, გამეორთიანებული ხაზი — სუბიექტურობა და ობიექტურობის ურთიერთ-შერწყმის, ურთიერთ ორგანოლ შეერთების კანონზომიერებაშია ხაზიხეული.

ეს კანონზომიერება ადამიანთა სულიერი ცხოვრების ინტერაქულ გამოცდილებებს ემუარება.

შემშარიტი პოეტი ის არის, ვინც გაბრუნებს განვილი განცდებთან, განწყობილებებთან, უქრებთან, ხაგნებხადმი დამოკიდებულების შენეულ პოზიციებთან, ვინც გაგრძნობივნებს, რომ მისი სულიერი აღმავრენა, მიწოდება და ექსტაზი თითქოს შენგან იწყება, შენგან იღებს ხათავებს, შენგან მიღდება, შენგან ებეება სიტყვათა რაღაც ისეთ მაგურ სამოსელში, რომელშიც მერე უჩინარდები თვითონ შენ, მაგრამ არ იკარგება შენგან დამრული გრძობების დეღუ, იგი იქცევა დიდ ტალღად, რათა თავის მორტევი მოაქციოს ყველა, ვისაც ამ ქვეუნად მიიჭებუილი აქვს ადამიანურ განცდათა უზუნაქი შედნიერება.

დაახ, პოეზია ამ შედნიერების — ადამიანურ განცდათა უზენაესი შედნიერების აღუცხებელი საწუაულია.

ამიტომ ადამიანები მუდამ ილტვიან მისკენ, ისე როგორც მზე ამბობს და აცოცხლებს ყოველ სულიერს, ყოველ ადამიანს სჭირდება პოეზია თავისი სულის განახარად და ასამაღლებლად.

ასე ხდება სუბიექტურობა და ობიექტურობის ურთიერთ ვადჭარბედილება ლირიკის უმშვენიერეს სამუაროში.

სწორედ ახეთი პრინციპი ედო საფუძვლად ახალგაზრდობის წლებში ჩემს პირველ შეხედრას გრიგოლ აბაშიძის ლირიკული ლექსების იმ პატარა წიგნთან, იმ წიგნში მოთავსებულ იმ ერთ ლექსთან, რომელმაც მაიძული ორმოცი წე. დიწადი მეტარებინა წიგნაკი — ტვირთად, მასში ჩაქსოვილი ცხოვრებისეული აზრი კი — გუ-

ღისა და სულის სახლისი უბერებელ ვარდად.
 აზრის — იგი უმთავრესზე უმთავრესია.
 მაგრამ პოეტისი ხილანზე აზრისა და განც-
 დის, ხიტყვაა და ხახის ემოციური მოვლია.
 ნობაა.

აქედან — ესთეტიკური ხიხარულიხიხარე.
 ახეთი ლექსის შეგრძნების, აღქმის, მისი შე-
 შექმნისა და სუბიექტურიდან (შემქმნელიდან) ობიექტურში (მკითხველში) შექრის ერთადერთი სწორი გზა.

ეს გზა ვაიარე შეუ მაშინ, როცა გატაცებით ვკითხულობდი ვრავოდ ახამიძის ლექსების ამ პირველ კრებულს.

და აი, ნიუბედავად რთხი ათეული წელიწადის ვაწელობა, მოწვევნილობის ვახს, სიკაბუჯის და სიუვარულის წაგრეუების მოხაგონებლად, ახლაც ხშირად უიქრებში უხვოდ ვიმეორებ ხოლმე:

შენზე იტყვიან ბერწინაირ იგავს,
 სასაცილოს და ამბავს რივიანს,
 შენ სიცოცხლეში ეშვები იყავ,
 მოყვდი და მინდი არ წავიგეამ

ვლიანებ და მეღაღება, გული იწმინდება
 ათხგვარი შეწვერული ნაღვიქისაგან.

არც მთლიანად ლექსი და არც ეს სტროფა არ ხახათდება რაიმე ხაურაღღებო სოცი-
 ალური პრობლემატიკით, ლიტერატურაში სო-
 ციალური პრობლემატია უოველთვის განახლ-
 ვრულია ხაზოგადობრივი ცხოვრების კონკრეტული დროით, ეპოქის სოციალურ-პოლიტიკური და ეკონომიკური პირობებით, სიუვარულის მარადიული პრობლემის სრულიად ახლებური გადაწყვეტა ამ ლექსში მოღწეულია ერთი შეხედვით უმნიშველყო ყოფითი დეტალის, ინტიმური გრძნობის, ლეგენდებისა და ზღაპრების პოეტური მოდოფიკაციის ხაუფქველზე. ხალიხი შემოქმედებითი ნიჭის წყალობით ამ გზით შექმნილმა პოეტურმა სახტერ ფრთხილ გამოსახბა იგი გამოირჩევა დადი მხატვრული ფერადოვნებით, აზრობრავ-ემოციური ფერადობით და სიცოცხლისუნარიანობით.

ლექსში „ის უაღზე მოხვეულ ზელას“ მხუ-
 ბუკი იუმორი და მუსხხავი ხარკაზნი თითქმის უყოღერებს ხაზღერებაშდეა დაუყაილი. და უბერად ყველაფერი უარამალა ღებვა, როცა კოხულობ მის მოშდევიო სტროფებს:

ჭარში, წყიში, შამთის ამინდში
 რჩებოთ სიცივის და გზის ახარა.
 ამოიღუნთქავს, ბეწვეს ავიშლის
 და სანდომიან ტუნებს ჩამალავს.
 თვალები შევი არ თმოხენ ლოდის
 თვალნი — ყაყაოსი შევი ხალბნი...
 შე შენ ადგილზე ვაცოცხლებდებოდი
 და სამღღამოდ ვაეიხარებდი.

რითმული ხიხარე, ვაწყობილებს ვადმო-
 ცემის პათეტიკური ტონი, ზღრუნს წიქსაშდე —
 ყველაფერი ერთად აქ ქმნის ტრედაქსტრუქტურ-
 შიდეველ სურათს, რომლის ფერთა ელვარებას
 განსაუვარებულ ძალას და იერს ანიჭებს ხაუ-
 ცხოო ტრამული შედარება: „თვადინი — ყაყა-
 ნოს შევი ხალბნი“. აქედანაა წარმოშობილი
 „სამღღამო ხიხარულის“ ფორმულა, როგორც
 ზოგადსაკუობრიო იდეალი. ეს პირველი
 ჩარჩოებიდან დიადისა და ამაღლებულისაგან
 ლტოლვის ეს ნიშანი იყო, რომელიც ლექსს მა-
 შინვე პოეტად, მის დამწერს კი ნამდეველ პოე-
 ტად აქცევს.

აღსანიშნავია, იმ პირველი წიგნის ოცდართი
 ლექსიდან ვრავოდ ახამიძემ ზეთი უყველად
 შეიტანა 1978 წელს „საბუკია საქართულოს“
 მიერ გამოცემული მისი ხაუყეთესო ლირიკული
 ლექსების ახალ წიგნში. ესენია: „დედასთან“,
 „ცუნიათელა“, „მეშინდე“, „ქურდი ნიკორა“
 და „ის უაღზე მოხვეულ ზელას“, რომელზე-
 დაც ხაგანდებოდ შეგნარდით ზემოთ.

შეიქლება ერთგვარი დასვენის სახით ვაჟაშე-
 როით ცნობილი მთარული აზრები: კვდება უო-
 ველი ცოცხალი არსება, ცოცხლობს უოველი
 კარგი ლექსი, ზოგჯერ დროემამდე ვკადება ობი.
 ქეშმარტ ლექსს კი — არასოდეს. მხოლოდ მის
 შეუძლია უანგაროდ დავიამოს მძიმე სულიერი
 ტკივლები, ვაქმევიანის: მხტრა არის შევა
 უბედურისაო.

ბოლოს და ბოლოს, ეს ზამ, სიცოცხლის ვა-
 რკვეულ ეტამზე, სიბერადან სიკაბუჯისაგან მო-
 ხედვას, მასთან წაბიარ დაბრუნებას, პირველი
 სიუვარულის ვახხენებას და ოცნებათა ბურანში
 მის დამქმნარ ყვეაულებთან ვარინდებით, მოკ-
 რამალები და სინანულით ღამის ვათევასაც ნი-
 შნავს!

და ხანამ ადამიანის უოვა და არსობა არ ვა-
 ქრება, არ ჩაკედება მასში ტრეფალები გრძნო-
 ბა და მოგონებას ხიხარე. არ მოხდება მისი ხა-
 ულის ატომატიზირება, არ დაიფანდება ლექსი,
 რომელიც ისტორიამ დაარჯად დააყენა თაბა-
 თა სულიერი ცხოვრების გზაზე.

ვრავოდ ახამიძის ლირიკულ პოეზიას იმთა-
 ვითვე დეტყო ეპიკურობისა და ისტორიზმისა-
 კენ ვადებობს ნიშნები. ამის პირველი აშქარა
 მარწენებელი იყო ხალბური ეპოსიდან შექმნილი
 მისი პირველი ვრცელი პოეტური ნაწარმოები
 „ასფრტეკლა“, რომელიც სწორედ ზემოხხენე-
 ბული პირველი კრებულის ბოლო ნაწილშია
 მოთავსებული. თანდათან პოეტისა შემოქმედე-
 ბითი ვანათარების გზაზე, ლირიკასთან ერთად,
 პოეტურმა ეპოსმა მნიშველვოვანი ადგილი დაი-
 ბიარა, ჭერ კიდვე ეპამდე ამ მხრით მკითხველთა
 ურავლდება და ინტერესე დაიშახლბა ვრავოდ
 ახამიძის მიერ 1940 წელს კლდე წიგნად გამო-

კვეთებულმა პოემაში „მედი ქალაქის გაზაფხულ-
ლი“, რომელშიაც 1905-იან წლებში ჰიასურის
მარჯავეცის მადარებებს მუშათა რევოლუციურ
რა მოძრაობის ისტორიული წარსული გამო-
ხატული.

სამქოთა პატრიოტიზმისა და ხალხთა მეგობ-
რობის იდეის გამოსახვაში ვრთავლ ამაშიდ ვე-
რძელებს, აღრმავებს და ავითარებს ქართული
სამქოთა ლიტერატურის მაგისტრალურ ხაზს.
მის მღაღარ ტრადიციებს. სამაშულო იმმა ამ
მხრავ კიდევ უფრო ვაამაფრა პოეტის გამო-
ხვედლობით ფორმები და საშუალებები. არა
ერთა მრწამსადღე ლირიკული წარმომებია
გარდა („მღვეთსილი“, „ტანკების დუღილი“,
„მტრები“, „გაზაფხული“ და სხვ.), გრივლ
ამაშიდამ ამ თემამ ზოფრენა ორი კლასიკურა
მნიშვნელობის პოემა „ძღველის ქედი“ (1945) და
„ხარბის ზმანება“ (1946).

თუ პირველში მთავარა პერსონაჟის — ვიორ-
გის ხასიათის გამოკვეთის გზით დიდი დამაქ-
რებლობითა და ხასხესით იყო გამოხატულ
კავთაშის გმირული დაცვის კონკრეტულ მაგა-
ლიობაზე ვერძინედ ამაქრობითა წინააღმდეგ
ერთიანა ბრძოლის ცოცხალი, შთამბეჭდავი
ხერაჟები, მეორეში მთავარა აქცენტი ვადარ-
ნილი იყო ომის ძღვეთსილი დამთავრების
შეზღვე ომ ღრმა ფსიქოლოგურა აბექტებისა-
დში, რომლებიც უნდა წარმოშობილყო და წა-
რჩოიშვა კიდევ ომში დადუპულთა უკვლავყო-
ფის, შათი ხსოვნის ვამოუღუნის სხვადასხვა სი-
ტუაციებთან დავაშრობით. პოემაში დამაშ-
ლობის და ტრაგედულობას ქმნის არა დედის
სიყვარული შვილისადამ — ეს ისედაც ვარკვე-
ული და ვახაგები აქნებოდა, — არამედ ის
მომე დრამატული კოლოზია, რომელიც ამ სიუ-
ვარულს ვეინვერებს სრულიად ვანსუკავებული,
თავისებური და ახლებური ნიშნით.

ომის წლებში რაქობანი შესხეთში ჩახალებუ-
ლი მოხუცი ქალის უკვეთდელი ვადამ-
მტრთან ბრძოლის დროს დადუპული შვილის
დატარების ვარდა უზარმაზარა სულიერი ტკი-
ვილი იგრძნობა. ეს არის საყოველთაო, ზოგადი
ტკივლის ანარდლი; არც უფრო ვრწმუნდებ-
ითი, რომ დედამ ნამდვილად შვილის ხელაჟე
შეავრო, რომ უარიმის ნაშობა ადგაღებთან
მისი ძველების ვადმოსვენება საყოთარ მიწა-
წყოლზე ეს მოსადის მხოლოდ შინალოდ ტანქვა
ნაწილობრივი შემსუბუქება, ჩვენ მით უფრო
ვიშქვალებით მისდამი მეტა პატივისცემისა და
სიბრალდლის ვარძნობით. ვაგრამ პოემიდან ირ-
ვევა, რომ შესხეთის ვანახლებულ მხარეში —
ზარხში დედის შედგომით ნაყოფსვენება
არა საყოთარი შვილის, არამედ სხვისი ცხედ-
არი. დადუპულად მიწრული ბილის ცოცხლად
უბრუნდება თავის ოჯახს.

ეს მოულოდნელობა ემუარება მოულოდნე-
ლობებით აღხავე ომისდროინდელ სინამდვი-

ლებს. ამით შემდგომი დრამატული კოლოზიისა-
თვის თითქოს მოხსნა უკვეთდელი სადუქვე-
ლი. ვაგრამ პოეტის წარმოსახვითა შესტება
კი არ შეიკრება ამ ეპიზოდში, ოგი აზრდება
და ფართოვდება დედის იმ ფერად-ფერადი ზმა-
ნებების ხასით, რომლებშიც იხატება ქართველი
ქალის, ქართველი ხალხის მღაღლი პატრიოტიზ-
მი და პენანიზმი.

1919-50 წლებში გრივლ ამაშიდამ შექმნა
ლირიკული დექსების ორი ციკლი „სამხრეთის
საზღვარზე“ და „დღინი ხანგირში“, რომელთა
გამეერთიანებელი ლეიტმოტივა მშვიდობისა-
თვის ბრძოლა. მთელი ომისშეზღვეთა ექოკა არ-
სებობად ვამსჯავლელი ამ ლეიტმოტივის პა-
თოსით, როგორც კი ჩაღვა ომის ქარხნადი,
მთელს ჩვენს პლანეტაზე დამუარებულ მშვი-
დობას კვლავ ვაურწინდენ საშოში მოწინააღმდე-
გერი, კვლავ ვამოყვებს თავი ციკლი ომის“ ახო-
ლოვებება, კვლავ ვანადდა ძირგამომოსრედი
იდეოლოგიური დივერსიები ჩვენი სამშობლოს
ძღვერების შესახსუტებლად.

და, ოი, პოეტმა თავისი შემოქმედებით ნიჭი,
ძალა და უნარი მთლიანად დროის ამ მთავარ
მოთხოვნას დაუშორილა. მან ამ ხანებში ერთ-
ერთმა პირველმა ამოგზაურა საქართველოს უძ-
ველეს სამხრეთ რაიონებში, სადაც ისტორიუ-
ლად არავრთულ წუდებოდა მისი უოფნა-არყო-
ფის ბედი. დექსებში „სარდის“, „მონაპირე სა-
იკომებში“, „უღე“, „ლოვების ხაზი“, „ქართულ
სოფელში“ და სხვ. პოეტმა ვეინვენა ძველი და
ახალი შესხეთის, ძველი და ახალი აჭარის ხაუ-
ცხო კონტრასტული ხერაჟები, ვამონახა მა-
ღალი პატრიოტული ვარძნობა, სიძღველად
მტრებთანადი, ორი შეურავებელი ბანაკის და-
პირისპირების ფონზე ჩვენი ქვეყნის გამარჯვე-
ბის ობტივისტური იდეა.

პოეტმა იცოდა, რომ მშვიდობისათვის
ბრძოლის მოწინავე ხაზი, უპირველეს უკველ-
სა, შრომით აღმშენებლობაში ვადის. ასე შეერ-
თდა მის ომისშეზღვეთ ლირიკულ პოეზიაში
მშვიდობისა და შრომის თემა ერთ ვანუყოფელ
მთლიანობად. ამ მხრავ დექსების ციკლი „დღი-
ნინი ხანგირში“ პირდაპირი, ლოგურა ვაგარ-
ძელება პოეტის მიერ ოსტატურად მოუქირე-
ბული და ადრე დაწერილი ციკლისა „სამხრე-
თის საზღვარზე“. სამგორის მშენებლობას
ომისშეზღვეთი პერიოდის საქართველოს ეკონო-
მიკური აღორძინებისათვის ვანსაკურთხეული
მნიშვნელობა აქონდა. ამიტომ მისი ხრიკი
ველებში მოსარწყავად. მინდვრების ვასაცოცხ-
ლებლად და ასუთავებლად არხას ვახარამი
მონაწილეობას იღებდა მთელი ქართველი ხალ-
ხი. დექსში „სამგორის მამითადი“ პოეტი უშ-
დერის ხალხის ამ საერთო დარაზმულობას, რო-
მელიც მას უნებურად აგონებს ამ დროს, რო-
ცა

ლიბს აქედან, ლიბს იქიდან, ქედზე კივი, ყველა სმლით და შუბით მოდიოდა მტერთან შესაბამელად.

მაგრამ ახლა? რამ შეეყარა სამგორში „შევარდნების გროვამ“

ვინა მართლა დაშვარია, ვინა გლოვის ზარნი? — სმლის და შუბის ნაცვლად ელავს წერაქვი და ზარი. ლიბს აქედან, ლიბს იქიდან, თავშეყრილი წარად, სამგორის ველს დახვევიან მტრის ბანაის დარად.

ქართული ზღაპრის ასეთი ერთიანი გმირული შრომით ნაიბარხა, პოეტის თქმით, სამარცხი „სამგორული გვალვა“, „ქარიანი, მტრისანი უღანბრო“, ასე იშვა იარის წყლით გაყოცხებული ახალი სამგორი, რომელზეც კიდევ უფრო ვანა-მტოლა ქვეყნად მშვიდობა და შრომა.

პარალელურად პოეტი თავის ლირიკულ შემოქმედებაში დროდადრო ყოველთვის ახსენებდა წარსულის გმირულ ეპიზოდებს, როგორც თანამედროვეობასთან დამაკავშირებელ ობიექტებს, როგორც საფუძვლებს იმ დიდებულ ეპოქისა, რომელშიც მას მოუხდა ცხოვრება და მოღვაწეობა. ერთ თავის ადრინდელ ლირიკულ შედევრში გრაგოდ ამაშივე ნათელყოფს რა წარსულის ისტორიულ ფეხებთან მისი სულა. ერთ კავშირის საიდუმლოებას, ვარკვეით და პირდაპირ მითითებს, რომ „შე შობს ხზოვას და თბილისის სნის ვარ, შეც გაჩენილი ვარ გორგასლანის“, ამიტომ, თუ დღეს „თბილის-ქველქის“ მიწა „უღვავ ბრწყინავს“, მიწა, რომელიც „სქამს ყველა დროს ქალაქდინებს“. ისე რა „გამაზებელიებს“ ლექსის წერას, თუ წარსულისადმი „ტრფობის ქარი“ გულში არ ჰქრისო, აქედან პოეტი ქმნის ორიგინალურ პოეტურ ხაზებს. რომელთაც ღრმა აზრობით-ეპოციურად დატვირთვა ეძლევა.

ნუ დაუყრებ ზღაპრად შოთხრობილს, მაგრამ ეს ლექსი არის ნამდვილი. მე დაჭრილი ვარ, როგორც ხობობი და თბილისში ვარ ნამოყარდნილი.

თბილისში ნამოყარდნილი დაჭრილი ხობობი! ეს ხაზე შკიობედიან ცნობიერებაში ერთბაშად აცოცხლებს სიღამასა მამოხაზებულთა მასთან ერთად იმ ტანჯვას და ტკივლს, რაც დღიდან დაარსებობა საქართველის დედამამაქმა გაწევო. ხოლო დედამამაქის ისტორია ქართველი ზღაპრის ისტორიაც არის. მისი დაიწვება არ შეიძლება, პოეტის ფიქრი მუდამ მზარუნ-

ველობით დაბრთვადება წარსულს დახედებს, აგონებდა იმ დროს, როცა: *საქართველოზე*
გზილიყოთქა

ხნადა თუ ვენახს ხარდანს უცვლიდა, ვარჯა თუ ლხინი ჰქონდა ახალი, — თანდაყოლილი დედის მუცლიდან ყველგან თან ჰქონდა ქართველს ფარხალი. (ლექსიდან „აქავეგუხდელი“).

მაგრამ „ხვენწყის ჩვენებაში“ თუ „შულუ დავითის დაბრუნებაში“, „ოცლაჯის ციხის ლეგენდაში“ თუ „ნოსტეს დაბრუნებაში“, ყველა იმ ლირიკულ ლექსსა და სიმღერასში, რომლებიც პოეტის ოცნებას წარსულთან აკავშირებდა, მას ჰქონდა დასაბუღი მხოლოდ ერთი მიზანი, ერთი ამოცანა, ეს იყო საყურადღებო მემოზის შემზადება დიდი შემოქმედებითი შემართებისათვის, იმ წვერკვლის დასაბურთავად, რომლის სიამაღლება იმ ადრე წერ კიდევ თითქმის შორეულად და მოწყვდომილად ჩანდა.

და ამ ქართულ სამკოთა ლიტერატურას ლირიკოსი გრაგოდ ამაშივე სულ მალე პროზის გამოჩენილ ოსტატად მოეცლინა ისტორიულ ეპ. რწმი. აქედან მომავალი ვა მან ვიარა არა მხოლოდ ეპიკურ-დრამატული ნაწარმოებების („ასდურცელა“, „ძღვევის ქედი“, „ზარზის ზეანება“, „მოგზაურობა სამ დროში“ და სხვ.), არამედ „უპირველეს ყოვლისა, 1912 წელს დაწერილი ისტორიული პოემის „ვიორჯი მეექვსის“ შექმნის. მასში გამოყენებული მხატვრულ-გამომსახველობითი პრინციპებისა და ზერზებთა წარმატებით მომარტვების, სრულყოფისა და გაშლა-გაუაროების საფუძველზე.

ეს იყო ახალი, დიდი ეტაპის დასაწყისი გრაგოდ ამაშიძის შემოქმედებითი განვითარების გზაზე. იგი თითქმის ოცე წელიწადი ვაგრძელდა; ასე გამოჩნდა 1957 წლიდან, ვარკვეულ შეაღწევებს, გრაგოდ ამაშიძის საყოველთაოდ ცნობილი დიდშემწეწელოვანი პაროზული ქმნილებანი: „ლაშარელა“, „დიდი ღამე“ და „ცობნე ანუ ქართველი დაცემა და ამაღლება“. ამ თხზულებებში პაროზიკოსმა გრაგოდ ამაშიძემ შესანიშნავად ცხადყო თავისი სიძლიერე „ვიორჯი მეექვსის“ იმ ნაკლოვანებების დასაძლევადა, რომლებშიც თავი იჩინებს ისტორიული წყაროებისა და მხატვრული გამოწავრის არა-ზომიერად, ერთგვარი უთანხმოებით შერწყმის პროცესში (ვგარამ მარჯველის — ვამტაზის ნყოფის და ვიორჯი მეექვსის — ისტორიული პაროკუნების მხატვრულ სხეთა ურთიერთ და-პირისპირების უონზე).

პოეტური ეპოსიდან ქართული ისტორიული პროზის სიამაღლეუ ახალი, სიამაღლეუ, რომლის წვერკვლების მშეწებად მასზე წინ შეოცე საფუნის მხატვრული სიტყვის ორი ასეთი მუშებრანო ოსტატა იღვა, როგორიც არიან ვა-

სილ ხარისხი და კონსტანტიე გამსახურდია, თავისთავად მოწმობს მწერლის დიდ შემოქმედებით წარმატებას, მის დიდ განწველულობას. წმინდის იმ კონკრეტული ეპოქის დოკუმენტურ წყაროებსა და მასალებში, რომელთა შეცნობისა და სწორი იდეოლოგიური პოზიციით გასაჩვენებელი ვარაუდ არ შეიძლება თანამედროვე ეტაპზე ამ სფეროში ხატიარის ადგილის მოპოვება. გრიგოლ ამასიემ მტკიცედ დაიკავა ეს ადგილი. ამის განსაზღვრისას ყურადღების იმერსიონს ხამი მთავარი ასექტი:

პირველი და არსებითი არის გამოსახვის ობიექტის ორიგინალურობა, ეპოქის კოლორიტულობის თავისთავადი ელფერი, საქართველოს ისტორიის ამ მწვედ, ყველაზე მტკიცეული მოწვევითის გამოსახვა და ჩვენება, რომლის შესახებ ამ ანაფერი ვიცოდით, ან ვიცოდით ძალზე მტკიცედ, ძალზე ძუნწად.

მეორე და ასევე საქანის არის ის, რომ მეცხეტე საუკუნის საქართველო- მწერი ისტორიული ქრონიკა გრიგოლ ამასიის ზემოთ ხეხებული რომანებთა შეიქონ და შეიქონა ცოცხელი, შთანთქმებული სურათები, მათთან შენაგან კატაქლიზმებითა და ფრაგმენტული კოლაჟებით აღხავს სახელოვან წინაპართა საუკეთესო გნარული სახეებით, რის შედეგად ვამოიანდა ისტორიული მოვლენათა ურთიერთკავშირის გზაზე ასტეგული ერთგვარი სიკალიერტ, კლასიკური ხანის მომდევნო პერიოდის ჩვენს წინაშე წარმოვდა მთელი თავისი სიმართლით, რდეველი და ხრწანდი, დიდი და მოწმუნტურა, სანაია და სავარცო მომენტებია და ელემენტების გლობალური გამოსახულებით.

მესამე და უნიშვნელოვანესი, რაც განსაკუთრებულად ძუნწება თანამედროვეობასთან ვარდაბული დროის დასაკავშირებლად, ეს არის საუკუნის ტრაგედია და ზენობრთა გვირის პრობლემა, ამ პრობლემის არა მხოლოდ ზოგადფილოსოფიური, არამედ მისი კონკრეტული სოციალურ-ეთიკური და საზოგადოებრივ-აღმწარდობლითი ასექტი, ქვეყნის და ხალხის ეკონომიკური, პოლიტიკური და სულთარი ვარსაგების უამს მორალური იდეალის მინევა ერის მთლიანობის შენარსუნების ვადამწვედ ფაქტორად.

თუ ამ ასექტების მიხედვით ვავარსებთ და ვავარსებობთ გრიგოლ ამასიის ზემოთ იდენიწულ ხამ რომანს, დავინახავთ, რომ დოკუმენტური და ისტორიული თანამედვერობის პრინციპს აქ მთლიანად და სავებით ემორჩილება მხატვრული თხრობის იმ თანამედვერობის პრინციპს, რომელსაც წერადი იყენებს. ვ. ა. დენინი ვასწავლებს: „ადამიანურ მოწყობათა ვარსე არ ყოფილა, არ არის და არც შეიძლება იყოს კემპარტების ადამიანური ძებნა“. ამ ვავებით, ნაწარმოების ყოველი ანალიზი კემპარტების

„ადამიანური ძებნა“, ხოლო ეს ძებნა უნიკედლად ნაწარმოების კონსტრუქციის, კონსტრუქციის და მთავრულიების უნიკედლური მოძრაობის, როგორც არ უნდა იყოს „ადამიანობის“, „ადამი დამის“ და „ცოცხლის ანუ ქართველთა დაცემის და ანადლები“ კითხვისგან ჩვენს შეგარქნებაში დაგროვანი მთავრულიება, ხამოლოო ქაშიში აგი მიიღე ვადამევეს და ვავარტრებს თანო მოცემული კონკრეტული-ისტორიული დროის რთულ ვითარებაზე, ისტორიული პაროვნების რაღბა და ზედზე საზოგადოების ვანვითარების ისტორიაში, დავით აღმაშენებლისა და თანარის დროიდელი საქართველოს თანდთანობითა შესუსტებაზე, მის რდევეასა და თანდთანობით კვლავ აღდგენაზე, ამ ნაწარმოებებში უნიკედლად ჩვენ ვხვდებით ეპოქის მიძინებული თუ მიავწყებული სულის გამოდგომების პაროვნის ჩვენება და რაც უფრო დრმად ვაქრებთ მწერლის ხედვის არედან ეპოქის იდეოლოგიით მოცულ დაბარითებში, მით უფრო აზრდება და ფართოდება ჩვენი შეხედულებების, ჩვენი წარმოდგენების წრე მისი რთული სულების შესაქნობად, მით უფრო ნათელი ხდება ამ სირთულისა და ამ თავისებურების მიღწევი და საფუძველი.

ასედა, როცა შეითხველს ხელთა აქვს „წივა-მეტე საუკუნის ქართული ქრონიკის“ გრავოლ ამასიისეული ხამი წერი თანის რამდენიმე ვრცელთა ბოლობიტვაობით, არ არის ძნელი იმის დადგენა, თუ რა ძვირუხის ვაწიი შემხატა მწერადმა ჩვენს სულიერ კულტურას, ჩვენს სულიერ ცხოვრებას, ჩვენს ახალგაზრდობას, რომელთა განსაკუთრებულად სჭირდება წენობრთად მისხამი იდეალი. არხებითად ამ იდეალის ფარდა მესამე წივნიი ისხნება, ამდენად „ცოცხე ანუ ქართველთა დაცემა და ანადლები“ ვავულებათ ტარლოგის ვერგინად, მის ისეთ ვუმეობად, რომელიც მუდამ იყოფებს ვანუხაზღვრედ დროსა და ხავრცემი.

„ადამიანობის“ დრმებშიდან საქართველოს ცხა ქვეშ ნომოდეგარა დიდა წყვედავი, მწერლის ნიერ „ადამი დამი“ წოდებული, თითქონ ერთობაშია წოდება, როცა უნიკედლს ტანწევის უსამინელებ ვოლგოთაზე თანისი წებით, თანისი რწმენით, თანისი სინდისის კარხითად ამის ერის, საზოგადოების და ხალხის წრიდან გამოსული პაროვნება, ინდევიდო, რომელიც თანობადმწერლის ძუნწე წყაროებიდან თუ სორეული დედენელების დაცრცელი მიდ-მუნდოდან აქცა წენობრთი კათარსისის სიმპოლურ ვიარად.

ეს პაროვნება, ეს გიორი იყო ცოცხე დალია, ხი, სამეგრელოს სმთავროს მფლობელი, ამიერიდან გრიგოლ ამასიის მადლიანი კაღმის წყებლობით დიტერატურულ სამუარისში შემოსული ცოცხის ანუ ქართველთა ანამადლებლის დედუბული სახელით. ამით მთავრდება მესამეტე საუკუნის საქართველოს ტრაგეული ისტო-

რის შავი ფერცლები და ამითვე იწვევა მისი განახლების, აღდგენის, უკეთავების ახალი ხანა, ახალი განთავადი.

ქვეყნის, ხალხის და ერის ბედო მწელსამობის, მონგოლთა ბატონობის უხანტიკესი განსაცდელის დროს ხანოლოდ ვადწყვიტა არა მშალმა და ფიციურება ძალამ, არა ხაბრძოლო ტექნიკამ და ხარდლობის ხტარტევამ, არა ჯარმა და შეტევითმა ობერადიამ, — ყველაფერი ეს კობტისთავის შეთქმულების ვაცენის შემდეგ აზოლ იქცა, — არამედ პირვლების გმირულმა ქცევამ, ზნეობრავამ ნაწმინდუმ, ნომწებებათვის თავდადებამ. მუშატიანის სიტყვებით, როცა მონ. გოლთა წიონებმა ცოტნესგან ვაიგეს შეთქმულებთან მისი მოხულის ნამდვილი მიზერი, „განკვირდეს ხანოობისათვის მისიხა და თქუეს: „ვინათგან ნათესავნი ქარაველთანი, ესოლდენ ძითელ არიან და არა განცრუვდებიან, რომელ აფხაწეთით მოვიდა კაცო, რათა დაღუვას ქული თავისი მოუფარეთათვის, და არა განცრუვენეს, ებრეთ განწირა თავი თვისი სიუღლით, — არა არს სიერუე მათ შინა, და მის ძალით უბრლოდ ეპოუებთ. ამისათვის განუტკეთო ყოველნი“.

და მართლაც ყველანი იხსნა ცოტნეს საქცეულმა.

იხსნა არა მხოლოდ შეთქმულნი — ეგარბლან ხაყურციხელი, თორღვა პანკელი, ვარამ გაველი, ხარჯის თმოგველი, შოთა პერეთის ერისთავი, ყვარყვარე ციხისჯარელი და სხვ.

იხსნა მთელი საქართველო, ქართველი ხალხი, ქართველი ერი.

არასოდეს არავის გამოუჩენია ასეთი რაინდობა, ასეთი ნებისყოფა, ასეთი თავგანწირვა არავინ იქცრდა და არავინ ესხმოდა თავს.

გზა წამებისგან ზეწეულად სიკვდილისა თვათა იარჩია.

თვით იხილა ხაყურაირი თავლათ როგორ ეხეოდნენ ვაშაშულებელ შეთქმულებს თაფლწახმულ ტანზე ბუზები, ფუტარები და კრახანები და როგორ ხწუნწინდნენ მათ სისხლს თავარა მწეველ!

არასოდეს არავის გამოუგონია ასეთი ხატანჭველი!

ახე აქმნებოდა მონგოლების იმერია, ახე გზინავდა თითქმის მთელი ხაყურე ქართველი ხალხი მათი ბატონობის უღელქვეშ.

შეშმა ღამის გასტეხა ამ ხალხის უდრეკი სული.

შინაგანმა რღვევამ და მორალურმა დაქვეითებამ კიდევ უფრო გააჩინავა მისი ერთიანობის საძირკველი.

და შინც აღდგა, ფენიქსებარ აღდგა და გაფურჩხა ვადაშენებას.

ვადაურჩხა იმიტომ, რომ „მსოფლიოს ხალხთა შორის ცოტას თუ დავასახელებთ, ქართველებს ვერძლით, რომელთა ისტორიის ფაქიზი ზნეობისა და მაღალი ადამიანობის, კეთილშობილი რა-

ინდობისა და გმირული თავდადების აწდენი და ესოდენ დიდებული მაგალითი განწმენდებულ ამ მაგალითთაგან ყველაზე ნათელი და მშაწმადველი, ყველაზე დრმა ადამიანური და ახალბეული ცოტნე დადიანის თავდადების და რაინდობის ამბავია“.

ეს გრიგოლ აბაშიას — ისტორიული მასალებისა და წყაროების დრმა ანალიტიკოსის — ხარწმუნო განაცხადია.

ხოლო ეს ადგილი კო... „ხარდაფიდან ცოტნე ამოვიდა, შეუპრობილებს მიუახლოვდა, წიღეს ზემით ტანთ გაიძრო და თავფლის წახმას შეუღდა. შეთქმულები გაოცებულნი მიამტკარდნენ.“

— ცოტნე ხარ თუ მუჭყვენება? — აკითხა ციხისჯარელი.

— ცოტნე ვარ, ყვარყვარე, ბატონო! დიღამწეფლობისა!

— დიღამწეფლობის, მთავარო! — გახსმა კანტკუტნი.

— შენც შეგაუტრეს? ლხთიმერეთშიაც მოგწევენ?

— არა, მე თვითონ მოვედი, ჩემი ფეხით!

— ვაიჯღო, ცოტნე! — შეიყხადა თორღვა პანკელი.

— სასიყვილოდ როგორ მოდიოდი, დვთივ გადარჩენილ... ან თავს რად წირავდი, ან ცოლშვილს რატომ ღუპავ? — ამოიხორხა ციხისჯარელი.

— თქვენთან ფაციო ვიყავ შეკრული და სახელი რამ თქვენთან ერთად არ ვამწიარებინა, ან თქვენ რას იტყოდით, ან ხალხი და ქვეყანა! — აუღულებლად თქვა ცოტნემ, თავფლის წახმას მოჩრა და ზულფების შეკრავს შეუღდა“.

ეს ციტატი იმავ გრიგოლ აბაშიას, როგორც მწერლის, როგორც მხატვრული სიტყვის ნამდვილი ისტატის, მადეუარე ადამიანური განცდებით დატვირთული, უდრტხად დამაქრებელი დაღაღისია, რომელიც შარავანდების შექაღეფინება მთელ ტრილოგის ნიშნად მისი მშაწმინტური იდეების ძლოერებისა.

დაცემის ხანის წიაღიდან გამოზარწყუნებულნი მუშანწიში!

რუსთაველის მუშანწიშის პარადიპირი მუშევიდრე, მისი პარაშეო, მისი აღმონაცენი.

ამით თითქოს წაიშალა უფყარულის კვალი, შეერთდა ისტორიის ქაჭვის ორი გაწყუბარლო რგოლი დავითისა და თამარის მეფობიდან (მე-12 საუკუნე) ვიორგი ბრწყინვალის მეფობამდე (მე-14 საუკუნე).

თითქოს აღდგა დეკარუული მუშევიდრეობითი კავშირა წინა და მომდევნო ისტორიულ მოვლენებს შორის.

თითქოს შეუცნობელი შეცნობის უტყუარა მოწმენი ვაზღაო.

ყოველმეოხმევეთა — ის, რაც ერთეულთათვის იყო ხელშეხაზები, მხატვრული ნაწარ.

მოების სახით, ახლა მისაჯულში და საცნაური გახდა ყველასათვის.

თავისი დროის ტრადიციის ფონზე ცოტნეს ზნეობრივი გმირობის გაცოცხლება რაღაც შევადრეოთ აღდგენას ჰგავს!

დააკვირდით ცოტნეს ცხოვრების გზის ზემოვობიდან უყანახენელ ღღერზე, მის გარემოს, აღზრდის, სწავლებისა და განათლების ამ წესებს, რომლებშიც იწრათობა და უაღბლობა მისი სახალო, ქცევა, შეგნება, შიხა ზნეობა და იდეალი და დარწმუნებობა, რომ, ეპოქების ცვლებადობის პოუსედავად, ადამიანში მაღალი ადამიანური თვისებების ფორმირების პროცესი ყოველთვის ემყარება გარკვეულ კანონზომიერებას — მშობლიური, ხაზგადგობრივი წრის ზნეობრივების, დადებითი, მისაბძლი, შიამაგონებელი მაგალითების ზეგავლენის ძალას.

ცოტნე ერთბაშად არ ამადლებულა სულეარი გმირობის დონემდე.

აქეთენ ეძახოდა მას პატარაობიდანვე იჯლიანი მოძღვარი თავისი მაღალმეტროკული, მაღალზნეობრივი შეგონებებით, კლდეზე მიჭაყულ ამირანზე ხალხში გაყრდნობული თქმულებებით და ღვთაებებით:

აქეთენ უბმობდა ოდიშის სამთავრო მონასტრების ევროპაში განსწავლული მხატვარი მახარებელ ქობალია, ბერძენ მაკარიონად მონათლული და მიღებული დეტისმსახურების მიერ; აქეთენ მოუწოდებდა მამის — შერაგილის და ბიძის — ვარდანის, ახლობელი და შორეული წინაპრების სახელოვანი ამბროლო ტრადიციები;

აქეთენ აქუნებდნენ მაღალი თუ დაბალი ფენის, სამეფო თუ სამთავრო არისტოკრატის მის გარშემო შემოკრებილი წარმომადგენლები;

და ბოლოს, აქეთენ ღტოლვის სულსკვეთებით ზრდიდა მას მთელი ხალხი, არბუტული სოციალ-პოლიტიკური ვითარება, ხაზგადგობაში გამატონებული შორალი და ეთიკა.

ძველია აქ აკინძვა ნაწარმოებში გახვეულ ყველა იმ ქადაგებათა, რომელთა დრმაზროვანი სენტენციები დღის ნანახავით აქვნიდაწვე ცხოვრების საგზურად გამოუვა ცოტნეს მემბორებას, მოვითან მხოლოდ ზოგადრის:

„უდიდესი ბედნიერება ის ბედნიერებაა, რომ

და ადამიანისათვის ტანჯვის სიმწარე სიამდე იქცევა. წამება კი მაშინ იქცევა სიამდე, როცა უდიდესობამდე მისულ გამობრუნებულ ტყვედ ადამიანი ეჩვევა და ღრმად იხსენიება იმის შეგნება, რომ კაცობრიობის სიკეთისათვის, სამშობლოსა და კაცობრიობის ბედნიერებასათვის იტანება“ (ძველიანე კარის მოძღვრის შეგონებებიდან).

„სხვათა გადახარენად ჭარბობა არ შეგუწინდეს. ეცადე ეს რწმენა არახოდეს დაჯარო და შიომთავრო. რწმენის დაჯარვა ადამიანისათვის ყველაზე დიდი უბედურებაა“. (მხატვარ მაკარიონის დარიგებებიდან).

„...ყოველი ამ ქვეყნად ამიტომ წნდება, განსაცდელს გაუძლოს, განსაცდელის ვადლება კი მხოლოდ მაშინ შეუძლია ვაყვაც, როცა მართალია და სამშობლოსათვის ან ხარწმუნობისათვის დებულობს ხატანჯვებს“. (მამის — შერაგილ დადიანის ნასწავლ-ნამოძღვრებიდან).

ახე ფაქიშვილია ცოტნეს გრძობა, ახე იედინობოდა მისი სული, ახე უაღბობობოდა მისი რწმენა, მხოლოდაგება, მისწრაფება, შორალურ-ეთიკური შეხედულებება და კრიტიკრიუშები.

ყოველივე ამან განასობა იმ გადამწვეტილებას მიღება, რომელმაც ცოტნეს სახელი ხალხის წარმოდგენაში იმთავითვე მტკიცედ დაუყვამირა ერთნული გმირის რაობას.

ამ უყველი ერთნული გმირის ცოცხალი მხატვრული სახის შექმნაშია გრიგოლ აბაშიძის უდიდესი დამსახურება.

მთელი ტრილოგიის ლიტერატურული დირეხულების შესაფასებლად მხოლოდ ამ ერთი ფაქტის აღნიშნავ იქმარებდა.

მაგრამ რამდენი რამ დარწმუნობდა კიდევ უთქმელი!

და მაინც აქ სჯობს შერებება.

ბოლოს და ბოლოს, ყველაფერს სომ თითხილვა, თეთოგანედა, თეთოგანჩა წყვეტს.

და, შეიბუვლმა თეთოთ იგრძნოს ნაწარმოების სიდიადე.

წვენ კი ან წერილში დიდი ბედოვნებით ქმნილების წინაშე მხოლოდ რადი და კრძალვა, მდუმარე თაფანისცემა და გულწრფელი სიყვარული გვიწოდდა გამოგვეხატა.

გურამ განაშვილი

რევანს ინანიშვილის მოთხრობები

ომისშემდგომი პერიოდის ლატერატურულ ცხოვრებას, ადრიადან გამოყოფილი ინტელიგენციის პარალელურად, თვითონივედ ახალი შემოქმედებითი პრინციპებს ორგანიზული შერწყმაც განაზღვრავდა. უპირველეს ყოვლისა, მხედველობაშია მისაღები თემატიკური თუ სტილისტური გადაზალიხების, შემოქმედის ფსიქოლოგიურ მოდულაციათა ახლებური (ხშირად ტრადიციული არანფორმების გზით) გაცხადების პრინციპები.

სოციალური თემატიკით აღბეჭდილი დიდი ეპიკური მხატვრული ტილოების, მათი კლასიკური სიმბოლომდე ატანილი ნიმუშების ფონზე, განსხვავებული ესთეტიკურა გარშემოწერილობით ამოიწარდა ახალი ლატერატურული თაობის ინტერესთა წრე, მისწრაფებათა და აზრის მხატვრული გაცხადების განსხვავებული სტილისტიკა. ის, რასაც ისინი ამკვიდრებდნენ, ზოგჯერ მივიწყებულისა თუ ბანალბად ქცეულ ნევულებრიობის [ტრადიციის მიქც მხედველობაში] ახლებური გაცოცხლებაც იყო. ლატერატურული თაობის მოსვლა, როგორც წესი, ესთეტიკურ მონაპოვართა კრიტიკულ დადებითებად იფარისწინებს, მათს წინ მოსული თაობის ფსიქიკას კი ეთუფლება გარკვეული ნიჰილიზმისა თუ გაღიზიანების მომთინათვი პათოსი — კიდევ ერთხელ ვიმეორებთ, როგორც წესი, აზვარის დამოკიდებულება ნევულებრივი მორალური კლიმატის უფლებით ხარკებლობს ხოდნე. ძალიან მივიჩნევს ეს „ანონიურობა“ მოდულის იმ ლატერატურულ თაობაზეც გაავრცელოთ, რომელმაც საოცარი მოკრძალებით, ინტელიგენტური ტაქტიკით და რაც მოავარია დიდი ნაკითხი დაჭიდდევრებული მხატვრული ნაშეკმებ თ შემოაბიჯა კართულ მწერლობაში და ორგანიზულად შერწყვა მის უდიდეს მონაპოვართა გრანდიოზულ მხატვრულ სამყაროებს. იმის შემდ-

გომი თაობის უველაზე მნიშვნელოვანი და ამდენად უველასაგან გამოსარჩევი ნიშან-თვისება ალბათ ლირიკული ნაკადის, ფიქრიანი და ემოციურად უსაზღვრო შესაძლებლობათა წარმოჩენაა. ისინი თითქოს განეჩადნენ რიტორიკულ ორნამენტაციებით და დეკლამაციური კლამებით აღბეჭდილ სტილს და უფრო ძუნწი თუ მოთხოვნა ვაზდნენ სიტყვათა შერჩევისას. სიტყვათშეთანხმების გრაფიკული გამოშასხველობა, დახვეწილი მეტაფორულობა და წერის კულტურის მაღალი დონე ამ თაობას ახალ მიღწევათა დამდევის შესაძლებლობებს უსაზღვრესათაშორის, ლირიკული ნაკადის პრიორიტეტა მხოლოდ კართულ ლექსში არ გამოვარუნებულა. მძლავრი ტრადიციით ნახაზადობი ლირიკული პროზა ახალი მძლივ აღორძინდა ამ თაობის პარსიაკოსთა შემოქმედებაშიც. და მათ შორის, ვინც თვითდანე მთელი ზოგჯერ-სიგანით განსკვირბა საკუთარი შემოქმედებითი გზა და საოცარი ერთგულებით ემსახურა დუთისაგან ნაპოვებ მუხს — რევანს ინანიშვილია.

ლირიკული პროზის — როგორც ფანტის — წარმომავლობა ალბათ წერ კიდევ ძველ კართულ ლატერატურაშია საიებელი. ყოველ შემთხვევაში, გარკვეული ემბრიონალურად ელემენტები ლირიკული წიაღსვლები, საკუთარი სულიერი სამყაროს სვეტურად აღმხარებლობით გადახსნისა და მკითხველს უშუალო თანაგანცდის ძიებისა, სცენარისა ხდის ჩვენთვის ლირიკული პროზის სუბეტიკური სტრუქტურის წერ კიდევ არამუარო კონტურების აოსებობა — აქ მხედველობაში გვაქვს კართული ავოგრაფიული ლატერატურის ძველები.

ლირიკული პროზის კლასიკური ნიმუშები უფრო მოგვიანებით — XIX საუკუნეშია საძიებელი. ვაჟა-ფშაველას გენიალური პროზა ამ დედისაზრისთ პირველი მძლავრი ნაბიჯებია,

შიაც ზას ათისა და პეიჯის მარადიული, არა-
 ეფემერული სუბსტანცია მუდამდებდა. ერთ-
 შტობისხე თუ დეტალის მსუბუქი კონტური
 პერსპექტივაში არსებული მთლიანობის უცდო.
 მელ წარმოადგენს იდევეა. ეს ფრიალ მნიშ-
 ნელოვანი თვისება მწერლისა მის უმრავლეს
 მხატვრულ ნაწარმოებათა შექმნის უძირითადეს
 პრინციპიადაა ქცეული. ახე იყო მის პირველ
 მოთხრობებშიაც, თუმცა შესრულების ზარისხი,
 ზღვის აქროთ, ბევრად უფრო ამაღლდა მოგვი-
 ანებით დაწერილ მოთხრობებში.

ზეომორფიკული პრობლემატიკით დაინ-
 ტრესებდა, როგორც ერთხელ უკვე აღვანიშნეთ,
 მწერლის ადრინდელი მოთხრობებისათვის გან-
 სურვარებათ დაშლისათებულა. ძიება ამაღლე-
 ბულისა, ეთიკური უკომპრომისობის პათოსი და
 ჩვეულებრივის მიღმა ამაღლდებულს აღმოჩე-
 ნა არა ერთი და არც მოთხრობის დეიტმოტი-
 ვად ქცეულა. ლირიკული გმირები ამ მოთხრო-
 ბებისა უშუალოებით და მომხიბლავი პოეტური
 განცდებით ქვევნიან ხელთარის ცხოვრების მათ-
 თვის წარუშლელ ეპიზოდებს. ძირითადად გან-
 ცდათა საშუარო უფრო მინორულია, სეველიანი,
 მაგრამ, როგორც უკვე ჩავლილი წლები სიცო-
 ცხლისა, საშიდ მისაგონი. ამ მოთხრობებში
 ერთ დროს არსებულ ეთიკურ-ზეომორფიკ დიდე-
 ბულებთან ვადაუსების სურვილიც შეიძინევა.
 თუმორითაა შეფერული ახალგაზრდობაში განც-
 დული ცხოვრების წესი და კიდევ ბევრი რამ,
 რაც ღრის ვადასხედლიან ირონიის კუთვნი-
 ლებად იქცევა ხოლმე: სწორედ ამ თვალსაზრისი-
 თაა ხანტერესო მისი რამდენიმე მოთხრობა,
 განსაკუთრებთა „კისკისა“.

მოთხრობის ექსპოზიცია მწერლისთვის და-
 მახათებულა ვანსა-დაფორების შემცველია.
 იგი შიოსხველთან „აშინაურებისა“, ახლო ურ-
 თიერთობის, მთელი რიგი ცხოვრებისეული სა-
 კითხვის თითქოს ერთად განცდის სურვილია
 ახალგაზრდები ვინებით თუ მოსულები, ცხო-
 ვრებისაგან ვადასხედლიან თუ დანაგრულნი,
 მანც უკველივის ბევრი რამე გვაქვს ხოლმე
 მონაგონებელი. ზოგი მოგონება სეველს მოგვა-
 რის. მის, თითქოს აბეზარი ბუნაწალი ყოფი-
 ლეობს, თავის ვაქციეთა და ზღვის აყვრით ვი-
 შორებთ, ზოგს კი დამოხილ და თაღების მია-
 ლულათი ვეგებებით, გატოვებასაც კი მუშოთ-
 ხით, ვეშინია — ემანდ სხვა არაფერი ჩამოე-
 რისი და არ ვაგოფანტობს. ვერ იტყვა, რომე-
 ლი როდის ამოტოვებულა წარსულის ბურთ-
 ხიდან, მაგრამ, რა ჩემი თქმა ვინდა, შენც შემ.
 ჩნეული ვექნება, რომ კარგ ამანდს მოგონებე-
 ბაც სახამოვნონი მოსულებთან ხოლმე. უკველ-
 შეშობევაში, მე ახე ვარ“, წარსულის რეტ-
 რისპექტივა ამ თვალს მთადვენებს იმ ფსიქო-
 დოლოგიურ დეტალებს, რომელნიც ლირიკული
 განწყობილებებით ადასხებენ მოთხრობის გმირს,
 მუხბიერებაში საიციარი ვამომსახველობით დევი-

მა ხტედენტური პერიოდის კურიოზული დეტა-
 ლი, როდესაც ზედპეტად ხაზგასხველი წინაი-
 რების სურვილით და ამ ლუპარულ წლებში კიტ-
 ურა საქმიანობით დატვირთვის სიმძიმე ვანარ-
 დებს მის მომხიბლავი პოეტური შეგარდებებ-
 საგან. ადრეული ვაზუსულის თლამაზის დედ,
 ბიბლიოთეკის საშუადროვეში ვაცვლილი, სინა-
 ნულის ვამომწვევ ვარძობად ქცეულა. წიგნე-
 ში ჩამორული და უნებლიედ ქიბური ფანქარა
 სახემოხუტანული ბეჭითი ხტედენტული ბიბლიო-
 თეკის დარბაზში მყოფი ორი ახალგაზრდა ქა-
 ლიშვილის სიცილის ობიექტად ქცეულა. შეუ-
 რაყესყოფილი იგი მოლოდა ხედება სიცილის
 ანმდვილ მიზნებს და თავის საშველად ვაზუს-
 ხლის სუნთქვით ადტაცებული ქუჩაში ვამო-
 ფენილი მოხეზე ხალხის წყავლს შეურთადება.
 სწორედ ეს ვაუთვალისწინებელი შემოხვევა იქ-
 ცევა მიზნულ ფსიქოლოგიური ვარდასხვისა,
 ამაღლებულ განცდათა ვამორვევისა.

„უველაფერი სინაღლითა და სიხარულით იყო
 ვაშენილი, უველა ვაზუსულის ხიტობებას
 ატაცებინა, ხან დამამლებოდა და ხან ისეც
 ვამონდებოდა მზე, შეშოკაციტედა და მერე სა-
 სიამუნად მოგველაშქებოდა ნაიგი. მივდევი
 სადღად შორებში მამადა ქუჩის და ვვარძობ-
 დი, როგორ შემოდიოდა ჩემშიც ეს სიბოო,
 ეს სინაღლე, ეს სიხარულა“. ზეიმურ განცდათა
 საშუაროში თითქოს შეუმჩნეველად ამოიზრდება
 რიმაწატაკულ ემოციათა ნაღვლიანი შტრისები,
 რომელთაც თითქოს საშუადროვად დამოკედრებს
 საშოყველი გმირის სულში“ — „საღამოს კი...
 საღამოს ერთი საწუხარადა მიმყვებოდა შინ;
 ვი თუ ვეღარასოდეს ვეღარ შევხედდროდი იმ
 შეგვეგმენ, თრითინახათა დაცმეხულ როგო-
 ნას, რამდღაც მამანდიარს, მშვენიერი სიყული
 იყოდა და შე კისკისა დავაქვი“.

ამგვარად, იქცა ერთი კურიოზული დეტალი
 ხატოვანაზრობრივი ანალიის ვანერცობის, მხა-
 ტრული მთლიანობის მიღწევის უმძლავრეს
 სტიმულად. მწერლის ადრინდელ მოთხრობათა
 თემატური რეტეტუარისათვის ორგანიულია
 სიუჟარული ფრიალ რომანტიკული ვაზრება,
 შეიძლება ვამოცალევედეს მოთხრობათა მთელი
 რაალი, რომელიც ამ უფქაქეს ვარძობებს ეძე-
 ვენება, აღმათ ისიც უნდა ითქვას, რომ ვახსენე-
 ბის პლანში წარმოსახული რეალიტეტი მწერლისათ-
 თვის დამახათებულა თბილი სეველით არიან
 აღბეჭდილნი; სწორედ ამით არიან იბინი დაუ-
 იყვარნი. ფსიქოლოგიურად მართალი სურათე-
 ბი ვარდასულით ტბობისა და თითქოს ფატა-
 ლური აუცილებლობით ვანარობებულნი ვანშო-
 რების ტკიული თიბლო სიყვარულის საინტე-
 რესო „ისტორიებდა“ კონკრეტდებას შიოსხვე-
 ლის ცნობობებებაში, მწერლის ინსტინქტი რაც
 ამ შემთხვევაში დალატობს მას. აღმათ ამიტო-
 მია, რომ მოთხრობათა ეს რაალი დაწვეულია
 გულიანამაჩუებელი სენტიმენტალიზმისაგან,

რატორიული ინტერესებისაგან და ვაშლი-
 ზიანებელი არასუენებრივობისაგან, ხადა, ლეკო-
 ნორ სიუვეტორ სიერცემა „თამაშდება“ სიუფ-
 რულიო აღბეჭდილო სევენები და სწორედ ამ
 უზარალებით ხდის მეთხვედის თანფარმცე-
 ლად. მწერლის ცნობიერებაში დაკონტრირებულ-
 და წარსულის გამოსახულება ზენობრივია არს-
 ხობის შორედულ საწყისებად შეაქლება იქნას
 გაზრებული. თითქოს შემოხვევათი დეტალი,
 ხედება რა ხულიერი მარბონის მთლიან ხე-
 ტაშია, იქცევა ზოლედ მისხვევ წაყვან და
 აუცილებელი ფერობენად. ამ ერთიანი მარბო-
 ნობ წაღში ექსპლიცირებული, იგი მუარ წი-
 მსწავტადაა ქცეულია.

ანალოგიურ ვრდაციას ვანიდლის მწერლის
 ფსიქოპია ერთ დროს ვანიდელი ვარბობა,
 ეფმებრული ოცნება. ეს ვარბობანი და ოცნე-
 ხანი, ხაყაროს ზოლედ და მარადიდულ ფორ-
 მებში წარმოდგენილი და დამკვიდრებულნი,
 აგრძელებენ არსებობას, რამედულ წინააღმდეგ
 შემსხვევაში, ვითარცა ქიმიურილი მოწყენებები,
 ისინი ვანიფანტებოდენ უხახო ქოსში. მწე-
 რალმა შეხანიშნავად იცის, რომ მხატვრული
 სიტყვა თავის ქეშმარიტ ამაღლებას, ახალი და
 შეამდებელი სიტუაციების კონსტრუქციებით
 ვერ მიაღწევს, როგორც ხანტერებაც არ უნდა
 ავოს მისი კონტრული ხასიათი, რომ უმნიშვნე-
 ლოვანეს მიღწევათა ვარანტად შეიძლება იქ-
 ცეს მხოლოდ შემოქმედის მხატვრულ წარმო-
 ხებაში ტანსფორმირებელი სინამდვილე. მისი
 უმაღლესი ამოცანაა დამკვიდრებელი ძალები
 ვაშა, თითქოს სინამდვილეში აწრის ოკლებულ
 მხატვრულ სამყაროსა და ჩვენს რეალურ ცხო-
 ვრებისედულ ვანიდელიებს შორის. ამ ფსიქო-
 ლოგიურ პლანში უნდა იქნას ვანიდელი მისი
 ადრანდელი რამდენიმე ხანტერებულ მითბრობა.
 — და წამოიყვან სევედა — სევერედ დოკოხა-
 ვით ჩამოკწივალებული კისერზე“ — ასე ამ-
 თერებს მწერალი ერთ თავის მითბრობას
 („სევედა“); ამ სევედის წარმომშობი მიწეში,
 მწერლის წარმოსახვაში ფორმად ქცეული ცხო-
 ვრებისედული ფრანგენტი ვამბახა. შემოდგო-
 მის დადღელი ფერებით მოხატულ ბაღში, სე-
 ვენზე ხაშვდროებული დამხვენებლების მოწყ-
 ენილ მტერას ახადვარტად, ღაშაში ქაღისა და
 მისი პატარა ბიჭის ვამოენა ვამოცოცხლებს.
 მარტოდ სეაზე მჭადარი იგი მომზიბდავი, მა-
 რადქცეული მწეინერების ვანსახერებაა —
 ვამომწევეც და თითქოს რადაცას დალოდინე-
 ბულიც, როგორც ქალის მარტობის. მის რ-
 ვადეც წარმოქმნილი სიტუაციების ლოკატორი
 შეამდებელი. ბაღში შემოაბიჭებს ახადვარტად,
 ატლტური აგებულების მამიაცა, ქალიხათვის
 უცნობი, იგი უცხად ვამონახვს ზხთან სერ-
 თოს და დამკვიდრებულს. ამავე დროს, რო-
 გორც ღაშონახში, ზუნების ამ რ უმწეინერებს
 ქმნილებულია მერ წარმოქმნილ ვამონახში, იქ.

რება მესამე მარცენა — ქალის ქმარი — შუა
 ხანს მოტანებული, სიმსუქნითა და გრძელ-
 მუნდირით დამპიშებული მამიაცა, თავდება
 ტოლფერითა ამაღლებულ ვანიდებში ლეკივი,
 პოეტური წუთების უშეალო ვანიდა. შემოფო-
 თებული და დამორცხველები უმწეილი მარ-
 ტოდ სტოვებს ეპონირც ცოლქმარს. და იხვე
 დანახდურებს პროზული ატმოსფერო, ვულის.
 ვამწეარლებელი ერთფეროვანება, რომელსაც
 ვანიყუთრებულად ამკვიტებს ვაცრეცილ
 დლის ბუნდოვანი შევრძნება. დოკარვა თით-
 ქოს ამ ნაცრისფერ მვეულებრივობაში ერთ
 წუთს გაუღებელი, მისაყურადებული და ვან-
 მისოცხლებელი პოეტური ზმანება და იხვე
 ღაშვა სევედა ბაღში ვამეულებულ ვაცრიატბულ
 ატმოსფეროს.

უხიდავის ვიზუალური გერტიხაგან ვანრ-
 დებული ფსიქოლოგიური დეტალების და ამ
 დეტალებისაგან ერთი მთლიანი, დასრულებული
 ვანწეუბილებისა თუ ემოციური ხაშვარის წა-
 რბისახვა მწერლის (ან შემსხვევაში, რვეს
 ინანიშნობის) უმთავრესა შემოქმედებითი პრინ-
 ციპია. სხვათაშორის, ვონების თვალ მწერლის
 შემოქმედებითი ფსიქოლოგიის ერთ უმნიშვნე-
 ლოვანეს მომენტსაც მოხდენს სინათლეს მისი
 პროზული ქმნილების ღირსებას, უმაღლესი
 „ვანსივობების“ ვაშს, ვანიდელიებისათან
 ცოცხალი კონტაქტი ვანსახვარავს. ამასთან ერ-
 თად, მწერალი თავის ყველაზე უფრო ხანტე-
 რებო მხატვრულ „ექსპერიმენტთა“ ფსიქოლო-
 გიურ აგრტიკებს უზარალო ხავანთა თუ მოკლე-
 ნითა სიღრმისედულ შრებში ეტებს. ასე ექმნება
 შთამბეჭდავი, ხასიათოვო პატარა შედეგებმა
 — ცოცხალ ცხოვრებასთან წილნავარა და მხა-
 ტერის რეუდებქით აღბეჭდილი. პერმანენტული
 სწრაფვა ყოფიერების უცაბედი ვამოვლენობისა
 და ვანსახვარული ემოციური ტონის ადუნ-
 ხების, იმავე ყოფიერების უცნაური, ახათანა-
 ხარხულიანი რიტმი მქმნის პროზის ბელოვცე-
 ბის მყარ ხაფუძველს. ქეშმარიტებასთან მია-
 ლოების ხარისხი, ახლან სწორედ მისან აიხს
 ზოლემ მადლი, რთვხაც მხატვრული ხაშუა-
 რო, რეალური ხაშვარის ანალოგიით, ერთვარ
 მოუწეარებებულ და არანიველირებული ხასი-
 თაა წარმოდგენილი ჩვენს წინაშე; წინააღმდეგ
 შემსხვევაში, ჩვენს წინაშე მხოლოდ მარბობის
 თობა და საბოლოო ვაშა სუროვარტა, რომელ-
 ხაც შემეცნებითი ღირებულება არ ვაანია.

ამ მოსახრების ხაღლესტრაციოდ მწერლის
 ყველავ ადრინდელი მითბრობები ვამოდებოდა.
 ამ, ერთი მითვანი: ქალაქის ნერვიულ რატმს
 ვაცრელებული სქნება არა ხაყუთარი სურვილი.
 თავ) და სოფლის მუფდრო ვარემოს სევიტი-
 ბული ახადვარტად მამწეულებელი ქალის ცხო-
 ვრების პატარა ეპოზოლია ნაწეუნები მოთბრო-
 ხაში „ეიდაცას ატობუნზე ავთანდება“. ქალა,
 ქის „ჩვეულ“ ვარემოში ვატარებული ერთ

დღის სურცე, ნათელსა ზენეს ქაღის სულიერ სამყაროს, მისა ემოციური „შესაძლებლობების“ საერთო ტონს, რადეც დიდება და მნიშვნელოვანის დაკარგვით გამოწვეული ზვედა თაღიდანვე ეცდებოდა მეთაველის ცნობიერებას და მოლოდინით აღავსებს მის. მწერლისათვის დამახასიათებელი ხიფათური განვითარების მწვედი გრადეცია (რომლისათვისაც უცხოა ნო. ულოდინო და იათი უფიქტებით აღბეჭდილი თბრობის სტილი) და ვანწყობილებათა უმაღლეს რევიტრსი გავსიანების თანმიმდევრობა (უმადღეს რევიტრის ხსენება, შეიძლება არ უხლებოდეს ინანიშვილის პროზა) ნიშნეულია ამ მწვენიერი მოთბრობისათვისაც.

ქაღის მგრობიარე ხულის ხაშეი მოწყენილია და დიდულ ხეებს გამოცემენ, რეალურ სამყაროსთან (ადამიანები იქნებიან ისინი, თუ საგნობრივი რეალები) შეხების დროს, ხაყუთის დედისთან და დისთან ურთიერა: ამაშიც არ წყდება ვანწყობილებათა ჩვეული ინერცია. ხაყუთის რომინტიკული ხილვებში ჩამოუდრიტეებულა, უაღბლო სიყვარული ვახსენებს ზომ. თენოაუ ზმანებით აღბეჭდილი, ცხოვრების ჩვეულ ფერადოვნების ვეღარ შეთვისებთა. ფარუატებს იგი უზორცო ლინდითი ნაცნობებსა და მგრობისთვის შორის და სიყვარული ტკიპილით შეძრული ვერ ითვისებს სხვათა გრობებს, უმახულოდ სტოვებს ცნობისმოყვარე ხსენებს. ვან. ზლილ სიყვარულთან დამაკავარებელი ძაფების (გარეშობა და ადამიანების ხასილ) განწყობა და ხულის გადარჩენაზე (ცხოვრების აზრის ძიებაზე) ფორა. კლავ სოფლისკენ უბიძგებს მის და ისიც დილაადრიან ავტობუსში მქდარა რადეც შეუცნობელია და ბოლომდე ვაუზარებელი ცხოვრებისაკენ მიემარბოდა. სიმბოლური და არა მოხსენვეითია აღმათ მოთბრობის ხათა. ური: იგი ვარკვეული პოდლიმეორის დატვირთვის შატარებელია. დავჯანების ხიშოლოცა და მახში დაფარული ზეფდის მომჭვრელი ფსიქოლოგიური წახაგება მოთბრობის საერთო ვანწყობილების ლოკურტ დამამთავრებელ წერტილად აღიქმება.

რევეს ინანიშვილის ლირიკული პროზის ვანსაყუთრებულ თავისებურებას შეადგენს სიტყვის ფერწერული შეგრძნება. ზახის სულ უმნიშვნელო ვახშს ყოველთვის რადეც დამოუკიდებელი ფუნქცია ვაინია და, იმავე დროს, საერთო ანსამლის აუცილებელ კომპონენტს შეადგენს. აშკვარი დატვირთვის მიჩიქება სიტყვისაღმა ინტინქტურ ძალისხმევასაც მოითხოვს მწერლისათვის. სიტყვას, როგორც დამოუკიდებელ ესთეტიკურ ღირებულებებს, ვარკვეული პროორატეტი ენიჭება მწერლის თითქმის ყველა ნაწარმოებში და სწორედ ამიტომ მათი კითხვა და ბოლომდე ვაცნობიერება შეითხველის ინტელექტუალურ ძახვას ითხოვს. თვადის

მსუბუქი გადავლებით შეთქმულია მწერლის მოთბრობების უცდომელი შექმნება. ამასთან დაკავშირებით ისიც უნდა ითქვას, რომ სიტყობრივბა თუ ხსენობრივ ანტურაგს მათში არახოდებს ვაინია თვითმზნური ხასილო. მათ ვაცრად ვანსაშვრტული ფუნქცია აქვს და მოთბრობის უბროთაღესი აზრის კონკრეტული ვაინსაბრელები არიან. აქედან წარმოსდგება სწორედ არახვეულებრივი ლაკონიზმი მწერლი. ხა — რაც მისი სტილის ერთ არხებით თვინებას წარმოადგენს. ბუნინთან საუბარში ზეგობს ანვევარი აზრა გამოუტყვამს: „ჩემის აზრთ, დაწერა რა მოთბრობას, უნდა ამოშალო მისი დასწყისი და ფინალი. აქ ჩვენ, ბელეტრისტიკში, ყველაზე უფრო ვტყუვდართ... რაღვდ მწველია აღწერო ზვედა. იცით ზვედს როგორი აღწერა წავციოთებ ერთი მისწავლის რვეულით? „ზვედა თუ დიდა“ — და მხოლოდ. ვთვარობ ხაუცხოვთა“. მისივე სიტყვებით: „თუ თქვენ მი. რველ თაუმი ამბობთ, რომ კვდელზე თთფთა ნაყოფადებული, მესამე ან მეოთხე თაუმი მან უნდა ვისწროლოს“. ანალოგიური მაქსიმალიზმითაა აღბეჭდილი რვეს ინანიშვილის ლირიკული პროზის ნიშნეები, ხანიშეუოდ მე მოვიტანდი შატრა მიწიატურას, რომელს ყოველ სიტყვას ღრმა კვეტქსტი და აზრის ვამოფრეას ანალოგიანიშენელოვანი ვაზრტება დავტყბებთ. ეს მიწიატურა „თუშეთის მთებში“; აი, იხიც: „თუშეთის მთებში, სარაც მიწაზე, ვულადმა ვედღვარი ცხენისაგან ნათრევი, დაჩჩქველი, თვალებში ხახხლადებებული, და შევლინი ჩემ. თან ჩამუსხლელი, ზეღვლითათხათებულ, ატირებულ წითელ დედაბერს“. მიწიატურის ხინტურეს სტრუქტურულ ანალიზს ძღვევა თვით ავტორი ნაწარმოებისა. რომლისთვისაც ცხადზე უღვალებია რამდენიმე ფრაზაში აკუშულირეცული აზრის უქუფენი. ფსიქოლოგიური შორის ეს ერთადერთი რეალური მოდელი, რომელსაც ეს დრამატული მონოლოგი ეფუძნება. აღმათ ძაღვდ რთულია ანალოგიური სტრუქტურული რთობი აღნუსხვა ამ მიწიატურის ხილული და უხილავი პერსპექტივისა. მთავარი ჩემთვის მწერლის ხელდასახვა, რომელსაც ზეღვრეფება „ფუნქციის ძუნწი ამორაგებით“ შექმნის ილუზია დასრულებული და ვანწყობილებით დატვირთული სტრატეგია, რომელიც ვარკვეული ანალოგიებით ჩინურბა თუ ამოცოცხი მიწიატურების დიდებულ ზეღვრებებს ამოტატეტივებს ჩვენ წარმოდგენაში. დროისა და სივრცის ვანსხავებული ვანწობილება და შეგრძნება, პერსპექტივის და მხთან დაკავშირებულა დეტალების სრულქმნილი ვაცნობიერება წარმმართველი ძაღმოსილებით წარმოაჩენს მიწიატურას — როგორც ლატეარტურულ თანრს ამ კვეყნების მწერლობაში, „თუშეთის მთებში“ კლავ ვიმეორებთ, ძაღვდ ირივიანდური მიწიატურაა. პოდტური სიტყვება, ზეღვდ დახვე-

წილი მანერა, სიმბოლოები გამოქმენდებოდა —
 ეს დამახასიათებელი შტრიხებია, რომელიც
 მწერლის შემოქმედებითი სტილის ბედნიერ თა.
 ვისებურებას შეადგენს. შინაგანი მულოდუ-
 რობა, ფრაზის მითითლებარე რიტმი ბადებს
 საოცარი უბრალოების ვანდობა; ისევე, რო-
 გაც მრავალი რამ ცხოვრებაში, მინიატურა
 „ოქუეთის მოეხემა“ (როგორც სხვა მოხატობე-
 ბი) არაერთმნიშვნელოვანი და რთულია. ერთ-
 მნიშვნელოვანი ვანდა მისი სექტატისმამდე მიგ-
 ვივანდა. სწორედ ამიტომ ავტორის გამოწე-
 ლილითი ანალიზი, უფრო „საქმეში ვარკვეუ-
 ლი“, საკუთარი კედლების უბრატეცხობით მო-
 სარგებლე პირველების ყოვლისმცოდნეობაა.
 ვიდრე შემოქმედებითი ლაბორატორიის მიღმა
 მდგარი ლიტერატორის ვარქის ნაყოფი. მოვან-
 დენ ცოტაცობს ავტორისეული მსჭელომისას;
 „დავავიარდეთ თხრობის მანერას; მოხრობელის
 დამოკიდებულება მომხდარ მოვლენასთან, მე-
 რორე პერსონაჟს — დედაბერს, და სხვა. ამგვარი
 დავავიარდება უთუოდ ცხადყოფს: 1. მთელი
 მინიატურა ერთი რთული, რატმულად დამახუ-
 ლი წინადადებითაა ვამოცუქმული. ეს მანერა
 მწიგნობრულია, ე. ი. კაცი, რომელიც მოვით-
 ხრობს, წიგნიერა სამყაროდან არის მოხული.
 ვანებია მომუშავეა, აქედან — ნათელია, რო-
 მელ სოციალურ ფენას ეკუთვნის იგი. 2. მოხრო-
 ბელის დამოკიდებულება მომხდარ მოვლენას-
 თან — საკუთარ თავზე დატვილ უმედურებას-
 თან — ირონიულია, ცინიკურიც კი. მანახად-
 ზე, ცხენიდან ჩამოვარდნილია წიგნიერი კაცი,
 ინტელიგენტი, დაშავებულია მძიმედ... რა კმა-
 ყოფილება ვამოსჭვივის დაზარალებულის ვა-
 ნობედვადან? მე ახე ვკითხულობ — ცხენიდან
 ჩამოვარდნილია კაცი უმყოფილო უნდა ყო-
 ფილოუ საკუთარი თავის, საკუთარი ყოფიხა
 თუ დეაწლის, ახლა სარქელდადებულად
 ვრძობს თავს, და ეს სარქელი უმსებულებს
 სულიერ ტანჯვას, რომელიც ცნობილია, ვაცი

ლებით მიიწევა, ვიდრე ფიციური ტანჯვა. კიდევ
 უფრო მეტად — დასილს დასტრატის მსხრო-
 ჩამუხლული წითელი დედაბერი. (რატომ წიგნი
 თელი? რა არის ეს სწიოლე? ჭერ ერთი —
 თვით მინიატურაშია თქმული, რომ კაცს სისხ-
 ლი აქვს ჩაქცეული, ჩავუბეული თვალბში,
 მეორეც ზეიმურია სწიოლე დედაბრისა, რა
 არის ამ ტრაგიკულ სცენაში სანეიმი? თავისი
 თავის უმყოფილო კაცი ზეიმობს, რომ მას
 დასტრატის, ცრემლის ღარბად ხდინა. ტირის,
 თანაც, თუმი დედაბერი — ვანახიერება დე-
 ლური სიყვარულობა, დედური სიკეთისა...“ და
 სხვა. მინიატურის ავტორისა არ იყოს, მართ-
 ლად „უხერხულიცაა ამგვარ წერაღმანებზე
 ეხვეთარი დაბეჭითებით ლაპარაკი ჩვენს ვა-
 ნათლებულ დროში. ეს ზომ ყველაზე უნდა იყო-
 დეს, და, ალბათ, იცის კედც“; მთელის გულ-
 წრტელობით შემოქლია ვანაცხადო, რომ ზო-
 ვიერთი რამ ჩემთვის სწორედ ავტორისეული
 საინტერესო ინტერპრეტაციის შემდეგ ვახდა
 ნათელი.

ამგვარი ყოვლისმომცველი დასკვნების გამო-
 ტანა და მხოლოდ რამდენიმე მონოლოგიური
 ხასიათის ფრაზით მინიატურის ვმარის ფსიქო-
 ლოგიური პორტრეტის მიახლოებით ვარმოდ-
 ვენა, მითუბეტეს, მისი პირიყული წარსულის
 ამოცნობა (ე. ი. რომ ის რადელით უმყოფი-
 ლია საკუთარი თავისა) უფრო ნათლებილვე-
 ლის ინტუიციას მოითხოვს, ვიდრე ლიტერატო-
 რის, მითუბეტეს, ვაუძნელდება ეს ჩვეუ-
 ლებრავ მკითხველს. აქვე ვალიარებ, რომ
 ავტორის ჩანაფიქრს მეტრ ხინათლე შე-
 აქვს ტრაგიკულ ფრაგმენტში, თუმცა, ესთებ-
 კური თვალსაზრისით, ბოლომდე ვაუმიფრავი
 ნიმუში რადაც იდუმლისა და სიმბოლორის
 შევრძებით, მიიწე სარქველ შთაბეჭდილება
 სტოვებს.

ტიქსტოლოგიური კიბანი

ზაბა-შუაველას თხზულებათა

ტიქსტის დადგენისათვის

ქართველ მწერალთა თხზულებების გამოცემის საქმე ძველად შეტად არასახარბიელო მდგომარეობაში იყო. ცნობილია, რომ ნ. ბარათაშვილს არაძეთუ წიგნი, თავისი ერთი ლექსიც კი არ უნახავს დაბეჭდილი. მისი ლიტერატურული მოღვაწეობის პერიოდში, 1838-1845 წლებში, ქართულ ენაზე დაიბეჭდა მხოლოდ რამდენიმე წიგნი, მათ შორის ორად ორი მხატვრული ნაწარმოები — ჩაბრახაძის „თამარიანი“ და შავთელას „აბდულმესიანი“.

XIX ს. მეორე ნახევარში სურათი ოდნავ შეიცვალა, მაგრამ არსებითად მაინც არ გაუმჯობესებულა. ჩვენი დიდი კლასიკოსები — ილია ჭავჭავაძე და აკაკი წერეთელიც კი ძლიერად ვიწროებით ახერხებდნენ თავიანთ თხზულებათა კრებულების გამოცემას, ხელდა შეიძლო ტრაქტატული შეშვედრების მხოლოდ მცირე ნაწილი იყო წარმოდგენილი.

ახეთივე სურათია XX საუკუნის დასაწყისშიც, ხაბჭოთა ზედსიუფლების დამყარებამდე. აკაკი წერეთელი 1912 წელს ვლადისტავრელით წერდა: „ქართული მწერლობა სასოგადოდ ვერა დგას კარგს ნადაგზე, მაგრამ უფელაზე შეტი უბედურება კი ჩემ ნაწერებს უნია: ამ ნახევარი საუკუნის განმავლობაში ორი პატარა ტომის შეტი არ გამოხულა, მაშინ როდესაც რამოდენიმე ათეული მაინც უნდა გამოხულა“. თავისა დროის უფელაზე კომუნარული და სახელოვანი პოეტი რამ ამას ამბობს, თავისთავად ცხადია, სხვა მწერლები რა დღეში იქნებოდნენ!

ვაჟა-ფშაველაც ერთი იმათგანია, ვისაც სიცოცხლეში ცოტათი მაინც რაგანია გამოცემა არ ღარსებია. საერთოდ, მისი ნაწერები ცალკე წიგნებდ ძალზე იშვიათად იბეჭდებოდა.

მათი ჩამოთვლა აქვე შეიძლება: პირველად ცალკე გამოვიდა ვაჟა-ფშაველას „მოთხრობანი“, ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოების მიერ გამოცემული 1889 წელს. იმავე სასოგადოებამ 1896 წელს დაბეჭდა „შაღას ნანახა ზატი“ და პოემა „მოზღვის ნათქვამი“, 1898 წელს — პოემა „ახუნდი“, 1898 წელსვე გამოვიდა „ამოდის, ნათდება“ და სხვა მოთხრობები ერთ წიგნად, ხოლო 1899 წელს — შედარებით ვრცელი კრებული — „თხზულებანი“ (წერა-კითხვის გამავრცელებელი სასოგადოების გამოცემა); 1909 წელს გამოვიდა ვაჟას ლექსებისა და პოემების კრებული „ცრემლები“ საბელწოდებით (გამომცემლობა „სორაპანი“). გარდა ამისა, ორჯერ ცალკე წიგნად გამოქვეყნდა პოემა „ბახტრიონი“ (1897 წ. — ი. იმედაშვილისა და ს. ქუდიძის გამოცემა, 1911 წ. — ავტორის გამოცემა), 1911 წელს წერა-კითხვის გამავრცელებელმა სასოგადოებამ გამოსცა აგრეთვე „ხამი საემწევილო ამბავი“.

სულ ეს არის და ეს. ამ გამოცემებში შესულთა ვაჟა-ფშაველას თხზულებათა შეტად მცირე ნაწილი, დაახლოებით მეექვსედი მისი მხატვრული შემოქმედებისა. რაც შეეხება პუბლიცისტიკას, ეთნოგრაფიულ წერილებს, თარგმანებს და სხვა მასალას, ისინი ზომ საერთოდ არ შესულა ვაჟას ხელისხელში გამოცემულ არც ერთ კრებულში (გამონაკლისის სახით „ცრემლებში“ დაიბეჭდა მხოლოდ ერთი თარგმანი).

აღსანიშნავია ისიც, რომ ზემოთ ჩამოთვლილი გამოცემებაც შეტწილად ავტორის უშუალო მონაწილეობის გარეშე იბეჭდებოდა: ვაჟას ს. შუალემა არ ჰქონდა ვაგწორებინა კორექტურა.

რა, ზოგჯერ კი თვით მხალის შერჩევაც უნიონოვ ხდებოდა; გამოცემები უცვლელად პარლამარ ბეჭდვებზე ტექსტს რომელიმე ფურცლიდან ან ვაჭოთიდან, რის გამოც პარლამარბეჭდვში შეტანილი არაკორიქებული შეწორებანი და კორექტურული შეცდომები მკაფიურად შერადებოდა და ახალი შეცდომების ემბეჭდებოდა.

ასე დაიბეჭდა, მაგალითად, ვაჟის ლექსებისა და პოემების კრებული „ცრებლები“ 1909 წელს. ამ კრებულის გამოცვლის შემდეგ პოეტმა ვაჭო „ღარობაში“ გამოაქვეყნა წერილარქაქციის მიმართ, დამახინჯებული სათაურით — „უშადური გამოცემები“. როგორც ამ წერილიდან ირკვევა, ვაჟის „ცრებლების“ გამოცემაში უშუალო მონაწილეობა არ მიუღია და კორექტურაც არ გაუწიარებია. ვარდა ამ რამდენიმე დაუბეჭდა ლექსისა, რაც მას გამოცემლისთვის გადაუცია, მთელი მხალის ავტორის დაუკონსავად შეურჩევით და გაღიზიანებით ფურცელ-ვაჭოთიდან, ამის გამო „ცრებლების“ ტექსტი მრავალ შეცდომას შეიცავს.

ჩანს, ვაჟა კმაყოფილი არ იყო აგრეთვე 1899 წელს გამოცემული ყველაზე ხელდასაინი კრებულთა. როგორც „თხულებანი“ ჰქვია. აქაც ვაჭორებლად და რჩეული პირველბეჭდებიდან გაღიზიანებული ბერია ისეთი შეცდომა, რაც ავტორს შეუშინებელი არ დარჩებოდა, თუკი წიჯის ბეჭდვას თვალს მიადევნებდა.

თავისი სიცოცხლის მიწერაღებთ ერთ წერილში — „ჩემი წერილები და კორექტურა“ (გაზ. „სახალხო ფურცელი“, 1915 წ., № 288) — ვაჟა წერდა: „რამდენჯერმე დავაპირე აღმწინსაწეს ნაწერებში შეარბული კორექტურული შეცდომანი და ფუბი უკან დაუდგო, ჭერ ერთი ამ მონაწილის გამო, რომ შეტის. შეტა ბერია შეცდომა; ამ შიკრი უფრო თვალსაჩინოა ჩემი „თხულებანი“, ერთი ვაჭოთი მთელი წლები განმავლობაში ამ შეცდომების ბეჭდვას ვერ აუვიდობია“.

დიდ პოეტს იმედა ჰქონდა, რომ თხულებებს ხელახლა გამოცემდა და მის კორექტურასაც თვითონ ვაჭორებდა, რათა თავიდან აეცდინა „ის გულის სამხედრო შეცდომანი“, რომელიც „გარდა ამისა, ავთი სურათს აფუჭებენ, აჩრავს კი ამხინჯებენ“. სამწუხაროდ, ვაჟის ეს ვაჭრახვა განუზონცელებელი დარჩა, პოეტს სულ მალე გარდაიცვალა და თავის თხულებათა მთლიან გამოცემის ვერ მოესწარა.

სამაგიეროდ, შეიძლება ითქვას, ვაჟის თხულებებს ბედმა გაუღობა ავტორის გარდაცვალებას შემდეგ. რუსთაველის გარდა, ფიქარობთ, არც ერთ ქართველ მწერალს არ მძიარსებია მკვლევართა და გამოცემელთა ისეთი უზრაველება, როგორც ვაჟის. ეს იყო პირველი

ქართველ კლასიკოსთაგან, ვისი თხულებანიც ცალკე წიგნად გამოიცა სულ მალე (სწორედ, ლონი ხაბუთა ბელისუფლების დამაწიების შემდეგ. ხვათა შორის, ეს წიგნი დაბეჭდილია საუკეთესო კალაღზე, რომელსაც, ამბობენ, აღრე ბონები იბეჭდებოდაო.

ვაჟა-ფშაველას მხატვრული მემკვიდრეობის შესწავლისა და გამოცემის საქმეს განსაკუთრებული აზვი დახედო ცნობილია პოეტმა ალექსანდრე ანაშელმა: მან შეტობა ვაჟის ყველა ნაბეჭდი თხულებსა, შეუდარა ისინი ავტორგაფებს, ვასწორა მრავალი დამახინჯებული აღგული და კომენტარების დართიან გამოცემა შეად ტომად (1926-1926 წ.წ.). აღ. ანაშელთან ერთად აღმწერილი გამოცემის ტექსტის გამართვა დადგენისი მნიშვნელოვანი წვდილი მიუძღეს აკადემიკოს აკაკი შანიძეს, რომელმაც ცალკეულ ტომებს აკეთდა ლექსიკონიც დაუართო. მაგრამ შედგომებულში არ მოხვედრილა დიდი მწერლის ყველა თხულება, თანაც გამოცემა უმთავრესად ემყარებოდა ბეჭდურ წყაროებს, მთლი ავტორგაფთა ჩვევდა სასურველი სხარულით არ ყოფილა ვათილისწინებულა, ასევე — დაწერილებით არ იყო აღწუსხული ვარიანტები. ყოველივე ამის გამო ვაჟა-ფშაველას თხულებათა სრული, აკადემიური ტიპის გამოცემა მთავლ მომავლის საქმედ რჩებოდა.

ეს საქმე თავს იღვა საქართველოს სსრ მენიერებათა აკადემიის რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტის მხატვრის ტექსტოლოგიის განყოფილებამ, რომელიც 1957 წელს ჩამოყალიბდა. იმხანად ილიას, აკაკისა და ვახუტის თხულებათა სრული კრებულები ახალი გამოცემული იყო. დღის წიწარში იღვა ვაჟის გამოცემა, მით უფრო, რომ ამლიერებოდა პოეტის დაბადების ასაწლის თავი. ამიტომ ახალმა განყოფილებამ არჩევანი პირველ რიგში სწორედ ვაჟაზე შეიწერა. შედეგ ვეგმა. ვანაწილდა საშუაო. გამოცემის მოწადება ძირითადი დაუკონა მეცნიერ-მუშაკთა მცორე ჭვუტს (ცოჩა კალაძე, ლილა ხანაძე, ეთერ შარაშენიძე, ზურაბ ჭუმბურაძე) ტექსტოლოგიის განყოფილების გაშვის სოლომონ ყუბანიეშვილის ხელმძღვანელობით.

გვემით გამოცემა ამ ტომად იყო ვანსრახული და იგი მთლიანად ორი წლის განმავლობაში უნდა ყოფილიყო მზად სტამბისათვის გადახანაძედ. ამ ვარაუდის მიხედვით, თვითველ მოწინაწილეს უნდა მოეწადებინა წელიწადში თითო ტომი, დასაბეჭდობით 20-25 თამბის მიცელობისა. ასეთი ტვირთის აწვევა ერამბაზე შეუძლებელი იქნებოდა, ზოგი მონაწილებელი საშუაო წინასწარ რომ არ ყოფილიყო ჩატარებული და, კერძოდ, არ არსებულყო ანაშელ-შანიძისუული გამოცემა, ასევე — ს. ყუბანიეშვილის მერ შედგენილი ვაჟა-ფშაველას ცხო-

ურებისა და შემოქმედების მატარებელი, გამოცემული ჯერ კიდევ 1940 წელს. სხვათა შორის, ს. უზანაძის მიერ ამ წიგნში ვაგის ნაწარმოებთა მუხლებიდანაც არის აღწერილი და აკადემიური გამოცემის სარედაქციო კოლეჯიამ დააწვეტა მის დაურღწევად. ამიტომ პერიოდული პრესა ვაგის უცნობ ნაწარმოებთა გამოვლენის მიზნით სპეციალურად აღარ იქნა შესწავლილი, თორემ ეს საქმეს ერთი წლით მაინც დაავიანებდა.

სამაგიეროდ, უფროდღესა გამსჭვალდა ვაგის ავტობიოგრაფიები. რომლებიც, სამხედროდ, ჩვენამდე მისწვდილანა ჩაოდნობით არის მოღწეული. ისინი ძირითადად დატყუდა ვაგის ფაქტების ფონებში — საქართველოს სსრ მემორიალთა აკადემიის კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ინსტიტუტისა და ვ. ლეონიძის სახელობის საქმეწიფო ლიტერატურული ინსტიტუტში. ეს ფონებმა ადრე გამოწვლილით შესწავლია არ უფალა. როგორც გამოიკვია, ვაგის თხზულებათა ნახევარზე მეტს (უმეტესად — ლექსებსა და პოემებს) მოკავშირე ავტორებმა სრულად ან ნაწილობით სხვათა შორის და მეტი ავტორებზე აქვა. სადაც კარგად ჩანს ნაწარმოებზე ავტორის მუსიკის-სიტყვების პოეტის არქივის აღმოჩენა არაერთი უცნობი ნაწარმოები, მათ შორის ზოგა შედეგად (იხ. წ. კუპჭუბურიძე, არქივის ნაპოვნი მარკალტბის: „სალიტ. ენა და მწერლობა“, 1962 წ.).

ვაგის ფაქტების თხზულებათა აკადემიურ გამოცემებში მომუშავე კოლექტივმა თავისი შესაძლებლობის ფარგლებში კეთილმინდობითა და მუშაობა დაწერილითი შესწავლია როგორც ავტორებზე, ისე ნახევარი პირველწარმოები, გასწორა ბევრი ადგილი და დაადგინა ძირითადი ტექსტი, აღწესა ვარიანტები და დაურთო ტექსტს კომენტარი. ეს იყო საქმიად რთული და შრომატევადი სამუშაო.

მე, როგორც ხედავთ კოლექტივის ერთ-ერთ წევრს, დაავლებული მქონდა მოქმედებინა გამოსაცემად პირველი ირა ტომი, რომლებიც ლექსებს მოკავშირე. არ წილწიადნი მეტი ეიშუავე და დრო და ენერჯია არახოდებს დამინებია, რადგან დიდი პოეტის სამუშაოს ახლამ ვაყენობამ, მისა ნაწერებს მხრეკამ და ძიებს ბევრა რამ შემინა და დიდი ხანმოკლე ბიკ მოხანოვა, თუმცა დამსახურებული თუ დუნახებურებელი საყვედურად არ ამტყენია.

ვაგის ფაქტების თხზულებათა სრული კრებულის 1960 წელს ჩამარდა გამოცემლობა „საბჭოთა საქართველოს“, რომელიც ვულგარული მოკლეა მის გამოცემას, მაგრამ ტექნიკური მიზეზების გამო განზრახული ათი ტომი ზღოტომეულით შეცვალა (რეკლამის გადმოცემის გზით). ხუთივე ტომი გამოვიდა 1961 წელს, სწორედ ვაგის ფაქტების საიუბილეო დღეებში.

ეს იყო პირველი და დღემდე ერთადერთი შემოცნება ქართველი მწერლის თხზულებების ასე ერთნაირად და სრული სახით გამოცემის.

ვაგის ზედატომეული შესახებ პრესაში გამოქვეყნდა რომელიმე რეცენზია, ამოწეული მისი საქარა ვაწილად. გამოიქვეყნა არაერთი შენიშვნა, სიტყვითად მართებული და მისაღება, თუმცა ზოგჯერ შედეგად მკაფი ტონით ჩაქვანა. ზოგა შენიშვნა კი, როგორც ჩვეულებრივ ზღბდა სოლიდ, სადაც ან ხელდა უმართებულად იყო, ნაგრამ მათ ვახამთილბლად დღემდე არადერი თქმულა. მაგრამ ენა ამ გამოცემის ავტორი უფრო გულდაინქად იქნეს აწინილდაწინად.

უნდა ვთავაზოთ, ჯერ ერთი, რომ გამოცემას ავლა სარბული. თვითონ რედაქცია 1 ტომის პოეტის აწვევითა: „თხზულებათა სრულ კრებულში არ შევიტანია ვაგის ფაქტების ეპისტოლარული შენიშვნები, მწერლის ბიოგრაფიისთან დაკავშირებული დოკუმენტები, მოწვევითი დროის ნაწარმოები, ზოგა ნაწერები და სამსახურებრივი ნაწარმოები“. სარედაქციო კოლეჯმა ანამ იმით ამართლებდა, რომ ვაწარახუდა ეს მასალები ცალკე წიგნად გამოცემო, იქვე სქილბოში კი აღნიშნავდა, თითქმის უფადა ეს მასალები გამოქვეყნებულია სრულად. უზანაძის ნაწარმოებში, რა თქმა უნდა, ასეთი საბუთებით ვერ იქნება გამართლებული იმ, რომ მწერლის ეპისტოლარული შენიშვნები არ შეიადგინს აკადემიურ ტომის სრულ კრებულში. ასევე ვაწარახულებია, რომ გამოცემის არ შედის ვაგის ფაქტების ზღლი ნაწერი დღემდამდე მოვლია დოკუმენტი — „ფაქტები-სურთა დეკლარაცია“ (1905 წ.), თუმცა ის ვაგის შემოქმედების რეგანულ ნაწილს არ წარმოადგენს.

შედეგულად გამოცემებულების გარდა, ამ გამოცემისა ზოგა რამ უნებლიეთაც ვაწარახულებია, სახელდობრ, რომელიმე ნაწარმოები პოეტის არქივადან: ლექსი „ავინ სტატისარ გულწარმან“, პოემა „დაწვევები ჩოგბურთის სომეხი“, იუმორისტული ნაწარმოები „ქართველ მწერლებთა შესახებ“ და სხვანი.

ადრე გამოქვეყნებულთაგან პირველ ტომში გამოტყუნილია ლექსი „რთული ერთხადის ვარდელაღებამდე“, დაბედილი „ვერისაში“ 1940 წლის 27 თებერვალს, რაც მართებულად აღნიშნა ს. სხირტლაძემ თავის რეცენზიაში (ს. სხირტლაძე, დავაინებული შენიშვნები „ცხიკარი“, № 7, 1983: ვაგის რედაქციული მისიუი „მწერლებში“, 1977 წ.). იქვე ხავხებით სწორად არის მითითებული ამის მიზეზიც: აღნიშნულია ლექსი გამოტყუნილია სოლ. უზანაძის მიერ შედგენილ მბლოგრაფიაში (ვაგის ფაქტების ცხოვრებისა და შემოქმედების მატარებელი, 1940), რომელსაც ეყრდნობოდენ როგორც პირველი ტომის შედგენელი,

ისე სხვა ტომებზე მომუშავენიც. მართალია, თავის გასამართლებლად არც ეს საბუთია დოდა ზედნა, მაგრამ მაინც უნდა აღინიშნოს, რომ ასე ვაცოდდა ხარედაქციო კოლეგიის მიითხოვეთ, გამოცემის დაქარბების მიწით. სხვათა შორის, ამავე მიზეზის გამო IV ტომში გამოჩნდნილია ვფას წერილები: „ფიქრი, სულ ფიქრი“ („რევირა“, № 13, 1905) და „პორექტურა“ („დირიგება“, № 170, 1909). არ არის ვაზიორიებული, რომ ახეთი მასალა მომავალში კიდევ შეიძლება გამოვლინდეს.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ხარედაქციო გამოცემის ხასრულის თაობაზე გამოთქმული ზოგი შენიშვნა უმართებულა და მხოლოდ ვარუგებრობის ნაყოფია. ასე, მაგალითად, ს. სხირტლაძე თავის „დავანაწილულ შენიშვნებში“ ვრცელად მხჭელობს ვფას ერთ ლექსზე, რომელ ენიხელში, დრამატურგ ტრიფონ რამიშვილის იქაში. 1899 წელს, ს. სხირტლაძემ მას ხვანგებო წერილიც უძღვნა (ს. სხირტლაძე, ვფას ერთი შვიწვებული ექსპრომტი: „ლიტ. საქართველო“, 12 VII, 1963 წ.). ეს „ექსპრომტი“ გამოქვეყნებული იყო „ხახლბო ფურცელში“ 1915 წლის 9 აგვისტოს, ვფა-ფშაველას გლოვის დღეებში. ხინამდოაღწეა ლექსი არ წარმოადგენს ექსპრომტს, იგი ბოლო ნაწილია სხვა ვრცელი ლექსისა, რომლის ხათურია „ქებათა-ქება“ და გამოქვეყნებულია „კვალში“ 1894 წლის 11 დეკემბერს. ლიტერატურის მუშეუში დაუღლია ამ ლექსის ავტორად იფი. აღნიშნული ნაწარმების თავს ადგილას არის შეტანილი ზვენი გამოცემაში (ტ. I, გვ. 131). ასე რომ, ხაყვედური უაღვლოა.

ასევე უმართებულა ხაყვედური, თითქოს I ტომში შეტანილი არ გვეპოვდეს ლექსი „დამშეული“, რომელსაც რეცენზენტი, როგორც ვტვობა, „Varia“-ს ვანყოფილებაში ეძებდა, მაგრამ აქ მხოლოდ წერილ-წერილი ხალბოში ლექსები და კათები შედის. „დამშეული“ კი დიდად ხელდება ავგარი ხალბოში პოეზიის ფარგლებს და იგი მოთავსებულია ვფას თხზულებათა ძირითად ნაწილში ხათანადო ადგილას (ტ. I, გვ. 54).

მიხანწეწილად ვერ ჩათვლებოდა თხზულებებში ამ ლექსების მოთავსება. რომელიც მხოლოდ მავანთა და მავანთა შვიკის ვანტხადები მიწწარება ვფას, სხვა რაზე ხელშეხს. ხები ხაბუთი კი ხახბოსდ არ არსებობს. პოეტხეული ტექსტის ხიზუსტეზე ზომ ამგვარ შემოხვევაში ლამარაკიე ზედმეტია. ასე რომ, ს. სხირტლაძის შენიშვნები ამ მხრავაც არა ვგვონია სწორი იყოს.

დაბოლოს — კიდევ ერთი შენიშვნის გამო: ს. სხირტლაძის აზრით, „ვეფა-ფშაველას ლექსების სრულ ტომეულში აუცილებლად უნდა

შეგვტანა ის პოეტური ნიმუშებიც, რაც მის მოთხრობებსა და პუბლიცისტურ წერილებშია ვაბნეულა“. ზოგჯერ ამ გზას მარწყავი მარათავე; მაგალითად, ამ პრინციპთ არის შედგენილი აჯიე წერეთლის თხზულებათა თხუთმეტომეული. მაგრამ მისი დაცვა არაა ხაველდებული და ხაერთოდაც ხადავა, ხაჭირიათუ არა ერთ გამოცემაში ტექსტის ირჭერ მოთავსება. ვფას აჯადიშური გამოცემა ამ გზას არ ვაყუილია, ამიტომ აქ შენიშვნას ამ კი არ უნდა იწვევდეს, რომ პაროზას და პუბლიცისტკაში ვაბნეული ლექსები ცალკეად არ არის შეტანილი, არამედ ის, რომ I ტომში შედგომით ცალკე ლექსებად არის წარმოდგენილი ზოგერთი სხვა ნაწარმების ნაწყუბი ან ვარიატა (გვ. გვ. 58, 852, 892, 411, 412).

უაღვრე მერი და ხაფუწვიანი შენიშვნები დამხახურა ზუთომეულმა ტექსტის დადგენის თვალსაზრისით. ამ მხრივ ვანყოფილებით აღხანიშნავია მთის კოლოებისა და ფოლკლორის შესანიშნავი მკვლეუარის, ფოლოლოგიის მეცნიერებათა კანდიდატ ალექსი ჭინჭარაულის რეცენზია, რომელიც ბერ მოხსენების ხახბი იქნა წაკითხული ენათმეცნიერების ინსტიტუტში ვფას ზუთომეულის გამოცემის ვანხილვისას, შემდეგ კი ვურხალ „მნათობში“ გამოქვეყნდა (1962 წ. № 2, 3). ამ შენიშვნებს ზვენი ჭეეშოთ ხავანგებოლ შევებებით, ამჯერად კი წინასწარ უნდა ვანვახადოთ, რომ შევდომების სომრავლუ ვფა-ფშაველას თხზულებათა ტექსტში რამდენიმე მიზეზით არის შეპირიბებული და ხათი შეწინევა და ვასწორება ურველთავს არ არის დამოუკიდებელი ვამომეველთა ვულისურსა თუ ხახუხსმგებლობას ვრწახაზე.

ზვენი აზრით, ვფა-ფშაველას თხზულებათა ზუთომეული, მიუხედავად ზერიოული ხარევენებისა, რამდენადმე მაინც წინ ვადდგეშული ნაბიჯა წინამდებოთნ შედარებით და იგი ხაერთოდ დადებოთ შეფასებას იმხახურებს.

მითხველი ხაზოგადობა ამ გამოცემას დიდი ინტერესით შეებდა, მთელი ტირივი ირიოდე დღეში ვაიუიდა და მოკლე ხანში დახვა ხაკიბი მისი ხელახლა გამოცემისა. ამასთან დაკეშირებით „სახჭოთა საქართველოში“ გამოართულ თათბირზე ვადაწყუდა, რომ ახალი გამოცემა არ იქნებოდა ძველის სტერეოტიპული ვაშეობება, ამიტომაც ვფას თხზულებანი გამოიცეშოდა ათ ტომად, როგორც ადრე იყო ნავარაუდები, და ამასთანავე მხედველობაში მიღებული იქნებოდა ზუთომეულის შესახებ გამოთქმული შენიშვნები.

ვამომეველთაში სპეციალურ რეცენზენტად მოიწვია ა. ჭინჭარაული, რომლის შენიშვნებიც ხათანადოდ იქნა ვათვალისწინებული და აღნიშნული ახალ გამოცემაში.

* * *

ეს ახალი გამოცემა ათ ტომად განხორციელდა 1961 წელს. მისი პირველი ტომის კომენტარებში ჩვენ ვწერდით: „1961 წელს გამოცემულ ხუთტომეულთან შედარებით, წინამდებარე გამოცემის I-II ტომებში (ლექსები) შეზღვევა ცვალებებისა შეტანილი: ზოგიერთი ლექსი კრებულში პირველად იბეჭდება სხვა სდგებარ გულკირიანი“, „რადიულ ერისთვის გარდაცვალებაზე“ და სხვა; ამოღებულია ის რამდენიმე ლექსი და ნაწევრები, რომლებიც სხვა თხზულებათა ნაწილს ან ვარიანტს შეადგენს; შესწორდა მთელი რაგი ნაწარმოებების ტექსტი; ნაწილობრივ დაწესდა და შეუხვო ავტორულ კომენტარები, საერთოდ გათვალისწინებულ იქნა ხუთტომეულის შესახებ პრესაში გამოქვეყნებული ის შენიშვნები, რომლებიც მართებულია იქნა მიჩნეული. ამ მხრავ განაკუთრებით აღსანიშნავია ფილოლოგიური შეცნ. კანდაკატის ა. ჭინჭარაულის წვლილი, რომელმაც თავის რეცენზიაში ც. „მთაბრი“, № 2 და 3, 1962 წ.) სასურადღებო შენიშვნები გააკეთა და, გარდა ამისა, ზოგიერთი სხვა შენიშვნა პარადადუც გაგვიზიარა. ა. ჭინჭარაულის მიერ შეტანილი შესწორებანი კომენტარებში აღნიშნულია ორი ვარსკვლავით (*), ერთა ვარსკვლავით (*) აღნიშვნა აღ. ამაშვილებული ვაწარება. ნი“ (ვაჟა-ფშაველა, თხზულებანი, ტ. I, 1961, გვ. 255).

ამოლოგიური ცვალებანი შეტანილი იქნა სხვა ტომებშიც. უაჩასკნელ, შეიჯ ტომში ამქარაღ წარმოდგენილია მთელა ის მასალა (წყაროლები, ჩანაწერები, ხანძარებრივი მიწაწერა და სხვა), რომელიც ხუთტომეულში საერთოდ არ ასახულა. ამავე ტომს დამატების სახით დერთი წერალები ვაჩასდში, მწერლის ცხოვრებისა და შემოქმედების მატთან და გამოცემაში წარმოდგენილ ნაწარმოებთა ასხაწარი საძიებელი.

ამრიგად, როგორც მასალის სისრულით, ისე სამეცნიერო აპარატით ვაჩას ათტომეული უმეტეს შობებულებას ტოვებს, ვიდრე ხუთტომეული. იგივე შეიძლება ითქვას ტექსტის გამართვის თაობაზეც. ბუნებრივია, ეს ასეც უნდა ყოფილიყო. მაგრამ რაკი ათტომეული ძირითადად ხუთტომეულის ბაზაზე მოწოდდა და ამ ორ გამოცემას ბევრი რამ საერთო აქვს (სარედაქციო კოლეგია და ტექსტზე მოწოდება კოლექტივის წათვლით), ამიტომ ხშირად ორივე გამოცემას ტექსტოლოგიური თვალსაზრისით ერთ დონეზე განიხილავენ და ერთნაირად აფასებენ. თუ ასეთი მიდგომა საერთოდ მართებულია, მაშინ დონე უნდა გამოშვოს ათტომეულის და ახა ხუთტომეულის მიხედვით, როგორც ეს ზოგჯერ ხდება.

მასალის სისრულის მხრავ ათტომეულზეც გადმოწევა მცირედდენი ხარვენი. კერძოდ, ამ გა-

მოცემასაც აკლია ის ორივე წერილი, რომლებიც თავის დროზე ვაჟა-ფშაველას ბავშვობით იყო გამოქვეყნებული „ვეფხისტყაოსნის“ და „ადრეობაში“ და რომელთა გამოქვეყნების მიზეზი ზემოთ უკვე მოვიხსენიეთ. რაც შეეხება ვაჩას იმ პუბლიცისტურ წერილებს, რომლებიც შემდგომ იქნა გამოკლებილი (სოლომონ ლეჟანოვისა და ლევან ჭრელიაშვილის მიერ), მათი ავტორობის დადგენა საგანგებო კვლევა-ძიების მოითხოვდა და ათტომეულის შედგენის აქ არადერ შეუძლია არის.

კიდევ ერთიც: „დაუშობარებელი ლექსების“ განყოფილებაში შეტანილი ნაწევრები („ჩემს წათლდედებს უთხარი“, ტ. II, გვ. 266) ვარიანტი ლექსისა „დათვის ტირილი“ (იქვე, გვ. 268-269) და ვარიანტებში უნდა ყოფილიყო წარმოდგენილი, როგორც ამას მართებულია აღნიშნავს ა. ჭინჭარაული.

ორივე სიტყვა მასალის ვანდავების თაობაზე. აკადემიური ტიპის გამოცემებში დამკვიდრებული წესისამებრ, ვაჟა-ფშაველას თხზულებანი ტომებად დალაგებულია ვარიანტები პრიციპით, მივიჩნეო კი მასალა წარმოდგენილია ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით.

I ტომი იხსენება პოეტის ერთ-ერთი შესანიშნავი ლექსით — „ამიანით“, რომელიც 1881 წლის 13 დეკემბრის თარიღდება. როგორც აღნიშნავენ, ეს ლექსი მრავალი ასპექტით არის დამახასიათებელი და ნიშანდობლივი ვაჩას პოეზიათათვის. ეს არის პირველი ნაწარმოები, რომელშიაც პოეტმა შეხატერი ფორმა იპოვა და დიდი შემოქმედებით მწვერვალებისაკენ მიმავალ გზას დადგა. ამიტომაც, რომ აღ. ამაშვილას გამოცემადან მოკლებული, ვაჩას თხზულებათა სრული თუ რჩეული კრებულები „ამიანით“ იხსენება და ჩვენც ამ ტრადიციას ვაჟაუთო.

რაც შეეხება მანამდე დაწერილ ლექსებს, ისინი მხატვრულად შედარებით სუსტია, მათში ვაჩას ჭერ კიდევ არა აქვს ნაპოვნი თავის პოეტურა ხმა. თვითონ ავტორი ერთ-ერთი წერილიც ასეც შეფასებას აძლევს ან ადრულელ ქმნილებებს: „რახავიკრეულია, იმ ლექსებში ბევრი არა ურია რა, იქნება ცოტა რამ კი ეტყობოდეს ნიშანწვლი გრძობისა“. ამიტომაც, რომ ისინი ცალკეა გამოყოფილი „ყრმობის დროინდელი ლექსების“ სახელწოდებით და მოთავსებულია I ტომის ბოლოს. ესეც აღ. ამაშვილის მიერ ნაანდერძევი ტრადიციია.

ამ ბოლო ხანებში თამაზ ჩხეკელი საგანგებოდ შეხვო ერთ-ერთ ლექსს — „თხოვნას“, რომელიც პოეტის ყველაზე ადრინდელი ნაწარმოებია (თარიღდება 1877 წლით, რაკა ვაჟა თქვამსებრიოდ წლის ჭაბუკი იყო). თ. ჩხეკელის აზრით, „სახურველია, ვაჟა-ფშაველას პირველი ლექსი „თხოვნა“ (უხანართლად მივიწ-

უბნული მკითხველთაგან და თავად ავტორისაგანაც კვლავ დაშორდნის კუთვნილ ადგილას — დადი პოეტის ტომეულების თავფურცელზე“.

არა ვგონია, ეს მოხატრება სწორი იყოს. ჭერ ერთი, კვლავ დამკვიდრდესო, რომ ამბობს ზეადევიარი, აქ კვლავ უადგილოა: „თხოვნით“ არ იხსნება ვეფხე-ფშველას არც ერთი კრებული, ის ავტორის სიცოცხლეში საერთოდ არ დაბეჭდილა, პირველად მიკვლეოა და გამოქვეყნდა ს. ზუციშვილმა 1940 წელს. მას აქვთ „თხოვნა“ სავსებით კანონზომიერად შექვეპო პოეტის ურთიბისდროინდელი ლექსების რკალში. მართალია, ის რამდენადმე უყოფისა ამ რკალის სხვა ლექსებზე, მაგრამ „ფრიალ მნიშვნელოვან პოეტურ ნაწარმოებად“ მისი გამოცხადება მაინც ვადაქარბებულია და ვეფხე ტომეულების ამ ლექსით დაქვეპა უზერხულია. მაშინ გამოვა, თითქოს ოცე-ოცდარო წლის ქაბუკის ლექსები ურთიბისდროინდელია, ზუციშვილის წლით ადრე დაწერილი „თხოვნა“ კა — არა, ჩვენ ვფიქრობთ, ვეფხე თხზულებათა სრული კრებულები კვლავაც „თხოვნით“ უნდა გაახსნას, ზოლო თუ პირველ ადგილს „თხოვნა“ დაიკავებს, მას ქრონოლოგიური თანამდებრობით უნდა მიჰყვეს სხვა ურთიბისდროინდელი ლექსებაც (ტ. ო. ეს ცალკე განყოფილება საერთოდ უნდა მოამზალოს).

დასასრულ, ყურადღება უნდა შევანროთ ტექსტის დედგინის საკითხებზე. ამ მხრივ ყველაზე მრავალფეროვანი და საუბრადელია შენაშენები, როგორც უკვე ვთქვით, ადუქნა კინქარულს ეყუთვნის, სხვათა შენიშვნები კი მცირეა და ხადავია, ან ვაუგებრობის ნაყოფქწარმოადგენს. საბედლობრ, ს. სხირტლაძე თავის „დავვიანებულ შენიშვნებში“ საგანგებოდ შეუბო ერთი ლექსის სათარბ — „ამიციანა“ და „კურთხეული სახის შეცდომა“ მიიჩნია ფე. სინამდელიშვილი რეცენზენტს თვითონ მოხდაის შეცდომა.

ეს ლექსი ავტორის სიცოცხლეში ორჯერ გამოქვეყნდა და ორივეჯერ არასწორი სათარბით: „ამიციანა“ („ივერია“, 1902 წ. 4 ოანვარი) და „ამიციანა“ („საქართველოს მოამბე“, 1910 წ. 1 ოანვარი), ვეფხეული სათარბი კა არის უფოოდ „ამიციანა“. ეს სიტყვა ამ ფორმით ჩვეულებრივ ახმარება მთაში [ქერძოდ — ფშუ-ში] „ამიციანის“ მნიშვნელოვანია. ფე მიღებულა სიტყვისაგან ამ იციან, ე. ო. ამიხსნი შეადარეთ ვეფხევე სტრიქონები: „ეს ამიციანა ამიციანს, კაცი ვერ ვბოვე კვირიან“ („ეროლი სავუარული ამბავი“, ტ. IV, 1904, გვ. 286). ამ სიტყვას ვეფხე სხვაგანაც ხმარობს: „ამი-

ციანს მოგახსენებთ, ზევირი არადერია“ („სახალწლოები“, ტ. I, 1904, გვ. 199). უფოოდ ადრე იგი ვეხედება დავით გურამიშვილს ლექსითა სათარბებში: „ამიციანა ზიანი“ („ღოვითიანი“, 1955, გვ. 152). „ამიციანად იგავი, ასახსნელად ადვილი“ (იქვე, გვ. 157). იხილეთ აგრეთვე თეიმურაზ მაგრატიონის წერილები მარბ პარსესაღში (ს. უზანიეშვილის კუბლიკაცია, 1902, გვ. 15) და სხვა.

ყოველთვე ამის გამო ჩვენ სრული საფუძველი ვეაქვს ვევიარადლო, რომ ლექსის ვეფხეული სათარბი უნდა ყოფილიყო „ამიციანა“. ჩანს, სიტყვის ეს არაღიტირატურული ფორმა „ივერის“ რედაქციისა თუ სტამბაში სწორად ვერ ამოუტარებიათ და ც და ასოთა აღრევის შედეგად დაუბეჭდილი „ამიციანა“, „საქართველოს მოამბეში“ კი სათარბი შეუცვლიათ ლიტერატურული ფორმით, ზუნებრივია, ჩვენ აღვადგინეთ ვეფხეული „ამიციანა“.

მწერალა ანდრო თეფხაძე შეუბო ერთ ადგილს ვეფხე ცნობილი ლექსისა „ღამე მთაში“, რომელიც ჩვენს გამოცემაში ასე იკითხება:

ზევი მთას მონებს, მთა — ზევისა,
წიალნი — ტყეს, ტყენი — მდინარეთ,
ვეფხეული — მიწის და მიწა —
თავის აღსრდილთა მდინარეთ.

ახე დაიხედა ეს ლექსი პირველად 1890 წელს „ივერიაში“, 1899 წელს გამოცემულ „თხზულებებში“ კა ციტირებული სტროფის შეანახენელი სიტყვა ახე იკითხება: „მდინარეთ“. „ღამე მთაში“ ავტორის სიცოცხლეშივე შექონდათ სასკოლო სახელმწიქვანელოებსა და კრებულებში, ხადვც აგრეთვე ზოგ გამოცემაში იკითხება მცოცარეთ, ზოგში — მცენარეთ, ახე, მაგალითად, ო. გომელარკის „ქართული მწერლების“ 1907 წლის გამოცემაში არის „მდინარეთ“, 1911 წლის გამოცემაში — „მდინარეთ“, ს. ვორგაძის „ჩენი მწერლები“ კა, პირიქით, ჭერ იხლვა „მდინარეთ“ ფორმას (1907 წ.), უფოოდ გვიან — „მცენარეთ“ (1919 წ.). „მდინარეთ“ არის აღ. ახამელის გამოცემაშიც.

რომელია ამთგან ავტორისეული — სწორი ფორმა და სად არის დაშვებული კარტიტურული შეცდომა? ამის თქმა არც ახე ადვილია, როგორც ეს ა. თეფხაძეს ზგონია. მისი აზრით, „ლექსის მსატრულ კონსტრუქციას, ან ფრაზათა შინაარსობრივ ლოკიას თუ დააკვირდებით, ადვილად მიხედვებით, რომ ამ სტროფის მეოთხე ტაქში (თავის აღსრდილთა მდინარეთ) შეცდომაა... დაკვირვებული მკითხველი ადვილად მიხედვება, რომ აქ უნდა იყოს უვავოლები, რადგან ამის მოთხოვს სტროფის შინაარსობრივი თუ სტრუქტურული აღგავლობა. სინამდელიშვილი კა სწორა მდინარეთ, რაც სრულებით არ ეგუება შინაარსს, რადგან მდინარე

შეიძლება იყოს მხოლოდ ადამიანი, სიცილო მხოლოდ ადამიანის დამახასიათებელი თვისებებია“ (ა. თევზაძე, ტექსტის სანწორის დადგენისათვის; „ლიტ. საქართველო“, 8 I, 1966 წ., ვადამუქველია ავტორის „ლიტერატურულ წიგნაკში“, 1977 წ.).

პირდაპირ ვასაკვირია, როგორ შეიძლება ასე მსჯელობა პოეზიაზე და მით უფრო ვაფას პოეზიაზე, სადაც უსულლო საგნებს სული აქვთ ჩადგმული და უკველგვარი ადამიანური თვისება მიუწერებთ; კერძოდ, უვადლები ხან იციან და ხან ტრიან, ხან შიშით ცაბცახებენ და ხან ზუნებთ ეშით მთვრალი არიან. აი, სახელდახელოდ ორიოდ მაგალითი: „ია ბექურში ვეცილის, უფუნა წვიმიან წახან“ („გვაფხულო“, ტ. I, 1964, გვ. 54). „იანიც მინდან შტარალნი, ძველ-კახიანი დანი“ („წაფილო“, იქვე, გვ. 56). და სხვ.

ერთი სიტყვით, ვაფას პოეზიისათვის სრულიად პუნებრთვია, რომ „მცინარი“ ნახმარი იყოს უვადლებს აღსანიშნავად და სწორედ ასეთი მტათორული მნიშვნელობა აქვს მას სადავო სტროფში. მიუხედავად ამისა, ჩვენ არ გამოვრიცხებთ მეორეგვარ ვარაუდს, რომ ამ სტროფში პოეტს უვადლები შიშობდა მტათორულად კი არა, პირდაპირ ჰქონდა ნახსენები უფრო ზოგადი მნიშვნელობის სიტყვით — მცენარეობა. თუ რაიმე დამატებითი საბუთი არ აღმოჩნდება, ორივე ფორმას არსებობის თანხმარი უფლებს აქვს და გამომცემლებს ასეთ რამეზე არ უნდა ვედავოთ. ჩვენი გამოცემის ხარვეზი მხოლოდ ისაა, რომ პარალელური ფორმა ვარიანტებში გამოჩინებლია.

ვფა-ფშაველას თხზულებათა ტექსტის დადგენისათვის განსაკუთრებით დიდ მუშაობას გახწია ალექსი ჭინჭარაულმა. მისი დუაირებანი მთლიანი სახით წარმოადგენილია მონოგრაფიულ გამოკვლევაში, რომელიც ცალკე წიგნად გამოისცა ვფა-ფშაველას კაბინეტში 1977 წელს. მაგრამ მანამდე მკვლევარის ძიებანი ამ მიმართულებით რამდენიმე ეტაპად წარმოგვადგება.

თვდაპირველად, როგორც უკვე ვთქვით, ალ. ჭინჭარაულმა წაიკითხა მოხსენება ენათმეცნიერებთ ინსტიტუტში ვაფას თხზულებათა ხუთტომეულის განხილვის დროს 1962 წელს. მალე ეს მოხსენება გამოქვეყნდა რეცენზიის სახით უფრანდ „მნათობის“ ფურცლებზე (ალ. ჭინჭარაული, ვფა-ფშაველას ტექსტის დადგენისათვის; „მნათობა“, № 2, 2, 1962 წ.).

ვაფას თხზულებათა ხელახალი გამოცემის (ათტომეულის) მომზადების დროს რედაქციას, გარდა აღნიშნული წერილისა, ხელთ ჰქონდა იმავე ავტორის უფრო ვრცელი ხელნაწერი რეცენზიაზე. დავითონ ავტორის განცხადებით,

„ამ წერილებში იყო რამდენიმე ასეული სხვადასხვა მახიათის შენიშვნა, რომელთაგანაც რედაქციამ ნაწილი ვაჩივრდა და გამწვრებულზედაც მიუთითა, ბევრი მიუთითებლად შეიტანა ტექსტში, მხოლო ნაწილი საერთოდ არ ვაჩივრდა“.

სხვებისას ვერაფერს ვიტყვით, ჩვენ კი ვაფას ლექსების ტექსტში (I-II ტომებში) ალ. ჭინჭარაულის შენიშვნები მაქსიმალურად ვაიცივრდებოდა. ალბათ ამითაც აისწინება, რომ ალ. ჭინჭარაულმა თავის მეორე რეცენზიაში, რომელიც ვაფას ათტომეულის გამოცემას ეტება (დოლი და დოლი: „ციკლონი“, № 2, 1965 წ.), ლექსების ტექსტთან დაკავშირებით მხოლოდ ერთი აჩივრებითი შენიშვნა ვააქვთა და სხვაგვარად აღნიშნა კიდევ, რომ „ვფა-ფშაველას თხზულებებიდან შედარებით უკეთ არის დამუშავებული პოეზიის ტექსტი“, ოღონდ რეცენზენტმა ეს ფაქტი თავისებურად ახსნა და გამომცემელთა დამახსოვრებლად არ ჩათვლია: „პოეზიის ტექსტი ძნელად მახინჯდება (რითმა, რიტმი და მარცვალითა რაოდენობა უშლის ამას ხელს) და თუ მაინც დამახინჯდა, პოეზიაში მცდარი ფორმა ავთილად შეინიშნება“.

უფრო ადრე, სანამ ახალი გამოცემა განხორციელდებოდა, უნივერსიტეტში ახლად ვახსნილი ვფა-ფშაველას კაბინეტი შეუდგა მწერლის თხზულებათა სრული ლექსიკონის მომზადებას ხუთტომეულის მიხედვით. ამ საქმეში მახმადინიკობატიძე, ვაფას კაბინეტის ზემომდევინელს პარფ. გრიგოლ კენაძემ მთელი საქართველოს ფილოლოგი მკვლევარები და ხტუდენტობა ჩააბა. ამოწერილ იქნა ვაფას მიერ ნახმარი თვითთული სიტყვის გამოცემების ვეფელა შემთხვევა. შედგა უზარმაზარი კარტოტეკა, რომელიც 800.000-ზე მეტ მართს შეიცავს.

ამ მახალის საფუძვლებზე პირველ რიგში მომ. ზადდა და გამოისცა „ვფა-ფშაველას მცირე ლექსიკონი“, შედგენილი ალექსი ჭინჭარაულის მიერ (1969 წ., უნივერსიტეტის გამოცემლობა, მთავარი რედაქტორი არილდ ჩიქოვაძე). ლექსიკონში შეტანილია ასეთი სიტყვებიც, რომლებიც გამოცემებში არასწორი ფორმით იყო წარმოადგენილი და შესწორებას მოითხოვდა. როგორც წინასიტყვაობაში არის ნათქვამი, „ლექსიკონში აღრიცხული და ვასწორებულა ოთხსამდე ასეთი შეცდომა“. იქვე სქოლიოში აღნიშნულია: „მხოლო გამოცემაში (1964 წლის) ზოგი შეცდომა ვასწორებულა, მაგრამ, რაკი მათხვედელი სხვა გამოცემებითაც ხარვეზობენ, ლექსიკონში ასეთი სიტყვები წინა გამოცემებიდანაც შეიტანეთ“ (გვ. 13).

ლექსიკონში, თუ ეს ხომიფონო-ლექსიკონს არ წარმოადგენს და ვეფელა სიტყვას არ აღუწახვს, ჩვეულებრივ ის სიტყვები და ფორმები შედის, რომელთაც ამა თუ ამ სახის განმარტება სჭირდება. მახში მცდარი ფორმე-

ხის შეტანა. მით უმეტეს უკვე განწორებულა-
სა, ჩვენი აზრით, გაუმართლებელია.

აღ. კინჭარაული შემდგომშიც განაგრძობდა
უფას თხზულებათა ტექსტზე დაკორექტებას, მი-
სი ხელნაწერებისა და პირველნაბეჭდი წყარო-
ების შესწავლას. ეს ხანგრძლივი ტექსტოლოგი-
ური დაკორექტებანი შექმნილული სახით წარმოდ-
გნილია წიგნში „ვაჟა-ფშაველას თხზულებათა
ტექსტის დადგენისათვის“ (1977 წ.). შესაფხად
„მცირე ლექსიკონისა“, აქვე ხაორიენტაციოდ
აღებულია ისევ და ისევ 1961 წლის გამოცემა
(ხუთტომეული) და მცდარი ფორმების შესწე
მითითებთ არის განწორებული.

ახლანდელია, რომ ავტორის თვით ამ წიგნის
ბეჭდვის პროცესშიც გახრწნა ახალი შენიშვნა-
ბი, რომელთა ვათვალისწინებაც კვლევით ნაწილ-
ში ვუდარ მოუწერია და მხოლოდ საბეჭდულში
შეუტანია სხვაგვებო აღნიშვნით.

წემოსხენებულ საბეჭდულში, რომელიც წიგნი
ბოლოში ერთვის, აღწუხებულია 1400-ზედ სიტ-
ყვა-ფორმა, რომლებიც, შეცდურაის აზრით,
უფას თხზულებებში არასწორად არის წარმო-
დგნილი და განწორებებს მოთხოვნს (სწორი
ფორმები იქვე ფრჩხილებში არის მიწერილი).
აქედან 1 ტომზე (ლექსებზე) მოდის 120-ზე მე-
ტი შესწორება.

საბეჭდოლიან დაკვირვებით უნდა შევნიშ-
ნოთ, რომ აქ რატომღაც მითითებული არ არის
თვითონ გამოკვლევების გვერდები, სადაც ესა თუ
ეს სიტყვა-ფორმა არის განალოზრებული, მაგ-
რამ, რა თქმა უნდა, ეს არ არის არსებითი.
მთავარია ის ფრიად სილადური რაოდენობა
შესწორებებისა, რომელთაც აღ. კინჭარაული
კვთავაზობს და რომელთა დიდი ნაწილიც ფოუ-
თდ განათვალისწინებულა ვაჟა-ფშაველას
თხზულებათა მომავალ გამოცემებში. თუმცა
იხსი უნდა ათქვას, რომ ყველა განწორება არ
არის თანბარად ღირებულა: არსებობ შესწო-
რებათა გვერდით ზოგი უხეშეხელოა ვებეჭე-
ბა, ჩვენი აზრით, ნაქლებად ხარწიწრო, სადა-
ვო და სრულიად მთლებელი შესწორებებიც.

აღ. კინჭარაულის ნაშრომი შედევ ერთი მკა-
ფიო ილუსტრაციას იმ დებულებებისა, რომ ტექ-
სტოლოგიური კვლევა-ძიებისათვის აუცილებე-
ლია შეწროს ენის საფუძვლიანი ცოდნა. გულ-
დახლად უნდა ვაღიაროთ, რომ ვაჟა-ფშაველას
თხზულებათა გამოკვებებს ახლდა მითის კლი-
ებისა და ფოლკლორის სპეციალისტის თვალ-
ამიტომაც ამ გამოცემათა აქედგების ქუსლ-
სწორედ დააღებტურ ფორმითა არასწორი წა-
კობების შედგავა გამწენია შეცდომებითა. აღ.
კინჭარაულია გამოკვითინა აგრეთვე გრაფიკა-
ლი, პუნქტუაციური, ორთოგრაფიული და სხვა
სახის მოკავლი შეცდომბა დიდი მოეტის თხზ-
ულებათა ტექსტში.

ფოალტტური სიტყვების ვერგავებისა და
არასწორად ამოკითხვის გამო ვუფას თხზულებ-

ბათა პირველნაბეჭდ ტექსტებში განწილია
არაერთი მცდარი ფორმა, რომლებიც შემდგ-
ასევე მცდარად ვადიილია გამოცემათა
მოსყემაში. ასე, მაგალითად, ლექსში „არწი-
და ყვავი“ პოეტის გვიხატავ წერეთლის ვადა-
რენის სურათს და ამბობს:

„მედიოთ“ არეპარესა
ერთხმად უხმობენ იმასა.

„მედიოთ“ ნიშნავს მივდივართ (ე. ი. წე-
რობები არეპარეს ერთხმად ვახსიხან; მივდი-
ვართო). ეს ახალი სალიტერატურო ქართული-
სათვის უწვეულია ფორმა რედაქციისი თუ
ხტამისი ვერ ვაუვიათ და „ქეჩილიში“ 1895
წელს ეს სტრიქონები ასე დაბეჭდა:

მედიოთ არეპარესა,
ერთხმად უხმობენ იმასა.

ამ სახითვე შევიდა იგი აღ. აბაშელის გამო-
ცემაში და ხუთტომეულში. შეცდომბა განწო-
და მხოლოდ აღ. კინჭარაულის შენიშვნის შემ-
დგე 1961 წლის გამოცემაში, ამავე ლექსის მე-
ხამე სტრიქონი ასე ბეჭედილობდა: „უფას და-
ღარწი და ვახსენე“, მაშინ როცა ავტორა-
ფიში „ღარადელად“ (ნიშნავს ყვავილებია
წნული, ვარდინად).

ლექსი „აზრია და გრძობა“ როგორც პირ-
ველნაბეჭდში, ისე ყველა გამოცემაში დღემდე
ასე ბოლოცდებდა:

ხან გლოვი გვესმის სოფლადა,
ხან ერთამული სტეპარისა,
სქარბობენ ერთ-მეორეს,
როგორ აჭობონ მის ვისა.

აღ. კინჭარაულის მანვილონიტირული და-
ვირებებით, აქ მოლოსწინა სტრიქონში უნდა
იყოს არა „სქარბობენ“, არამედ „სქარბობენ“,
რაც ფშაველად ნიშნავს ეჭობებიან, ქიბრში
უღვანან ერთმანეთს.

თუმცა „მონადირის“ ვიბი ერთგან ამბობს:
„ნეტავ თოვს არ ავსევიუფა მონადირობა მეწ-
ყველა“. ამ შემთხვევაში როგორც ავტორაფ-
ში, ისე პირველნაბეჭდებშიც წარმოდგნილია
სწორი ფორმა „არ ავსევიუფავ“, რაც
ფშაველად ნიშნავს არ აველოლო, არ ვადეკო-
ლებულია. მაგრამ რაღა ეს სიტყვა ვახსივბი არ
აღმოჩინდა თანამედროვე რედაქტორ-გამომცემ-
ლებისათვის, იგი თავიებურად აქნა ვახსიბა
ნებული და ტექსტში განწნდა რეაღურად არარ-
ბებული ფორმა: ავს დევიუფავ.

ზოგჯერ დააღებტობებში არაფერ შუაშია,
უბრალოდ, სატყვა სწორად ვერ არის ამოკო-
ბული ხელნაწერში და ერთის მაგიერ მეორეა
დაბეჭდილი. ასე, მაგალითად, „სახეუტკობის
ვობის“ ნაცვლად, რომელიც რეაღური ტომო-
ნიხია ჩარკაღში, პირველნაბეჭდული „სახეუ-
ტკობის ვობა“, რომელიც შემდგე თხზულებათა გა-

მაცემებში ვაზრობანებულა „სახეობის გორად“; „ტყუარი ხო ფასად გაიყიდებაო“ — ამის ნაცუად დამბეჭდილია: „უარად გაიყიდებაო“, მაშინ როცა „უარა“ ფულის მნიშვნელობით სრულიად არ იხმარება შთის კიდურებში და არც ვაფას ენაში: „სახეებს ხად ვაგზორებნი?“ (ც. ი. სახეებს ხად ვაგვცემიო) შეცვლილია: „სახეებს რად ვაგზორებნი?“ (ც. ი. სახეებს ხატომ ვაგზობიარო) და ა. შ.

ისეთი სამწუხარო შემთხვევებაც გვხვდება, როცა თავის დროზე არასწორად ამოკითხული და დაბეჭდილი ფორმა გამოხვედრებს, ჩინს, დოლეტიკონად შიანნათ და ვაუწორებლად ტოვებენ. ასე ვადაღის გამოცემიდან გამოცემა. ში რადელორად არასრული სიტყვების ცხეხაკად (როგორც ალ. ჭინჭარაულმა შენიშნა, უნდა იყოს: კოხტად), ვაათარზნა (უნდა იყოს: ვაათარზნა), მონახეზანი (მონახეზანაჯნა) და სხვანი. ზოგჯერ ამ მხრივ საქმე შეიძლება ისე შორს წავიდეს, რომ ეს არასრული სიტყვა სხვადასხვა დექლინაციებშიც კი მოხვდეს. ამის ნიმუშია დღურუმა და დღურუმა, შეტანილი ქართული ენის განმარტებით დექლინაციებში: პირველი — ილია ჭინჭარის. შორეულ კი ვუფას დამოწმებით. ამასთან დაკავშირებით ალ. ჭინჭარაული წერს: „დღურუმა“, როგორც საბედლი მცენარისა, არ არსებობს. თ. რაზიკაშვილის სადღესობის მასალებში („ივერიანში“) „დღურუმა“-ს (თავითან ალ. ჭინჭარაულის წიგნშიც ამ ადგილას კორექტორული შეცდომაა დაშვებული და სწორია „დღურუმა“-ს; ზ. ჭ.) მაგიერ დასებდა „დღურუმა“ („მადანია“-ო). აქედან „დღურუმა“ მოხდა ი. ჭყონიას „სიტყვის კონიაში“, იქიდან კი ქველ-ში. ვფიქრობ, „დღურუმა“-ს მაგიერ დაბეჭდილი „დღურუმა“ შეიქმნა ალ. ბაგაშვილის „ბოტანიკურ დექლინაციებში“. იქ „დღურუმა“-სთან ვითხოველთა „დღურუმა“ არ არსებობს და ამიტომ ის ვერც „დღურუმა“-ს ხინონიბი იქნება. „ბოტანიკური დექლინაციებში“ „დღურუმა“ ქველ-შიც შევიდა. ყველგან უნდა ვასწორდეს და დარჩენ მარტო „დღურუმა“ (ალ. ჭინჭარაული, ვაუ-ფსევლის თხზულებებით ტექსტის დადგენიებით, გვ. 74-75).

იქვე ავტორი ამ სიტყვის სარწმუნო ეტიმოლოგიასაც იძლევა: დღურუმა ზეგურეთში მდინარე თოვლს, თოვლ-უქვას ჰქვია და სწორედ მასთან უნდა იყოს დაკავშირებული ვვაფილის სახელი დღურუმა. როგორღაც თოვლის დნობისას ლილოქრელოებში ამოღობს.

უთუოდ სწორია მკვლევარი, როცა შენიშნავს: „დღურუმა“-ს „დღურუმა“-დ ამოკითხვის, „ს“ და „მ“ ასოების მჩაგუხების გარდა, აღნიშნ ვაფას ენაში საკუთარი სახელების „დღურუმა“-სა და „დღურუმა“-ს არსებობაზეც შეუწყობილია.

პირველნაბეჭდილული არასწორი ფორმა დღურუმა ვაფას ერთ დექლინაციებშიც ვადაღაა. ამაზედმა ვასწორა: დექლინაციებშიც ვადაღაა. დნობით: „დღურუმა“ დღურუმა ია, ლურუმა, ვარდია“. ასევე იკითხება ეს ადგილი წევნს გამოცემაშიც (I, 200, 9). ამიტომ ვადაღა ვარდია, რატომ მოხვდა ეს ფრაზა განმარტებით დექლინაციებში არასწორი ფორმით („დღურუმა“-სთან), ანდა ალ. ჭინჭარაული თავის ნაშრომში რატომ წარმოავლიდეს საქმეს ისე, თითქოს შემოსხვებულ ადგილას წვედ „დღურუმა“ კი არა, „დღურუმა“ გვიწოდეს დაბეჭდილი (მკვდარი ფორმა ვაუწორებლად არის დარჩენილი მხოლოდ კაცემაში „სული ოზიბისა“: II, 220, 13, 24).

განხილული ნიმუშებიდან, ვფიქრობთ, ყარვად ჩინს, რა სავალალო შედეგებს იძლევა ზოგჯერ ერთი შეხედვით უმნიშვნელო გრაფიკული შეცდომა და რატივ ფასეულია ამ მხრივ ალ. ჭინჭარაულის შენიშვნები და დაყვირებანი.

სინამდვილე უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგი ფორმა, რომლის მკვლევარაც ალ. ჭინჭარაული, ექვიმუტანლად ცხადყო პირველ რიცევიანობაში, 1964 წლის გამოცემაში კვლავ ვაუწორებ. ლადაა დატოვებული. ამის გამო ავტორმა თავის შორეულ რიცევიანაში სხვებთან სარკვევად შენიშნავდა: „როცა წვედ ვწერდით, რომ „თავდაშენი არა რა ია“ უარს ფრაზა, ფსურნი „თავდაშენიარა“ ერთი სიტყვაა (= პრანია), ანდა ფრაზაში „თავდაშენი თუ ვტყუო“ ანუ მათ უარსი სიტყვათაგან დექლინაცია, უნდა იყოს „თავდაშენი თუ ვტყუო“ (= ამა, თუ ვტყუო; აი, თუ ვტყუო: „მნათობა“, 1962 წ., № 2, გვ. 169) და სხვ. არ გვეგონა, რომ რედაქცია ისეთ შენიშვნებს არ ვაითვალისწინებდა“ (ალ. ჭინჭარაული, დოლო და დოლო: „ციცკაი“, 1966, № 2, გვ. 102).

ამასთან დაკავშირებით მხოლოდ ას შეიძლება ითქვას, რომ ტექსტზე მუშაობის ყოველი მონაწილე პირადად არის პასუხისმგებელი თავის ტომზე. ავტორული მონაშეგებისას ურთიერთინტროლია აღარ ყოფილა და არც სარედაქციო კოლეგიას საუტარება ამ მხრივ რაიმე მუშაობა (ისიც პირდაპირ უნდა ვანვადებდით, რომ სარედაქციო კოლეგიას წევრები, გარდა ს. შონანიშვილისა, დიდად არც სიტყვების მონაშეგებისას ვარკიდან), ხოლო ტექსტზე მუშაობის ზოგიერთ მონაწილეს არ ვაუთვალისწინებია თავის დროზე ხელტომეულის რიცევიანობისას კოლეგიებს მიერ გამოტყვეული ესა თუ ეს შენიშვნა.

სივანტო ურადლებას იმანურებს პარადლურს ფორმათა, გ. წ. ვრამატორულ ხინონობა, მხარტებს ხაკთბის, ხალიტრატორი ენა ხატრთოდ მწელი წარმოადგენია პარადლურა

გამატაკულ-ორთოგრაფიული ფორმებს გარეშე, რომლებიც თავისუფლად ან გარკვეულ შემთხვევაში ენაცვლებიან ერთმანეთს. მით უმეტეს ეს ითქვამს მეტრამეტე საუკუნის ქართულ სალიტერატურო ენაში, რომლის ნორმები ჯერ კიდევ არ იყო სამოლოდ დადგენილი. ამას ზედ ერთიან დიალექტობებს გამოყენება გარკვეული მხატვრული ფუნქციით, რაც განსაკუთრებით ნიშნადობლივია ვაჟა-ფშაველას პოეტური მეტყველებისათვის.

ყოველივე ეს ტექსტის დადგენისას საქმით სირთულეს ქმნის. ვასარკვევია: პარალელურ ფორმებს თავისუფლად, შეუზღუდავად იყენებს ავტორი თუ გარკვეული კანონზომიერება შეინარჩუნება მათი გამოყენების შირიც, ან იქნებ მწერალი შხალოდ ერთ-ერთ ფორმას იყავს, ფორმათა სიჭრტელე კი სხვადასხვა ორთოგრაფიული ნორმის მიმდევარ რედაქტორ-გამომცემელთა ჩარევის შედეგია. ამ სხვადასხვა რიგის მოვლენათა გამოყენება და ტექსტში ავტორთული ფორმების აღდგენა თუ დაცვა არ არის ადვილი საქმე და იგი სათანადო ენათმეცნიერულ მომზადებასა და აღიარს მოითხოვს. ამ შირიც ფასდაუფებელი მნიშვნელობა ენიჭება ავტორის ავტოგრაფებს. სამედნიეროდ, ვაჟას ავტოგრაფები, როგორც ვიცით, საკმაოდ დიდ რაოდენობით მოგვეპოვება და ისინი მომავალში ამ შირიც უფრო გულდასმით უნდა იქნეს შესწავლილი. ამათა შემთხვევაში ჩვენ ხელთა აქვს აგრეთვე მწერლის ენობრივი შენიშვნები და პარადპირი მითითებანი ამა თუ იმ ფორმის დაცვის თაობაზე.

ამგვარი მონაცემების საფუძველზე ზოგჯერ დაპირიბებით შეიძლება ითქვას, პარალელურ ფორმათაგან რომელს უჭირად შერას მწერალი. ასეთ შემთხვევაში არავითარი უფლება არა აქვს არ დაეპირიბოთ ავტორის ნებას და მის თხზულებებში რაოდენ ბოლომდე არ გავატაროთ ის ნორმა, რომელსაც კლასიკოსი მწერალი ვითავაზობს. ეს აღიარებული ტექსტოლოგიური პრინციპი ჩვენს გამოცემაშიც დაცულია.

სახელდობრ, ცნობილია, რომ XIX საუკუნეში საცილობლად იყო ქცეული ვითარებითი ბრუნვის ნიშანი: უმეტესობა ხმარობდა ტრადიციის განმტკიცებულ-ბმ.შ ფორმანტს, მაგრამ ზოგა მოითხოვდა მის შეცვლას ურ.თ ვარიანტებით. ვაჟა-ფშაველა პირველთა მხარეზე იდგა: მის ავტოგრაფებში (გარდა ურნობის დროინდელი დებუბის ავტოგრაფული კრებულის) სისტიმატურად ნიშნა-რასა-ბმ.შ. არსებობს იგი. ვომელატრას მოკონებაც, ხაიდანაც აგრეთვე ჩანს. რომ ვაჟა მ-ს იყავდა (იხ. „ლიტერატურის მათიანე“, წიგნი მეექვსე). მაშინადაც, თუ სადმე ვაჟას თხზულებებში ვითარებთა ბრუნვის ნიშნად მ-ს მაგერ თ ვებვდება, ეს რედაქციული ნა-

რების შედეგია (ყრამოდ, ეს ეტება „კვალის“, „ქეჩილის“, „ნავადლის“ რედაქციებს). ასეთი ფორმები ყველგან გასწორებულია და აღდგენილია ვაჟაშეული ორთოგრაფითა.

ასევე მესამე სუმიტურის პირის მრ. რიცხვის მც და მც ფორმანტთაგან ვაჟა სასტიმატურად ხმარობს მც სუფიქსს მ-ს შემდეგ (უპარადენ, ხტოდენ, სხდებოდენ... და არა: უარავ, დენ, ხტოდენ, სხდებოდენ...), სხვა შემთხვევებში კი უფრო ხმარია მც და არა მც (იუნენ, ჩამორჩენ, გაფხვენენ, ვაქცენენ...). ამიტომ, თუ სადმე ვაჟას თხზულებათა მეტეორ პირველწარბრებში მცნენ ვებვდება, იგი ჩვენს გამოცემაში უველგან შეცვლილია მცნით, ხოლო მცნ (როცა მას წინ არ უფლებს მ), უცვლელად არის დაცვებული.

გამონაკლისის სახით, ერთი ორთოგრაფიული ნორმა გამოცემაში მაშინაც შეიძლება ვატარდეს, თუ მას ავტორი ყოველთვის თანმიმდევრულად ვერ იყავს შევლილიად. პირველი სუმიტურის პირის ნიშანი მ სახვისიო ქცევას მ პრეფიქსის წინ ძველ ქართულში არასოდეს იწერებოდა, დღევანდელი ნორმის მიხედვით კი წინ ხმარება აუცილებელია, რათა ერთმანეთისაგან ვაირჩეს პირველი და მეორე პირის ფორმები (მე უფხარა, ვაუფეთ... შენ უფხარა, ვაუფეთ...). ასალი ქართული ლიტერატურის კლასიკოსთა ნაწერებში ეს წესი თავიდან ბოლომდე თანმიმდევრულად ვატარებული არ არის, ე. ი. ვებვდება როგორც „ცინიანი“, ისე „უფიწი“ ფორმები, რასაკვირველია, შეიძლება ეს საქრელე აქადემიურ გამოცემაშიც დაჩენილიყო. მაგრამ იგი რომელიმე მწერლის ენის თავისებურებას არ წარმოადგენს და, საერთოდ, ენობრივი კალიბრის შექმნის ამოცანას არ ემსახურება. ამავ დროს სიჭრტელე უმეტესად ზელს შეუშლიდა ორთოგრაფიული ნორმის დამყვიდრებას. ამიტომ ახალი ქართული ლიტერატურის კლასიკოსთა გამოცემებში ეს ფორმები ყველგან გასწორებულია თანამედროვე ორთოგრაფიული ნორმის მიხედვით და პირველი პირის ნიშნად მ ყველგან არის წარმოდგენილი. ასეა ეს ვაჟა-ფშაველას თხზულებათა გამოცემაშიც.

სხვაგვარი ვითარება, როცა საქმე ეტება ისეთ პარალელურ ფორმებს, რომელთაგან ერთი ვაბატონებულია სალიტერატურო ენაში, მეორე კი დახმახითებელია მთის კოლონისათვის, პოეტის ენაში კი ერთიც დაბტურდება და მეორეც.

ცხადია, კილოტრი ფორმები ვაჟა-ფშაველას ენაში სავანებოდ არის აქცენტირებული და დიდ მხატვრული ფუნქციით დატვირთული, მაგრამ იქვე პარალელურად ლიტერატურული ფორმებიც ხმარდება. ამგვარ პარალელურ ფორმათა ნივთიერება დაუსწვებელია, მაგრამ სპირითა ვაირტეს: როგორც პარალელურ

ფორმათა ხმარების კანონზომიერებანი, როდის რომელ ფორმას ხმარობს მწერალი? ანდა რომელი ფორმა ავირჩიოთ, როცა პარველწარმოებამდე ერთი ერთ ფორმას ვაიმიყვებნებ და მეორე — მერყის, რომელი ვამომბატავ ამ თუ იმ კონკრეტულ შემთხვევაში ავტორის ნების?

აღ. კინვარაულის ნაშრომიდან ამკარად გამოსკვირვის ტექნიკა, რომ ვაფა-ფშაველას თხზულებათა ტექსტის დადენისას კურსი დიალექტიზმებზე ავიღოთ: როცა პარველწარმოებში დიალექტური ფორმა ერთადერთია, სადავო არაფერია, — ცხადია, ეს ფორმა თავისთავად ვადავა დეფორცირ ტექსტში; როცა დიალექტში ავტორადვინა, მის ავტორისეულთა ექვს არ იწვევს და ის ძირითად ტექსტში უნდა ახსახოს (ავტორისწინება, რომ ავტორისეული დიალექტური ფორმა ლიტერატურული შეცვადეს რედაქციასი): „პირველნაბეჭდში დადასტურებული დიალექტური ფორმა არ შეიძლება რედაქციისა ღოს, იგი ავტორისეულია და, როცა ხელნაწილი არა ვვაქვს, პირველნაბეჭდვს ასეთი ფორმების დადგენისას ავტორათს ძალი ენიკება“ (დასახ. ნაშრომი, გვ. 12); მაშასადამე, აქაც დიალექტში უნდა მივცვს უპირატესობა. ამის შემდეგ უკვე იმის მტკიცება ადვილია, ვაფა ამა და ამ შემთხვევ, ვაში სისტემატურად დიალექტურ ფორმას ხმარობდა და ამიტომ ლიტერატურული ფორმა იქაც უნდა შეცვადოს, სადაც საამისო წყარო არ მოვევყოვებო. ამის დიალექტური, მაგალითად, ანთი ვანცხადება: „ხელნაწილი არა ვვაქვს და ვვალა ნაბეჭდ წყაროში შე-პრეფიქსი იყო-ხება, მაგრამ კონტექსტის მიხედვით... უმკველად შა პარეფიქსია მოხალაქენელი“ (გვ. 11).

პირდაპირ უნდა ვთქვათ: ვაფა-ფშაველას თხზულებათა ტექსტის დადგენისას ზევს ამგვარი პრინციპებით არ ვავხედობდვანელია და ასეთი მიჯგომა საერთოდ არ ვავანჩია სწორად, მის მხარს არ უტყვის რეალური ვიარება.

სინამდვილეში ვაფა ასე ზუსტად და თანმიმდევრულად არ იცავს დიალექტურ ფორმებს. ამის თაობაზე აკად. შ. ძიძიგური თავის ნაშრომში („ვაფა-ფშაველას ენის პირობებში“) შემდეგს დაასკვნის: „არ არის სწორი ზყოფილთათად ვაყრდელებული აზრი, რომ ვაფა-ფშაველას პოეტური ენა მთლიანად დაფორმებულია დიალექტურ მახალზე, რომ მისი ლექსები და პოემები ფშაურ კილოზეა დაწერილი. ვაფა-ფშაველას ვერ მივიჩნევთ ენობრივი ნატურალის ტიპურ წარმომადგენლად ქართულ მწერლობაში, ხაკითხი ვაფას მიმართებისა ფშაურ დიალექტთან ვარკვეული შეზღუდვით უნდა განვიხილოთ თავის არსებით ნაწილში ვაფა-ფშაველას პოეტური მატყველება: სალიტერატურო ენას ეყრდნობა“ („ლიტერატურული-ენათმეცნიერული ნაკვეთები“, 1974, გვ. 103-104).

რომ მართლაც ასეა, ეს მრავალი მაგალითით დასტურდება. ნინოშხათაუტყვეულებულქმისწინისწინთა ხმარების საკონტრასტული კონტრასტული ფორმად დასტურდება ზმინსწინების ლიტერატურული და დიალექტური ვარიანტები: შო- და შა, შე- და შა. ალ. კინვარაულის საინტერესო დაკვირვებები აქვს ამ ზმინსწინების ხმარების კანონზომიერებათა შესახებ ფშაურ კილოში. მაგრამ სწორი არ არის, თითქმის ვაფა ყოველთვის იცავდა ამ ნორმებს თავის ენაში.

აქედით, მაგალითად, ლექსი „მეტყვიანს წი, ელი“, რომელსაც მოეპოვება ორი ავტორიაფი, შავი და თეთრი, დიდილი გ. ლეონიძის ხე. ლიტერატურის მუზეუმში (№ 22398 და № 15633), და ორივე ნაბეჭდი პარველწარმო: „ავერია“ (1880 წ., № 151) და „თხზულებანი“ (1899 წ.).

ზევს ვამოცემას საფუძვლად დავდო თეთრად გადაწერილი ავტორიაფი (№ 15633), სადაც ჩვეთვის საინტერესო ზმინსწინანი ფორმებიდან ვხვდებთ: ერთი მხრივ—მაშარებს, მაშ-პარებს, მაშხვალ, მეორე მხრივ — მომაგონდება, მოხილდება, ამოვადერო, ამოვადგო; ასევე: შავერებულია, შაუნიკავსა და შეატონებს, შევყარნეთ, ასე რამ, ზმინსწინთა ლიტერატურული და დიალექტური ვარიანტები დაახლოებით თანაბრად წაწილდება. ვვალა ეს ფორმა ამკარად ვავხედულია, — ავტორიაფულია, სხვა წყაროებში ვოგს მოვკოვება ვარა: ანტი: სახელდობრ, შავ ავტორიაფში: შეუნიკავსა, მაშავდება (მაშასადამე, ერთგან ზმინსწინის დიალექტური ფორმის ადგილას ლიტერატურულია ნაშრომი, მეორეგან — პირიქით). ორივე ნაბეჭდი წყაროში კი „შევაყარნეთ“ ფორმის მაგარ დახვედლია „შევაყარნეთ“.

აღ. კინვარაულის აზრით, ზევს უნდა დავეთვებოდე „შევაყარნეთ“ და არა „შევაყარნეთ“, რადგან „პირველნაბეჭდში დადასტურებული დიალექტური ფორმა არ შეიძლება რედაქციისა ღოს, იგი ავტორისეულია“. მაგრამ რეველით იმ ფაქტს, რომ ორივე ავტორიაფში სწორედ „შევაყარნეთ“ სწორია და არა „შევაყარნეთ“... ანდა რატომ უნდა შევევტანა ძირითად ტექსტში „მაშავდება“, რომელიც ვხვდებთ მხოლოდ ავტორიაფულ შევში, და არა „მომაგონდება“, რომელიც წარმოადგენილია დანარჩენ სამ წყაროში, მათ შორის, რაც მოვანია, ძირითად ტექსტად არჩეულ თეთრ ავტორიაფში? რატომ უნდა ავეტრჩია მაინცდა, მაინც დიალექტური ფორმა?

აღ. კინვარაულის დაკვირვებით, ფშაურში I ობიექტური პირის ნიშნის წინ შა ზმინსწინი ხმარება, II ობიექტური პირის ნიშნის წინ კი — ში, მაგრამ ვანა ეს წიხი ყოველთვის დაცულია ვაფას ენაში? როგორც ზემოთ ვანიხილული „მომაგონდება“, ისე ბევრი სხვა მა-

გალითი ადვანტურებს. რომ პოეტა მის წმინდ-
წინადა წმარობს I ობიექტური პირის მქრ-
ფიქსის წინ (ხადვ ფიჭური დიალექტის მიხედ-
ვით მან იყო მისხლოდენელი). ამ შავალითად,
ლექსი „დევების ქორწილი“ ასე პოლოდებმა:

უსმელ-უსმელი გავქვსი,
ჟღერიაღ ამომდით დია.

ამ ლექსს ორი ავტორადი წოდებენ, და
ორვეგან იკითხება „ამონდიოდა“ და არა „ამა-
შლოდა“. ასევე პირველიაბექსი. ასეთივე
სურათია ლექსში „სხვე შენ, ასვე, ქადაო“. რომელიც შემდეგი სიტყვებით აწილება: „სხვე
შენ, ასვე, ქადაო, მის მხედვე, გამიღინია“. აქვე
არავორც პირველადიქსი, ისე ავტორადიუ-
გუქვს „ამონშედ“ და არა „ამონშევ“. ისევე დე-
ქსში იკითხება „მომხედო დია“. რავორც
ვხედავთ, ფორმა აშკარად დიალექტურია, ფშა,
ური, შავრამ წმინწინად კი პირველი ობიექ-
ტური პირის ნიშნის წინ მისი გვხვდება და არა
შა. ასეთივე ფორმაა „მომხედო დია“ ლე-
ქსში „დამშულო“. ამის შემდეგ რა უფლება
გუქვს ჩვენ. შავვალთა ეს ვახსენელი ფორ-
მები და ვამქობინით დიალექტური ვარიან-
ტები?!

ჩვენი აზრით, ასეთ შემთხვევებში დეფინი-
ციურ ტექსტში უნდა დავტოვოთ ეს ფორმე-
ბი, რომლებიც დავდელია ძირითად (A) წყა-
რში. ამ პრინციპით ვხელმძღვანელობთ
ჩვენ ვაქვს თხზულებათა ტექსტის დამკვირვებ
და. ეფექტობთ, ასეთი მიდგომა სწორია. აშკ-
ვარ შემთხვევაში შეიძლება ხადვო იყოს მხო-
ლოდ ის, თუ რამდენად სწორად არის შერჩეუ-
ლა ძირითადი წყარო.

ლიტერატურული ფორმების შეცვლა დიალექ-
ტურით სხვადასხვადას შეიძლება მივიპი-
ხოთ მხოლოდ მაშინ, თუ სხვადასხვა მოწადე-
შებთ (პირველ რიგში — ავტორადების ჩვე-
ნებით) გუქვინუტანლად დამტკიცებულა, რომ
შერჩეული სისტემატურად წმარობს დიალექტურ
ვარიანტს და არა ლიტერატურულს.

ამ მხრივ ალ. ჭინჭარაულის წმარობში წავი
საიტერესო დავკვირება მოიპოვება, შავალია,
თად, სარწმუნო ჩანს, რომ ვახსატვის მინი
სუფიქსს ვადა სიტყვატურად წმარობდა გა-
პარტავებული, დიალექტური ფორმით (მინი).
დამაღვიან, ვაქრინებ, ჩამოახსენინებს და ა. შ.
რევე, „სხვედა“ შინის შავვარ პოეტა წმარობ-
და მოთ დიალექტებისათვის დამახასიათებელი
„სქვედა“ ფორმას (გვ. 12-13) და სხვ. ამვეგარ
შემთხვევებში ვაქვს თხზულებათა მოწადე ვა-
მოცემებში ხანუტაველია თავადან ბოლომდე ვა-
ტარებთ ვართა ნორმა.

ჩვენი აზრით, ზოვეგარ მისწმუნოწილა, პო-
ეტის თანამედროვე რედაქტორადამოცემელია
მიერ შეტანილი შესწორებებიც დავტოვოთ ძი-
რითად ტექსტში, რა ხანუტაველია ვაქვს ვაფო-

ქრით, რომ ვადა არამე და არამე არ ეთანხმე-
ბოდა მათ და წინააღმდეგი იყო თავის თხზუ-
ლებათა ვაველევარი შესწორებებსა? ასე, ლე-
ტერატურის ატორამ ვოტა შემთხვევა იყოს,
რაცა ავტორი იწარებს დავკვირებული რე-
დაქტორისა თუ სტილასტის მიერ შემოთავაზე-
ბული შესწორებებს?!

ვაქვს თხზულებათა ტექსტში დიალექტური
ფორმების დავცას რომ მოითხოვს, ალ. ჭინჭა-
რაული ამ მხრივ ისე შორს შედის, რომ ზოვე-
გარ მახვლის დახმად ხაპიროდ მიანინა, რაც
თვითონ ვაქვს არახოდეგ ვაუკეთებია (იხ. „კი“
წმარაქის შესახებ მხედლობა, გვ. 19-20).

ჩვენ ვერახვლით ვერ დავთანხმებთ ამ აზრს,
რომ ვადა-ფშაველის თხზულებათა ტექსტის და-
დგენისას მხოლოდ დიალექტოლოგიური სი-
წუხტის დაცვას პრინციპით ვახებუძღვანელოთ,
შევენი დიდი პოეტის მხატვრული შემკვერებობა
არ იძლევა ამის ხანუტაველს.

სხვაგვებთ განხილვას მოითხოვს ალ. ჭინჭარა-
ულის შემნიშვნები ვადა-ფშაველის თხზულებათა
ტექსტის ვაველევული აფილემის ვამო და მის
მიერ შემოთავაზებული შესწორებანი.

ვინ არ იცხს ვაქვს შესწინავე პატრიოტული
სტრაქონება ლექსიდან „სიმღერა“:

სარს ევეგარ ნიაღვარს,
რქვთ მიწისა ვწვევრ, ეხებუნებ;
ღმერთო, სწმუნობლი მოვერცემ! —
მიმანრიც ამის ვეღდუნებ.

ალ. ჭინჭარაული ხადვოდ მიანინა ბოლო
სტრაქონში პირველი სიტყვის ფორმა: მძინა-
რეც კი არა, მძინარაეც უნდა იყოს. და-
ხანუტავა მტრისწინად დავკვირებია: „მიმან-
რიც“ — პირველნახებშია“ (გვ. 123).

ხინძელელეში ხაქმე ცოტა სხვაგვარადა,
კერ ერთი, ეს სტროფი ლექსი- ორჯერ მეორ-
დება და ორვეგარ ჩვენს ორსავე ვამოცემაში,
ხოლოპირველი და ვარტოველელე (ასევე ამა-
შლის ვამოცემაზეც), იკითხება მძინარაეც
და არა მძინარეც. მარათლა, ენენი მხო-
ლოდ ფორმით ოდნე ვანხვევებული ვარიან-
ტებია, მნიშვნელობა კი ხანუტავით ერთნაირ
აქვთ, შავრამ ამასვე ვერ ვოცეათ მძინარაე
შესახებ, რომელიც მნიშვნელობავე განხვეა-
დებთ იგი აქვთ მოყვარულთა ნიშნავა, რაც
საფლიად არ უდგება წემით მოყვანილ კონ-
ტექსტს.

ასლა, რაც მოვარია, ნიავდელით, რა ვითა-
რება ვაქვს პირველწმარობაში. ჩვენს ხედობა
ამ ლექსის ავტორადი, დავდელია შედამწერია
ინტერტუტში. და ორი ნახებელი წყარო: „ფე-
რია“ (1886 წ. № 44) და „თხზულებანი“

(1899 წ.) ავტორგრაფი შენია და სადავო სიტ-
უვის სულ არ შეეცადა, ამიტომ ის ამერტად არ
გვარდება. „ვერსიაში“ პარტიულ შემთხვევაში იქი-
თებდა „მშინარაც“ ამას ვდუდუდებ“, მეორედ
„მშინარაც...“ სრულიად აშკარაა, რომ ამ
ორიდან ერთ-ერთი ფორმა კორექტურული შე-
ცდომის ნაყოფია. ისიც ნათელია, თუ რომე-
ლია მდებარე: მშინარა, როგორც ვთქვი,თ,
კონტექსტს არ უღებება.

რაც შეეხება „ლხისულებებს“, აქ ლექსი თი-
თქმის უცვლელადია გადამტვირთული „ვერსი-
თში“, შეტანილია მხოლოდ ორთხლოდ ორთხ-
ლოდ სახისათვის შესწორება: სადავო
სტროფები ორივეჯერ დაბეჭდილია „მშინარაც“
და, ვარდა ამისა, მე-15 სტრიქონში „მეყოფ-
ნი“ შეცვლილია „მეყოფენის“ ფორმით. ეს
უყარასწრელი შესწორება ზედნაწილობრივ და,
ჩანს, შევცდით: როგორც აღ. კინეზარულია
ცხადყო, ვაჟას ენისთვის დამახასიათებელია
ფორმა „სწორედ“ „მეყოფენის“ და არა „მეყოფა-
ნის“. ვ. თ. ეს შესწორება ავტორისეული არ
არის. ვთქვარა, ავტორისეული არ უნდა იყოს
ავტორულ „მშინარაც“, რადგან ვაჟასთვის საყუ-
ბით ბუნებრივია „მშინარი“ და სხვა ანალოგი-
ურად ნაწარმოები ფორმები (თუკია უჩვეულო
არ არის ავტორულ „მშინარაც“ და „მშინარაც“).

თუ ამ უყარასწრელ შესწორებას ზინც ავტო-
რის ნების გამოშვებულად მივიჩნევთ, სადავო
ადგილი ასე წაიკითხება: „მშინარაც ამას ვდუ-
დუნებ“ და არამე და არამე იჭვარად, რო-
გორც ამას აღ. კინეზარული გვთავაზობს
(„მშინარაც...“).

მეორე ავტორულ ცნობილი ლექსი, რომელიც
პოეტის შემოქმედების ბოლო პერიოდს ეკუთ-
ვნის, ესაა „იმერეთის“. ამ ლექსის შემოქმედ-
ებით ისტორია ასეთია: ვაჟა-ფშაველა პირვე-
ლიად ეწვია ქუთაისს 1910 წელს ილიასაძლი
ნიმუხნად სადამოსთან შეჯამებრებით, მეორედ
კი პოეტი საგანგებოდ მიიწვია ქუთაისის ინტე-
ლიგენციამ 1918 წელს. აი, ამ მეორედ სტუმ-
რობისათვის შუადგომისას პოეტს ქერ კიდევ ვამ-
გზავრებამდე დაუწერია ზემოხსენებული ლექ-
სი, რომელიც ასე იწყება:

ერთხანად ჩემო შირბათ,
ლოხ-იქითურთ დედაი
ესებდა, რომ შამრიგებისარ,
მით შენთან სულამს ემედაო.

ასე ეს სტრიქონები ავტორგრაფში, რომელიც
დაცულია ხელნაწერთა ინსტიტუტში. ტექსტი
დასაფიქრებლად ჩვენს ხელთ არის ავტორულ ქუთაი-
სის გაზეთი „თეში“, სადაც ლექსი პირველად
დაბეჭდა 1918 წლის 11 მარტს. აქ ლექსის
შეორებ სტრიქონი ასეა შეცვლილი: „ლოხ-
იქითურთ დედაო“. ამგვარი ცვლილების მიზეზი
გასაგებია: როცა პოეტი წარსაღლი იმყოფე-

ზოდა, იმერეთს ლიხ-იქითურ დედას უწი-
დებდა, თვითონ იმერეთში არაა ჩადიდა. მაშინ
კი ასე მიმართა: „ლოხ-იქითურთ დედაო“.

რომელი ფორმა უნდა შევეცადო, ძირითად
ტექსტში? ჩვენ ერთგვარი ცოცხლის შემდეგ
შევიტრდით პირველად, ავტორგრაფისეული ვა-
რიაზე, რადგან ლექსი აღმოსავლეთ საქარ-
თველოშია შექმნილი და ვეახსოვსაც საერთოდ
უფრო ბუნებრივია, რომ შორიდან მიმართა-
დეს „ლოხ-იქითურ დედას“.

აღ. კინეზარული მზარს უტყერს მეორე ვარი-
ანტს, მაგრამ დასაბუთება აქაც მეთად მოკლეა:
„ლოქსი ვაჟამ ქუთაისში წაიკითხა და ამიტომ
უწერია: „ლოხ-იქითურთ““ (გვ. 116). ასე
გამოიღის, თითქოს ეს ფაქტი ზენთვის უცხო-
ბი იყოს და კომენტარებშიც არაფერი გვქონ-
დეს ნათქვამი, მაშინ როცა ამის შესახებ კო-
მენტარებში ხაყამოდ დაწვარალებით არის ხა.
უხარია.

ხელნაწერთა ინსტიტუტის ვაჟა-ფშაველას
ფონდში დაცულია ლექსების ერთი პატარა
ავტორგრაფული კრებული (№ 57). უფრო სწო-
რად, ეს მხოლოდ ერთი ნაწილი უნდა იყოს
პოეტის მიერ შედგენილი კრებულისა, სადაც
შეველა ლექსი სულთად არის გადაწერილი. მათ
უმეტესობა გამოქვეყნებულია ქართულ პრესა-
ში 1886-1899 წლებში. ხელნაწერსა და ნა-
ბეჭდს შორის ძალიან მცირე ვარიანტული სხვა-
ობაა, ძირითადად ორთოგრაფიული ხასიათისა.
ყოველივე ამის საფუძველზე საფიქრებელია,
რომ კრებულში შედგენილია ავტორის მიერ შე-
ცხარებულ ნაყოფის დაბეჭდვს და აღბათ რომე-
ლიმე გამოცემულაშია წარსაღლებინ იყო გა-
შინული. ასეთ ავტორგრაფულ კრებულს ტექს-
ტოლოგიური თვალსაზრისით გაუზომელი
მნიშვნელობა აქვს. ბუნებრივია, რომ აქ მო-
თავსებული ლექსების ტექსტის დაფიქრებისა ძი-
რობად უწაროდ ჩვენ სწორედ ეს კრებულო
ავტორით და მის მიხედვით არაერთი ადგილი
გვახსწარეთ.

თვალნათლევ რომ დავინახოთ რა სხვაობა
ავტორგრაფულ კრებულში წარმოდგენილ ტექსტ-
სა და პირველნაბეჭდს შორის, აღვნიშნოთ ყუ-
და განსხვავება ერთი ლექსის ფარგლებში. ხა-
ნიმუხოდ ავიღოთ ლექსი „გაზაღებულო“, რომე-
ლიც ავტორის სიცილებში მხოლოდ ერთხელ
დაბეჭდა („ვერსია“, 1891 წ. № 64).

ავტორგრაფშია: „დაულადავი“; „* 3 2-
რიაში“; „დაულადავი“; (ავტორგრაფ) „ლოხ-
ვულ-შეალებსა“ — („ვერსია“) „ლომ-ვულს
შეალებსა“; ავტორ. „უთმისოთ“ — „ივე-
რია“; „უთმისოთ“; (ავტორგრაფ) „ერთმა-
წერსა“ — „ივერია“; „ერთმანესსა“; ავტო-
გრაფ. „ერთმანესობ“ — „ივერია“; „ერთმა-
ნესობ“; ავტორგრაფ. „მედიერ“ — „ივერია“
„მარიერ“.

როგორც ვხედავთ, ყველა ეს სხვაობა, პირ-

ველის ვარდა, ერთოვრადიული ხასიათისა, თავისთავად ცხადია, ვთაბეული ერთოვრადია ავტოგრაფშია წარმოდგენილი და ჩვენც ტექსტი მის მიხედვით ვაქვართეთ. არავითარი ხე-ფურცელი არ გვქონდა ავტოგრაფისეული წყობისა ან გავუწიარებინა აგრეთვე ამ ერთადერთ შემთხვევაშიც, როცა სხვაობა ერთოვრადიული ხასიათისა არ არის.

მოდინად ეს ადგილი ასე იკითხება:

მას აქეთ დუღალავედ მიწასა სთუღვენ მინია.

აღ. კინჭარაული ერთოვრადიულ ვარიანტზე არ დავიხს, აღმათ ჩვენს არჩევანს ეთანხმება, ამ ერთი ფრაზის გამო კი შენიშნავს: „დაუღალადენი“ უნდა იყოს, „ავტოგრაფი“ ანუ (გვ. 101). მეტრ და, რომ „ავტოგრაფი“ ჩვენს ვარიანტი არის ძირითად წყაროში (ავტოგრაფში), სტალისტურად და მხატვრულა თვალსაზრისითაც ეს, თუ არ სჭიბია, არაფრით ჩამოუვარდება მეორე ვარიანტს (სხვათა შორის, აღ. კინჭარაულს სადავო ფრაზა ასე მოუხვას: „მას შემდეგ დაუღალადენი მიწასა სთუღვენ მინია“; ამგვარ წყობისას კი არცერთი წყარო არ იძლევა).

ხაყებთ ანალოგიური სურათია ლექსში „მოთულის ხიშტრა“, რომელიც იმავე ავტოგრაფულ კრებულშია მოთავსებული „ხიშტრის“ სათაურით. ზოლო ბეჭდურად გამოქვეყნდა „ავტოგრაფი“ 1888 წელს. ავტოგრაფში ლექსი ასე ზოლოვდება: „ეთილს თან დახედეს მოხიხხედეთ ზორიტი ამირხუზული“, „ავტოგრაფი“ კი ითხოება „მოხიხხედ“. ამ ორ წყაროს შორის ეს ერთადერთი ტექსტობრივი განსხვავებაა! თუ სათაურს არ მივადებთ მხედველობაში). ჩვენ ავიჩინეთ ავტოგრაფისეული ვარიანტი („მოხიხხედ“), აღ. კინჭარაული აქაც გვედავება: „მოხიხხედ“ (სისხლის მოუვარული, შტერი) სჭიბია, ასეა ზღლიწერში (გვ. 127) ცდება პატავეცემული ოპონენტი, ასეა „ავტოგრაფი“, ავტოგრაფში კი არის „მოხიხხედ“ და ჩვენს აზრით, სწორედ ეს ვარიანტი უკეთესი.

კიდევ ერთი მაგალითი იმავე ავტოგრაფული კრებულშია. აქ მოთავსებულია ლექსი „მოთა და მოვარე“, რომელიც დაბეჭდილია „ავტოგრაფი“ 1888 წელს. ავტოგრაფსა და ნაბეჭდს შორის სხვაობა აქაც მცირეა. მათგან ერთი აქვარად კორექტურული შეცდომა შედგება, ორი ერთოვრადიული ხასიათისა და ერთიც — სტალისტური:

ამ დროს საველო უტაცა მთამ, მეტრდ-ბტელად მდგომარემა, პირქუშმა, ვარმით ვაზდღიშმა, ვარმისეე მშობიარემა.

ასე იკითხება ავტოგრაფში, „ავტოგრაფი“ კი „ვარმისეე“ ნაცვლად დაბეჭდილია „ავტოგრაფი“ მის“. სხვაობა თითქოს უმნიშვნელოა, მაგრამ მაინც რომელი წყობისა უნდა შევიდეს დღევანდელ ტექსტში? როცა ძირითად ტექსტად არჩეულია ავტოგრაფი, სავიხის თავისთავად წუდება აქ წარმოდგენილი წყობის (ავტოგრაფი) სახარგებლოდ. რა თქმა უნდა, მხედველობაში მიხალებია ისიც, რომ სტალისტური და პოეტური თვალსაზრისითაც ეს ვარიანტი უმჯობესია. მაშ რაღა სადავო?

აღ. კინჭარაული წერს: „ავტოგრაფი“ შავს ავტოგრაფშია, „და ვარმის“ — „ავტოგრაფი“. ჩვენ ეს მეორე წყობისა გვგონია ავტორის უკანასკნელი ნება, რადგან არაა მოსალოდნელი, რომ „ავტოგრაფი“ რედაქციას რაღაც ცვლილება შეეცდნა ამ ვახაგებ სტრიქონში“ (გვ. 108). ძველია დავეთანხმებით რეცენზენტს. მით უფრო, რომ ავტოგრაფი თვითრად ვადაწერილი კრებულთა და არა შავი.

ზოგჯერ ტექსტში ჩამდენადმე თავისებური, მაგრამ აშკარად ვთაბეული, მართებული ფორმა, შევდევარს კი სწორად ვერ გავგეგია ის და კონიექტურას გვთავაზობს.

მაგალითად „ერში ნათქვამი სებაარტიზმად, მოციინებდა არ ჩამოშარტეთ... არამდე ვიგოს ისე...“ წერს ვთა (V, 268, 4). „მეორე პირისადაში მიმართვისას „გვიგოს“ უაზროა. ერთადერთი შესაძლო ფორმა „გვიგოს“, — შენიშნავს მეცადენი (გვ. 100). აქ „გვიგოს“ ნახშირია ენებისთის შინაარსით და ნიშნავს „გვაგებულ იქნას“, ამიტომ მისი შეუცვლა საჭირო არაა.

„ეგ ბედნიერება. ნაცხოვარო, შენი კირაზე, ჭერ ქართველებს და შერე ხეებზეა მიეთქო“ (V, 175, 12), — ამ ფრაზში ზოლო სიტყვა შესაცვლელია, „მიეთქო“ უნდა იყოსო, — ფიქრობს რეცენზენტი (გვ. 122). აქაც სიტყვა ვერ არის სწორად გავებული, რაც დღევანდელ დღის ბრალია, უნდა იყოს მიეთქო (V, 175, 12).

სასილოოდ შეიძლება დავაყენათ: აღმა-კინჭარაულს დიდი შრომა აქვს გაწეული ვთა-ფშავებლას თხულებთათა ტექსტის დადგენისათვის; თუმცა მის შენიშვნებსა და მოხაზრებებს შორის რამ სადავოა, დიდი ნაწილი მიხალებია და უთუოდ ვახაგებებისწინებელია მომავალ გამოცემაში. რაც შეეხება თვითონ სარეცენზო გამოცემაში, ვთა-ფშავებლას ხუთოვრადიული და მით უფრო პატავეული, მიუხედავად სერიოზული მარჯუებისა, მნიშვნელოვანი წილ ვადა-დებული ნაბიჯია მწერლის შემოქმედებითი შე-შეცდომების თვითნებთა გზაზე, მაგრამ დიდი პოეტის თხულებთათა სრულყოფილი აკადემიური გამოცემა ჭერქერობით მაინც სამომავლო საქმედ რჩება.

დავით შულღიაშვილი

გალაკტიონის უკანასკნელი სალიტერატურო საღამო

დღე ქართველ პოეტს გალაკტიონ ტაბიძეს ადრეც და სიყვარულს მისი წლებიც მრავალჯერ მოუხდა თავის შეიხვედრებთან შეხვედრა. მას იწვევდნენ პიონერთა სახლსა და საწარმოლო ბანაკებში, სკოლებში, უმაღლეს სასწავლებლებში, უბარაკა-ქარსებში, კოლმეურნეობებში, თუ სამეცნიერო-კულტურულ დაწესებულებებში, — უწყობდნენ შეხვედრა-საღამოებს და ღიალი შეიშითა და მკუხარე ტაშით ეგებებოდნენ მის გამოსვლას სტენოზე თუ კათედრაზე; პოეტის ცხოვრებასა და მოღვაწეობაზე კითხულობდნენ ხანტერებს მოხსენებებს, წარმოქმნიდნენ სიტყვებს და თვითონვე შეხვედრა მთავრდებოდა გალაკტიონის გამოხვლით და მისი ცნობილი, თუ ახლად დაწერილი ექსპონატად წარმოქმნილი ლექსით.

ხალხი ყველგან დიდა აღფრთოვანებითა და სურვირულით ეგებებოდა თავისი ქვეყნის სახალხო პოეტს, აუდიციოსს გალაკტიონ ტაბიძეს, შეხაროდა მას, ვუღიან ხედრებში ინახავდა მის ყოველ სიტყვას, და პოეტიც, ეფერებოდა, ენაერულებოდა დიდსა და პატარას.

ვიდრე შევეხებოდეთ გალაკტიონის უკანასკნელ შეხვედრას ხალხთან, რომლის ერთ-ერთი მონაწილე მეც გახლდით, როგორც პოეტის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ამსახველი გამოფენის მონაწილე (ხელოვნების მუზეუმი სახალხო, მანამდე მიწა გაიხსენო ერთი ეპიზოდით.

1957 წელს, დიდი ოქტომბრის რევოლუციის ამოცანა წლისთავზე საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურულ მუზეუმს განზრახული მქონდა შეეფარა და გამოცემა ზაფხულით კრებული „ქართველი საბჭოთა მწერლები“.

მე დამავადეს შემეფარა თვითონვე საბჭოთა მწერალზე სთამაღო ანტიტური მონაცემება,

გამოსერთნია ავტობიოგრაფია (დაწერილი თავისი ხელით) და ერთ-ერთი ლექსის ავტორგრაფი, რომელსაც თვითონ ავტორი შეარჩევდა.

რა თქმა უნდა, პირველ რიგში, ვინახულე პოეტისა შორის უპირველესი. ვეწვიე მას ბინაზე (მარტაბაშვალის ქ. № 4); ეს იყო 1957 წლის 11 აპრილს. როდესაც გალაკტიონს გავაცანი ჩვენი ჩანაწიქი, მას დიდად მოეწონა იგი და შეხვედრისა ანტიტური ჩანაწერები. მაშინ მე ვუთხარა: — ზეაღუე მოგიტანო სანდო-აღურად დამზადებულ სუფთა ფურცლებს ანაქნის, რათა პირველმა თქვენი ჩანაწერით ავტობიოგრაფია და ერთ-ერთი თქვენი ლექსი...

თორმეტ აპრილს კვლავ ვეწვიე გალაკტიონს, — ამ დღეს პოეტს არ ეცალა და მომიხილა, — მთხოვა დამეტოვებინა ანაქნის, ავტობიოგრაფიისა და ლექსის ჩანაწერად. — სპო დღეს შემდეგ მოდი, ძამიკო, და ყველაფერს დაგახვედრებო!

მართლაც, მესამე დღეს რომ მივედი, გალაკტიონმა თავზაიანად მიმიღო და გადამოცა ამა მარტო ანაქნისი ფურცლები, სადაც ჩაწერილი იყო ავტობიოგრაფია და ლექსი — „მანაღას რიმი ექვს სასოვარი“, რომელიც დასათურებულა სპო ვარსკვლავით, არამედ სხნუქრად ნიძღენა თავისი ლექსების წიგნი წაწერით: „დავით შულღიაშვალს მიწად უღრმესი პატარისცემისა, გ. ტაბიძე, 1957 წ. 15 აპრილი“.

დიდად ვამახარა ამ ფასდაუდებელმა სანუქარმა, — მეშოვის მოულოდნელი იყო ასეთი სიურპრისი, — გალაკტიონის ლექსების წიგნი ავტორისავე წარწერით.

კარგახანს მესაუბრა, ანტიტერებსა ყოველი წერალმანა საიუბილო გამოცემისა, თვითონაც იმდღოდა რჩევას, მეც ვაწერდი ყველა

ფერს. გამოთხოვების ღირებულება მთლიანად მოვახსენე — არაფერსო, მითხრა და თან დააყოლა, — თქვენ იცით, რაც მალე შეხატულდება თქვენი კეთილი ჩინაფქარი, ახა ხელობაო, და დაემშვიდობა.

ერთი წლის შემდეგ ვალაქტიონის თითონ გვეტყობა საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურულ მუზეუმში.

1958 წლის ივლისი იყო... მუზეუმის დირექტორის კანინტში თაბიბია. მოულოდნელად კარი შემოაღო ვალაქტიონ ტაბიბემ. რა ნახა, უთაბიბობდით, ბოდიშის მოხდით უკან გაბრუნება დაპირა, მაგრამ თათქმის უფლები ერთად ვიხილეთ და უარს აღარ ვეთხრობა, ოთხი წელი შემეძლო, თან ოდნე პირთაღივლები სპირა ჟიბა, ხელი ხომ არ შევიშალეთო. მუზეუმის დირექტორმა ვანო კაკაბაძემ პოეტს შევიდასთან მიიწვია — უსაქმოდ არ გარჩებოდით, ბატონო ვალაქტიონ! რასთვის შეწუხებულხართ, ვებრძანებთო ვალაქტიონმა მიუგო: — ბრძანებია რა მოვახსენით, და თხოვნი კი მაქვს — მინდა ჩემი გამოყენება მოვაწყო ხელოვნების მუზეუმის სახლში. შედეგა დადასტოვდა ამითი ხელმოწერის სახლი საგამოყენებელი დარბაზში, ჩემი პატარა საღამო მორწყობა (ამ წილს შესრულდა ვალაქტიონის სამწერლობო მოღვაწეობის 50 წლისთავი. პირველი მისი ლექსი: „მთავარ კაშკაშებს“ გამოქვეყნდა გაზეთ „აბრანში“, 1908 წ. № 69), და აი ამ საქმეში მინდა თქვენე დახმარება, მითხრეს, მუზეუმის გამომცემის მოწყობის გამოცდელი შემთხვევა ზედა და უარს არ გეტყვიანო.

დირექტორმა მე დაამავლა ამ თხოვნის აღსრულება. ვალაქტიონმა დამილით შემომხედა, დეათს კარგად ვიდრობო, უთხრა დირექტორს, და გაიხსენა ჩემი მოხსენება ნიკო ლომოვარზე მასწავლებელთა სახლში, შემეპო კადრეც...

ამასობაში შემოვიდა ჩემი მუზეუმის ფოტოგრაფი ნიკო არჩვაძე და სამახსოვრო სურათები გადავიღო.

მე და ლიტერატურული მუზეუმის უფროსი პეტრე-მუშაია ნინო ჩიხლაძე მეორე დღესვე ვიწვეთ ვალაქტიონის ხელოვნების მუშაია სახლში, გავეცანით საგამოყენებელ ექსპონატებს, ტექსტებს, მოვამხდინეთ მათი კლასიფიკაცია და თითო ვალაქტიონის უშუალო დახმარებით დავიწვეთ საგამოყენებელ სტენდების გამართვა.

ექსპოზიციის მოწყობა სამ დღეს გაგრძელდა. ვალაქტიონი ძალზე მშობარულად იყო, საექსპოზიციო მასალებს თვითონ გვიმარჩევდა და ჩვენთან ერთად კედლებზეც კიდებდა. მავშინით უნაროდა ესა თუ ის საგამოყენებელი სტენდი რომ დასრულდებოდა, „აბა, მე, აბა, მე, ძამიკებო! — შემოგვძახებდა ხელიდან, — ხელ რამდენიმე სტენდიდა დარჩა, აღბათ, მალე მოვითავებთ. ხომ იცით, ძამიკო! — მომართა მე, — ზეგ ჩემი სათვალავო ხელაო და გამოყენ-

დაც მხალ უნდა იყოს, რომ მოწვეულმა ხტმარებმა ნახონ“.

განსაუთრებით მაცნარებდა ვალაქტიონის ვულგარობა, მოლოდინება და სიფაქიზე, რაც მას გაეცა თითოეული სტენდის მომზადებაზე: მუშაოზე, ცენტრში მოთავსების თაფის დიდი პორტრეტი (ლიტოგრაფიული), ხილო პორტრეტის არგვლე, — თაფისა ცნობილი ლექსებიდან და პოემებიდან ამოკრება ციტატებში, კალიგრაფიულად გადაქერა და ავტოგრაფიულად დაეკრა სურათის ვარშემო. ასეთი დამზადებული სტენდები ორმოცდაათს აღეშობებოდა. რა თქმა უნდა, აქედან ჩვენი მხოლოდ რამდენიმე გამოყენებულ ხატობს ექსპოზიციაში, თუცა ვალაქტიონის ყველაზე გამოყენება უნდა, მაგრამ ეს საგამოყენებელი წიხის მიხედვით შევძლებელი იყო. როდესაც ამა თუ ამ საგამოყენებელ სტენდს მოვითავებდით, ვალაქტიონს მოსწონდა და გვეუბნებოდა: „თქვენ ჩემზე უკეთ გცოდნიათ და ეს არც ვასაკვირიაო“.

მუშაობით დაღლილებმა სახალისო მივაშურეთ. ვალაქტიონმა თვითონ ანება კერძების მოტანა; წუსდა, მუფეტში ისეთი არაფერია, რომ ღირსეულად გაგამაჩინებდეთო. შემეგვთავაზა სხვაგან წახუთავიყო, მაგრამ ვერაჩრეთ, რადგან დრო არ გვინდოდა და ვალაქტიონს ხელოვნების სახლის ბუფეტთან სხვაგან წახუთავი.

ვალაქტიონმა გაახსენა ერთი სანტიმეტრის ეპიზოდი: — „მეგონდება, კუთხისის ბუფეტარზე ერთად ვიყოთი თვეშეგრია ახალგაზრდა პორტრეტი: ტოციან ტაბიბე, პოლო აშვილი, ვალერიან ვულგარაშვილი და მე. დილა იყო და პოლომ თქვა: უმარჯილბო, ამ დილით კარგი იქნება ხაში ექსპოზიცია, ვხატე აქვს ჩემნი ფული ანა დახატვის ყველაო... მოვაქვეთ ჩიბებები, მაგრამ ამდენი ფული არავის აღმოაჩნდა, რომ ოთხივეს გვესაუზნა. დავლოდით ამ დროს, ხელ იყო და ხელ არა, თვალს მოვკარით შედეგა დადასტოვდა, რომელიც ჩვენსკენ მოდიოდა. გვეუბნებოდა. შედეგა ჩვენთან შედარებით უფრო შემდეგ და თანაც უფრო დარღობანდი იყო.“

— გამარჯობა, უმარჯილბო, — შემოგვამხა. ჩვენც ერთხმად მივხალბეთ. — რას დავატარებულხართ, ხომ არაფერი ვარსებთ?

— არა, ჩემს შედეგა, — უნახუნა პოლომ, ოღონდ ხაში მოგვენატრა, მაგრამ ჩიბებში არავის აღმოაჩნდა ხაშიათ ფული...“

— ხე, ხე, — თაფისებურად ჩაიციხა შედეგა და გაიკრა ხელი ჩიბებზე. — შედეგა დადასტოვდა რადა დადასტოვდა, თუ მეგ პატარა სურათს ვერ შეგახრულებთ? წავიდეთ, უმარჯილბო, სარდაფში... — თითონ წინ გაგვიძღვა, ჩვენც ავადებინეთ... მაგრამ სიდეგ შედეგა ჩავიყვანა, იქ ხაში უკვე ვითავებულეთო... წამოვიყვანა მეორე სახაშეში, მეხანეში, მაგრამ ხაში არხად იყო.

შალვა შეწუხდა... დანაპირებს ვერ ასრულებდა... ერთხანს ჩაფქრა. მერე გაიღმა და კიდევ ერთ სახაშვეში წაგვეყვანა. ხაშს იქვე ვეღარ მივუხსარივთ. სასაფურთღ, კარგი ყაღმა და გუნდა და ჩვენი ასე გველიდა, რომ უარს რომ ვერ ვიტყოდივით... შალვამ ყურმასთან ერთად ერთი მთელი კონაკიც მოატანინა, ქიქამი და ახსა და პირველი ქიქა პაოლოს მიაწოდა. პაოლომ ქიქა ჩამოართვა და შალვას ექსპრომტად უთხრა:

ამ ჩვენ შალვა დადიანმა
თუშყა ბევრი გეაუტრვა,
მაგრამ მანძი გავეიჩინა
მშვენიერი ყაღმამ!

კონიაკის დაღვინი ჭერი ტიციან ტაბიძეზე მივბა, — განავრთ ვალაქიონმა, — ამახე პაოლოს მხავახად ააღო ქიქა და შალვას ექსპრომტით მიმართა:

ჩვენმა შალვა დადიანმა
ახოვანმა, მადიანმა,
ისე კარგად დავგაუტრა,
შემშვილთ ვაძინობა დავეიამდა...

ამ მოკონებამ ვალაქიონს დიდი ხამოყენება მოჰგვარა...

დათქმულ ვაღაზე გამოყენის გამართვის ნოტიოთ. ვალაქიონი ადარ მოგვეშვა და სახაშველი რესტორან „ისტელაში“ წაგვეყვანა. ბაღში მყოფმა მოქალაქეებმა, უმთავრესად ახალგაზრდებმა, ჩვენსკენ დაიწყეს უტრება. გაახმოდა — ვალაქიონს, ვალაქიონს! — ერთმანეთს ერთმანეთებოდნენ და ვალაქიონს მოკრძალებითა და ხეყვარულით შეჰუტურებდნენ... ვალაქიონმა უკუდღოვ უნდა თქვა უნდა, შენისმა... ბუნებით შორიდებულმა კაცმა ვეღარ გაუძლო ამდენი აფალის ჩვენსკენ მზერას და ვუხოვრა, სადმე სხვაგან წავხუდიყვათ. ვაზე სულ გვებოდინებოდა, რომ სახადილოდ ბაღში მიგვეყვანა...

ვალაქიონმა შემდეგ რესტორან „ინტურისტი“ შეგვეყვანა და მალე სამეჭლის დარბაზში მოვეყვით.

ხანამ მოჭანა დავეთოდ კერძებს მოგვიტანდა. ვალაქიონმა ჭიბიდან კალამი ამოიღო და ქალაღებს ხელახლოვე რაღაცა ჩახატა... დაინტურისდით, ჩანახატს დახუდეთ და მაშინვე ვაცხობთ: იოსებ გრიშაშვილის ზუსტა პასტრტი დახახატა. — თურმე ეს ერთგვარი პასტრტი იყო ნინო ჩიხლაძის შეკითხვისა, — ვალაქიონი იოსებ გრიშაშვილზე როგორც შეხედულებისა ხართო? ჩანახატს ნინოს ვადახატა. ნინომ კი იგი ხამახოროდ შეინახა... ზუტრანზე ვალაქიონი მხოლოდ ლიმონათს ხვამდა, შამაიუს არ მიჰკარებია, ექიმებმა ამაკრადღეს...

1958 წლის აგვისტო... სამწუხაროდ, ვალაქიონის უკანასკნელი სულიტრატურტიტს დამო ვამოდეგა. ვალაქიონის ხალაიზე დახამარებდა ბულოვნების მუშაოთა ხალაი უამრავი ხალაი დაგვხვდა, აივნივი კი ვაიყო. ვადრო ხალაი დაიწყოდა, ვამოღენას ხალაი უტრადღებით ათვლიერებდა და ეტუბოდათ, მოსწონდათ.

ბოლოს იმდენი ხალაი მოგროვდა, რომ კლუბში ტყვა ადარ იყო. ამიტომ ვალაქიონმა, შალვა დადიანის რჩევით, ვადამწუტა ხაიუბილყო ხალაი ვამართა ხელოვნების მუშაოთა სახლის ფართო ეზოში, სადაც სახაშველო დარბაზში კონსურათებს აივნივდნენ.

ეზოში სწრაფად ვამართა სახელოდღყო ტრიბუნა მაგრამ ვრცელმა კინოდარბაზამეყურ დაიბია ვალაქიონის ხალაიზე დასწრების ყველა მსურველი.

ვალაქიონის გამორენას დარბაზი შეუხარე ტაშითა და ლავითი შეხედა. სადამო შესავალი ხიტყვით გახსნა ლიტერატურული მუზეუმის დარექტორმა ვანო კაკაბაძემ და ხიტყვა მოხსენებისათვის მიხედა „ლიტერატურული ვაზეთის“ მამინდელ რედაქტორს — ვიორგი ნატროშვილს. ვიორგიმ ვრცელი მოხსენება წაიკითხა და, სხვათა შორის, აღნიშნა:

— ლიტერატურის ისტორია დიდ მსოფლიო მაგისტრალურ ვაზად რომ წარმოვიდგინოთ, რო. მლის მთელ ხივრძეზე აღმართულია კაცობრიული ინტელექტისა და გრძნობის სათელი წი. მანხვეტები, დიდი ვაზის ამ მოწვევებზე, რომელსაც მე-20 საუკუნე ჰქვია, ერთ-ერთ ყველაზე ბრწუნვალე წიმანხვეტს ერქმევა სახელი დიდი პრაოდელი პოეტისა, რომელიც ახლა ამ მაგლახათს ხეს...

შემდეგ მომხსენებელმა აღნიშნა: — მე ძგობია, აქამად, ცოქმალთა შორის ევროპაში ვალაქიონის ხელა პოეტი მიწაზე არ დაიარება...

სადამო, რომ იტყვიან, აეწყო, კარგი ტემპით წაიკოდა; ვალაქიონისხალაში მიდღენილა ლექსები წაიკითხეს პოეტებმა როდარ ვურამიძემ, თიმიურან ჭანგულაშვილმა, ვახტანგ ვორგანელმა.

ვალაქიონმა დამსწრეთ მადღობა ვადაუხვადო და რამდენიმე ლექსი წაიკითხა. მას ხაიუბილყო ხალაიზე მიართვეს ყვაილებით, შამპანურებითა და ხილით, ლამაზი თიავულებით შეტყული კადათა, ხალაის დამთავრების შემდეგ ეს ყვაილები ვალაქიონმა ნინო ჩიხლაძეს მიართვა.

ვალაქიონი დიდად კმეოფელი იყო, როგორც ამ ხალაითი, ასე ვამოყენით.

ამავე ხალაიზე ერთი საინტერესო ამბავი მოხდა.

ვალაქიონის შორიახლოს ერთი უცნობი

ახლაზრდა კაც ტრიალებდა, თითქმის პოეტთან ახლოს მასვლას ვერ ბედავდა. უბედროდა ქართულად დაუწებულად უღვაშებდა, კეთილად, მოღიშარბი ხაზე მქონდა... ბოლოს გაბედა და ერთ-ერთ იქ მუთხს, არ მახსოვს, ვის, ზეწინით უბნა:

— თუ შეიძლებაოდეც, ბატონო გალაკტიონე გამაცანით!

— დიდი სიამოვნებით! რაღონიდან ჩამოხვედი?

— არა, ბატონო, პარიზიდან...

ეს კაცი გამოდგა ბერგი წულაძე — შემდგომში სახელგანთქმული ეკიპო და ლიტერატორი, ქართული მწერლობის საუკეთესო ნიმუშების მთარგმნელი ფრანგულ ენაზე. იგი სწორედ იმ ხანებში დაბრუნდა უცხოეთიდან სამშობლოში. დიდად გაიხარა გალაკტიონის მიხედვით — მასთან ერთად იქვე სურათიც გადაიღო.

საღამოს დამთავრებისთანავე სტუმრები ეწვივნენ გალაკტიონის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ამსახველ გამოფენას და ვულგარული

დაათვალიერეს საექსპოზიციო სტენდებზე მოთავსებული შეხანიშნავი ექსპონატები. მათგან ლეიპცი მუტუველებდენ პოეტის ცხოვრების ეპიზოდებზე და მის მიერ განული 50 წლის შემოქმედებით საქმიანობაზე.

გამოფენაზე მოხული იყვნენ ფოტორეპორტორები, რომლებმაც გადაიღეს როგორც საგამოფენო სტენდები, ისე თავთ გალაკტიონი, — მის მუგებრბთან და თავის ხმებზელებთან.

გალაკტიონი, — საღამოს დამთავრების შემდეგ, — სახლამდე შევაცილეთ... გზაზე კმაყოფილებით ვუზიარებდა თავის შთაბეჭდილებებს. აწვე საღამოს გამოსთქვა სურვილი, რომ თავისი მუღმიც გამოფენა მოეწყო და დახმარება გეოხოვ; ჩვენ, რასაკვირველია, სიამოვნებით დავთანხმდით...

სამწუხაროდ, გალაკტიონ ტახიძეს აღარ დასცალდა თავისი ჩაბოქრის გახმორციელება. მისი ეს საუბილეთო საღამო აღმოჩნდა უკანასკნელი.

ეს იყო პოეტის უკანასკნელი შეხვედრა ხალხთან.

მისილ შენახვის

ისევ აია-ნოქალაქვის იზივროვის და ლოკალიზაციის საკითხისათვის

1975 წ. „ვანთადში“ (№ 3) დაიბეჭდა ჩენი წერილი „სად იყო მედვას ბაი“ (აია-ეა და კტრისის ლოკალიზაციის საკითხისათვის). მას შემდეგ ოთხმა წელმა განვლო და წერილში გამოთქმულ მოსაზრებათა გამო დღემდე არაფერი შეგვეცამათებია. მხოლოდ ახლანდ „ვანთადში“ ფურცლებზე (1979 წ. № 5) გამოქვეყნებულ წერილში პროფესორმა ნოდარ ლომოურმა განიხილა იგი კრიტიკულად, თუმცა დასაწყისში იგი ამბობს, რომ ჩვენ თითქოს საკითხს აინოქალაქვის ივიეობის შესახებ ავრცლად და მრავალმხრივ დასაბუთებით ვავითარებთ, რომ წერილში „ბევრი საინტერესო და დიდმნიშვნელოვანი მასალა მოტანილი... მართებულად არის განხილულ-გადაწყვეტილი აბოლონიოს როდოსელის „კეტაას“ და ქუთაისის ივიეობის საკითხი“ და ა. შ. მაგრამ, პატივცემული მეცნიერი ბევრ რამეში არ ვეთანხმება, რითაც, ვფიქრობთ, წინააღმდეგობაშიც კი ვარდებოა. ამ მეტად მნიშვნელოვანი და საინტერესო პრობლემების კვლევა სწორად რომ წარიმართოს, საჭიროდ მიგვაჩნია პასუხი ვაკეთებ პროფესორ ნ. ლომოურის ზოგიერთ შენიშვნასა და მოსაზრებას.

1. პატივცემული მეცნიერია კრიტიკულ შენიშვნებს ასე იწვევს: „უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ არ არსებობს არც ერთი წყარო, რომელშიაც აია ვაივიეობის იყოს არქეოპოლის-ნოქალაქეთან“. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ჩვენ თითქოს მაინც უწერია რაღაც „საუკუნებრივ ტრადიციებზე“, რომ ჩვენ თქმით არსებობს „უძველესი ტრადიცია“, რომ „კოლხეთის დედაქალაქ ეას აივიეობს ნოქალაქეთან-არქეოპოლისთან“, ამავე დროს, თე-

ონ ნ. ლომოური იქვე ასახელებს იმ ავტორებსა და წყაროებს, რომლებიც იზიარებენ ამ ივიეობას (პ. იოსელიანი, დ. ბაქრაძე, ა. ვრიათაი, ა. მურავიოვი) და თვითონვე ვეაწვდის ავტორს, რომელიც ჩვენ არ დაგვისახელებია — შვეიცარიელი სწავლულ ფრედერიკ დიუბუა ლე მონეტეს, რომელსაც, ავტორის თქმით, პირველად (1833-34), „არქეოპოლისი აღფრთოვანებით“, „ლახთა მეფეების არტიური დედაქალაქი“ არქეოპოლისი „აირკეს და არგონივტა“ აიასთან გაუთიეებია. მაგრამ, თურმე მას აიას ნოქალაქეთან ვაივიეობისათვის რაიმე მყარი არგუმენტები არ მოუმარჯვებია“. მისი მოსაზრება — „ლიტონი მოსაზრება, რომელიც სრულიად არაა მეცნიერულად არგუმენტირებული“ და ა. შ. ამავე დროს იწვევს წერს, რომ „დიუბუამ მოიტანა აიას შესახებ სტრაბონის, პლინიუსისა და სტეფანე ბიზანტიელის ცნობები, ვაივიეა, სტეფანე ბიზანტიელის ნაშრომის მიხედვით, აიას მეზობლად დასახელებული მდინარეები ჰიპოსი და კიანელის ცხენისწყალთან და ტეხურასთან“.

შეასადავებ, თვით პროფ. ნ. ლომოურის მიერ მოყვანილი, ცნობებითაც დასტურდება, რომ: 1. არაა სწორი მის მიერ ხაზგასმული დებულება, რომ თითქოს „არ არსებობს არც ერთი წყარო“ აინოქალაქვის ვაივიეობისათვის, 2. რომ ფრ. დიუბუა ლე მონეტე არა მხოლოდ „არქეოპოლისი აღფრთოვანებით“, არა მარტო პირადი შობეპდილებითა და სიგანგებო დასაბუთების გარეშე ავითარებს ამ მოსაზრებას, არამედ იგი იწველებს უძველეს ბერძენულ-რომაულ წყაროებს, სტრაბონის, პლინიუსისა და სტეფანე ბიზანტიელის ცნობებს. /

შველევარის მოსაზრებით — მომდევნო ავტორები — ა. მურაიოვი, დ. ზაქარაძე, პ. იოსელიანი, რ. ვრისთავი — ეს მხოლოდ იმეორებენ დიუბუა დე მონტრეს მოსაზრებას, თითქოს მექანიკურად. ამავე დროს, მასვე მოჰყავს ა. მურაიოვის სიტყვები: ესაა ნოქალაქევა ანუ აქტივობის, ლაზების ქრისტიანული დედიალა; ესაა ეპ. კოხლოვის წარმართული დედიალაჟი, სახელგანთქმული მედეას და ცირცუსა* და ა. შ. დამ. ზაქარაძე თითქოს არაფერს ამბობს, მაგრამ, ბოლოს არცევა, რომ მას მოჰყავს თავის წიგნში ის ადვოკატი ა. მურაიოვის წიგნიდან, „რომელიც აასთან ნოქალაქევის გაიგივებს შევება“ და სხვ.

ჩვენ ვფიქრობთ, არ შეიძლება ამ ამბის ისეთი ინტერპრეტაცია — ეს ზემოხსენებული ვა. მონტრელი შველევარები და შეცნობები არ შეიძლება ჩავთვალოთ ზერევე, მხოლოდ სუბიექტურ შთაბეჭდილებებს აყოლილ პირებად; ნუთუ დამ. ზაქარაძე იმდენად არასერბოზული შველევარი იყო, რომ ის მხოლოდ შეუცნობლად იმეორებდა მონტრესსა და მურაიოვის დებულებებს მურაიოვიც, ზაქარაძეც. პ. იოსელიანიც, რ. ვრისთავიც რადგან სწერდნენ, სრულიად შეგნებულად აზიარებდნენ ოდეს მოსაზრებას ვა. ნოქალაქევის იგივეობის შესახებ და არც მეცნიერული, არც მორალური უფლება არა გვაქვს დავწამოთ მათ არასერბოზული, შეუცნობელი დამოკიდებულება ამ საკითხისადმი.

პატივცემული შველევარი კი შენიშნავს გვაძლევს ასეთ ვითარებაში, ცხადია, შეუძლებელია ლაზარეო რაიმე „საეკლესიო ტრადიციამ“ და თითქოსდა დამკვიდრებულ აზრზე, რომლის უარყოფა ასე ზედალებით არ შეიძლება*. დამს ჩვენ თამამად ვიტყვიან კვლავ, რომ არსებობს საეკლესიო ტრადიციო და დამკვიდრებული აზრი, რომლის უარყოფა მართლაც არ შეიძლება „ასე ზედალებით“. ვანა „საეკლესიო ტრადიციო“ არაა (ვამბობთ ტრადიციის და არა მტკიცებას, ქვეშარტუხას) — ქართოლოგიური თანამდევრობით აშდენ ავტორთა მოსაზრებების, თქმულებების, ლეგენდების არსებობა?

ფრ. დიუბუა დე მონტრეს შემდეგ თითქმის საუკუნენახევარმა ვაიარა, თვით დიუბუამდეც არსებობდა უფროდ ეს მოსაზრება და სწორედ ამიტომ დაინტერესდა იგი ევარქოპოლისის ნახვით. ამიტომ სრული უფლება გვაქვს ვწეროთ „საეკლესიო ტრადიციამ“; 2. დუკაბრისბარიოთ ერთმანეთს „იგივეობის“ მომხარე და მოწინააღმდეგეა. ეგრე ჰქვალ ბერძნულ-რომაულ წყაროებიდან: პროფ. ნ. ლომოურის მოჰყავს თავისი მოსაზრების, დამატკიცებლად (ტ. ი., რომ ათა — არაა ნოქალაქევი) შემდეგი ავტორება: სტრაბონი, რომელიც თითქოს ევრაფერის ამბობს ვარკვევით

და აღნიშნავს მხოლოდ, რომ „აის მიუთითებენ ფაზისთან“, ნიკანორ ალექსანდრიელს. „აის დიოსკურიასთან ავიგებდნენ“ (ეკლესიოგრაფიკი, ტ. III, 277). კლავდიოს პტოლემეოსი — „ქალაქ აის აღნიშნავს ზღვის სანაპიროზე მდ. ენგურისა და ხობის შესართავებს შორის“ (გეოგრაფიკი, სხელმძღვ. V, 9, 2). ანონის მწერალი — „აახე აღნიშნავს ფაზისზე (იყო) დიდი ქალაქი, ე. წ. აია, საიდანაც იყო მედეა“ (სპერეპელუსი“, 4).

აე ესენია მხოლოდ და მხოლოდ ის წყაროები (ავტორები) პროფ. ნ. ლომოურის დასაყრდენი, რითაც თითქოს არ შეიძლება ვა. ნოქალაქევის იგივეობა. ვფიქრობთ, სტრაბონისა და ანონის მწერლის მითითება, რომ ათა — ფაზისზეა — არაფერს მოქმედია — ისინი მოკლედ, სხვათაშორის ეცხებიან ამ საკითხს და დიასლოებით მიუთითებენ იმ გეოგრაფიულ სახელს თუ პუნქტს (ამ შემთხვევაში — ფაზისს), რომელიც საყოველთაოდ ცნობილია მკითხველისათვის, და რომელთანაც სახლოვეს არის „აია“. აუცილებელია არაა მათ ცნობაში ქ. აის ნახებობათა ყველგამ ვშეგებოდეს მდ. ფაზისის ნაპირებზე. ვამოხედეთ ნოქალაქევი-არქეოპოლისის ვორას, სადაც ვარაუდობენ ქალაქისა და სასახლის არსებობას და თქვენს თვალწინ ვადაიშლება რიონის (ფაზისის) სანაპიროები, რომელსაც რიონის დაბლოში ჰქვია გეოგრაფიულადაც. ასე რომ, „აის ფაზისთან“ არსებობა არა კონკრეტული, არა სიზუსტემდე ლოკალიზებული, მაგრამ მაინც სწორი მითითებაა იმ ავტორის შრომა, რომელიც სპეციალურად არ ეხება ამ საკითხს და მიუთითებს მას, სხვათაშორის, ზოგადი ორიენტაციისათვის.

რაც შეეხება კლავდ. პტოლემეოსის და ნიკანორ ალექსანდრიელს, ისინიც საგანგებოდ არ ეხებიან ამ საკითხს და უნდა ვივთხოვს, რომ აქ ავტორი კოხლოვის იმ პუნქტს მიუთითებს (დიოსკურიას), რომელსაც ის იცნობს, ვაფრეონია. ვანა შორეული ალექსანდრიის მცხოვრებისათვის ვასაქვარია, რომ ათ დიოსკურიასთან სახლოვეს წარმოიდგინოს, ასეთი საკითხების ვარკვევისათვის ყველაფერი უნდა ვავითვალოსწინით, პირველ რიგში, ადამიანის მუცხება-ფსიქოა. ვავალითად, ჩვენ, კავკასიის მცხოვრებლებმა შორეული ალმოსავლეთის ქალაქ ვლადიგოსტოკზე შეიძლება ვთქვათ ხაზაროვსკთან სახლოვეს არისო, მაგრამ, თვით შორეული ალმოსავლეთის მცხოვრებთათვის იმ საკმაოდ დამოკიდებული ქალაქი ხაზაროვსკადან. ეს ახლა, რადიოს, ტელევიზიის, სწრაფ-მაგალი თვითმფრინავების, ყოველდღიური ინფორმაციისა და მუდმივი კონტაქტების ეპოქაშიც კი მხედველობაში უნდა მივიღოთ ეს მუცხებრი, სუბიექტური ლაფსუსები.

ადამიანს ვაინია შორეული გეოგრაფიული

ადგილების აღქმის თავისებური ფსიქიკა — იგი ამა თუ იმ პუნქტის ორიენტაციისათვის დასახელებს მხოლოდ იმას, როგორცაა ის იკნობს ან ვაფგონია, თუნდაც უფრო შორეულს (სხვა პუნქტებთან შედარებით). მაგრამ, მაინც ამ გეოგრაფიულ არეალში მკოფის, მგერამ, მისთვის ნაქნობსა და განაგონს.

ახლა, ვინ არიან აია-ნოქალაქევის-არქეოლოგისის „იგივეობის“ მომხრენი? რასაკვირველია, „არქეოლოგისი“ და „ნოქალაქევი“ შემდგომი ტომონიშები და ამ სახელით ვერ ენახათ ადრინდელ წყაროებში მათ. მაგრამ, ქ. აიას, გეოგრაფიული მდებარეობის განსაზღვრა მიგანიშნებს ამ იგივეობაზე. იმ ბერძენ-რომაელ ზეტირათა შორის, რომლებიც აიას კოლხეთის დედაქალაქად მიიჩნევენ, აღსანიშნავია: ფერკოდე (ძვ. წ. აღ. V ს.), ფილოსტეფანი, ევაგონოს კორინთელი (ძვ. წ. VIII ს.), დიკოფრანი ქალაქელი (ძვ. წ. III-ს), იონანე ციცვე, ტიმოხისი, ევსტაჰი თესალინიკელი „არგონავტიკისა“ და „მედას“ სქოლიატები და მრ. სხვა. მათ შორის კი, რომლებიც აიას — გეოგრაფიულ მდებარეობასაც განსაზღვრავენ, აღსანიშნავია: პლინიუსი (ახ. წ. I — ს.) და სტეფანი ბიზანტიელი (ახ. წ. VI ს.).

პლინიუსის ცნობა ჩვენ არ გამოკვეთავსა ჩვენს წერტილში, ის თვით პროფ. ნ. ლომოტის მოქაფის თავის სტატიაში და, ეფერობთ, სქოლიატ იია-ნოქალაქევის იგივეობის სასარგებლოდ დასაბუჯობს. დეკავარდეთ პლინიუსის სიტყვებს:

„აია, 15.000 ნაბიჭის დაშორებით ზღვიდან, იმ ადგილას, სადაც ფაზისს, სხვადასხვა მხრიდან უერთდება დიდი მდინარეები პიასისი და აიანეოსი“.

სტ. ბიზანტიელი კი წერს: „აია“ — კოლხთა ქალაქია, აიეტის დაფენებული, მის ჩამოედის ორი მდინარე: პიასისი და ევანეოსი, რომლებიც ქალაქს, ნახევარკუნძულად ქმნის... აია ზღვიდან დაშორებულია 300 — სტადიონით“. ორივე ცნობა საოცრად ემთხვევა ნოქალაქევის გეოგრაფიულ განსაზღვრას (მაგრამ, არის განსხვავებულობაც), ფერნობა, რომ წყაროები ერთმანეთისაგან კი არ შიდას, დამოუკიდებელი, საკუთარი თვლით ნანახის გადმოცემაა, რადგან იტალიის ოდნავ განსხვავებულ მანძილებს, მანძილის განსაზღვრისათვის იყენებენ სხვადასხვა საზომ ერთეულს. ტომონიშები განსხვავებული ტრანსკრიპციით აქვთ ვადმოქმნილი და სხვ. მაგრამ, ორივე, ემიგოტები, განსაზღვრავენ ქალაქის გეოგრაფიულ მდებარეობას თვითმზღველისა და სახესტათ დანტერკეხებულთა პოზიციებიდან.

ეს დაუფეროთ, იმათ, ვინც ნაბიჭებითა და ცალკეული მეტრებით ვაზომებს ათეული კილომეტრები, თუ იმათ, ვინც მხოლოდ ახსენებს სახეობაშორისოდ აია ორიოდ სიტყვებს.

აქ არ ვავიგოტებთ ყველა იმ პოტენცს, რითაც ეიდლებით აია-ს ადრინდელმდებარეობის განსაზღვრას. სტატიაში შეცქერაქვს კვლავ როგორც მტრორიული, ასევე XIX ს. აუენის და თანამედროვე პიროტექნიკური და გეოგრაფიული შეცნაერების მონაცემები. რაც საოცარი სახესტით ემთხვევა სტ. ბიზანტიელის მეტრ მანძილის განსაზღვრას და ორ მდინარეს შორის მის მოქცევას და „ნახევარკუნძულად“ მის აღიარებას. მაგრამ, პატრიკემული რიტენ-ზენტი ამანუ არაფერს ამბობს. ის მხოლოდ ხაზს უსვამს პლინიუსის მეტრ განსაზღვრული მანძილის თითქოს უზუსტობას, რომ თითქოს „ტუბერის შესართავი ზღვიდან ბევრად უფრო შორისა ეიდრე 22 კმ“ — განა ამ ერთი სათუო პოტიეთე შეიძლება მოტიეთა მიეღი კომპლექსის უარყოფა? მაგრამ, ვანეობილოთ თუნდაც ამ მხრივ ეს საკითხი, არაა სავალდებულო, რომ პლინიუსსა და სტ. ბიზანტიელს ერთი და იგივე პუნქტად აღეოთ მანძილი. შესაძლოა სტ. ბიზანტიელის ცნობაში „აიას სასაზღვმდე“ მანძილია ნავთლისმევი და პლინიუსის კი იმ „ნახევარკუნძულის“ წვერამდე, სადაც ვერათინებული ტუბერ-აბაშა უფრთდება მდ. ფაზისს. თუ ამას მივიღებთ მხედლობაში (ამ შესართავიდან ნოქალაქევის ვოტამდე 15-20 კმ), მაშინ სტ. ბიზანტიელისა და პლინიუსის მანძილები (22+20=42) არც ისე დამოკლებულია ერთმანეთს ან შესაძლოა, ერთმა ვაზომმა იგი რითინ-ტუბერის სამდინარო ვხით და მეორემ პირდაპირ ან სახმელეთო გზით.

ამგვარად, ეს ერთადერთი მოტიეი, როგორც ჩანს, ბევრი არაფერის მოქმელია მოკამათის ხელში.

გამასაღამე, არაა სწორი თითქოს ქ. აიას ფიქსირება ნოქალაქე-არქეოლოგისთან ფ. დიუბუა დე მონარეს რადაც უსაფუძვლო სუბიექტური შთაბეჭდილებებს შემდეგ მომხდარიყოს, მან გააანალიზა ზემოხსენებული ბერძნულ-რომაული წყაროები (ყროდ პლინიუსისა და ბიზანტიელის ცნობები) და უთუოდ შეაყრა იგი ადგილობრივ თქმულებებს, ლეგენდებს, არსებულ ცნობებს, სადაც ნოქალაქე-არქეოლოგისი მიჩნეული იყო აიად.

ცნობილია, რომ ეახშეტის „აღწერა სამეფოსა საქართველოსა“ თითქმის 100 წლით ადრე შესრულებულია, ეინემ დე მონარე ეხილაედა ნოქალაქე-არქეოლოგის (1834), აქ გარკვევით გამოყნულია გეოგრაფიულად ურთიერთისაგან იმერეთი (ქუთაისით) და აფხაზეთი (თავისი დიოსკრიითი) ოდინისაგან. იგი წერს: „ვინადგან შევასრულეთ იმერეთი, აქ ვიწყებთ ოდინს“ და შემდეგ „...ამას სწერენ ევროპელები კოლხიდაც, სადიდამ აბზონ წარბილო ოქროს რუნი ანუ საწმისი... საზღვარი ოდინისა არს ცხენისწყალი“ და ა. შ. აქ გარკვევით ჩანს, რომ ეახშეტის მეტრ „არგონავტების“ თქმულებას

არცა ფაქტობრივად იდენი ტერიტორიაზე და არა შემდეგში იმერეთად და აფხაზეთად წოდებულ ტერიტორიებზე, კუთხისა და დიოსკურიაში. თუმცა ვახუშტი იქვე წერს, რომ აჭარაში იგი აქა არსადა მოიპოვების, არცა მართლან წყნის მოიხსენებს მას". აქედან ისიც ნათქვამია, რომ, მიუხედავად ქართული „მართანეში“ ცნობათა უარსებობისა, ვახუშტი გარკვევით ახდენს მის ფიქსაციას „ოღანში“, რაც იმაზედღე მიუთითებს, რომ სამიხოდ არსებობდა გარდაცემებიც, თქმულებებიც და „გარკვეული ტრადიციებიც“ ჭრს კიდევ დღემდე და მონაგრემდე ერთ სურათში ადრე.

3. პატრიარქული ნ. ლომოური წერს: „უმართებულა მ. შენველიას კატეგორიული განცხადება, რომ უსაფუძვლოა კოლხეთში, ქალაქის არსებობაში ეგვიპტის შეტანა“ და თითქოსდა „დასაბუთების ვარაუდი“ მოხდა იმის თქმა, რომ „იოანე ბერძენის მიერ გვიან შეცდომით ქალაქის სახელწოდებად იქნა აღიარებული“, რაც, 2. შენველიას აზრით, „არაა სწორი, არაა მცნობილი“ და შემდეგ: — „საერთოდ აქეთი კვლევითი მუშაობის მიხედვით ისეთი შედეგებების მოსაზრებებისათვის, როგორცღე არიან ს. ყაფხჩიშვილი, ა. ურუშაძე, თ. ყაფხჩიშვილი, ვფიქრობთ უხერხულია, მაგრამ, მთავარი ისაა, რომ სწორედ ეს მოსაზრება არის მრავალნაირ საბუთებზე დამყარებული, სწორი და მცენიერული“

აი რამდენ შენიშვნას იმსახურებს ეს ციტირება: ა) უღვათს კეჭმარტებაა, რომ საერთოდ „დასაბუთების ვარაუდი“ იოანეს არსებობდა, ან მისი ქალაქად აღიარების უარყოფა, „არაა სწორი და არა მცენიერული“, და თუ ლომოურის „მოსაზრება არის მრავალნაირ საბუთებზე დამყარებული სწორი და მცენიერული“, მაშინ სადღა ეს საბუთები? ჩატომ არ მოსუყენ იგი! ბ). ს. ყაფხჩიშვილის და თ. ყაფხჩიშვილის მოსაზრებები ჩვენ ჩვენს სტატიამი არ გვხსენებია და არც შეუხებიათ კრიტიკულად. აქ ურუშაძეს კი, პირიქით, მრავალ ადგილას ვი-მომუშებთ ჩვენ მოსაზრებათა დასტურად. ვარდა ერთი საკითხისა, რომელსაც ქვემოთ შევხვებით. ან საერთოდ, — ჩატომ უნდა იყოს „უხერხული“ არ გაიზიარო (ან შემთხვევაში ისეუ რომ იყოს) ის მოსაზრება (სათანადო არ-სებუებობით), რასაც იზიარებს რომელიღე მცენიერი, რაც არ უნდა დღეი მცენიერი იყოს. საინტერესოა მაინც, რა საჭირო იყო ეს არასწორი ინფორმაცია?

ჩვენ კრიტიკულად განვიხილეთ ზვენი წერიალში მხოლოდ თ მიქელაძის ზოგადი მოსაზრება მისი წიგნიდან „ადებანი კოლხეთისა და სამხრეთ-აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთის ეპიკლესი მოსახლეობის ისტორიიდან“.

გ). „კოლხეთში ქალაქ აიას არსებობის უარყოფა“ დამტკიცებულა თითქოს „მრავალნაირ

საბუთებზე დამყარებით“ და „სწორედ“ ეს მოსაზრება „სწორი და მცენიერული“ — მაგრამ სად არის ეს სწორი და მცენიერული მოსაზრებები, ამის მტკიცება უნდა ჩვენება უნდა და არა მარტო თქმა.

იო კოლხეთის ქალაქი იყო! ივ. ჭავჭავაძე, ს. ჭანაშვილი, ბერძენიშვილი აღიარებენ მის არსებობას „საქართველოს ისტორიაში“, რომელიც სახელმძღვანელოა „საშუალო სკოლის უფროსი კლასებისათვის“ (თბ. 1948). ისინი წერენ: „კოლხეთის დედაქალაქი იყო აია“ (გვ. 56, 48). ეფემერობით, აი ეს კი არის „უხერხული“ — საყოველთაოდ აღიარებული (და ასეთ ვამოჩინელი მცენიერთა) მოსაზრების უკუღმავლყოფა, სათანადო მსჯელობისა და მოტივირების გარეშე.

კიდევ მეტი, ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიაში I ტომში აიას შემდეგი განმარტება იქნს მიცემული: „აია — ბერძ. Aia კოლხეთის სამეფოსა და მიხი დედაქალაქის სახელწოდება ანტ. ხანის ავტორების (ბეროდოტი, ამოდონიოს როდოსელი) მიხედვით...“ და წარმოდგენით, რომ ამ განმარტების ზღვს აწერს თეთროს ნ. ლომოური. საყურადღებოა მისთვის შეატლება აია — ქალაქი იყოს და ჩვენთვის არა? აი ეს კი არის, ზვენი აზრით, „უხერხული“ ციტა მეტიც და ერთი რამეც არის საოცარი, ასახელებს სწორედ იმ ავტორებს (ბეროდოტესა და ა. როდოსელს), რომელთა დამოწმებით უარყოფს თავის წერილში აია-ქალაქის არსებობას.

4. პატრ. ნ. ლომოური ბერძენ ავტორთა ოდნავ განსხვავებული ცნობების მიხედვით გაცვირებული სეპის კითხვას — „შეატლება ამის შემდეგ ჩვენ ვლამარაკოთ აიას რეალურობაზე?“ — რადგან მთელი რიგი ავტორები აიას მოიხსენებენ ქვეყნად (კოლხეთის სინონიმად). ზოგი კი — ქალაქად („ზოგადობა ავტორში აია გაიგო როგორც კოლხეთის ქალაქის სახელწოდება“, ამიტომ თურმე „ერთად სეკვია აიას“ ძიება სადღე კონკრეტულ ადგილას“.

რატომ გვაქვს ეს „შეთანხმებელი“ მოსაზრებები იმის უფლებას, რომ „აიას“, როგორც ქალაქის, არსებობა უარყოფთ საბოლოოდ?!

ეს სწორედ ბერძენ და რომელ ავტორთაგან არაა გასაყვანი — რომი, ენეკოა, ნეაპოლი ქალაქად ერთი და სახელმწიფოებისა, საბერძნეთში ათენი და კორინთა ქალაქისახელმწიფოები (პოლოავები) იყვნენ და იწოდებოდნენ ქალაქების მიხედვით. ქალაქდინა — ნახევარკუნძული არის და ქალაქიც. გნებავთ, უძველეს დროს (ძვ. წ. აღ. II — ათასწლეულში) იველი აღმოსავლეთშიც — ზამილონი სახელმწიფო იყო და დედაქალაქსაც ზამილონი ერქვა. ბევრია ამის მაგალითი შემდგომ სურათშიც კი.

ვისა და მოსკოვის სახელმწიფოები ქალაქების სახელით იწოდებოდა. დღესაც ქვეყნების აღტი-რისა და ტუნისის დედაქალაქები — ქალაქი ილკირია და ქალაქი ტუნისი. განა არის ამაში ვასაყვარი და შეუძლებელი რამ, რომელიც ფრიალ საეპოსს გახდის" მის (ქალაქ აიას) „ძიებას საღმრეთო კონკრეტულ ადგილას?!"

მეგრამ, თავი დავაყვარებთ ასეთ შესაძლებლო-ბათა დაშვებას და ვნახოთ, მართლა როგორია წარმოდგენილი „აია-კოლხეთის“ და „აია-ქალაქის“ საკითხი თეთი არგონავტების თქმულების ბერძნულ ტექსტებში, ცალკეული ავტორებისა და წყაროების მიხედვით. პროფ. ა. ურუშაძის წიგნში („ძველი კოლხეთი არ-გონავტების თქმულებაში“, 1964) საძიებლის მი-ხედვით აია როგორც კოლხეთის სინონიმი-მ ბერძნულ წყაროშია დასახელებული თუ მინიმ-უმბულო:

1. მიმნერამე (VII-VI ს.) ასეთ კონტექსტში: „აისონი... ვერ წამოიღებდა... სწამისს აიადან“ (გვ. 201).

2. ჰინდარეს სტროიონები (522-442) — „...ფრატეს სელიც გამოიწვიოს აიადან“ (გვ. 219).

3. გერბიხდ (408-406) — „ნეტავ არ ვაეშვათ აარგოს“ ხიზალდი კოლხთა აიასაენ“ (გვ. 231).

4. ფერკელე (V — ძვ. წ.) — „აიაში ოქროს სწამისს მოსატანად ავტრიდან“ (გვ. 259).

5. ჰეროდოტე (484-425) — „შიადგენ აიას — კოლხეთს და მდ. ფაზისს“ (გვ. 281); „არცა სწამისისათვის აია-კოლხეთისაენ მიემგზავრებოდნენ“ (გვ. 284); „აია-კოლხეთიდან მოვიდა ეს კიტისორე“ (გვ. 285).

6. ლიკოფრონ ქალკიდელი (III ს. ძვ. წ.) — „აიასს და კორინთოს მარისხანე გამოგებულმა (ავტრმა) გამოგზავნა“ (გვ. 301).

7. აბ. როდოსელის „არგონავტიკის“ სქოლი-ონები — „ტიტანური აიას მოშორებით“ (გვ. 331).

8. სვიდა — „აია — მწვა; აიია — ენჩუ-ლი; ავტი — საყუთარი სახელი“ (გვ. 479).

მეგრამ, თუ დავაყვარებთ ამ ციტატებს, აია კოლხეთის სინონიმად შეიძლება ვივლის-ხმით მხოლოდ ჰეროდოტესთან ტექსტში, და-ნარჩენ 7 შემთხვევაში ტექსტი არ იძლევა სა-შუალებას აია და კოლხეთის ვეოგრაფიული ცენტრის იდენტიფიკაციისთვის: „აიადან“, „აიაში“ და „აიასაენ“ — აქ შეიძლება ქალაქიც ვივ-ლისხმით და ქვეყანაც მხარც.

ვნახოთ როგორია ასეთივე მსჯელობით „აია-ქალაქის“ საკითხი.

აია ქალაქად ნახსენებია ამ წყაროებში 11 ავ-ტორის მიერ:

1. ვესტალით თესალონიკელი (XII ს.) „განმა-რტებებში“:

„აია კოლხეთის ქალაქია“, აქვე დასახელებ-ბულია აიას „მოქალაქე ქალაქი“ „მოქალაქე ქა-ლი“ (გვ. 183).

2. ეველოს კორინთელი (VIII — ს. ძვ. წ.) — „აია კოლხეთის ქალაქია“ (გვ. 195).

3. სტ. ბიზანტიელი (VI — ს. ახ. წ.) — „აია. კოლხთა ქალაქია, ავტიის დაფუძნებელი“ და ცდილობს, როგორც ზემოთ ვნახეთ, მისი ვეო-გრაფიული მდებარეობის ზუსტ განსაზღვრას და სხვ. (გვ. 230).

4. ვერიპიდეს „მედეას“ სქოლიონებში — „კოლხთა აიასაენ... ქალაქია კოლხებში“... (გვ. 238). „აია — კოლხეთის ქალაქი“ (გვ. 240).

5. ფერკელე (V — ს. ძვ. წ.) — „აია — კო-ლხთა დედაქალაქია... მოიხსენიება ენძელი ფა-ზისში“ (გვ. 257).

6. ლიკოფრონ ქალკიდელი (VII ს. ძვ. წ.) — „აია — ქალაქი კოლხეთისა“ (გვ. 304).

7. იოანე ცეცე (XII ს.) — „აია კოლხე-თის ქალაქი“ (გვ. 310).

8. კალიმაქე კვირენელი (315-240) — „კოლ-ხები ჰქვიათ აიაში (მოსახლე) მოქალაქეებს“ (312).

9. აბ. როდოსელის „არგონავტიკის“ სქოლი-ონები — „კოლხეთის აია-აია ქალაქია კოლხე-თისა“ (გვ. 325).

„მდინარე ფაზისსაც აქვს მცირე ენძელები და რომ ქალაქი აია მის ენძელებზე ძვეს“ (გვ. 332).

10. ტიმოქსი (352-256) — „აიაში... ქალაქთან ნაგებ იასონის ტაძარს...“; „ზღვის მახლობლად, ქალაქიდან არც თუ ისე დაშორებით, ავტრუ-ლია კორწიდის სამახსოვრო საყრდნეებები“ (გვ. 344).

11. სტრაბონი (64-63 — 24-23 ახ. წ.) — „ფაზისთან ზომ მივასწავებენ ქალაქ აიას“ (გვ. 414).

ადრე ციტირებული ავტორებიც: ნიკანორ ალექსანდრიელი, კლავდიოს პტოლემეოსი, ანონიმი მწერალი, რომელიც მოიშველია ნ. ლო-მოტრამ აია-მოქალაქეების იგივეობის უარსაყოფად, აშკარად მიუთითებენ აიას, როგორც ქა-ლაქს, ანონიმი მწერალი კი განსაზღვრავს ქა-ლაქის სიდიდეს, რომ ის იყო დიდი ქალაქი.

აქ თვრთმებრივ წყარო, თვრთმებრივ ავტო-რი აშკარად მიუთითებს აიას როგორც ქალაქს. აქ ხშირად აია-ქალაქი ისეთ კონტექსტშია, რომ იგი იმდენაა მისი დამფუძნებლის (სტ. ბიზან-ტიელი), მის „მოქალაქეთათვის“ მიღებულ სა-ხელებს (ფე. თესალონიკელი), ვეოგრაფიულ ადგილმდებარეობას (ფერკელე, აბ. როდოსე-ლი, ტიმოქსი), იქ მოსახლეთა აქროვნულ“ კუ-თიერებას (კალ. კვირენელი), სიდიდეს (ანო-ნიმი მწერალი) და ა. შ.

ეს დამატებითი ნიუანსები უკვე მშინან ცნობათა რეალურობის სურათს და აიას ქალა-

ქალ აღიარების სრულ შესაძლებლობას; როგორც ვხედავთ, არაერთიანი საბაზი არ არსებობს იმისათვის, რომ „აიას, როგორც ქალაქის რეალურ არსებობაში“ გვეჩ შევიტანოთ, ამ ათქალაქის „მთავარი სადგურ კონკრეტულ ადგილას“ — შეუძლებელი იქნება.

ჩვენ, პირაქით, ვფიქრობთ, არ არსებობს არც ერთი წყარო, რომელიც „აია-კოლხეთის“ იგივეობაზე მტკიცედ მიუთითებდეს და ყველა მონაცემები არსებობენ იმისათვის, რომ აია — ქალაქად ვაღიაროთ; ვადავხედოთ ზემოთმოთხაზილ ციტატებს და, ვფიქრობთ, ერთი თვალის გადავხედვაც საკმარისია ასეთი დასკვნისათვის.

5. ჩვენ ვწერათ „უძველესი ტრადიცია კოლხეთის დედქალაქის ეპოსიკონს ნოქალაქიანთან — არქეოპოლითან, მანამ არ გავიანჯიკოთ ითარგმნებოდა ქართულად პროფ. ა. ურუშაძის მიერ და ხანამ „ეპიკოსი“ შედარება-გაიკვეთა მონღოლთა კუთხოვანთან“ — ვფიქრობთ, სრული უშეშარტებია. არ არსებობს ადრინდელი არც ერთი წყარო, არც ისტორიული, არც ეთნოგრაფიულ-ფოლკლორული, არც გეოგრაფიული, რომელიც ეთ — ქუთაისის იგივეობაზე ზიგანის-შეხვეს. ეს მოსაზრება გამოსთქვა პროფ. ა. ურუშაძემ კვბა-ქუთაისის იდენტურობის საკითხის განხილვისას, მაგრამ ჩვენ ჩვენს წერილში (სადა იყო მედვას ბადა) საკმაოდ დამყარებით განვიხილეთ ეს საკითხი და, ვფიქრობთ, გაჩვენებთ ნაჩვენებია რაიმე ქალაქის შესაძლო არსებობა კოლხეთში ერთდროულად: აია-ეპოს და კვბა-ქუთაისი, მაგრამ, ჩვენ დასკვნაში ვწერათ: „ქალაქი აია-ეპოს ყველა მონაცემებით (ისტორიული, გეოგრაფიული, ეთნოგრაფიული, ტრადიციული და სხვ.) უნდა იყოს იდენტური ნოქალაქთან — არქეოპოლით, რაც უნდა იყოს, აგრეთვე, ეპოქალაქისა და ეპოქურული დეპოზიტის ფონეტურ და ხემატიკურ იდენტურობაში“. პროფ. ნ. ლომოური პირდაპირ არ წერს, მაგრამ, აღმათ ამას ვხედავთ, რომ ისიც ჩვენ გვასუფერტობს და „უხემატიკურობა“ გვითვლის იმას, რომ არ გავიზიარებთ მოსაზრება აია-ქუთაისის იდენტურობის საკითხში, რომ მისი თქმით „აია-ნოქალაქების იდენტურობის უარყოფა არ მამხლარა ბედავება“ და სხვ. დიამ სწორად, რომ ხელა-დებით მოხდა მსკელობისა და ადრე არსებულ მოსაზრებებისა და ტრადიციების განხილვისა და გათვალისწინების გარეშე, მსკელობისა და განხილვისათვის ეთ, როგორც ვნახეთ, თვით პროფ. ა. ურუშაძის შენიშვნაზე წიგნშია („ძველესი აზროვნების თქმულებებში“) მოცემული უძველესი მასალები ძვ. კოლხეთისა და ეპოქად აია-არქეოპოლისის ისტორიისათვის, რომელიც წარმოადგენდა ჩვენთვის ითარგმნებულ წყაროს.

საინტერესოა, რატომ პირდაპირ არ სვამს ამ საკითხს პროფ. ნ. ლომოური.

რადგან ჩვენ გვიწყევდურა პროფ. ა. ურუშაძის მოსაზრებათა გაუზიარებლობა, „თვითონ უთუოდ მომხრეა, მაგრამ, საჭირო იყო გარკვევით ჩამოყვარებულმა თავისი მოსაზრება ამ საკითხზე — თუ რა საფუძველზე და მონაცემებს ემყარება ეს ახალი და მოულოდნელი განსაზღვრა ადრესისა და მედვას რეზიდენციისა — და საკუთარი აზრით გამოთქვა ამის შესახებ.

ამ მოსაზრების ერთადერთი დასაყრდენია იმ, რომ თითქოს „პეროდოტუსთან... აია და კოლხეთი გაიკვეთა“ და ამითი „იხსენება“ აია როგორც ქალაქი და რჩება ქალაქად მხოლოდ კვიტასი-კვიტასი-კვიტასი? მაგრამ, ვერ ერთი — არც პეროდოტუსის წიგნშია გარკვევით ნათქვამი ეს იგივეობა — „აია-კოლხეთიდან“, „აია-კოლხეთი“ და „აია-კოლხეთისაგან“ — ასეთ კონტექსტში ამ ორი სიტყვის დაკავშირება შეიძლება მათი „იგივეობა“ გარეშე. დედქალაქისა და ქვეყნის ერთად ამ ფორმით დასახელება არ არის გამოჩენილი და დამკვეთები.

მეორე მხრე — რატომ დაეუქვით მხოლოდ და მხოლოდ პეროდოტუსს (ისიც გარკვევითაა მოსაზრების შენობი) და არ დაეუქვით ზემოთ ჩამოთვლილ მრავალ წყაროს და მათ შორის ისტორიულ და გეოგრაფიულ შრომათა პრეტენზიის მქონე ავტორებს, რომლებიც გარკვევით ამბობენ თავიანთ მოსაზრებას აია-ქალაქის არსებობაზე და საკმაო სიზუსტით საზღვრებენ მის გეოგრაფიულ მდებარეობას.

ვფიქრობთ, სიზუსტეს მოკლებულია მოსაზრებაც, რომ თითქოს: „აიას აღიარება ქალაქად მერმინდელ ხანებში დამკვიდრებული იქნა ინფორმირებული ზოგიერთ ბერძენ კონსტატორთა წყაროებით“. ვერ ერთი: კვიტასი-კვიტასი საერთოდ გამოჩნდა წყაროებში ძვ. წ. III საუკუნიდან — ამ, როდოსელთან, ლეკალიკალითარ, კალიპქსთან და მათ შორის უნაძენელ ორი აია-ქალაქად აღნიშნავს.

აია, როგორც ქალაქი, ნახეხები აქვთ გაცილებით ადრე ვეგ კორინთელს (ძვ. წ. VIII ს.), ვერკიდეს (ძვ. წ. V ს.), ტიმოსს (352-256).

მეორე მხრე — კონსტატორები, პოეტები, მსატერედი ნაწარმოებთა ავტორებია სწორედ ზემოხსენებულნი: ამ, როდოსელი, ლეკალიკელი და კალიპქე კვიტანელი და ის ავტორები ეთ, რომლებიც აიას ქალაქად აღიარებენ — ბირთადად, როგორც ზემოთ ვთქვით, ისტორიული და გეოგრაფიული ხასიათის შრომების ავტორებია (პლინიუსი, ვერკიდე, ტიმოსი, სტ. ბიუსტელი, სტრაბონი) და აია-ეპოდ დინფორმირებულ კონსტატორებში. სვთათოხას უნდა აღნიშნოს, რომ კვიტასი — კვიტასიონის ქუთათთან განთავსების საკითხს კიდევ ერთი გაჩვენება ართულებს, რომელიც ჩვენ არ გავითვალისწინებია მანამ ჩვენს წერილში.

აღმოჩნდა, რომ სწორედ ათს „ნახევარკენჭულზე“ არსებობს ტოპონიმი „კეტიონი“.

ზუსტად 100 წლის წინათ ვაზ. „ღაროებაში“ გამოქვეყნებულ (№ 258-13/XI — 1879) ინფორმაციაში გვითხრობთ: „ახალსენაკიდან გვეწერენ, რომ სოფლებს ნისსაიკოს, კეტიონს და ახაშის სახ-ნი მიიღეს ზღვხელი სომხ-ნად გაერცლებული იყო უვაცილა და რამდენიმე კაცი და ქალი ამსხვერპლა“. ათს ნახევარკენჭულზე, მდინარის პირად, ასეთი ტოპონიმის არსებობა, ა. შ. როდოსელის, ფაქტობრივად ერთადერთი წყაროს, ზემოხსენებულ ინტერპრეტაციას უფროდ ემიჯნა ქვეშ აყენებს.

საჭიროა ათს ნახევარკენჭულის ტოპონიმების საფუძვლიანი შესწავლა (აქვეა „კენჭულის“ აღმნიშვნელი ტოპონიმები: ისტლა, ნოსი-რი) და მათი გათვალისწინება საკითხის შეცნობად ანალიზისათვის.

6. პრაოფ. ნ. ლომოურის კრიტიკულად უდგება ჩვენს მიერ ფოლკლორული მასალის გამოყენებას, იგი წერს: „ეს მასალა იწყვეს ეგვიპტეში იმ მხრივ, რომ ეს კი არა ხალხში თითბიდან-თითბაში ვაღმოცემულია ლეგენდა, არამედ ლიტერატურული გზით აქ შემოსული ცნობებია. ნოქალაქეზთან ათს და არგონაეტთა მიიის დაკავშირების შესახებ“. ჩვენს სტატიაში ჩვენ თვითონ ვწერს ფოლკლორული მასალის სიფრთხილით გამოყენების შესახებ, რომ იგი ანგარიშსწავლით სხვა მოტივების არსებობასთან ერთად, მათთან შეფერების შემდეგ და სხვ.

ჩვენ შევეცადეთ, ვერ კიდევ 70 წლის წინათ გახსნილი გამოქვეყნებული — ხალხში გაერცლებული ლეგენდის მოშველდება, ამგვარად გაერცლებულ თქმულებებსა და ლეგენდებთან ერთად, და არც მათი ლიტერატურული გზით შექმნის შესაძლებლობა დავაიფიქროთ. მაგრამ, თუთა ამ მოკლე თქმულებათა სიუჟეტი, მათი პერსონაჟები, ტოპონიმები ქმნიან შთაბეჭდილებას, და უფლებას ვაძლევენ დავუშვათ მათი არა ლიტერატურული გზით წარმოშობა. ან რატომ ვაძლავ ლიტერატურული გზით გაერცლებული ადგილად მიიჩნე და მისი არქეოპოლისონოქალაქევი და არა კლხეთის რომელიმე სხვა რეგიონი?

ფოვალშემთხვევაში, პრაოფ. ნ. ლომოურის განცხადებას, რომ იგი „ლიტერატურული გზით“ შემოსული ცნობებია, დადასტურება უნდა, ლიტერატურული და ფოლკლორული წყაროების ურთიერთ შეფერების გზით და სხვ. მედღეს საბჭოთა ხალხში გაერცლებული ვარდები და უვაცილები არა გვეგონია ლიტერატურული გზით იყოს ხალხში შემოსული.

ფოვალშემთხვევაში, ჩვენ რაიმე პრინციპული დავაყენა. არ ვაგვიფიქრობია ფოლკლორული მასალებიწმინდედით და ვთქვით: „ასახვირველია, ფოლკლორული მასალების ისტორიულ წყაროდ

მიიღება შეუძლებელია, მაგრამ მათ რომც ესა-თუოდ ანგარიში უნდა გვეყენოს კრიტიკულ წყაროებთან შეფერებით, უდავოა“ (ვ. 167).

7. პრაოფ. ნ. ლომოურის ნოქალაქევის არქეოლოგიური ექსპედიციის მონაწილეა და, სამწუხაროა, რომ წინასწარი განწყობილებებით უდგება არქეოლოგიური ექსპედიციის მომავალს, მის შედეგებს, მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი განწყობილებებისათვის როგორც ვნახეთ, არ არსებობს მყარი საფუძვლები. მას თითქოს უყვე წინასწარი გადაუწყვეტია, არქეოლოგიურადაც, რომ ნოქალაქევი მხოლოდ ციხე-გოჭია და მის ისტორიას არ ვაძლავიღებთ ძვ. წ. III საუკუნეს. იგი წერს თავის წერტილს პირველ ნაწილში დსკენის სახით: „ამგვარად, უოველივე ზემოთქმული საფუძვლებს ვაძლევს ნოქალაქევი ვეძიოთ ნაგაროვლის ერთ-ერთი უძველესი ქალაქი, რომლის ისტორია ძვ. წ. III ს. დასაწყისიდან უნდა ვიანგარიშოთ“. მეორეგან კი სულ ბოლოს: „ამრიგად, ნოქალაქევი ათს ძიება, ჩვენი აზრით არ აქნება მართებული და უნდა დავამოკიდდეთ ამ ქალაქის ისტორიას ამ, ახლადეა ხაქოა მანგარდლოებით, რომელიც ხანდა წყაროებშია დამოწმებული“.

ათს წინათ გამოქვეყნდა ნოქალაქევის გათხრების გარშემო წერტილი თვით პრაოფ. ნ. ლომოურის ხელმოწერით (პრაოფ. პ. ზაქარაიასთან და ე. ლეკვინიძესთან ერთად) — „გერსიკლოქის ქალაქი“ (გაზ. „კომუნისტა“, № 87 — 10, 12 1975), სადაც ვკითხულობთ: „ნომოვებულია აგრეთვე საკმაოდ მეტწილად არქეოლოგიური მასალა, ამ მასალამ თავისუფლად განსაზღვრა ქალაქის არსებობის პერიოდი, მისი საწყისი და ბოლო. თუ არქეოპოლისის ისტორიულ წყაროთა მიხედვით, როგორც ქალაქი, დასტურდება მხოლოდ VI საუკუნიდან, არქეოლოგიური მონაშთი გაცილებით ადრეულ სურათს გადაკვივლავს. ახალ მონაშთართა მიხედვით ამ ადგილას მოზარდი საომარული მუქქი უფიქლა ვერ კიდევ ჩვ. წელთაღრიცხვაში პირველი ათხეულის დასაწყისიდან“. აქაც საოცარი წინააღმდეგობა; ერთ შემთხვევაში ავტორი დაბეჭდვით წერს, რომ „არქეოპოლისის ისტორიას არ ვაძლავიღებთ ძვ. წ. III საუკუნესო“; ამ წერტილში კი თითქოს აქ ქალაქისათვის დამაბასათებელი მჭიდრო დასახლების ნიშნებია და მისი ისტორია ძვ. წელთაღრიცხვის „პირველი ათასწლეულის დასაწყისს“ სწვდება, რითაც სწორედ „არგონაეტებზე“ არსებული ცნობების თაობაზე უბალოდებთ.

ნათუდ არ იქმნება ასეთი შთაბეჭდილება, რომ ავტორის რატომღაც არ უნდა ათს არსებობის ნიშნები ნახოს ნოქალაქევი? თორემ არქეოლოგიური გათხრები მიმდინარეობს, არსებობს ათს არსებობის შესახებ, როგორც ვნახეთ, ისტორიული, გეოგრაფიული, ფოლკლორული ტრადიციული, სწორედ არცთუ არქეოლოგი-

ურცი) და სხვ. მონაცემები და რატომ არ უნდა იყოს აიას „ძიება მართებელი“, და ძიების წარმოებას რა უშლის ხელს? რატომ „დაჯიშა-ყოფადღეო“ ძვ. წ. III საუკუნითა და ციხეგო-ფთი რატომ უნებართვით ამ პროცესებს? ვინაა გათხრების შემდეგ არ სწობდა კატეგორიული დასკვნების გამოტანა?

თუმცა გათხრების დამთავრების შემდეგაც კ. აიას აქ არსებობის მატერიალური ნიშნების აღმოჩენილობის შემთხვევაშიც კი კირის მისი კატეგორიული უარყოფა და აი რატომ?

ნ. ლომოური თვითონ წერს, რომ შავი ზღვის-ბიჩეთში დღესათვის შემწვებლობა პირველად ახ. წ. I-II საუკუნეებში შემოდიხს. თუ ეს ასეა, მაშინ ათა-ნოვალაქევენი სრა სსახლეების ნან-გრევებს არ უნდა მოეყოლოდით. სხვა მობრძე-ბიუ არსებობენ ამისათვის, ცნობილია, რომ კო-ლხეთისათვის ქვითკობის ნაგებობებში და სსახ-ლებები არ იყო დამახასიათებელი; ეს პირობა-ღებელი იყო ერთის მხრივ ამით, რომ კოლხე-თი მდიდარი იყო ზეცეის უნიკალური საამშე-ნებლო მასალით (მუხა, წამლა, კაცლის ხე, კო-ბიტი, ძეღქე, ურთიბელი და სხვ.) მეორეც მხრივ, კოლხეთის ჰაობიანი ნიადაგი ადვილად ელენათვის ქვითკობის კედლებს სინესტიო. ამი-ტრიად ასე ვეიან შემოვიდა კოლხეთში დღლა-ბით ნაგები ქვითკობის შენობა და ასიც არა მსოფრად, ძალიან იშვიათად. შეიძლება ითქ-ვას, რომ ამ ტენდენციამ დღემდე მოაღწია. კო-ლხური ხალხური ხეროთმოძღვრების ისტორი-აში, ხანჯამულთა ხით ნაგები, აფინიანი სსახ-ლებების არსებობა.

„არგონავტიკაში“ ასეა აღწერილი კ. აიას: „არგონავტები მოვიდნენ კოლხეთში და მდინა-რე ფსილით ავიდნენ კოლხეთის დედაქალაქ ააში. ზომადრათა და სილამახით ბრწყინა-და აია. მალაი სსახლებები ფართო კარებით, და ხვეტების მწყობრი რაგი კედლებში გარშე-შო. სპილენძით გამოკრებული ბურჯები...“ ხალ-ხური ხეროთმოძღვრების ისტორიის სპეციალი-სტები ფიქრობენ, რომ კოლხური ხის დიდი სს-სახლებებისათვის დამახასიათებელი იყო სწორედ ირგვლივი აფინი, რომ კედლებში დაცული ყო-ფილიყო კოლხეთისათვის დამახასიათებელი ხშირი ნალექებისაგან. ასევეტების მწყობრი რი-გი კედლების გარშემო სპილენძით გამოკრებუ-ლი ბურჯებით მიუთითებს სწორედ იმაზე, რომ აუტის სსახლები ხით ნაგები იყო უთუ-

ოდ, კოლხური ხეროთმოძღვრებისათვის დამა-ხასიათებელი ირგვლივი აფინი, ამიტომ ნაგე-ლებად მოსალოდნელია არქეოლოგიური ძიებნაში კ. აიას ნაგებობათა პოვნა. რაღაც განსაკუთრე-ბული, საოცარი პირობები უნდა შეიქმნას მი-წის სიღრმეში, რომ აიას დროინდელი ხის შენობა მართებელი იქნას ნაპოვნად და აი ეს სო-ცრებაც: სწორედ აიას „ნახეარკუნძულზე“ არქეოლოგიური გათხრებისას, სოფ. ნოსირში (რომელიც ეტიმოლოგიურად ბერძნულ ნოსოსს— კუნძულს უნდა ნიშნავდეს) მდინარე ტეხტის ნა-პირზე ნაპოვნია საკმაოდ მოზარდი ხის საე-ზოგურებელი სახლის ნაშთები, რომელიც დამა-რიღებელია სწორედ ძვ. წ. აღ. II ათასწლეუ-ლით.¹

გარდა ამისა, აქ ნაპოვნია თიხის კუბკლები, რომლებიც გამოირჩევიან ფორმით, დახვეწი-ლობითა და ნამკაულის სიმრავლით. ნაპოვნია ქონები, კოკონები, ტოლები, ქალები, ძვლისა-გან ნაელები საღვინები, საპირაღებლები, და მუშავებული ირმის რქა, ბრინჯაოს სატყვარი, საჭრელები და სხვ. არქეოლოგი დ. ქობიძე, რომელმაც აწარმოვა გათხრები, ათარღებს რა მათ, წერს, რომ აქი ვეუთენის „გვიან ბრინჯაო-სა და აღრეული რკინის ხანას, დაახლებით ძვ. წ. II ათასწლეულის შეახანები...“ (ეს არის საყოველთაოდ ცნობილი ლეგენდარული კოლ-ხეთის ისტორიის აღრეული მონაწილე, რო-გორც ფიქრობენ ამ ეპოქაში, მის აღრეულ საფეხურზე, ძვ. წ. II ათასწლეული II ნახე-ვარში უნდა მოსულყვენენ ამ არგონავტებო“. იქვე).

ვევლადერი ეს ხდება იმ „ნახეარკუნძულზე“, საღაც მდებარეობდა კ. ათა-არქეოპოლისი-ნო-ქალაქივო.

მიუხედავად ყოველივე ამისა, ვიფიქრებო, ნაკლებად მოსალოდნელია არქეოლოგიური გა-თხრებისას კ. აიას ნაგებობათა პოვნა, მაგრამ, ამითი არც შეიძლება აიას ნოქალაქევენი ლო-კალიზაციის უარყოფა. საერთოდ უნდა ითქვას რომ არქეოლოგია არაი ისტორიის ერთადერთი წყარო, მართალია ის უმნიშვნელოვანესი და ხშირად უტყუარი წყარო, მაგრამ მაინც ერთ-ერთია და არა ერთადერთი.

1. გაბ. „ლიტერატურული საქართველო“, პნ 8 — 1971 წ. დამ. ქობიძე „ნოსირში ტეხტ-რის პირად“.

ალექსანდრა ბარამიძე

მომზადების ჩანაწერები

1960 წლის 22 მარტიდან 18 აპრილამდე ვი-მოგზაურეთ ევროპის გარშემო გემით „ფილიქს შერტიცხე“. ეს იყო შთანბეჭდავა, დაუ-ვანჯარო მგზავრობა. 20 კაცი ვიუაეთ საქართ-ველადან, თან მასლდა მუდღღე. ექსკურსიების დროს ჩვენთან შემოერთებულა იყო მურხან-კელთა ჩკუფი. პირველი კლასის მშვენიერი კომფორტული კაიუტა გვქონდა. მრავალი ევ-როპელი ქაუანა და დიდი ქალაქი მოვინახუ-ღეთ. აქ ვაქაუუნებ მოგზაურობიდან მიღებულა შთანბეჭდილების ჩამბეჭიმე ჩანაწარს.

1. ღაბაღღის დღეობა ჩრდილქმისს ღაბაში

პირველი დიდი ქალაქი, რომელსაც ვეწიეთ, იყო სტოკჰოლმი. იქიდან ჩვენმა გემმა გეზი აიღო კლის არხზე. არხი ვაიარეთ 26 მარტს, დაბით. 27 მარტს, დიღით პარკულად შეპოგვე-გება ჩრდილოეთის ზღვა. წვიმდა, ციოდა, ადბა ბურუსი. გემი წელა მიცურავდა, გვარუავდა. წინა დღით გემის კაპიტანმა ზაუზარი ჩავატა-რა, ვაგვაუტახთა, რომ ჩრდილოეთის ზღვა კორველაა, შეიძლება ქლიერი დეღუაც დაგვე-დებესო. მართალი ვაბზრათ, უარესს მოველო-ღათ, აქნებ ამიტომაც რუყვა შედარებით ადვი-ლად ავიტანეთ.

27 მარტი ჩემი დაბადების დღეა. კრუზის აღმონებრადიამ უველა მგზავრის ანკებური მონაცემები იცოდა, აცოდა ჩემი დაბადების თარიღიც. ამ დღეს დიღით, ხაუნშენდის, გემის კაპიტანს რადიომ უველას ვახაგონად მომილოცა დაბადების დღე და ბედნიერი მგზავრობა მიხუ-რვა. ზაუნშის დროს შევამჩნიე, რომ ჩვენნი ჩკულებს წევრები ღიდ ფაუ-ფრუსი იყუნენ,

ჩემ-ჩემად (შეთქმულეებით) რადაცავე ღაბა-რაკობდნენ ჩვენ, მე და ჩინოს, ეს არ გამოგე-პაოვია, ვარძობდით, რომ ხაიღუმლო ჩურჩუ-ღო ჩემი დაბადების დღეს შეეხებოდა. არაფერი ვკითქვანს დღე ჩვეულებრივი რიტმით მიდი-ოდა. შედამებისას რადიომ გამოაცხადა (ჩვენა კულტბელმძღვანელის ივან ივანინის ხმა იყო), რომ გემბანზე აღმონებლია ხაეჭოვ კურჭელი, რადაც უცნობი ხითხით ხაეხე. აღმინებრადია მოითხოვს ეს უცნაური კურჭელი დაუყოვნებ-ღეუე მოაშორონ გემბანს, წინააღმდეგ შემთხვე-ვაში მალბული იქნება მკაცრი ზომებით. ნი-ნოს ეღდა ეცა. შეეშინდა, ვინმემ ჩაიხე პრო-ვოკაცია ზომ არ მოაწყოო. მე გამეცინა, მიხვ-ღი, ჩვენებს კასრით დვინო ექნებოდათ გემბან-ზე გატანილი გახაცეველად. ალბათ, ხანკეტო-ხათვის ემზადებინა.მეთქი. მართლაც, მეზობელ კაიუტაში ზარხარი ატუდა და ერთბაშად ჩვენ-თან შემოქრა ერთი ჩვენი თანამგზავრთავანი, ფრიად სიმამთურა, ცოცხალი, მხიარული გუ-ატერინე ალანა (პროფესორ ვრიგოლ ბრეგვა-ნის მუდღღე) და სიცილით გვეუბნება, გესმით ივან ივანინმა რა ოინი გვიყო (ივან ივანინი კულტბემუკის მოვალეობას ჩინებულად ასრუ-ღებდა. მხიარული კაცი იყო, მომღერალი, მო-ცუკუაე. მომღებნი, სხვადასხვა ვართობის მო-თაფე, დეღაშატორი...). ივან ივანინმა, თქვა ალბათ, სიტყვა გატება და ხაიღუმლო გავი-მეღაყნა. რაღა დახააღია, ქართული ტურის-ტების ჩკუფი დღეს, ვახშის შემდეგ რესტო-რანში აწყოებს აღუქანდრე ბარამიძის დღეობას, იმეღია ვეწვეულოო, დასინა და ვაეიდა.

რა ვაეწუობოდა, მიწვევა მივიღეთ, დათქმულ დროს რესტორანი ვაჩირაღდებულე და ხუფრა გაშლილი დაგვხედა. გემის პატარა ორკესტრმა

ივანე ივანის დირიჟორობით ხაზეიმო მარში დაუკრა. დღეობაზე მოპატიუებული ამოჩნდნენ კრუიზის ზელმძღვანელობა, გუნბის კაპიტანი და მისი ერთი თანაშემწე (მეორე მორაგებობა), მურმანსკელები. სუფრა ნავსე იყო ზორავით და სასმელებით. აღმინისტრაციის დაკვეთით სამზარეულოს გამოცემა ორი დიდი ტორტი, მურმანსკელებს მოეტანათ ვებერათელა ზურავიელი. სუფრას ჩინებულად გაუძღვა ეკატერინე ალანა. ბევრი თბილი ხიჭყვა და გულითადი ხაღდგარძელო ითქვა. ნაშვლი ძმურა, მეგობრულა, საბჭოური, ანტირანციონალურა მეჭლის ვაპოვიდა. მე ყველას დიდი მადლობა მოვასხენე: ამ ქარბუქიან ღამეს, ჩრდილოეთის ცივა ზღვის ტალღების დგრაალმა ასეთი შეხანიშავი შეხვედრა მომიწვეთ-მეთქი. მინდა ვისარგებლო შემთხვევით და შეგახსენოთ ერთი პატარა შემთხვევა, რომლისთვისაც თითქო ყურადღება არავის მიუქცევია. ორი დღის წინათ სტოკჰოლმს რომ ვთავაღიერებდით, ჩვენ ვაღაფსერეთ ერთი დიდი არხი. ვიღმა გეოგრაფია, რომ ეს არხი გაუყვანეს 1700 წელს ნარვაში ტყვედ ჩავარდნილმა რუსმა მეომრებმა, ამ ამბის მოსწონებამ შეწრაფა. საქმე ისაა, რომ ნარვაში ტყვედ ჩავარდნილთა შორის იყო ჩვენი თანაშემწე ალექსანდრე არჩილის ძე ბატონიშვილი, რუსეთის სახელმწიფო ვენერაღმადგენლობისტიტარც (არტილერიის საქმის უფროსი), პეტრე დიდის სიყრმის მეგობარი, ევროპაში აღზრდილი და განწყაღვლონი სპეციალისტი. ალექსანდრე ბატონიშვილმა ტყვეობაში 10 წელი დაჟყო, ჩრდილოეთის მკაცრმა ჰავამ დახცადა, სწორად ავადმყოფობდა და ზედს უჩიოდა. გულს მიანც არ იტყატა, კალამს ზელიდან არ უშვებდა (კარგი დიქტატორა იყო), ქართული სტამბის შროფტს ასხვეინებდა... ვერა და ვერა, მისი ტყვეობიდან გამოხსნა ვერ მოხერხდა, თუმცა პეტრე ამას ბეჭათად ეღალოდა. ერთ დროს ციმბირში კარლოს მეფისმეტყმ ალექსანდრეს განთავისუფლების შესაღობად 10 კასრა ოქროს მოითხოვა. ომის ხარჭების გამო გამოყოფილ ხაზინას ხად შეეძლო ამოდენა სახსრის გაღებამ პეტრე მიანც წერაღობით დაეკოხა ალექსანდრეს. როგორც ღირსეულ მამულშვიდას, ალექსანდრეს უახსუხინა «На то мы знавы-терпеть и умереть за интерес государства и отечества». ახ ეს, დიდებული პატრიოტო ალექსანდრე ბატონიშვილი მომწაღვლიობდა სტოკჰოლმის არხის გაუყანაში. ქართველი ბატონიშვილი დაიდუმა ტყვეობაში. საქართველოდან გადმოხვეწილმა მამულშვილმა თავის მეორე სამშობლოს, რუსეთს დაუმტკიცა სამა. გალოთო ერთგულმა და თავაშობიდა. ალექსანდრე ზაგრატიონი ერთი იმართავინა, ვინც თავი ვასწრია და მტრედ სამარკველი დაუღვა ჩვენი ხალხების, ქართველებისა და რუსების აწინდელ ურბვედ მშობამეგობრობას. ჩვენი

დღევანდელი მეჭლის ამისი ნყოფი-მეთქი, ვთქვი და დავცადე მშობის სადღევანდელ სახეში. ყველანი ზულგანაზული მამულშვიდნი (ქართველად გადღიერებული ქარა ღმურადა და აგორებული ტალღებით დიდი სპარით ენუთქებოდა ვემს). უკვე 12 საათი სრულდებოდა. კაპიტანმა დამე ნებნა გვისურვა და გამოგვიცხადა, რომ ვუახლოვდებოდათ მეღვიის ხანაპიროს და განთიადზე ჩვენი გემი ღუზას წაუშვებს ანტიერპენის საერთაშორისო ნავთსადგურშიო. ასე დასრულდა ჩვენი შეხება და ჩემი დღეობა ჩრდილოეთის ზღვაში.

2. მონტარი

1900 წლის 2 აპრილს ვეწვიეთ პარიზს თანამეჭვარ ქალაქ მონტარის. მივავწვია ქალაქის მერმა გრიგორამა. ჭერ პერ-ლაშეის სასაფლაო ვინაზულეთ და გვირგვინით შევამკეთ კომუნარტების კედელი. ჩვენთან, ქართველ ტურისტთა ჯგუფთან, შეწვიაღებული იყო მურმანსკელთა ჯგუფო, სულ 50 კაცი ღოყავით. მონტარის ერთად ვეწვიეთ. როგორც ცნობილია, პარიზს ვარშემო აკრავს ე. წ. თანამეჭვარი პატარა ქალაქების სარტყელი. ამ ქალაქებს კომუნისტებმა განავებენ. კერძოდ, კომუნისტებისაგან შედგებმა მონტარის მუნიციპალიტეტი. დეპუტატები და დამსწრე საზოგადოება ტაშით შეგხვდნენ. მერი მუხრვალედ მოგვხალმა. სხვათა შორის, აღნიშნა, რომ მისი მოადგილე საქართველოში ნაყოფია, აღბაცებულთა ქართველი ხალხი კულტურით, სტუმართმოყვარეობით, ამალი ცხოვრების მწველებლობით. მას ბედნიერი შემთხვევა ეძლევა თავისი და თავისი მოადგილის სახელით ახლა მადლობა მოასხენის საბჭოთა საქართველოს წარმომადგენლებს და მურმანსკელ სტუმრებთან ერთად ვულითაღად ზიგხალმის ზით მონტარის ქალაქის მუნიციპალიტეტის სახელით.

ჩვენი ვაგროთაინებული ჯგუფების მოსკოველმა ზელმძღვანელმა ადრევე გამოუთხოხია, თუ ქალაქის მერი სიტყვით მოგვმართავს, სახასაულოდ თქვენ უნდა იყოთ მზადო. მეც სიტყვა ავიღე. უწინარეს ყოვლისა, რასაკვირველია, მადლობა მოვასხენე მოპატიუებისა და თბილი მიღებისათვის. აღნიშნე, რომ უკვე დავათავაღერეთ დიდი პარიზი და ვერხალი, ღურბი და იმპრეხიონისტების გამოღენა, ინვალიდათა სახლი (ნაპოლეონის აკლამა), პარიზის ღვთისმშობლის ტაძარი, პანთეონი, ოპერის თეატრი, ერაულის კოშკი, მონმარტი, სენის ხანაპირო, პარიზის განსტყუილე მოედნება, ქუჩები... ვერხალმა ქართველებმა სასოებით მოვადვეთ თვალი ამ ღარბავს, ხადაე 1711 წლის აპრილის თვეში აქ დლი XIV-ს წარღვა მოხსენებით თავისი კვეყნის საქმეებზე საქართველოს ელჩო, სახელგანთქმული მწერალი და მარქენა დიპლომატი სედ-

ხან-სახან ორბელიანი. ბევრი რამე, რაც თვალთ
ვინახავთ-მეთქი, ჩვენთვის საცნობი იყო მათ-
ვის, სტენდალის, ბაღვაშის, უფლისციხის, ზო-
ლას, ანატოლ ფრანსისა და სხვა გამორჩეული
ფრანგი მწერლების წყალობით. თვითონ ნა-
ხუდს წახვედით რას შეეძლება? რაღა თქმა
უნდა, ჩვენ მოგვსიბლა და მოგვამადოვა დიდი
ვერსოვლი კულტურისა და დიდი რევოლუ-
ციის კერის დადებულებამ. მაგრამ ვერც იმას
დავამადოვო, რომ თითქმის ყველან, სადაც ვი-
ყავით, ერთგვარად დიდი მეთოთხმეტისა და ნა-
პოლეონის ხელი ტრიალებდა, უპირატესად
მათი სახელები გვესმოდა. აქ კი, თქვენთან,
მონტრეში, თავი შენატრად ეგრძენით, ეგრძე-
ტენთ ძმობის, მეგობრობის, კეთილი გულის
ქმნილობის სიძლიერე. ჩვენ აქ ვეცნობით ახალ,
ხელნაწილად ხატვანებს. უზომოდ დიდი მად-
ლობა, ჩვენო კეთილი ძმებო და ახმანავებო,
დიდი სახელოთა ქვეყნის უკიდურესი საზღვრებისა
და უკიდურესი ჩრდილოეთის აქ მყოფი წარ-
მომადგენლების სახელით-მეთქი, დავამთავრე
ჩემი ხატვა და ჩვენს მასპინძლებს, მთავართი
ქართული თამაშით, ჩაი, ჩუბჩუბლები და კო-
ნოი. ტაშის გრიალით მერა გადამეხდა და საზე-
ნაიკოცნა. დიდხანს ვაგრძელებ და ძმობის ეს
ცნობილადი სენა. შემდეგ მერამ ვგუბნა მი-
სი მოადგილის თანხლებით დაგვეთავაღიერებო-
ნა მიხი „სამფლობელოს“ დირსშესანიშნაობანი
და დღე კეთილად გავგეტარებინა.

დრო ბევრი არ გვიქონდა, მაგრამ მოვინახუ-
ლეთ ქალაქის მშენებლობა, პატარა ჭაბუკებად
გეწყვეთ იქარის მუშა-მოსამსახურების კაპი-
დად მოწოდებლ ბინებს, ვუღლოდ ვეხატებთ
მასპინძლებს მათ უფა-ცხოვრებაზე. უზომო
შთაბეჭდილება დატოვა ჩვენზე სასკოლო კომ-
ბინატა. იქ ერთად იყო საბავშვო შავა, საბავ-
შვო ბაღი და საშუალო სასწავლებელი. ფარ-
წინობდა საუფხოო წესრიგი, სისუფთავე, კულ-
ტურა. კომბინატში მოდიან პანაწინა ბაღლები
და სტოლებენ მას უკვე მოწოდული, ვანათლე-
ბული ახალგაზრდები. შავშვები საერთო გან-
ათლებასაც ღებულობენ და სხვადასხვა ხელო-
ბასაც სწავლობენ. ვნახეთ სასწავლო ოთახები,
კაბინეტები, სახელოსნო-ლაბორატორიები, სამ-
ზარეულო (ეგრძებს მოსწავლეები აშაღებენ).
მოგვსიბლა ორწლიანი ბაღლები მშობლიურ
ენაზე ეღობრებლა, სკოლის დირექტორმა გვი-
თხრა, რომ განსაკუთრებულ ყურადღებას აქ-
ცივენ მის კომბინატში ფრანგული ენის სწავ-
ლის და დახვეწილობას, თვითაწვე აჩვენენ პა-
ტარებს სწორ მენტყველებას, მყოფი გამოთქ-
მას, ღამაზე წერას.

ბოლოს წავაყვანეს რევოლუციის მუზეუმი-
ში. იგი ქალაქის ცენტრშია, მშენებრი პარკის
ტერიტორიაზე. საუფხოო აბინი იყო, თხილი
აბრკალის დღე. ატმენე ყვავილენ და დამატრო-
ბელ სურნელებს ვამისცემდნენ (რაღა თქმა

უნდა, მომავლად გალაკტიონის ატმის ყვავი-
ლები). მუზეუმს ოთხსართულიანი მშენებ-
ნიკარაჟს. შეიღარია ექსპონატებითი მშენებ-
მარტებსა გვაქვდა საუფხოო საუფხოო-
ტი. ჩვენები დასაწყისში გულდასმით უნებნ-
დენ მოწოდებლობს და იტყვისთი თვალთვრ-
დენ ექსპონატებს. მარტე და მარტე, თანდათა-
ნობით, ჩვენი კრებული შეთხელდა, მიიფან-
მითიფანტენ, ბევრმა შენობა დატოვა და პარკს
მიამოწა. საქმიანი, ღაბბანდური ხაზობით
ჩვენმა მუზეუმმა ბოლოს შევთყუანა ერთ
ფართო, ნათელ დარბაზში, სადაც მოულოდ-
ნელად დაგვხვდა გაშლილი სუფრა. ბლომად
ყო ხილი, ნამცხვარი, ტბილული და შამპა-
ნური (ნამდელი, ნატურალური ფრანგული
შამპანური). მონტრეის ხელმძღვანელებმა აქ
შთამბეჭდავთ, კეთილი, ახმანავური, გემრიელი
პურობა გავიშარტეს. ბევრი კარგი, ვუღითადა
და ახალბედაბული ხიტყვა ითქვა მშობაზე, მე-
გობრობაზე, სიყვარულზე. პოეტიაზე... პარკში
რომ აღტყუბულენი (ერაგვარად შეზარბოშე-
ბულენი) ჩავდიეთ და ჩვენს ხელმოკლე კოლე-
გებს შამპანური პურობის ახმავე ვაუწყეთ,
თავში ხელები წაშინეს და ბევრი იწინეს, მაგ-
რამ გვინდა იყო (ესეც კარგი გავეთილია ტუ-
რისტული მუშაობის ზოგადი მოყვარული-
სთვის).

გ. რიში

როში ორქვარ ვარ ნაყოფი რამდენიმე დღით
— 1960 წლის აპრილში და 1968 წლის ოქ-
ტომბერში. ორბელიან მშენებრი აბინი და-
ვესწრო. პირველად ცოლი მახლდა, ცხოვრობ-
დით ქალაქის ცენტრში, საუფხო ვენციას მახ-
ლობლად, მთავარი ქუჩების ვია კობის და ვია
ტრიტონის გვერდით, სასტუმრო „ორბელიანი“.
ორი ფეხის ნახევრე იყო ჩვენგან ტრევის ვან-
თქმული შადრევანი. დავათვალიერეთ ქალაქის
უმთავრები დირსშესანიშნაობანი, მათ შორის,
რასაკვირველია, რომის ფორუმი, კოლინეუმი,
ძველი პანთეონი. წმ. პეტრეს ტაძარი და ვატა-
კანი (ვატკანის მუზეუმი), ბორგეტს ვალტრა,
ქანიკოლოს გორაკი (სადაც აღმართულია გარ-
ბაღის დიდებული ძეგლი), პინჩო (მსოფლიო
გენიოსების ბიუსტებით), წმ. პავლეს პატ.ქა-
ტელები (იქ დატოვია მიქელანჯელოს „მოსი“).
ვნახეთ ახალი რომა. ძველ რომს იტალიელები
ხელუხლებლად სტოვენენ და სათუთად იცავენ.
ახალი მშენებლობა იქ ატრიალულია, სამაგიერ-
ოდ ძველს გვერდით მათ აუგიათ ახალი რომა.
ში, რომელიც ფართობით ფარავს ციხის უფრო-
სო, გვიხობრენ. უნდა გავოტყუდო, რომ ჩემს
თვალში რომმა პარტიცი დარბილა თავისი
დიდებული ვერსაღით და დღურით. ევროპუ-
ლი ცივილიზაციის ამ ციტადელში აჩაჩვეულე-
ბანი პარტიცილბით არს შეხამებულ-შერ-

წმული ანტიური საშარო, რენესანსი და თანამედროვეობა. მანველს ხიზდავს როგორც ანტიური და რენესანსული ჭეშვები, ისე ახალი რომის დიდებული ხანაობა, დართო და ნათელი ქუჩები, მოედნები, წარმეტყველობოლო-მოძღვრება (თანამედროვე არქიტექტურის მშენებელი „დიდილიზაციის სახელად“, „ქონგრუნებას სახელად“, სტადიონი...), თავისი მოწოდებები, ტურისტობა და ხილამაზით თითქო ზედნიერად ეცხვრება ერთმანეთს ძველი და ახალი შთავრება.

მე, რა თქმა უნდა, ვერც შევძლებ და არც ვაპირებ ნახულის აღწერას, მიწდა მოვიგონო მხოლოდ ერთი კურთხული შემთხვევა. პეტრეს ტაძარს ვთვალდებოდით, უამრავი ხალხი ირთვდა, ტურისტთა რა ჭვუთს დიდი გაჭირვებით გამოვყუყუებს ერთი ვიდი ქალი. მან ვამოგვიცხვდა, რომ სახელდახელოდ გვიჩვენებდა იქაურსა და ვატყავინს მუხუდების უდიადეს ექსპონატებს, მაგრამ დანერაობითის ახსნა-განმარტებას ვერ შევუდღვიბი. მოგვყავინს (პეტრეს ტაძარში) მიქელანჯელოს სახელგანთქმული ქანდაკებასთან „სივტა“ (ქრისტეს დატირება). ვიღინა ვუთხრა, რომ ეს არის მხოლოდო ზელოცების ხაოტება, უთვენიადი (აღმატებითი ხარისხი) მიქელიება, პეტრეს ტაძარს მშენებელი ვიღის სიყუყა დამთავრებული არ გქონდა, რომ ჩვენი ჭვუთის ერთი წვერი, სახურებისშეტყველო დარვის პროფესორი, მოულოდნელად შეერთება — ეს რა არის და მიუთითა პეტრეს გვარდოი მოთავსებულ რაღაც ქანდაკებაზე. ვიღის მისახანება დეიტყო, ანთო, ერთხამად სახე აეღუქა, თვალუბი გაუფართოვდა, ცხვირის წესტობი გაბებრა, თითქო სუნთქვა შეეცრა, ზღუნარევი აღუფოთებო წამოიძახა — მე ვესაუბრებო მხოლოდის უყვად ძეგლებს, თქვენი კი ხედა მხოლოდ, სიტყუბა მარეუტებრებო, რადღც უმსგავსობაზე მტყობნებო, მე თქვენი მუხურობა აღარ შემიძლიაო, დავგეტოვა, გაიქცა (გაიქცა!). (ვიღმა ვაცხარების ვამო და პიტრეს თან შედარებით უწოდა მიწნებულ ექსპონატს უმსგავსო, თორემ პეტრეს ტაძარში, ახა, უმსგავსო რამეს რა უნდა?)).

შეწუხდით, მაგრამ ახალ ვიღის ვინ ვიწოვიდა, ჩვენი სიტყუბილს ვის ვაუშვებდით! უყუდა მომანერდა (მე მეორედ ვიშოვებოდი მაშინ რომში), აქნებ შენ ვაშველია ვაშვეზუროო. რაღა ვაერეუბობოდა, იძულებული ვაგებდი მეკისრა ჩემთვის სრულიად შეუფერებელი ეს როლი. უყოველ შემთხვევაში ჩვენებს აფუხები ბიეტას მინიშნელობა. ვანმარტე, რომ ქანდაკება შექმნილია ბიბლიურ თემაზე, რომ მიქელანჯელოს გამოუხატავს დეათსშობულ მარიაობს ნიერ თავისი ქვარცმული პირმშობს დატირება, მუსიღებზე მიუხევენება ქრისტე, სასოებით მკერდზე მიუხუტებია, უწომა სედიით შეპყრობილი ეაღერებება შეიღობს გაცივებულ

ვამს. ერთი ზიტყვით, დიდი ზელოცის ქანდაკების ერთი ვადნოცოა შეიღებებარტე. დიდი დედის უსაზღვრო მწუხარება, დედის ტრეგული ვაინდის იღუა (გზადავზა დამკარდა ამხსნა მარიაობისა და ქრისტევის ეინაობა, რამ გამოიწვია ქრისტეს ქვარცმ...).

როდესაც სიტობა დავთავაერე, ამ პროფესორმა, უაღვილო კიხებით რომ ვიდი ვავიქცია, ახლა მე შემიწხედო და ნიაღაზარეა — ამ ახალგაზრდა ქალს რამებოდა უახალი შეიღო უყოლიამ ამ უკბილო ზემობაზე არავის ვასციენია. მე მაინც ვანმარტე: სწორია-მეთქი, რომ მარიაში ახალგაზრდად არის წარმოადგენილი, ქრისტე კი მოწიფულ კაცად: სახეე ისაა, რომ ქრისტეაზელი დეცენდებო, ქრისტე რომ ქვარცმავე. იცდღამეტი წიხის უნდა უყოფილო მისახანე, მაშინ მარიაში შეიღობის ქალი იქნებოდა. მაგრამ ქრისტეაზელი მოძღვრებით, მარიაში უამაქავოდ, დუთებარევი შთავრებით იქნა მუცდამქმნილი და ქრისტეს შობის შემდგავც ქალწულად დარჩა. სერათოდ, დეათსშობული მარიაში წარმოიღვიება როგორც მარად უბიწო, მარად უბწწელი, მარად ქალწული წმიდანი. ამიტომაც მარიაში უყოველთვის და უყუდავან, ქრისტეაზელი საშაროში ახალგაზრდა დამამ ქალწულ ქალად წარმოსახავან ხოლმე. ასეა მიქელანჯელოს ქანდაკებაზეც, ასეთაა უფონარდო და ვინის, რადეაღის და სხვათა დეათსშობლის (მაღონის) სურათები-მეთქი, დავიძინე.

ანლოგოური საუბარი ჩავატარე სხვა დროს მისე წინაწარმეტყველის შესახებ (მიქელანჯელოს „მოხეს“ დათვლიერების დროს რომში, წმ. პავლეს ეკლესიაში) ვრცელი განმარტება დამკარდა კარავაქოს განთქმული ფერწერული ტილოს ვამოც „სალომე ანუ იავანე ნათლისმცემლის თვის მოცევა“ (დუქულია მალთაში, ვალეტის დიდებულ კათედრალურ ტაძარში).

ეს აშბავი ორი რამის ვამო მოვიგონე. ჭერ ერთი, რამდენი თავადებრა, სიფრთხილე და ტაქტი მოთხოვება ჩვენს ტურისტს უფხოვობის საგანძურების დათვლიერებისა და სავროდ უცხოეთში უყოფინს დროს. მეორე, დუფრის, ვატყავინისა და სხვა ვანთხაცადების (რახვევრეულია, ასევე ჩვენი, საბჭოეთის ვანთხაცადების) დათვლიერებისას ესთეტკური ხაოციენების მისახანად საჭიროა ელემენტარული წარმოედგნა მაინც უნდა გქონდეს ძველ და შუასაუკუნეთა ისტორიაზე, ბერძნულ-რომაულ მითოლოგიაზე და ბიბლიაზე (ძველხა და ახალ აღთქმაზე). ბერძნულ-რომაული მითოლოგია და ბიბლიური სიფუტები უყოველთვის აყო და ერთგვარად ახლაც რჩება დიდი ზელოცებისა და დეიტრატურის შთამავრებულ უშრეტ წყაროდ. მე სრულიადაც არ ვამკვირვებია, მხოლოდ ხანწული ვერტენი, როცა დავინახე, რომ ლვენი

ახლაზრდა დოცენტების უურადღება ნაკლებად მოიპურო ჩომის ფორუმის განდობილულმა ნანტრეებმა, რომის ხენატის შენობამ, ცეზარის, ბრუტუსის, კატლინასა და მიხთანთა ხახულებმა. ახლაზრდებმა ხელმძღვანელს თხოვეს ადრე მოეთაყვინა ნანტრეებში „სეტხალა“ და ჩქარა წავეყვანეთ ჩომის ახალ სტადიონის საწახავად. სტადიონი ნამდვილად დიდებული საწახავაა, მაგრამ წითელ ახლაზრდა საპუთა შეცნობის ინტერესს არ უნდა იწყვედეს ცეზარის დიდი სახელი და ის ადგილი, სადაც წარმოითქვა საპუთელი ცნობილი სიტყვები — „შენე ბრუტუს“ და რას ნიშნავს თვითონ ეს სიტყვები, „შენე ბრუტუს!“ ტურისტული მოგზაურობა მარტო გართობა და დასვენება არ უნდა იყოს. მოგზაურობამ ახალი ცოდნა უნდა შეგვიძინოს და გონებრივი პირიზონტი გავიფაროყოს...

4. კონსტანტინეპოლი

ხუთი საუკუნეა, რად კონსტანტინეპოლს სტამბოლა ჰქვია. უღამაზესი მოსტორის სტრუტის ანიორ და ვერაპულ მადიდ საწახარობებზე გაუღწილ ქალაქის დიდებულებებზე რამდენი თქმულა და დაწერალა კონსტანტინეპოლი საუკუნეების მამიღლე იყო კონსტანტინეპოლი საწყაროს, უწინარეს ყოვლისა, ე. წ. მართლდაღვთებულური ქრისტიანული საწყაროს ხარწმუნობრივი (და გონებრივი) ბურჯი. XV საუკუნეში, სახელდასრ 1453 წელს, ხანგრძლივა თავაწიარული თავდაცვის შემდეგ იგი დაიკა, მოსტორის ვადალხებ, მოხატის დიდებულქალი დაპატრეს, შემუსნს და ვავერანეს თურქეთის გაავებულმა ურდოებმა. რა ხალხებმა, რა მტერ-მოუტრები არ უნსავს მოსტორისა და კონსტანტინეპოლის უხ. სოფარ დროიდასი ისტორიული მოვლენების ანაღები ასე თუ ისე, შიტ-ნაიღებლად აფრეკლავს კონსტანტინეპოლის მიწის წიაღსა თუ ზედაპირს. მთავარი მიანე ქრისტიანობისა და მუსლმანობის აღმსარებელი სახელმწიფოებმა სამკვდრობასიციცლარ ბრძოლა აღმოიღეს ახალი დროის გარდაურზე. დამარცხდა მუსნატა, და მარცხდა ქრისტიანობა, ვაიმარჯვა თურქეთობა, ვაიმარჯვა ისლამი. ამისი სიმოხლური ვაიმოსტრულებმა ქალაქის უმაღლეს ბორცვზე აღმართული ორი გრანდიოზული საკულტო ძეგლი: წმინდა სოფის ტაძარი და „ციხფერი მიზეთა“ (მეჩეთი). ზუროთმოდგრული ზელოყენების ეს ორი სავერცელი ნაგებობა ერთი-მეორის გვერდით არის მოთავსებული და გარეგნულად ხაოცრად ჰგავს ერთმანეთს. უკეთ რომ ვთქვათ, მუსლმანური მიზეთა ჰგავს ქრისტიანულ ტაძარს. რადგანაც „სოფლდოს ამ სანწაულის“ (წმ. სოფის ტაძარს) აგება დასრულდა მეექვსე საუკუნის პირველ ნახევარში (537 წელს), ხოლო მიზეთისა — XVII საუკუნის დასაწყისში.

წმ. ვაიმარჯვებულმა ისლამმა წერ თუ და უმოწყალოდ შეზღავლა ქრისტიანობის წმინდაწმინდა ცოტადელი (შენე ვეიმეუნეს) მუსტამანთა მხედროთმთავარის ცხენის ფლოკეების ნატრფალი ხოფის ტაძრის მარმარილოს იატაკზე და სამლოცველოში აკურულა მეომრების ხისხის შეფეების ნაყოფიერ კედლის ფრესკებზე. შემდეგ მის ნატრფ სხეულს უგეროვლად ნაუშენეს მუდკინის სახმობელი ოთხი წოწოლა მიწარეთი და თვითონ ტაძარი კი მიზეთად განაიცხადეს. მიზეთად ცქცულა წმ. სოფის გვერდით ააგეს გარეგნულად მიხვევ მსკავის ვეებერთელა ახალი მიზეთა („ციხფერი მიზეთა“). მივეყთა ლტენა, ამ მიზეთის ასუნებამ შეწიარა უამრავი მატერიალური სახსარა და ემტრეთა. მიანე „ციხფერი მიზეთა“ იხე ჰგავს წმ. სოფის ტაძარს, რაგორც მსატრული ტაძლის პირი ჰგავს ხოლმე პირველქმინილ დედანს. უწინოდ მიშენებული მიწარეთები კიდევ უფრო უხვანენ ხაზს წმ. სოფის ტაძრის ბრწყინეულებს.

მიწანტის იმერატორების საპუედრებელ ასევე პორცვევ ვაშენებულთა ოტომანისის სულთნების უსამანზარა სარა-სახსლულ თაყისი ცხრა-კლოტული მარამზნით. აღამაინთა მოღვმის სულისა და ხორცის ვამზარწეული ეს ქაოწკეთორი საუკრობიღელ ამყად ვაღაყურებს „ოქროს რქის“ უშვენიერეს გუბებს. რა ცინიზამი მარამზანსა ვამომწყვედულ ღამამზინებს შეუდღადვი უფლებით შედგლოთ თურმე ექვარატკი შენოღარენი და, თუ მოისხურვებდნენ, დამტკმარა. ეყენს ზუნენის ამ ნამდვილად ზღაბრული სიღამაზით. რამდენი ქართველი ქალწული და მანიოვანი დასახარებულა ხელდერად თუ სოცრცილად ამ წყველ საქაღებოში? რამდენი ცრემლის ნაყოფული შერცეთა „ოქროს რქის“ უხეს! სულთნების სასახლე და მარამზანა ახლა მუნეშეშად არის ქცეული. ვთავალიერებს სხვადასხვა დროისა და სხვადასხვა ხალხის ცვალიზაციის ნართი აღბეჭდელ ექსპონატებს (-კუთობე თურქულია მხოლოდ ცხენის მღა. დრულად მოყავნულობა. სხვადასხვა ჭურის ცვაიარად, სულთნების ოქროს გვარგვიდები და, წარმოიდგინეთ, ერთ-ერთი მათგანი ოქროს აუვარიც კი!) გულს სედა იტფლებს, მავგონდება ექლუწისხეტეს „მიხეთა ამოემათა“.

5. ათენი

1960 წლის 14 აპრილს ვეყავილ ათენში. რა თქმა უნდა, დავათვალიერეთ აკროპოლი — მხოლოდ კულტურის ეს საოცარი ხსანძლი, მათ შორის ელთებრივი პართენონი (აკროპოლი ჰგავს მთასავით აზიდულ უზარმაზარ უორღანს, რომელმაც ათენის ცენტრში მღემატეობს). მიანე საშუღამოდ მოხავოებულად ჩამარჩა შეხსიერებამი აკროპოლზე ასახველელი გზის ღესაწყისში.

სატარა დღის წარწერა; აკროპოლზე ამ გზით აღიარებენ პერსიულ, დემოსთენე, ამინტოკლ, ალექსანდრე მავედონელი... ახლა შენ უნდა შეთვედ მას, წამოიხვედელი (რა უბრალო, მაგრამ შემთხვევით შეგონებაა, რა გურთხილუბა).

6. მავედონურების ტყვე

1068 წლის ივლისის ბოლო და თითქმის ბოლო ავგისტო გავატარე გერმანიის დემოკრატიულ რესპუბლიკაში. როგორც ხაბტოთა კავშირის საზოგადოება „ცოდნის“ დელეგაციის წევრი, ვიყავი გდრ-ის ანალოგიური საზოგადოების სტუმარი. დელეგაციას დაავლებული სქონდა დემონსტრაციები კონტაქტები და განმეორებულად კავშირი გდრ-ის სათანადო ორგანიზაციებთან, გაცნობოდა მათ მუშაობას, გაეზარებინა გამოცდილება. ჩვენ გვექონდა საამისო საქმიანი თათბირები, შეხვედრები, საუბრები ცენტრში და ადგილებზეც. მოვიარეთ ბერლინი, პოტსდამი, კარლ-მარქს-სტადიონი, დრეზდენი, ლაიფციგი, იენა, აიზენახი, ვაიმარი, ერფურტი, მაღლე, მავედონურები, შვერინი... ორი დღე დავუთეთ „საქსონიის შვეიცარიაში“. დღეები იტყვიან დღეათვალეურთ ვარტებურგის განსაკუთრებული მუხსაუქუნეობრივი ციხე-კოშკი (აგებულია 1070 წელს). ამ საუცხოოდაა დაცული სარაინო ურთა-ცხოვრების აშახველი ნაგებობანი და ექსპონატები. ვიყავით დარბაზში, სადაც ოპორტიზმი და მინერალურთა პოეტური შენარებანი. ამ ციხე-კოშკში ცხოვრობდნენ მუხსაუქუნეთა გერმანიის დიდი პოეტები ვოლფგანგ ფონეშენახელი და ფოჯელეიდე. ამ თარგმან ლუთერმა გერმანულად „ახალი აღთქმა“ (ამ თარგმანმა მისცა დებაში ახალ გერმანულ ხალხტრატურა ენას). ვარტებურგში შექმნა გოთემე რიგი ლირიკული შედევრი. მოწინებით დავათვალეურთ ვაშარს უოველი კუნძული (გოთემეს, შილერისა და ლიტის „საშფლობელი“). ლაიფციგში ვავეცანიო ხაგამოცემული საქმეს, მოგვხიბლა დრეზდენის გალერეამ, პოტსდამში თვალი შევაველი ცეცელინსოფის ისტორიულ დარბაზებს (პოტსდამის კონფერენციის ხაღვატოვებია შეურადდეშელ). ვიყავით ბეგრ მუზეუმში, თეატრში, კინოში, მოვისმინეთ სებასტიან ბახის მუხიკა (მის ხალხ-მუზეუმში, აიზენახში). ვავეცანიო მაღლე-მერტებურგის ხაგ. რწველი კომპლექსს და შვერინის რაიონის სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივებს. შევხვედით მუშებსა და კოლმურნეებს. დავეწარიო მათი თვითმოქმედების კონცერტებს. ერთა ხატუიო, რამდენადმე მანცე ვარტქენით თუ შევცანიო გერმანიის დემოკრატიული რესპუბ-

ლიკის სახალხო-სამეურნეო და კულტურული ცხოვრების მაქსიმემა.

14 აგვისტოს ჩავედით მავედონურების ნიერა ქალაქია. აქურთ ისტორიულ ლისშესანიშნოობათაგან აღსანიშნავია უბრალოება ტაძარი, რომლის მშენებლობა დამთავრებულია 1520 წელს. საერთოდ, რეფორმაციამ უბოლოდ წინ წასწია გერმანიის მატერიალური და სულიერი კულტურის უოველი დარგი. მავედონურები ტაძარიც ამისა საბუთია. სხვაე ბევრა რამ არის ამ მნიშვნელოვანი, მაგრამ ჩემს საგანგებო ინტერესს იწვევდა გურამიშვილის ნაკვალევი, როგორც ცნობილია, ქართული მუხსართა პოეტი, რომლის ოფიციურად ჩვენი უკვდავ პოეტი იყო, აქტორს მინაწილეობას მებულთბედა ე. წ. შეიღწილან ომში (1757-1764 წლებში). გურამიშვილი მამაციურად იბრძოდა პრუსიელების წინააღმდეგ ბერლინთან და კონსტანცთან. მისი ფერით, იქ იცავდა ბედუკუნიშობა დიდებული პოეტი თავისი დედა-სამშობლოს, საქართველოს სასოცოხლო ინტერესებს. კონსტანცის მისაღვამებში გურამიშვილი მოულოდნელად ტყვედ ჩავარდა (ცხენი ქაოში ჩავედა და სამშვიდობოს ვერ გააღწია). 1758-1759 წლებში ტყვეობაში გაატარა, მავედონურების ციხეში. მოკლედ და სხარტად გვიამბობს ამ ჩერის თავგადასავალსაც. ჭერ იყოო და „რომოც-ნაიდმეტს ბრუსის კოროლს — პრუსიის კოროლს, ფრიდრიხ მეორეს, ფრიდრიხ დედს“ შეურყავეთ ტაბტის სვეტო“. პირველი წარბედა დროებითი აღმონდა:

რომოც-თერამეტს ბრუსმან დავკვრა,
თავსა დავავსეია რეტო;
მე ჩემს მშემს დამაშორა,
ლუწისაგან დავარნი ევტო
მოდლებურლის ციხეში ვაგან
და მსევა კარბედა ნაკლტო.

ვეგმის თანახმად, ადგილ-ადგილ ჩვენი დელეგაციის წევრებს უნდა წაეკითხოთ ლექციებში თავათიო სპეციალობის მიხედვით. მე, რა თქმა უნდა, მავედონურები ავირჩიე — „ქართული პოეტი მავედონურგში“. თემა დამინტერესებული გამოდგა და მან ბევრა მსმენელი მოიზიდა, განსაკუთრებით საბჭოთა მეორეობა და მათი ოქაბის წევრები. უამრავი შეკითხვები მომცეს, უვლას აიტერესებდა გურამიშვილის რუხეობსა და უკრაინაში ცხოვრება-მოღვაწეობის დეტალები, პოეტის ტყვეობის შემდეგ დროინდელი თავგადასავალი.

რამდენადღაც შეშფულ, დავაჭიროფილე მათი ცნობისმოყვარეობა. ლექციის შემდეგ პარობა გაშიშარტეს ოფიცერთა კლუბში. ისიც მიიბარეს, რომ თქვენთან შეხვედრა სურს ერთ თქვენ თანამემამულესო. მომიყვანეს ახალგაზრდა კაცი, სამედიკო ფორმისა გამოწყობილი, სიმპათური გარეგნობისა, ძალზე მორცხვი და

მორიდებული, გავლარზე, ხელი წამოვართვა. ვინაობა და სადღერობა ვკითხე. ცხინველით ვარო, ოსი, გვარად მარგაიეი. ქართულად თავი სწულად დაპარაკობდა (ქართული საშუალო სკოლა დაუმთავრებია). სამაჟურ დაბრუნება, რომ ჩვენებურ პროდესორს შევხვდი აქ, ვაეცანი, ვესაუბრე, მის ლექციას დავესწარი, მოკრძალებით მიხარა. ამხანაგებსაც ვუამბობ თქვენს შესახებო. მე ვკითხე, რაიმე ხომ არ აწუხებ, სასოვარი ხომ არა აქვს რა არაო, ბეჭითად მიხარა, უზარალოდ თქვენი გადნობა მიწოდდაო, გურამიშვილზე სკოლიდანაც ვიცოდა ცოტა რამ, ახლა თქვენ მოვიპოინეთო. გამოშვიდობებებს მარგაიეი მაგვრად ჩამოვართვი ხელი და ვაკვირე, თხილნში რომ იქნები, მინახულე-მეთქო, დავიძინე.

ძალიან თბილი და გულთბილი იყო პურობა. ბერი რამ საინტერესო და საყურადღებო გაკვირე, მშვენიერი რუსული საღებური ხამდებრივ მოკვანინე. დიდად ნაიაიმონები და თიგულბით დატვირთული დაბრუნდი სასტუმროში...

7. აუსტერლიცი

1864 წლის 2 სექტემბერს უნდა ვუფილიყო ჩხოხხლოვაციის საყურორტო ქალაქ ბანს. კანისტრიცაში, ვა გადიოდა მხოფლით ისტორიით კარვად ცნობილ აუსტერლიცზე (ახლა ჩხოხხილ სლავკოვი ჰქვია), სადაც 1805 წლის დეკემბერში ნაპოლეონმა ერთ-ერთი უდიდესი ბრძოლა („აუსტერლიცის ბრძოლა“) გადაიბადა და სასტყად დაშარცხა აუსტერლიცის შეერთებული არმიები. ამ ისტორიული ბრძოლის აღსანიშნავად აუსტერლიცში (სლავკოვში) შექმნილია შერანიშნავი მუზეუმი.

აუსტერლიცი (სლავკოვი) პატარა დაბა-ქალაქია. გადმწვრტვით იქ ცოტა წელი შევჩერე. ბულიყაით და დაგვეთვლიერებინა მუზეუმი (ოფიციალური პროგრამა ამას არ ითვალისწინებდა). რამდენიმე პირი გადმოვედით ავტობუსიდან, დაეწინაურდით და მუზეუმისაკენ ვავეშურეთ ამინისტრაციასთან საკიობის შესაძენბეზოად. მუზეუმი დადრკილა დაგვეხდა. იქვე ახლო კარსკოვი იყო. წადილობიანად, მაგრამ ცოვად ავიხსნა, გამოხასველით დღვა და მუზეუმი არ მუშაობს, არც ექსკურსიის გამძლოლი გვეყავი. რა გაეწუხოზოდა. ვაეწინა, ჩვენიოთ ნახვანი დდე გამოდგა, სანაშლი ერთმანეთს გაუფხარეთ. კარსკოვი დაუვირვებოთ გვიდებდა ყურს. მოგვიბრუნდა და ცნობისმოყვარეობით სავსემ გვეითხა, ვინ ხართ და რა ენაზე დაპარაკობთო. რადაც იმედის ნაბერყალი დავეცხა. მორიდებულად ვუბასუბეთ, რომ ქართველები ვართ და ქართულად ვლაპარაკობდით. კარსკოვი ერთბაშად სახე გავწითდა და კმაყოფილებით წარმოთქვა: ესე იგი, თქვენ

ზგარაკიონისა და სტალინის თანამებამუღლები უოფილხაროო. დიას, დიასო, სინარულით და ერთგვარი ხიზაყის გარწმობით დავედასტურეთ ჩვენ. კარგოო, გვიითხარ, ცოტათი დამოცდაო და ახლავე ვაზლებიოო.

რამდენიმე წუთის შემდეგ მართლაც დაბრუნდა, ვასალები მოიტანა, კარვად ვაგვილო ექმუზეუმში შევგიაპატოვა. სადაღაცე განდა ექსკურსიის გამძლოლიც. მთელი მუზეუმის ფართი და ნათელი დარბაზებში ქართველი ტურისტების განკარგულებაში აღმოჩნდა. ექსკურსიის გამძლოლია საქმის კარგი ცოდნით მოკლედ გვიამბო აუსტერლიცის ბრძოლის ისტორია, შემდეგ დაწერალებით და დიდა გულისხურათ ავიხსნა მუზეუმში გამოფენილი ყოველი ექსპონატის მნიშვნელობა.

დათვალეებამ კარვა ხანს ვაბტანა, დიდად ნახიამონებმა დაეტოვეთ მუზეუმის შენობა. გულთბილი მძლობა მოვასხენოე კარსკოვსა და ვიღეს. ცოტა რამ სუვენიერე მივართოვით და ჩვენ გზას გავუდექით. აქვე დადემენ, რომ ქართველებამ და სტალინის სახელმა ბერეჭერ მაგრამობინა ჩვენი ერის ღირსება ვეროპისა და აფრკის ქვეყნებში.

8. სნაგოზი

1962 წლის ივლისში ვმოიგზურეთ რუმინეთში. განსაკუთრებით მიანტერესებდა ქალაქიასი (სადაც დასაფლავებულია ჩვენი დიდებული პოეტა ბესიკი) და სნაგოვის მონასტერი, სწორედ ამ მონასტერს უკავშირდება უპირატესად (ჩემი წარმოდგენით მიიქც) ანთიმოზ ივერიელის სახელოვანი მოღვაწეობა.

17 ივლისი იყო, მშვენიერი დდე. სნაგოვის მონასტერ-მუზეუმს ბერი მწახველი შეყვდა, ჩვენმა გიღმა ქალმა გვიამბო, რომ სნაგოვში ნაყარა საფუძველი რუმინული (და არა მართლ რუმინული) წიგნის სტამბურა წესით ბექედვას, რომ აქ გააწყო თავისი პირველი სტამბა ანთიმოზ ივერიანე მ. შემდეგ ძალიან მოკლედ მოგვიბბოთ ივერიანუს მოღვაწეობაზე და მის დამსახურებაზე საერთოდ. საუბარა რომ დაბარულა, ვიღს შევეითებ, როგორ იმის მსავერიანეუს მნიშვნელობა. ივერიანე ანთიმის გვარაოო, შიამსუხა, მე ვისოვე, ნება დეროთ ჩემთვის შეამჩნა ჩვენი ტურისტული ჯეფუსისთვის ივერიანუს ვინაობაზე და მის თავადსავალზე. იგი სამაოწმებოთ დათანხმდა.

მე ჯერ ვაწმარტე ივერიანუს მნიშვნელობა, მართალია, მეთქო, რომ დღეს ივერიანე ანთიმის გვარად იმარება, მაგრამ ნაშუალოდ იგი ეროვნების (ეროვნული წარმოშობის) გამომხატველი სიტყვაა, ნიშნავს ივერიანე, ქართველს. ანალოგურია, მაგალითად, V საუკუნის სახელგანთქმული პალესტინელი მოღვაწის პეტრე იბერის (პეტრე ქართველის) სახელწოდება (ამ

პეტრეს ბოლო ხანებში საბუთთანად მიაწერენ დიონისე არკოპაგელის სახელით ცნობილი წიგნების ავტორთან. მეტიც, სხვათა შორის, თავისი მასწავლებლის ტრადიციას მიჰყოლია ანთიმოზ ივერტიელის მოწაფე მისიად (მისაი) ამტანოვიჩი, რომელმაც გამართა თბილისის ქართული სტამბა 1708-1709 წელს და თავის თავზე ვაცანობს, როგორც მისივე უნგრეთობელი მწიგნობრებს ვუთხარე ანთიმოზ ივერტიელის ტრადიციით აღსავსე თავგადასავალზე. უფრო დაწინაურებული ფელაქარეც ანთიმოზის ძალი იხატორიული როლის თამაშზე რწმუნული ერთგული კულტურის განვითარების საქმეში, შევეცხე რწმუნული-ქართული კულტურული ერთიანობის ხელის ანთიმოზ ივერტიელის მოღვაწეობის ასპექტით.

ჩვენი თანამგზავრები, განსაკუთრებით რუსები და სომხები, ნააზნობით ვაოცებულნი დარჩნენ, ქართველობის აღტაცება სომ უსაზღვრო იყო, ვიდრე მადლობა ვადამისხდა და აღმოქვია, რომ ჩემს „დეკლამას“ ის ყურადღებებს და პრაქტიკულადაც გამოიყენებს თავის მომავალ საქმიანობაში.

9. მოვანეს თუშანისაინის ბახსენება ატლანტიკის ოკეანეში

1768 წლის ოქტომბერში გვიზო ვიზოგზაურით დახადვით აფრიკის გარშემო, ორადგილიან კოლონატულ კაიუტაში ერთად ვყოფიეთ მე და ილია თავაძე. ჩვენი შეზომილები იყვნენ ვაშან მამასახლისოვი და ბარბს ფურცლავანიძე, ეს იყო გიბრალტარის სრუტეს გავცდილი და შევეცურეთ ატლანტიკის ოკეანეში. მშვიდი დღე იყო. გემი რიტბულიად ირწვოდა და ნელა მიაპობდა ტალღებს. წახადილევს ილია თავაძე, ვაშან მამასახლისოვი და მე ბარბს შევედიო, კუთხის მავალი დავიკავეთ, დღეც და უკაი მოვითხოვეთ, მუსიკაფი გვახიოთ. უცებ მოვიახლოვდა უცნობი ახალგაზრდა კაცი, ასე მან წლიხა, ქმუხა, შევერემანი, სახე შეწითლებული ჰქონდა, აღტანებული მანდა, თავი ამაყად ტყარა, მან ხაქმოდ გამოიწვეთი კოლოთი იკითხა რუსულად: თქვენს შორის აღმოსავლეთ-მყოფნი ვინ არისო (ვაშანმა წამოუჩინა, ეს კაცი ნახვანი ჩანს და ფროსილად აყუთითო).

აღმოსავლეთ-მყოფლის პატივს ვერ დავიჩემებ, მაგრამ მზად ვარ თქვენი ცნობისმოყვარეობა დავაძიყოფილო, — ვუთხარე მორიდებულად, ეზოვდე დამჭდარყო (მეფითივე თავის უფად სკაიში) და ყუბა შევთავაზე. ყუბაზეც და დამჭდარყოფი უარით ვიყავი. ოვანეს თუმანიანის თბილედ თუ გადაიხადეთ საქართველოშიო, მომართა შევხედ, როგორ არა, მივაგებე მახუხი, მთელმა საქართველომ აღედგინაწაუღლა ოვანეს თუმანიანის დახადების ის წლისთავი. მდობრედ რამ შეც ვაყავით, ვასული თვის (სე-

ტეტებრის) 20 რიცხვს რუსულ ვაზეთ „წარა ვოსტოკაში“ დაიბეჭდა ჩემი წერილი თუმანიანზე, რადიო-მიწვეულებობამ მოაწვეს საქართველოში გადევნა ოვანეს თუმანიანზე სომხეთის სოფის (24 სექტემბერს), გადევნაში მეც მივიღე მოწინავეობა. უცნობს ერთგვარი ვაცვირება დაუტყო სახეზე. იცით, თუ არა, თქვენ, ჩემი მხრით შევეციებ ვახ, რომ ოვანეს თუმანიანი დახადდა საქართველოში, იქ ვაჭარა მთელი მისი თბილისური კამინეტის ახლოღურთულია ზუსტად ორგული ოთხმა შეხაფერის აფეით. უცნობს რამდენადმე ფერი იცვალა. მე ვაწვადებ: ოვანეს თუმანიანის სსოვის აღხაწიშავად რუსთაველს სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტმა მოაწყო სამეცნიერთა ხესია, თბილისში და პერიფერიებშიც ვაწმართა ლიტერატურული ხალაპოზი, ჩვენმა წარმომადგენლებმა მოწინავეობა მიიღეს საიუბილედ ღონისძიებებში ერევანსა და მოსკოვში. და, მაგონ, ოვანეს თუმანიანის დასცენათი ხაიუბაღერი საზეაო სხდომა შედგა თბილისში, ოპერისა და ბალეტის სახელმწიფო თეატრში. ამ სხდომას დაესწრო ზეიბის ყველა მოწინავე სახლავარეობიდან, მოკავშირე რესპუბლიკებიდან და სომხეთის დელეგატიონიდან-მეტო.

უცნობი ვაოცებულად იდგა. ეტყობოდა, რომ მან არაფერი იცოდა ოვანეს თუმანიანის საქართველოსთან კავშირის თამაშზე. შეტყუებულმა დაბაღა ხნით შეიხათა — თქვენი ვინ ხართო. მეც არ დავაყოფე და ვუპასუხე, რომ ვარ პროფესორი, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ნაწიფული წევრი, ლიტერატურის სახე-ცნიერო-კლდეითი ინსტიტუტის დირექტორი. ვაცანა ჩემი კოლეგებიც. ილია თავაძე — პროფესორი, თეატრალური ინსტიტუტის დირექტორი, ვაშან მამასახლისოვი — ცნობილი მეცნიერო-ლიტერატორი, პროფესორი, აკადემიკოსი. მამასახლისოვი ქართველი მეცნიერია, მაგრამ ერთგულად წარმოშობით სომეხი-მეთქი. ამან კოლეც უფრო ვაიციფერა უცნობი ახალგაზრდა, ერთხანს შეტყუებულად ვაყუარებდა, შემდეგ ნაღამარაკა — მამასახლისოვი სომხური გვარია არ არისო, საუბარში ვაშანი ჩაერთა, მართალია, ვანმარტა, მამასახლისოვი (მამასახლისი) ეტომო-ლიგიურად ქართველია, როგორც ჩანს, ეს გვარა შეინარჩუნა სომხურა (გრეგორიანული) აღმსარებლობის ჩვენმა ქართველმა წინაპრებმაო. ირიოდე ფრანკ ვაშანმა სომხურადაც სიქვა. სომხურად შეესიტყვა ჩვენი უცნობის სტუმარიც, იგი მთლად მოეშვა, ხადლად ვაქარა მისი ქედღიფცულობა. ბავებზეც დადევნილი კაცი დიმილი აღბეჭდა, დაიხანა, აღარ იცოდა რა

ეოქვა, რა მოეშობოდა, ახლა მე შევაშველი
 კოხვა, თქვენ ვინ ბრძანდებით. მეთქი. ერთხანს
 ჩემად იყო, ამას არა აქვს მინაშენელობა, მე
 ხაჯარო სისტემის მუშაკი ვარო, დაერთო.
 ჩვენც არ ჩავაცოდით და სახელიც აღარ გვი-
 კითხავს. უცნობმა ბოდიში მოიხადა, ერთი წუ-
 თით დაგტოვეთ და უმაღლე აქვე გაუნდებოო.
 შართლაც, ორიოდე წუთის შემდეგ მოხრუნდა,
 ახლა შეგობრული გამომეტყველება ჰქონდა, სა-
 ვსუცუდესო შარკის სამხურთი კონიაკი მოიტანა,
 მავიღაზე დადგა, ოვანეს თუმანიანის გახტენებო-
 ხა იუოსო. უარი არ გავწუბოლა. შევაგებთ
 სასპიტები და წრფელი ვრძობთა დაგვალეთ
 სომეხთა დიდი ერთგული მგონის ოვანეს
 თუმანიანის შესწავლბარო... შორს კი, თაღსა,
 წიერზე, ჩამავალი მზის უზარმაზარი წითელი
 დესო ოკვანეში იწიქნებოდა.

10. უნგრეთში

ბევრ ქვეყანაში ვყოფილვარ სამოგზაუროდ,
 სოციალისტურშიც და კაპიტალისტურშიც, მაგ-
 რამ უნგრეთ-საბჭოთა კავშირის შეგობრობის
 საზოგადოების მიწვევით იქ, უნგრეთში ბილ-
 ბულმა შობებულებებმა ერთგვარად ვვად-
 დითი დაჩრდილა, ხანმოკლე დროის ნიუნიდა-
 ვად (1969 წლის აგვისტო) საქმარისად გავდი-
 ნი შრომისმოყვარე, ჭანჩე, ნიქიერი და ჯიდად
 ცაილიზებული უნგრელი ხალხის ცხოვრებას
 სხვადასხვა მხარეს. ვინახულე რეპუბლიკის
 რამდენიმე სამრეწველო, ტურისტული და კუ-
 ლტურული ცენტრი, დავათვალიერე ღირსშესა-
 ნიშნავი მშენებლობანი ქალაქად და სოფლად.
 ვიყავი მეცნიერებათა აკადემიაში, სამეცნიერო
 კვლევის ინსტიტუტებში, სიბელეფსაკადემიაში,
 გამოფენებზე. საქმიანი საუბარი ჰქონდა მეც-

ნიერებთან, მწერლებთან, ფურნაღობებთან, ხე-
 ლოვნების მოღვაწეებთან, ინჟინერებთან და ტექ-
 ნიკოსებთან, ადმინისტრაციულს ამბარებს ზედ-
 მძვანელ მუშაკებთან. შევხვდი უნგრელ ზე-
 შებსა და სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივ-
 ბში გაერთიანებულ გლეხაკებს. ვიგებე მათი
 ვერტიკალი პურ-მარაღი, უზომოდ გამჭარდა,
 როცა უნგრეთის უმდიდრესხა და უმწვენი-
 რეს ბოტანიკურ ბაღში (პეტის ოქის სო-
 ფელ ფელატატში) მიჩვენეს თბილისის ბოტა-
 ნიკური ბაღის წერებებსა და მცენარეული თე-
 სტებს ჟაქნად დაყული კოლექციები. დუ-
 ნაის უდიდესეს სეობაში, ვიშეგრაღის მახლობ-
 ლად, მწყანით დეფარულ სოფელ ზებეგენში,
 სახელგანთქული უნგრელი მხატვრის იშტან
 ბენის სახლ-მუზეუმად ქვეულ კარ-მიდამოში,
 დოა ცის ქვეშ, ყოველწლიურად ზაფხულობით
 თურმე ეწყობა მხატვართა დამუღოვნების კუ-
 რსებო. კურსებს უძლევიან გამოჩენილი უნ-
 გრელი და უცხოელი დიდოხატები. გვსოყეს
 ამ კურსებზე ჩვენც მოვალდით ზოღმე ხაიმე-
 დო, ნიქიერი ახადუარდა ქართული მხატვრე-
 ბი.

უნგრეთის სახალხო რეპუბლიკაში ხანმოკლე
 სტუმრობან ნათლად დამიდასტურა, თუ რო-
 გორ ძლიერ შევარო იქ ჩვენი ქვეყანა და ჩვე-
 სი ხალხო, როგორ აღახებენ ჩვენს დიდ კულ-
 ტურას, როგორ გულით ცხადობენ დამარე-
 ბული შეგობრობისა და მშობის კიდევ უფრო
 ვადრმავებასა და განტკიცებას.

ქართველობამ, რუსთაველის შიამოშავლო-
 ბამ, კარგად იყის მხური სიყვარულის ძალა და
 უხაი, ქართველობა ახლაც არ არის ვალში, მო-
 შავალში კი, ცხადვე უცხადებოა, ის ახლად
 ვადიხდის უნგრელთა სიყვარულს მადლს სა-
 ზღაურს.

ეთნოგრაფის დღიურიდან

ლევან-ფრუიძე

ლელო-ბურთის მთელი გურია-სამეგრელო და ქვემო იმერეთი თამაშობდა.

— „გავარდებოდა ბურთი და იყო ერთი ფერვა“ — იგონებენ მოხუცები და წაჩხულს ფიჭიან მწერას აეღებენ.

— „რადანაირი ხალისი ჰქონდა, ამნაირი რო ენა ვერ იტყვის“.

— „ყოფდა-ბრალიც ტრიალებდა. ზოგს ხელი ტუფობოდა, ზოგს ფეხი, თვალამოკლებულიც მინახავს“.

— „პოლიექტორას ბუფუე (ნაოლია) ლელო-ში არ მოკლეს“.

— „კიაა მერე?“

— „შია ლედასა!..“

— „სადაა ახლა შავი?..“

— „ყოფილა, შუხუთში ყოფილა“.

— „რას შელაპარაკებო“.

შუხუთში ვარ. ლანჩხუთს ეკვრის ეს სოფელი. უველაფერი თანამედროვეა აქ, მხოლოდ ლელო-ბურთი დარჩენილა ძველ უაიდაზე, თუ შვა აღდგომიდან პირველ მაისს გადაუტანიათ. აღდგომას ზემოურები და ქვემოურები ერკი-ნებოდნენ ერთმანეთს, ახალკვირებს — ცოლიანები და უცოლოლები. ახლა მხოლოდ პირველ შაბს იყიან, სახაბარეზოდ ზემოურები და ქვემოურები გამოდიან. სამამულო ომი რომ დამთავრდა და ხალხმა ცოტა ხელი მოიქცა, მაშინ იწყეს მაისობას ლელოს ვატანა. ხარბიელი ძველი დარჩა, სოფლის ბოლოს გამავალ მთავარ გზატყვილზე, მოხადველ ჩიხურთან, ოთხკუთხე „საშვავო“ (შუა ადგილის განმსაზღვრელი) ქვა იდო, ახლა ასფალტითაა დაფარული, აქ აადგებდნენ ბურთს. არა პატრონო, ლელოს თამაშის მოყოლა არ შეიძლება, ის უნდა ნახო. ხამი ათასი კაცი მაინც იყრის თავს. თვალის

სერიზე ხაიდან არ მოდიან. ახლლობა ნამეტანი, იღუწება უველაფერი, საქონიას ლელო ლანჩხუთისკენ, ქვემოურებმა იქეთ უნდა წაიღონ ლელო, ზემოურებმა სამტრედიისკენ, უკან. ლელომდე, ლელო გატანილად ჩაითვლება თუ ლელეს გაღმა გადავადებ ბურთს. „საშვავოდან“ თითოეულ საზღვრამდე ასე 25მ მეტრი იქნება. ვისაც გული ერჩის, ყველას შეუძლია ჩაებას ლელოს თამაშში, არი ერთი ლელო-ტა, წინვა-გლეჯა, ძალა და მოხერხებაზეა საქმე. თუ შავარი არ ხარ და უონიად არ იქნება, ისე „დავტუკავენ“, საქუთარ ძველებს ვერ მოუფრი თავს.

ბურთი?

ფეხბურთის ბურთზე ორჯერ მეტი იქნება, დაახლოებით თორმეტი კილოგრამი წონისა, ტუფისა, ხარაზი კრავს, შიგ ზის ხავს ტენიან, თამაშის წინ წყალში დააღებობენ, რათა დამაძვდეს. კაი ვაჟაკს გაუჭირდეს შორს მისი გადაგდება.

ტანსაცმელი?

საგანებო საშობი არაა, რადაცას მოძულე-ბულს ჩაიცვამს კაცი, თანამილან მთლად ჩაოწმწილი გამოვა, ბევრს საქუთარი ტუფიც ებევა. ზოგი წელსწევით შიშველი შედის, ვის როგორც უნდა. ამისთანა უწესრიგო თამაში სხვაგან არ გამოიგონია, მაგისი კანონი — ძაღლენე და სისწრაფა. მორევაზეა, პატრონო, საქმე, მორევაზე. აქობებს და გაოკედა, შენ ხარ გამარჯვებული. რის მსაჭი, რა მსაჭი, შენ არ მომიკვდე ლელოში დაქერება და ხათრი არ იყოს, ანუ ძველებურადაა ჩვენთან შუხუთში, რაიონში რო ატარებენ შეჭიბრებას, მაშინ წესებოთა აქეთ გაწყობილი, შავრამ ამისთანა ხალისიანი არ არი. აქ მთლად ისეა, როგორც ძველად

იყოლები. გავარდება ბურთი, შეიკრება წრე, ჰკა მავას, ვინ ვახი აწევნიან და აწევნიან. გა-
ნობნდება ზედლონიერა, მიფერობს-მოფერობსავს
სუფუდლას, ჩახლუჭავს ბურთს და ჰაიდა, მო-
ულობს. გახდევს ყფინით ცა და ქვეყანა, უფ-
ლებს რომელიმე ცქაფა, თუ მოერია, წააქცევს,
წარბისმეც ბურთს და გააქცევს ატუღება დრო-
ანცდებლად და ჩივარტალობა. ხანდამან ან წუ-
თში გატანალია დედო, ხან სამი-ოთხი საათიც
არ ეყოფა. ზოგჯერ ხადამოძვე აწევნიან, იზო-
ცება ხალხი.

— ძველი მოთამაშეები?

კოსტა ორაგველიძე პირველი. კაი ხინაოთ.
ზოცს ვადაბიჯა. უნაშაო წასულა თუ არა, და-
ვუძახებდი, შარშან აღარ გაუძლო ვულმა და
შეიარა დედოში.

— ახე მივებო, იხე მივებო! — დაუორია-
ქობლა ბერიაყა. წრე რომ შეიკრა, ჩაუვინთა
კვატივით და, შუა გურგუმელაში არ ამოყო
თავი! გალუწვს შივარს, რა გალუწვს, რა კვი-
რამე მტტი იწეა ხავედმყოფოში. შენ თვითონ
ტყვა, ბიძია, რომზოცს გადამოგროვული კაცის
რღა დროს ადგოდა. მაგრამ ვერში აქვს რა-
ღაუნიარა. ვერ რომენს, უყვარს და რა ქნას!
ხხემა?

ბერია იყენენ, დაიხოცენ. სოფლოშია ფირ-
ცხალიშვილს მინდ ვერავენ შედგარებოდა. ცე-
კალიბრეით იყო ტანაყრალი. ორსოცი წელი
დღელი იხე ითამაშა, ვერავენ წააქცია. უცებ შე-
ნობდებოდა შეერულ წრეს, დევნებოვით შე-
მოკრეყვდა მღერებებს, ხანაინა ხანაიჭებოთ ვარ-
ბოდა და ვინ მიეწყოდა. აფსუს, რა ჭანი შევა-
მა მიწა!

ახლაც ბერია ურჩელი ბიჭა. რადონდ იმის-
თანა ჭარ ჩვენ სოფელში არავენ დახადებულა,
თუ ვარდება, თქვენც ქვე გაიყვან.

ფელოს გამტანს ჰქვია?

რად უნდა ჰქვია. თვითონ ფელოს გატანა
ყველაზე დიდი ჰქვია. ხალხს არაფერი ავიწ-
ყდება, ბიძია. გატანილი ფელოს შენსავე მე-
ტად ხაბტოთა. უწინ ბურთის ძველ განთქმულ
მობურთათს მობრთმედენ საშუქრად. იქვე
ოგანში პურმარბოლც იმარბებოდა, ბოლო ხანს
ეს ადამი შეიკვალა. თამაშ კიქვა იყო ბედშე-
ვა — ფელოს კარგე მოთამაშე. ოცდარვა წლის
კამატს ვულმა უზიტყენა. ახლა ზემოტრები გა-
იხტანენ ფელოს თუ ჭეიმოტრები, ბურთის მის
საფლავზე მოიტანენ და დადვენ.

საუზარს ვეღარ ვაჭრებდებო, არის წუთები,
როცა ხატევა ურდურია. აქეთთა თამაშადეოდ-
თა ყვერვაში გამოტარებულა კაცუნთა უცდელ-
ყოფის წებო. ხაღმა იყის სიბრძნისა და უმბრ-
ლოვის დანი.

ფელო ვერტატა საქართველოში ის, ეს გვე-
ყრა ზედი და მისი გატანა. შენარჩუნება ჩვენს
არსებობის უზრუნველყოფდა. „რო ზეჯან შუა
ჭეღლისჭეღლად ხაშიარა იყო ფელო...“ არა,

ახლაც ვერ გავადებთ მის ზელოდან. მერე რა
ეუფოთ, რომ პირველქმნილი უფეთქურთ სიყვე-
ლითა და ხალაშაით მხარლად სოფელში — შე-
ხუთმა შემოგვიანება. ურჩელ უზხოთელებო! დაე,
ნურავის დაენანება დალუწილი მებრებო. უძვე-
ლესი ტრადიციის შენარჩუნება ღირს ამ მსხვე-
რბლად.

მარაქალი კოსტა ორაგველიძე, კაცად კაცო
არად ჩაადე ოთსოცი წლის სიმამრ და თა-
მაშში ჩაებო, რას მიქვან მარტოოდენ სპორტუ-
ლი ტანი, ძალი მოკცა, არ მოვასვენა წინაპარ-
თა ვხენამ. შენ არ აქრობ, იწარჩუნებ მამა-
პათა უცდელავებს ცუტხლს, ღელისაიც თამაშობ
და უნა-ვენახშიც მცემას, შენს მძღავრ მხარე-
ზეა. კოსტა ბატონო, ქართული ხოფლის აე-
კარგი!

ფაქტები მოშეაღწენ და დამის ამაყირონ.
ტიქა დვინით შევსვამ დედოში წაუქცევადი
სოფლოში ფარცხალიშვილი შენს შეხანდო-
ბარს!

ძილი თამაშ, მართალია, ბედმა გამეხსოლა,
მაგრამ უცდელავების ნიშნად ვულზე გადევს
ღელუ-ბურთი, ხევა ძეგლი ნეტავ რად უნდა
ქაროველ კაცს!

დაე, ფელოს გამტანი კაცუნა არ დედოის
ნებს მამულს!

მომხრებელი ბარდობა

— მობრძანდიო, მობრძანდიო! კოსტართან
მოსულბარ ბატონო, ახლა გამბრუნებებს წუ
ეკადრებო!

ეროში შეუდელით, ძალეები წამოცდოდენ,
ბატონი ვარწყრა და კუდამოძებულნი ნა-
ლიის ქვეშ გაურინარდენ. კარხაღამოს გამბრე
კაცის ზელი ატყვია. ენოვტარფიული უშუა-
ლომა დადუნლია, ეტუბობა მასპინძელი ადლოთა-
ნი და გემოვნებანი კაცო. წაბლს მამაპარკა
იდა ბედუბლებელი დაუტოვებია, მისხლავს ლა-
ნი ოსტატებისაგან ფაქრად ნარუქურთმევი
ივანი. ყველა „ნადგამობა“ თავის რიგზეა. ეე-
ნის მხარეს ბელა-შარანი და ქურთისთავებია.
შეი ეროს სიღრმეში კონახი-ბოსელი, კარია-
საქათმე და ზეანი-საქათმელია. კობტად „ოთ-
ნობოლუ“ შეკრის ღობის გაწერის „აღდნათ
დაურსბული“ სურბეში ჩარბებულან. ნაბოვარ
ფეატოზზე წაყოფით დაბუნდულდა მანდარინე-
ბი ტანს ვეღარ ვრევიან. ციტრუსების 2-3 ს-
ბოლანს წყარო-საცევა ჩამუდებულა. აჭედან
განონდენი წვალი შავ ენოში ზელოვნურ ტბას
ეცხებს, ხაღაც მატები და იხეები ედდუნდო-
ბენ. ანოლოტებს ერთი კოთეთით აქვთ — ვერა-
ფრთი ვერ დაუმორბინებლათ მრავალ ომბოთა-
დილა თავმონწონენ ნაწილა. ტყის სიღრმიდან
ყვერების ურდუ ოვრინი ომბის — აქ ხაღაპობს
დიდადრიან ვაბატუნული ზარ მარია. ფელო-
ღორს თავი მოუძღვებია — კონახის წინ წამო-

წოდება, ძველებზე კრიალისანის მიყენებით
ახსნულან „დახვითიკინებულნი“ გოჭებნი.

დოქტორთა და ბარკათი ხეხე ოჯახი, ურ-
ველივე ამის შენობენდა ეს ტამარისილი, ძარ-
ღვანი მამაკაცია, ვრძელ და მოუხერხებელ ხა-
ხელს — ხარლამპრეს რომ ერხინა.

მოუხველად თვით ეს აბინანებული კონდა-
რიც არ მოდის. წელწადში ხაჭვრ-ოთხვერ მან-
ივ უნდა გაშარგლო. რათა სარეველებმა „თა-
ვზე არ წამოუარონ“. არა, ამ ხახლარის პატა-
რონს ჩამუხლებს, სულის მოქმის დრო არა
აქვს და შრომობს ხარლამპრე... „თვალისდახა-
ხაშვანში“ ვაგვლებსა ქათამს თავი. ამა რის-
თვის უნდა ეს ნაწარ-ნადეაწი, ამ ტყეში სტუ-
პარი გეწევოს, ხახარულით ირარზე მადლა უნ-
და აფრინდე“.

ტალავრკვეშ ვეზიართ და ვნაუბრობთ. ოთხი
შვილი ვაზარდა ხარლამპრე, ორი ქალი და
ორი ვაჟი, ნანატრად გაუჩნდა, ასეც ოცნებობ-
და, დამოხმა ხომ უნდა ვაგვოს მონაგარმა, ძმის
მა უნდა პეავდეს, დას და. ქალიშვილები ვა-
თხოვა. დედის კვალზე წყადენენ გოგონები, ოთხ-
ოთხი შვილი გაჩინეს, ახ სახი შვილიშვილი
უფროსი ვაჟისაა, უმცროსი ჯერ უყოლია.

— ბედნიერი კაცი ხარ, ბატონო ხარლამპრე!
— ემ, ჩემო კეთილო, ღებრთია თუ ბუნება
დარღვის გარეშე არავის ტოვებს...

ხახლის დია კარიდან „კამარამოფაგურებუ-
ლი“, უწადოდ წაყვები ბუჭარი ჩინდა, მოდი-
ში მოვიხადე და მის დასათვლიერებლად შევე-
დი, თვლი ვერ მოეწევიტე ღამაში, მომღიპარე
ქალის ვადიდებულ პორტრეტს, რომელიც
თვალსახინო ადგილას, ბუჭრის ფიტონზე მოე-
თავებინათ. სიცოცხლის დუსამაშო სურვილი
და დედობის მადლი აღვტრებოდა არცთუ კარ-
გად შეხარულითი ფოტოსურათიდან. დამარ-
ცვლით ამოვიკითხე წარწერა: „უკანასკნელი ხა-
ხსოვარი დედის შვალეებისაგან“.

„შეშობარობას გადაევა“, „ავარიამი დიდუ-
მა“ — გამოიღვა ფიქრმა.

— რა მოხდა?!

— ნუ შეითხავ! — კი არ შეთხრა ამოვიგინა
ხარლამპრე. ერთავად გაფითრებულიყო. ტუ-
ჩები უყვანებებდა, სოლო შარბუნა დეწი
თვალთან ერთად კი არ უფრთოდა, უხტოდა.
უხტრული ხინოზე ჩამოვარდა.

ღიასახლისმა ვეხისა, სუფრასთან ვეხისო.
ერთი საათიც არ არის მოველით. ქათამიც შეწ-
ვა, ხაჭაპურიც გამოკაშტო. ბევრ ქალს შუშურ-
ლება ასეთი ხისწრაფე და ზღმარჩვეობა დაე-
ქეთი თუ არა, ცხველი ღოპიც და ხაწელებიც
შეშობინა.

ხახინძელი თამაღობს, მივეყვებით ქართულ
სუფრის დახვეწილ წესსა და რიგს.

— ხაშ, თქვენს სოფელში რელი, გამოცდი-
და გლეხს ადარავინ დარჩა?

— არა ბატონო, უკანასკნელი მოხუცებული

— „გლეხი-პროფესიონალი“ შამჩემი იყო. ის
ვახსენებთ და სოფლად „მოინტელიგენტო-
გლებში“ დაერწით. მე ძედაგოვი ვახლავრუ-
ნენი მეწონებდა ღებრეშია. ავტრ ქვემოთ შარ-
ონი ხახლარის დაქლოც ვეყავს. ექვით, ვა-
რამ ნაშვალა გლეხი — მიწის ნესადღებლ
ადარ დარჩა. ეთარე ჩვენი მამები ცოცხლები
იყვნენ, ქე კინტელიგენტობლით“. ოთხის ზე-
ლისხლება და ხელოის (ხაქონის) მოვლა
ვეხამუშებოდა, მერე იცოცხლე ვაკადრეთ.
ვინც არ იკადრა, კერა გავიდა და აქედანვე
ამოკეთა ფეხი. მე დარჩი, ერთი-ორი კაცც
ვერ შეეღია მამამეუღლს, კადეც კარგი, თორემ
უმათოდ ვამიჭირდებოდა, მტერი იქნა უშეზომ-
ლოდ. რაც მართალი მართლია, არაფერი წაგ-
ვებია. ხახსურსაც ვაწერებთ და ოჯახის ჩარ-
ხედ წაღმა დავატრიალეთ. თუშეა...

კვლავ ნადველი ვადებსა უველაფერს. „ნეტა
რა მოხდა?“ — შერღვის ფიქრი, — „უფროსი
ვაჟი ხად არის?“, უმცროსი ჩემს წინ ზეს, ახა-
ლი ჩამოსულია ქარიდან, ისეთი ნათელი ხახე,
მწეზარი ვამოხედვა და კეთილი თვალენი
აქვს. საღოცავი ხატი ვეკონება. მინც რა უნ-
და დამართოდე ამ კაცმოყვარე, უყოფველ
დამინანებს?

ღიასახლისი ბუჭრისხარას ჩაქვდარა, ბქიდან
უთვალთვალებს სუფრას — არაფერი დააკლ-
დებო. მუხზეზე უწის უხუსური შვალისვილები.
შოშლინეც ქალის სურათს ვაღებთ თვალს და
შურა ბავშვებზე ვადამაქვს, შევკრით, ზუსტად
დედის ხაზე აქვს თითოეული.

— ვაუმარსო ღიასახლისი! — მომიჯანუა
ქია ხარლამპრე, — აშეღა ოჯახს უფლის. და-
ობლებულ მადღებესაც დამოლოუნებს, ზადის...

— შემოგელია სადღეგრძელო?

— მადლად ქალი. ნამეტანი გაუა აქვს სო-
ფელში მოდკაცს, ხაყული — მსხვლდეებს და
წერილდეებს ზელს ვერ დააკლებს. ჩიხსაც უნდა
მხედოს, ვაწაფულიდან შემოგდგომამდე გუ-
ლიანად დამინების დროს ვერ იშოვის, მარამ
შრომა ვერ ვაგვტრებოდა, რომ...

უხერხული დუშოლის გამაფანტავად სადღეგ-
რძელო წამოკაწევე:

— ღიასახლისს ვაუმარჯოს, ხარლამპრე ბატო-
ნო, თქვენც ვავიმარჯოს, ხაქართულის ბურჯი
ახლა თქვენს ხართ, განათლებული. წინაპართი
ცოდნა-გამოცდილებას დამაფებული. ჩვენი
სოფელი სწორედ ასეთმა ხალხმა უნდა შეინა-
ხოს. ქართულ მწერლობაში წელენლა აქმენბა
ტიმი სოფლის ინტელიგენტისა, რომელიც წარ-
მატებით ცვლის ჩვენი ხამოზბლოს ფუძესა და
ძარღვს — გლეხობას, რომელშიც დავკრთილი
ხელებით, ხარებივით უღელში შებმულენმა
დღემდე მოვეტანენ გარდასულ თაობათი ადო-
წესი, ხინღის-ჩამუსი, მიწის მადლი და ბარაკა...
ღიას, მწერლები ახდენენ სოფლის გამტანნი
გლეხ-ინტელიგენტის იფავლიზაციას, ხამწუნა-

როდ, სოციალოგებს ჭერ არ შეუნიშნავთ და, ბუნებრივია, არც განუზოგადებიათ ეს უაღრესად დადებითი მოვლენა. თქვენა ხართ, ხარლამპირ ბატონო, ახალი ტიპის სოფლის სოციალისტის სათავე. კარგად თქვით, პროფესიონალი გლეხი ან ვაჭრა, ან თითზე ჩამოსათვლიელია. ჩვენ ეთნოგრაფები მათ „მთხრობლებს“ ვეძახით და ყოველ წელს ქრონიკულად განვიცითით მთხრობელთა ნაკლებობას. ოცი წელია, რაც ეთნოგრაფიულ მასალებს ვაგროვებთ, ჩემი მთხრობლების უმეტესობა დღეს ცოცხალია შორის აღარ არის, ბოლო წლების დღიურებში უმადლესი განათლების მქონე ინფორმატორებია გამარადდა. სინამდვილეს ვერსად ვაგვიცვით, სარწმუნო ბატონო, ჩვენს სოფლებს შემოაყვლია გლეხი კაცი და მხენელი ხარი. აჰ, სადაც ტრაქტორი ვერ მუშაობს, მიწა გატალღდა და ხარველებით დაიფარა. ტექნიკის საუფრენში ანარქიზმად ვგერკენება, მაგრამ ჭრჭერობით ხარურშიც ვეჭირდება, სახეყელი და კავადელიც, უგლეხოდ ხომ არსებობა არ შეგვაძლია. ამ ქვეყნად დოდად საპატრიო წოდებაა — იყო მეურნე, ებრძოდე მიწას, იმორჩალებდე, უფლიდე და საკუთარი ზელით მოგყავდე სურთი შენ არსობისა. არ ცდებოდენ ძველი ზერძებისა და რომაელები მიწათმოქმედება, რომ ყველაზე საპატრიო საქმედ შერაცხეს.

ღუწით ვევიცლება, ვუღალბელობის ზღვარს მივადეკით, მაგრამ მასპინძლის მოურჩენელ ქრილობას არ ვენებნი, ცნობისმოყვარეობა დავაძლე და ოჯახიდან ისე წავედი, საიდუმლოები-სათვის ფარდა არ ახსდია. თუმცა ვაუგუბარი რა დარჩება, სრულიად შემოსხვევით რაიონის ცენტრში მთხრობე ხარლამპირს უბედურების ამბავი: მის პირმშოს ხანადარი თოფით დაუხოცავს ცოლი და სიდედრი. არც შეკითხავს რატომ, შემპარწენებელი სინამდვილე ერთია, ზემი და ანტიპარტავია ათასი... ერთი რამ ცხადია — იმ კეთილშობილურ ოჯახში ასეთი შემწარავი ცოდვა არ უნდა დატრიალებულეთ: ა, მართლაც, მოურჩენელი ქრილობაა. ხარლამპირ ბატონო! მაგრამ სწორედ ასეთ დროს უნდა გავიხსენოთ სულმანთი შოთას ხიტყვები: „ჭირსა შევან დაეგრება...“

ვისაც ბუნებისგან მიჩიებულნი სრულქმნილი ბედნიერება აქვს, დე, ეს მაინც ნუ ყვედობს მოუვაბს, ოღონდ ბედნიერებასაც შეეცნობა უნდა, ხშირად მის არსებობას, როცა ვაკრავთ, მაშინ ვივებთ.

კოლიპატორა

ტბა-კრეთა გურიასი, ჩემთვის არავის სცადია. შემოდგომის დაუწყებელი მზე ნარინჯიანში ოქროსფრად ჩაღვრილი. თავბრუდამსხვევია სინქაუსის ზურჩედა. ვადმოხდილ ჩაის ბურქებს შეუშვარალი ცვრის ოსშევიარა ახდის,

მერეცში ტყედქცულ სიმინდა „კოტეშს“ — ტარობს ვერ ერევა.

ტბა-კრეთა გურიასი, შემიტრჩენელ მაღლარბზე შეკრფავები ციფციბივით დაბტან. თუმცა, სადაა ის ძველებური „სტველი“, მთელ ვარემოს რომ ახანწარბედა. პროფესორა იოსებ შეგრელთე ოკონებს:

— ახლაც უფრში ზარავთ რტეს ა გიდელას ვადაძებთა. შევირცხვი ვეფაციები ვაწით და-ბუნძულ ტანაშოლტელ ხეებს მოედებოდენ. ბავშვები და ქალები საყვ ვადელს ძირს ელო-დენ, მათი ხეზე ასვლა არ შეიძლებოდა, სახი-ფათო საქუეს მხალოდ მოწინუღლი კაცი უნდა შეტმოდა.

— ა ვადელა, იო, იო, იო! — დაწკრიბალებ-და ტაროლასავით ერთია.

— ჩეუსკენ ვადმოდიო! — მიუღუქსავდა მე-ორე.

— იო, იო, იო! — დაავუგუნებდენ ყველა-ნი. სმა შენივთდებოდა, მაღლა, მაღლა აიწყო-და, წყის ხილურჭეს შეტრეოდა და, ის ეყო უნდა ჩამჭრალიყო, რომ ვინმე კვაშატი გაჰცი-ვლებდა:

— ნიოიე რითინეე—
 მასხვიც არ აჯვანებდა

— ცოლი უვად თოთინეე...

მერე ისეთი ახლღური მოყვებოდა, ქალა-ღი ვერ ატანს.

— იო, იო, იო!
 — პო, პო, პო!

ახლა სიცოცხარხარი, ხშირ ფოთლებში ჩა-მოცურებული ვიდელს შარაშური, ქალწულის კისკისი და მავადრებელი შეხანალებთა —
 მშვიდობიანი ჩამოდი!

რომელი ოპერა, რომელი კომპოზიტორის ნაწარმოები შეედრება ამ დაუწერელ, მომჭა-დოებულ სინფონიას! შრომის რიტმი, მოსავლის მოწყვეის სიხარული, ნადი — უზარმაზარი ვე-ნახაბქცული მთელი გურიის ზემაში, აი ეს ეყო ჩვენებული „სტველი“ — ტბა-კრეთა.

დაწარული ყურძნის სურნელი, ღაღაზე გა-ზელებული ფუტკრის ზუნუნე, მღინარეთა ღვინეი და ეწმზე მოწყვენი, ღმერთის ტატამ-ღე ზეწვეული კრიმანტული, პატარაძლის ომე-პივით მაწნულ-ჩაგრებილი, აი ეს ეყო ჩემი ბავ-შეობისდროინდელი ზურია. კარგი ქვინი, ამიც-ხადე ურწმობის ტბილი სიზმარი...

დღეს ასეა თუ ისე, ტბა-კრეთა გურიასი ვარაღებული და ნიშანის არავის სცადია. სოფ-ლიდან სოფელში დავენებტები და მთხრობელს ვერ ვშოულობ. შემოსხვევით უღვანობრა ღვანს-ვენებულ ხაღმა ვავიარე და საქადელს ვეწიე — აჰა თავმოყრალი ხანემო მოხუცები. დავ-ვარადოვანი ზღვა, სუფთა ჰაერა, სიმუღროკვე, მოცლილი ხაღში, ესეც ჩემი ახარეწე, მეტი რაღა მიწდა?

საქართველო
საბჭოთაო

პირველი, ვინც გაიფიქრა, პოლიაქტორი იყო. კარგად შექვიფიანებული ვახლდით:

გამონწვევად დღას და დაუინებით მიცქერის. ასე, ხამოცს გადასორებულა იქნება, ხამოჯლო ტანისა, ვაშადარი, ჩოფურა, წვერგაუპარსავი, „პარმას“ კი არ ეწვევა, ტანს. ზრავაღვირინახული და ვანუშორებულა ზვანური ქული კეფაზე მოუჯდია, ცისფერ, ოდნავ ხახვლიორებულ თვალებზე ათიათახობით ქინკა უხტის.

— რა ხელობის კაცი ხარ; — შეკოხება, — ჩაო, რა თქვი? შეცნობილი არ ვაღაპრო!

შოხვირებებს ისე შვავერულად ვაღაბრდა, ხალხი ნახარჯა, მეც ამიტყდა სიცილი, აშან პოლიაქტორი კოდეც უფრო ვათამაშა:

— შეცნიერო, რას შელაპარაკებია, ეს მარტვენი ანდა რამ მავს ხამოტყუებულა, რახან-გან იქნება თუ იყო? ანა მე ვოახსებებ: თვრანზე ილაეც ნამიტყდა და დობის ხარ ვინუნდრე. ანდა თელი ვურია რამ შეიარო, დობეს ვერ ნახავ. შეუხლებ კოპა რა მავს, ვერც მავს ნახლები — თოხს პირზე დაევაბეფე უფი და ტარმა ქე შტელიცა შენი მოწონებულა.

— ხა, ხა, ხა...

— იცნეთ, იცნეთ, ნახვაველია ანდა, ბიძია, ქვეყანა, შენ თოხნა და წაღლის მომხმარებელი მობხარის ზომ არ გეწყინება ერთი შეცნობის მახავი რამ მოვიყვე? არა ხომ. ავაშენა დეპანმა. ზრივადირი მოუძგვა, სოფელში ვყვდაზე უხნეს კაცს ეძებოთ თურმე. მამარტხის ხნას ქვა აღარ არი სურვასი. ქალმა თხილი და არაუც გამეტირანა, აი არ გიშვედლიხოქვა, ვუთხარო, მოუშვლიაქე ჭურისხავი. მამარტხი ხნიერი ქვა, მარა ყრუვია. ე შეცნიერი ერთს უჩივის, ის მეორეს თულის. შეიქნა იმასთანა ვაყანი, ქე მოკრავდა მუზობლები.

— სუთ წელში ვურია-სამეგრელო შე ავა-ბუნტელი — ასე კვერდარულად ამბობს მამარტხი, კინაღამ შეც მტერა.

— აბა ბატონო, ასე! — უმოწმუნდ ატო-იქლან.

— აგერ რა ისილი დახურული კონახია, სტალინი შად მყავდა დამალულა.

— ეს რთვის სოკრატე, ბათუმიდან რამ ვამოქცა?

— ხო კაცო, სილიბტარიმ არ ნამახარა შეი-ლილი!

— ე პენცია მიხაკის დოუნაშნეს, შენ ქე ხარ ცარიელ-ტარიელი...

ჭიანა შეცნიერი, აქნატუნებს თხილს და არ წერს არაფერს. რევოლუცია წემი ხაქმე არ არისო — თქვა ბოლოს. მეტს არაფერს გთხოვთ, თქვენი სოფლის წვრად-წვრადი აღვადის ხახვ-ლები ჩამაწერინეთო. მავ პოლიაქტორიანაც ქე იცისო, ჩაქინა ხელი მამარტხმა, მოვლქე და ჩამოვავადე. „აბელიგორა“, რატო ქვიპო, ბი-ქოს. გრძელია და იმეტომ. „საცივი“, წყაროაო? პო, უნტარო წყაროთქო. „უნიტარო“ რადეაო,

ღივი და კაი დასაღვევა, ესაა უნიტარო. ჩაქერა დიდი ამბით, ვოხვია ხაზი. „დობინაო“

— ნაღარი ვენახი იყო?

— არ მახსოვს, ვერ მოვატყუებ.

— „გურდინეთი“.

— რატომ ქვიპა?

კილო კაი ქალმა სურფა ვაწყო, თურა ვლაშად იყო ხაქმე, თავზე ზაღანი არ მაქ იმ-დენი ხახვლია ჩვენ სოფელში, ვყელს რა მოთ-ელიდა. წამაწარა პურიქანა, შაიც შეკითხება და მინდა. ადგილის ხახვლებზე რავარც იქა იწერა ველა, ახლა ვვარეხი ჩამომაკაყვლია, ხა-ვინებლებიც (გვართა ზედმეტი ხახვლები) შე-თხა. სხვას არ ეწყინოსოქვა და პირველი ჩვენი ვუთხარო:

— კოლოტაი ვართ ჩვენ!

— რატომ?

— ხმა გვიყვარს კოლოტავით, დემიდან უხვა და მოქიფებები ვართ, ერთ კაცს ერთ დაღვეაზე ერთი ჭარკა დუნო უნდაოდა. ჩვენ ნოქრა ვარიგებულებს (განაყოფებს) კოქოზი მქვა, წუ-წურაქები არაო, დაფულის სხესხებლად რა შივა მეზობელი, კოქოზით გამოტანენ ზოგ ცხვირია, ზოგი ქედელია, ზოგიც გორბოა და ვინ ჩამოყვლის, ბიძა, სუყველას, შეტი ხაქმე ვერ ნახეთ? ქედელახანე შედელები არიან, დე-დაბუღანიად, ცხვირასანებს ახლაც მადანახავით (ნამაგალივით) აქვთ ცხვირები!

— გორბო?

— ზვირდადმული ხაქურნიდა. აგერ ძლივს რა დიდის ხაქურთელიცა ქალი, ნაღო გორ-ბოა. ვერ ვაყწყვე. ვერაფრით ვერ ვაყწყვე პურ-მარალი. ვაყვამდე კაცი და მანინ ქე ვუთ-ხარო:

— გორბოთვის გამდევენ ბიძა შენ ჭამ-ვირს? გორბოის შეცნიერი ხარ?!

ყველა ხარხარებს და ნიშანში ახოღებულ მე ვარ. მართლაც და, რა ყოფილა ეს პოლიაქტო-რია!

305 ხარ 305

თითოეულ სოფელს, თითოეულ ვერს. ყო-ველ ოქანს თავისი ხაინტერესო ისტორია აქვს, ხაწუშაროდ, ჭერ დაუწერებელი და, რა თქმა უნდა, გამოუქვეყნებელი. ჩვენ, ქართულები ხშირად ვამყავთო უწიელები წარსულთ, ჩადა დასაძალია და, ზოგჯერ ვტარაპოხთ კოდეც-კოდეა ვატენილი ჭოხს და, ზოგიერთ ჩვენგანს წარსულზე მეტად ბუნდოვანი წარმოლგენა ვვაქვს, ხაღვგრამელი დიუხანს რამ ვაგრძელ-დეს, ხათქილეს ვერ ვაპოვით. ამტერად თავი დავანებოთ ერთს ისტორიას და ვუპასუხოთ ძა-რი პაიხპაიხს ხახელი?

— ანა რამელმა თქვენგანმა იცის, ხაყუთა-რი პაიხს პაიხს ხახელი?

დაფიქრებულვართ კი ხაეროდ ანაზე? ვყე-ლა ოქანმა, რამ თავისი ვენადლოციური სუსხა

შეადგინოს (ასეთი ცდები არის, მაგრამ იშვიათად), თავისი გვირბი, მოღვაწის პასუხისმგებლობის ბაზუაზე დაეხმოს ვადმოცემა ჩაწეროს, იცით რას ნივთები? ერთგულნი ისტორიისათვის ფასდაუდებელ ხაგანძურს. თან რაგანში დავაპიდეტრებთ მოზარდთა აღზრდის კარგ ტრადიციას და ჩვენი მამები, პაპები, პაპისპაპები მუდმივად იცხოვრებენ შეჯღაღი და შეილაშეჯღაღი შორის. ჩვენც, როცა მოსხადელოში წავალთ, ხაგუთარ რაგანში ცოცხლად დავტრებთ — ყოველი სხეთითა და ნაკლით, რაც შოაპიდელონის განწმენდისათვის, უფრო სწორად ტყუილს ხაწმადელებად ვაშოადეგება. მაშ, ავიღოთ ხაწმადელები, შოგანშადლოთ ქადაგად და შოგუნსხეთი შიგადის. არავალიე შემოვიტყობით შიგელი რაგანი და ქარ გავარკვიოთ უფელაზე უძველესი წინაპრის ხაგელი. ის აქნება ჩვენი მოღვაწის უფესი და წარ, შირე ტოტებს დაუწყოთ ტენა, დავადგინოთ თითოეული შოაპიდელო, ამ შოაპიდელოთა ვანშტობა და ა. შ. ანუ შივლეთი ზენადლოვარ ზეს, რაშელსაც თვალსაწილი ადგილი გაიყვინთ და რაგანში ყოველი ადამიანის განწმენა უფელადელონიე. დაბს, ძალიან ადვილია, გავტრობოთ კიდეც. თითოეული წინაპრის გახსენება მოგონებებს ადვილეს და ცოტანით შიგე ვაშოგვითაშობთ ყოველდღეობობას. რაც შიგარია, აქნებ თავი დავადწიოთ ხორციელ თვითშეყოფილებას, წუთისოფლის წარშავად ტუბობას, და ხულის უკვდავებას, ხისტეტაცეს ოდნე შიგე ვეშოაროთ. ნუ, შიგლოდ სუფრას ნუ ვაკვებთ ამ ქვეყნიურთ ხაოაგენების მწვერვალად, არსებობის იდეალად. წარხულისაც ჩახვებოთ თვალეში და აწმუსოა და შოგანდასაც ვაუწმროთ შვტრა. მარტო ნივთებით ნუ ვავლომავთ შეწკაღერობას.

ვინ ხარ შენი? თუ ამას შეიტყობ და კარგად გაიგებ, იმასაც მისხვებო, როგორ უნდა იცხოვროს...

ეს სენტენცია ერთი კაცის შეხვედრამ დამაწერინა. ის გვიც კინქლაძედა, აცანის (დამსხუტობის რაიონი) ხასოფლო ხაწკოს თავმჯდომარე. შოტერმა ჭინაში მიმავალს შედაურბიოთ შიგადო შიგანა, ერთმანეთი ვაგეცნო და მაშინვე დავტრება. კამინტში შევდიოთ. შიგტრებებს ხაწმენდებდომ კომისიის მუშაობა. გვიც ქადაგდებში უბერბუღად აქვებო. არ მოიქვამს, შიგარს ხაწმე დამწერა: „უბერბუღადე არ ახსოვს, ამა კონსიას რა უნდა ვაგეცეხინა“. მას არ უკახუნია, მაგრამ თვალეში ამოგეცეხინა: „შენდა ნაკლი, არ ვაგეცეხ ხაწმე ამ შემოწმებებში“. მოკლედ, ერთმანეთს ვერ ვაგეცეხთ. უბერბუღობის ვახაუნდავად შევეცოხებ.

— შატონო გვიც, თქვენი გვირბის შესახებ რა იცით?

— იბილია ხაგე ვაუცესკროვანა
— კინქლაძე არც ისე მადლფარდოვნად

უფერს, მაგრამ აქილია ვარდ უბირა შენნი ინი დამაში არ ვარ, თუშეცეხეცეხეა შეც ვოცო. თავდარიადე ინივებდა ჩვენი კახობა, მაგარი დეცა და შეხლაშეხლა ატყდარა. ოქონის მონასტრეც (ეს მონასტრეც აცანაში იყო და 20-იან წლებში დაანგრიეს) ყოფილა ასეთი შინაარსის წარწერა: ბერო კობლაძე ვწირავ ოქონის ყოველდღეობ ტამარ ორ ურბას — მამულასა და ზაქარას, გვირად კინქლაძეებს. ახლა აღარც წარწერაა და აღარც მონასტრეც.

გვიც უფლოხოფის თვალტეტო აქვს დამთარბებელი, კარგა ხაგს აცანელ ბავშვებს ისტორიას აწმადედა, ორნი წელია ხაწკოს თავმჯდომარედ დაწინაურებს. მას ძალიან უყვარს თავისი სოფელი, შიგელი სიდედეები და სოფლის ყოველი გვირბის ისტორია კარგად იცის — სიდედეები? — ხადაა ჩვენი სოფელში სიდედეები. შუთი ცალცილიდან ვერცერთი ვერ ვადურჩა დანგრეცას. ახლა გვიანდაა თითვე ტენანი...

კობლაძემ ის ბავშვები ტყვეობიდან დაბრუნებულნი, ახლათ ვაიანდელ შოაპიდელოებში, როცა ტყვეთა ხედავა ხაქართვლოს ანაგებდა. კობლაძე ჩია ტანის კაცო ყოფილა, ხამაგეროდ დიკონი ახლდა ვეგება და ხელლონერა. ორ შიგდარს ვადაეცარეს, ერთ მათგანს უნაგარე ბურჩინი ჭქონდა ვადაეცარული, ბურჩინის თვლებიდან ბავშვებს ამოყოთ თავები. ჩქარობდნენ შიგდებობა, ჩოლოქის შეხარბოთიან თურქი მონათა ვატრების ხომალდისთვის უნდა მიეწროთ. კობლაძე შეეცებოთ, ჭიბები ვადმოიბრუნა, რაც ვაანდა ახლა. თურქის შიგდებობა, თანა ცეცოტავთ. მაშინ დიკონი მივარდა, დაავლო ბურჩინს ხელი, მხარეც ვადაეცოდა, ამა მოშეცარეთ, რაშელსა ხაწმე ვაქაქიოთ, დაეწმურათ. დაშრობილია უჩაილებში შეწმეული თანა ითლეს და ვაძმურწინენ.

ასეთია თქმულია აცანელ კინქლაძეებზე. ამ მტრშიც არიან კინქლაძეები, აქნებ აქედან მოპყავდით ტყვე ბავშვები, — ვარაუდობს გვიცო. — ჩვენმა გვირბმა მოცელ გვირბისა ვაიქვა ხახელი მერწმურებოთ. ახლა უკანასკნელი მერწმურება ვალიკ ვატორის ძე კინქლაძე, ნხაძენი და თვედორაძენი მეტურბუღები და მეტურენი არიან. აღრე ავიწროვებდნენ შათ, ახლა, ახალ კონსტანტინის ძალით, რაც შეგვიძლია, ვახსილებთ.

აფსუს, ხაშუდამოდ ვაქრა აცანაში ოქრომედელობა. ოქრომედელობას ვინ ჩივის, შვედლომით ვანიქმულ სოფელში ღამის შვედლოც ხაძებარა ვაგეცეხეს. ვაეცეხენ და ბურაბიცი თითხე ჩამოსთვლებოთ. ღარბი სოფელი ავოტელოდ აცანა, აქაური ხაღბი ხელომას ცეცენობდა და იმით ირჩენდა თავს. ახლა ჩამი ვაგეცეხადარა, მაგრამ მამა-პაპათა ნაანდერბევი არ უნდა დავკარგოთ. ჩვენებური ხაშუტარი ქუდეში ხომ თბილისშიც იყო მოწონებული, ხაწმ

ში ატყუნებს, მათი საჭიროებას აქნება. აცანორ ხალხი და საწყვეტ ჭურჭელს ხომ საქვეყნოდ ჰქონდა სახელი განთქმული. რა ვფიქრობენ — ეპოსავებს და წიხქვილის კოლებს ტარწაღუნენ ჩვენი ახალურები თუ დასკირალებს, ასტუფიან ჭურჭს ახალად კვრისკვირთ ჩამოქნიან. ისინი ხელისგულზე უნდა ვატაროთ, შენაოქროსავით შევინახოთ, არც მეტად და არც ნაკლებად, ჩვენი ხალხის უძველესი კულტურის ცოცხალი ძეგლები არიან...

უესმენ გვიცხ და მანარებს მისი მსწელობა. ახლადა ხომ ასალი ტიპის ხელმძღვანელები წარმოშვა. ითვალისწინებენ რა წარსულის შეცდომებს, სოფლის სატყეაზარს მარტო სახელებს კ არ აუღებენ, დავაწვეულების აღორძინებასაც ცდილობენ.

შოწინავე სოფელია ახლა აცანა ჩაის ვაშენებს ერთ-ერთი პიონერი, პირველი ჩაის ფაბრიკის აწმუნებელი, ნაგრამ ხელმწიფი ვაშოუენებისა ხელაოცნების და შეინახელობის დღემდე მოღწეულ მწაღვარ ტრადიციებს თუ შეინარჩუნებს და განავითარებს, მაშინ მთელ საქართველოში თვალმანინო ვახლება, როგორც ძველის და ახლის გუგანაშოშირად შეთანაწეულის აწვითი ვაშომაკლიანი.

...ოცან თავი შენ... — უთქვამს ბრძენს.

ბიბლიოგრაფია

ამ ახალმოდურ, ვაშომადა კომფორტაბელურ ხარს ვერ ვიტან, მაგრამ შეიძლება ჩაიხონის ცენტრი რომ შოიარო, ჩვეულებრივ სასაღილოს, და ისიც დიდებურს, ვერსად წააწელები. მარტო აქ კი არა, ხატითოდ ჩვენს რაიონებში ე. წ. „საზოგადოებრივი კვების ობიექტებს“ ახალად დააწეუბნა ძებნას, ისინი უფლამი „საზოგადოებრივი სმის ობიექტებადა“ ქველთი. როგორც წესი, იქ ჩემწარს მუშტარს ამრწეით ხელებიან. ამიტომ მრავალწლიანი ხაველდ-ხაქსაბედელი მუშაონის მანძილზე ჩუში, ვაშოაგუბელი ომი მაქვს შენუფტეტებთან, თუციანტებმა და მათ ამქართან.

წინვართ უღტრათანამედროვე ბარში და მორანალებით შევექვევი დარბიულ საღილოს, მალეწინებს მუსიკის კაფტონი. დარბაზში ერთმა ჩაქვიარიტუბოლმა მამაკაცმა შეგოადაწა, პირდაპირ შენუფტეტს მიაშურა და უხაშეულოდ მალად სკაშზე გასაფიფი ხორცივით ჩამოციკადა. თვალში მომხვდა მისი ვერანოული ჩაცმულობა: ზოდურს, ტყარფანი პიკაი, ფაფახი, აზორღმა და ვერცხლის ქანარში საუღდავაგულოდ გამოკრულია დამა. „ცხოვრებას ნებერთა“ — დავახკვენი- მაშინვე. საუკეთესო კონიაკი გახსნივინა, შენუფტეტმ უაწინახვით მალად ფეწზე შემღვარა ტიკა შეუფსო, მან კი ხელი ჰკრა და მამახვარა:

— გათლილ ტიკაში ჩამხხილ — გუღრინა.

თვალმომხუშული შეუღდა სმას, მთელ ჩაქინა და ხვირწვაც ანოუწა, მაშოგარდენდენქვეშაში შენუფტეტს არ ვაღვარაქვინი.

— ანჯარაში — ბრძანა სტუმაჩმა, — მხოლოდ შემი არა, ვინც აქ პურს ტაშა, უწაღლასს ვაღვარებლი.

შენუფტეტ დავმორჩილა.

— ეს რაო, მანეთი და ოცი კაპიკი ვინაი? მანვენეთ ერთი ამის დამხარაქვინი ტანში გამცრა, წამოვდექი, გაქვევა დავამარე.

— დაქვეკი მად, რატომ ელავე ტირიმე შიმშილით თავს, მიარტყით ორი ზოთლი შამამუტრა, ერთი კონიაკი, შეწწვარი ჭიაში, წვედალები, რაც ვაქვა, უწაღაფერი საუკეთესო ტაშისა ტირიმე ეს ქვეწანა, ტაშის!

მანეთი და ოცი კაპიკი მაგარაფე დავდე და შტიკეც ნაზაქენით კარისკენ ვავეშურე.

— არ ვაუშვით! — იღრიალა. ვაშოთრებული შენუფტეტ მომხარადა და ზურჩოვით შეწვედა:

— დარჩით, თორემ აქურთობას დაამტყვებს!

— არავითარ შეთხუვევაში დამხსწრო და კართან მიუედა, დოინწემორტმული, ვაშოწვევათ ვაღიმიებული შედ ცხვირწინ ატსხედა.

— გუა! — ისეთი ზმა აღმომხდა, თვითონ გამოვიკრდა.

— მიზრძანლით ზატონო, მე მიწოდოდა პატივი შეტა, ზურმარიაზე წინელი მიკარით, არ ინდო-მით, მიზრძანლით, მიზრძანლით!

— თქვენ რაღას დავილიათ პირი და სვირს უუტრებით — სუფრასთან მანდომ ათოოდე კაცს, უცებ მიღებრათ, სახეც მავიღებს კუთხესში კბილებში ჩააფლო, მსუნუტად ასწია, წამოიღო, ქუშამი გამოიტანა და ახლდა. სასაბელოდ ჩანდა, სკაშზე უმაგადოდ ჩარაგებული შეინახენი, მოხვირენი შეწეულდენ, ამით ვახარებზე და აქაურობას წყრალად ვაშოართი. მთელ უწაღაფერი დავაშუსტე, ჩვენი დროის ტარიელ მკლავებზე პროფესიით შექმნიერ უყოლადა, ფურს წყრალად, ელექტროშემდუღებელი. ხარფიანი საქმისთვის მიუგნია — რენის ტიპარტის კუთხება დაუწვია და ერთხანად ვაწაღებულა. არც თუ იწვითად დავდეხ თურზე და საზოგადოებრივი შეტრების ადგილებში ასეთ ცირტს აწეაშ. ვაი მისი ბრალი, ვინც არ მოეწონება და მოურალზე ვაღაფურება, ვადატანდელხარო — მითხრეს.

— კი მაგრამ, კანონი, ხამართალი...

რამდენჭებრემ ვაფრანაბილეს, ერთხელ ვახამართლებს კიდევ თუწილა... ვიღაცს წააწეება თავისზე უარებს და...

— მხოლოდ ამის იმედით ვიყოო?! — ეძი!

მეტიკარე, მე ხელს ხევა ანჯარაში მაქვს შენთან, არა, წერაღმანა მურხასამებელი რა-

და ვარ, ბრალს ვიღებ ზენის დაბა-ქალაქების და სოფლების დამახინჯებაში, ეშმაკმა უწყისი, საიდან გამოტყვერენ შენისთანება, როგორ აუღეთ ადლო და საცობივით მოერგეთ შეშინა-ნორ გეშოვნებს. მისდევით მისაბაპურ ღობე-ქიშკრებს და შეუბრალებლად ვაინადგურეთ, სპაგეროდ რკინასა და ქაღალდში ჩახსული კარ-მიღამოები ვაბატონეთ, მვენც უდრტაინველად მივადეთ ეს სიმბანე, ფულბივც ბერის მოკე-ციით, ვაკამდარეთ, ვაკასუქეთ, ვადენბერეთ და სრულიად კანონწიერივც ახლა თავში რომ გვიტყავით.

მეგობრებო, შენ შეინარე ქართული სოფლის დაწაობა და უბრალოება, სინაზე და სისადავე. გამდღერების თულ წყაროს მიავენ და ფეხებზე დააკიდე საუკუნეებში გამოტარებული ავით-მყოხადი მალაღი კულტურა.

მეგობრებო, შენ ანაგვიანებ ჩვენს ეხო-უფრებს და შენი ნაგავი ადვილი მოსაშორებელი როდია, ჩნებტანეულ-ჩადღამებულთა ძვარფხის ფონ-დირებული მახლებით... თუშეცა, მეგობრებო, ყველაფერში შენ არ ტყუი, ჩვენ ხად ვიუპოთ, რატომ მოკეციით ამდენს უფლებანი?

ბენოს ხილი

„სიმწარე“ — ამ ცნებაში ხალხმა თავი მო-უყარა მახლობელი ადამიანის დაკარგვით გამო-წვეულ ყველა ტკავალს. მაგრამ სიმწარეც არის და სიმწარეც, შეიღის სიკვდილის განცდა სა-ერთოდ ვერ ეტევა ვერავითარ განსაზღვრაში და უბედურთა მშობლები ძველად იტანენ შედის-წყერის უღმბებელ სასქებას. შოგერითი ვაგამ-ყვება კიდევ დარღვ, შოგი მისტობი აბიშობს მხსნელად, შოგი ნებისყოფის უკიდურება და-ძახვით ვეცაცურად ერკინება ვაქარებას...

საქართველოში ყველა სახალაოზე აკოტებმა ჩვენი ყოფას ცოდობარა და ავკარგი, ნუ, ნუ მივატოვებთ საკუთარ სიმწარესთან ადამიანებს, დავებნარით, გამოვყავანთ ისინი მღვობარტო-ბიდან, მაგრამ სურვილი ერთია და შესრულება შერატ. ვაკეთებულის დაწუნებაც არაა ძველი, მთავარია უყეთისი შეთავაზება, ისეთია, რო-მელიც ტანწულ ხულის მალა-ად დაედება, თან მივალბებულის ხსოვნას მარადიულობის წით-ლით შემოსავს. ვერ ვიტყვით, რომ ამასე არა-ვინ ფიქრობდეს, მაგრამ ქერქერობით რაიმე შედეგი არ ჩანს. ამ განაწაწაში ხალხს ხალხუ-ნისხათვის უკვე მიუგნია, გურიის სოფლებში გაუფოცლებივით უჭებლებს ჩვეულება — მოც-ვალბებულთა უყვადვსუოვად ქველმოქმედებას. ღანჩხუთის რაიონულ ვაზეთში ვაწაწული პატა-რა კორესპონდენციას: „ვენოს ხილი“. სოფელ ორავილილდეს შეაზე ღელე მყოფს, შედ სა-

ცალღებო ხიდი იყო, რომელიც ზნობად აღ-დებულ წყალს მიჰქონდა, ახს. შესახებ ადგი-ლობრივ ვაზეთშიც დაწერა. საქმის მოგვარება ავტობატრანპორტო საწარმოს მშროლობა ზუტა ჩხაიძემ აკისრა. პირად შრომითი მოწაწილე-ობით ააგო კაპიტალური ხიდი, რის შედეგადაც ორად გაუფოდი, მჭიდროდ დასახლებული სო-ფელი საშელო საავტომობილო გზით ერთმა-ნეთს დაუკავშირდა. მოსახლეობამ ამ ხიდს ზუ-ტას დაწვენიებული შეიღის — ვენოს სახელი უწოდა. ხ. ჩხაიძის მოქმედება მისაბაპია. ორავ-ვისლელის მშრომლები მადლობას უბდიან მას ახეთი ქველმოქმედებისათვის“ (კომუნისტური შრომა“, 19 აგვისტო, 1976, გვ. 4).

იმეც ვაზეთში ვითებლობთ: „ნამდილად არ ვაკადრებათ აყანის ხელმძღვანელებს, რომ სოფლის სამაფეო შეიღის, რევოლუციონერ ტო-გო ტანტურიშეიღის პატავსაცემად გამოყანი-ლები წყარო მოუღებელია და ყურადღებას მოკ-ლებული — ტოვოს დედას, მოხუც ქალს, რაც შეეძლო ვაკეთა, სხვებმა კი შემდეგ არაფერი იღონეს. ვანა ცოტა შესვამდა ამ წყაროს წყალს და მადლობით მოიხსენებდა მის კეთილმოწყ-ყობს?“ (რ. ღორია, სარკეში ჩახედა არავის გვაწვენს, „კომუნისტური შრომა“, 8 სექტემ-ბერი, 1976, გვ. 8).

ვის არ მოიხილავს ზუტა ჩხაიძის თავდადება და ტოვოს მოხუცი დედას სათნობანი?

ზნარაძის კმ რაკეობის მუშაკმა გური გოლო-აქემ მიამბო:

სოფელ გურიანთაში მოხდა უბედურება. თო-ოდე წლის გოგონა ავტომანქანამ გაატანა. გულმოკლულმა მშობლებმა იმ ადგილას წვალი ვაეყვანეს, მოაპირკეთეს და დაღუპული ბავშ-ვის მოსაგონად „ნინოს წყარო“ უწოდეს.

სამი შავლითაც ხაქობისია, რომ დავს-კენათ: ხალხმა ქართველების ხერხს მიაგრო, სიმწარისაგან გამოხადელი იპოვა. თავის დროზე, რომ ასე მოვეცეულებოვით, ზენი თანამედროვე სახალაოები არ იქნებოდა ამდენად ამარტე-ნი, არც სამაწული ოში დაღუპულთა უყვად-სყოფად არ ეგექნებოდა საქმოდ შრავდარც-ბოვანი უფრუტოთა და უწილად შესრულებული ძველები. სპაგეროდ მივადებოთ კეთილმო-წყობილ სვეტრებს და ბალებს, წყარობებს, ხა-დებს, გზებს და ჩვენი სოფლები, თაბა-ქალაქე-ბი უფრო მშვენიერნი გახდებოდნენ. თან ყოფა-ში უფრო უარყოფილ დანერგებოდა ახალი ტო-პონიმიცა — ამ ქვეყნოლან დარსეულად წასუ-ღთა სახეობის მარადიული მოსაგონარი. მაგრამ კარგი საქმე დავაინებულთი არახდროს არ არის. მთავარი ტირათა მივამ ვამარტების კეთ-კის მივაგონოს!

აღამიანი და ბუნება

შარშან თბილისიდან თიანეთისაკენ მივეშვ-
ნაერგობდი ავტობუსით. ჩემი თანამგზავრი,
შუბანს გადაცილებული კაცი, ამ რაიონის
მკვიდრი გახლდათ და გზადაგზა ხალისით მესა-
უბრებოდა ჩემთვის უცნობ ადგილებზე. ვხის-
პირას, ერთ საემოდ ფართო ხეცს რომ ეაყუა-
რეთ, მითხრა: — აი, მან ხევე ამ ოცი წლის
წინათ თავისუფლად ეხეტბოდით ხოლმეთ. მე-
რე რა მოხდა-მეთქი. რა მოხდა და — ვაიშუ-
ლებელ ადგილებსკენ მიმართა თანამგზავრმა
— რაც ტყე-ბუჩქი იყო, ვარხებს და სახსოვრად
იმ პატარა სახეებს ნაცვლად ეს პირდაფენილი,
გადატრუსული ხევი დარჩაათ. ხევი გზას ვკუ-
რთა და მალე აღბათ მასაც გამოუობრიდა
ძირს. „ტყეს რა დაღვესო“ — ამბობდა ჩვენი
წინაპარი სინამდვილეში კი, ბუნების უგუფრმა
უკსლოატაციამ მრავალი საეალო შედევა
მოტრანა შთამომავლობას. ტყის ზურგზე ვადა-
იარა უამრავი სათონემ და საკირემ, სახეწმა
და სასარსმა, ზამთარში და ზაფხულში, და თუ
ერთხანს მთავარ პრობლემად შარტო მისი და-
ცვა ისახებოდა, ახლა, ჩვენს დროში, სამრეწ-
ველო-ტექნიკური რევილუციის ეპოქაში, დღის
წესრიგში მთლიანი ვარემოს დაცემა და შენა-
ბის პრინციპული, სასიცოცხლო საკითხი დას-
ვა: ჩვენს მიერ ნახსენებ ხევიე პაწაწანა, უმ-
ნიშვნელო დეტალია და გვევანივით მცირე მო-
ხანს იმ ვებერთელა ზარის წინაშე, რომელიც
საკაცობრიო ვანვანს სტებს ბუნების, ვარემოს
დაცემა და ვადარჩენისათვის, აღამიანმა ვუწინ
მდინარეები დაწვევიანა, დღეს კი ზღვებსა და
ოკეანეებს მისწვდა, ვუწინ საკირის და სარე-
წვანს ვეამი აწუხებდა, დღეს კი სმოვს შუე-
ხლავს მრავალმილიონიანი ქალაქები. სანის
ბუნებრივი ვასტა ის იღუწია, რომლის მიხედ-
ვითაც აღამიანი ბუნების ბატონ-პატრონად
ცხადებოდა. უფრო მკვეთრად ვიხსენს ფრ-
ენგელის შეგონება რომ „წვენ სორციით, სისხ-
ლითა და ტენიით ბუნებას ვეუფთენით და მის
შინით ვამყოფებით“.

* ლინა კერაკოვა — საუბარი ბუნებაზე, სა-
ზოგადოებასა და აღამიანზე. ვამომცემლობა
„სახბოთა საქართველო“, თბილისი, 1979 წ.

კარგი საქმე ვაყვითა ვამომცემლობა „სახბო-
თა საქართველომ“ ლინა კერაკოვას წიგნის
„საუბარი ბუნებაზე, საზოგადოებასა და აღამ-
იანზე“ ვამოცემით (მთარგმნელი ვერამ ქუთა-
თელაქი). ანოტაცია ვვაუწევებს: „წიგნი საუ-
ბარია აღამიანთა საზოგადოებისა და ბუნების
ურთიერთობის აქტუალურ პრობლემებზე; ვი-
რემოს ვაქუუვიინებისაგან დაცემა, ბუნებრივი
რესურსების რაციონალურად ვამოცენების, შა-
თი შენარჩუნებისა და აღდგენის შესახებ. აკ-
ტორი ვანიხილავს თანამედროვე ეკოლოგიური
კრიზისის მიზეზებს და ვვაცნობს მისი დაძლე-
ვის გზებს“. წიგნის შინაარსი ასეთია: საუბარი
პირველი: აღამიანი და ბუნება — ისევე უქვე-
ლესი პრობლემია, როგორც საშფარო, საუბარი
შეორე: ბუნებრივი რესურსები, ფაქტები და
პერსპექტივები; საუბარი მესამე: ანთროპოგენუ-
ლი ლანდშაფტები; საუბარი მეოთხე: ვარემოს
გაბუნებისება — ბუნებრივი რესურსების თეი-
სებრივი ვამოფლტვა; საუბარი მესხუთე: რა არის
მიზეზი და სად ვეძებოდ ვამისავალი?; საუბარი
მეექვსე: საოვიერთი პროვოზია 2000 წლისათვის.

როგორც წიგნის ცალკე თავების უბრალო
წამოთვლითაც ვხედავთ, კერაკოვას წამოწმში
ასახულია მთელი გზა, რომელიც აღამიანმა თა-
ვისი ვანვითარების პირველივე საფეხურიდან,
ბუნებასთან შეგუებისა და თანარსებობის პი-
რობებში ვამოიარა. ფრანგი შწარალი ვ. დორ-
სტი წყნს: „აკაციობრიობის მთელი ისტორია
არსებითად აღამიანთა ბრძოლა ვარემოსთან.
ამ ბრძოლით აღამიანი თანდათანობით თავს აღ-
წევს სხვადასხვაეგვარი დამოკიდებული მდგომარ-
ეობიდან, რომელშიაც იგი ჩაყენა ბუნებაში
დაბოლოს ეს არის ისტორია აღამიანის შვერ
სამყაროს „აღამიანებისა“ მისი ნიადაგებით,
მცენარეებით და ცხოველებით“; მამ ასე, აღამ-
იანმა „ავამარჩვა“ ბუნებაზე და ისე ვაბარტი
ამ „ავამარჩევამ“, რომ ვერც კი შეამწინა, რო-
გორ დაუწყო იმ ტრტს მოჭრა, რომელზეც ვანი-
ღინად იყო წამომჭდარი. აღამიანებმა ვაანდა-
გურებს ტყე და ტყის ბინადარი, დაანავიანეს
ზღვა და ვადაშენეს მრავალი სახეობა, რომ-
ლებიც იქ დიდი ხნის ვანმეალობაში უქყინარად
ცხოვრობდნენ. ასე რომ, „წიითელი წიგნი“, რო-

მელიც აწვით, ვადაშენებს ვაზე მდგარ ფრინველებსა და ცხოველებს წამოთვლის, მეტად სავალალო შეკითხვას უსვამს ადამიანს: ამოწურა თუ არა ადამიანმა დედამიწის ბუნებრივი რესურსები? — ეს კითხვაც სავალალო და მეტად დამაფიქრებელია. სამართლიანად იქვეა ლინ კურაკოვა, როდესაც თითოეული საკითხის განხილვისას მკაცრ ზღვარს ადებს ბუნებისადმი, ვარემო ბირობებისადმი, რესურსებისადმი სოციალისტურ და კაპიტალისტურ მიჯდომას შორის. სოციალისტური საზოგადოების, კერძოდ, საბჭოთა კავშირის გეგმობითერი დამოკიდებულება ბუნებრივი რესურსებისადმი და ვარემოსადმი ავტორს მიაჩნია სამავალიოდ და ჩვენი საზოგადოების ყთილდღეობის საწინდრად მკარამ ასე როდი სდგას ბუნების, ვარემოს დაცვისა და ვარემობების სკიოთბი იქ, სადაც კაპიტალი ბატონობს.

კაცობრიობის განვითარების აღრეულ გტამებზე რესურსების აღდგენაზე თვით ბუნება ზარუნავდა, და ამიტომ ადამიანებს ისინი დაუსრტელი უჩვენებოდათ. კაცობრიობის ისტორია სავსეა ბუნებრივ სიშლიდრეთა — ტყეების, ცხოველებისა და სასარგებლო წიაღისეულის — უმიზნო განადგურების შავილითებით, თუ ეს სდებ ბუნებრივი რესურსების ვალარბეზას შეამწედა, ადამიანი ახალ აღვილებში ვალასხლდღებოდა ბოლზე; კიდევ ვარემ, რომ ასეთი აღვილები უამრავი იყო, ადამიანები ეს ცოტა. შათ არა ვგონით, თუ ტყე, თევზი, ფრინველი, მიწა ოდესმე გამოიღერდა. ამიტომ ჩვენი შორეული წინამრები ვველაზე სიუყეთესოს იღებდენ, მიუხედავად იმისა, რომ ამას თან ახლდა სხვა რესურსების განადგურება. ნაქაბი, თოფითა და ვუთით ადამიანი ვანზე სწევდა თავის სამფლობელოთა საზღვრებს. ნადირს უმიწყალოდ სპობდენ, ტყეებს სწეავდენ და სრებდენ. ზოგ ადვილებში შოთოკლი, ვეღური ბუნება საზავად და ქალაქებად ვარდაიქმნებოდა. სხვავინ — უკან იხევდა და აგამარყვებულს დავლად უტოებდა უდაბურ აღვილებს, დაქავუ-

ბულ ვანავებს, მიმოფანტულ ბირქანის, ტიშის, უნაყოფო ღრანტებს, წყალმარბ მდინარეებს, უღრინველო და უნადირ ტყეებს.

ერთდროულად იზრდებოდა დედამიწაზე ადამიანთა რაოდენობა. აღარ იყო ახალი მიწები, რომელთა თვისება შესაძლო იქნებოდა ძველი გამოფიტული მიწების ნაცვლად. ადამიანები იძულებული ვანდნენ ღარჩინილიყვენე ჩველ ადვილებში, სადაც შათ ბუნებას უკვე შიაყვენს ვარვეული ზიანი; XX საუკუნეში კაცობრიობის სამრეწველო და სამეცნიერო-ტექნიკურმა სექშიანობამ ისეთ მასშტაბებს შიაღწია, რომ სხვადასხვა სახის ბუნებრივ სიშლიდრეთა ზუსტი ვამოთვლა, შათი მოხმარების რაკიონალური ტემპების ვანახლერა ამსტრაქტული აყადმოური ამოცანა ეს არა, არამედ ბევრი ქვეუნის შიავერობათა სამეურნეო-ეკონომიური მოღვაწეობის ვანუყოფელი ელემენტი ხდება. ექსპერტთა ვანსაკუთრებულ ურადლებას იყრობს ნავთობის, ვაზის, ნახშირის, აგრეთვე მტენარი წულის მარაგი. ამრიგად, კაპიტალიზმმა და მისმა შოდების ტექნოლოგიამ უღობული ექსპლოატაცია ვაუწია როგორც ადამიანს, ისევე ბუნებას, ვარემოს, და რამდენიც არ უნდა წერონ საზღვარგარეთ ეგრეთწოდებული აეკოლოგიური კრიზისი" შესაბამ, ვიდრე არსებობს კაპიტალისტური საშუაროს შიდა, პრობლემები უოველთავს სავალალო იქნება. ჩვენში, სოციალისტური ბიანიეს ქვეყნებში ბუნებისადმი მიდგომა რაკიონალური და გონიერულია — იმ პირველი დოკუმენტებიდან შოყოლებული, რომლებიც ბუნების რესურსებისადმი საბჭოეთის დამოკიდებულების რეგლამენტირებას ახდენდა და რომელთა მოშახლებამაც შონაწილეობდა ვ. ი. ლენინი, ამ დოკუმენტში ნათლად ჩანს უდიდესი შრტუნველობა ბუნების მიმართ, რომელიც უნდა დავიკეთ და ვადვარჩინოთ დღევანდელი და შოშავალი თობების სიყთილდღეოდ.

ბ. ნიბაურო.

0720
ფანი 80 კპპ.

„М Н А Т О Б И“

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

ИЗДАТЕЛЬСТВО ЦК КП ГРУЗИИ